Vladimir Roşulescu

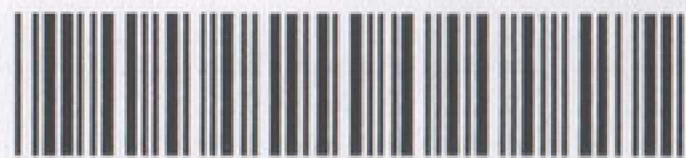

BARBARII

Editura SCORILO
Craiova 2003

Tehnoredactarea : **Aurel VLAICU**
Redactor carte : **Cosmin ROŞULESCU**
Coperta : **Cosmin ROŞULESCU**

Editura SCORILO

Craiova 1100. Str.Valter Mărăcineanu Nr.1
Tel. 0251-19.23.27 ; 0744-52.89.41 ; 0744-55.59.67
I.S.B.N. 973-99694-0-2

Argument

După o meditaţie îndelungă, am găsit curajul de a mă implica în închegarea şi aşternerea pe hârtie a unei perioade istorice insolite, prioadă convulsivă, neclară, neguroasă, plină de atrocităţi şi cu răsturnări de tăria cataclismelor naturale. Este vorba de un prodigiu autentic, de itinerariul fantastic al unei istorii începute foarte modest, de istoria lumii barbare, lume ce a bătut mai bine de două milenii la porţile sudului civilizat euro-mediteraneean.

Nu este uşor deloc de a cuprinde, în câteva sute de pagini, fenomenul istoric atât de pasionant al "barbariei" euroasiatice, fenomen complex cu extindere pe spaţii extrem de largi şi cu adâncime în timp. Încă de la începutul muncii, întinsă pe mai mulţi ani, am constatat că terenul alunecos al evoluţiei barbare nu a avut darul de a atrage, într-o formă cuprinzătoare, prea mulţi autori istorici. Nenumărate condeie de cercetători s-au ostenit intens să evoce "miracolul grec" şi "miracolul latin", precum şi înfiriparea civilizaţiei rudimentare medievale, cu rădăcini în lumea barbară. Sunt domenii ce s-au bucurat totdeauna de o mai mare atractivitate, de un material documentar vast şi de o incomparabilă atracţie a publicului cititor.

Aproape totdeauna, epoca avalanşei seminţiilor sălbatice asupra lumii civilizate, a găsit loc în lucrările istorice numai în mod fragmentar. Majoritatea autorilor s-au simţit legaţi de o anumită perioadă istorică, în care "barbarii"au avut un rol însemnat, sau de o anumtă istorie "naţională" în care masa necivilizaţilor a dobândit rol de fundament. Este cazul majorităţii statelor naţionale europene şi al celor de pe conturul răsăritean şi de miazăzi al Mării Mediterane.

Mulţi istorici occidentali sau slavi, ruşinaţi de începuturile lipsite de demnitate ale statelor şi naţiunilor din care se trăgeau, s-au simţit chiar tentaţi de a cosmetiza "apocalipsa" barbară din Europa, numai

pentru a salva ceva din onoarea unui trecut îndepărtat, lipsit de glorie pe calea civilizaţiei, creativităţii şi culturii. Din brutele sângeroase şi urât mirositoare, cu rang de conducători ai seminţiilor barbare, s-a încercat, uneori, să fie conturaţi eroi cu porniri naturale lăudabile şi cu aureole de deschizători de noi drumuri.

In unele lucrări s-a încercat chiar uniformizarea istoică a întregului continent pe perioada invaziilor şi a migraţiilor barbare. S-au făcut uitate anumite tărâmuri europene şi anumite populaţii care şi-au păstrat, cu eroism şi abilitate, limpezimea sângelui şi a tradiţiilor etnice, aşa cum pot fi amintiţi proto-românii. Fără a exclude fenomenul real şi milenar al unui metisaj etnic, nu trebuie uitată menţinerea unor enclave cu populaţii de puritate ridicată, care au făcut ca mareele barbare să nu le întineze, ci numai să le restrângă teritorial şi numeric.

Pe de altă parte, nu trebuie uitat nici un moment că lumea barbară a pornit lent la asaltul frontierelor lumii civilizate, cu puţin înainte de începerea primului mileniu al erei noi (e.N), dar a înglobat până la urmă aproape întrega "lume locuită" a antichităţii, eliberând potenţe războinice impresionante.

In focul luptei cu lumea bogată şi parfumată a sudului european, sau a conturului mediteraneean, masa barbară eterogenă, dar insistentă, a dat naştere unei civilizaţii materiale grosiere şi unui mod de viaţă deosebit, în raport cu cel anterior. Noua civilizaţie şi noul mod de viaţă au constituit un devastator pas înapoi pentru umanitate.

Departe de a fi un miracol, transformarea lumii europene după calapoade barbare s-a realizat prin depăşirea a numeroase obstacole de înzestrare intelectuală. Lumea cea nouă s-a sprijinit pe fundamentele solide şi luminoase ale antichităţii greceşti şi romane, reuşind să păşească mai repede spre trepte de dezvoltare superioare şi să elimine reziduurile comunei primitive cu care era însoţită. Fără acel fundament oferit de civilizaţiile mediteraneene, seminţiile barbare ar fi lungit perioada ieşirii lor din privitivism cu multe secole, sau chiar cu un mileniu. Preţul plătit de umanitate, în ansamblul ei, pentru "reciclarea" barbarilor s-a dovedit deosebit de ridicat în toate domeniile vieţii materiale şi spirituale. O salvare providenţială a spiritului superior antic a constituit-o menţinerea în viaţă a Imperiului Roman de Răsărit, transformat curând în Imperiul Bizantin, formaţiune statală de excepţie care a prelungit spiritualitatea

clasică şi a reprezentat o călăuză pe drumul de trecere de la evul antic, la Renaştere, sau evul mediu târziu.

De cele mai multe ori s-a acreditat ideea că pasul spre progres, adică spre feudalismul considerat un salt pe scara evoluţiei umane, s-a datorat noutăţilor aduse de noii stăpânitori barbari, în statele cenuşii întemeiate de ei. Adevărul trebuie căutat pe un orizont mult mai larg. In primul rând, începuturile fracţionărilor feudale, cu fenomenul apariţiei colonilor ca înlocuitori ai sclavilor, s-au semnalat încă din perioada de decadenţă a Imperiului Roman, din sec. 4-5 e.N, când latifundiile au luat amploare şi o parte a aristocraţiei s-a retras în mediul rural. In al doilea rând, feudalismul a evoluat independent, cu influenţe practice orientale, în Imperiul Bizantin, port-stindardul civilizaţiei şi al evoluţiei timp de încă un mileniu de la căderea părţii apusene a imperiului sub gloatele barbare. In al treilea rând, feudalismul s-a manifestat, în forme specifice, în tot Orientul Apropiat şi Mijlociu, fără a fi influenţat de evoluţiile vest-europene atât de îndepărtate. Abia în al patrelea rând se poate lua în consideraţie implicarea barbară în schimbarea formelor de organizare antice ale societăţii vest-europene.

Este adevărat că statele Europei apusene, întemeiate de populaţiile barbare de origine germanică, au transmis feudalismului cele mai puternice contururi şi cele mai stabile şi mai reprezentative instituţii. De la acelea, feudalismul din răsăritul continentului, cel predominant slav, a împrumutat multe elemente de organizare autarhică, de vasalitate, de etichetă, de represiune şi de cultură materială, dar a păstrat şi multe trăsături specifice.

Lucrarea pe care am avut curajul să o prezint publicului cult românesc este prima încercare autohtonă de sinteză a evenimentelor milenare care au marcat asaltul privitivismului asupra civilizaţiei europene antice. In ultimul secol cercetările ce au vizat "fenomenul invaziilor şi al migraţiilor barbare" s-au amplificat şi au pătruns în unghiuri din ce în ce mai întunecoase ale vieţii, faptelor, moravurilor şi ale obiceiurilor acelor fluxuri umane distructive din primul mileniu al erei noi şi din prima jumătate a celui de al doilea.

Trebuie repetat că toate lucrările au avut un caracter, mai mult sau mai puţin, limitat, referindu-se la o anumită populaţie barbară, la un anumit stat întemeiat pe ruinele fostului Imperiu Roman, la o anumită

perioadă, sau la anumite dinastii şi personaje barbare.

In literatura de specialitate română niciun specialist nu a încercat să adune şi să clasifice rezultatele cercetărilor şi descoperirilor din domeniul invaziilor şi al migraţiilor barbare, pentru a le prelucra şi a obţine concluzii cu un grad înalt de generalitate istorică. Pe cale de consecinţă nu s-au scris nici lucrări de sinteză cu scop de popularizare, uitându-se de publicul larg, de nevoia lui de a i se oferi conexiuni între diverse perioade istorice şi între diversele entităţi. Uneori strâmta specializare a lucrărilor şi didacticismul lor, au contribuit la îndepărtarea, multor intelectuali şi a unei părţi din tineret, de faremecul istoriei.

O încercare de a prezenta aventura populaţiilor primitive pe pământul Europei şi chiar al Asiei atrage după sine, în mod necesar, capitole cu informaţii de amănunt, menite să aprofundeze specificul vieţii tribale a diverselor seminţii, să dezvolte aspecte etnice, militare, de comportament şi de cultură ale fiecărei grupe de populaţii năvălitoare, mergând până la amănunte legate de alimentaţie, religie, arme, nivel de gândire, sau de subordonare, obiceiuri, locuire, cunoştinţe despre natutră, igienă şi artă casnică rudimentară.

In lucrarea de faţă nu am intenţionat aprofundarea celor de mai sus, din motive de limitare a volumului de informaţii, din dorinţa de a da cursivitate şi legătură evoluţiilor barbare, precum şi din aspiraţia de a atrage un public cititor cât mai larg, nedoritor de amănunte obositoare. Sper ca lucrarea aceasta să reprezinte tulpina de la care se vor resfira o mulţime de alte ramuri ale "istoriei barbare" în literatura română de specialitate, sau în cea de popularizare.

Fără a intra în detalii, se cuvine să menţionez aici că adăogarea unor alte numeroase capitole ar mări interesul pentru acest subiect istoric şi ar aduce servicii ştiinţei istorice în general.

Am căutat ca în lucrare să dau fluenţă evenimentelor pur istorice, pentru a o face larg accesibilă unui public cititor divers, dar în aceeaşi măsură am dorit să elaborez şi un îndreptar pentru specialişti, sau pentru tineretul aflat la studii. Am ocolit amănuntele cu o cât mai mare perseverenţă, dar au existat cazuri în care acestea s-au dovedit necesare şi pline de încărcătură informaţională. Introducerea, în fluenţa textului, a unui număr apreciabil de personalităţi barbare, sau ale lumii civilizate, a avut ca scop înlesnirea realizării unor corelaţii în memoria şi

cultura cititorului. Cu riscurile de rigoare privind atractivitatea naraţiunii, am evitat unele fapte colaterale atractive, impresionante, sau picante, preferând acurateţea firului director al evenimentelor. Informaţiile de amănunt s-au drămuit atât cât să dea temei de reflecţie adâncă asupra destinelor omenirii, respectiv a fracţiunii ei euroasiatice.

Am optat pentru drumul greu, dar cu atât mai fecund, al înţelegeroii şi cercetării firului istoric şi nu pe acela al senzaţionalului, deşi nu am părăsit nicio clipă hotărârea de a elabora o lucrare de popularizare. Refuzând sistematic abaterea spre senzaţional, spre anecdotică, sau picanterie, am făcut loc expunerii termenilor raţionali, singurii care sunt capabili să dea măsura pasiunii pentru cunoaşterea adevărului, a multor ani de studii şi de întrebări, a multor clipe de incertitudine şi de derută prin ceţurile, sau întunecimile lumii barbare.Totodată, am încercat să abordez un sistem de referinţe unitar, pus atât la dispoziţia lectorului obişnuit, cât şi cercetătorului, permiţând ambelor categorii posibilitatea comparării şi a sintezei personale.

Aşa cum este normal, cartea conturează şi explică punctul de vedere personal despre evoluţia populaţiei europene, în perioada răvăşirilor barbare şi a pierderilor culturale, sau de civilizaţie, fundamentale. Cu toate că lasă neconsemnate trăsăturile de cultură materială ale epocii, sau ale fracţiunilor barbare, în lupta lor cu lumea civilizată, cartea subliniază totuşi caracterul pur umanist al istoriei, ca o formă dintre cele mai complecte ale culturii umaniste. Am dorit ca lucrarea să deschidă calea către intuirea culturilor barbare trecute, către înţelegerea şi cuprinderea dezvoltării lor. Am dorit, totodată, ca ea să ofere temeiuri de reflexie şi de gândire lucidă în raport cu rădăcinile anumitor state, temeiuri care să fie puse la îndemâna oricărui cititor.

Pentru fundamentele cunoaşterii istorice, se scutură colbul de pe evenimentele, sau faptele tăinuite de anumiţi istorici şi se scutură poleiala de pe nobleţea de începuturi a anumitor state europene contemporane. Este vorba de state pline de mândria trecutului lor şi hotărâte, după vechi tradiţii, să jefuiască statele sau populaţiile mai slabe, să-şi impună voinţa prin puterea armelor şi să se considere "veşnice", uitând de "veşnicia" din neant a unor foste mândre imperii ale antichităţii, ale evului mediu, sau ale epocii contemporane.

Ridicarea vălului de pe epoca invaziilor şi migraţiilor barbare, în

Europa, reprezintă nevoia de a reevalua întreaga scară de valori în perspectiva istoriei şi de a înlătura centrismul occidental practicat de unele lucrări istorice moderne şi contemporane. Istoria popoarelor barbare, atât de puţin pătrunsă, care include formele şi idealurile de cultură a lumii lor, răspunde tocmai nevoii de continuitate şi de comparare pe care spiritul omenesc o resimte, privind trecerea de la evul antic la cel mediu, trecere atât de diversă şi de turbure. Prin aprofundarea evoluţiilor barbare se revizuiesc valorile falsului centrism occidental în istoria continentului, centrism promovat între sec.18 şi 20 şi dăunător ştiinţei adevărate.

Scriind cartea numai din prespectivă euroasiatică şi din perspectivă umanistă, am încercat să răspund unor trebuinţe, unor corelaţii de simultaneitate a evenimentelor istorice şi unor întrebări actuale privind turbulenţele din primele două milenii ale erei noi. Aporturile lucrării sunt rezultatul unei obositoare munci de sinteză. Le-am orânduit după o schemă proprie şi le-am cuprins într-un înveliş original de idei şi de concluzii. S-a închegat lin o lucrare de demitizare a începuturilor evului mediu apusean şi în special a fundamentelor statelor apusene de naştere barbară, state care în epoca modernă au restimulat sclavajul pe unele continente şi l-au exportat în "Lumea Nouă", state care s-au comportat barbar pe întinderile oceanului planetar şi în imensitatea unor imperii coloniale, state care au provocat înapoierea, pe scara civilizaţiei, a unei părţi majore din populaţia globului, state care au urmat zece-cincisprezece secole, după caz, chemările genei lor barbare, genă rece şi lipsită de o imaginaţie comparabilă cu a populaţiilor civilizate mediteraneene, lipsită de clemenţă, sau de toleranţă pentru semeni.

Pe parcursul întregii lor evoluţii, populaţiile metisate ale statelor barbare au simţit nevoia imperioasă şi permanentă de a se realimenta din spiritualitatea sudului greco-roman mediteraneean. Au folosit oamenii de cultură ai sudului italic sau bizantin, au folosit artişti, arhitecţi, meşteşugari, oameni de arme, diplomaţi şi tot ce înseamnă experienţă sau tradiţie. De-a lungul secolelor, o călătorie în ţările sudice, şi mai ales în Italia, a constituit un eveniment memorabil al vieţii, pentru oamenii de cultură, sau pentru nobilii şi conducătorii statelor de sorginte barbară. Chiar în epoca contemporană, urmaşii invadatorilor din primul mileniu al erei noi şi rudele lor nord-americane, simt nevoia reîncălzirii sângelui şi

a stimulării spirituale sub soarele lumii greco-romane. Nu este vorba de soarele binefăcător al ţinuturilor mediteraneene ci şi de soarele inegalabil al culturii şi sensibilităţii fostei lumi civilizate, fără de care, probabil, evul mediu barbar s-ar fi prelungit foarte mult, până la îmbătrânirea societăţilor şi a statelor întemeiate de strămoşii sosiţi în veşminte din piei de animale, cu trupuri urât mirositoare, cu plete încâlcite şi bărbi slinoase şi, unii, chiar cu carnea sub şeile pe care călăreau.

In lumea noastră, pe măsură ce golurile istoriei s-au complectat, vechile mituri poetice despre lumea barbară au dispărut şi s-au sublimat, devenind numai pretexte literare sau pilde morale. In locul lor, unii istorici apuseni nostalgici au dat naştere unor mituri moderne cu caracter pseudo-ştiinţific. S-a urmărit să se răspundă unor probleme fundamentale privind originile statelor lor, privind accesul spre cultură al populaţiilor barbare care le-au întemeiat, privind comportamentul social al personalităţilor lumii barbare laice, sau privind rolul Bisericii în distrugerea vechii civilizaţii şi edificarea uneia noi, obscurantiste şi stagnante.

"Civilizatorii" apuseni moderni ar dori să-şi plaseze străbunii la baza civilizaţiei europene, dar vieţuirea şi gloria Bizanţului le înăbuşe argumentele, chiar dacă nu le frânge elanul mistificator. Perenitatea creativităţii italiene şi Renaşterea, născută tot în peninsula romană, le îndoliază toate speranţele spre noi mituri moderne despre lumea barbară din care s-au ridicat.

Pe apuseni i-a îngrozit totdeauna lapidara sentinţă : *"ex oriente lux"* şi întrebările ce au vizat locul de naştere al celebrităţilor antice deschizătoare de drumuri, precum : Solon, Socrate, Aristotel, Herodot, Thales, Platon, Plutarh, Pitagora, Plinius cel Bătrân, Diodor, Dio Cassius, Titus Livius, Ammianus, Tacitus, Phidias, Praxiteles, şi un şir nedeterminat de alţi titani ai spiritualităţii sau creaţiei."

Este foarte normal să se îngrozească de golul cultural ce îl găsesc la rădăcinile naţiunilor atât de mândre astăzi. Este foarte normal să evite a confirma că tot ce au câştigat tinerele state barbare, pe scara alunecoasă a civilizaţiei, se datorează raptului şi împrumutului din sudul şi sud-estul continentului, din arealul de cultură greco-romană şi apoi bizantină.

Inegalitatea dezvoltării societăţii şi culturii omeneşti, în difrite zone ale planetei, s-a menţinut până în zilele noastre, constituind o racilă

care a consumat incomensurabile energii ale umanităţii, în sens negativ. Unele populaţii subdezvoltate, sau aflate într-un anumit imobilism material şi spiritual, au avut şansa de a se lovi, în deplasările lor,de unele hotare ale lumii civilizate, din Europa sau Asia. Acestea au devenit grupările barbare ce au călcat pe primele trepte adevărate ale civilizaţiei, având nevoie de aproximativ un mileniu pentru a atinge unele nivele ale vieţii civilizate antice (nivelul igienei personale, al cunoaşterii scrisului sau cititului, al înclinaţiei spre abstractizarea filozofică, sau spre toate celelalte ştiinţe). Populaţiile barbare, ce nu au avut şansa de a profita de atingerea cu societăţi superioare, au parcurs pe cont propriu ceţurile sângerânde ale primitivismului, purtându-l până în contemporaneitate. Unele dintre acestea pot fi considerate ca inadaptabile căilor civilizaţiei şi culturii, ele rămânând condamnate dispariţiei, după legile darwiniste, în confruntarea inevitabilă cu lumea tehnicizată în expansiune.

Analizând populaţiile înapoiate ale supercontinentului euroasiatic, trăitoare încă în secolul 21, se pune întrebarea dacă barbarii stabiliţi în apus ar fi ajuns la stadiul actual de civilizaţie şi cultură cu forţe proprii, fără a se sprijini pe fundamentul greco-roman. Oare nivelul lor intelectual nu s-ar fi limitat la cel atins de fraţii rămaşi prin stepele, pe podişurile şi prin tundrele Asiei ?

Se mai pune întrebarea dacă le-a ajuns experinţa antică pentru a se lansa într-o evoluţie ascendentă, sau aceea a trebuit susţinută încă un mileniu cu oameni de cultură, artişti şi meşteri din fostele tărâmuri aleImperiului Roman ? Care a fost nivelul creativităţii barbare atâta timp cât întrega Europă vestică şi nordică îşi face un titlu de glorie cu construcţiile concepute şi realizate de arhitecţi italieni, cu arta italiană sau romano-bizantină încoporată şi cu muzee pline de valori ale lumii mediteraneene antice şi medievale ? Se mai poate pune întrebarea dacă evoluţia s-a datorat elementului etnic barbar sau celui civilizat rămas în vechile provincii ?

Deşi de origine barbară, apusul european a avut nu numai o şansă istorică unică, dar şi capacitatea de a depăşi, la un moment dat, pe profesori. Lipsită de imaginaţia şi spiritualitatea lumii antice şi sudice, societatea vestică şi nordică s-a îndreptat cu succes spre civilizaţia tehnico-ştiinţifică, cu diversele ei trepte de afirmare. Sudul şi sud-estul continentului a pierdut ultima parte a competiţiei prin înclinarea prea

accentuată spre contemplare, filozofie, dispută şi cultură. Dar cum în istorie nimic nu s-a dovedit definitiv şi răsturnările au făcut parte dintr-o legitate, se poate afirma cu tărie că fosta arie a civilizaţiei sudice se va revigora şi va relua ofensiva progresului, ca element de frunte şi se poate spera că : *"antiquitas rediviva"*.

Prea multe considerente sau gânduri mă pot determina să alunec în substanţa lucrării, aşa că prefer să consemnez, în final, o amintire din viaţa de elev îndrăgostit de istorie. Atunci, un eminent profesor de istorie, dintr-o "şcoală generală" s-a străduit să transmită clasei mele şi, probabil, tutror generaţiilor de copii, o formulă istorico-lingvistică. Era o formulă magică pentru cei ce vroiau să reţină denumirea tuturor seminţiilor barbare care au bântuit peste teritoriul României.

Formula suna aşa : ***"Gohugeaslabulpecuta"***(goţi, huni, gepizi, avari, slavi, bulgari, pecenegi, cumani, tătari). Formula reţinută de mine avea o surată ce reproducea tabloul invaziilor barbare peste întreaga Europă. Din păcate nu am reţinut-o atunci, dar cred că voi putea să o reconstitui.

Amicus Plato, sed magis amica veritas !
(Prieten îmi este Platon, dar mai prieten adevărul !)

Autorul,

30 iunie 2002

Cartea I-a

Evul întunecat
şi
lumea statelor barbare

Miracolul devenirii umane îşi are rădăcinile înfipte adânc în primitivism, în barbaria aspră, grosieră, animalică şi sângeroasă. Unele condiţii naturale, sclipirea unor calităţi, a unor aptitudini, precum şi căile neştiute ale destinului, au împins anumite populaţii spre sedentarizare, determinând apariţia lujerilor civilizaţiei. Din primitivism sau barbarie, s-au înălţat primele popoare, s-au format primele state care au conturat începuturile antichităţii istorice. De la acelea se poate plăsmui o demarcaţie, desigur în mare parte empirică, între civilizaţie şi vieţuirea dominată numai de instincte, viclenie primară, sau de nevoi fizice.

Lupta dintre lumină şi întuneric, dintre omul civilizator şi omul animal a fost neînchipuit de lungă, epuizantă şi devastatoare. Deşi, pe ansamblu, a învins lumina şi civilizaţia, asaltul barbariei a avut efecte nefaste, de încetinire a evoluţiei umane, a consumat inutil energii şi a produs reculul civilizaţiei în lungi epoci istorice.

Cu tot dispreţul pe care l-a meritat, lumea barbară, viermănoasă, stupidă şi rău mirositoare, fizic şi moral, a ocupat, totuşi, un loc reprezentativ pe marea scenă a istoriei. Pentru Europa, plaga barbară a întunecat cincisprezece secole, de la primele invazii celtice şi germanice până la dârele pustiitoare ale hoardelor mongole.

Europa, împreună cu tot arealul de civilizaţie mediteranean, a constituit globul strălucitor, cel mai atractiv, pentru toate seminţiile înapoiate din blocul continentului euro–asiatic şi din nordul Africii. Celelalte două spaţii antice de civilizaţie, cel indian şi cel chinez, nu au fost scutite nici ele de distrugeri catastrofale produse, de rafalele sălbaticilor aflaţi pe întinderile central şi nord asiatice. Se poate aprecia că în acele ţinuturi îndepărtate, efectele mişcărilor populaţiilor barbare au indus adevărate cataclisme umane şi materiale, menţinând nucleele civilizate într-un permanent decalaj negativ faţă de civilizaţia mediteraneană. Imensele spaţii asiatice şi halucinanta împestriţare etnică din supercontinent, au determinat o delimitare extrem de fluctuantă dintre orizonturile omului creator şi ale omului distrugător. Masele populaţiilor sedentare şi nomade din Asia fiind mult mai mari decât cele

din arealul mediteraneano–european, este de presupus că şi amplitudinea luptelor dintre lumina şi întunericul uman a atins cote mult mai înalte şi mult mai greu de evaluat.

Revenind la Europa, trebuie amintit că istoria celor cincisprezece secole de presiune barbară la hotarele civilizaţiei, este dominată de un fapt atât de important încât multe alte evoluţii rămân în umbră. Este vorba de sechestrarea lumii creatoare de către barbari, în etapa finală, la trecerea dintre evul antic la cel medieval.

Ruperea finală a barierelor lumii civilizate a înlesnit barbarilor posibilitatea să dea frâu liber pornirilor distructive, să-şi impună viziunea rudimentară asupra vieţii sociale, să sugrume vremelnic dezvoltarea umană, aruncând-o într-un întuneric aproape milenar.

In istorie nu există puncte de început absolute. De aceea începutul invaziilor, sau, mai bine zis, începutul presiunilor barbare asupra populaţiilor şi statelor ridicate pe primele trepte ale civilizaţiei consemnate istoric, poate fi discutabil.

In era antică(e.A), continentul european s-a afirmat şi a fost invidiat pentru ceea ce numesc istoricii civilizaţia greco–romană. Civilizaţia greacă a avut întâietate în bazinul mediteranean şi mai ales în zonele costiere sau insulare ale bătrânului nostru continent. Genialitatea grecească, purtătoare a unor pregnante influenţe sau îndemânări orientale, a stat la baza civilizaţiei romane, cu care mai târziu s-a contopit prin absorbţie.

Pe calea etruscă, începuturile mărunțului stat–cetate Roma, au fost impregnate de cultura grecească. Odată cu luarea în stăpânire, pe parcursul a trei secole, a întregii peninsule italice, romanii au continuat să absoarbă civilizaţia grecească din contactul cu coloniile seculare elene. Sudul peninsulei italice şi marea Sicilie, teritorii influenţate tradiţional de locuirea grecească, au adus Romei orizonturi culturale nebănuite, dar greu de asimilat pentru început.

Odată cu secolul al 2-lea e.A, romanii au păşit dincolo de Adriatica, pe pământul balcanic puternic elenizat şi, mai departe, în inima ţinuturilor milenare greceşti.

Pentru început, romanii, popor pragmatic şi cu tradiţii austere, nu au apreciat valorile culturale sau monumentale greceşti. Dar, nu după mult timp, superioritatea spirituală şi de preţuire a valorilor, proprie

elenilor, şi-a spus cuvântul. Civilizaţia egeeană s-a infiltrat peren în trupul societăţii romane, începând cu structurile superioare ale statului în expansiune.

S-a născut cu timpul un nou mod de viaţă, cel greco–roman. Peste osatura practică, milităroasă, îngâmfată şi dornică de afirmare romană s-a suprapus învelişul mătăsos, opulent, de nuanţă elnistică şi impregnat de creativitate culturală, al modului de viaţă grecesc. Invăţătura elenă a ajuns să ocupe locul primordial, iar cultura Greciei a început să fie copiată odată cu arhitectura şi cu plastica monumentală. Filozofia ei a dat naştere gânditorilor şi juriştilor latini de renume, literatura i-a fost copiată sau imitată, iar limba greacă a ajuns până la nivelul de limbă oficială a elitei romane, în provinciile romane răsăritene, într-o parte a literaturii, în corespondenţă şi cu deosebire în învăţământ.

Societatea romană, pe timpul când încă nu era alterată de penetraţia sau absorbţia unor populaţii mult prea diverse, s-a constituit într-un trup viguros, de luptător latin, ce adăpostea un suflet creativ şi filozofic grecesc.

Roma a preluat întreg panteonul de divinităţi greceşti, cu învelişul lor uman, vechea mitologie egeeană circulând în toate structurile sociale. A absorbit filozofia marilor deschizători de drumuri din gândirea greacă, a adoptat toleranţa religioasă demnă şi superioară, a preluat deschiderea elenă spre receptare şi copiere a unor învăţături sau meşteşuguri străine şi a folosit toate orizonturile cucerite de greci, în etapele istorice anterioare.

Simbioza şi coexistenţa seculară greco–romană a stat la baza celei mai strălucite civilizaţii antice, cea din care şi-a tras seva, timp de două milenii, întreaga Europă şi apoi, pe diverse căi, întreaga umanitate modernă.

Civilizaţia şi cultura grecească de excepţie ar fi avut o strălucire meteorică în istorie, dacă nu s-ar fi grefat pe giganticul organism statal roman. Genialitatea grecească ar fi rămas un fenomen local remarcabil, dar trecător şi restrâns, dacă nu ar fi fost purtat în vârfurile lăncilor romane pe întinderea a trei continente, dacă legiunile nu ar fi impus modul lor de viaţă şi de organizare, dacă puterea şi exemplul Romei nu ar fi devenit atât de dominator pentru populaţiile supuse, sau pentru cele de dincolo de fruntarii.

La maturitatea sa, arealul de civilizaţie greco–roman, a coincis cu cel mediteranean şi a devenit ţinta presiunilor barbare externe. Nucleul acestei civilizaţii s-a găsit, după cum era şi normal, pe latura teritorială europeană, latură care a fost vizată permanent şi cu predilecţie de dorinţele primare ale populaţiilor sălbatice de pe întinderile septentrionale şi răsăritene ale supercontinentului euroasiatic.

Din acest punct de vedere, când se vorbeşte de începutul invaziilor barbare în Europa se au în vedere teritoriile de locuire grecească din Peninsula Balcanică şi cele romane, din Peninsula Italică. Intr-o epocă ulterioară, când Roma a aservit şi Grecia, hoardele seminţiilor înapoiate au presat asupra limesului unic al Imperiului Roman, de la coastele Pontului Euxin, la Rin şi la ţărmurile cenuşii al Mării Nordului.

După căderea Imperiului Roman de Apus, valurile migratoare s-au suprapus unele peste altele, sălbăticie peste sălbăticie. In răsărit ele s-au abătut cu înverşunare asupra Dunării, hotarul de nord al Imperiului Bizantin.

In evul mediu de mijloc, statele rudimentare şi lipsite de stabilitate, ale unor seminţii barbare, din Europa Centrală şi de Vest, au primit loviturile celor mai întârziate verigi barbare, printre care cele ale ungurilor şi ale mongolilor, ale căror urme mai răzbat şi azi în baladele populare.

Inainte de a stabili un început al luptei civilizaţiei cu barbaria, trebuie amintită viziunea şi însăşi poziţia anticilor greci şi romani asupra barbariei.

Grecii desemnau sub numele de *barbari* toate populaţiile neelenice, populaţii a căror limbă nu o înţelegeau, sau, mai bine zis, populaţiile care nu vorbeau greaca. Pe măsură ce li s-a dezvoltat civilizaţia, puterea şi orizontul geografic, ei au dispreţuit pe toţi inamicii Eladei, considerându-i *barbari,* oameni cu o cultură inferioară şi destinaţi a deveni oricând sclavii lor. Conform convingerii greceşti, grecul se năştea om liber şi aşa trebuia să rămână până la moarte. Celelalte seminţii, chiar dacă proveneau dintr-o civilizaţie mai veche şi mai puternică, erau singurele care se pretau sclvajului. Termenul de *barbar* a sfârşit prin a avea sensul de aspru, sălbatic sau grosier. In mod justificat el a avut şi are un sens peiorativ sau denigrator.

Romanii l-au adoptat în aceleaşi sensuri, aplicându-l tuturor popoarelor rămase străine, prin limbă şi obiceiuri, civilizaţiei greco–romane. Concepţia s-a preluat şi în statul bilingv, care era Imperiul Bizantin. Acolo, barbar era oricine nu adera la cultura greacă sau latină.

Calificativul de *barbari* a fost rezervat la început, de romani, ca şi la greci, indivizilor ce vorbeau o limbă străină, dar a sfârşit prin a nu mai fi aplicată decât popoarelor de origini şi rase diverse rămase în afara cercului de acţiune şi de cultură greco–roman. Printre *barbari* unii aparţineau popoarelor ce trăiau în teritorii nesupuse dominaţiei Romei, iar alţii erau cei care pe diverse căi se stabiliseră între frontierele imperiului, în particular pe linia frontierelor celor mai ameninţate.

Barbarii din prima categorie, *alienigeni*, s-au aflat, în raport de romani, în aceeaşi situaţie în care s-au aflat, la începuturi, populaţiile italiene din imediata vecinătate a Romei. Atunci când nu erau încheiate cu ei tratate de alianţă sau de prietenie, *faedus*, străinii erau consideraţi drept *hostes*. Fără declaraţie prealabilă de război, romanii puteau să-i atace, să-i reducă la sclavaj şi să le jefuiască bunurile. Respectivii barbari puteau răspunde cu aceleaşi măsuri împotriva locuitorilor imperiului. In calitatea lor de străini, acea categorie de barbari a suportat totdeauna excluderea de la statùtul de *connubium* şi de *commercium*, iar în imperiul târziu, s-a mers până la interzicerea exportării către barbari a anumitor mărfuri.

Cu totul alta a fost condiţia barbarilor ce au locuit pe teritoriul roman. Sub nume diverse de *dedititii*, *faederati*, *laeti*, sau *gentiles*, au beneficiat într-o măsură, mai mult sau mai puţin largă la avantajele rezervate celor numiţi *peregrini*, supuşi ai imperiului. Chiar după hotărârea împăratului Caracalla, care a conferit calitatea de cetăţean roman tuturor locuitorilor imperiului, respectiv *Orbis romanus*, se pare că aceşti barbari interni au continuat a fi trataţi ca străini şi că şi-au păstrat, în cea mai mare parte, propriile cutume etnice, cu excepţia aplicării normelor numite *jus gentium*.

O lege a împăraţilor Valentinianus I şi Valens, din anul 365 e.N., le-a refuzat barbarilor *connubium*-ul cu cetăţenii. Respctiva prohibiţie nu s-a mai regăsit după două sute de ani în codul lui Iustinian I-ul cel Mare.

Odată cu trecerea timpului, opulenţa şi penetraţia creştinismului

au slăbit spiritul civic roman, fapt ce a atras decadenţa treptată a Imperiului Roman, pe măsura creşterii multietnicităţii. Declinul Imperiului Roman a început cu multă vreme înainte de data acceptată ca oficială, anul 476 e.N. Pe parcursul ultimelor două secole şi mai ales a deceniilor din sec.5 e.N, imperiul a vegetat într-o stare de semi-agonie, determinată de criz profunde în domeniile : politic, economic, social şi moral-spiritual.

Complexul de crize a împins marea masă a populaţiei spre inerţie şi apatie, făcând-o să accepte pasiv perspectiva prăbuşirii inevitabile în faţa barbarilor. Biserica creştină, la rândul ei îi învăţa pe aderenţii romani să desconsidere şi chiar să dispreţuiască îndatoririle civice, încurajând defetismul şi antipatia pentru valorile ordinii antice. Pe această cale şi prin multe altele legate de intoleranţă şi obscurantism, Biserica s-a plasat printre elementele de frunte ce au contribuit la distrugrea civilizaţiei antice şi la regresul omenirii. Biserica, lipsită de argumentele unor doctrinari de valoare, a făcut să dispară spiritul ştiinţific şi filozofic din societate, invadând domeniile ştiinţei şi filozofiei cu o religiozitate strâmtă şi cu misticism de sorginte orientală. Spre deosebire de credinţele politeiste tradiţionale, doctrina creştină a îndemnat la o evadare din realitatea cotidiană, procurând oamnilor mai mult nelinişte decât o stare de echilibru moral. Cenuşiul şi tenebrele creştinismului de la începuturi a menţinut atmosfera apăsătoare a întregului ev mediu.

Plebea imperiului şi mai ales cea din Roma, era obişnuită să trăiască din pomana statului, a particularilor bogaţi, a generalilor victorioşi şi a împăraţilor dornici de aclamaţii, fără a fi obligată să muncească. In sec.4 e.N, numărul zilelor nelucrătoare dintr-un an se ridicase la 175. Restul zilelor se acordau procesiunilor, sărbătorilor şi mai ales spectacolelor sângeroase ale circului. Indolenţa, trândăvia şi laşitatea, dominas plebea educată prost de către conducerea statului opulent pentru care se luptau forţe străine şi plătite cu sume împovărătoare.

Pe parcursul ultimelor două secole de existenţă a Impriului Roman, un mare număr de barbari au fost admişi pe teritoriul său pentru servicii militare la frontiere, sau pentru servicii auxiliare necesare armatelor. In perioada târzie, a *dominatului* creştin, barbarii au devenit componenta preponderentă a legiunilor. Drept premiu pentru anumite servicii aduse imperiului, unii dintre ei au obţinut *dreptul cetăţii* şi

onorurile adecvate. Acele excepţii au tins spre generalizare din a doua jumătate a sec.al 4-lea e.N. Barbarii au putut fi văzuţi peste tot în societatea romană şi în administraţia imperiului. Au deţinut înalte magistraturi, au intrat în curtea imperială, au ajuns la rangul de consuli, în consiliul împăraţilor şi au devenit patricieni. Este probabil ca barbarii care au ajuns în straturile superioare ale lumii romane să fi primit, în mod expres, titlul de cetăţean, sau să fi fost consideraţi cetăţeni în mod tacit, prin însăşi ridicarea lor la nivelul anumitor demnităţi.

Spre sfârşitul sec.al 4-lea e.N aproape întreaga armată romană era formată din mercenari străini. La un moment dat infanteria romană părea a fi formată numai din germani, iar cavaleria numai din alani şi huni. Insuşi Orestes, tatăl barbar al ultimului împărat roman, Romulus Augustulus, înaite de a ajunge să se ofere în serviciul Romei, a fost un timp supusul şi sfetnicul lui Attila. Apărătorii imperiului, în sec.al 4-lea e.N, erau goţi, alamani, franci, vandali, sciri, alani, sarmaţi, huni, etc. Ultimii generali romani, dintre cei mai străluciţi, erau barbari şi ei : Alaric era got, Arbogast era franc, Ricimer era suev, Stilicon era vandal, Ardabur şi Aspar erau alani, etc. Unii generali barbari şi-au latinizat numele, precum Silvanus, Sebastian, Magnentius, etc., iar alţii, ca cei enumraţi anterior, sau ca Bauto, Gainas, Merobaud, etc. şi-au păstrat numele barbare, fără nicio urmă de reţinere. Pentru lupta contra barbarilor, Roma folosea numai barbari, aşa cum se va mai menţiona. In masa inertă a romanilor, singura instituţie stabilă şi vie, singura forţă, se afla în mâinile barbarilor atunci când depozitarul principal al civilizaţiei se găsea în pragul celui mai mare pricol extern.

Definirea ca barbari, a celor ce nu asimilaseră la cultura greacă sau romană, s-a menţinut şi în statul bilingv bizantin, stat care a mai rezistat avalanşei barbare încă un mileniu greu.

Prin urmare, barbarii pot fi consideraţi, pur şi simplu, străinii neasimilaţi societăţilor civilizate antice, sau ulterior ai celor medievale timpurii. Evul mediu timpuriu s-a definit ca ev barbar nu numai datorită inferiorităţii generale a populaţiilor ce au dominat scena istorică, ci şi faptului că nu a putut fi considerat un ev continuator al antichităţii greco-romane.

In sec.5-6 e.N, chiar şi statele germanice întrebuinţau termnul de *barbarus* în sens de trăin nasimilat unei anumite ordini. Pentru

Theodoric cel Mare al ostrogoţilor cei cenu erau nici romani nici goţi, erau barbari, iar *legea salică* francă îi numea barbari pe ci ce nu erau nici romani nici franci. In sec.6 e.N, francii şi burgunzii se autointitulau "barbari", prin preluarea inconştientă a termnului roman. In sec.7 e.N, s-afăcut o distincţie între germanicii creştinaţi şi cei ce rămăseseră la credinţa strămoşească. In sens religios, ultimii intrau în categoria "barbari", termen cu accepţie peiorativă.

Tot înainte de a stabili un punct de plecare al luptei civilizaţiei cu barbaria, trebuie precizat că majoritatea istoricilor moderni, numesc *barbari*, diversele seminţii care, în evul mediu, au distrus Imperiul Roman de Apus. S-au trecut, aproape permanent, cu vederea luptele de început ale civilizaţiei europene cu primele valuri barbare, cu valurile „locale", respectiv cu populaţiile parţial sedentare care nu au putut depăşi o anumită condiţie umană şi materială, jinduind la bogăţia şi strălucirea vecinilor sudici.

S-a rezervat, de asemenea, termenul de „mare invazie" celei care a avut loc la începutul sec.al 5-lea e.N, cu toate că procesul a avut amplitudini mult mai ample în timp, începând cu o jumătate de mileniu din era antică şi continuând până în sec.al 15-lea e.N, în partea răsăriteană a continentului. Se poate spune că evul mediu a început cu invazia vizigoţilor şi s-a terminat cu ultimele incursiuni semnificative ale mongolilor numiţi alternativ şi tătari. Se mai poate spune că evul mediu s-a găsit cuprins între ruina Imperiului Roman de Apus, în 476 e.N şi cea a Imperiului Bizantin, în 1453, sub loviturile turcilor barbari sedentarizaţi în Asia Mică, în sec.11 e.N, turci care, la rândul lor, au suportat flagerarea ultimei revigorări mongole sub Timur Lenk, la începutul sec.al 15-lea.

Privind din punctul de vedere etnografic, se remarcă cum populaţiile sălbatice invadatoare din această lungă perioadă, milenară, cu aparţinut unor rase distincte.

In primul rând este vorba de rasa ariană, cu o ramură germanică teutonică (*franci, alamani, burgunzi, longobarzi* sau *lombarzi, saxoni*), cu o ramură germanică gotică (*vizigoţi, ostrogoţi, heruli, sciri, bastarni, rugi*), cu o ramură germanică scandinavă (*normanzii* sau oamenii nordului) şi cu ramura mai puţin belicoasă a *slavilor*.

O a doua rasă de invadatori barbari a fost cea semitică. Aceasta

este reprezentată de arabii care au succedat romano–bizantinilor în Egipt, în toată Africa septentrională, sau în Spania şi care au fost opriţi în Europa Orientală de bizantini cu ocazia ultimului lor asediu asupra Constantinopolului, între 717-718, sub împăratul Leon al III-lea, iar în Europa Occidentală de francii lui Carol Martel după bătăliile de la Tours şi Poitiers din anul 732 e.N.

Cea de a treia rasă care a infestat Europa cu invaziile ei a fost cea uralo– altaică. Din această rasă, incompatibilă cu vechii locuitori europeni şi cu celelalte valuri barbare, au făcut parte populaţii cu au dovedit o cruzime greu de imaginat (*hunii* dispăruţi din istorie, *mongolii, turcii* şi *turcomanii, ungurii, finicii* sau *ungro– finicii, bulgarii, avarii* şi *khazarii*).

Europa civilizată din antichitate, respectiv lumea greacă din Peninsula Balcanică şi lumea romană din Peninsula Italică, s-a ridicat dintr-o masă de triburi primitive peste care s-au suprapus indo–europenii. Migraţia indo–europeană a avut darul să revigoreze procesele de civilizare din diverse teritorii europene şi asiatice, până în centrul Indiei.

După ultimele cercetări, roirea populaţiilor, numite generic şi ştiinţific, indo– europene, s-a produs în zona arcului carpatic şi în ţinuturile desfăşurate concentric până în nordul Mării Negre, până la Marea Baltică şi până la cursul râului Elba.

Grecii antici erau un popor indo–european, migrat în cursul mileniului al 2-lea e.A, de la nordul Dunării, prin Peninsula Balcanică, spre sud, în mai multe valuri. Au populat extremităţile sudice ale Peninsulei Balcanice, insulele Mării Egee şi coastele Asiei Mici, asimilând populaţiile preelene (pre-indo–europene) întâlnite: *pelasgi, lelegi, carieni* etc. Formarea poporului grec a parcurs un drum îndelungat pe parcursul căruia s-au întrepătruns câteva valuri de populaţii protoelene, respectiv ionienii, ahei, eolieni şi dorieni. Se poate aprecia că o unitate etnică şi de limbă s-a realizat abia după aventura istorică a lui Alexandru cel Mare şi după geneza amplului fenomen elenistic. Până atunci divizarea lumii greceşti s-a păstrat pe aproape toate planurile cu toate că a existat o conştiinţă a originii comune şi o comunitate în evoluţia spirituală.

Până la cuprinderea Greciei între frontierele Imperiului Roman nu se poate vorbi de un asalt al populaţiilor barbare asupa ei. La răsăritul

spaţiului egeean se găseau popoare sedentare şi state cu un trecut şi o civilizaţie mai veche. Din acea direcţie lumea greacă a avut de suportat atacurile unor formaţiuni statale cu organizare stabilă şi numai accidental unele invazii barbare, invazii ce vizau Asia Mică, nu lumea greacă în particular.

La nord, spaţiul grecesc a beneficiat de protecţia milenară a marelui popor trac, popor care deşi divizat tribal s-a menţinut în propria zonă de locuire şi a dus o viaţă sedentarizată. De altfel, *tracii* pot fi consideraţi ca rude apropiate ale grecilor şi ca vecini ce au beneficiat de înflorirea societăţii şi culturii acestora.

Tracii au apărut pe scena istoriei europene odată cu grecii, ca ramură puternică a trunchiului indo–european. Incă din mileniul al 2-lea e.A. au acoperit un spaţiu geografic vast, cuprins între Carpaţii Nordici, râurile Tisa, Vardar şi Morava, Marea Egee şi Marea Neagră. Din marea masă a populaţiilor trace s-a delimitat, în mileniul I e.A., în spaţiul carpatic şi în vaste arii concentrice, o ramură tacică nordică distinctă, formată din triburile geto–dacilor.

Fără a intra în atingere războinică cu lumea greacă în formare, o parte din traci, triburile *misilor* au migrat către 1500 e.A. spre sud-est, în Asia Mică. In sec.al 13-lea e.A. au trecut Helespontul triburile *frigienilor* (sau *brigilor*), iar în sec.7–8 e. A, cele ale *bitinilor*. Astfel, în Asia Mică au luat naştere teritoriile istorice Misia, Frigia şi Bitinia (Bithynia), teritorii care trecător au cunoscut şi oganizări statale.

La sfârşitul mileniului al 2-lea e.A. şi la începutul mileniului 1 e.A, triburile trace au dominat numeric Peninsula Balcanică şi nord–vestul Asiei Mici, constituind, totodată, populaţia majoritară în multe insule ale Mării Egee: Samotrace, Naxos, Tasos, Lemnos, Cos, Lesbos. Partea septentrională a Mării Egee se numea la începutul antichităţii clasice, *Mare Thracicum*, regiunea strâmtorilor se numea *Bosforul tracic,* iar actuala Peninsulă Gallipoli era cunoscută sub numele de *Chersonesul tracic*. Poemele homerice au menţionat două triburi trace, *sintii* şi *ciconii*, ca aliaţi ai troienilor.

Marele conglomerat al triburilor trace se învecina cu rudele geto–dace la nord, cu cimerienii şi sciţii la nord–est, cu *illirii* şi *macedonenii* la apus, iar la sud cu grecii. După cele transmise de Herodot, neamul tracilor era cel mai mare din lumea cunoscută lui, după cel al indienilor.

Deşi aflaţi pe o treaptă de dezvoltare socială, culturală şi statală inferioară grecilor, tracii nu au făcut parte din adevăratele populaţii barbare, adică din cele migratoare, pornite pe jaf şi cu obiceiuri sălbatice. Ei au constituit un scut puternic pentru spaţiul egeean, ferindu-l de invazii posibile dinspre nord–est. Scutul de apărare format din traci era întărit, sau, mai bine zis, dublat de populaţia geto–dacică bine înrădăcinată şi sedentarizată peste arcul carpatic şi pe toate laturile înconjurătoare.

Tracii, indiferent de fărâmiţarea tribală, au constituit o populaţie sedentară, având ca principale preocupări agricultura, creşterea animalelor domestice, viticultura, mineritul şi numeroase meşteşuguri. Caii şi armele trace erau vestite în antichitate, iar *cavalerul trac*, reprezentat în basorelief, a reprezentat, multe secole, un simbol plasat pe monumentele de piatră, monumente în cea mai mare parte funerare (stele funerare).

Războinici aprigi, tracii au fost folosiţi ca mercenari în armatele elenistice şi apoi în legiunile romane. Deşi au trăit fărâmiţaţi în numeroase triburi, care uneori se războiau între ele, tracii au ajuns şi la constituirea de uniuni tribale puternice, precum cele ale *tribalilor* şi *crobizilor*, ambele având ca hotar nordic Dunărea. Uniunea tribală tracă cu rolul cel mai marcant în istoria Traciei a fost cea a *odrişilor*, plasată în răsăritul Peninsulei Balcanice. Statul odrişilor, constituit de Teres (aprox. 470-460 e.A.) nu a avut o coeziune internă puternică, înlesnind cucerirea Traciei de către regele Filip al II-lea al Macedoniei (aproximativ 357-341 e.A.). In inima Izvoarele au mai amintit şi de existenţa, în inima Traciei, a triburilor puternice ale denteleţilor şi tranipsilor.

După transformarea Macedoniei şi Greciei în provincii romane (146 e.A.), dinaştii traci au intrat în sistemul clientelar al Romei. Teritoriul lor a fost inclus, după lupte grele, în provinciile nou create, Moesia şi Tracia.

Teritoriile tracilor, din sudul Dunării, au rămas sub stăpânire romană şi bizantină până aproape de sfârşitul evului mediu, cu toate că au suferit multe suprapuneri etnice din migraţiunile barbare. Până la sosirea valurilor de sălbatici asiatici Tracia a suferit un intens proces de romanizare.

Comentând originea comună a tracilor şi a grecilor precum şi

relaţiile neantagoniste dintre cele două popoare, s-a remarcat că zona de civilizaţie greacă nu a suferit izbiri barbare din partea populaţiilor vecine. Inceputul l-a marcat invazia celtică din anul 280 e.A., invazie ce s-a abătut ulterior, între 278-277 e.A şi asupra Asiei Mici şi a oraşelor greceşti de acolo.

Arealul de civilizaţie antică europeană cuprindea două mari zone, cea balcanică, respectiv greacă şi cea italică, respectiv romană. După înglobarea Greciei în Imperiul Roman destinul celor două zone s-a contopit, putându-se vorbi, unitar, numai despre invaziile barbare îndreptate împotriva Imperiului. Din a doua jumătate a sec.al 2-lea e.A, Imperiul Roman a devenit întruchiparea civilizaţiei europene şi a întregului areal mediteraneean.

Din relatările anterioare a reieşit că începutul invaziilor barbare în lumea greacă poate fi considerat anul 280 e.A., anul declanşării devastărilor celtice în Balcani şi în Grecia continentală, până la Delfi.

In continuare va trebui să se caute un început al invaziilor barbare şi pentru zona romană. In acest fel lucrarea de faţă îşi va contura proprioul moment de la care va consemna intrarea în scenă a barbarilor.

Aşa cum lumea greacă s-a născut în preajma lumii tracice, cu care avea rădăcini comune, lumea romană s-a înfiripat într-o masă eterogenă de populaţii italice. Mozaicul de populaţii din prima parte a mileniului 1 e.A, în Italia, s-a prezentat mult mai divers şi neunitar, din punct de vedere etnic, decât al Greciei vecine. In Peninsula Italică au existat atât locuitori pre-indo–europeni cât şi indo–europeni, înrudiţi cu populaţiile tracice şi, desigur, cu cele greceşti sau geto–dacice.

Din primul grup au făcut parte *ligurii* şi *etruscii*, din partea nordică a peninsulei, sicanii din Sicilia şi *sarzii* din Sardinia.

Grupul indo–european italic a putut fi împărţit în subgrupa latino–faliscă, din centrul şi apusul peninsulei, subgrupa osco–umbro–sabelică, întinsă în zona centrală şi estică a peninsulei pe largi spaţii de la nord la sud, subgrupa celtică, la nord de râul Pad şi subgrupa veneto–illiră pe coasta nordică şi nord–estică a Mării Adriatice. Cel mai numeros grup, cel osco–umbro–sabelic, i-a inclus pe *samniţi, sabini, volsci, marsi* etc. Grupul latino–falisc, cel dintâi sosit în peninsulă, mai puţin numeros, s-a răspândit numai în regiunea Latium şi pe o suprafaţă restrânsă de

la nord de Tibru.

Una dintre cele mai numeroase populaţii pre-indo – europene, care se întindea la începutul mileniului 1 e.A. între Pirinei, Alpi, valea râului Arno şi valea Padului, a fost cea a *ligurilor*. Sub presiunea etruscilor dinspre răsărit şi a celţilor dintre apus, teritoriul ligurilor s-a redus la ţinutul de coastă din actualul golf al Genovei, ţinut care a primit numele de Liguria şi care se bucură de o atractivitate naturatrală deosebită.

In partea de nord–est a Italiei, între Alpi, Marea Adriatică şi cursul inferior al Padului, *euganii* pre-indo–europeni au fost eliminaţi de triburile *veneţilor*, de origine necunoscută, dar cu o limbă apropiată de cea latină, deci indo–europeană. Veneţii erau puternic influenţaţi de civilizaţia illiră din Peninsula Balcanică.

Mai la sud, între litoralul Adriaticii şi Apenini erau stabiliţi *picenţii*, populaţie înrudită cu *umbrii*, vecinii din nord–vest. Ţinutul s-a numit mult timp Picenum.

Umbrii, una din populaţiile mari ale Italiei, au ocupat iniţial Italia centrală dintre Marea Tireniană şi cea Adriatică. Cu timpul aria lor de locuire au restrâns-o *etruscii* dinspre apus, invadatorii *celţi* dinspre nord şi *sabinii* dinspre sud.

Etruscii şi-au făcut apariţia la începutul mileniului 1 e.A, stabilidu-se la vest de Apenini, între râul Arno şi Tibru. S-au prezentat ca o populaţie cu un nivel ridicat de civilizaţie, a cărei origine şi limbă au constituit încă din antichitate o enigmă, rămasă încă nedescifrată. Etruscii au fost primii creatori ai unei civilizaţii indigene în Peninsula Italică. Există două teorii privind originea etruscilor. Prima caută să fundamenteze avansul etruscilor faţă de ceilalţi italici susţinând migraţia lor din zona Asiei Mici. Această teorie îşi are începuturile în timpul marii invazii a *„popoarelor mării"* în bazinul răsăritean al Mării Mediterane, respectiv în jurul anului 1200 e.A.

Din conglomeratul de populaţii care au purces la o devastare şi la un jaf comun prin insulele greceşti, prin Asia Mică şi Orientul Apropiat, au făcut parte şi triburile *tirsenilor*, numite de egipteni *„tursa"*.

„Popoarele mării" s-au lovit de rezistenţa hotărâtă a statului faraonic şi aventura lor a luat sfârşit în luptele din delta Nilului. Unele grupe de războinici, rupte din *„ popoarele mării"*, au fost masate de

egipteni în tabere speciale, complectând trupele egiptene de mercenari. Alte grupuri şi-au luat prăzile şi s-au întors în ţinuturile de baştină din Europa sud–estică sau din insulele Mediteranei. O altă parte din „popoarele mării" s-au dus peste talazuri, sau pe uscat, spre alte orizonturi. Triburile *sardana*, se presupune că îşi aveau originea în zona oraşului Sardes din Asia Mică, iar după înfrângerea suferită de la egipteni s-au aşezat în insula Sardinia. Triburile *tirsenilor*, triburi care, se pare, au trăit în partea apuseană a Asiei Mici, se bănuieşte că au devenit strămoşii etruscilor, iar numele lor s-a dat Mării Tireniene.

O a doua teorie privind originea etruscilor înclină să vadă în civilizaţia lor rezultatul unei evoluţii locale, activizată de relaţiile cu lumea orientală şi mai ales cu cea greacă. Continuitatea culturilor materiale din Italia centrală, în mileniul 2-1 e.A, ca şi absenţa unor mărturii certe care să ateste imigraţia unor mari grupări de populaţii din Orient, a întărit această a doua teorie. Nu trebuie uitat însă că cele aproape 10.000 de inscripţii etrusce au rămas nedescifrate, limba etruscă neputând fi apropiată de niciunul din idiomurile antice cunoscute. Asemănător de enigmatică este şi originea şi limba bascilor din nordul Spaniei.

Revenind la prezentarea etnografică a Peninsulei Italice trebuie continuat cu sâmburele viitoarei mari civilizaţii latine, cu ţinutul Latium, separat de Etruria prin râul Tibru şi de Campania prin Monte Albano. In acea regiune strâmtă şi mlăştinoasă şi-au găsit la începuturile istorice *latinii*, o grupă principală a italicilor indo–europeni, precum şi *volscii*, rude ale *umbrilor*, *hernicii* şi *auruncii* (sau *ausonii*).

In Italia centrală, muntoasă, şi-au avut patria o serie de triburi mai puţin numeroase, ca *sabinii*, *aequii*, *marsii*, *paelignii*, iar la sud de râul Sagrus, puternicul şi războinicul popor al *samniţilor*.

Vecină la nord cu Latium şi la nord–est cu Samnium, roditoarea Campanie, regiune în care s-au fondat primele colonii greceşti, a fost populată de *osci* şi *ausoni*, iar mai târziu de *etrusci* şi de *samniţi*. Intre Apenini şi Marea Adriatică, în actualele regiuni Apulia şi Calabria, s-au menţionat triburile războinice ale *iapigilor*, cu subdiviziunile principale ale *daunilor*, *apulilor* şi ale *mesapinilor*, cu subdiviziunile tribale ale *calabrilor* şi *salentinilor*, considerate, toate, ca fiind de origine illirică, din Peninsula Balcanică.

In extremitatea meridională a peninsulei, în actuala Lucanie şi în anticul Bruttium, au fost răspândite triburile *licanilor* şi *brutiilor* (ramuri desprinse de timpuriu din samniţi), care i-au împins pe *siculi* în Sicilia.

Brutii au purtat lupte împotriva coloniilor greceşti din sudul Italiei, în sec.al 4-lea e.A, s-au alăturat lui Pirus (Pyrrhus din Epir), în războinicul contra Romei (280-275 e.A.) şi au fost supuşi de romani în 272 e.A. După două generaţii nu au uitat antipatia faţă de romani aşa că s-au alăturat lui Hannibal, în cel de-al doilea război punic, între anii 216-203 e.A. După plecarea lui Hannibal din Italia, au fost aspru pedepsiţi de vechii stăpâni. In secolul următor au dispărut ca etnie de pe harta peninsulei.

Sicilia, cea mai mare insulă a Mediteranei, a fost locuită de *sicani*, în vest, *siculi*, în est şi *elymi* în sud.

Toată această masă eterogenă de populaţii sau triburi barbare a constituit mediul din care s-au înălţat romanii. Pe parcursul a patru sute de ani, viitorii stăpânitori ai întregului spaţiu mediteranean au luptat cu toate populaţiile italice, le-au suportat agresivitatea şi înapoierea, dar le-au supus, le-au educat „volens, nolens" şi le-au asimilat.

Toate acele populaţii italice nu pot fi catalogate drept popoare sălbatice sau barbare în adevăratul sens al cuvântului, deoarece, în mare, ele erau popoare stabilizate, nu în mişcare migratorie şi dornice numai de jaf.

Se poate spune că lumea civilizată greco–romană a avut contacte cu două categorii de popoare „barbare", cu cele sedentarizate ce îşi conturau propria civilizaţie pe teritorii bine delimitate şi cu cele sălbatice, mult mai înapoiate care s-au aflat în proces de migraţie şi nomadism, popoare primitive şi fără iniţieri culturale, popoare semianimalice, distrugătoare şi fără discernământul valorilor.

Popoarele cu un grad mai mic de dezvoltare culturală şi socială, dar sedentarizate şi cu începuturi de organizare statală nu pot fi comparate cu cele pornite în căutare de pradă, cu comportament de haită, conduse numai de instaincte primare şi de porniri distructive inutile. Nu pot fi comparate populaţiile trace, geto–dace, illire sau italice, cu cele invadatoare din toate etapele istorice. Cuprinsul acestei lucrări nu are în vedere decât populaţiile cu adevărat barbare, sălbatice, nomade

şi distructive, populaţii care s-au opus involuntar dezvoltării civilizaţiei europene, reuşind să ducă chiar la stagnare şi regres.

Trecând peste luptele romanilor cu populaţiile italice înconjurătoare, se poate considera ca punct de plecare al invaziilor barbare, invazia celţilor în Peninsula Italică din jurul anului 400 e.A, celţi care în anul 280 e.A au ajuns şi în inima Greciei, la Delfi.

Ambele secţiuni ale lumii civilizate europene, atât cea romană cât şi cea greacă au cunoscut pe celţi drept primii invadatori, drept prima populaţie îndepărtată aflată în migraţie, doritoare de jaf şi opusă ordinii civilizate din Europa sudică. Dislocarea lor poate fi luată ca punct de plecare în studiul invaziilor barbare.

Celţii – preludiul furtunii barbare

Marea familie indo–europeană din Europa s-a despărţit, încă de la începuturi în două mari ramuri de popoare, tracii în răsărit şi celţii în apus. Cele două seminţii pot fi considerate drept un strat uman de bază al bătrânului continent. Deşi pornite din aceeaşi tulpină, cu chemare spre o evoluţie valoroasă, cele două grupuri de popoare s-au comportat diferit.

Populaţia celtă s-a cristalizat în mileniul al 2-lea e.A în actuala Boemie, în sudul Germaniei şi în răsăritul Galliei. Hecateu din Milet şi Herodot au amintit primii de existenţa celţilor în ţinuturi îndepărtate, reci şi nordice. Deşi au fost creatorii celei mai bogate şi originale arte a popoarelor Europei barbare, o artă nesubordonată cultului sau ocaziilor de excepţie, ci legată de viaţa obişnuită, celţii s-au dovedit inferiori tracilor din punct de vedere comportamental. Celţii au turburat Europa civilizată şi pe cea barbară sedentarizată cu migraţia lor lungă, în timp şi în spaţiu.

La începutul celei de a doua epoci a fierului, pe care au reprezentat-o strălucit, celţii şi-au mutat centrul puterii spre vest, pe cursul superior al Dunării, pe Rinul mijlociu, pe Mosela şi pe Saar. Până la cucerirea romană Gallia a devenit nucleul de locuire al celţilor.

Migraţiile lor timpurii, din mileniul al 2-lea şi 1 e.A, spre Gallia, Britannia şi Peninsula Iberică, s-au dovedit greu de descifrat. Marea migraţie celtică a început în sec.al 5-lea e.A. Unii istorici, mai ales francezi, presupun că ea s-ar fi declanşat datorită unor suprapopulări, datorită unei dezvoltări economice, sau datorită presiunii lumii germanice din nord. Toate aceste motivaţii sunt o cale uşoară de a eluda adevărul. In realitate, în sec.al 5-lea e.A, populaţia întregului glob era extrem de rară şi nu se putea pune probleme ale creşterii demografice în raport cu spaţiul vital. Ca să se vorbească de o dezvoltare economică semnificativă care să provoace deplasări masive de populaţii este, dasemeni, fără suport real. O dezvoltare economică apreciabilă ar fi dus la ridicarea gradului de civilizaţie şi mai ales ar fi dezvoltat tendinţa de sedentarizare. Motivaţia că germanii de dincolo de Rin i-ar fi pus în mişcare pe celţi este şi ea lipsită de fundament. In realitate celţii (gallii) au stăpânit Gallia, Britannia şi Peninsula Iberică încă o jumătate de mileniu fără a fi deranjaţi de triburile germanice decât prin minore pătrunderi pe malul stâng al Rinului. Caesar i-a găsit pe celţi, în sec.1 e.A, dominând Gallia într-o stare de organizare tribală întunecată, cu viaţa cotidiană dominată de casta preoţească a druizilor şi pe o treaptă de evoluţie destul de apropiată de sălbăticie. Numai cinci secole de romanizare intensivă i-a putut aduce la un nivel acceptabil de conduită şi cultură, care să-i departajeze de alte valuri barbare de peste Rin.

In Peninsula Iberică, cartaginezii şi apoi romanii, după anul 215 e.A., s-au confruntat cu triburi sau uniuni tribale războinice, foarte depărtate de coordonatele unui început de civilizaţie. Sălbăticia din nordul actualei Spanii nu şi-a găsit oprimare decât sub împăratul Augustus, pe perioada campaniilor dintre anii 26-19 e.A.

Celţii din Britannia au cunoscut călcâiul şi civilizaţia romană ceva mai târziu, după cucerirea începută sub domnia împăratului Claudius, în anul 43 e.N.

Colectivitatea celtică din apusul continentului a fost condusă spre declanşarea marilor mişcări din sec.al 5-lea e.A. de gradul scăzut de dezvoltare socială şi culturală, de tendinţele intime spre nomadism şi jaf, nu de unele evoluţii favorabile interne, aşa cum încearcă să inducă

unii istorici occidentali.

Lumea celtică nu s-a aflat în sec.al 5-lea e.A. într-o situaţie specială revoluţionară, îndreptată spre restructurare, sau spre civilizare, ci a fost frământată veacuri de-a rândul de o nelinişte primară. Cauzele migraţiei celtice, invocate injust de unele şcoli de istorie, nu puteau dura sute de ani (adică suprapopularea, dezvoltarea economică spectaculoasă, sau presiunea germană de la nord sau răsărit). Dezvoltarea economică nu s-a adeverit până la cucerirea romană, iar triburile germane nu s-au regăsit pe pământul Galliei încă multe secole după cucerirea romană.

Invazia celtică, pornită din Gallia, s-a abătut într-o anumită fază spre ţinuturile ligurilor de la Marea Mediterană, restrângându-le acelora spaţiul vital la o fâşie îngustă de coastă. Din sec.al 8-lea e.A celţii au pătruns în Peninsula Iberică, în ale cărei regiuni central–estice au dat naştere, prin fuziune, unei populaţii celtiberice, populaţie desemnată sub acest nume de izvoarele antice începând cu sec.al 3-lea e.A. Celtiberii, produşi ai amestecului dintre celţii indo–europeni şi *iberii* străvechi, s-au dovedit nişte războinici de temut care au opus o rezistenţă îndârjită forţelor civilizate ale cartaginezilor şi ale romanilor, în secolele 3-2 e.A.

Tot între secolele 8-5 e.A., valuri celtice au traversat Canalul Mânecii, făcând din insula britanică (denumire ulterioară) şi din cea irlandeză, extremitatea vestică a spaţiului lor de locuire.

La sfârşitul secolului al 5-lea e.A a început expansiunea celţilor în regiunea Dunării mijlocii şi apoi spre teritoriile locuite de geto–daci. După cu au traversat Alpii şi au pătruns în Peninsula Italică (circa 400 e.A.). Celţii, numiţi de romani *galli*, au ocupat Valea Padului, întreaga regiune primind numele de Gallia Cisalpină.

Cu un secol înainte (sec.al 6-lea e.A.) etruscii, din zona central vestică a Italiei, traversaseră Munţii Apenini şi fondaseră în câmpia Padului oraşe înfloritoare, precum Felsina (azi Bologna), Ravenna, Melpum (azi Milano), Parma, Modena etc., grupate într-o ligă în frunte cu Mantua. Se ştie că nu a existat nicicând o unitate politică a enigmaticilor etrusci, aşa că sarcina invadatorilor celţi, în regiunea Padului, s-a dovedit foarte uşoară. Oraşele etrusce de la nord de Apenini s-au scufundat imediat în masa populaţiei celte, fără a cunoaşte vreo înflorire în epoca următoare.

Celţii au constituit ultimul val de populaţii indo–europene care

a pătruns în Italia, un val ce nu găsise la timp treptele reale ale evoluţiei spre o civilizaţie demnă de interes. La nord de Pad s-au stabilit triburile lor numite *insubri* şi *cenomani*, la sud cele numite *lingoni* şi *boii* (cei care au cucerit Felsina, numind-o Bologna) iar pe coasta Adriaticii cei numiţi *senoni*. Timp de aproape două secole, celţii au întrepins incursiuni de pradă spre Italia centrală, ajungând până în Apulia şi în Sicilia.

Din Gallia Cisalpină celţii au înaintat încet spre Latium, steluţa de civilizaţie italică aprinsă de etrusci. La 18 iulie 387, invadând Latium-ul, celţii (gallii) i-au înfrânt pe romani în bătălia de la Allia (15 kilometri nord de Roma), au cucerit, jefuit şi incendiat Roma. Nu au reuşit să pună mâna pe citadela fortificată de pe Capitoliu, citadelă pe care au asediat-o timp de şapte luni. Ţinutul l-au părăsit numai după obţinerea unei răscumpărări de 1.000 livre de aur. Legenda spune că în timpul cântăririi acesteia, căpetenia *senonilor*, Brennus, a aruncat în talgerul balanţei sabia sa. La protestele romane a răspuns cu aroganţă: *„vae victis!”* („vai de cei învinşi”).

Tot în legătură cu acele timpuri teribile pentru Roma s-a transmis şi legenda „gâştelor de pe Capitoliu”. Ea spune că într-o noapte când gallii încercau să escaladeze zidurile Capitoliului în cea mai deplină linişte şi când străjile romane dormitau, numai gâştele templului Junonei au dat alarma prin ţipetele lor. Mult dispreţuitele păsări, cu mers legănat şi cap mic în raport cu corpul, au rămas în amintirea posterităţii drept salvatoarele Romei şi probabil a unuia dintre cei mai fecunzi sâmburi al civilizaţiei umane.

După acel episod istoric autoritatea Romei în Latium a fost grav afectată. Acea ruşinoasă înfrângere a urmărit timp de secole conştiinţa romană în drumul său spre glorie mondială şi a determinat o răzbunare neîndurătoare. Răzbunarea nu s-a rezumat la subjugarea populaţiilor celte, ci a trecut şi pragul deznaţionalizării lor, prin forţa militară, sau prin puterea exemplului atractiv al modului de viaţă roman.

Invazia devastatoare a celţilor a determinat reconstrucţia Romei cu mei multă atenţie pentru capacitatea ei defensivă. Zidurile de incintă din piatră, lungi de 11 kilometri, numite azi „zidurile serviene”, au înconjurat pentru prima dată cele şapte coline ale oraşului etern: Capitoliu, Palatinum, Aventinus, Caelius, Esquilinus, Viminalis şi Quirinalis. Noile ziduri au extins suprafaţa de locuit cu circa 430 hectare, Roma devenind

unul dintre cele mai mari oraşe ale Italiei, dar, încă, nu cel mai mare.

Potrivit datelor cenzorilor, statul roman se întindea la acea dată (393 e.A.) pe o suprafaţă de 2.000 km² şi număra 152.000 de cetăţeni mobilizabili. Era un mic început pentru o mare glorie.

Pornind, în anul 280 e.A, din bazinul Dunării mijlocii, al Dravei şi Savei (Serbia de azi), cete de celţi au năvălit în Peninsula Balcanică, l-au înfrânt pe Ptolomeu Keraunos, regele Macedoniei elenistice (279 e.A.) şi au pustiit Grecia continentală până la sanctuarul de la Delfi (aşa cum s-a mai amintit).

Invazia a avut în frunte pe Brennus, căpetenia *prausilor* (281-279 e.A.). S-a abătut mai întâi asupra triburilor din vestul Peninsulei Balcanice şi apoi a pustiit Macedonia. A ocolit cu dibăcie rezistenţa elenă care-i bara drumul în renumita strâmtoare Thermopyle şi a ajuns la Delfi. Când se pregăteau să jefuiască sanctuarul,un curemur de pământ a provocat deruta celţilor. Grecii au sesizat faptul şi au atacat cu hotărâre. Rănit în luptă, Brennus l-a desemnat succesor pe Acichorios, apoi s-a sinucis.

O parte a celţilor din valul balcanic, precum tribul *scordiscilor*, s-a stabilit în nord–vestul Peninsulei Balcanice, în regiunea viitorului oraş Singidunum (azi Belgrad), iar altă grupare a întemeiat, în Munţii Balcani, printre traci, efemerul regat de la Tylis.

La chemarea regelui Bitiniei (Bythiniei), Nicomedes, triburile celtice ale *tolistoagilor*, *tectosagilor* şi *trocmerilor* au traversat Bosforul (278-277 e.A.) şi au devastat o mare parte a vestului şi centrului Asiei Mici. După înfrângerea lor de către Antiochos I-ul, suveranul Regatului Seleucid (275 e.A.) rămăşiţele celţilor s-au stabilit în centrul Anatoliei, regiune ce a primit numele de Galatia. Spre deosebire de romani grecii îi numeau pe celţi drept *galaţi* (galatai).

Izolaţi, din acel sec.al 3-lea e.A, în mijlocul unui ţinut oriental, într-un mediu de civilizaţie elenistică şi apoi romano–bizantină, galaţii au reuşit să păstreze până la sfârşitul antichităţii limba şi obiceiurile.

Celor care resping *a priori* posibila origine orientală a etruscilor şi a bascilor, trebuie să li se amintească exemplul galaţilor aşezaţi de soartă la mii de kilometrii de locurile de baştină. Pentru începuturile adevăratei umanităţi nici o mişcare de populaţie nu trebuie părea bizară sau imposibilă. Au fost timpuri când masele umane aveau acelaşi

comportament influenţat de instinct şi de nevoile vieţii ca şi haitele anumitor animale.

Raiduri celtice în Italia centrală, având ca bază de plecare Valea Padului, s-au repetat în anii 338, 350, 351 şi 360 e.A., fără consecinţe grave. In anul 354 e.A, Roma s-a văzut obligată să încheie primul său tratat cu Confederaţia triburilor samnite, îndreptat în primul rând împotriva pericolului galic. Acest tratat a intervenit totuşi pe fondul unui antagonism romano–samnit, antagonism care a deschis, ulterior, lupta pentru hegemonia în Italia centrală şi drumul Cetăţii Eterne spre dominaţia întregii peninsule.

Intre 343-272 e.A. s-au declanşat patru războaie romano–samnite. Din lumea triburilor italice, triburile samnite s-au dovedit cele mai puternice adversare ale Romei, dar ele nu puteau fi comparate cu celţii invadatori şi devastatori.

Pe fondul unui nesecat apetit războinic, Roma, în marşul său italic, a găsit timp să schimbe adversarii, dar niciodată nu a slăbit din priviri pe celţii din nord. Intre 285-282 e.A, a urmat un război ofensiv împotriva triburilor celtice ale *senonilor* şi *boiilor* din nord–estul Italiei. După respingerea unei invazii a *senonilor* în Etruria, romanii au pustiit şi anexat ţinutul lor de baştină, *Ager Galliucus*. Acolo Roma a înfiinţat colonia Sena Gallica. O coaliţie a boiilor cu etruscii, din aceeaşi perioadă, a fost înfrântă în bătălia de la lacul Vadimo (283 e.A.) de romanul Publius Cornelius Dolabella.

La începutul sec.al 3-lea e.A, Roma a declanşat practic contraofensiva împotriva celţilor italici, ocupând până în 222 e.A., Umbria şi întreaga Câmpie a Padului, *Gallia Cisalpină*.

Campaniile finale din Gallia Cisalpină, dintre 238-222 e.A, au fost declanşate de pătrunderea unor noi valuri celtice peste Alpi. Considerat major, pericolul celtic a meritat toate eforturile din partea Romei şi o tranşare definitivă a raportului de forţe şi de subordonare.

Apoi legiunile au depăşit limitele naturale ale Italiei şi au luat în stăpânire sudul Galliei. Prima armată romană şi-a făcut apariţia în sudul Galliei în anul 154 e.A, teritoriu transformat în jurul anului 120 e.A în provincia romană *Gallia Narbonensis*, provincie ce lega litoralul liguric cu Peninsula Iberică.

In cel de-al doilea război punic, când Hannibal a trecut Alpii şi

a terorizat Roma un deceniu şi jumătate, dansând cu glorie militară pe pământul peninsulei italice (218-203 e.A.), celţii din Gallia Cisalpină, proaspăt învinşi de romani, i s-au alăturat şi i-au îngroşat trupele de mercenari. In partea a doua a războiului, când Hasdrubal, fratele marelui Hannibal, a trecut şi el Alpii (207 e.A.) pentru a veni în ajutorul armatelor cartagineze diminuate de ani şi de lupte, celţii din nordul Italiei şi-au dovedit iarăşi ataşamentul faţă de inamicii Romei.

In viaţă şi în istorie nimic nu a fost şi nimic nu este fără sfârşit. Nici expansiunea celtică nu s-a abătut de la acest adevăr. In sec.1 e.A. lumea celtică a devenit „etnia bolnavă a Europei", ameninţată dinspre sud de romani, dinspre nord de înfiorătoarele triburi germanice, iar la răsărit de consolidarea puterii dacilor.

Loviturile de sfârşit au început cu acţiunile dacului Burebista care a sfărâmat puterea celtică de pe Dunărea mijlocie, din Câmpia Panonniei. Caesar a cucerit Gallia între anii 58-51 e.A. Augustus a transformat Galatia din Asia Mică în provincie romană, în anul 25 e.A., iar apoi, între 12-9 e.A, a anexat ţinuturile ocupate de celţii dintre Alpii răsăriteni şi Dunărea mijlocie, precum şi regatul rudimentar celtic, numit *Noricum* şi plasat pe teritoriul actual al Austriei. Era vorba de orizonturi cu locuire masivă a triburilor *tauriscilor* şi ale *noricilor*.

In anul 43 e.A, a început cucerirea Britanniei ceţoase de către cele patru legiuni conduse de Aulus Plautius, sub domnia lui Claudius I-ul. Evenimentul şi-a avut preludiile în expediţiile îndrăzneţe ale lui Caesar, expediţii, din anii 55 şi 54 e.A., rămase fără urmări şi în proiectele nerealizate ale lui Augustus, din anii 34 e.A. şi 26 e.A, precum şi în ale lui Caligula, în anul 40 e.N.

In 58 e.A, în calitate de guvernator al Galliei Narbonensis, Caesar a profitat de apelul lansat de galii ameninţaţi de suebii germanici ai lui Ariovist, pentru a iniţia cucerirea întregului teritoriu ocupat de ei. După ce i-a înfrânt pe helveţii din sud– estul Galliei, la Bibracte, a ieşit victorios din confruntarea cu Ariovist, care s-a văzut nevoit să se refugieze peste Rin în aşa-zisa Germanie. Acel Ariovist (? – 54 e.A.) era conducătorul triburilor suebilor, neam germanic de la răsărit de Rin. Cu un deceniu şi jumătate anterior confruntării cu romanii, în 71 e.A., el trecuse Rinul, în Gallia, cu 15.000 de luptători, pentru a interveni în luptele dintre triburile celtice ale *sequanilor* şi *hedilor*. Victorios,

germanul seub s-a stabilit în ţinuturile *sequanilor* (actuala Alsacie), extinzându-şi treptat teritoriul ocupat. Infrângerea celţilor, la Magetobriga, din anul 61 e.A, a înlesnit sporirea la 120.000 a numărului germanilor din Gallia.

Deşi în anul 59 e.A a fost recunoscut de Senatul roman „ca rege şi prieten al poporului roman" (*rex et amicus populi Romani*) numai după un an a făcut cunoştinţă cu legiunile şi cu aspiraţiile lor. Caesar l-a înfrânt în vecinătatea Rinului, la Vesontio (azi Becanson). Astfel, prima tentativă germanică de stabilire în Gallia s-a încheiat cu un eşec, prezenţa germanică la apus de marele fluviu fiind amânată cu trei secole.

După episodul Ariovist, în anul 57 e.A, Caesar a cucerit nordul şi nord– vestul Galliei. In anul următor a reprimat o răscoală a *veneţilor* şi *morinilor* şi a anexat Aquitania. Stăpân pe situaţia militară din Gallia, Caesar şi-a permis să organizeze expediţii în Britannia, în 55 şi 54 e.A. şi să traverseze Rinul în anii 55 şi 53 e.A, deschizând seria lungă a incursiunilor romane în ţinuturile germanice. Deşi nu au adus câştiguri teritoriale, expediţiile din afara Galliei au stârnit un puternic ecou la Roma, sporind popularitatea marelui general.

Marea răscoală a galilor din anul 52 e.A, condusă de arvernul Vercingetorix, a pus în pericol întreaga cucerire, dar, graţie geniului său militar, Caesar a înfrânt forţele superioare ale răsculaţilor la Alesia (în apropiere de actualul Dijon). In anul 51 e.A., odată cu reprimarea ultimelor rezistenţe, Caesar a spulberat din istorie nucleul celtic.

Vercingetorix (aprox. 82-46 e.A.), conducător al *arvernilor* a condus marea răscoală antiromană a celţilor supuşi de curând (52 e.A.). Devenit conducător suprem al celţilor, a instaurat o disciplină de fier şi a creat o armată redutabilă. Evitând luptele în câmp deschis, aplicând tactica pământului pârjolit şi a luptelor de gherilă, a reuşit să pună sub semnul întrebării recent instaurata stăpânire romană din Gallia. La Gergovia, capitala celţilor arverni, Vercingetorix l-a obligat pe Caesar să se retragă. Mândru de victorie şi-a concentrat toate forţele la Alesia, în vederea unei bătălii decisive. Blocat acolo, prin abilitatea genialului său adversar, Vercingetorix a fost obligat, la sfârşitul unei rezistenţe eroice să capituleze şi să se predea lui Caesar (52 e.A.). A fost executat şase ani mai târziu, în temniţa Tullinum din Roma, la scurt timp după ce

a fost târât în triumful lui Caesar. Vercingetorix a rămas în istorie drept unul dintre cei mai înverşunaţi şi redutabili adversari ai Romei republicane.

Hotarul nordic al provinciei romane din insula britanică, cu reşedinţa la Camulodunum (azi Colchester), a avansat timp de patru decenii de luptă (43-84 e.N.), stabilindu-se la limita sudică a Scoţiei. Hotarul septentrional a fost consolidat, mai târziu, prin ridicarea, dintr-o latură în alta a insulei, a unei fortificaţii continue de pământ, numită *Vallum Hadriani* (Valul lui Hadrian). Spre mijlocul sec.al 2-lea e.N s-a ridicat o nouă fortificaţie, mai la nord, *Vallum Antonini*. Aceasta s-a datorat împăratului Antoninus Pius (aprox. 142 e.N.). Până la sfârşitul antichităţii în afara dominaţiei străine au rămas numai celţii din vestul insulei britanice (Ţara Galilor), din Scoţia actuală şi din Irlanda.

Briganţii, populaţia celtică cea mai importantă numeric de la sud de *Vallum Hadriani*, stabiliţi în mijlocul insulei britanice, cu reşedinţa tribală la Isurium Brigantum (azi Aldbough), au întreţinut în primii ani relaţii bune cu noii stăpânitori. Ei se aflau sub conducerea reginei Cartimandua. Teritoriul briganţilor a fost inclus în provincia romană Britannia în anii 71-79 e.N şi definitiv pacificat în timpul împăratului Hadrianus (117-138 e.N.). Două legiuni, stabilite la Eboracum (York) şi Desa, au asigurat liniştea frontierelor nordice şi a teritoriilor supuse.

Se poate aprecia că primii paşi ai Romei pe calea expansiunii italice, în primele secole de existenţă, au fost umbriţi de ruşinoasa înfrângere suferită din partea celţilor care le-au provocat şi umilinţă (387 e.A.).

Dacă până în 336 e.A. Roma abia şi-a impus hegemonia în liliputanul Latium, şapte decenii mai târziu a devenit stăpâna Italiei (246 e.A.) până la fruntariile Galliei Cisalpine. In continuare, la numai un secol după distrugerea celţilor cisalpini, a Cartaginei şi după anihilarea unor regate elenistice, Roma a devenit stăpâna necontestată a lumii mediteraneene (133 e.A.). Războaiele continue, pragmatismul, tenacitatea şi buna organizare militară au transformat fostul oraş italic în prima putere mediteraneană. Din acel moment celţii nu au mai avut nici o şansă de a se restructura statal. Gallia Cisalpină şi regatul Noricum au dispărut, iar regatul balcanic Tylis şi Galaţia anatoliană au constituit nişte enclave efemere în mijlocul unor etnii străine, numeroase şi supuse

treptat tot Romei.

Contactul direct al romanilor cu Elada şi cu lumea orientală, în sec.al 2-lea e.A, a accentuat penetraţia elenismului în viaţa şi cultura italicilor. Devenită o necesitate politică, cunoaşterea limbii greceşti a facilitat accesul la tezaurul gândirii elene, atât prin intermediul cărţilor cât şi graţie prezenţei unor personalităţi greceşti în capitala Republicii.

Simbioza dintre forţa romană şi civilizaţia greacă a unificat lumea civilizată europeană atât spiritual cât şi teritorial. In epocile ulterioare ale antichităţii europene înfruntarea cu lumea barbară s-a materializat prin confruntarea dintre sălbăticie şi Imperiul Roman.

Invazia celtică, spre toate ţinuturile sudice ale continentului, a constituit un preludiu şi în acelaşi timp un avertisment pentru societăţile evoluate şi structurate, mai ales pentru agresivii romani care preluaseră, cu încetul, povara apărării perimetrului civilizat. Celţii, au profitat, sau au fost ajutaţi la începutul invaziei lor de elementul surpriză, dar lipsa conştiinţei etnice, dispersarea gentilică, necunoaşterea organizării statale, în adevărata accepţiune, treapta culturală mult prea joasă şi convulsiile interne, i-au făcut incapabili pentru o rezistenţă etnică eficace şi pentru un efort comun. Neavând ideea de patrie, fiecare înfrângere i-a dus spre supunere şi spre disoluţie în masa altor etnii. Cu toate că din punct de vedere numeric ar fi putut juca un rol major pe scena europeană, din a doua parte a mileniului I e.A., ei nu au putut lăsa urme în civilizaţiile care i-au înglobat genetic. Au bulversat pentru un moment lumea mediteraneeană, superioară lor, dar nu i-au putut schimba cursul dezvoltării şi nu au putut să o reorganizeze după profilul lor.

Profilul lor a fost conturat de autorii antici cu puţină bunăvoinţă. Reunind trăsăturile acestei stirpe vitrege indo–europene se reconstituie un portret general puţin flatant. Trăsătura cea mai proeminentă, care le-a imprimat celţilor o pecete particulară, a fost îndrăzneala inconştientă, pasiunea pentru lupta sângeroasă, dispreţul pentru moarte care friza nebunia. Celţii se jucau cu moartea, provocând-o şi dăruindu-i-se cu disperare bizară. In faţa morţii se comportau cu curaj şi dispreţ şi geto–dacii, dar la aceia moartea nu era căutată, ci era primită ca o fatalitate izvorâtă din concepţiile religioase. Trunchiul comun indo–european al celor două seminţii, poate fi bănuit şi din acea atitudine sfidătoare faţă de curmarea vieţii, cu singura deosebire că moartea

primită cu zâmbetul pe buze de către daci survenea numai după acţiuni raţionale, fără accentele de frivolitate întâlnite la celţi. Probabil că lejeritatea şi atracţia uneori nebună către moarte, sau acţiuni necugetate, a plutit şi în sângele unor cavaleri medievali născuţi pe pământuri odinioară galice, sau în general celtice.

Orgolioşi prin natură (vezi cavalerii medievali de educaţie franceză şi chiar britanică), celţii iubeau bravada. Adeseori în timpul luptei ei aruncau armele defensive (scuturile) şi se dezbrăcau de veşmintele protectoare din piele. După luptă unii dintre ei, îşi lărgrau rănile cu propriile mâini, pentru a le spori importanţa în faţa celorlalţi. Marea lor ambiţie era aceea de a-şi uimi prietenii şi de a-şi cutremura inamicii.

Foarte impresionabili şi foarte imprevizibili, ei cădeau cu uşurinţă în extremele insolenţei şi descurajării. Orbiţi de furie, se aruncau fără discernământ, sau prevedere, în acţiunile cele mai nesocotite ca apoi insuccesul acţiunii să-i deprime, lăsându-i fără vigoare. Strabon spunea că: *„insuportabili ca învingători, cădeau în stare de depresie când erau învinşi"*. Alte ori în caz de nenoroc, întorceau armele unii împotriva altora, pentru a nu supravieţui fără libertate. De asemenea, îşi ucideau femeile şi copiii pentru a-i feri de mâinile inamicilor.

O altă trăsătură caracteristică a celţilor, era extrema lor mobilitate de spirit. Caesar a remarcat-o, prezentând-o în *„De bello Gallico"* drept o infirmitate a celţilor, respectiv a galilor.

Nu numai că erau turbulenţi în consilii, indisciplinaţi în formaţiile de luptă şi cârcotaşi între ei, dar iubeau şi schimbarea, având înnăscut spiritul revoltelor, al aventurilor uşuratice, al acţiunilor celor mai hazardate (trăsături transmise şi urmaşilor francezi). Mai totdeauna în acţiunile lor erau dezinteresaţi de latura politică. Se lăsau conduşi mai ales de ambiţie decât de cupiditate şi au rămas mai totdeauna necoalizaţi împotriva inamicilor.

Taerle comportamentului lor primitiv şi iraţional au condus la înfrângerile lor succesive, reducându-i la situaţia de populaţii subjugate. La acestea s-a adăugat şi marea lor disponibilitate de a se lăsa influenţaţi de popoarele cu care veneau în contact. Invingători sau învinşi, s-au lăsat absorbiţi de inamici, participând la naşterea unor populaţii mixte ce au dispărut încă din antichitate, precum *celtosciţii*, *celtoligurii*, *celtiberii*, *gallo–romanii* etc.

Cu toate că o parte a istoriografiei apusene şi mai ales a celei franceze, a căutat să idealizeze societatea celtică, din motive pur naţionale moderne, acea populaţie s-a afirmat ca prima mare pacoste a civilizaţiei europene sudice.

Germanii – declanşarea furtunii barbare

Cu şapte decenii înainte ca Caesar să bulverseze nucleul celtic din Gallia, marea informă şi necunoscută a populaţiilor germanice din nordul Europei a provocat alarma în lumea latină. Atunci, către anul 120 e.A., *cimbrii* şi *teutonii* care populau Peninsula Iutlanda (actuala Danemarca) şi gurile baltice ale Elbei, şi-au părăsit ţinuturile de baştină, migrând spre sud şi ajungând sub poalele nordice ale Alpilor. Erau primele populaţii sălbatice germanice care îşi făceau apariţia în zona sud europeană şi intrau în conflict cu Roma.

Cu toate acestea, prima populaţie germanică, semnalată istoric, a fost cea a bastarnilor. Coborând dinspre Marea Baltică, bastarnii şi-au făcut apariţia în zona Dunării mijlocii în jurul anului 200 e.A., dar nu au intrat în conflict cu populaţiile balcanice sau italice. Incercând să se stabilească în ţinuturile locuite de geto–daci, au fost respinşi de Oroles, un rege dac din estul Transilvaniei şi sudul Moldovei. Bastarnii nu au ajuns la nici o confruntare cu Roma.

Prima bătălie dintre romani şi hoardele amestecate de cimbrii şi teutoni, s-a dat la Noreia (113 e.A.), din viitorul Noricum, aducând o gravă înfrângere romanilor conduşi de Cneius Papirius Carbo. Atunci, triburile reunite ale cimbrilor şi teutonilor au dat prima probă de putere

şi de neprevăzut a forţelor nordului întunecat şi rece.

După victorie cele două hoarde s-au îndreptat spre Gallia unde într-o altă bătălie (109 e.A.) l-au înfrânt pe Marcus Iunius Sitanus. Neşansa i-a urmărit pe romani şi în 107 e.A., doi ani mai târziu, când tribul germanic al *tigurinilor* l-a învins, la Agen, pe consulul Lucius Cassius Longinus.

Seria insucceselor nu s-a oprit nici în perioada imediat următoare. In 105 e.A., cimbrii şi teutonii au obţinut alte două mari victorii asupra trupelor romane trimise împotriva lor, în sudul Galliei. Legatul Marcus Aurelius Scaurus a cunoscut înfrângerea pe Thon, iar consulul Cneius Mallius Maximus la Arausio. (Cel mai dureros eşec miltar roman de după pierderea bătăliei de la Cannae în faţa lui Hannibal). Aceste ultime eşecuri militare au declanşat o mare panică la Roma (*furor teutonicus*), panică ce nu se mai născuse de la pătrunderea lui Hannibal în peninsulă. Liberi de orice ameninţare, în 105 e.A, cimbrii au pătruns în Spania, iar teutonii au trecut la pustiirea Galliei.

Episodul cimbro–teutonic dovedeşte clar disoluţia populaţiei galice înainte de cucerirea romană, lipsa de unitate şi incapacitatea de reacţie.

Reveniţi din Spania în sudul Galliei (102 e.A.) cimbrii au decis împreună cu teutonii, invadarea Italiei. *Cimbrii* şi *tigurinii* au pătruns în Noricum la nord de Alpi, urmând să atace dinspre nord–est. *Teutonii* şi *ambronii* s-au orientat să treacă în Italia direct din sudul Galliei. In bătălia de la Aquae Sextiae (actualul Aix-en-Provence), Caius Marius cu tabăra pe Rhon, i-a înfrânt zdrobitor pe teutoni, făcându-i să dispară din istorie.

Intre timp cimbrii au traversat Alpii pătrunzând în Italia. Consulul Quintus Lutatius Catulus, având forţe insuficiente, le-a lăsat Gallia Cisalpină şi s-a retras pe malul sudic al Padului. La 30 iulie 101 e.A., armatele romane reunite sub comanda lui Caius Marius i-au nimicit pe barbari la Vercellae (azi Vercelli). Cu acea victorie, prima invazie germanică a fost respinsă. Resturi ale cimbrilor, menţionate în epoca lui Augustus în Iutlanda, nu au mai jucat nici un rol în istorie.

După înfrângerea barbarilor germanici, Caius Marius, un *Homo novus*, ajuns la consulat, deşi nu făcea parte din aristocraţie (107 e.A.), ambiţios, general talentat şi organizator remarcabil, a fost considerat

„cel al treilea fondator al Romei".

Foarte multe secole, atât grecii cât şi romanii nu au cunoscut prea bine nici ţinuturile şi nici populaţiile tenebroase de la nord de Dunăre şi de impresionantul lanţ muntos al Alpilor. Singura populaţie nordică despre care se cunoşteau multe şi cu care s-au realizat contacte paşnice sau războinice era cea geto–dacă, populaţie sedentară, bine delimitată teritorial şi cu evoluţie proprie pe calea civilizaţiei.

Roirea indo–europeană din mileniul 2-1 e.A, a împărţit practic Europa în ariile de vieţuire tracice şi celtice, spre sud şi vest şi cea germanică spre nord şi nord –est. Primele două seminţii au cunoscut o evoluţie istorică mai rapidă şi mai marcantă. Unele ramuri ale lor au parcurs drumul luminos al unei civilizaţii inconfundabile.

Seminţiile nordice, numite din antichitate germanice, s-au menţinut timp îndelungat într-o stare de stagnare rudimentară apăsătoare. Erau populaţii fără sclipirea geniului, greoaie în gândire şi apăsate de condiţiile naturale de multe ori vitrege, umede şi reci.

Mulţimea istoricilor apuseni, urmaşi îndepărtaţi ai barbarilor germanici, au încercat să inducă o serie de teorii care să camufleze tarele evidente ale populaţiilor nordice din antichitatea îndepărtată. S-a încercat lansarea unor tablouri idilice ale vieţii şi organizării acelor populaţii rămase. Chiar astăzi este foarte greu de explicat decalajul abisal dintre nivelul de viaţă, de organizare socială, de evoluţie a gândirii şi a talentelor aplicative, dintre nordicii germanici şi sudicii greco–romani.

S-a încercat, în unele lucrări, să se facă o departajare cât mai adâncă între germani şi alte popoare barbare, fapt adevărat, dacă se face referire la hoardele sălbatice sosite mai târziu din întinderile Asiei Centrale. S-a demonstrat, cu mărturii durabile, că germanii au fost, printre rasele barbare, o facţiune relativ avansată atât pe scara evoluţiei umane cât şi pe scara istorică. Pasul germanicilor spre civilizaţie l-a devansat cu mult pe cel al populaţiilor asiatice ce au atacat, mai târziu, atât lumea civilizată sud europeană cât şi pe a lor, pe cea nord europeană.

Istoricii apuseni moderni şi contemporani au încercat să inducă aprecierea că germanii din sec.1 e.A s-ar fi aflat aproape de stadiul de dezvoltare al grecilor homerici, sau al italicilor din timpul fondării Romei. Faptul este o speculaţie nefondată, deoarece, în sălbăticia lor, germanii

nu au ajuns niciodată la nivelul de a construi oraşe, sanctuare, corăbii, sau alte mărunte obiecte de apărare sau de viaţă cotidiană. Nu au avut nici capacitatea de a închega coaliţii sau organizări statale rudimentare până după căderea Imperiului Roman de Apus. Toate cele enumerate succint mai sus au ajuns în lumea germanică numai după multe secole de influenţă a zonei europene civilizate. Unele din ele nu au pătruns în viaţa barbarilor germanici decât târziu în evul mediu, numai cu aportul unor învăţaţi sau meşteşugari desprinşi dintre ruinele fostei civilizaţii greco–romane. Chiar atunci când au devenit stăpânii unor foste zone civilizate, germanii nu au putut recepta, decât cu greu şi parţial, elementele de civilizaţie şi cultură. Purtători ai unor tare adânci de barbarie ei au dat primele lovituri la temelia civilizaţiei antice europene şi au deschis larg porţile unui ev întunecat, saturat de incultură, de misticism, de obscurantism, cu valori răsturnate, cu războaie mărunte, dar sfâşietoare pentru micile seminţii europene, cu epidemii produse de lipsa de igienă, cu fragmentări teritoriale excesive, cu uitarea scrisului şi a cititului, cu orizonturi geografice strâmte, cu dorinţe personale mărunte, grosiere, lipsite de elanul progresului. Barbarii germanici au contribuit primii la regresul aproape milenar al societăţii europene şi au deschis drumul unor valuri umane mult mai sălbatice, cu care s-au aliat uneori de nevoie, sau cu care s-au războit numai pentru dominaţie asupra sărăciei, sau pentru simpla supravieţuire animalică.

Cu tot rolul negativ jucat în raport cu civilizaţia antică europeană, germanii au câştigat o poziţie importantă în istoria bătrânului nostru continent. Din contopirea lor cu elementele lumii romane s-au născut naţiunile Europei Occidentale.

Ei nu au fost niciodată uniţi într-o naţiune şi n-au avut o istorie colectivă, cu excepţia momentului târziu când francii lui Carol cel Mare i-au supus aproape pe toţi. Nu se poate vorbi cu adevărat de o istorie a germanilor, ci numai de istoriile disparate ale diverselor populaţii germanice: chauci, franci, goţi, marcomani, saxoni, quazi, silingi, iuţi, angli, burgunzi, lombarzi etc., pentru a face o enumerare întâmplătoare.

Pentru perioada anterioară erei noi şi desigur anterioară sec.al 3-lea e.N, istoria germanilor nu se reduce decât la raporturile lor cu Roma şi la deplasările lor geografice, destul de slab cunoscute. De obicei, marea atracţie a istoricilor faţă de acele triburi barbare nu au

constituit-o poveştile încăierărilor locale, vicisitudinile militare intraetnice şi dintre şefii de triburi sau de uniuni tribale, ci organizarea lor socială, instituţiile lor rudimentare şi cu iz preistoric, credinţele religioase, cutumele legislative, obiceiurile şi practicile sociale care au influenţat Europa evului mediu şi naţiunile moderne apusene.

Existenţa germanilor a început pe coastele Mării Baltice. Acolo i-a întâlnit călătorul grec din Massalia (Marsilia), Pytheas, în sec.al 4-lea e.A, pe teutoni şi pe goţi. Din acele tărâmuri au pornit spre sud, cimbrii şi teutonii, două secole mai târziu.

Ca populaţie indo–europeană, prin limbă şi instituţii, apare foarte probabil ca germanii să fi venit în zona central–nordică a continentului din zonele câmpiilor estice şi nord–carpatice, dar nu se ştie nimic despre acea migraţie. Ocuparea totală a întinderilor dintre Alpi şi mările septentrionaleale Europei s-a produs progresiv şi s-a încheiat abia în epoca creştină.

Masa germanică care nu folosea un nume generic şi comun şi nici nu avea conştiinţa unei apartenenţe unice, se învecina la apus cu celţii, iar la răsărit cu dacii şi sciţii. Relaţiile cu acele populaţii mai vechi nu sunt consemnate de autorii antici şi deci sunt necunoscute.

Denumirea de germani, dată pentru prima dată de celţii galici unui trib din stânga Rinului, s-a extins ca termen generic pentru toate populaţiile care vorbeau aceeaşi limbă în Europa centrală sau de nord. Romanii au făcut distincţie între celţi şi germani foarte târziu, în sec.1 e.A. Primul izvor antic în care a apărut numele germanilor aparţine lui Poseidonius din Apamea (aprox. 80 e.A.).

Cele dintâi informaţii concrete despre lumea barbară germanică, le-a oferit Caesar în lucrarea sa „De bello Gallico”. A urmat Tacitus, care în monografia publicată în anul 98 e.N., *„De origine et situ Germaniroum”*, a descris viaţa şi obiceiurile cunoscute ale triburilor germanice de pe Rin şi Dunăre.

Din regiunea originară de la nord şi nord–est de bucla carpatică, germanii au început o deplasare lentă, pe trei direcţii, în ultimele secole ale mileniului I e.A. Cele trei direcţii au fost cea nordică spre Peninsula Sandinavă, cea sud–estică, spre nordul Mării Negre şi cea sud–vestică spre zona central–vestică a continentului, zonă limitată de Dunăre şi de Rin. Dunărea şi Rinul au rămas timp de cinci secole hotarele sudice şi

respectiv vestice ale lumii germanice apusene.

In perioada anterioară erei noi (e.N.) izvoarele scrise oferă, despre germani, imaginea unui impresionant mozaic de triburi aflate pe treapta orânduirii gentilice, fără aşezămintele şi cu credinţe primitive diverse în totemuri locale. Intre sec.3-1 e.A. lumea germanică pare a fi fost împărţită în trei mari arii : cea nordică, sau scandinavă, cea răsăriteană care se întindea până în stepele nord–pontice şi cea apuseană, limitată de Dunăre, Rin şi Marea Baltică, aria cea mai cunoscută civilizaţiei greco–romane.

In ciuda înrudirii etnice, scandinavii au trăit totdeauna separat de germanii continentali. Etnogoniile legendare ale fiecăreia dintre cele două grupe nu au lăsat loc pentru cealaltă seminţie înrudită. Fiecare se considera ca o entitate aparte, asemănătoare cu distincţia dintre germani şi celţi.

Intre germanii continentali, care acopereau toate întinderile plane şi mlăştinoase de la sud de Marea Baltică, a existat şi s-a făcut deosebire. Grupa vestică a fost calificată cutumiar drept teutonică, iar cea răsăriteană drept gotică. Ultima pare să se fi aflat în relaţii regulate cu scandinavii, pe care au dorit chiar să-i asimileze.

Atunci când au început să prezinte rudimente de istorie şi când a devenit posibil un studiu mai exact, s-a putut determina că goţii şi vandalii au apărut complet departajaţi de scandinavi şi mai apropiaţi de germanii occidentali din grupa teutonică.

Cele trei ramuri germanice s-au aflat pe aceeaşi treaptă de dezvoltare, dar în ciuda particularităţilor în obiceiuri, religie, sau instituţii sociale tribale, au fost, în mod frecvent, confundaţi şi numiţi, prin generalizare, drept germani, goţi, sau alamani.

Alamanii au fost un popor germanic care s-a format dintr-un amestec de triburi mai vechi, în sec.al 3-lea e.N. Plasaţi între Main, Rin şi Dunăre, alamanii s-au impus timp de două secole şi jumătate, începând cu prima lor menţiune în izvoarele romane (213 e.N.), drept adversari redutabili ai Imperiului Roman. Termenul de Alamania, apărut în sec.al 4-lea e.N, a intrat în limbile franceză şi spaniolă cu semnificaţia de „stat german". Alamanii s-au pierdut după anul 536 e.N. în Regatul Francilor.

Germanii le-au apărut romanilor ca oameni dintr-o altă rasă,

deşi aveau în comun tulpina indo–europeană. Această convingere rasială se datora aspectului fizic, diferit de cel al sudicilor, corpului masiv, pigmentului mai alb, obrajilor rumeni, ochilor albaştri şi părului blond sau roşcat.

Femeile romane au început să poarte peruci blonde, iar mai târziu îngerii au fost figuraţi cu bucle blonde.

Cele cinci secole de confruntări romano–germane şi soarta lumii civilizate în urma acelor altercări, face necesară o trecere în revistă a trăsăturilor şi vieţii lumii barbare germane.

Femeia hrănea copiii care creşteau în comun, fără a fi izolaţi după castă, sex, după poziţia de stăpâni, sau de servitori. Creşteau împreună, goi, murdari, dar viguroşi, dezvoltându-şi cu grijă forţa fizică şi ocrotindu-şi castitatea. Tinerii destul de puternici şi care probaseră curaj, primeau arme în faţa adunării populare şi de obicei nu le mai părăseau decât în mormânt.

Bărbatul se ocupa de vânătoare, lăsând femeilor şi infirmilor muncile caşei şi ale câmpului, sau ale turmelor. Se complăceau să mănânce şi să doarmă liniştiţi, în perioadele de răgaz dintre vânători şi războaie.

Turmele de vaci, oi, cai şi porci, constituiau marea bogăţie care îi însoţea pe drumurile lor de migraţie. De altfel nu se găseau permanent în situaţie de nomazi. Unele triburi se opreau pentru perioade mai mult sau mai puţin îndelungate şi treceau la cultivarea pământului în condiţii de obşte, cu împărţirea bine reglementată a păşunilor şi ogoarelor.

Alimentaţia germanilor era simplă : vânat, peşte, lapte, unt, brânză, carne de animale domestice, de cai sălbatici, miere, diverse seminţe etc., toate pregătite cu simplitate. Sarea se afla la mare preţ, salinele fiind disputate cu violenţă. Ştiau să prepare bere, hidromel, iar mai târziu au cumpărat vinuri din lumea romană.

La banchete se prezentau înarmaţi şi se îmbătau fără măsură, chefurile ţinându-se lanţ, ca cea mai plăcută îndeletnicire din perioadele de repaus. Cu acele ocazii cântau despre faptele străbunilor, dansau şi se lăsau prinşi de jocuri de noroc unde puteau pierde tot ce posedau, inclusiv libertatea.

Germanii măsurau timpul prin numărul de nopţi sau de ierni, distingând doar trei anotimpuri, primăvara, toamna şi iarna. Aveau

obiceiul de a-şi prezenta nuditatea la băi, sau în jurul vetrei. Numai cei bogaţi îşi puteau permite veşminte de purtat direct pe piele, confecţionate din lână sau in. Ceilalţi se acopereau cu o mantie şi cu o scurtă (wams), legate la brâu. Iarna se protejau cu piei de animale, purtau un pantalon, sau fâşii rulate împrejurul picioarelor şi încălţări de piele. La centură purtau pumnale şi cizele.

Femeile trăiau aproape ca şi bărbaţii, preferând ţesăturile de in cu dungi roşii. Ele torceau, ţeseau şi confecţionau pături din pene.

Coafura constituia un semn distinctiv al tribului, iar bijuteriile făceau furori, inele, spirale de braţ, coliere, cercei, diademe etc. Majoritatea erau lucrate din bronz şi foarte rar din aur. Argintul era foarte rar. Monedele popoarelor civilizate mediteraneene, sau vecine, erau utilizate, dar nu s-au bătut niciodată monede germanice. Faptul îi departajează net de popoarele geto–dace şi sud dunărene, popoare care aveau podoabe mult mai bogate şi mai atent prelucrate, care şi-au bătut monede, au construit aşezări fortificate din piatră şi sanctuare religioase de factură unică.

Germanii nu au ajuns la nivelul de a cunoaşte scrierea decât târziu în evul mediu. Instrumentele le confecţionau din os, din coarne, din piatră şi ulterior din metal. Confecţionau care din lemn şi bărci din lemn sculptat direct în trunchiuri, sau din piei prinse pe schelet de lemn. Locuinţele le amenajau din lemn, acoperite cu împletituri compactate cu pământ şi le vopseau în alb. Dedesubt excavau pivniţe pentru depozitarea proviziilor şi pentru refugiul de iarnă.

Grajdurile erau lipite de casă, iar unele triburi reuneau sub acelaşi acoperiş atât oamenii, cât şi animalele. Nu existau edificii mari sau oraşe. Aşezările erau izolate, pierdute în pâlcuri de pădure, sau în adâncuri de codri seculari, iar casele se plasau dispersat, uneori cu fortificaţii simple.

Ca arme foloseau ghioage, bâte cu capete de piatră sau de metal, săbii (mai puţin uzitate), lănci, suliţe, cuţite, arcuri, mari scuturi acoperite cu piele. La triburile de nord scuturile aveau dimensiuni mai mici. Nu purtau cască sau harnaşamente, atât în luptele pedestre cât şi în cele călare. Faptul dovedeşte o înapoiere marcantă şi pe plan militar, atât în echipament cât şi în tactică. Foloseau cu precădere tactica de gloată în atac, în apărare sau în ambuscadă. Lupta se baza pe valoarea

şi rezistenţa individuală, tradiţie ce s-a transmis şi cavalerilor medievali occidentali până către sfârşitul evului lor.

Ca şi alţi sălbatici, germanii aveau un curaj de netăgăduit, mari elanuri, rezistenţă scăzută, alternative de bravadă şi de slăbiciune în luptă. Căldura o suportau greu. Femeile luptau alături de bărbaţi în momentele critice. De obicei bătrânul obosit se sinucidea, sau era ucis, cu toate că fapta era, în general blamată. Violenţi, germanii deveneau cu uşurinţă cruzi, mai ales în expediţiile de jaf. La ei sacrificiile umane erau frecvente. In condiţii de pace, erau ospitalieri chiar cu străinii, fideli cuvântului dat, ataşaţi familiei, monogami şi nesupuşi.

Corpul clerical, dacă poate fi numit aşa, sau sacerdoţiul, era puţin dezvoltat, existând mai mult la grupul gotic decât la cel teutonic. Criminalii şi prizonierii de război erau sacrificaţi divinităţilor. Căutau să determine voinţa divinităţilor prin tragere la sorţi, prin observarea zborului şi ţipătului păsărilor, sau prin semnele date de caii sacri.

Cu riscul de a repeta, trebuie precizat că atunci când au început să bată la porţile lumii civilizate, germanii nu atinseseră nivelul civilizaţiei miceniene (aprox. 1600-1100 e.A.), sau homerice (aprox. 1200-800 e.A.) şi nici pe cel al italicilor din perioada întemeierii şi expansiunii Romei în peninsulă. Decalajul cultural, material, comportamental, aplicativ şi creativ, era imens între masa germanică şi sudul civilizat.

După cum s-a văzut, în pragul sec. I e.A. germanii au fost opriţi în prima lor tentativă de expansiune în detrimentul celţilor. Cimbrii, a căror origine mai este încă contestată, împreună cu teutonii, au ajuns până la Mediterana, iar suebii până la Alpi şi până în masivul Jura. Romanii i-au respins pe toţi germanii dincolo de Dunăre şi Rin, forţându-i chiar să le cedeze malul drept al celui din urmă, după circa un secol.

Cel de-al doilea episod istoric romano–german s-a derulat începând cu anul 58 e.A, când Caesar, după ce respinsese pe suebii lui Ariovist, a atins pentru prima dată malurile Rinului, fluviu pe care îl privea, pe drept cuvânt, ca frontieră între neamurile germanice şi cele celtice, seminţii confundate anterior, timp îndelungat, de greci şi romani. Caesar, a lăsat pe poziţiile lor de pe malul stâng (galic) al fluviului, triburile germane stabilite acolo cu puţin timp înaintea sosirii sale, *triboci*, *nemeţi* şi *vangioni*, triburi care i s-au supus. Mai târziu în timpul războiului cu *belgii*, el s-a apropiat de delta Rinului, unde alte populaţii

germanice se abătuseră asupra teritoriului *menapilor*. Pe acelea le-a aruncat dincolo de fluviu. In anul 55 e.A. a întins un pod peste Rin, între acualele oraşe germane, Coblentz şi Colonia (Köln), a pătruns pe pământurile *sicambrilor* şi a mărşăluit în ajutorul *ubilor*, care hărţuiţi de suebi, au devenit prima populaţie germanică transrenană a ce a recunoscut supremaţia romană.

Vipsanius Agrippa (63-12 e.A.), prietenul şi ginerele lui Augustus, a tranplantat în anul 36 e.A, pe *ubii* de pe malul stâng (galic) al Rinului în ţinutul oraşului Köln (*Oppidum Ubiorum*). Acolo barbarii docili au primit sarcina de a apăra frontiera Galliei împotriva invaziilor neîncetate ale conaţionalilor cu diverse denumiri.

Peste centrul germanic *Oppidum Ubiorum* s-a dezvoltat oraşul roman. S-a ridicat un castru pentru cele două legiuni şi s-a amenajat o bază a flotei de pe Rin (*classis Germanica*). După aproape un secol, în anul 50 e.N, oraşul a fost ridicat la rangul de colonie şi botezat în cinstea Agrippinei, soţia împăratului Claudius, născută acolo, *Colonia Agrippinensis,* sau *Colonia Claudia Ara Agrippinensium*, sau *Colonia Claudia Agrippina,* numit apoi simplu Colonia.

Către sfârşitul domniei lui Augustus, sau la începutul celei a lui Tiberius, această parte a teritoriului, numit *Gallia Belgica*, care urmărea malul stâng al Rinului şi care era ocupată de germani, a fost convertită în teritoriu militar, teritoriu unde s-au constituit provinciile *Germanica superior* şi *Germanica inferior*.

In aceeaşi epocă, romanii au forţat pe germani să le cedeze ţărmul drept al Dunării, respectiv teritoriul dintre fluviu şi Alpi. Impăratul Augustus a dorit să întindă dominaţia romană asupra ţinutului triunghiular format de malul drept al Rinului şi cel stâng al Dunării. Acela poate fi considerat momentul când a început lupta memorabilă a romanilor contra lumii germanice. Ea a durat mai mult de patru secole până ce Imperiul Roman a sucombat. Fondarea unor state germanice pe ruinele sale a marcat debutul unui nou ev istoric în Europa.

In fruntea populaţiilor germanice se aflau prinţi. Aceia nu erau nici nobili şi nici regi, ci simpli conducători aleşi, ca urmare a calităţilor personale, în special a celor militare şi fizice. Conducătorii germani se înconjurau de însoţitori, de o bandă de luptători tineri care se legau de norocul acestora, cu gândul la profit.

Conducătorii germani îşi exercitau autoritatea atât în timp de pace cât şi în timp de război, fiind recunoscuţi atât de subdiviziunile populaţiei cât şi de întregul popor. Alegerea lor avea loc în cadrul adunării poporului, pentru un timp nedeterminat. Căpătau daruri sub forma unor impozite, îşi atrăgeau o mare parte din prada de război, primeau tributuri de la cei învinşi, dar nu obţineau terenuri. Puterea lor era proporţională cu suita lor. Legătura care-i ţinea alături pe însoţitori avea un caracter voluntar. Insoţitorul, sau tovarăşul, îşi alegea conducătorul, sau superiorul, în mod liber. Tinerii din familiile marcante(aşa-zise nobile), sau alţi oameni liberi, intrau în compania conducătorului prin simpla lor opţiune şi desigur prin interes. Apropierea de un conducător nu avea ca ţel o anumită acţiune determinată. Era o legătură durabilă, dar care putea fi ruptă şi lua naştere printr-un jurământ de supunere şi de fidelitate.

Tovarăşii Conducătorul trăia şiactiva însoţit peste tot de tovarăşii apropiaţi. Aceia trăiau cu el, în casa lui, îndeplineau servicii onorabile, împărţind atât profiturile expediţiilor cât şi riscurile. Ocupaţia favorită era războiul şi în mod frecvent se întâmpla să fie părăsit un conducător care trăia în pace, pentru a se trece de partea altuia care ducea războaie. De muncă paşnică nici nu se punea problema.

Această instituţie a întovărăşirii cu conducătorii a concurat, în mod evident, la întreţinerea tendinţelor belicoase ale germanilor, dar nu a constituit cauza majoră a invaziilor spre lumea civilizată. Numărul tovarăşilor, sau al însoţitorilor, aflaţi în jurul unui conducător nu era foarte mare, atingând numai câteva sute. Unind însă mai mulţi conducători se putea organiza o adevărată armată.

In acele asocieri militare personale s-a găsit originea vasalităţii şi a beneficiilor regimului feudal. Primând ataşamentul de la om la om, asocierile au menţinut anarhia lumii germanice, trecând pe planul al doilea interesul general.

Datoria faţă de conducător era superioară faţă de datoria etnică, fapt ce explică tulburările, revoltele permanente şi toată viaţa degringolată din evul mediu occidental. De cele mai multe ori devotamentul faţă de seniorul ales era absolut, iar prin absurditatea sa el devenea păgubitor societăţii.

Germanul era atât orgolios cât şi servil. Puterea conducătorilor, rău definită, a dat naştere mobilităţii combinaţiilor politice din lumea

germanică.

Pe o anumită treaptă de evoluţie, la germani au apărut şi regii. Aceia aveau prerogativele vechilor conducători aleşi, precum comanda militară, sau puterea judiciară. Se înconjurau de însoţitori belicoşi, dar aveau şi alte prerogative în plus. Regalitatea s-a dezvoltat numai la anumite facţiuni germanice, precum scandinavii, goţii şi numai la unele populaţii din zona teutonică. Ea s-a dezvoltat la *suebi*, la *marcomani*, care au avut ca rege pe Maibod, sau la *cheruscii* lui Arminius. Se mai pot cita regi la *quazi*, la *hermunduri* şi la *semnoni*.

Din sec.al 3-lea e.N, regalitatea s-a întins tot în lumea germanică, fiecare mic popor având regele său. Acesta a devenit simbolul unităţii etnice, iar instituţia în sine a însemnat un pas înainte pe scara evoluţiei, cu toate că acel pas s-a realizat prin imitaţie. Importanţa regalităţii la germani a crescut progresiv, odată cu scurgerea timpului şi odată cu contactul din ce în ce mai strâns cu lumea evoluată. De exemplu mercenarii *heruli*, stabiliţi în Italia către sfârşitul Imperiului Roman de Apus, au dorit să se organizeze acolo într-un popor, alegând drept rege pe Odoacru, cel ce a dat ultima lovitură tronului imperial roman de apus, ajuns o simplă umbră. Ruina autonomiei herulilor a fost marcată, ca şi a gepizilor, de abolirea regalităţii.

Regele se deosebea, de prinţii sau conducătorii aleşi, prin prestigiul unei vechi familii, reputată ca fiind de origine divină. Autoritatea lui cu toate că provenea din alegere a câştigat un plus de regularitate. Deşi se asemăna cu a conducătorilor străbuni, puterea regelui se întindea peste o masă mai mare de subdiviziuni etnice, sau reunea unele fracţiuni până atunci autonome.

Alegerea regelui a implicat un fel de ereditate apreciată de popor, ereditate care s-a consolidat la anumite populaţii (*vandali*). S-a ajuns, mai târziu, ca moştenirea regală să fie partajată între fiii regelui, ca orice altă moştenire (*thuringieni, alamani, burgunzi, franci*). S-a remarcat chiar o tendinţă a germanilor de a împărţi autoritatea între doi conducători, sau regi, aleşi de popor (*marcomani, quazi, alamani, ostrogoţi*).

Puterea regelui nu avea nimic comun cu practica religioasă, dar era protectoarea păcii. Regele se profila drept tutorele poporului său, în special al celor care aveau nevoie de protecţie, al celor slabi şi

ca urmare se comporta ca un justiţiar.

Tovarăşii săi, fidelii săi, menţineau legătura cu el ca pe o prerogativă, poziţia lor fiind şi mai înaltă ca anterior. Liberţii şi sclavii regali se găseau ridicaţi deasupra oamenilor liberi. Nobilimea era organic ostilă autorităţii regale şi lupta împotriva ei, cu toate că plătea scump înfrângerile. Delegaţii regelui se aflau mereu în conflict cu conducătorii locali, cu prinţii, sau cu ducii.

Tezaurul constituia marea forţă a regelui, permiţându-i să-şi întreţină suita devotată, protectoare şi să răsplătească pe cei ascultători. Tezaurul era alimentat de dările anuale, de amenzi, de prăzi de război, de câştiguri aduse din domeniul personal al regelui.

Regele era înainte de toate un comandant de război. De multe ori moartea sa decidea pierderea unei bătălii, sau ruina unei populaţii tribale. Regii se supuneau foarte bine unuia mai puternic, precum împăratului roman, sau mai târziu lui Attila, sau lui Teodoric (Theodoric). Oricare ar fi fost puterea unui rege, ea depindea totdeauna de voinţa populară. Adunarea populară reprezenta organul esenţial al vieţii politice din lumea germanilor. In afară de adunarea populară, prezidată de rege sau prinţ, existau adunări ale subdiviziunilor populaţiei, până la nivel de sate, adunări deschise numai oamenilor liberi, care puteau să se prezinte înarmaţi, dar fără lăncii.

S-a constatat la germani, ca mai la toate popoarele barbare, o triplă scară a puterii, cea a monarhului, cea a consiliului şi cea a adunării populare. Era forma triplă a unei guvernări elementare.

Adunarea generală a oamenilor liberi se identifica cu armata şi avea cele mai înalte şi grave prerogative privind pacea, războiul, tratatele, sau interzicerea unor anumite legături comerciale. La popoarele germanice mari, adunarea generală a devenit anuală şi se ţinea primăvara. Acel „Câmp al lui Marte" constituia o formă de mobilizare generală a armatei la începutul sezonului favorabil expediţiilor militare.

Armata germană, ca şi a altor barbari, nu era altceva decât poporul înarmat. Era membru al adunării omul liber care putea fi şi combatant.

Războiul, după cum s-a arătat, era momentul favorit al vieţii germanului. Tinerii *chatti* nu-şi tăiau părul şi barba până nu ucideau un inamic. Existau luptători pentru care războiul însemna însăşi viaţa şi

care nu aveau cămin. Dintre aceştia, în sec.al 3-lea şi al 4-lea e.N mulţi au devenit mercenari. Istoricul Ammianus Marcellinus i-a semnalat în rândurile alamanilor înfrânţi la Argentoratum (Strasbourg).

Alături de războiul era considerat drept ocupaţia principală, banditismul şi jaful se aflau la bună aperciere. Pentru un război adevărat se convoca întregul popor, dar se prezentau numai anumite contingente, prin rotaţie.

Luptătorii se grupau pe familii, sau pe clanuri, adeseori în subdiviziuni de câte o mie. Se lupta pedestru sau călare, fără ca una din forme să fie considerată apanajul unei clase sau a unei categorii de luptători. Pentru bătălie se forma un unghi în cadrul căruia se aflau unghiuri mai mici ale subdiviziunilor armatei. Atacul germanilor se producea fără o ordine, dar se masau pentru a opune rezistenţă. Conducătorii nu dirijau deloc acţiunile, preocupaţi fiind numai de a-şi etala şi a-şi afirma propriile valori personale. Disciplina era severă, iar pedepsele (loviturile de pedeapsă, legarea în lanţuri, sau moartea) erau aplicate de preoţi.

Germanii se animau în luptă prin cântece, iar când erau înfrânţi se retrăgeau în spatele căruţelor, în păduri, sau în munţi. Nu dispuneau de fortificaţii permanente, sau dificile pentru inginerii romani. La şcoala romanilor au deprins ceva din arta războiului. Cei ce erau riverani unor mări echipau veritabile flote de bărci şi se antrenau în curse foarte lungi, precum *goţii* în Marea Neagră, *vandalii* în Marea Mediterană şi adeseori *frizonii* şi *saxonii* în Marea Nordului.

Prizonierii de război erau sacrificaţi zeilor sau reduşi la sclavaj. Popoarele supuse plăteau tribut şi îi acompaniau pe învingători în alte războaie.

Dreptul germanic, sau, mai bine zis, reglementările cutumiare din acest domeniu, se baza pe libertatea personală, libertate care era foarte largă. Legea, sau cutuma, se găsea sub suprevegherea adunării generale. Adunarea era singura care avea dreptul să o elaboreze, să o constate, să o modifice şi să o supună observaţiei indivizilor. Orice om liber putea lua parte la opera legislativă şi judiciară, ştiind că are datoria de a se supune voinţei comunităţii, reglementărilor generale şi deciziilor particulare.

Procedura judiciară se sprijinea pe mărturii, pe jurământul

părţilor şi ale partizanilor ce le sprijineau. Ea comporta un duel judiciar, sau consultarea zeilor, care a devenit apoi judecata lui Dumnezeu.

Asupra acestor chestiuni nu există informaţii serioase decât începând cu perioada invaziilor, când autorii lumii civilizate au obţinut informaţii şi le-au consemnat. Se ştie cu precizie că germanii nu aveau noţiunile abstracte ale legii, sau ale statului. Ei nu percepeau bine decât realităţile concrete, colectivitatea reunită în adunarea satului, sau a poporului, sau relaţiile personale cu prinţul, sau cu regele. Organizaţi pentru o viaţă locală, ei erau incapabili de a suporta formele cele mai simple ale statului impersonal. In schimb aveau un spirit democratic accentuat şi un sentiment viu al libertăţii, libertate temperată de respectul nobleţei. Erau legaţi strâns faţă de comunitate şi mai ales faţă de conducătorul ales.

Organizarea germanică nu comporta progres în caz de sedentarizare. Creşterea numerică a turmelor, a numărului proprietarilor îndreptăţiţi să-şi împartă terenul, creşterea populaţiei în general, necesita lărgirea spaţiului de locuire şi împingerea frontierelor, necesita emigrarea, sau începerea unor războaie. Procesul se producea deasemenea şi în cazul când o populaţie era învinsă de vecini, sau când o foamete o obligau să caute mijloace de trai. Nu este deci de mirare că acele populaţii germanice se aflau în stare permanentă de război.

Intreţinându-şi calităţile militare, germanii, care nu constituiau un pericol pentru Imperiul Roman în primul secol, au devenit utili când imperiul a dus lipsă de soldaţi.

Cauzele migraţiilor masive din sec. 4-5 e.N, migraţii care au intrat în istorie sub numele de *Marea invazie barbară*, se referă la unele creşteri anormale de populaţie în unele puncte de contact cu Imperiul Roman, la regimul agrar care nu permitea creşterea pe acelaşi loc a populaţiei cu preocupări zootehnice, la obişnuinţa de întovărăşire pentru incursiuni militare de jaf sub conducerea unui conducător ales, la atracţia bogăţiilor din ţinuturile romane şi, desigur, împingerea produsă de alte seminţii barbare puternice dinspre răsărit, precum *hunii* sau *slavii*.

Luptele dintre romani şi germani, au început în 113 e.A, odată cu invazia cimbrilor şi teutonilor, a continuat prin Caesar împotriva suebilor conduşi de Ariovist şi a durat cinci secole. Augustus şi Tiberius

au avut intenţia să cucerească Germania dar s-a renunţat curând, fortificându-se liniile Rinului, Dunării şi ale triunghiului Câmpiilor decumate (*Agri decumates*). Prin aur şi prin forţa armelor, germanii au fost menţinuţi mult timp în lupte interne, lupte în care şi-au uzat forţele.

Incepând cu sec.al 3 e.N, declinul Imperiului Roman a devenit manifest. Romanii nu mai erau redutabili astfel că invaziile mărunte s-au înmulţit, iar cea mare s-a pregătit printr-o lentă infiltrare germanică în teritoriile şi în viaţa imperiului. In ultimile două secole ale existenţei Imperiului Roman nu exista nici un sat care nu fi primit un soldat sau un aventurier barbar germanic. Terenurile retranşate de romani pentru primirea unor populaţii germanice au devenit pieţe care au apropiat cele două lumi, germanică şi romană.

La început, germanii au pătruns în imperiu în grupuri mici, ca prizonieri, ca angajaţi voluntari în calitate de coloni, de lucrători ai câmpurilor, de servitori şi foarte mulţi ca soldaţi în legiunile Romei, începând chiar din timpul lui Caesar.

In sec.al 4-lea e.N, germanii formau deja corpuri speciale, în calitate de *federaţi*, care serveau în virtutea unui contract determinat, sau de *leţi,* grupaţi în colonii agricole şi militare, precum *taifalii* sau *tifogii*.

Germanul de rând îşi dorea terenuri cu vie, cu măslini şi cu un climat mai dulce, cerând să fie primit în imperiu. Războiul nu era pentru el decât o cale de a-şi atinge dorinţele.

Incepând cu sec.al 2-lea e.N, s-au stabilit numeroase şi mari colonii germanice de-a lungul frontierelor nordice ale Imperiului Roman, sau în provinciile vecine. Coloniile de germani aveau datoria de a apăra frontierele romane din zona lor de locuire. Deci soldaţii germanici colonizaţi aveau sarcina de a apăra civilizaţia de atacurile propriilor rude, sau de alte invazii barbare. Cu ei s-a continuat vechea politică de absoţie a populaţiilor învinse.

Gradual, germanii au fost utilizaţi ca auxiliari, apoi ca legionari şi în final au ajuns, în sec.al 4-lea e.N, la demnităţi înalte ale imperiului (conducători militari, guvernatori, consilieri, patricieni şi chiar consuli). Cu timpul, Roma nu a mai avut forţa necesară de asimilare a noilor veniţi, aceasta mai ales datorită raportului numeric dintre cetăţenii ei şi

intruşii barbari. Valurile germane nu au mai putut fi absorbite după o anumită dată.

Când s-a produs şocul hunic dinspre Asia, germanicii au fost aruncaţi în masă peste frontiere, în interiorul Imperiului Roman, păstrându-şi identitatea neatinsă. Stabiliţi în imperiu, dar incapabili de a înţelege statul şi civilizaţia romană, germanii le-au dislocat fără a vrea cu tot dinadinsul.

Atunci a început o nouă perioadă în istoria continentului, perioadă în care s-au constituit o parte din naţiunile apusene viitoare şi care s-a caracterizat prin aproape un mileniu de regres al civilizaţiei.

De cum au devenit conştineţi că la nord există o lume sălbatică cu trăsături comune, romanii au numit-o *Germania omnis*, *Germania magna*, *Germania barbara* sau *Germania transrhenana*. Rinul a separat Gallia şi apoi provinciile romane *Germania superior* şi *Germania inferior* de restul amestecului germanic de la răsăritul incomensurabil pentru ei.

Dunărea poate fi considerată drept frontiera sudică a lumii germanice, deoarece în epoca în care germanii au început a fi cunoscuţi de către romani, ţinuturile *Vindelicia* şi *Noricum* formau, la sudul fluviului, provincii anexate, iar Alpii încetaseră de a fi, după cum pretindea Plinius cel Bătrân, limita dintre Italia şi Germania. Ptolemeus şi Pomponius Mela desemnau Vistula ca frontieră naturală de răsărit a etniei germanice, dar trebuie recunoscut că partea orientală a Germaniei barbare le era absolut necunoscută anticilor mediteraneeni. Pentru ei Oceanul forma limita de nord a sălbaticilor blonzi, păroşi şi murdari, dar, totodată, îşi imaginau că Danemarca, Norvegia şi Suedia de azi, erau insule şi făceau parte din *Germania magna*.

Ansamblul mărilor de nord purta numele de *mare Germanicum*, dar cu toate acestea se făcea distincţie între Marea Baltică, numită de Tacitus *mare Suevicum* şi Marea Nordului, care adesea mai era numită şi *"oceanul cimbric"*.

Incă de la sfârşitul sec.I e.A., Rinul şi Dunărea au devenit marile bariere europene ale Imperiului Roman. Din anul 12 e.A, Drusus, fiul Liviei Drusilla şi adoptat de Augustus, general de mare valoare, a fortificat linia Rinului. De la *Moguntiacum* (Mainz), centru strategic foarte important, până la insulele Batave a construit, în lungul fluviului,

cincizeci de forturi sau *castella* care pot fi considerate străbunele multora din oraşele rhenane moderne. A creat astfel aşa-numitul *limes rhenanus*, după care a urmat *limes-ul danubianus*, care se întindea de la *Regina Castra* (Ratisbonna) până în câmpiile pannonice, trecând pe la *Vindobona* (Viena) şi *Carnuntum*, locul întărit cel mai important de pe Dunărea de mijloc.

Pentru uşurarea comunicaţiilor dintre valea Rinului şi cea a Dunării şi pentru a crea o nouă bază pentru operaţiunile militare viitoare spre inima Germaniei, romanii au simţit nevoia de a uni *Moguntiacum* cu *Ratisbonna* printr-un *limes transrhenanus* şi un *limes transdanubianus*. Acest sistem de fortificare consta dintr-un zid dotat cu turnuri şi fortificat cu un şanţ şi cu palisade, în spatele căruia se ridicau forturi (*castra*) unite prin drumuri strategice.

Teritoriul cuprins între acel complex de fortificaţii, respectiv cotul dintre Rin şi valea superioară a Dunării, fără a forma o provincie propriu-zisă, era supus romanilor şi purta numele de *agri decumates*. După lungi lupte, romanii, sub Constantin cel Mare, Julianus şi Valentinianus I-ul, au fost nevoiţi să se retragă, cu încetul, din faţa germanilor, astfel că înainte de sfârşitul sec.al 4-lea e.N ei au abandonat definitiv malul drept al Rinului şi au renunţat la pământurile de la nord de Dunăre.

O enumerare searbădă a mulţimii de triburi germanice care ocupau nordul Europei, în sec.1 e.N., nu este necesar pentru că nu ar face decât să îngreuneze memoria cititorului. Pe de altă parte ar fi inutilă localizarea lor la un moment dat, atâta timp cât îi caracteriza mişcarea permanentă.

La începutul sec.al 3-lea e.N multe din acele triburi germanice occidentale au dispărut. Vigoarea lor a secătuit mai ales datorită presiunii romane şi a incapacităţii unei dezvoltări individuale. Acele triburi s-au dovedit prea slabe în faţa romanilor atâta timp cât au rămas izolate. Numai o mişcare obiectivă de asociere şi de formare a unor mari federaţii a condus la crearea unor forţe barbare germanice capabile a lupta cu succes în faţa legiunilor romane.

Către sfârşitul sec.al 3-lea e.N, în partea apuseană a lumii germanice s-au format şase mari federaţii : *alamani*, *franci*, *thuringieni* (descendenţi ai vechilor hermunduri), *saxoni* şi *frizoni*.

Alte patru grupe s-au format între Elba şi Vistula. Motivate, probabil, de presiunea slavă triburile germanice răsăritene şi-au căutat altă patrie spre sud şi apus. Este vorba de : 1.– *goţi* în sud – est ; 2.– *ligieni*, *vandali*, *suebi* şi alte triburi secundare, în sud–vest ; 3.– populaţiile întinse spre nord–est pe coastele Mării Baltice, *heruli*, *rugieni*, *sciri* şi alţii ; 4.– *saxonii* staţionaţi în nord–vest, care mai târziu au făcut cauză comună cu *anglii* şi *iuţii*, pornind peste mare spre insula britanică.

Către sfârşitul sec.al 3-lea e.N, *burgunzii*, care erau cantonaţi temporar în nord–estul Germaniei, în vecinătatea *guttonilor*, au apărut pe râul Main şi au închegat o formaţiune statală rudimentară, dar puternică. In 437 e.N, învinşi şi goniţi de pe pământurile lor de către huni, ei au trecut Rinul pentru a se stabili în bazinul Rhonului.

Saxonii au devenit, între sec.4-5 e.N, populaţia cea mai puternică a Germaniei, dar către mijlocul secolului al V-lea e.N. s-au scindat. Unii au rămas pe continent, iar ceilalţi s-au asociat cu anglii şi iuţii, după cum s-a amintit, pentru a-şi găsi norocul peste mare. Peninsula Iutlanda depopulată de ei a fost ocupată de *danezii* de origine scandinavă.

In sec.al 5-lea e.N, după marile invazii, Germania era împărţită în şase formaţiuni statale lipsite de coeziune şi administraţie : 1.– *Alemania* bordată de Main, de Vosgi, de Alpi şi de Lech ; 2.– *Bavaria*, la est de Alemania ; 3.– *Teritoriul Francilor*, care se întindea între Alamania şi Marea Nordului ; 4.– *Hessa* (vechiul ţinut al *chaţilor*) în bazinul hidrografic Eider, Fulda şi Werra ; 5.– *Thuringia*, între Harz şi pădurea care se întindea de la Werra la Elba ; 6.– *Saxa*, în nordul Thuringiei.

In faţa unui inamic atât de imprevizibil şi necunoscut, precum erau germanii, romanii şi-au luat măsuri de apărare strategică încă de la începuturi. Către sfârşitul domniei lui Augustus, sau la începutul celei a lui Tiberius, pentru a proteja frontiera Galliei contra incursiunilor germane, au detaşat de la Gallia Belgica o fâşie de pământ lungă şi strâmtă, care se întindea la început numai pe malul stâng al Rinului (*Germania cisrhenana*), iar mai târziu, pe ambele maluri.

Scopul a fost constituirea a două provincii imperiale consulare : *Germania inferior*, sau *secundar*, de la gurile Rinului până la localitatea *Nava* (Nahe) şi *Germania superior* sau *prima*, de la Nava

până la hotarele *rauracilor*, în Alsacia de Sus de astăzi. Constituiau mai mult teritorii militare decât provincii propriu-zise. Fiecare era ocupată de patru legiuni şi de trupe auxiliare. Cele opt legiuni care aveau acolo rezidenţa permanentă formau o adevărată armată de apărare, de observaţie şi de descurajare a barbarilor. In primele timpuri cele două armate rhenane erau oarecum unite sub comanda unui prinţ din casa imperială, ca pe timpul lui Germanicus. Cu toate acestea fiecare avea în frunte şi un legat imperial (*legatus pro praetore exercitus Germaniae*), care exercita autoritatea civilă pe teritoriile în care erau cantonate trupele.

Câteodată se mai numea *Germania terţia* provincia locuită de către *rauraci, helveţi, langoni sau lingoni* şi *sequani*, care era situată la sud de *Germania superior* se întindea între râul Saone şi *Rhetia*, corespunzând cu *Provincia maxima Sequanorum* ce avea capitala la *Vesontion* (Besancon).

In consideraţiile şi consemnările anterioare s-a încercat o prezentare statică a lumii barbare nord–europene, a lumii germanice, lume care a constituit cel mai consecvent filon al sălbăticiei îndreptat împotriva Romei civilizate.

Inainte de finalul, dezastruos pentru umanitate, al Imperiului Roman, din sec. al 5-lea e.N, când civilizaţia a trebuit să lase loc sălbăticiei şi înapoierii pentru o lungă perioadă, germanii mult prea înapoiaţi cultural, material, organizatoric, sau militar, au fost ţinuţi la respect dincolo de fruntariile Dunării şi Rinului.

Liniile de apărare romane au înconjurat pe germani, la apus şi la sud, ca într-o rezervaţie de animale periculoase. A existat o lungă perioadă, de circa trei secole, în care nu se poate vorbi că ar fi existat invazii barbare, ci numai încercări sau incursiuni de jaf. Puterea atacurilor a fost variabilă şi pornită din bivuacuri foarte diverse. S-ar putea aprecia că în diferite valuri, singular, sau în alianţă, mai toate populaţiile germanice şi-au încercat norocul şi forţele cu tărâmul roman.

De la primele confruntări cu cimbrii şi teutonii şi până la marile invazii declanşate în sec.al 4-lea e.N, romanii au ieşit învingători, folosindu-se diplomatic de forţele sălbaticilor pentru autoanihilare, sau autodistrugere reciprocă. Acea jumătate de mileniu în care lumea civilizată a dominat forţele şi dorinţele sălbaticilor nordici, nu poate fi

considerată deloc liniştită.

Respingerea şi îngenunchiarea sălbăticiei a costat foarte mult umanitatea în ansamblul ei, a deturnat forţe şi preocupări care probabil ar fi dus la o altă treaptă de civilizaţie, sau la accelerarea procesului evolutiv.

Pentru a putea imagina tabloul zguduitor şi transformator al marilor invazii barbare, trebuie încercată o trecere în revistă a „avânturilor" necivilizaţilor, timp de patru secole spre lumea bogată şi neînţeleasă a Imperiului Roman. In acele secole, atacurilor aproape permanente germanice li s-au adăugat şi expediţiile altor seminţii de pe trepte inferioare de dezvoltare, sau răscoalele unor barbari deja supuşi în provinciile imperiului. Roma a dovedit totdeauna minte ascuţită şi pumnul greu.

Nu se poate contesta că un anumit hazard şi-a spus cuvântul în permanentul marş triumfal al legiunilor romane şi că acelaşi hazard le-a transformat în apărătoarele redutabile ale unei anumite ordini umane şi ale unei lumi strălucitoare cu bazele aşezate ferm pe o cutezanţă uneori inconştientă, încununată de laurii victoriilor, pe multă brutalitate, pe geniu militar şi diplomatic. Destinul umanităţii şi al civilizaţiei datorează mult nu numai genialităţii ci şi durităţii apărătorilor ei.

Lipsiţi de originalitatea creativă a egeenilor, romanii au dat dovada superiorităţii în tenacitate, în spirit pragmatic şi organizatoric. Ei au pus umărul la clădirea turnului civilizaţiei, dar au rămas singurii îndreptăţiţi şi capabili să îl apere. Unii contemporani încă se mai întreabă dacă au făcut-o inconştient, sau au simţit suflul divin al menirii lor. După aproape două milenii au a le mulţumi romanilor atât urmaşii prin sânge şi cultură cât şi urmaşii barbarilor modelaţi prin puterea exemplului. Statele barbare germanice, răsărite la începutul evului întunecat şi mai ales cele ce au rezistat vicisitudinilor proprii unei lumi fără principii şi labile, nu ar fi prins conturunile ştiute dacă nu s-ar fi coagulat pe pământul impregnat de ordine şi experienţă al Imperiului Roman. Probabil s-ar fi zbătut mult în turbulenţa gentilică şi în formele de posesiune descentralizată a unor teritorii aleatorii. Rădăcinile acelor state s-au înfipt adânc în cultura, experienţa şi gândirea lumii civilizate romanizate, deşi seva extrasă nu a dat prea curând roadele datorate.

Până s-a ajuns la ruperea zăgazurilor şi la revărsarea barbariei

în imperiu, norii ei negri şi învolburaţi au umbrit aproape constant lumea civilizată, obligând-o la vigilenţă şi efort militar sau diplomatic.

Cu toate că auguştii, cezarii, generalii şi legiunile Romei au avut motive nenumărate de satisfacerea orgoliului, prin noi cuceriri sau întăriri de frontiere, barbarii au rămas o boală continuă a vecinătăţilor, o boală cunoscută, ameninţătoare, periculoasă şi fără leac vindecător.

Inainte de respingerea primelor invazii germanice, ale cimbrilor şi teutonilor, romanii au trăit multe alte episoade dramatice, cu multe înfrângeri ruşinoase şi cu pierderi umane, în diverse colţuri ale viitorului imperiu. Astfel, în 154 e.A., în vestul Peninsulei Iberice, de unde îi izgoniseră pe cartaginezi din timpul celui de al doilea război punic (218-201 e.A.), romanii au fost nevoiţi să ţină piept unei răscoale a *lusitanilor* (populaţie iberică amestecată cu elemente celtice, plasată aproximativ peste teritoriul Portugaliei de azi).

Din 147 e.A comanda forţelor răsculate lusitane a preluat-o păstorul Viriathus. Cu un dinamism neaşteptat pentru noii stăpânitori, el a organizat un adevărat război de gherilă, înfrângând mai multe armate romane şi obligând pe proconsulul Quintus Fabius Maximus Servilianus să capituleze. Cu acesta a încheiat, în 140 e.A, un tratat prin care se recunoştea libertatea ţinuturilor eliberate de lusitani. După un an, în 139 e.A a fost asasinat mişeleşte la instigaţia romanului Quintus Servilius Caepio şi răscoala reprimată.

Nici nu se încheiaseră ostilităţile lusitane că nordul Hispaniei s-a aprins şi el. Intre 143-133 e.A s-a purtat acolo Războiul Numantiei (*Bellum Numantianum*), numit aşa după Numantia, centrul de rezistenţă al luptei antiromane a triburilor celtiberice. Intre 143-134 e.A acei sălbatici celtiberi au respins sistematic atacurile legiunilor conduse de Quintus Pompeius, Pompillius Laenas şi Hostilius Mancinus. Numit, în 134 e.A., comandant al forţelor romane din Spania, Publius Cornelius Scipio Aemilianus, învingătorul Cartaginei, a încercuit Numantia, pe care a cucerit-o la capătul unei rezistenţe eroice de 10 luni. Căderea Numantiei, în 133 e.A, a marcat sfârşitul rezistenţei organizate a triburilor celtiberice în faţa tăvălugului roman. Nu acelaşi lucru se poate afirma despre îndepărtaţii lusitani care în anul 80 e.A l-au chemat în fruntea răscoalei lor pe romanul Sertorius. Până în 71 e.A, când a fost asasinat de locotenentul său Marius Perperna, strălucitul general a condus un

regim independent de Roma în partea de nord a Peninsulei Iberice, regim bazat pe forţele populaţiei barbare.

General talentat, om politic lucid şi ponderat, Sertorius a încercat să-şi extindă autoritatea asupra întregii Hispanii, înfrângând armatele celor doi guvernatori romani Quintus Caecilius Metelus şi Marius Domitius Calvinus, repurtând o serie de victorii (Lauro, Suero) chiar asupra consacratului şi renumitului Cneius Pompeius sosit în Hispania în anul 76 e.A. Sertorius a putut fi eliminat numai prin asasinat, iar ultimele flăcări ale răscoalei le-a stins Pompeius în anul următor, 71 e.A.

In aproximativ aceeaşi perioadă, 75-74 e.A, Caius Scribonius Curio, proconsulul Macedoniei, a respins un atac al dacilor în Moesia şi a atins Dunărea în zona Banatului, dar nu a îndrăznit să treacă fluviul deoarece dacii nu erau o populaţie barbară oarecare ci o populaţie străină dar sedentarizată cu implicaţii în politica balcanică, implicaţii mai vechi decât ale Romei şi care datau dinaintea epocii elenistice. Formele statale mărunte ale geto–dacilor au dispărut curând sub sceptrul unificator al lui Burebista (70-44 e.A.).

Unind triburile geto–dacilor din spaţiul carpato–dunărean, Burebista, una dintre cele mai strălucite şi renumite personalităţi ale acestui popor, a pus bazele primului stat geto–dac centralizat. După consolidarea internă a statului său, Burebista, excelent organizator, conducător de oşti talentat şi diplomat iscusit, a iniţiat o politică de recucerirea unor vechi ţinuturi dacice acaparate de unele populaţii barbare, sau de romani şi de cucerire a unor teritorii noi.

In anii 60-59 e.A Burebista a supus triburile celtice ale *boiilor* şi *tauriscilor* de la Dunărea mijlocie şi din actuala Slovacie, iar după 55 e.A a cucerit întregul litoral al Mării Negre, cu cetăţile greceşti, de la Olbia (Ucraina), până la Apollonia (Bulgaria), precum şi teritoriul dintre Dunăre şi Balcani. Intre 72-71 e.A, cetăţile greceşti de pe litoralul apusean al Pontului Euxin fuseseră obligate să recunoască autoritatea romană, în urma unei campanii militare a lui Marcus Terentius Varro Lucullus, guvernatorul Macedoniei. Roma nu a găsit resurse ca să împiedice expansiunea dacilor în acele momente, cu toate că noul regat se profila ca o reală ameninţare pentru posesiunile ei din Peninsula Balcanică.

Burebista a fost apreciat de antici nu ca un barbar ci ca : *„cel dintâi şi cel mai puternic dintre toţi regii care au domnit peste Tracia, stăpânind toate ţinuturile de dincoace şi de dincolo de fluviu"*. Regele dac a fost pe cale să se implice în primul război civil roman alături de Pompeius, aşa că după victoria de la Pharsalos, Caesar însuşi plănuia o expediţie la Dunăre pentru anihilarea noului duşman.

Sub domnia lui Augustus, urmaşul lui Caesar, o altă invazie a geto–dacilor la sud de Dunăre (29-28 e.A.) a vizat tribul trac al *dentheleţilor*, dar a fost respinsă de Marcus Licinius Crassus, proconsulul Macedoniei şi nepot al fostului triumvir. Romanii au intervenit de acea dată într-o dispută locală, deoarece au avut de partea lor un dinast geto–dac, pe nume Roles. După înfrângerea regilor daci, Dapix (care s-a sinucis) şi Zyraxes, Dobrogea a intrat în directa supraveghere militară romană.

In cealaltă parte a imperiului, în Peninsula Iberică, Agrippa şi parţial Augustus, au supus triburile *cantabrilor* şi *asturilor*, în cursul unor campanii dificile (26-19 e.A.). Cele două populaţii s-au dovedit cele mai sălbatice şi înapoiate din întreaga Hispanie, iar eforturile militare romane au fost disproporţionate în raport cu câştigurile umane şi materiale.

La nord, înfrângerea guvernatorului Galliei Comata, Marcus Lollius, de către triburi germanice năvălite în imperiu, a constituit punctul de plecare al politicii ofensive iniţiate de Augustus la răsărit de Rin.

Intre anii 15-13 e.A, fiii adoptivi ai împăratului, Tiberius şi Drusus (Nero Claudius), s-au avântat la răsărit de marele fluviu, în regiunea dintre lanţul Alpilor şi cursul superior al Dunării. Acolo au supus triburile *raeţilor* (populaţie preindo– europeană) şi al *vindelicilor* (populaţie celtică). Teritoriul ocupat de cei doi fraţi şi generali a fost organizat ca provincie abia după şase decenii, sub domnia împăratului Claudius. Este vorba de provincia *„Raetia et Vindelicia"* cu reşedinţa la *Augusta Vindelicorum* (Augsburg).

Tiberius, viitorul împărat şi urmaş al lui Augustus, a fost menţinut pe unul dintre fronturile antibarbare central-nordice, iar fratele său mai tânăr pe frontul apusean antigerman. Intre anii 12-9 e.A, Tiberius a cucerit ţinuturile dintre Alpii răsăriteni şi Dunărea mijlocie, populate de triburi celtice şi illire (viitoarea provincie Pannonia) şi le-a alipit provinciei

Illyricum.

Anii 12-9 e.A au constituit perioada de avânt a politicii lui Augustus în atacarea teritoriilor locuite de triburile germanice. Drussus, celălalt fiu adoptiv al său, numit guvernator al celor trei Gallii şi comandant suprem al forţelor de la Rin, a reuşit, în campanii repetate, să atingă, în anul 9 e.A, fluviul Elba, în regiunea Magdenburg, primind după moartea accidentală la o vânătoare (septembrie 9 e.A.) cognomenul de *Germanicus*. După tristul eveniment familial, Tiberius a preluat comanda supremă a operaţiunilor antibarbare din zona germanică.

Inaintarea brutală romană a provocat coagularea primară a forţelor germanice. Astfel, chiar în anul 9 e.A, principele german de origine marcomană, Maroboduus (aprox.18 e.A.–37 e.N.) care îşi petrecuse tinereţea şi fusese educat la Roma, în calitate de ostatic, pe lângă împăratul Augustus (care îl apreciase deosebit), a pus bazele primului regat germanic. El a unit triburile marcomanilor, quazilor, longobarzilor, semnonilor şi hermundurilor, dintre Dunăre, Oder şi Elba inferioară. Regatul lui dispunea de o forţă armată de 70.000 de pedeştri şi 4.000 de călăreţi şi constituia un pericol potenţial pentru Roma. Cu toate acestea chiar în clipe grele pentru imperiu, a refuzat alianţa altui mare personaj germanic, Arminius, tot educat la Roma, de a se abate asupra romanilor cu forţe unite.

După un conflict cu Arminius, în 17 e.N, regatul lui Maroboduus s-a destrămat, iar el s-a refugiat în lumea luminoasă romană (19 e.N.) după care tânjise. S-a stabilit la Ravenna şi a murit acolo uitând de coşmarul lumii lui barbare.

Arminius (aprox.18 e.A-19 e.N.), alt comandant militar germanic renumit, a avut o viaţă asemănătoare, până la un punct, cu a lui Macroboduus. Fiu al principelui cherusc Segimis, Arminius a fost trimis la Roma, unde a primit educaţie tot la curtea împăratului Augustus. Incadrat tribun în armata romană, a participat sub comanda viitorului împărat Tiberius la campaniile din Germania natală, în anii 4-6 e.N. Prin serviciile aduse a dobândit cetăţenia romană şi a intrat în ordinul ecvestru.

Politica abuzivă a lui Publius Quinctilius Varus, numit legat în anul 7 e.N, pentru a organiza noua provincie romană dintre Rin şi Elba, l-a îndepărtat pe Arminius de Roma. Ataşamentul faţă de fosta lui

stirpe şi experienţa militară dobândită l-au propulsat în fruntea răscoalei antiromane, din 9 e.N., a *cheruscilor, bructilor, marsilor* şi *chaţilor.*

In toamna anului 9 e.N, în Pădurea Teutoburg (*Teutoburgensis saltus*), loc neidentificat până în prezent, Arminius l-a atras într-o capcană pe Varus, care a pierit după trei zile de lupte, cu toate cele trei legiuni şi nouă unităţi auxiliare, aflate sub comanda sa. Bătălia a reprezentat cea mai grea înfrângere din timpul domniei lui Augustus, subminând definitiv tentativa lui de a transforma Germania dintre Rin şi Elba în provincie romană. Totodată, aceea a fost şi cea mai grea înfrângere suferită de romani din partea germanilor, înainte de perioada marilor migraţii barbare.

Pierderea celor trei legiuni, bine antrenate şi echipate, a creat o stare de alarmă la Roma şi în sufletul lui Augustus. Mult timp după aceea împăratul repeta în singurătatea bătrâneţilor lui : *„Vare, Vare, redde mihi legionis"* (Varus, Varus, redă-mi legiunile). S-au luat măsuri urgente de recrutare şi reconstituirea altor legiuni chiar cu înrolarea de sclavi.

Arminius a rezistat cu succes, în anii ce au urmat, ofensivelor romane conduse de Tiberius şi apoi de generalul Germanicus (14-16 e.N.).

Odată ajuns la tron, Tiberius, experimentat, dârz şi general remarcbil, a hotărât încetarea eforturilor istovitoare îndreptate spre întunecata Germanie, iar Arminius a sfârşit în plină glorie, în urma unei conjuraţii a rudelor sale. Tacitus l-a numit :*„Liberator hand dubie Germaniae"* (Fără îndoială eliberatorul Germaniei), iar posteritatea l-a păstrat ca o figură legendară a rezistenţei antiromane a lumii germane.

Inainte ca Varus să devină legat pentru teritoriul dintre Rin şi Elba, Tiberius îl înfricoşase pe Arminius cu voinţa lui de oţel. Intre anii 4-6 e.N, romanul atinsese cu legiunile sle râurile Weser şi Elba. In apele Elbei s-au oglindit chipurile a trei mari generali romani, uniţi prin calităţi şi legături de sânge, fraţii Drusus, Tiberius şi apoi Germanicus, fiul lui Drusus, figuri de glorie ale celei mai perfecţionate maşini de război antice. Sub călcâiul celor trei generali, germanii *cherusci, chauci* şi *lomgobarzi* s-au supus, trăind o perioadă cruntă de hărţuială şi teamă.

Probabil că primul roman cu o gândire rece de militar care a intuit adevăratul potenţial al lumii barbare nordice a fost Tiberius. El a

adus mari servicii civilizaţiei şi statului său, rupând contactul cu triburile germanice şi dispunând încetarea campaniilor de dincolo de Rin. Nu aceeaşi atitudine a avut-o în raport cu alte seminţii sălbatice.

Rămas, la un moment dat, drept stâlpul militar al imperiului lui Augustus, Tiberius a trebuit să părăsească teatrul de război germanic pentru a zdrobi răscoala altor seminţii, a celor ce locuiau în Pannonia şi Dalmaţia. Trei ani din viaţă, între 6-9 e.N, i-a petrecut într-o suită neîntreruptă de lupte pe întinsul celor două provincii răsculate. Triburile barbare răsculate aveau o asemenea putere şi se întindeau pe asemenea suprafeţe încât Tiberius a trebuit să concentreze circa 15 legiuni, adică o jumătate din potenţialul militar al imperiului. Lupte îndârjite au condus la înfrângerea pannonilor conduşi de un Bato şi Pinnes şi a dalmaţilor conduşi de alt personaj Bato. Cele două facţiuni barbare reuşiseră să ajungă la o conducere unică a operaţiunilor, devenind o forţă redutabilă.

Cei doi fii ai Liviei, Drusus şi Tiberius, adoptaţi de Augustus, precum şi Germanicus urmaşul primului, au reprezentat o providenţă pentru epoca de aur a domniei celui ce a realizat trecerea de la epoca republicană la cea imperială. Toţi trei au luptat numai cu populaţii barbare cărora nu numai că le-au insuflat teama de puterea şi rigurozitatea răzbunării Romei, dar le-au şi extenuat atât avântul invadator, cât şi pe cel de revoltă.

După retragerea trupelor romane de la Elba pe linia întărită a Rinului, Tiberius s-a aşteptat la o bătrâneţe liniştită, dar nu a avut parte. Intre anii 17 şi 24 e.N. numidul Tacfarinas, fost soldat în armata romană, a polarizat nemulţumirile triburilor barbare şi majoritar nomade din Africa de Nord, într-un război de gherilă împotriva autorităţilor romane. Africanul a fost înfrânt şi ucis, abia în anul 24 e.N, de către generalul Caius Cornelius Dolabella, în bătălia de la Auzia (Aumale), iar nervozitatea celor mai înapoiaţi supuşi barbari ai Romei s-a stins şi s-a pierdut în nisipurile insensibile.

Spre miazănoapte, Tiberius a avut parte de o răscoală antiromană în Gallia de nord–est. Este vorba de răscoala *treverilor* în frunte cu Iulius Florus şi a *harduilor* conduşi de Iulius Sacrovir, răscoală reprimată de comandantul Germaniei Superior, Caius Silius. Intre fălcile de oţel ale fostului general auster, ajuns împărat, nici o nesupunere nu avea sorţi de izbândă, cu atât mai mult o nesupunere a unor colectivităţi

incapabile de organizare şi de perseverenţă.

Câteva decenii dela mijlocul sec.1 e.N, atacurile barbare de la hotarele nordice ale imperiului nu au fost semnificative, dar, oricum supărătoare. Domnia detracatului împărat Nero, a cunoscut două evenimente legate de problema barbară. Una s-a manifestat la Dunăre unde *sarmatii, bastarnii* şi geto–dacii deranjau aproape anual câte o expediţie de jaf la sud de fluviu, bulversând populaţiile tracice incluse de curând în noua provincie Thracia (46 e.N.).

Pentru a slăbi presiunea barbară asupra limes-ului danubian, pentru a mări gradul de populare în provincia Moesia şi pentru a lărgi zona de influenţă romană la nord de Dunăre, între 57-67 e.N, guvernatorul Moesiei, Titus Plautius Silvanus Aelianus a întreprins o serie de campanii în urma cărora a transferat circa 100.000 de transdanubieni în sudul fluviului.

In extrema vestică a imperiului, triburile britanice abia supuse de două decenii, în 43 e.N., sub împăratul Claudius, s-au răsculat (61 e.N.) sub conducerea reginei *icenilor*, Boudicca. Răscoala a avut ca motiv jaful organizat şi brutalitatea administraţiei imperiale. Boudicca, personalitate feminină remarcabilă a antichităţii, a preluat frâiele conducerii după moartea soţului său Prasutagus, reuşind să adune o armată a răsculaţilor de circa 120.000 de oameni. Viforul purtat de Boudicca a distrus numeroase tabere romane şi coloniile Comulodunum (reşedinţa de atunci a provinciei romane din Britannia), Londinium (Londra) şi Verulanium, prilej cu care şi-au găsit moartea aproximativ 70.000 de romani. După succesele iniţiale, printre care şi înfrângerea legatului Petilius Cerialis, armatele răsculaţilor şi-au epuizat entuziasmul şi interesul, căzând pradă guvernatorului Suetonius Paulinus. Văzându-şi cauza pierdută Baudicca s-a sinucis.

Din iunie 68 e.N până la sfârşitul anului 69 e.N, Roma a trecut prin mâinile a patru împăraţi. Perioada s-a numit “anul celor patru împăraţi”. In condiţiile turburărilor din impriu a izbucnit în regiunea Rinului inferior o mare răscoală antiromană a triburilor celtice şi germanice, condusă de batavul Iulius Civilis, fost prefect al unei cohorte romane. Cu intenţia de a crea un stat germano–gallic independent, Civilis a atras de partea sa o serie de garnizoane romane, pe şfii galilor treveri, Iulius Clasicus şi Iulius Tutor, precum şi pe Iulius Sabinus, conducătorilor, *lingonilor*. Mulţimea barbarilor răsculaţi a fost cu greu înfrântă de Quintus Petilius Cerialis.

Inăbuşirea răscoalei conduse de Boudicca, în anul 61 e.N, nu a însemnat un final al luptelor romano–barbare din insula britanică. Nu numai triburile cuprinse în provincia romană din partea sudică şi centrală a insulei trebuiau supravegheate, ci şi cele încă nesupuse din nordul extrem, aflate pe actuala suprafaţă scoţiană. La numai un deceniu şi jumătate după Boudicca, Cneius Iulius Agricola a fost nevoit să atace cu fermitate populaţia celtică a *caledonilor*. Marea bătălie de la Muntele Graupius, din 84 e.N, ar fi putut aduce supunerea nordului insulei britanice şi anihilarea acelor caledoni sălbatici, mult prea apropiaţi de strămoşii primitivi. Rechemarea la Roma a lui Agricola a întrerupt campania şi a amânat *sine die* transformarea regiunii în posesiune romană. Caledonii au rămas în afara graniţelor Imperiului Roman, ale cărui posesiuni britanice le-au atacat în repetate rânduri, în secolele 3-4 e.N.

Neliniştea perpetuă din spaţiul germanic l-a determinat pe împăratul Domitianus să traverseze Rinul la Moguntiacum (Mainz), în anul 83 e.N şi să anihileze tribul chattilor, dintre râurile Lahn şi Main. Totodată a început şi consolidarea limes-ului germanic pentru apărarea regiunii *agri decumates*. Curând imperiul i-a fost zguduit de mai vechi inamici de la Dunăre. Iarna anului 85 e.N a adus o invazie puternică a dacilor, aliaţi cu *sarmaţii* şi cu *bastarnii* germanici. Provincia Moesia s-a cutremurat sub copitele barbarilor prea bine cunoscuţi, iar guvernatorul provinciei, Caius Oppius Sabinus a căzut în luptă.

Puternica zguduire dacică a reclamat intervenţia personală a împăratului pe frontul din Moesia şi împărţirea provinciei în două pentru o mai bună apărare.

In 87 e.N. Duras Diurpaneus a cedat tronul dacic mai tânărului Decebal şi timp de două decenii confruntarea cu Dacia a constituit principala problemă a politicii externe romane.

Luptele din 89 e.N împotriva *quazilor* şi *marcomanilor* germanici, ca şi împotriva sarmaţilor *iazigi*, din Pannonia, a precipitat hotărârea romană de a încheia o pace de compromis cu Dacia. Cu dacii se puteau încheia tratate şi se puteau deschide relaţii diplomatice stabile, pe când cu barbarii nomazi, sau seminomazi din nordul germanic,

sau semiasiatic, nu se putea proceda decât printr-o represiune militară necondiţionată, sau printr-o exterminare.

Hotărârea de a-l calma pe Decebal pe căi diplomatice şi chiar de a-l ajuta material s-a dovedit salutară, deoarece Roma a fost obligată să lupte patru ani la Dunărea mijlocie (89-92 e.N.) împotriva triburilor germanice ale quazilor , marcomanilor şi sarmaţilor iazigi. Când situaţia generală a imperiului s-a tonifiat şi când condiţiile strategice au devenit propice, romanii conduşi de Traian au plătit dacilor politica ameninţătoare şi arogantă, prin cele două războaie dintre 101-106 e.N. Cu toate acestea în afara Daciei romane mari uniuni tribale dacice libere nu au lăsat ocupanţilor răgaz de linişte. Invaziile lor singulare, sau în alianţă cu alte populaţii estice sau nord–estice, au făcut din Dacia Felix o provincie foarte nesigură pentru imperiali, prima provincie pe care aceştia au fost nevoiţi să o părăsească fără glorie şi cu sentimentul neputinţei.

Pe parcursul câtorva decenii de maximă putere şi întindere a Imperiului Roman, din prima parte a dinastiei Antoninilor, s-a îndepărtat problema barbară de la fruntarii. Unele incursiuni ale acelora erau numai rezultatul inconştienţei, sau a unor grave înfometări. Ca în aproape toate cazurile de după Augustus confruntările au fost provocate mai ales de imperiali. Ei invocau motive de siguranţă a frontierelor şi urmăreau îndepărtarea unor potenţiale pericole. Comportamentul excesiv de dur şi arogant al romanilor, a iscat focul unor revolte barbare disperate.

In urma cuceririi Daciei cel dintâi conflict major cu lumea barbară l-a constituit primul război marcomanic (165-175 e.N.), sub domnia împăratului filozof Marcus Aurelius.

Invazia quazilor şi marcomanilor, conduşi de Ballomar, în nordul Italiei, a declanşat o lungă confruntare cu popoarele de dincolo de limes. După despresurarea oraşului Aquilea, din nordul Mării Adriatice, în 169 e.N, forţele romane au reuşit abia în 172 e.N să respingă ofensiva germanică şi să treacă la contraofensivă. Deşi era o fire bolnăvicioasă şi meditativă, împăratul Marcus Aurelius a condus personal operaţiunile militare din Pannonia, Noricum şi Raetia, împotriva coaliţiei barbarilor, coaliţie la care aderaseră şi iazigii.

Ofensiva romană viza crearea a două noi provincii, Marcomania şi Sarmatia la nord de Dacia. Operaţiunile s-au întrerupt datorită încercării de uzurpare a tronului întreprinsă de Avidius Cassius în Orient.

Informat greşit că împăratul ar fi murit, Avidius şi-a dat în vileag gândurile ostile. Nu a apucat să se confrunte cu Marcus Aurelius deoarece a fost ucis de propriile trupe înşelate (175 e.N.).

Războiul marcomanic a dezvăluit necesitatea întăririi prezenţei romane în Dacia şi mai atenta ei supraveghere. Barbarii aduseseră mari pagube provinciei şi mai ales terenurilor aurifere şi oraşelor romane Porolissum şi Apulum. S-a întreprins atunci cea de a treia şi ultima reorganizare a acestei provincii speciale, fiind împărţită în trei subdiviziuni mai uşor de condus şi de apărat : Dacia Apulensis, Dacia Porolissensis şi Dacia Malvensis. După transferarea, în 167 e.N, a legiunii a V-a Macedonica la Potaissa, efectivele militare romane din disputata şi înverşunata Dacie s-au ridicat la aproximativ 40.000 de ostaşi, reprezentând două legiuni, circa 20 alae, 50 de cohorte auxiliare şi alte 20-25 de formaţii speciale. Această concentrare de efective cuprindea o zecime din totalul trupelor imperiului.

Cu toate acestea, profitând de încleştarea imperialilor cu coaliţia barbară condusă de marcomani, *costobocii* dacici, aliaţi cu contingente *bastarne* germanice şi cu *sarmaţi* nord–pontici au atacat Moesia, apoi Macedonia şi Grecia, în 170 e.N. Trebuie amintit că la acea dată, afară de trupele din Dacia, pe linia Dunării, în Moesia, mai existau încă 17.000 de legionari romani.

Această invazie constituie numai un singur exemplu al agresivităţii dacilor liberi şi al forţei lor de izbire. Costobocii stabiliţi în nord–estul Daciei au organizat incursiuni de pradă frecvente în provinciile carpato–balcanice ale Imperiului Roman. Infrânţi în mai multe rânduri pe parcursul următoarelor decenii, costobocii şi-au pierdut treptat din putere şi din rolul politic în zonă, odată cu sfârşitul sec.al 2-lea e.N.

Incercând să ducă la bun sfârşit operaţiunile militare din centrul continentului, Marcus Aurelius a declanşat cel de al doilea război marcomanic (177-180 e.N.). Visurile lui s-au spulberat la 17 martie 180, în castrul de la Vindobona (Viena), când a murit obosit de glorie militară, probabil de ciumă. Incă din tinereţe nu a avut înclinaţii spre exerciţii fizice sau militare, dar soarta i-a rezervat o viaţă de împărat roman plină de campanii militare şi o viaţă cazonă.

Marcomanii şi-au intersectat de mai multe ori evoluţiile cu puterea romană astfel că o urmărire succintă a istoriei lor poate, interesa,

mai ales într-o urmărire cronologică.

Marcomanii au făcut parte din marea populaţie germanică de vest, fiind înrudiţi cu quazii şi aparţinând confederaţiei suebilor. Sub presiunea cimbrilor şi a teutonilor, marcomanii au ajuns, la sfârşitul secolului al II-lea e.A, pe cursul mijlociu şi superior al râului Main. In anul 72 e.A. s-au aliat cu quazii în lupta acelora contra *heduilor*. Mai târziu, în 58 e.A, Caesar i-a remarcat în armata acelui Ariovist pe care l-a respins peste Rin.

Invinşi de romani în anul 9 e.A, pe timpul generalului Drusus, fiul adoptiv al împăratului Augustus, marcomanii, conduşi de Maroboduus, urmaţi de quazi, au migrat din sudul Germaniei de astăzi în Boemia. Acolo au pus bazele unui puternic regat barbar (8 e.A.–19 e.N.) care-i mai reunea pe *lombarzi, semnoni, hermunduri* şi alte triburi mai mărunte. Regatul nu avea o organizare şi nici urmele unei administraţii, dar putea uni mari forţe armate. Cu toate acestea regatul marcoman s-a destrămat în anul 17 e.N datorită loviturilor *cheruscilor* conduşi de Arminius (fapt amintit anterior). In deceniile următoare marcomanii au devenit o populaţie clientelară Imperiului Roman, în inima Germaniei sălbatice. Liniştea a întrerupt-o războiul purtat cu Domitianus în anii 89-92 e.N, dar s-a reintrat în clientelat pentru alte numeroase decenii. Războaiele au reprezentat cea mai spectaculoasă manifestare antiromană a marcomanilor dar fără efecte în privinţa apropierii de lumea civilizată. Cu întreruperi de câteva decenii, aceşti barbari instabili au atacat în multe rânduri imperiul, cu predilecţie provinciile Noricum şi Pannonia. Remarcabile s-au dovedit invaziile din 253, 299 şi 374/375 e.N.

In acelaşi timp unele unităţi marcomanice au servit ca federate în armata romană de frontieră.

Cu toate că nu face parte din cronologia acestui capitol, din respect pentru continuitatea informaţiei, trebuie spus că marcomanii din Câmpia Pannoniei au recunoscut autoritatea lui Attila, la începutul sec.al 5-lea e.N, la începutul *marii migraţii a popoarelor*. Ei au participat alături de huni la bătălia de pe Câmpiile Catalaunice (451 e.N.). După destrămarea aşa-zisului imperiu hun au migrat în Bavaria de azi, la începutul sec.al 6-lea e.N. Acolo au fost asimilaţi de triburile germanice locale şi au pierdut pozţia de actor principal pe scena istoriei.

Luptele de două secole cu romanii au secătuit populaţiile germanice din latura vestică, dar au lăsat timp de creştere şi de evoluţie laturii răsăritene a acelei întinse seminţii barbare europene. In jurul anului 200 e.N, undeva în latura de nord–est a continentului, în vastele întinderi de la gurile Vistulei şi spre stepele din nordul Mării Negre, o nouă seminţie germanică se pregătea să-şi deschidă uşile istoriei.

Goţii, căci despre ei este vorba, principala ramură a populaţiilor germanice răsăritene, s-au deplasat spre sud, de la Marea Baltică spre Marea Neagră. Mişcarea lor masivă a provocat perturbări în teritoriile locuite de *heruli, quazi, marcomani, sarmaţi, costoboci, carpi* şi de alte populaţii. In jurul anului 230 e.N, ocupaseră deja gurile Niprului. Contactul cu populaţiile nomade, *sarmaţi, taifali şi alani,* i-a influenţat în domeniul militar, în sensul acordării unui rol sporit cavaleriei. Influenţe au primit şi în domeniul vieţii materiale cotidiene şi în artă, prin folosirea motivelor de ornamentaţie cu subiecte animaliere.

Următorul pas în expansiunea goţilor l-a constituit subordonarea cetăţilor greceşti de pe ţărmul nordic al Mării Negre, Olbia şi Tyras, precum şi supunerea Regatului Bosporan din peninsula Crimeea.

In alianţă cu neamul *carpilor*, de origine dacică, goţii au atacat pentru prima dată provinciile romane de la Dunărea de jos, în 238. Invazia a fost respinsă de Tullius Menophilus, guvernatorul Moesiei Inferior. Invaziile goţilor din următorul deceniu, dintre anii 242 şi 248, au devenit tot mai incisive şi mai pustiitoare. Goţii au devenit pentru aproape două secole cei mai periculoşi duşmani ai Imperiului Roman la Dunărea de jos.

Se poate aprecia că la jumătatea sec.al 3-lea e.N goţii au intrat în luptă cu Imperiul Roman. Spaţiul lor de dominaţie s-a aflat în creştere, acoperind întinderile de la Theiss la Don şi înglobând o serie de alte popoare germanice care au redobândit, sau recâştigat, mai târziu, o existenţă independentă. Printre acele popoare se găseau *herulii, rugienii, scirii, turcilingii, vandalii, gepizii şi peucinii,* al căror nume a dispărut curând. Se mai aflau sub dominaţia goţilor *carpii şi costobocii* dacici, precum şi *boranii* de rasă negermanică.

In anul 251 e.N, goţii au devastat Moesia şi Thracia, au învins şi au ucis pe împăratul roman Decius. Impăratul a dorit să le taie retragerea spre nordul Dunării, dar a dus lupta în condiţii de teren

mlăştinos, eroare care s-a datorat unei trădări.

De altfel, pe parcursul sec.al 3-lea e.N expediţiile de jaf gotice, la sudul Dunării, s-au succedat timp de treizeci de ani (238-269 e.N.). Cele mai celebre au fost cele din 258-259 e.N şi din 269 e.N, întreprinse atât pe uscat cât şi pe mare.

In prima invazie, goţii au trecut Marea Neagră, Bosforul, Hellespontul, purtându-şi ambarcaţiunile până în Mediterana Orientală. Cu acea ocazie au jefuit coastele Asiei Mici, au incendiat Efesul multisecular şi au devastat Atena.

In 269 e.N, se apreciază că au echipat 2.000 de nave cu 320.000 de luptători la bord. Plecaţi de la gurile Niprului, au jefuit Creta şi Rodosul, după care au revenit la Thessalonic. Impăratul soldat Claudius al II-lea, supranumit ulterior *Ghoticus*, i-a zdrobit la Naissus (Niş).

Următorul împărat soldat, Aurelianus (270-275 e.N.) a trebuit să facă faţă dezmembrării politice a imperiului (epoca "anarhiei militare" a durat între 235-284), dar şi unor invazii barbare ce broiau să speculeze slăbiciunea lumii civilizate.

Prin victoriile repurtate asupra *iutungilor*, sarmaţilor, carpilor dacici şi asupra goţilor, Aurelianus a consolidat frontiera Dunării de jos, iar prin respingerea vandalilor, pe cea a Dunării mijlocii (270-271 e.N.). In 271 a înfrânt în bătălia de la Pavia o invazie alamană în nordul Italiei.

Sub presiunea popoarelor migratoare venite dinspre nord–est şi a dacilor liberi, Aurelianus a fost nevoit să dispună retragerea armatei şi administraţiei romane din provincia Dacia, în vederea consolidării frontierei dunărene.

O perioadă după măsurile militare şi organizatorice ale energicului Aurelianus, imperiul s-a putut bucura de o pace relativă în raporturile cu lumea barbară, majoritar gotică, de la nordul Dunării. Ascendentul civilizaţiei romane s-a făcut simţit asupra goţilor încă de la primele contacte. Elementele de civilizaţie romane s-au asimilat, în primul rând, prin schimburile de mărfuri. Cu timpul şi eşalonat, mase de goţi s-au convertit la creştinism adoptând varianta de credinţă arianistă. Pe acestă cale s-au asimilat unele particularităţi ale modului de viaţă, de comportament cotidian şi de gândire roman. Episcopul Wulfilas sau Ulfilas, a tradus Biblia în limba gotică, aceasta devenind primul monument al limbii germanice.

Spre mijlocul sec.al 3-lea e.N, respectiv în 269 e.N, goţii s-au divizat în două mari grupe, *vizigoţii* sau goţii de apus şi *ostrogoţii*, sau goţii de răsărit. Cele două ramuri au cunoscut în secolele următoare destine diferite. Pentru început ostrogoţii (*greutungii*) s-au stabilit între Don şi Nistru, iar vizigoţii (*tervingii*), între Nistru şi Dunărea de jos.

Regii ostrogoţilor aparţineau clanului *Amalilor*, iar cei ai vizigoţilor, clanului *Balţilor*. Despre primii s-a vorbit încă de la mijlocul sec.al 3-lea e.N, de pe timpul celor trei împăraţi Gordinaus (238 e.N.).

Primul rege al goţilor răsăriteni, amintit de autorii romani, purta numele de Ostrogotha. Următorul, numit Kniva, l-a învins pe împăratul Decius, în 251 e.N, la retragerea ostrogoţilor din Peninsula Balcanică spre Dunăre, după o invazie devastatoare. Decius a devenit primul împărat roman căzut în lupta cu barbarii (un altul a fost împăratul Valens, căzut în ziua de 9 aug, 378, cu ocazia bătăliei de la Adrianopol cu vizigoţii).

In 321 e.N. ostrogoţii aveau în frunte pe regele Rausimuth, care s-a înfruntat cu Constantin cel Mare. Acela i-a urmărit pe goţi în nordul Dunării şi a impus o pace altui rege al lor Ariarich, în 336 e.N.

Succesorul celui din urmă, Geberich, i-a învins pe vandali şi i-a izgonit din Dacia, în 340 e.N. Următorul rege, Ermanarich sau Hermanni (350-376 e.N.), s-a afirmat ca cel mai puternic şi ultimul dintre suveranii „imperiului gotic". El a avut supuse numeroase populaţii de etnie slavă, finică (*venezi, sclaveni, anţi*), pe *heruli* şi alţi germanici. Vizigoţii îi erau supuşi dar numai printr-o legătură slabă.

„Imperiul gotic" al secolului următor, al sec.al 4-lea e.N., aparţinea în principiu ostrogoţilor. Atunci când s-a prăbuşit în faţa hunilor, sciziunea gotică a devenit completă. Până atunci cele două fracţiuni gotice au trăit alături, dar hunii le-a stimulat separarea definitivă.

O parte din ostrogoţi s-au supus hunilor, iar o alta s-a refugiat spre sud cu intenţia de a aşeza la adăpostul frontierelor Imperiului Roman. La rândul lor, vizigoţii au trecut fluviul şi au intrat în imperiu pentru a nu mai ieşi (376 e.N.). Istoria goţilor întocmită de *Cassiodorus* s-a pierdut şi nu se cunosc decât rezumate ale lui Jordannes. Ea se ocupa exclusiv numai de ostrogoţi, mai ales după sciziune.

Fiind obligaţi să urmărim evoluţia goţilor care s-au pus în mişcare în jurul anului 200 e.N, am depăşit câteva evenimente romano–barbare, anterioare revărsării gotice spre Dunăre.

Împăratul Caracalla (211-217 e.N.), avid de glorie, a iniţiat o politică externă agresivă, care, în două cazuri, l-a pus faţă în faţă cu popoare barbare. Un prim război la Rin, în 213 e.N, s-a încheiat cu victoria împotriva alamanilor pe râul Main. Confederaţie de triburi germenice, formată în principal din tribul *semnonilor*, de origine *suebică*, ca şi din alte populaţii originare de la răsărit de Elba, alamanii au apărut menţionaţi, în izvoarele latine, pentru prima dată cu această ocazie. La jumătatea secolului al III-lea e.N, confederaţia alamană a inclus în componenţa ei şi pe *hermunduri*, afirmându-se ca un duşman periculos al imperiului.

Impotriva lor au purtat lupte grele împăraţii Alexandru Severus (233 e.N.), Maximinus Thrax (235 e.N.), Gallienus (257 e.N.), Claudius II Gothicus (268 e.N.), Aurelianus (270 e.N.), Probus (278-282 e.N.), Constintius Chlorus (298 e.N.), cezarul Crispus, fiul lui Constantin cel Mare (327 e.N.) şi Iulianus Apostatul (357 e.N.). Alexandru Severus se afla într-o campanie în Orient, când a sosit vestea unei invazii alamane în Gallia. Campania din Orient a fost întreruptă, iar împăratul a trebuit să se deplaseze la Rin, la începutul anului 235 e.N. Acolo şi-a găsit moartea, alturi de mama sa, din mâna propriilor legiuni nemulţumite de politica lui prosenatorială. Titlul triumfal de *Alamanicus* luat de o serie de împăraţi menţionaţi, ilustrează importanţa, pentru imperiu, a victoriilor repurtate asupra acelor barbari. Intre 406 şi 476 e.N, profitând de slăbirea Imperiului Roman de Apus, alamanii şi-au extins autoritatea asupra unor regiuni din nordul actualei Elveţii, până în Alsacia. Bătălia interbarbară de la Tolbiacum (Zülpich, Germania), din 496 e.N., dintre alamani şi franci, a tranşat în favoarea celor din urmă lupta pentru stăpânirea Galliei. Ultimele ţinuturi locuite de alamani au intrat în componenţa Regatului Francilor în anul 536 e.N. Termenul de Alamania, apărut în sec.al 4-lea e.N, a intrat, aşa cum am mai spus, în franceză şi spaniolă cu semnificaţia de „Statul germanilor".

In cel de al doilea război purtat cu un popor barbar, Caracalla i-a avut în faţă pe carpi, în 214 e.N. Populaţie de origine geto–dacică, stabilită la nord şi răsărit de arcul carpatic, influenţată de civilizaţia romană şi de cea sarmată, carpii au rămas după dispariţia costobocilor (sfârşitul sec.al 2-lea e.N.), cel mai puternic dintre triburile dacilor liberi din afara Daciei romane. Ei au întreprins raiduri frecvente împotriva

Imperiului Roman, în special împotriva provinciilor Dacia, Moesia şi Thracia, singuri, sau în alianţă cu sarmaţii şi goţii. Ca urmare a victoriilor repurtate în luptele împotriva carpilor, o serie de împăraţi au adoptat titlul triumfal de *Carpicus Maximus*. Se pot enumera împăraţii : Filip Arabul, Aurelianus, Diocletinus, Maximianus, Constantius Chlorus, Galerius şi Constantin cel Mare.

Carpii au fost menţionaţi pentru ultima dată în izvoarele romane cu ocazia unui raid din anul 381 e.N.

După campania victorioasă împotriva alamanilor de la răsărit de Rin, 235 e.N., împăratul soldat Maximus Thrax a dus doi ani de lupte împotriva sarmaţilor şi dacilor liberi în zona Dunării Mijlocii (236-237 e.N.). In urma luptelor victorioase a adoptat titlurile de *Sarmaticus Maximus* şi *Dacicus Maximus*.

Curând, sub domnia lui Gordianus al III-lea, în 242 e.N, provinciile Moesia şi Thracia au cunoscut o nouă devastare datorată carpilor şi goţilor reuniţi. La numai câţiva ani, între 245-247 e.N, asupra posesiunilor romane de la Dunăre s-a abătut iureşul celei mai puternice invazii a carpilor. Impăratul Filip Arabul a trebuit să poarte lupte grele pentru respingerea lor după care a trecut la consolidarea *limes-ului Alutanus* (de pe malul apusean al râului Olt) şi la fortificarea oraşelor din Dacia sudică, Sucidava, Romula şi Drobeta. Cu toate acestea în anul următor, 248 e.N, barbarii au lovit din nou în nordul Dobrogei, într-o coaliţie compusă din goţi, carpi, taifali şi bastarni. Generalul şi senatorul de origine illiră Caius Messius Quintus Decius, desemnat de Filip Arabul drept comandant al provinciilor dunărene (Moesia şi Pannonia), a restabilit ordinea.

Atunci imperiul traversa perioada lungă numită a *anarhiei militare* (235-284). Fără voia sa Decius s-a văzut proclamat împărat de către trupele pe care le conduse la victorie (249 e.N.). Domnia lui a stat tot sub semnul loviturilor barbare furioase. In iarna dintre 249-250 e.N s-a produs o nouă şi puternică invazie a goţilor în Moesia şi Thracia, invazie condusă de „regele" Kniva.

Incercarea noului şi capabilului împărat la Boroea de a-i forţa pe goţi să se retragă a eşuat. Barbarii au continuat jaful în Thracia, unde au ajuns să asedieze şi să cucerească oraşul Philippopolis (Plovdiv), capitala provinciei.

Timp de două decenii, despre care am mai vorbit anterior la trecerea succintă în revistă a evoluţiei goţilor, provinciile balcanice au devenit ţinta predilectă a atacurilor întreprinse pe uscat şi pe mare de goţi şi de alte populaţii germanice din nordul Mării Negre.

Concomitent, în ajurul anului 250 e.N, în inima lumii germanice, din regiunile de la răsărit şi de la nord de limesul danubian şi renan, au avut loc ample deplasări şi restructurări de populaţii, evenimente graţie cărora noi triburi germanice au intrat în contact cu Imperiul Roman : *francii, herulii, gepizii*, iar ulterior *vandalii*. Triburile germanice de pe malul drept al Rinului inferior s-au constituit într-o confederaţie şi au început să fie desemnate de romani sub numele de franci. Aliaţi cu saxonii, francii au început să întreprindă frecvente raiduri în Marea Nordului, sau să atace *limesul rhenan* (mijlocul sec.al 3-lea e.N.).

Tot în preajma anului 250 e.N herulii s-au stabiit în nordul Mării de Azov. Trib germanic originar din sudul Scandinaviei, herulii au fost obligaţi, de presiunea danezilor, să migreze spre sud. O ramură s-a deplasat spre apus, pe cursul inferior al Rinului, iar alta spre sud, pe litoralul Mării de Azov, de unde au întreprins, alături de goţi, incursiuni de pradă în Imperiul Roman.

Un alt eveniment legat de roirea barbară, supravegheată atent de romani, l-a constituit menţionarea pentru prima dată în istorie a gepizilor, un alt trib germanic, sosit mai târziu în vecinătatea fruntariilor imperiale.

Desprinşi în sec.al 2-lea e.N din trunchiul gotic, gepizii şi-au continuat pentru un timp o evoluţie independentă în regiunea gurilor Vistulei. In migraţia lor spre sud au atins hotarele nord–estice ale Daciei, la jumătatea sec.al 3-lea e.N, dar au fost opriţi de înfrângerea suferită din partea goţilor, în bătălia de la Galtis.

Revenind la marea invazie gotică de la sud de Dunăre condusă de Kniva, trebuie consemnat că Decius l-a aşteptat cu perseverenţă să se întoarcă spre Dunăre şi spre ţinuturile sale nordice. Soarta şi sfaturile primite de la un trădător roman, referitor la amplasarea legiunilor sale, au produs un dezastru militar imperiului, dezastru care a înghiţit şi viaţa împăratului. Bătălia s-a dat la Abrittus, în Moesia, în luna iunie 251 e.N, la un an şi jumătate de când goţii trecuseră marele fluviu şi colindau prin Peninsula Balcanică.

O nouă invazie a goţilor, a carpilor şi a altor populaţii de la nordul Dunării a fost respinsă, în 253 e.N, de Marcus Aemilius Aemilianus, legatul celor două Moesii, care, în urma acestei victorii a fost proclamat împărat de trupele de la Dunăre (iulie – septembrie 253 e.N.).

Sub domnia împăratului Gallienus (253-268 e.N.) criza statului roman din sec.al 3-lea e.N a atins apogeul („anarhia militară"), devenind moment propice pentru toate dorinţele şi iniţiativele jinduitorilor sălbaticilor din toate zările. Goţii, quazii, dacii liberi, sarmaţii, alamanii, francii şi maurii au atacat neîntrerupt frontierele, pătrunzând adânc în trupul imperiului.

Primii şase ani de domnie ai lui Gallienus s-au contopit cu cei ai tatălui său, Valerianus, în calitate de coîmpărat. Soarta tragică a lui Valerianus în Orient l-a transformat pe fiu în unicul cârmuitor al vastului Imeriu Roman. După o perioadă de delăsare, de indolenţă în faţa avalanşei de veşti proaste şi de insuccese ale Romei, Gallienus s-a impus ca unul din marii împăraţi romani. El a încercat să menţină unitatea imperiului şi să respingă atacurile de la hotare, concomitent cu iniţierea unor reforme, sub presiunea evenimentelor.A creat un corp militar mobil de intervenţie compus din cavalerie grea, cu garnizoana la Mediolanum (Milano), a înlăturat pe reprezentanţii ordinului senatorial din conducerea legiunilor şi a accelerat pătrunderea unităţilor auxiliare, recrutate dintre barbari, în armata romană.

Cavaleria grea romană era menită să se poată măsura cu hoardele călare ale barbarilor. Vechea tactică a bătăliilor în care legiunile se bazau pe luptătorii pedeştri devenise caducă şi riscantă. Reprezentanţii ordinului senatorial în fruntea legiunilor nu numai că nu dădeau proba eficacităţii militare din timpurile vechi, dar prezentau şi un grad mare de pericol prin colportări de conspiraţii şi prin aspiraţii personale de mărire.

O dată cu scurgerea secolelor de îmbuibare, locuitorii cu sânge roman se leneviseră şi nu mai participau la serviciul militar cu patriotismul clasic. Subterfugiile şi opoziţia la înrolare a claselor de sus şi de mijloc a creat, în imperiu, o acută lipsă de luptători. Nevoile armatelor s-au acoperit din ce în ce mai mult cu oşteni mercenari din rândul unor seminţii barbare, sau chiar din rândul sclavilor. Cu încetul Imperiul

Roman s-a transformat într-un stat cu o clasă conducătoare veroasă, leneşă şi coruptă, apărat de o masă de străini interesaţi numai material şi din ce în ce mai conştienţi de puterea lor în armata romană.

In perioada domniei comune a lui Valerianus şi Gallienus s-au cunoscut lupte grele la frontiera Rinului, frontieră care a fost străpunsă în repetate rânduri. In 257 e.N., francii au traversat Gallia şi Spania, pătrunzând în Africa de Nord. O invazie a alamanilor a oprit-o Gallienus lângă Milano (259 e.N.). In acelaşi an s-a hotărât abandonarea limesului din Germania Superior şi a ţinutului *„agri decumates"* (azi Baden şi Wurtemberg) ocupat de alamani.

In cealaltă parte a Europei, Gallienus a ajuns până în nordul Daciei pentru a împinge dincolo de limitele muntoase ale provinciei, pe dacii liberi (257 e.N.). Cu toate că invadatorii s-au retras strategic fără a angaja lupte semnificative, împăratul nu a pierdut ocazia de a-şi adăuga titlul mult invidiat de *Dacicus Maximus*.

Un fenomen nou şi neplăcut, pentru imperiul aflat în „anarhia militară", s-a remarcat din ce în ce mai des. Trupele din diverse provincii, cu o mare componenţă de barbari, proclamau drept împăraţi pe proprii comandanţi, cu toate că nu sperau ca alegerea să fie acceptată de Senat, sau de concurenţii din alte provincii. Uzurpatorii obişnuiau să se folosească, în astfel de ocazii, de triburile sălbaticilor din zonă.

Pe timpul lui Gallienus un astfel de caz l-a constituit uzurparea titlului de împărat de către Ingenuus, guvernatorul Pannoniei. Rebeliunea lui a fost, însă, reprimată prin bătălia de la Mursa, de către generalul fidel lui Gallienus, Aureolus, originar din Dacia.

La scurt timp aceleaşi trupe pannonice l-au proclamat împărat pe generalul Regalianus, originar din neamul lui Decebal, după cum afirmă *Historia Augusta*. Acesta, după ce a respins un atac al sarmaţilor împotriva Pannoniei, a dispărut de pe scena politică, fără a se cunoaşte eventuale represalii din partea împăraţilor legali.

La o distanţă în timp de numai câţiva ani, în 267 e.N, Gallienus a trebuit să contracareze o mare invazie a goţilor, aliaţi cu heruli şi cu alţi barbari, pe uscat şi pe mare, în provinciile balcanice şi în Asia Mică. Despre aceste acţiuni am vorbit şi anterior când s-a trecut în revistă evoluţia generală a goţilor. In acel an, 267 e.N., goţii au pustiit litoralul apusean şi de sud al Mării Negre, insulele din Marea Egee, Mediterana

orientală. Oraşe înfloritoare greceşti, precum Atena, Corint, Argos şi Sparta, au căzut pradă jafului. Gallienus a reuşit să înfrângă acea mare de invadatori sălbatici în bătălia de pe malurile râului Nestos, iar generalii săi au distrus flota primitivă gotică din Marea Egee. În acelaşi an Gallienus a căzut victimă unei conjuraţii a generalilor săi în timp ce asedia pe generalul de origine dacă, Auredus, în Mediolanum, general ce îmbrăcase purpura imperială ca uzurpator.

Roma a avut maera şansă ca în acele clipe puterea imperială să încapă în mâinile unor generali capabili şi hotărâţi să păstreze măreţia statului roman milenar.

Claudius II şi-a început domnia prin bătălia de lângă lacul Benacus, unde a zdrobit o invazie a alamanilor pătrunşi în nordul Italiei (268 e.N.). A trecut în anul următor, 269 e.N, pe frontul Dunării, unde a repurtat o victorie răsunătoare, la Naissus (Niş), împotriva goţilor şi herulilor, care deveniseră excesiv de siguri pe ei şi implicit excesiv de obraznici. Victoria, nu numai că i-a adus împăratului, pe drept, supranumele de *Gothicus*, dar a pus stavilă pentru câteva decenii atacurilor acelor sălbatici împotriva imperiului. O mare parte din goţii învinşi, aleşi dintre prizonieri, au fost opriţi de romani şi stabiliţi în calitate de coloni în sudul Dunării. Statul roman nu avea nevoie de provincii devastate şi lipsite de populaţie plătitoare de dări. Goţii puteau repopula întinse suprafeţe şi puteau deveni apărători ai limesului dunărean.

La faptele de arme ale lui Claudius II Gothicus s-au adăugat cele ale urmaşului său imediat la tron. Este vorba de Auelianus (270-275 e.N.), care s-a abătut cu furia unui vajnic oştean (270-271 e.N.) asupra *iutungilor*, sarmaţilor, carpilor şi a unor goţi, întărind încă mai mult frontiera dunăreană.

Chiar în primul an de domnie, în 270 e.N, el a respins un atac al vandalilor la Dunărea mijlocie. Era prima confruntare romană cu acea seminţie germanică al cărei nume a rămas, pentru posteritate, echivalentul forţelor sălbatice cele mai devastatoare.

Vandalii îşi aveau originea în Peninsula Iutlanda, sau în sudul Scandinaviei, aparţinând germanilor apuseni. Din zona litoralului baltic, a ţinuturilor dintre Oder şi Vistula, vandalii au migrat în sec.1-2 e.N spre sud, de-a lungul celor două fluvii. In sec.2-3 e.N, ei s-au separat în două mari ramuri, una apuseană, cea a vandalilor silingi, care s-au stabilit

în Silezia (regiune istorică care le datorează numele) şi alta răsăriteană, a *vandalilor hasdingi*, aşezaţi pe cursul superior al Tisei, mai la sud–est de fraţii lor şi în vecinătatea vizigoţilor.

In cursul războaielor marcomanice din vremea împăratului Marcus Aurelius, vandalii au apărut la hotarele Dunării mijlocii printre duşmanii Romei.

Vandalii hastingi s-au stabilit în Imperiul Roman, ca federaţi, în sec.al 4-lea e.N. O lungă perioadă de timp ei nu au ameninţat limesul dunărean. Abia la începutul marii migraţii barbare, din proma parte a sec.al 5-lea e.N, vandalii s-au făcut din nou remarcaţi.

Asemănător lui Claudius Gothicus, Aurelianus a avut şi el o confruntare cu alamanii pătrunşi, din nou, în nordul Italiei. I-a respins cu mari dificultăţi dincolo de Alpi, după bătălia de la Pavia din 271 e.N.

Conştinet de creşterea pericolului barbar pentru Italia şi mai ales pentru Roma, Aurelianus a iniţiat construcţia unor puternice fortificaţii de incintă, în lungime de 19 kilometri, capodoperă a tehnicii constructive romane care a străbătut aproape două milenii până în epoca modernă. Aceleaşi concluzii, privind forţa de izbire a masei sălbatice nordice, l-au determinat să dispună retragerea armatelor şi a administraţiei din Dacia (271 e.N.).

In următoarele trei decenii (271-300 e.N.) dacii liberi s-au revărsat în vechea provincie. După anul 300 e.N. în spaţiul de la nord de Dunăre s-au stabilit treptat goţii. Aceştia au exercitat o autoritate politică mai mult sau mai puţin nominală, nefiind hotărâţi să se stabilească în acel areal mult împădurit şi prea muntos pentru turmele şi hergheliile lor. Bătrâna Dacie a rămas multe decenii baza de plecare a invaziilor goţilor spre lumea civilizată de dincolo de Dunăre, spre ţinuturile însorite şi bogate pe care le visau.

In anul 179 e.N, sub domnia împăratului Probus, frontiera rhenană a Imperiului Roman a suportat primul atac al burgunzilor, neam germanic închegat mai târziu din masa de triburi în continuă restructurare. Sfârşitul secolului şi perioada următoare „anarhiei militare" s-a remarcat prin întărirea valurilor agresive ale triburilor germanice, organizate în noi mari grupări. Noile formaţiuni barbare purtau denumiri noi şi se dovedeau mult mai capabile în a se uni pentru scopurile comune de jaf. Astfel, între 286-288 e.N, coîmpăratul apusului, Maximianus, a luptat cu succes la Rin împotriva izbirilor burgunzilor, francilor, alamanilor şi herulilor. Pe Canalul Mânecii, cu multe furtuni puternice, dar paşnic din punct de vedere uman până la sfârşitul sec.al 3-lea e.N, şi-au făcut apariţia corăbiile lipsite de calităţi tehnice, dar aducătoare de moarte ale piraţilor franci şi saxoni. Romanii menţineau o flotă specială pe coastele acelei mări înguste pentru a asigura legătura cu Britannia şi pentru a apăra atât provincia insulară cât şi întinsa Gallie.

Latura est–europeană a imperiului, care revenea vigilenţei împăratului Diocletianus, a trebuit apărată, în 292 e.N, de o încercare a sarmaţilor de a străpunge limesul Dunării.

In Africa, unde triburile barbare ale deşertului nu dispuneau de mare potenţial numeric şi nici de calităţi militare, coîmpăratul Maximinus a trebuit să staţioneze doi ani, 296-298 e.N, pentru a pacifica zona şi pentru a întări limesul african. De-a lungul secolelor de dominaţie romană în Africa, datorită calităţilor inferioare ale inamicilor nomazi, trupele romane au avut un grad scăzut de pregătire de luptă şi o slabă combativitate. Erau necălite în lupte de amploare şi aveau o componentă de slabă calitate umană. Ele nu au constituit niciodată o forţă pe care să se poată baza împăraţii romani şi nici uzurpatorii.

Limesurile Rinului şi Dunării, au rămas frontierele de încercare ale tuturor împăraţilor romani şi aliniamentul pe care se formau trupele cele mai dure ale Romei. Constantius Chlorus, unul dintre tetrarhi şi *augustus* al Occidentului, s-a remarcat printr-o importantă victorie asupra alamanilor, reuşind o consolidare provizorie a liniei Rinului. Urmaşul său, Constantinus, a dat noi lecţii sălbaticilor, din ce în ce mai bine organizaţi militar, după exemplul Romei, în anul 315 e.N. Atunci au cedat în faţa tăriei legiunilor, francii şi alamanii, iar Constantinus a primit cognomenul „cel Mare".

Timp de zeci de ani, din a doua parte a sec.al 3-lea e.N şi pe tot parcursul sec.al 4-lea e.N, frontierele vestiçe şi nordice ale lumii civilizate romane s-au prezentat ca un perete perforat prin care ţâşneau şuvoaiele barbare, fără nici o ordine sau previziune. Impăraţii, generalii şi legiunile alergau de la o perforaţie la alta pentru a o astupa. Intre timp zidul se fisura în altă parte, aşa că luptele au căpătat un aspect continuu şi de uzură. Nu poate fi trecută cu vederea perseverenţa şi tenacitatea romană care nu s-a lăsat ostenită şi a încercat să secătuiască

energiile barbare timp de secole. Nu poate fi trecută cu vederea nici consecventa chemare spre jaf a lumii germanice barbare.

Tot aşa, trebuie admirată mobilizarea energiilor statului roman, care în acelaşi timp cu respingerea elanurilor barbare, a găsit timp să-şi rezolve lungi războaie interne şi să-şi întărească dominaţia în tot spaţiul mediteranean.

Roma s-a dovedit capabilă să formeze o structură militară inegalabilă pentru timpurile în care a dominat lumea de pe laturile a trei continente, structură pe care statele evului următor nu au putut să o atingă mai curând de un mileniu.

Structura militară romană a rezistat strălucit chiar în ultima ei perioadă de existenţă, atunci când elementul militar era constituit preponderent din aluat barbar, când alături de generali de sânge roman s-au afirmat o mulţime, cel puţin egală, de generali născuţi în corturile barbare dar educaţi în imperiu.

Se poate aprecia că istoria Imperiului Roman a fost în principal, o luptă, împotriva seminţiilor barbare. Cucerirea lumii civilizate din jurul Mării Mediterane şi mai ales a celei europene, a solicitat Romei eforturi umane şi materiale mult inferioare şi pe perioade mult mai scurte, decât lupta pentru apărarea civilizaţiei împotriva necivilizaţilor.

Roma s-a acoperit de glorie nu prin clădirea celui mai întins imperiu antic şi prin unirea sub scutul său a civilizaţilor mai vechi, din Grecia, Asia Mică, Orientul Apropiat şi Mijlociu, Egipt şi din nordul african cartaginez. Scutul militar roman şi-a făcut datoria faţă de umanitate, probabil prin destin, dar şi din motive de mândrie militară, din dorinţa de dominaţie şi din îngâmfare. Sub scutul militar dur şi neîndurător roman, civilizaţia s-a întărit şi a înflorit, a lăsat rădăcini şi trunchiuri, care, chiar atunci când au fost pârjolite, au rămas cu capacitatea de a da noi lăstari peste timp.

Cu trecerea vremii, contactul barbarilor cu lumea civilizată i-a transformat în inamici din ce în ce mai periculoşi, mai organizaţi şi mai doritori de a-şi depăşi condiţia. Cu cât au cunoscut mai bine lumea civilizată cu atât barbarii au simţit o dorinţă mai mare de a o imita, sau de a o poseda. Unii dintre ei s-au creştinat cu mult înaintea unor autentici cetăţeni romani, iar alţii şi-au părăsit propriile popoare pentru a lupta în serviciul Romei şi pentru a urca pe treptele sociale, sau administrative

ale imperiului.

Contradicţia dintre lumea civilizată şi cea barbară s-a accentuat progresiv şi prin faptul că Ulfilas (sau Wulfilas), episcopul misionar al goţilor (aprox.310-383 e.N.), a adoptat creştinismul arianist în contradicţie adâncă cu credoul nicenian. Ulfilas a impus arianismul ca religie a lumii germane de răsărit şi de apus.

Wulfilas era fiu al unor părinţi creştini, tatăl got iar mama grecoaică din Cappadocia anatoliană. Vorbitor al limbilor gotă, greacă şi latină, Wulfilas a devenit din tinereţe lector la o comunitate creştină, apoi tălmaci al unei solii a goţilor la Constantinopol (335-337 e.N.), pe timpul lui Constantin cel Mare. Pe parcursul unei misiuni în Antiohia, a fost hirotonisit de Eusebios din Nicomedia, ca episcop misionar al goţilor de la nordul Dunării (341 e.N.). După şapte ani petrecuţi pe acele pământuri s-a văzut nevoit să se refugieze în imperiu (348 e.N.), împreună cu comunitatea goţilor creştinaţi, ca urmare a persecuţiei din partea goţilor păgâni, în frunte cu Atanaris. S-a stabilit în Moesia, în apropierea oraşului Nicomedia ad Istrum.

In 381 e.N a fost invitat la Constantinopol, de împăratul Theodosius I-ul cel Mare, unde a murit în 383 e.N. Wulfilas a tradus Biblia din limba greacă în cea gotă şi a creat alfabetul gotic, derivat din cel grec şi latin. După depăşirea unor sângeroase etape militare, confruntarea dintre romani şi barbari s-a manifestat mult timp şi pe planul credinţei creştine.

Inceputul sec.al 4-lea e.N, prin tetrarhie, prin Constantin cel Mare, prin fiii săi şi prin împăratul renovator de religie, Iulianus Apostatul, a dat o nouă tărie Imperiului Roman. Vechea lume barbară din nord, mai ales cea germanică era secătuită, triburile bătrâne dispăreau şi dădeau naştere unor noi combinaţii etnice, sau unor noi confederaţii.

Ambele părţi au simţit nevoia unei perioade de tragerea răsuflării. Romanii, prin Constantin cel Mare, s-au extins din nou la nord de Dunăre, fapt ce demonstrează anihilarea unor forţe barbare din zonă, gote, dace, sau sarmate. La 5 iulie 328 e.N, s-a inaugurat oficial un nou pod peste Dunăre, construit de arhitectul roman Theophilus Patricius, între Sucidava şi Oescus. Constantin cel Mare a continuat opera de refacere a graniţei dunărene, începutpă de Diocletianus, a întărit cetăţile Trophaeum Traiani, Noviodunum, Ulmetum, Tomis şi

Histria. Totodată a anexat un important teritoriu la nord de Dunăre, în Oltenia, Câmpia munteană şi sudul Basarabiei. Teritoriul era delimitat de un lung „val" de pământ străjuit de turnuri dese. „Valul" se întindea de la Dierna din sud–vestul Olteniei de azi, traversa Muntenia într-o diagonală orientată spre nord–est, atingea Dunărea, din nou, în zona confluenţei cu Prutul (Pyretus) şi continua prin sudul Basarabiei până la Nistru (Tyras).

Goţilor nu le-a plăcut izolarea preconizată şi statuată de romani aşa că s-au mobilizat din nou şi repede. După o campanie victorioasă, condusă de cezarul Constantinus al II-lea, în 332 e.N, împotrlva goţilor şi taifalilor de la nord de „valul" dacic nou amenajat, Imperiul Roman le-a impus acestora o alianţă (*foedus*), în schimbul unor subsidii în bani şi alimente. Contingente barbare numeroase au fost încadrate în calitate de „federaţi" în armata imperială. Acţiunea a constituit, pe de o parte, o repetare la dimensiuni mai mari a unei greşeli mai vechi a altor generali sau împăraţi, dar a şi asigurat liniştea frontierei nordice timp de trei decenii.

Se poate vorbi numai de o linişte relativă, cea din partea barbarilor goţi. Pericolul venit de la alte seminţii barbare nu le-a lăsat romanilor timp derelaxare şi nici speranţa într-o adevărată linişte. In urma unei campanii, din 334 e.N, tot la nord de Dunăre, circa 300.000 de sarmaţi au fost transferaţi obligatoriu la sud de fluviu. Acţiunea a vizat atât diminuarea capacităţii lor de atac, cât şi o populare a provinciilor dunărene. Devenise necesară completarea forţei de muncă pe terenurile rămase în paragină şi creşterea cuantumului vniturilor din impozite. La acest spor de locuitori barbari s-au adăugat, în 348 e.N, goţii creştinaţi, refugiaţi împreună cu Wulfilas.

In cele trei decenii amintite, apusul Imperiului Roman a trăit tot o perioadă de nelinişte barbară. Anii 341-342 e.N, l-au menţinut pe împăratul Constant (337-350 e.N.) într-o suită de campanii împotriva francilor, a *picţilor* şi *scoţilor* din nordul provinciei Britannia.

O conjuraţie a lui Flavius Magnus Magnentius, în Gallia, a provocat detronarea şi uciderea împăratului legal Constant, moştenitor al lui Constantin cel Mare, în 350 e.N. Magnentius a devenit primul uzurpator de origine barbară care a ocupat tronul roman în partea de apus. Pentru a putea face faţă confruntării cu împăratul Constantius al II-lea, fratele celui ucis şi stăpânitor al părţii orientale, uzurpatorul a retras importante forţe de pe frontiera Rinului, slăbind capacitatea defensivă a Galliei de nord–est. Alamanii au folosit anii următori, pentru a pustii provincia în repetate rânduri.

Abia în 357 e.N, coîmpăratul pentru "Apus" al lui Constantius al II-lea, Iulianus, a obţinut o victorie răsunătoare asupra alamanilor la Argentoratum (Strasbourg). Prin succesele ulterioare asupra francilor, *chamavilor* şi alamanilor a reuşit, încă o dată, restabilirea frontierei de pe Rin.

Domnia lui Valentinianus I-ul (364-375 e.N.) a reprezentat ultima perioadă în care partea apuseană a imperiului şi-a menţinut ascendenţa asupra părţii orientale. Spirit activ şi energic, acest împărat a avut mari merite în întărirea frontierelor de pe Rin şi Dunărea mijlocie. A respins prompt atacuri ale alamanilor în Gallia (368 e.N.), ale francilor şi saxonilor.

După respingerea unei invazii pustiitoare a picţilor, scoţilor şi *attacottilor* în provincia Britannia, generalul Theodosius (tatăl viitorului împărat) a reinstaurat dominaţia fermă romană până la valul lui Hadrianus.

Răsăritul imperiului, aflat sub conducerea directă a coîmpăratului Valens, fratele lui Valentinuanus I-ul, a trebuit să ducă lupte la Dunărea de jos, împotriva vizigoţilor, care ameninţau provinciile romane după circa trei decenii şi sprijiniseră pe uzurpatorul Procopius (368-369 e.N.). Ostilităţile s-au încheiat cu o pace de compromis la Noviodunum (pe Dunăre) între Valens şi Athanarich.

Până la sfârşitul deceniului al şaptelea al sec.al 4-lea e.N (aprox.370 e.N.), puterea romană, prompt sau cu întârziere, a ţinut la respect toate hoardele barbare masate la frontierele sale. Cu forţele barbarilor înrolaţi în legiuni, sau în trupele auxiliare, precum şi cu puterea unei subtile diplomaţii, romanii au impus respect barbarilor şi au apărat civilizaţia, în partea apuseană, până la sfârşitul sec.al 4-lea e.N.

Hunii – fulgerul barbariei

Anul 370 e.N a devenit crucial pentru evoluțiile europene. Norii plumburii aduși de o altă stirpe barbară dinspre măruntaiele Asiei au bulversat toată populația barbară europeană, împingând-o spre apus, distrugându-i firavul echilibru, determinând subordonarea ei parțială, sau declanșându-i curajul disperării de a trece cu orice risc frontiera inamicilor imperiali.

Cei care au produs o zguduire istorică majoră a Europei, a civilizației și umanității, au fost hunii. Ca după un cutremur platourile Asiei au scuturat cea mai animalică seminție umană, grotesc dezvoltată fizic și limitată intelectual. Pleava umană, cu numele european de huni, s-a revărsat spre sud și apus ca un strat de cenușă vulcanică otrăvitoare.

Hunii sec.al 4-lea e.N au înspăimântat tot ce se putea numi populație barbară de pe întregul supercontinent. Fără a fi părăsit primitivismul neolitic, fără experiențe manufacturiere, cu apucături de animale de pradă și fără orizonturi în gândire, hunii erau niște nomazi de neam turanic. Vorbeau o limbă așa-zis altaică și pare a se fi format în stepele înalte din nordul Chinei. Chinezii i-au menționat primii, prin sec.al 3-lea e.A, cu cea mai adâncă desconsiderare, numindu-i *xiongnu*.

Din imensa turmă a acelor *xiongnu*, în anul 48 e.N, gruparea septentrională s-a scindat și a migrat spre apus, spre Asia Centrală. Intre anii 350-360 e.N, acea grupare s-a revărsat în spațiul dintre Volga și Munții Caucaz, după ce i-a înfrânt, în zona lacului Aral (aprox. 350 e.N.), pe *alanii* de origine iraniană, înrudiți cu sarmații. O parte din alani au rămas supuși ai hunilor, urmându-i în migrația ulterioară. O altă parte s-a refugiat din fața bestiilor călare, fiind acceptați alături de vandali și goți ca federați ai Romei în Câmpia Panonică. La momentul potrivit, în anul 406 e.N, s-au alăturat celorlalte etnii care a rupt zăgazurile civilizației de pe aliniamentul Rinului. Alături de vandali și suebi, alanii fugari au pătruns atunci în Gallia romană de unde, în 409 e.N, au trecut Pirineii în Peninsula Iberică. După numai două decenii, în 429 e.N, sub presiunea vizigoților mai numeroși, alanii i-au însoțit pe

vandali în Africa de Nord, unde s-au oprit în noul „Regat al vandalilor și alanilor”. Alanii au dispărut din istorie în 534 e.N, când trupele bizantine au desființat cu lovituri scurte statul barbar nord-african.

Rămășițe alane au mai supraviețuit între Caucaz și Don, supunându-se, rând pe rând, autorității avarilor, kazarilor, tătarilor și rușilor. Se presupune că osetinii de astăzi, din văile caucaziene de la răsărit de Marea Neagră, ar fi urmașii alanilor de odinioară.

Inainte ca arealul lor, dintre Urali, Caucaz și Don, să fie călcat de copitele hunilor, alanii au asimilat, în sec.I e.N, elementele scito–sarmate, devenind elementul politic hegemon. Izvoarele greco–latine i-au menționat foarte activi în sec.I-II e.N. Atunci au invadat, peste Munții Caucaz, Armenia (70 e.N.), Partia (72-74 e.N.), Cappadocia romană (134 e.N.) și au ajuns, în jurul anului 150 e.N, la hotarele romane de la Dunărea de jos.

Către 370 e.N, în înaintarea lor spre vest, hunii au nimicit regatul ostrogoților din nordul Mării Negre, condus atunci de Ermanarich și au atacat în anii următori triburile vizigote, stabilite la apus de fluviul Nistru. Ca și în cazul alanilor, o mare parte dintre ostrogoți a fost supusă de huni, urmărindu-i pe aceștia până în bătălia memorabilă de pe Câmpiile Catalaunice (451 e.N.), unde elanul hunilor s-a frânt. O altă grupare ostrogotă, condusă de Alatheus și Saphrax, s-a refugiat, în 376 e.N., împreună cu vizigoții, în Imperiul Roman (partea răsăriteană).

Pătrunderea violentă a hunilor în regiunile nord–pontice este considerată de istorici drept momentul cheie al începutului *marii imigrații a popoarelor*.

Marea migrație este denumirea generică dată amplelor deplasări ale unor popoare în integritatea lor, germanice (ostrogoți, vizigoți, vandali, franci, suebi, burgunzi, gepizi, longobarzi etc.), turanice (huni, avari), iraniene (alani). Acea mare migrație, produsă între sec.IV-VI e.N, a afectat întreaga Europă și a avut repercursiuni profunde asupra istoriei imperiale romane și asupra popoarelor barbare preexistente pe continent. Imperiul Roman de Apus (despărțit de cel din Răsărit în 395 e.N.) nu a mai putut împiedica stabilirea pe teritoriul său a unor popoare germanice și nici organizarea lor sub forma unor regate independente, cu o slabă coeziune și cu o administrație aproape inexistentă. Fenomenul apariției statelor barbare

rudimentare a culminat cu însăşi dispariţia Imperiului Roman de Apus şi a constituit mugurele evului mediu pe continent. Sub presiunea hunilor, în 376 e.N, numeroşi vizigoţi, conduşi de Frithigern, au solicitat admiterea lor în sudul Dunării pe teritoriul roman. In scurt timp, peste 400.000 de vizigoţi, urmaţi de ostrogoţii conduşi de Altheus şi Saphrax, s-au stabilit în Thracia.

La numai numai un an, în 377 e.N, vizigoţii imigranţi au declanşat o mare răscoală antiromană datorată rapacităţii autorităţilor romane corupte. Impreună cu slavii şi cu colonii mai vechi, vizigoţii au pustiit Peninsula Balcanică. In bătălia definitorie din 9 august 378 e.N, de la Adrianopol (de care am mai amintit), vizigoţii ajutaţi de unii ostrogoţi au înfrânt drastic forţele romane conduse de împăratul Valens. Impăratul şi-a pierdut viaţa în acea luptă, care a constituit prima afirmare a cavaleriei ca forţă hotărâtoare în marile bătălii.

Evenimentele legate de presiunea şi forţa intruşilor barbari nu au învăţat nimic pe împăraţii următori, Gratianus şi Theodosius I-ul. Sub directa lor coordonare s-a accentuat fenomenul de „barbarizare" a armatei, generalilor germanici revenindu-le un rol tot mai determinant în stat (Hellebich, Richimer, Stilicon, Arbogast, Rufinus). Cu încuviinţarea lui Gratianus, ostrogoţii conduşi de Alatheus şi Saphrax, intraţi deja în Thracia, împreună cu importante grupuri de alani şi vandali, s-au stabilit ca federaţi în Pannonia, în anul 380 e.N. După numai doi ani tot Gratianus a încheiat un tratat (*foedus*) cu vizigoţii, acordându-le oficial dreptul de a se stabili ca federaţi între Balcani şi Dunăre, în dioceza Thracia.

Practic, autorităţile romane nu mai erau în stare de a-i nimici, sau a-i respinge în afara graniţelor pe barbarii pătrunşi, în 376 e.N, în imperiu şi care învinseseră pe împăratul Valens, în 378 e.N la Adrianopol. Conducerea romană s-a văzut constrânsă să accepte stabilirea lor pe teritoriul său. Barbarii îşi păstrau propria lor organizare social politică şi căpătau teren în schimbul serviciului în armata romană.

Incepând cu sfârşitul sec.4-lea e.N şi continuând cu sec.3-la e.N, componnţa etnică a armatei s-a schimbat profund, înglobând prioritar unităţi de luptă barbare. Principalele posturi de comandă au ajuns în mâinile unor activi şi duri generali barbari. Pătrunderea în număr tot mai mare a germanilor în armată şi în aparatul de stat, a declanşat în

societatea romană o puternică reacţie antibarbară, mai violentă şi mai radicală în partea de răsărit a imperiului.

Perioada dintre 370 şi 400 e.N, adică aceea dintre apariţia hunilor în nordul Mării Negre şi stabilirea lor în Câmpia Pannonică, a constituit o etapă importantă pentru ultimele raporturi dintre lumea barbară şi simbolul civilizaţiei europene, Imperiul Roman. Pe de o parte imperiul se infesta cu populaţie barbară, iar pe de altă parte în afară rămâneau o mulţime de barbari invidioşi care nu conteneau să atace frontierele unde se izbeau chiar de luptători de aceeaşi etnie.

Spre exemplu, generalul Promotus a trebuit să respingă, în 386 e.N, un atac la Dunăre al ostrogoţilor conduşi de Odotheus. Era un nou val al acelui neam care scăpase de mânia hunilor. O parte a acelor ostrogoţi învinşi au fost conduşi de trupele romane peste Peninsula Balcanică şi stabiliţi în Asia Mică, în regiunea istorică Frigia.

Un alt exemplu l-a constitui campania de succes a generalului Flavius Stilicon împotriva unei invazii vandale, tot la Dunărea de jos, după numai şase ani, în 392 e.N. Stilicon (365-408 e.N.) era chiar fiul unui vandal ce slujise Roma ca ofiţer în armata lui Valens. El s-a impus ca mare talent militar, devenind la numai 26 de ani, în 391 e.N, *magister militum per Thracias*, iar în 394 e.N, comandant suprem al trupelor din Occident. Ca cel mai talentat general al vremii, Stilicon a exercitat, între 395-408 e.N, puterea reală în Occident (şi ca tutore al împăratului Honorius). A combătut cu o rară energie pe vizigoţii pătrunşi în Italia sub conducerea lui Alaric I-ul. (cei care au cucerit Roma în 410 după moartea lui Stilicon) şi pe ostrogoţii lui Radagaisus.

Odată cu scurgerea timpului nesiguranţa internă şi externă a alterat viaţa imperiului stagnându-i progresul pe calea culturală şi materială. Labilitatea nativă proprie barbarilor a produs o stare crescândă de indisciplină în armată, stare însoţită de frecvente acte de nesupunere, sau de întoarcerea armelor împotriva imperiului.

Nici barbarii pătrunşi în structurile superioare ale armatelor, sau în cele ale curţii imperiale, nu se dăruiau totdeauna romanilor cu o conştiinţă curată.

Spre exemplu, coîmpăratul Apusului, Valentinianus al II-lea, de vârstă fragedă, a avut o domnie tutelată de generalul franc Arbogast, după reaşezarea lui pe tron de către Theodosius I-ul coîmpăratul

Răsăritului. Lipsit de personalitate şi aflat sub influenţa mamei sale Justina şi a lui Ambrosius, episcopul de Mediolanum (Milano), tânărul marionetă a fost asasinat (392 e.N.) tocmai din ordinul lui Arbogast.

Generalul franc a proclamat un nou împărat în persoana retorului Flavius Eugenius şi a iniţiat ultima tentativă de restaurare a cultelor tradiţionale în Imperiul Roman de Apus. Cu toate că fusese ridicat la înalta demnitate de comandant militar suprem al provinciilor occidentale (*magister militum*) şi de sfetnic al împăratului, Arbogast şi-a urmat propria conştiinţă religioasă. După bătălia de la Frigidus, pierdută în faţa binefăcătorului său Theodosius I-ul, Abrogast s-a sinucis.

La nesiguranţa din sfera militară, unde trupele barbare şi generalii lor ori trădau ori atingeau culmi ale devotamentului, s-a adăugat complexul de contradicţii de natură religioasă. Deşi împăraţii sec.al 4-lea e.N au îmbrăţişat creştinismul, iar ultimii s-au îndepărtat net de arianism, o mare parte a populaţiei romane sau barbare a rămas ataşată vechilor culte şi se afla în opoziţie cu administraţia.

Totuşi, sec.al 3-lea e.N poate fi considerat secolul triumfalist al creştinismului în Imperiul Roman. Prin preceptele lor pacifiste şi de neimplicare în nevoile militare sau de apărare ale imperiului, creştinii au devenit nu numai un balast al strălucitului stat, dar chiar duşmanii lui cei mai periculoşi, duşmani nevăzuţi şi subversivi.

Este greu de cântărit în ce măsură lumea romană, civilizaţia europeană greco –romană, s-a prăbuşit sub loviturile barbarilor din exterior, sau sub cele ale trădătorilor creştini din interior. Se poate spune că religia creştină a pregătit terenul victoriei barbare finale şi a constituit cauza reculului civilizaţiei din prima parte a evului mediu.

Hunii au împins masele barbare germanice să desăvârşească prăbuşirea splendidului edificiului imperial roman, slăbit de cariile creştine.

Cucerirea barbară a Europei civilizate poate fi împărţită în două mari etape, etapa dintre invazia hunilor şi naşterea Sfântului Imperiu Roman de naţiune germană şi etapa care s-a derulat după sec.al 8-lea e.N până la invazia mongolă.

Etapa a doua a contrapus, faţă în faţă, pe barbarii mai vechi cu barbarii mai noi. Firavele reveniri ale unor fapte de civilizaţie, în statele barbasre nou apărute, au primit alte lovituri de la ultimele valuri ale sălbaticilor prelinşi dinspre Asia sau dinspre nordul rece.

Lumea barbară la mijlocul sec. al 4-lea e.N.

De la intrarea în scena istorică a barbarilor germanici, prin cimbri şi teutoni, la sfârşitul sec.al 2-lea e.A şi până la mijlocul sec.al 4-lea e.N, s-a desfăşurat o confruntare continuă între lumea civilizată şi cea sălbatică de dincolo de fruntariile ei. Timp de cinci secole, romanii au dovedit că deţin iniţiativa, sau că ştiu să pedepsească inamiciţia barbarilor. Balanţa succeselor s-a înclinat totdeauna de partea lor, deşi uneori faptul s-a produs după unele aşteptări.

Timpul neiertător cu întreaga fire, nu a iertat nici falnicele legiuni şi nici statul lor. Erodarea lumii romane era inevitabilă şi inexorabilă pentru că în lume nimic nu este veşnic. Pentru Europa şi pentru umanitate s-ar fi dovedit salutar ca civilizaţia greco–romană să se piardă în alta mai dinamică şi posibil superioară. Destinul a hotărât ca omul european să facă nişte fatidici paşi înapoi, pe scara evoluţiei spirituale, sub loviturile unor forţe inferioare spiritual şi foarte greoaie în urcuşul pe scara civilizaţiei şi culturii.

Marea migraţie a popoarelor, fenomen istoric crucial pentru căderea unei lumi şi ridicarea alteia, nu poate fi cercetată fără a analiza situaţia barbarilor epoca imediat anterioară.

Pentru conturarea unui tablou al lumii barbare de la mijlocul secolului al 4-lea e.N., se vor reaminti, inevitabil, multe din evenimentele cuprinse în capitolul anterior. Faptul nu va avea decât efectul benefic de a crea o legătură strânsă între două perioade distincte ale evoluţiilor barbare din jurul Imperiului Roman şi va aprofunda cunoştinţele şi conexiunile necesare cititorului. O istorie fragmentată a tuturor seminţiilor barbare ar deveni excesiv de greoaie şi scolastică, deşi necesară pentru cunoaşterea umanităţii.

O jumătate de mileniu de lupte cu romanii şi cu alte seminţii barbare a uzat profund lumea barbară germanică sau vest–europeană, împingând-o spre profunde transformări şi reorganizări spirituale, etnice

şi culturale.

Către mijlocul sec.al 4-lea e.N, când Imperiul Roman nu se mai menţinea decât prin forţa trecutului său, lumea barbară care îl înconjura şi care îl încovoiase de mai multe ori, se afla într-o stare periculoasă de frământare, prevestitoare a unei apropiate catastrofe. Erau îndepărtate, pentru romani, timpurile când era de ajuns a înfrânge câteva triburi şi de a institui o hegemonie îndoielnică, pentru a arunca dezordinea printre inamici, pentru a-i dezbina şi pentru a obţine, astfel, mulţi ani de pace.

In ţinuturile germanice, la răsărit de Rin şi la nord de Dunăre, barbarii sec.al 4-lea e.N au căpătat conştiinţa forţei lor. Au început să atace mai puternic şi mai des încă din sec.al 3-lea e.N şi mai ales în prima jumătate a sec.al 4-lea e.N. De fiecare dată loviturile barbare deveneau mai redutabile, atât prin număr cât şi prin coeziune. Calităţile combative crescute asigurau noilor grupări de triburi victorii şi pradă multă.

Fără îndoială anarhia s-a manifestat, în lumea barbară germanică, mai profund decât în provinciile romane lovite frecvent. Faptul a făcut ca bătrâna lume civilizată romană să supravieţuiască mult mai mult decât ar fi făcut-o prin adevărata putere şi organizare militară. Dar, tentate de succesele rudelor de acelaşi sânge şi împinse către bogăţiile ţinuturilor mediteraneene, ca şi prin atracţia instinctuală pentru jaf, triburile din spate au avansat în mase compacte. Puţin câte puţin, în lumea germană s-au născut formaţiuni cu caracteristici aproape naţionale.

a.- Evoluţiile din secolul al 4-lea e.N. în Europa centrală şi apuseană

Alăturând harta teritoriilor germane din timpul când Tacitus (aprox. 55-120 e.N.) scria faimosul său tratat asupra germanilor, de cea a aceloraşi teritorii după circa trei secole, se poate măsura drumul parcurs de acea mare masă umană. Populaţiilor (*tubanţi, bructeri, marşi, sicambri, teucteri* etc.) care erau risipite în lungul *limesului* imperial şi cărora istoricii le-au pierdut urmele, li s-au substituit marile popoare care s-au numit *franci, burgunzi, alamani, vandali*, sau *goţi*, veniţi, în cea mai mare parte, din regiunile umede şi reci ale Balticei, unde vegetau în obscuritate atunci când Tacitus îşi scria opera. Inglobând resturile vechilor triburi, asupra cărora au triumfat, popoarele noi au reprezentat, la mijlocul sec.al 4-lea e.N, grupuri etnice foarte puternice, grupuri ce au apăsat frontierele imperiale.

Pe râul Main presiunea s-a exercitat cu atâta continuitate şi atât de puternic încât, la 259 e.N, împăratul Gallienus (253-268 e.N.) a trebuit să evacueze definitiv *„agri decumates"*, zonă de apărare avansată dintre Rin şi Dunăre.

In locul romanilor s-au instalat acolo alamanii. Anterior ei avansaseră lent, în sec.1-2 e.N, din actualul Branderburg până la Elba şi apoi de la Elba până la Main. Numai strălucita victorie repurtată de împăratul Iulianus Apostatul, în Câmpia de la Argentoratum (Strasbourg), a putut să-i oprească pentru un timp. In acea epocă germanii au suferit multe alte sacrificii.

Poporul amestecat al alamanilor, agresiv şi obişnuit de la sfârşitul sec.al 3-lea e.N de a întreprinde întinse incursiuni în actualele provincii franceze, Alsacia sau Lorena, până în Burgundia şi în Champagne, a devenit, către mijlocul sec.al 4-lea e.N, unul dintre cele care au inspirat teroarea în Gallia.

Puţin mai la nord se aflau burgunzii, veniţi pe locurile alamanilor din vecinătatea Branderburgului şi din Pomerania, până în valea Elbei. Apoi s-au deplasat spre Main şi Rin, unde au ajuns în aval de

Moguntiacum (Mainz).

Nici un popor germanic care staţiona în apropiere de Rin nu a egalat în importanţă poporul franc. In realitate nu era un adevărat popor ci un fel de federaţie de triburi înrudite, având fiecare un anumit conducător. Nu formau o uniune decât în faţa unui inamic comun, caz în care blocul devenea solid.

Francii se distingeau în două grupe. Unii, plasaţi în zona Bonn, Köln şi Neuss, stabiliţi pe malul răsăritean al Rinului, se numeau *„riverani"* sau *„ripuari"*. Ceilalţi care s-au prelins de-a lungul frontierei romane, spre extremul ei nord şi care au atins valea râului Ijssel în cursul sec.al 3-lea e.N. şi care, apoi, au ajuns până la coastele nisipoase olandeze, se numeau *„salieni"* sau *„maritimi"*.

Ambele facţiuni france au căutat să traverseze Rinul. Primii s-au încăpăţânat să forţeze trecerea în zona oraşului *Colonia Agrippinensis* (Köln), întemeiat sub numele de *Ara Ubiorum*. Acolo romanii dispuneau încă de solide mijloace de protecţie, graţie cărora au putut să se opună timp îndelungat. Salienii, atacând printr-o regiune de acces mai grea, dar mai slab apărată, au reuşit într-o primă fază să se infiltreze în insulele zeelandeze la începutul sec.al 4-lea e.N. Către mijlocul aceluiaşi secol au pus piciorul în regiunea istorică *„Toxandria"* sau Campina, în nord–estul cursului inferior al râului Escant, de unde împăratul Iulianus a renunţat să-i expulzeze.

Pe linia Dunării, linia romană de apărare, la mijlocul sec.al 4-lea e.N, era încă intactă. Cursul superior şi mijlociu al fluviului era bordat de vandali, vast ansamblu de triburi care veniseră lent de pe coastele Balticii spre Silezia actuală şi apoi spre Moravia, pe care au atins-o în sec.al 2-lea e.N. Ulterior s-au divizat, ca şi francii pe Rin, în două grupe distincte.

Vandalii silingi s-au infiltrat, în sec.al 3-lea e.N., în Bavaria şi Franconia de azi, căutând o aşezare alături de Raetia. Vandalii asdingi s-au dirijat spre sud şi s-au împirdicat de Dunăre în regiunea Pannoniei septentrionale, printre vechile triburi suebe (*quazi şi marcomani*) stabilite acolo de mai mult de trei secole.

In aval începea spaţiul goţilor, cel mai grozav dintre toate popoarele germanice. Porniţi, către mijlocul sec.al 2-lea e.N, din regiunea Vistulei de jos, ei s-au instalat solid, în următoarele şapte, opt decenii în stepele Ucrainei de azi. De acolo hoardele lor jefuitoare s-au răspândit până la Dunăre şi adesea au trecut fluviul reuşind să pătrundă în Moesia, Thracia şi chiar în Macedonia. Dar, în ansamblu, frontiera dunăreană s-a menţinut şi singurul sacrificiu pe care l-au considerat obligatoriu romanii, a fost părăsirea „Daciei Traiane", zonă avansată de apărare, analoagă „Câmpurilor decumate" din vestul imperiului, dar mult mai vastă. Această ţară, care corespundea României de azi, a căzut în întregime în mâinile barbarilor, dar goţii s-au aşezat numai în câmpiile din afara arcului carpatic. Daco–romanii, strămoşii românilor, au fost nevoiţi să părăsească zonele urbane şi să se retragă în zonele muntoase şi împădurite, departe de căile sălbaticilor şi de influenţele lor. Populaţia daco–romană nu a participat niciodată la expediţiile barbare de după ocuparea goţilor. Singura populaţie dacică care s-a aliat cu goţii în unele expediţii, au fost carpii extracarpatici. Carpii atacau prin tradiţie provinciile romane danubiene, neîmpăcaţi cu stăpânirea romană în Dacia, ca şi mai vechii costoboci.

„Imperiul" gotic a sfârşit prin a îngloba un spaţiu imens în nordul Mării Negre. Deveniţi şi putere maritimă locală, au trecut cu bărcile lor rudimentare prin Bosfor, au devastat coastele Asiei Mici şi chiar interioarele, au atins coastele Greciei şi au jefuit multe insule egeene, sau oraşe înfloritoare (precum Efes, Thessalonic, Atena, Corint).

Grosul populaţiei gote a rămas însă în nordul Mării Negre unde s-a divizat în cele două grupe de care s-a mai vorbit şi pe care le vom mai urmări, ostrogoţii plasaţi la nordul Mării de Azov până la Nistru şi vizigoţii a cărora vecinătatea cu romanii le-a excitat pofte nemăsurate.

Vizigoţii au barat drumul gepizilor, proveniţi şi ei de la gurile Vistulei, dar care prinşi între vandali şi goţi s-au oprit de la sfârşitul sec.al 3-lea e.N în zona Transilvaniei.

In mod asemănător, herulii, care îi urmaseră pe goţi de la Baltica spre Marea Neagră, s-au aservit ostrogoţilor şi au rămas blocaţi de la mijlocul sec.al 3-lea e.N între Marea de Azov şi Nipru.

In inima Germaniei, de la nord–vest la sud–est, se întindeau frizonii, saxonii şi lombarzii. Primii au rămas legaţi de ţinuturile joase din preajma Mării Nordului, regiune căreia i-au împrumutat numele peste două milenii. Ei au dus multe secole o viaţă riguros particulară.

In schimb saxonii, vecinii lor din răsărit, sosiţi din actualul

Holstein în valea râului Wesser, nu au încetat de a-şi găsi alt loc sub soare. Ei căutau să se întindă mai ales spre sud. Au trecut peste râul Wesser şi afluenţii lui şi au avansat pe direcţia vest, spre locurile francilor salieni. Cu aceştia s-au asociat de multe ori în expediţii terestre sau maritime.

Lombarzii, stabiliţi de curând pe Elba inferioară, alături de saxoni, s-au mişcat spre Silezia de unde au încercat să se reverse pe valea Moravei.

In planul doi, în raport cu populaţiile germanice, se aflau, ca importanţă numerică, alte seminţii vechi ale Europei continentale de nord, precum *anglii, warnii şi iuţii,* în actualele provincii Schleswig şi Holstein; *rugii*, care au urcat Oderul până la revărsare, la sfârşitul sec.al 3-lea e.N şi s-au străduiau să atingă valea râului Theiss; *scirii,* care după ce au abandonat valea Vistulei, aproape în acelaşi timp cu goţii, au ajuns în ţinutul Galiţia din nordul Daciei, în sec.al 3-lea e.N.

In extremul nord al Europei se agita o masă confuză de germanici, rămaşi în Scandinavia. Se distingeau: *norvegienii* la vest, fracţiune care a trăit mult timp în anarhie. *Suedezii* se întindeau spre estul Peninsulei Scandinve şi se aflau pe o cale de organizare. Viitorul lor oraş, Upsala, constituia deja capitala politică şi religioasă. *Gantii*, şi-au perpetuat amintirea în acea parte a Suediei numită Goetland. *Danezii*, în ultima migraţie, în sec.al 3-lea e.N., au atins Scania, partea cea mai sudică a peninsulei scandinave şi insulele vecine, Bornholm, Seeland, Möen, Falster şi Laaland. In toate aceste popoare nord-germanice, mici sau mari, existau formidabile rezerve pentru viitor. Organizarea lor socială şi politică se prezenta tot atât de rudimentară precum fusese cea a germanilor sudici înainte de a intra în contact cu romanii.

b.- Evoluţiile din sec.al 4-lea e.N. în Africa şi Asia Anterioară

In lungul frontierelor romane din Africa, barbarii s-au dovedit totdeauna slab organizaţi şi puţin importanţi numeric. Anarhia din societatea lor a constituit totuşi un element de linişte şi de salvare a civilizaţiei romane strămutate pe acest continent.

La vest, de la Atlantic până la Cyrenaica, mişunau triburile berbere independente, amarnic respinse de trupele imperiale în masivele muntoase, sau în deşert, de unde îşi pregăteau liniştit incursiunile şi atacurile. Pericolul acestor vecini neastâmpăraţi asupra posesiunilor imperiale era totuşi mare în caz de criză. Atunci ei puteau conta pe ajutorul conaţionalilor instalaţi în teritoriul roman, gata totdeauna de revoltă. In toate momentele, chiar în perioada ei de grandoare, Roma a trebuit să facă faţă la numeroase revolte, asemănător cartaginezilor de la care preluase teritoriile. In sec.al 4-lea e.N ameninţarea berberă şi libiană a devenit din ce în ce mai consistentă, pe măsură ce imperiul slăbea, iar trupele sale îşi pierdeau cerbicia.

Alte populaţii nomade şi jefuitoare forţau adesea frontierele, către răsărit, în zona Egiptului. Cei mai redutabili par a fi fost *blemmyenii*, din împrejurimile Thebaidei şi vecinii lor *maziqui*. Şi unora şi altora, imperiul le-a rezistat foarte bine, secondat de indigenii din Nubia, *nobazii,* cu care era aliat. Din fericire, în acele ţinturi era nevoie numai de câteva fortificaţii solide pentru a opri asalturile dezordonate şi a proteja pământul roman.

Dincolo de Marea Roşie, în spatele Palestinei şi al Siriei vieţuiau mizerabil nenumăratele triburi arabe, acei periculoşi şi vicleni *„sarazini"*. Istoricul Ammianus Marcellinus, martor ocular, i-a prezentat într-o perpetuă deplasare, îmbrăcaţi sumar într-o cămăşoaie tărcată, urcaţi pe cai mici şi rapizi sau pe cămile uscăţive, prompţi în atacuri, prompţi în fuga din faţa duşmanului şi gata să profite de cea mai mică

neatenţie pentru a străpunge linia de apărare şi de a realiza pradă.

Mai la nord se găseau perşii, care nu pot fi, bineînţeles, calificaţi drept barbari decât în sensul roman al cuvântului, adică numai în calitatea lor de străini faţă de Imperiul Roman. Din sec.al 3-lea e.N, Iranul, sub stăpânirea dinastiei sasanide, trăia o nouă perioadă de viaţă naţională, marcată de o nouă strălucire, meritată de istoria atât de veche a civilizaţiei sale. Spaţiul persan redevenise un mare stat, bine centralizat şi agresiv, împotriva căruia, la mijlocul sec.al 4-lea e.N, Armenia nu a mai putut să-şi păstreze decât parţial independenţa şi cu care Roma a trebuit să lupte fără repaus, până la epuizare de ambele părţi.

c.- Evoluţiile din sec. al 4-lea e.N. în stepele euroasiatice

Dincolo de mlaştinile Pripet şi dincolo de fluviul Don, în imensitatea stepelor dintre cele două continente, trăia o mulţime pestriţă de hoarde nomade fără coeziune, fără frontiere naturale, a căror istorie este aproape necunoscută.

Se distingea, către nord–est, în regiunea izvoarelor Niemenului şi în ţinuturile Niprului superior şi ale Pripetului, masa indecisă a slavilor. Slavii vieţuiau acolo de multe secole, indiferenţi la turburările continue care antrenau triburile germanice, foarte apropiate pe direcţia Dunării. Viguroşi, cioppliţi ca nişte coloşi, slavii nu s-au arătat redutabili, prin mulţimea lor, până la mijlocul sec.al 4-lea e.N.

Mai la nord, pe malurile Mării Baltice, în regiunea pe care nu au încetat să o ocupe niciodată, vieţuiau lituanienii, stabiliţi acolo din timpuri imemoriale. Dincolo de ei, mai la nord, finicii s-au revărsat în vecinătatea golfului Riga, de unde s-au întins cu încetul spre lacul Lagoda şi spre golful Botnic, în detrimentul laponilor. Anterior urcaseră pe firul fluviului Volga venind din măruntaiele Asiei.

Spre răsărit de Marea de Azov şi spre sud–estul ce duce la

Munţii Caucaz, se agitau alanii, ultimii reprezentanţi ai marelui popor iranian al sarmaţilor. O parte dintre ei s-au lăsat câştigaţi de curioasa civilizaţie compozită de pe malurile Pontului Euxin şi unde Asia Centrală, civilizaţie născută din influenţele Asiei Centrale, Persiei şi a Greciei peste fondul sarmatic.Cea mai mare parte a alanilor s-a complăcut însă într-o extremă stare sălbatice. Rapidele şi înspăimântătoarele haite alane, campate între Don, Marea Caspică şi Caucaz, oprite spre vest de goţi, au împins raidurile lor devastatoare către Armenia şi chiar până în Cappadocia şi Persia.

Stepele Asiei Centrale au constituit leagănul forţelor umane ameninţătoare pentru Europa, căci istoria, mai mult decât geografia, nu a cunoscut o separaţie între cele două „părţi de lume", lipite una de alta, Europa şi Asia. Marile revoluţii etnice ale Asiei au avut totdeauna, în trecut, drept consecinţă refularea către răsăritul european a seminţiilor din Mongolia sau Turkestan.

La mijlocul sec.al 4-lea e.N., Asia se afla în criză. Imperiul chinez de la marginea Pacificului era expus atacurilor barbare, asemănător Imperiului Roman de pe malurile Mediteranei. Ambele au sfârşit prin a sucomba în lupta cu barbarii.

In ultimii ani ai sec. al 3-lea e.N., unele dintre acele nenumărate hoarde care nomadizau dincolo de faimosul *zid chinezesc*, hunii(sau xiungnu, după numele dat de chinezi), au ieşit din deşerturile lor înalte mongole şi au reuşit să forţeze zidul la nord –est de Peking. Curând toată China de nord, până la Fluviul Galben a căzut în mâna lor. Apoi au trecut marele fluviu şi au început cucerirea Chinei centrale. Momentul acela a reprezentat un semnal pentru pornirea unei goane după pradă. Pe urma hunilor, hoardele tunguse numite sien-pi, venite din zona Liao-tong, au trecut, la rândul lor, *marele zid chinezesc* în partea sa orientală, au invadat zona Pe-tchi-li şi triumfând asupra vechilor invadatori, s-au substituit acelora în China de nord.

In acelaşi mijloc al sec.al 4-lea e.N, alţi barbari, numiţi de chinezi *Juan-Juan*, au părăsit împrejurimile Mongoliei şi ale Manciuriei şi s-au lansat în învălmăşeala barbară, barând retragerea hunilor către nord. In acelaşi timp, coborând din platoul lor dezolant, tibetanii s-au aruncat asupra Chinei apusene, tăind drumurile de la sud.

Obligaţi să cedeze în faţa afluxului altor hoarde barbare, ce

creştea fără încetare şi cărora prăbuşirea Imperiului Chinez le lăsase cale liberă, hunii au urmat populaţia Juan-Juan, a cărei putere se întinsese cu rapiditate în Mongolia. Ei s-au repliat rapid în extremul vest al Chinei pentru a ajunge, după multe aventuri şi lupte sângeroase, de cealaltă parte a Munţilor Altai, în stepele ce se întind la nordul lacului Balkaş şi în vecinătatea lacului Aral. Acolo li s-au oferit două opţiuni. Una către sud –vest, către valea fluviului Iartaxes (azi Sâr Daria) şi către bogăţiile teritoriilor Sogdiana şi Bactriana (Afganistan). Altă opţiune era cea de vast, drept spre Volga.

Dar, de fapt, în acea epocă alegerea nu era liberă. De mai mult de trei secole valea fluviului Iarxartes era ocupată de o altă populaţie, fără îndoială înrudită cu hunii, populaţie numită de chinezi *Yue-tchi* şi *indo-sciţi* de către autori greci. Acea populaţie respinsă, către anul 170 e.A., din Mongolia, sau din zonele învecinate, ajunsese să se fixeze cu greutate acolo pe Iarxartes şi se înfrupta din civilizaţia greacă şi hindusă cu care intrase în contact. Yue-tchi au fondat un stat, care îin primul secol al erei noi a înglobat în afara văii fluviului Iaxartes, pe cea a fluviului Oxus (azi Amu Daria), Munţii Hinducus, pământurile udate de Indus, Pamirul, Kaşmirul, Pundjabul şi câmpia Gangelui în amonte de Benares.

Intinderea acelui stat constituia pentru populaţia Yue-tchi, motiv de vechi amintiri, privind timpuri grele şi teritorii pierdute în luptele cu sasanizii persani şi cu prinţii Gupta din India. Dar cu toate apăsările dinspre sud populaţia Yue-tchi apăra solid împrejurimile fluviului Iaxartes.

In faþa acelui obstacol, Hunii nu au mai ezitat. Către anul 355 e.N, ei s-au repezit în masă pe direcţia vest, hotărâţi să-şi deschidă cu orice preţ un drum peste întinderile de la nord de Marea Caspică şi Marea Neagră.

Uragan asupra provinciilor Imperiului Roman de Apus

Hunii au fost văzuţi în Europa în primul secol al erei noi. Unele dintre triburile lor, fugind din faţa armatelor victorioase ale marelui general chinez Pan-tchao, au căutat refugiu în spatele Munţilor Ural şi al fluviului Volga, imediat după o înfrângere sângeroasă suferită în anul 92 e.N, pe pantele septentrionale ale Munţilor Altai. Puţin numeroşi, fugarii s-au sleit în lupte sterile cu alanii.

După abia două secole şi jumătate, la mijlocul sec.al 4-lea e.N, hunii au devenit cu adevărat un popor sălbatic plecat la asalt. In avântul lor de început au atins uşor malul Donului. In continuare iureşul formidabil al hunilor urma să capete proporţiile unui cataclism.

Impinşi unii contra altora, aruncaţi unii peste alţii, către sud şi vest, aşa cum păţiseră hunii în Asia sub presiunea populaţiei Juan-Juan, triburile germanice din Europa orientală şi septentrională s-au văzut încolţite şi împinse, în masă, spre liniile romane. Frontiera dunăreană a imperiului au cedat din loc în loc şi de la un capăt la altul, lăsând brusc liberă trecere gloatelor de musafiri indezirabili. Linia romană a Dunării îi oprise destul de bine, până atunci, pe barbarii nordici.

Aceasta nu a fost prima instalare de germani în Imperiul Roman ci s-a dovedit prima luare în posesie generală a unei părţi din pământul roman de către populaţii barbare întregi. In ciuda eforturilor depuse de guvernul imperial pentru a salva aparenţele, aceşti germani (goţi), implantaţi în interiorul frontierelor, s-au organizat cu încetul într-un mod autonom, pregătind astfel transformarea bătrânului imperiul într-un fel de mozaic de state barbare rudimentare şi uneori efemere.

a.- Pătrunderea hunilor în Europa şi a vizigoţilor în Imperiul Roman

Despre intrarea hunilor în Europa se cunosc foarte puţine lucruri (către 375 e.N.). Alanii dintre Caspica şi Marea Neagră au primit primul şoc, un şoc de o violenţă care i-a aruncat imediat în afara luptei generale, trebuind să lase cale liberă inamicului.

Iordanes a transmis posterităţii numele primelor triburi hune care au trecut barierele Asiei (*Palus Meotidus*), dar nu interesează acest amănunt. Un anume Balamber, sau Balameir era conducătorul acelor triburi.

Numele de alani a reprezentat o apelaţie generică sub care Ammianus a desemnat toate triburile barbare asiatice de la Pontul Euxin până la Gange. Era un popor foarte puternic care din sec.al 3-lea e.N deţinea supremaţia în toată Europa orientală. Au fost menţionaţi din epoca suveranului roman Domitianus, în cea de a doua parte a sec.1 e.N. Dar alanii propriu-zişi, acei *A-la-ni* ai chinezilor, remarcabili prin părul lor blond şi ochii albaştrii (*crinibus mediocriter flavius*, după autorul latin), locuiau la origine, după cum s-a mai arătat, în partea orientală a Ucrainei, la nord şi la răsărit de Marea Caspică, de unde au fost goniţi, în sec.1 e.N, de Xiungnu (huni). Apelaţia de alan s-a extins şi la alte populaţii din zonă, ca de exemplu, între sec.3-5 e.N, la aranzii *Yue-tchi*, sau *Kuşani*, care stăpâneau întinderile de la Caspica la Indus şi Gange.

Intre alanii Europei, cu zona de locuire între Munţii Urali, Caspica şi Nipru, se găseau şi alţi barbari vecini, cu fluviile Tanais (Don) şi Borysthenes (Nipru), populaţii care au căzut ca cele dintâi victime ale primei invazii hune, din 375 e.N. (*huni* şi *sien-pi*). Invazia hună, după cum amvăzut, s-a manifestat ca o consecinţă a sosirii populaţiei Joua-Jouan. Etnia scirilor care trăia în amestec cu alanii şi care trăia în bună înţelegere cu romanii pe malurile Niprului a fost zdrobită de huni, în 410 e.N. După retorul şi istoricul grec Sozomenos (sec.al 5-

lea e.N.), hunii conduşi de Uldes s-au aruncat atunci asupra scirilor producând un mare carnagiu (anterior fuseseră învinşi şi goniţi ostrogoţii). Scirii care au putut scăpa s-au refugiat în Imperiul Roman de Răsărit stabilindu-se în Moesia Inferioară. Regele de atunci al scirilor se numea Candax.

Ostrogoţii din nordul Mării Negre au încercat să oprească pe invadatori. Au opus hunilor o rezistenţă crâncenă, dar n-au reuşit decât să întârzie catastrofa. In jur de 370 e.N., regele lor Ermanarich (sau Ermenrich), învins într-o bătălie decisivă, s-a sinucis de disperare. Succesorul său, Withimer, şi-a găsit moartea puţin după aceea, în timp ce bandele hunilor, triumfătoare, se răspândeau prin actuala Ucraina şi respingeau pe ostrogoţii dezorientaţi dincolo de Nistru (Tyras).

Goţii de vest (vizigoţii) au suferit deasemenea o lovitură neaşteptată, datorată retragerii celor din est. La nordul Dunării, aerul a devenit irespirabil. Vizigoţii nu erau conduşi de regi ci de duci, respectiv de nişte conducători din familiile remarcabile. Cel mai important dintre aceştia la începutul migraţiei spre sud, contemporan cu Ermanarich al ostrogoţilor, a fost Athamaric (? – 381 e.N.). Conducător al confederaţiei vizigote din ţinuturile nord–dunărene şi nord–pontice, Athamaric a fost menţionat pentru prima dată cu ocazia războiului dintre goţi şi împăratul Valens (367-369 e.N.) la Dunărea de jos. Atunci vizigoţii ameninţau provinciile romane şi sprijiniseră pe uzurpatorul Procopius (365-366 e.N.).

Athamaric a apărut iarăşi cu ocazia încheierii unui tratat de pace cu romanii la Noviodunum. El a rămas păgân, persecutând pe conaţionalii trecuţi la creştinism (Wulfila, Sava Gotul) şi un adversar convins al romanilor.

Înfrânt de huni, în 375 e.N, s-a retras cu vizigoţii în sudul Moldovei de azi, apoi în Caucaland, regiune localizată de unii cercetători în zona oraşului Buzău, iar de alţii în Ţara Bârsei. De acele evenimente este legată, în mod ipotetic, îngroparea tezaurului de la Pietroasa (judeţul Buzău).

In primăvara anuliu 376 e.N, un prim grup de 200.000, sau chiar mai mulţi, de vizigoţi, după estimările cele mai moderate, au trecut fluviul probabil în zona Silistrei moderne, nu fără a fi cerut, de formă, împăratului Valens, intrarea pe teritoriul roman cu titlu de „federaţi”.

Dar imediat după aceea alte mii şi mii au trecut folosindu-se de aceeaşi autorizare. Au pătruns în trombă în Moesia Inferioară (Bulgaria orientală) şi au bătut trupele romane, către sfârşitul anului 376 e.N, la Marcianopolis (azi Pravadia) nu departe de actualul port Varna. Potoliţi pentru un timp prin eforturile lui Valens, s-au răsculat în 378 e.N şi au zdrobit armata imperială la Adrianopolis, la 9 august. In luptă a pierit însuşi împăratul Valens. Răscoala barbarilor a avut temeiuri solide, prin faptul că timp de doi ani au fost exploataţi fără milă de comercianţii şi autorităţile romane, mai ales pentru procurarea de alimente.

Sub presiunea hunilor, vajnicul duce vizigot Athamaric, atât de antiroman, a trecut Dunărea, în iarna 380-381 e.N, fiind primit cu toate onorurile de către împăratul Theodosius I-ul cel Mare la Constantinopol. După moartea sa, în 381e.N, vizigoţii conduşi de el au rămas integraţi în Imperiul Roman, dar numai pentru o scurtă perioadă de 15 ani. Atunci poporul l-a ales rege pe Alaric I-ul (395-410 e.N.), odată cu care au răbufnit iarăşi atitudinile antiromane.

Revenind la anul 378 e.N, trebuie spus că barbarii vizigoţi nu au putut fi opriţi decât în urma unei strălucite campanii, condusă în vara următoare de tânărul general Theodosius, devenit împărat câteva luni mai târziu. Pornind într-un marş fulgerător de la Thessalonic la Dunăre, prin valea Vardarului, prin Uskus şi Niş (Naissus), acesta a reuşit să încercuiască şi să facă prizonieră o întreagă armată gotică şi să forţeze restul trupelor inamice să se retragă spre nord.

Campania a salvat Imperiul Roman, dar Moesia Inferioară a rămas în mare parte, sau chiar în totalitate, în puterea vizigoţilor. Un tratat ulterior, din 382 e.N, a stabilit staţionarea goţilor în calitate de federaţi, cu obligaţia de a furniza contingente armatelor imperiale, în schimbul unui tribut vărsat anual conducătorului lor de către guvernul de la Constantinopol.

Măsura a creat o stabilitate iluzorie, căci vizigoţii barbari nu erau în stare să rămână mult timp imobili în spaţiul restrâns care le fusese alocat. Foarte repede au reluat cursele devastatoare în Thracia, până la porţile Constantinopolului, sub conducerea noului lor rege Alaric. Indrăzneala lor a crescut în asemenea măsură încât a agravat rapid anarhia din interiorul Imperiului Roman.

Alaric, devenit faimos prin faptele lui de arme ulterioare, era

coborâtor din nobilul neam barbar al Balţilor, al cărui rang nu era întrecut decât de demnitatea regală a familiei Amalilor (după istoricul Iordanes, cuvântul *Blatha* însemna *„îndrăzneţ"*).

Vizigotul Alaric a dorit să primească, prin intimidarea curţii imperiale de răsărit, comanda armatelor romane din acea parte a imperiului, dar a fost refuzat. Refuzul l-a înverşunat într-atât încât a pornit raidurile de devastare, inclusiv pe acela, dintre primele, care l-a purtat până sub zidurile Constantinopolului. Nu ar fi putut cucerească acel oraş colosal cu tehnica de luptă dezordonată a hoardelor sale, dar gândirea lui înfierbântată l-a chemat spre o aventură inutilă şi numai demonstrativă.

In acelaşi timp în care hunii lui Balamir şi Uldes devastau Europa, o altă ramură a aceloraşi sălbăticiuni s-au aruncat asupra Mesopotamiei, ajungând să asedieze Edessa, dar au cunoscut înfrângerea, în 384 e.N, din partea lui Ricimer, general al lui Theodosius I-ul. Aceiaşi huni au revenit după câţiva ani, devastând iarăşi Armenia, Mesopotamia şi Siria care le-au fost lăsate, prin perfidie, de hyparhul Rufinus (general de origine barbară) şi de stratelatul Adeus, după cum relatează Josua Stilitul (care scria în 515 e.N.). Hunii au ajuns şi în faţa Ctesifon-ului, dar au fost respinşi de regele part Bahram al IV-lea, în 396 e.N.

Odată cu moartea împăratului Theodosius I-ul (17 ianuarie 395 e.N.), vizigoţii s-au pus iarăşi în mişcare cu obrăznicie. In 396 e.N. au traversat Macedonia şi au trecut cu neruşinare până în Tessalia, prin defileul Thermopyles, intrând ca învingători în Atena, Megara, Corint, Argos şi Sparta. Peste tot au prădat şi au făcut prizonieri . Au scăpat în grabă de trupele debarcate de Stilicon, regentul Imperiului apusean, devastând Epirul în drumul spre nord şi neorpindu-se decât atunci când i s-au oferit alte teritorii, în 397 e.N. De altfel Alaric a scăpat de sabia lui Stilicon numai datorită ajutorului nejustificat dat de Curtea imperială de la Bizanţ, care i-a acordat titlul de *magister militum per Illzricum*. Camarila Curţii bizantine, condusă în acea perioadă de eunucul Eutropius, ostilă marelui general de origine vandală, a căutat pe orice cale să îl îndepărteze de afacerile Imperiului Roman de Răsărit. Pentru aceasta s-a pactizat chiar cu duşmanul barbar al romanităţii. Până la moartea strălucitului şi credinciosului general roman Stilicon, Alaric a trebuit să-şi calculeze cu atenţie toate mişcările. Totdeauna Stilicon l-a

înfrânt şi l-a izgonit din locurile de confruntare.

Promisiunea imperială de acordarea unui teritoriu lui Alaric s-a adus la îndeplinire în anul 399 e.N. Vizigoţii, care din Moesia Inferioară se infiltraseră deja în Moesia Superioară (Serbia nordică de astăzi), au obţinut de la împăratul răsăritean, Arcadius, autorizaţia oficială de a se instala, ca „federaţi" în ţinuturile illirice, împreună cu regele lor Alaric, onorat de circumstanţă cu acel titlu de *magister militum per Illyricum*.

Pe această cale, în mod viclean, bizantinii i-au apropat pe vizigoţi de partea occidentală a imperiului, cu intenţia de a nu mai crea greutăţi Bizanţului şi de a stârni interesul barbarilor pentru bogata Italie. Era un mod curios de sprijin între cele două părţi ale imperiului şi între cei doi fraţi ce ocupau tronurile, Arcadius şi Honorius.

Calculul lui Arcadius şi al consilierilor săi s-a dovedit bun. După numai doi ani Alaric a invadat zona Istria, a surprins oraşul Aquileia (18 noiembrie 401 e.N.), a traversat regiunea Veneţiei, a urcat pe valea Padului până la Piacenza şi de acolo a intenţionat să cucerească Mediolanum, unde rezida Honorius şi curtea sa. Dar Alaric nu a aluat în calcul „stânca" numită Stilicon. Ameninţat de a fi surprins de armata lui Stilicon, vizigotul a evitat iun dezastru scăpând drept înainte spre Piemont. Nu numai că a fost înfrânt în valea râului Turano, între Asti şi Pollenzo, la 6 aprilie 402 e.N, dar a trebuit să se considere fericit de a fi putut negocia libera retragere spre Illyria, după cea de a doua bătălie, cea de la Verona, din 403 e.N.

Lovitura barbarului în Italia s-a dovedit o decizie greşită, dar în perspectiva istoriei nu constituit decât o etapă pierdută. Infipţi şi cantonaţi între cele două imperii romane, vizigoţii s-au aflat în situaţia de a se arunca, după dorinţă, ori asupra Italiei, ori asupra Thraciei, Macedoniei sau Greciei. Era evident că ambele imperii romane se puteau aştepta să-i vadă reînnoindu-şi tentativele devastatoare.

Militar talentat şi îndrăzneţ, diplomat abil, Alaric s-a afirmat drept una dintre figurile cele mai importante ale migraţiei germanice, rolul său istoric rămânând însă eminamente distructiv. Aceasta cu toate că toată viaţa şi-a dorit să fie acceptat ca general şi conducător al armatelor unuia dintre cele două imperii romane.

b.- Atacul ostrogoţilor asupra Italiei şi declanşarea Marii Invazii din anul 406 e.N.

Zguduirea lumii barbare est–germanice, cauzată de pătrunderea hunilor în Europa s-a transmis din aproape în aproape, ajungând până în cele mai îndepărtate extremităţi ale Germaniei occidentale.

In epoca în care vizigoţii, sub presiunea sălbaticilor nou veniţi se instalaseră în Moesia, un grup de ostrogoţi au intrat în Pannonia (Ungaria actuală), unde, în 380 e.N, împăratul Theodosius I-ul i-a admis oficial ca „federaţi". Influenţaţi de exemplul lui Alaric ei nu au întârziat să-i calce pe urme. Către sfârşitul anului 405 e.N., sub conducerea lui Radagaisus şi întovărăşiţi de alte bande barbare, vandali, alani, burgunzi şi suebi, ei au pătruns în forţă pe pământul Italiei de nord, refăcută cu greu după invazia vizigotă dintre 401-403 e.N.

Spre deosebire de Alaric care era creştin arian şi conducea o armată oarecum regulată, Radagaisus era un păgân sălbatic, fără nici o noţiune despre moravurile, religia, sau limba naţiunilor civilizate. Ostrogoţii au jefuit şi au incendiat totul în calea lor, aruncând panica asupra curţii imperiale, care a fost pusă în situaţia să formeze în grabă o armată de voluntari, armată recrutată din toate clasele populaţiei, inclusiv dintre sclavi.

Şi de această dată, Stilicon a avut câştig de cauză. El a evitat o confruntare pripită şi directă înainte de adunarea şi organizarea propriei armate. Pentru aceasta a urmărit şi atras toţi dezertorii, a eliberat sclavi pe care i-a plătit cu câte doi galbeni şi a tocmit contingente de alani, huni şi goţi, care îi erau credincioase pentru bani, sau care aveau duşmănii personale cu facţiunile aflate sub comanda lui Radagaisus.

Florenţa, oraşul care a oprit înaintarea armatei barbare, a rezistat cu eroism asediului. Când puterile apărătorilor scăzuseră şi nu mai credeau în salvare, de pe ziduri s-au văzut înaintând implacabil stindardele lui Stilicon. Bătălia de lângă Florenţa (23 august 406 e.N.)

s-a dovedit dezastruoasă pentru barbari, apreciindu-se la o treime numărul morţilor din rândul lor. Radagaisus, cu o armată lipsită de coeziune, dar şi speriată de înfrângere, s-a retras în Etruria unde la asediul oraşului Faesulae (Fiesole) a fost prins şi omorât prin supliciu.

Stilicon a urmărit restul gloatelor barbare, scăpate din lupte şi le-a înlesnit retragerea în afara Italiei.Pe o mare parte din războinicii barbari i-a înrolat în armatele imperiale, iar altă parte i-a luat prizonieri şi i-a vândut ca sclavi.

După înfrângerile demoralizante din Italia, marea masă a fostei armate barbare, concentrată la nord de Alpi, s-a alăturat altor mase barbare ce se dirijau spre apus către ţinuturile bogate ale Galliei, pe care Stilicon le sacrificase pentru a putea apăra Italia şi Roma.

Vandalul Stilicon (365-408 e.N.) a fost considerat de istorici *cel din urmă bărbat de stat* din Imperiul Roman de Apus, stâlpul şi apărătorul lui în timpuri de groază. Bucurându-se de încrederea şi supunerea trupelor, de o mare probitate, hărnicie şi experienţă, a reuşit să folosească, cu o mare dibăcie, forţele barbare în apărarea statului roman, împotriva altor forţe barbare.

Marele bărbat care a salvat, în cele mai grele clipe, de invazii barbare, nucleul romanităţii, a fost asasinat curând (22 august 408 e.N.) din ordinul împăratului nedemn Honorius. Uciderea ilustrului general Stilicon s-a dovedit o mare nenorocire pentru ceea ce mai rămăsese din imperiu, *pentru că numai el ar fi fost în stare să-l scape de barbari, apărându-l tot cu barbari*.

Infrângerile vizigoţilor şi ostrogoţilor au reprezentat numai un moment de repaus pentru romani. Lovitura invaziei hune în partea estică a teritoriului a fost resimţită dureros de romani. Respinşi spre apus, alanii care sosiseră, încă din 377 e.N, la gurile Dunării, au ajuns după două decenii în valea râului Theiss (Tisa) de unde i-au înlocuit pe vandalii asdingi. In căutarea unui nou habitat, aceştia, sub comanda regelui Godigisel au antrenat în mişcarea lor, din 401 e.N, pe vecinii suebi. Deoarece căutau o trecere pe malul drept al Dunării în zona pannonică, Stilicon a făcut din ei „federaţi", după cum era uzanţa în acei ani. In numele împăratului Honorius le-a acordat terenuri în partea septentrională a provinciilor Noricum şi Raetia (adică în Austria şi Bavaria).

Dar vandalii nu au rămas mult timp pe noile pământuri. Au retrecut Dunărea pe cursul ei superior şi au reîntâlnit pe Main pe rudele apropiate, pe vandalii silingi.

Alani şi suebi veniseră la rândul lor, cu forţe suplimentare, aşa cum era obiceiul în cazuri deosebite. Aveau cu ei elemente împrumutate de la alte triburi germanice atrase de perspectiva jafului.

In final, după o bătălie îndârjită, în care regele vandal Godigisel şi-a găsit moartea, împingând în faţă o parte din burgunzi, răsturnând trupele eroice ale francilor federaţi ai Romei, însărcinaţi să apere frontiera, avangărzile acelei mase enorme de barbari, în turburare, au traversat Rinul lângă Moguntiacum (Mainz), în ultima zi a anului 406 e.N. Invadatorilor li se alăturaseră şi hoardele scăpate din Italia din mâna de fier a lui Stilicon.

In ziua aceea de 31 decembrie 406 e.N, francii legaţi prin tratate cu Stilicon, şi-au respectat îndatoririle şi au zdrobit o coloană vandală, care s-ar fi pierdut cu totul dacă nu ar fi primit ajutor din partea cavaleriei alane. Douăzeci de mii de vandali au rămas pe câmpul de luptă împreună cu regele lor. Străpungerea frontierei a lăsat cale liberă hoardelor de barbari care presau din spate şi care au acoperit imediat nord– estul Galliei.

Guvernul imperial era neputincios. Obligat să facă front în toate direcţiile deodată, Stilicon adevăratul conducător al Imperiului Roman de Apus, nu a mai găsit trupe care să se opună vandalilor şi celor care îi întovărăşeau. Aceia au putut progresa către sud fără a întâmpina vreo rezistenţă serioasă. Marşul lor era de altfel atât de lent încât nu semăna cu unul al unei simple bande de jefuitori. Se deplasau triburi întregi, cu femei, copii şi bătrâni; populaţii ce trăiau din prada smulsă pe parcurs. Nu părăseau un ţinut ocupat decât după ce epuizau resursele.

La un an după ce barbarii îşi începuseră campania, în Gallia şi-a făcut apariţia un uzurpator al tronului roman, cu numele de Constantinus. Fusese investit cu purpura imperială de armata romană rămasă în Britannia. A debarcat la lângă oraşul Boulogne din Franţa de azi, la sfârşitul anului 407 e.N. De acolo, în 408 e.N, a încercat să salveze situaţia. A atras provizoriu pe burgunzi, instalând o parte din ei ca federaţi în zona actuală a oraşelor Worms şi Mainz. Apoi a pornit în urmărirea vandalilor, alanilor şi suebilor, pe care i-a ajuns în sudul Galliei

şi cu care a dat mai multe lupte victorioase. Cu toate acestea, mijloacele de care dispunea erau insuficiente.

Scăpând din strânsoarea romanului, barbarii au trecut Pirineii în toamna anului 409 e.N şi au supus Spania, în particular, provinciile de apus şi de sud, asemănător ca în Gallia.

După multe luni de jafuri şi de violenţe, barbarii au creat un vid în peninsula iberică, iar când s-au trezit că au nevoie de cele necesare traiului s-au hotărât să trateze cu autorităţile romane. S-a încheiat un tratat în anul 411 e.N. In termenii aceluia barbarii deveneau „federaţi" şi primeau în schimb terenuri şi grâu.

Vandalii asdingi şi suebii au fost stabiliţi în provincia iberică de nord–vest, Galicia, provincie care se întindea la nord de râul Douro. Vandalii silingi s-au cantonat în provincia Boetica, adică în sudul peninsulei, în zona Sevillei de azi. Alanii au fost repartizaţi între Lusitania (Portugalia de la sud de râul Douro şi în Estramadura) şi în zona fostă cartagineză (Carthago Nova), corespunzând provinciilor spaniole de azi, Murcia, Valencia şi Noua Castillie.

c.- Prima cădere a Romei şi evoluţia vizigoţilor

Gallia era complet scăpată de vandali, alani şi suebi, atunci când vizigoţii au ajuns acolo pentru a-şi căuta norocul.

In 408 e.N, odată cu moartea lui Stilicon, Alaric s-a hotărât să atace din nou Italia, cerând totodată guvernului imperial apusean de a-i acorda comanda supremă a trupelor şi pe această cale să fie primit în ierarhia înaltă. Neprimind satisfacţie, a blocat Roma la sfârşitul anului 408 e.N, obligând locuitorii la o grea contribuţie de război.

A cerut din nou lui Honorius demnitatea de *magister militum*, sau câteva din provinciile rămase descoperite. Honorius l-a refuzat categoric urmând sfaturile stupizilor săi curteni.

Supărat, Alaric s-a abătut a doua oară asupra Romei. Marele oraş, apăsat de foamete, a deschis porţile fără rezistenţă, evitând o cucerire pur militară, iar Senatul roman s-a transformat într-o jucărie în mâinile barbarului. La iniţiativa lui s-a acordat purpura imperială unui anume Priscus Attalus, prefect al oraşului, iar pentru el a obţinut titlul mult visat de *magister militum*.

Curând, Alaric a cerut puteri depline asupra provinciei Africa, dar Senatul l-a refuzat. De furie, în tabăra de la Rimini, l-a dezonorat pe împăratul marionetă, Attalus, în faţa armatei barbare, smulgându-i însemnele imperiale.

După acest episod, Alaric a încercat o nouă apropiere de Honorius, dar a primit răspuns pe măsura unei curţi imperiale care se credea plină de diplomaţie, dar cunoştea numai viclenia dezonorantă. Perioada tratativelor cu Honorius i-a adus lui Alaric două surprize neplăcute. La îndemnul curţii imperiale, generalul got Sarus aflat în slujba romanilor, i-a atacat tabăra prin surpindere. Pe de altă parte, în Africa trupele trimise de împăratul creat de el, Attalus, au fost nimicite de trupele fidele curţii de la Ravenna, adică lui Honorius. Cuceritorul Italiei şi-a văzut spulberate toate speranţele legate de tratative.

Furios a pornit a treia oară asupra Romei. Acolo, o mână de sclavi trădători de origine barbară i-au deschis poarta Salaria a Cetăţii Eterne (14 august 410 e.N.). Roma a cunoscut un jaf feroce timp de

trei zile. In afară de biserici totul a suferit jaful barbar, sabia şi necruţarea.

Cu prilejul primului asediu asupra Romei, demnitarii ce tratau cu Alaric recompensa pentru retragerea barbarilor, au încercat să-i sugereze că locuitorii capitalei, foarte numeroşi, s-ar putea apăra. Alaric, care dispreţuia populaţia leneşă şi parazitară din Roma a răspuns: *„ Cu cât este fânul mai des cu atât este cositul mai uşor"*. Mulţimea locuitorilor Romei ajunsese de dispreţuit din punct de vedere militar.

Pretenţiile de răscumpărare ale regelui vizigot impuneau Romei să predea tot aurul şi argintul statului şi al particularilor. Delegaţii Senatului au îndrăznit să întrebe timid şi rugător: *„Dacă acestea, o rege, sunt cererile tale, ce ai de gând să ne laşi nouă?"*. Răspunsul a venit prompt: *„ Vieţile voastre!"*.

Cea de a treia expediţie, cea din 410 e.N, a adus jaful devastator, însoţit de masacru, violuri şi distrugeri gratuite ale unor monumente şi opere de artă. Tot ce a putut fi cărat şi topit, a ieşit pe porţile oraşului.

Alarmat de creşterea spectrului foametei, Alaric s-a îndreptat spre sudul Peninsulei Italice devastând-o groaznic în trecere. Avea intenţia să treacă în Sicilia şi apoi în Africa, de care era atras foarte mult.

O furtună i-a distrus flota, sau i-a spulberat-o pe malurile mării, fiind condusă de mâini neîndemânatice. Moartea l-a surprins la întoarcere spre nord, unde urma să reîntâlnească grosul poporului său. Primul cuceritor al Romei, după 800 de ani, a murit, la numai 40 de ani, la Cosentia (Cosenza), în Calabria şi a fost îngropat în vadul râului Busentus (Busento). Apele râului au fost deviate pentru acel moment şi apoi readuse să curgă peste mormântul necunoscut. Sclavii care au trudit la lucrări au fost executaţi, iar bogatul mormânt a rămas ascuns generaţiilor următoare pentru totdeauna, fapt ce nu au reuşit marii faraoni ai Egiptului.

Istoria năvălirilor, războaielor, tratativelor şi pretenţiilor lui Alaric, relevă că intenţia lui nu era de a răsturna Imperiul Roman şi că nici nu-i putea trece prin minte că s-ar putea întâmpla aşa ceva. Ambiţia lui s-a mărginit în a se afla în imperiu, în a-l servi cu credinţă, el şi vizigoţii săi, în a se bucura de favoarea imperială şi de avantajele puterii. Ar fi dorit mult poziţia pe care o deţinuse Stilicon. Probabil că evenimentele ar fi luat o cu totul altă întorsătură dacă curtea imperială şi Honorius ar

fi potolit acele dorinţe şi s-ar fi folosit de isteţimea, devotamentul şi vitejia lui Alaric.

Imprejurările au legat numele lui Alaric de prima ocupare a Romei prin forţa armelor, după opt secole de existenţă netulburată şi de dominare a unei părţi de lume.

Constantinus, uzurpatorul din Gallia (407-411 e.N.), prin părăsirea provinciei Britannia a pus capăt pentru totdeauna dominaţiei romane în insulele britanice. După o incursiune până la Verona, în 411 e.N, pe uzurpatorul Constantinus uzurpatorul l-a părăsit norocul. A pierdut Spania, luată în stăpânire de Gerontius, a fost împresurat în capitala sa, Arelate (Arles), de generalul Constantius (viitorul coîmpărat ales de Honorius şi soţul Galli Placidia), făcut prizonier şi executat.

Sub comanda noului lor rege, Athaulf (Ataulf), vizigoţii au avansat în masă spre Gallia, în anul 412 e.N. Ataulf a trecut în serviciul lui Honorius şi a înfrânt în Gallia pe noul uzurpator Iovinus. Ajunşi în Gallia peste vârful muntelui Genevrus, vizigoţii s-au îndreptat spre bogatele câmpii din Languedoc şi din Aquitania de azi. Succesiv ei au intrat în Narbo (Narbonne), Tolosa (Toulouse), Burdigala (Bordeaux), pentru a atinge, în finalul acelei lungi cavalcade, coastele Atlanticului (413 e.N.). Apoi, pentru că reuşiseră să consum recoltele ţinuturilor străbătute, şi-au amintit că erau „federaţi" şi au cerut grâu guvernului imperial. Impertinenţa barbarilor era inegalabilă şi stupefiantă, transmiţându-se urmaşilor ce au format state în apusul Europei.

Intre timp, acel om energic, *magister militum*, generalul Constantinus, devenise adevăratul conducător al imperiului. Nu a ezitat să organizeze un blocus pe mare a sud–vestului Galliei (Gasconiei de azi), în speranţa de a provoca înfometarea barbarilor şi pocăinţa lor. De asemenea, a lut hotărârea de a nu da curs pretenţiilor lui Ataulf, devenit atât de obraznic.

In 414 e.N, Ataulf s-a căsătorit cu Galla Placidia, sora împăratului Honorius, devenită prizonieră încă din anul 410 e.N, după cucerirea Romei. Ca aliat şi rudă, Ataulf a primit permisiunea de a intra în Spania în detrimentul celorlalţi barbari stabiliţi acolo prin tratate (415 e.N.). Spania reprezenta şi o speranţă de refacere a proviziilor pentru populaţia vizigotă.

Galla Placidia, fiica împăratului Theodosius I-ul şi sora împăraţilor Honorius şi Arcadius, din cele două imperii romane, a ajuns

regina vizigoţilor. Căsătoria ei cu tânărul barbar Ataulf a fost scurtă. Regele consor a căzut victimă complotului unui uzurpator de rang regal, pe nume Singeric. După ce a trecut printr-o scurtă perioadă de sclavie, Galla Placidia şi-a văzut soţul răzbunat de un nou rege vizigot, Wallia, cel care a repatriat-o în 416 e.N, în schimbul unei răscumpărări de 600.000 de măsuri de grâu.

Wallia s-a arătat dispus să negocieze un nou tratat cu romanii. In schimbul recunoaşterii formale a suveranităţii romane asupra teritoriilor ocupate de ei şi a concursului militar datorat ca „federaţi", vizigoţilor li s-a asigurat o aprovizionare regulată şi pământurile de la nord de Pirinei, în provincia „Aquitania secunda", adică în „Aquitania maritimă", respectiv în actualele provincii franceze Gasconia, Perigord, Saintonge, Angoumoir, Poitou şi în Languedoc, unde se afla oraşul Tolosa (416 şi 418 e.N.).

In acel an 418 e.N. s-au pus bazele primului regat barbar germanic pe teritoriul Imperiului Roman, cu capitala la Tolosa (Toulouse), cel al vizigoþilor. Regatul vizigot a denunţat, în 439 e.N, *foedusul* cu Roma, şi-a proclamat independenţa şi a început extindeera hotarelor spre sud, unde a atins coastele Mării Mediterane în 462 e.N.

In timpul regelui Euric (466-484 e.N.) regatul vizigot a atins apogeul expansiunii teritoriale, la nord şi la sud de Munţii Pirinei, devenind cel mai important stat germanic al epocii. El includea cea mai mare parte a Galliei şi a Hispaniei romane. In jurul anului 475 e.N, *Codex Euricianus*, corpusul juridic vizigot, a devenit prima culegere de legi a dreptului germanic.

După înfrângerea de la Vouillé, din 507 e.N, vizigoţii au pierdut, în favoarea francilor conduşi de Clovis, posesiunile din Gallia, cu excepţia litoralului mediteranean. Centrul de greutate al puterii vizigote s-a strămutat în Peninsula Iberică, capitala fiind stabilită pe rând la Barcelona (531 e.N.), Merida (551 e.N.), apoi definitiv la Toledo (554 e.N.). In urma cuceririi Regatului Suebilor din nord–vestul Peninsulei Iberice, în 585 e.N şi după cucerirea, în sec.al 7-lea e.N, a regiunii din sudul peninsulei, ocupate de bizantini din vremea împăratului Iustinian I-ul, Regatul Vizigot s-a prăbuşit, în anul 711 e.N, sub loviturile altor barbari, a arabilor veniţi prin Africa de Nord (bătălia de la Guadalet din 711 e.N.).

d.- Barbarii germanici în Africa de Nord

După încheierea tratatului cu vizigoţii, generalul Constantius (*magister militum*) a avut ca primă dorinţă să se folosească de perioada de pace pentru a izgoni din Spania pe vandali, suebi şi alani, sau a-i obliga să trăiască liniştiţi în limitele teritoriilor care le fuseseră desemnate în 411 e.N.

Incepând cu 416 e.N, regele Wallia, achitându-se conştiincios de rolul de comandat al „federaţilor", i-a subjugat, după multe luni de lupte sângeroase (417-418 e.N.), pe vandalii silingi, al căror rege, Fredhal, a fost luat în captivitate. Apoi vizigotul i-a atacat pe alani. Invinşi şi decimaţi, alanii au ajuns în situaţia de a cere protecţia lui Gunderich (sau Gonderic), regele vandalilor asdingi.

Acela, mai norocos, a ştiut să scape de lovitura vizigoţilor, ca şi de foamete, antrenându-şi poporul către ţinuturile bogate şi fertile din sud–estul peninsulei. Intâmpinând rezistenţa trupelor imperiale, el a reuşit, în 422 e.N, printr-o suită neîntreruptă de lupte, să-şi deschidă drumul spre coastă. Trei ani mai târziu, Carthago Nova şi Sevilla au căzut în puterea sa. Devenit stăpân pe flota romană din Spania şi-a permis să arunce privirile nesăţioase spre Africa de Nord, provincie romană ale cărei resurse în grâu o transformau în ochii tuturor barbarilor într-un fel de Paradis terestru.

Ca şi lui Alaric, sau lui Wallia, lui Gunderich nu i-a fost dat să-şi transforme visul în realitate. El era mort (428 e.N.) când succesorul şi fratele său vitreg a dat semnalul de plecare. In luna mai 429 e.N, urmat de tot poporul, Geiserich (sau Genseric), s-a îmbarcat în micul port Josa Transducta (azi Tarifa), de la strâmtoarea Gibraltar şi a traversat fără piedici braţul de mare care-l separa de continentul vecin, cu 80.000 de războinici.

Guvrnatorul roman al provinciei Africa, Bonifacius (*comes*), nu l-a putut opri. La un an după debarcare Genseric a atins hotarele Tunisiei şi a blocat în oraşul Hippo, unde trupele romane nu aveau posibilitatea de a se lupta. Hippo Regius a devenit provizoriu capitala

vandalului Genseric.

La 11 februarie 435 e.N, generalul Aetius, *magister militum*, adevăratul conducător al guvernării din Imperiul Roman de Apus, a hotărât să trateze cu vandalii ajunşi în Africa. S-a stipulat în numele tânărului împărat Valentinian al III-lea, nepot şi succesor al lui Honorius, că vandalii şi regele lor Genseric erau reintegraţi în calitatea avută de „federaţi" şi erau instalaţi cu acest titlu în Mauretania Sitifensis, în regiuni din Numidia şi Africa Proconsularis. Dar adevăratul pământ al grâului nu era Numidia, ci Tunisia septentrională. In 439 e.N, Genseric a invadat-o şi a ocupat străvechea Cartagina prin surprindere (19 octombrie 439 e.N.).

Imperiul, la acea dată, nu mai avea forţă de a-i rezista, sau de a-l pedepsi pe vandal. Un nou tratat, încheiat în 442 e.N, a înregistrat faptul deja îndeplinit, dând statul legal obrăzniciei barbarilor şi recunoscând deplina independenţă a noului stat germanic cu capitala la Cartagina. Spre deosebire de vizigoţi, vandalul a pus mâna pe Cartagina fără să distrugă nimic.

Cu tupeul celui puternic, Genseric a ocupat şi alte teritorii romane limitrofe, restul Numidiei şi al Africii Proconsulare, provincia Byzacena şi Tripolitania de răsărit.

Având în fruntea lor pe Genseric, comandant militar îndrăzneţ, organizator energic şi diplomat abil, vandalii şi-au descoperit repede şi o nebănuită vocaţie maritimă. Vandalii au întreţinut o importantă flotă (probabil cu urmaşi ai vechilor cartaginezi) cu care au început expediţii de jaf în întreaga Mediterană apuseană. Intre anii 450-470 e.N, vandalii nu au cucerit numai teritoriile africane amintite ci s-au extins în Sicilia, Corsica, Sardinia şi în insulele Baleare.

In iunie 455 e.N, armatele lui Genseric şi-au făcut apariţia, prin surprindere, în faţa porţilor Romei. Deşi au ocupat oraşul fără rezistenţă, timp de 14 zile (2-16 iunie 455 e.N.) Roma a fost jefuită de opere de artă, de o mare cantitate de aur, precum şi de bogatele prăzi de război luate anterior de romani şi ascunse de Alaric. Printre ultimele s-a aflat şi tezaurul Templului din Ierusalim, adus la Roma cu patru secole în urmă de împăratul Titus.

Vandalii au dus în Africa mii de prizonieri pe care i-au vândut ca sclavi. Tot spre noul regat au dus cu forţa mulţime de meşteşugari

din toate domeniile, fără a ţine seama de legăturile de familie ale acestora. Au luat ostatice pe însăşi văduva împăratului Valentinianus al III-lea, Eudoxia Licinia, precum şi pe fiicele lor Eudokia şi Placidia. Pe prima a căsători-o cu fiul său Hundrich, iar cu cea de a doua a cumpărat conştiinţa viitorului împărat marionetă Olybrius (aprilie–noiembrie 472 e.N.).

Jefuirea Romei de către vandali s-a desfăşurat fără vărsare de sânge, fără distrugerea de monumente, sau de clădiri publice şi fără să se dea foc la case.

Aceasta a fost cea de a doua cădere a Romei în mâinile barbarilor, la numai 45 de ani după cucerirea realizată de vizigotul Alaric. După ce Valentinianus al III-lea asasinase cu propria mână pe generalul Aetius, cu un an înainte (454 e.N.), decăderea Curţii imperiale şi a forţelor armate romane s-a dovedit totală. Valetinianus al III-lea a murit cu trei luni înainte de ultimul dezastru al Romei. In 467 e.N. vandalii şi-au extins incursiunile până spre coastele Greciei.

Dispariţia lui Genseric, în 477 e.N, a marcat începutul decăderii puterii vandale.
Incapacitatea urmaşilor lui, Hundrich, Gunthamund, Thrasamund, Hildirich, Gilimer, clima africană greu de suportat de oamenii veniţi din ţinuturile reci ale Mării Baltice, desele epidemii şi luptele intestine pentru putere, au pus capăt puterii Regatului Vandal, care a căzut uşor victimă bizantinilor.

Hildrich se considera el însuşi mai mult roman decât barbar. Era de fapt roman după mamă şi a petrecut câtva timp la Constantinopol unde a fost oaspetele împăratului Iustinian.

Thrasamund a devenit ginerele regelui ostrogot Theodoric cel Mare şi a păstrat o imagine de personaj simpatic pentru posteritate, deşi s-a dovedit un rege incapabil şi un arian fanatic.

După circa cinci decenii de existenţă a statului vandal, armata bizantină debarcată, în septembrie 533 e.N, pe coasta africană, a înfrânt forţele vandale, a cucerit Cartagina şi a luat prizonier, în aprilie 534 e.N, pe Gelimer, ultimul rege vandal.

Istoricul Procopius din Caesareea, care l-a însoţit pe generalul Belizarie în campania contra vandalilor, l-a considerat pe Genseric unul dintre cei mai mari regi barbari, al cărui prestigiu a rămas, cu îndreptăţire,

în memoria poporului său şi a inamicilor.

Teritoriul regatului vandal a devenit o provincie a Imperiului Bizantin, supravieţuitorii fiind deportaţi de generalul Belizarie în Orient. Pătură hegemonă militaristă, redusă numeric, vandalii nu au lăsat o pecete proprie în civilizaţia, sau în obiceiurile Africii de Nord. Au fost înghiţiţi cu totul în adâncurile întunecate şi de necercetat ale istoriei. Posteritatea le-a păstrat amintirea şi numele în echivalenţă cu cele mai josnice apucături şi comportamente umane, fapt cu totul neadevărat.

Termenul de „vandalism", prin care posteritatea a stigmatizat acest popor, a fost creat în 1794, de episcopul francez Gregoire de Blois. Germanii moderni au protestat contra acestei „injurii aduse strămoşilor". Pentru Schiller, adevăraţii „vandali" au fost francezii, care au jefuit Grecia de obiectele de artă (probabil că marele poet german nu ştia încă despre mult mai devastatorii englezi şi chiar de faptele conaţionalilor).

Atrocităţile din acele timpuri de barbarie nu au constituit un monopol al vandalilor, sau numai al barbarilor . Trebuie să ne gândim la raderea de pe faţa pământului de către romani a Cartaginei în 146 e.A, a Corintului în 146 e.A., a Xantosului în 42-43 e.A., a Ierusalimului în 71 e.N., a Sarmisegetusei în 106 e.N., a Palmyrei în 273 e.N şi a multor altor oraşe ostile.

Fireşte că romanii i-au zugrăvit, p vandali, în culorile cele mai negre, la fel ca şi cronicarii creştini catolici, pentru erau inamici şi ariani. In schimb teologul şi istoricul spaniol contemporan Orosius (mort în 418 e.N.) a apreciat că invazia vandalilor s-a manifestat mai puţin brutal decât tirania romană în Hispania.

e.- Germanicii franci şi burgunzi în Gallia

Prima revărsare barbară, din 31 decembrie 406 e.N, a străpuns limesul rhenan pe la mijlocul său, iar direcţia generală a hoardelor a vizat sudul Galliei. Asta nu înseamnă că nordul provinciei a fost salvat. Francii salieni şi-au început infiltrarea în Gallia cu cinci decenii mai înainte, aşa cum am amintit în relatările anterioare (355 e.N.), iar viitorul împărat Iulianus s-a resemnat cu acea ocupare. Un acord cu barbarii franci, din anul 358 e.N, a legalizat penetrarea dinspre nord, dinspre gurile Rinului, stipulând, aşa cum era obiceiul, că noii veniţi erau trataţi ca „federaţi". Tot ca de obicei, acea primă concesie a romanilor nu i-a împiedicat pe franci de a progresa spre interiorul teritoriului imperial.

Intre anul 358 e.N şi căderea Imperiului Roman de Apus, infiltrarea n-a mai avut un caracter permanent şi intens. Imperiul, clătinat şi epuizat, înrolase de mult timp o mulţime de franci în armatele sale. Dintre toate popoarele barbare, francii au fost aceia care, în contact cu romanii şi-au însuşit în cel mai scurt timp civilizaţia. Mulţi dintre ei au ocupat, în armată şi în domeniul civil, locuri înalte. Impăraţii romani, începând mai ales de la Gratianus, au manifestat o predilecţie marcantă pentru aceşti barbari parveniţi, onorându-i cu o încredere nelimitată. Francul Merobod, după ce a comandat armata romană împotriva quazilor, sub Valentinianus I-ul, în 375 e.N, a fost numit, sub Gratianus, şeful casei imperiale şi a obţinut consulatul după ziua Argentaria, devenind, ca Boton şi Charietto, unul dintre primii generali ai lui Valentinianus al II-lea. A existat un timp în care francii romanizaţi au avut o mare influenţă în Gallia, aşa cum se poate proba cu Abrogast, care a deţinut demnitatea de prim-ministru atotputernic sub mai mulţi împăraţi.

Sub sistemul de clemenţă inaugurat de Iulianus Apostatul şi continuat de unii dintre succesorii săi, francii au rămas aliaţi fideli ai romanilor, ajutându-i de multe ori să respingă alte popoare germanice.

Totodată, în timp ce o mare parte din franci, salienii mai ales, au rămas liniştiţi în cantonamentele acordate de Iulianus, în Toxandria, alte triburi, rând pe rând supuse, sau ameninţătoare, nu au încetat de a hărţui imperiul. In 368 e.N., sub Velentinianus I-ul, generalul Theodosius, tatăl viitorului împărat Theodosius I-ul cel Mare a trebuit să întreprindă o expediţie împotriva francilor revoltaţi de pe malurile Rinului. Mai târziu, în 389 e.N, trei conducători franci, Genobod, Marcomir şi Sunnon, au invadat provincia Germania. Nannunius şi Quintinus, comandanţii cavaleriei şi infanteriei, au fost trimişi de Maximus, competitorul lui Theodosius cel Mare, să îi respingă. Când romanii au ajuns la Colonia Agrippinensis (Köln) barbarii s-au retras. Quintinus, în dezacord cu colegul său, i-a urmărit dincolo de Rin în terenurile mlăştinoase ale attuarienilor şi bructerilor, suferind o înfrângere dezastruoasă.

Abrogast, ministru al lui Valentinian al II-lea, s-a repezit în Gallia pentru a împiedica pe franci (rudele sale) de a se folosi de rezultatele bătăliei. Mai târziu, în 392 e.N, el a atacat în timp de iarnă şi prin surprindere pe bructeri, chiar în inima teritoriului lor. După aceea a coborât pe Rin până la Yssel şi a devastat terenurile chamarilor. Lecţia a servit pentru o pace de câţiva ani.

In 399 e.N, Stilicon a ieşit victorios dintr-o luptă cu francii, în urma căreia Marcomir a fost exilat în Etruria, iar Sunnon a fost ucis de soldaţii proprii. La începutul sec.al 5-lea e.N, Stilicon a trebuit să revină în Gallia. Francii surprinseseră şi ocupaseră oraşul Augusta Treverorum (Trier). Fără a se lupta, El a reuşit să-i sperie şi nu a dat nicio luptă. Inainte de a trimite legiunile în Italia pentru a o proteja de vizigoţi lui Alaric, a obţinut angajamentul francilor de a apăra frontiera Rinului împotriva altor hoarde germanice, gata să invadeze Gallia.

Francii şi-au ţinut promisiunea şi au oprit pe vandalii pe care i-au zdrobit într-o bătălie sângeroasă. Erau pe cale a-i extermina, când alanii cu cavaleria lor au venit în ajutorul celor învinşi. Atunci francii au fost respinşi şi nu au putut împiedica hoardele invadatoare să treacă pe picioare Rinul îngheţat, în noaptea dintre 31 decembrie 406 e.N. şi 1 ianuarie 407 e.N.

Inmulţiţi prin afluxul de întăriri venite de pe malul drept al Rinului, ei au reuşit, ca la începuturile sec.al 5-lea e.N, să treacă râul Escaut, să se răspândească în ţinutul Waas de astăzi, la nord de oraşul Gand (Belgia)

şi să urce pe valea râului Lys până în zona Courtrai.

Nu s-au oprit acolo. In ciuda tentativelor, în mare parte reuşite, realizate puţin mai târziu cu *Aetius* (*magister militum*), care a încercat să-i oprească, unul din conducătorii lor, Clodion, a reuşit să ocupe Cambrai către 430 e.N, după care a progresat până la râul Somme de astăzi. După ce susţinuseră câtva timp pe aliaţii romani, francii şi-au schimbat brusc atitudinea, implicându-se în turburările din Gallia.

Mai târziu, Aetius a intervenit cu legiunile sale şi i-a făcut să sufere înfrângeri grele, în 428, 431 şi 432 e.N. In 440 e.N francii au profitat totuşi de slăbiciunea imperiului epuizat şi au erupt în tot nordul Galliei, devastând marile oraşe Colonia Agrippinensis, Moguntiacum şi pentru a treia oară Augusta Treverorum. Dar nu de această invazie poate fi legată stabilirea lor definitivă în Gallia. Ei s-au retras înainte de sosirea lui Aetius de a cărui frică ştiau foarte bine.

Simţind că va fi imposibil să-i reîntoarcă spre ţinuturile lor reci şi inospitaliere, Aetius s-a gândit că ar fi mai bine să-i lase, încă o dată, să trăiască pe terenul cucerit, dar sub rezerva ca ei să-şi îndeplinească obligaţiile ce decurgeau din contractul de „federaţi", care, în mod legal, nu încetase a-i lega de imperiu.

Stabilirea francilor în Gallia nu s-a realizat de o manieră bruscă, în urma unei mari invazii, analogă celor altor popoare germanice. A avut loc o imigrare lentă, un fel de infiltrare insensibilă, care a durat aproape două secole.

Francii s-au stabilit pe pământul Galliei, unii cu titlu de lucrători, alţii cu titlu de soldaţi ai imperiului. Adesea romanii au profitat de victoriile lor pentru a-i forţa pe cei învinşi să cultive pământul Galliei, să devină coloni, sau să servească în armată. Cum soldaţii erau plătiţi cu pământuri, o mare masă de franci s-au prezentat ca voluntari. Afluenţa s-a dovedit aşa de mare încât au putut fi create corpuri militare speciale. Statul celor aşezaţi era de *federaţi*, ori de *laeţi*. Francii lucrau pământul dar şi luptau, trebuind să combată multe invazii, chiar ale altor franci.

Aetius a adoptat în final aceeaşi conduită şi faţă de burgunzi. Aceia au pătruns în Gallia în anul 407 e.N, sub conducerea lui Gibika, iar în 413 e.N., împăratul Honorius i-a stabilit pe Rinul mijlociu. Acolo au creat un regat federat cu capitala probabilă la actualul Worms. In 436 e.N, Aetius a nimicit acel regat devenit stânjenitor folosind ajutorul

hunilor. Evenimentul a fost reflectat, în mod artistic, în *Cântecul Nibelungilor*.

Pe burgunzii supravieţuitori, Aetius i-a stabilit (443 e.N.) în regiunea Sapaudia (Savoia), mai aproape de puterea centrală şi pe căile ce unea Italia de Germania. Acolo spera că vor fi mai uşor influenţaţi şi asimilaţi. Noul regat burgund avea capitala la Ganava (Geneva) şi a atins apogeul puterii sub conducerea regelui Gundobad (478-516 e.N.).

Burgunzii au participat alături de coaliţia romană condusă de Aetius, în 451 e.N., la Câmpiile Catalaunice, împotriva hunilor şi apoi la cele împotriva suebilor din Hispania, în 456 e.N. Incepând cu 457 e.N, şi-au format un regat, mereu lărgit, care se întindea, în 495 e.N., din sudul regiunii Champagne până la Alpii maritimi şi avea capitala la Lugdunum (Lyon). Tot în această perioadă a avut loc codificarea dreptului burgund şi s-a adoptat catolicismul.

La ei şi la alte regate fondate în imperiu de către germanici s-au menţinut în vigoare două legislaţii, fiecare având un caracter personal. Una era legea germanică (*Lex Gundobada*), care era specifică relaţiilor dintre burgunzi, sau dintre ei şi gallo–romani. Cea de a doua era legea romană (*Lex romana*), care se aplica numai gallo– romanilor.

Pentru a uşura sarcina judecătorilor care erau nevoiţi să se orienteze, după caz, când după o legislaţie când după alta, regii burgunzi au promulgat în sec.al 6-lea e.N conduri oficiale, coduri ce conţineau reguli esenţiale din ambele concepţii legislative.

Aliaţi cu francii în bătălia de la Vouillé (507 e.N.), care s-a soldat cu izgonirea vizigoţilor din Gallia, burgunzii au fost supuşi în 534 e.N şi înglobaţi în regatul franc, în curpinsul căruia au dispărut, cu încetul, ca etnie.

Revenind la începuturile sec.al 5-lea e.N, trebuie spus că Clodion (425-455 e.N.) a reprezentat începutul dinastiei merovinaienilor, prima dinastie francă. In marea bătălie de pe Câmpiile Catalaunice, din 451 e.N, francii salieni, conduşi de Merovaeus şi o parte dintre francii ripuari au luptat alături de romanul Aetius. Pe de altă parte, trebuie precizat că francii transrhenani fuseseră unii dintre cei ce îi chemaseră pe huni în ajutor.

Lui Clodion i-a urmat în fruntea francilor salieni legendarul Merowig (Merovaeus), tatăl lui Childerich I-ul (457-481 e.N.). Acela a

fixat centrul Regatului Franc la Tournai (Belgia), vechea capitală a nervienilor şi a creat premisele unificării francilor salieni şi ripuari într-un puternic stat sub conducerea fiului său Clovis.

Incepând cu anul 463 e.N, Childerich l-a sprijinit întâi pe romanul Aegidius (*comes*) şi apoi pe fiul lui Syagrius (430-486 e.N.) în efortul lor de a apăra ultimile insule de stăpânire romană în Gallia. Generalul Aegidius, descendentul al unei familii de latifundiari din Gallia a fost numit de împăratul Maiorianus (457-461 e.N.), marionetă a generalului barbar de origine suebă, Ricimer, guvernator al ultimelor teritorii romane din această provincie. A avut titulatura de *comes et magister utriusque militiae per Gallias* şi a respins, în anii următori, toate atacurile vizigote vizând cucerirea ţinuturilor sale dintre Loara şi Somme. După moartea lui Maiorianus, Aegidius nu a mai recunoscut autoritatea împăratului Libius Severus şi a lăsat moştenire teritoriile administrate şi independente, fiului său Syagrius.

La urcarea pe tron, în 481 e.N, Clovis era suveranul ambiţios al unui mic regat barbar din nord–estul Franţei de azi, iar la moartea sa, în 511 e.N, devenise stăpânul de necontestat al întregii Gallii.

Clovis nu a urmat politica tatălui său, intrând în conflict cu Syagrius, ultimul reprezentant al stăpânirii romane. După înfrângerea acestuia, în 486 e.N, regele franc i-a anexat posesiunile. Apoi, în 496 e.N, în bătălia de la Tolbiac a zdrobit puterea alamanilor. Pe vizigoţi i-a împins dincolo de Pirinei după lupta de la Vouillé (de azi), din anul 507 e.N, an al bătrâneţilor sale.

Clovis s-a convrtit la catolicism în 496 e.N. Alianţa francilor cu populaţia din Gallia creştină, a pregătit leagănul naţiunii franceze, căreia francii au avut onoarea să-i dea numele. Ei nu pot fi consideraţi părinţii acestei naţiuni ci naşii ei. Baza etnică a rămas celtă, iar cea spirituală romană. Gallo–romanii i-au absorbit pe mult mai puţinii numeric franci, dar nu le-au putut răpi poziţia de pătură conducătoare. Sprijinit de biserică, Clovis a obligat toate triburile france să-i recunoască autoritatea. După moarte, urmaşii i-au desăvârşit opera şi au făcut din *Regnum Francorum* cel mai puternic stat al epocii şi, totodată, cea mai de seamă creaţie statală a evului mediu timpuriu.

Rândurile acestei lucrări nu pot cuprinde trăsături brutale, sângeroase, criminale, lipsite de cea din urmă clemenţă ale societăţilor

barbare pătrunse pe trupul lumii civilizate. Nu a existat nici o deosebire între modul în care barbarii s-au comportat cu cei învinşi şi modul în care s-au exterminat între ei. Clasa conducătoare şi familiile conducătorilor ar putea fi prezentate numai pe fondul purpuriu închis al sângelui închegat.

Lupta pentru putere, pentru tronul acoperit cu blănuri de animale, era şi ea animalică şi perversă prin suplicii, sau prin organizarea exterminărilor. Rudele nu mai erau rude, părinţii nu mai erau apărători pentru copii, iar fraţii se supravegheau şi se atacau ca cele mai scârboase reptile. Dacă ar avea minime cunoştinţe de istorie, o pleiadă de literaţi ar găsi un izvor nesecat de subiecte în viaţa din acele vremuri tenebroase. Nici subiectele de ficţiune astrală, care sunt la modă în prezent, nu pot atinge zguduitorul cotidian în care trăiau cei ce urmau a fi străbunii unor naţiuni civilizate.

Unele fapte de istorie din acele timpuri pot apărea astăzi superlative ale unei imaginaţii bolnave, dar, din păcate, nu este aşa.

Un compendiu privind evoluţia şi personalităţile de început ale statelor barbare ar arunca lumina necesară asupra acelei „găuri negre" a evoluţiei umane. Acel compendiu ar trebui să urmeze o lucrare generală şi introductivă ca cea de faţă.

f.- Amănunte privind viaţa primelor concentrări barbare în Imperiul Roman

Graţie aplicării sistematice a contractului de *„foedus"* (federalizare), în toate teritoriile unde se fixau barbari invadatori, Roma, în teorie, nu a abdicat din drepturile ei teritoriale în nici o parte. Cantonate, în mare parte, din voinţa împăraţilor, în interiorul frontierelor, toate acele populaţii de războinici, nu erau pentru administraţia îngâmfată romană, decât simple armate cu componenţă barbară. Admise pe pământul roman împreună cu femei şi copii, acele populaţii erau legate de imperiu printr-un statut special, care decurgea din tratate liber consimţite de către suveranii lor.

Armatele, sau detaşamentele de acest fel, şi-au făcut apariţia aproape pe tot întinsul frontierelor nordice neitalice începând cu sfârşitul sec.al 3-lea e.N, cu titluri diverse şi sub nume variate. Acestea se numeau mai ales *„laeţi"* şi formau veritabile colonii barbare, dispersate în mijlocul populaţiei romane. Coloniile de *laeţi* primeau de la guvernul imperial terenuri ce trebuiau defrişate şi lucrate agricol.

Soldaţii barbari din această categorie erau în acelaşi timp şi lucrători, ca şi soldaţii romani cantonaţi de-a lungul frontierelor. Aceşti *laeţi* cu toate că erau strâns subordonaţi puterii centrale, reprezentate printr-un „prefect" ce trăia în mijlocul lor, se bucurau de un regim de semiindependenţă, în virtutea căruia conservau propria justiţie şi propriile obiceiuri tradiţionale.

Statutul *„federaţilor"* se deosebea de cel al *„laeţilor"*. Diferenţa esenţială era aceea că federaţii păstrau nu numai propria legislaţie ci şi autonomia şi organizarea lor politică. Ei nu recunoşteau drept conducători decât pe regii lor, singurii responsabili pe lângă împărat. Împăratul, la rândul său, trebuia să le predea anual, sub numele de „tribut", suma, fixată prin tratat, stabilită ca soldă globală a soldaţilor.

Intre *laeţi* şi *federaţi* mai exista încă o diferenţă. Numărul barbarilor care formau acele imense armate federate, transplantaţi cu

toate familiile lor pe teritoriul roman, era atât de mare încât se izbeau de imposibilitatea de a găsi destul spaţiu liber pentru atribuire în zonele frontaniere. De aceea se obişnuia ca, după un timp lung de aşteptare, barbarii să profite de unele turburări sau slăbiciuni şi să se deplaseze departe de frontiere. De voie, de nevoie, trebuiau acceptaţi şi găzduiţi. S-a elaborat chiar o lege specială care preciza regulile ce trebuiau urmate pentru cantonamentul acelor trupe în trecere. Printr-un simplu bilet de găzduire, fiecare locuitor trebuia să le cedeze barbarilor o parte din gospodăria sa. Un edict, din 398 e.N, emis de ambii împăraţi, de la răsărit şi apus, Arcadius şi Honorius, a fixat această parte la o treime din total şi indica minuţios procedura de adoptat în momentul partajului.

Gloatele imense aflate în deplasare, ca ale lui Alaric şi Genseric, nu aveau scopuri şi direcţii bine definite. Tot ceea ce se ştia era faptul că trebuiau găzduite, iar locuitorii romani nu se puteau opune chiar dacă ar fi avut curajul să se măsoare cu barbarii.

Găzduirea nu era suficientă. Barbarii federaţi trebuiau asiguraţi cu mijloace de trai asemănătoare cu ale *laeţilor*. Mai trebuia să li se asigure terenuri şi de cultură agricolă, pe care le solicitau, cu disperare, toate popoarele barbare, în momentul când se arătau la frontiera romană.

S-a decis deci ca pe lângă găzduire, care era o adevărată rechiziţie ce se aplica nu numai pentru războinici ci pentru o populaţie întreagă, locuitorii romani să cedeze noilor sosiţi, în aceleaşi condiţii, o parte din grădini, din câmpii, din păşuni şi din păduri. Toate acestea erau însoţite şi de mână de lucru calificată, deoarece sălbaticii nu aveau nici aplicaţie şi nici chef de muncă sedentară. Fracţiunile din domeniile pe care trebuiau să le cedeze prorpietarii, în beneficiul „oaspeţilor", pe toată durata şederii, nu au fost peste tot aceleaşi. In Italia, ostrogoţii, care au venit mai târziu, s-au mulţumit cu o treime din terenuri ca şi din spaţiile de găzduire. Vizigoţii, mai exigenţi, au reuşit să răstoarne în beneficiul lor proporţia fixată în legea romană pentru partajare. Ei au luat două treimi din domeniile unde s-au stabilit. Burgunzii, care la început s-au mulţumit cu jumătate din loturi, au imitat ulterior pe vizigoţi.

Cu toate acestea peste tot, sau aproape peste tot, barbarii s-au aşezat sub acoperirea unor forme legale. Dar cum, în principiu, atribuirile de terenuri erau aproape în totalitate provizorii, datorită instabilităţii de vieţuire a necivilizaţilor, populaţia romană suporta răul cu răbdare. Acei

neciopliţi constituiau o umplutură trecătoare de brutalitate şi de jaf. De obicei plecau mai departe în căutare de noi atracţii pentru atrocităţii. Mai ales la începutul migraţiilor şi al pătrunderii pe pământul imperiului, ei nu rămâneau decât scurt timp în aceeaşi zonă. După trecerea uraganului viaţa romană, oricât de peticită, îşi relua cursul.

Abia după multe decenii, când au văzut că nu mai există ţinuturi libere şi necercetate de rudele lor murdare şi lăţoase, unele populaţii s-au aşezat şi au schiţat eşafodajul unor aşa-zise state, fără administraţie, fără organizare, fără infrastructură, fără chef de muncă, fără irizaţii de cultură şi fără un ţel precis spre viitor. O masă enormă şi rămasă anonimă, de locuitori civilizaţi s-au pus în slujba brutelor conducătoare şi le-au inoculat unele dorinţe, sau ambiţii, care s-au transformat ulterior în firave evoluţii sociale, morale, decorative, juridice sau culturale.

Hunii, pedeapsa cerului

Ciclonul uman al marii migrații barbare din Europa nu se potolise când s-a produs un nou dezechilibru. Noua furtună ce s-a abătut asupra Europei s-a manifestat mult mai violent, atingând atât lumea civilizată, cât și pe cea barbară. S-a produs datorită unei noi avansări a hunilor. Prima presiune a acelei seminții inferioare născuse nemăsurate nenorociri în etapa istorică imediat anterioară. Efectele apariției hunilor la începutul sec. al 5-lea e.N, se resimțseră dureros atât pentru lumea barbară cât și, mai pregnant, pentru cea civilizată. Cea de a doua presiune hună urma să grăbească evenimentele ce conduceau spre ruina Imperiului Roman de Apus și să pună locuitorii săi în fața unor realități dintre cele mai dure.

Mulți istorici vorbesc de un așa-zis „imperiu al hunilor", ceea ce constituie o eroare gravă. Sălbaticii huni nu au avut niciodată un imperiu. Faptul că au acoperit o suprafață întinsă din Europa centrală și răsăriteană nu poate fi egalat cu o existență statală sau imperială. Aspectul animalic și cruzimea aberantă a haitelor hune a paralizat pentru un scurt timp capacitatea de reacție a majorității populațiilor barbare cu care s-au întâlnit. Hunii nu au stăpânit cu adevărat un teritoriu ci l-au ținut sub teroare. Nu au avut o administrație, o organizare teritorială, o unitate etnică teritorială, n-au avut tradiții, n-au avut nici urme de ieșire din primitivism, nici legături cu populații mai evoluate. Hunii au reprezentat o imensă pată neagră de sânge uscat și de inconștiență pe trupul supercontinentului european, o pată rușinoasă, chiar pentru epoca barbară a mijlocului de mileniu. Hunii nu au lăsat nici cea mai vagă urmă în existența umană europeană. Au lăsat numai amintiri de groază și blesteme ale contemporanilor și ale posterității.

Timp de milenii, Asia a fost leagănul a nenumărate erori genetice ale speciei omenești, dar hunii au constituit o adevărată boală, o boală

implacabilă, boală ce nu a putut fi vindecată ci numai extirpată sau, mai bine zis, exterminată. Dacă nu dispăreau hunii, ar fi dispărut umanitatea în accepțiunea ei neanimalică.

La mijlocul sec.al 5-lea e.N, trecuseră mai mult de opt decenii de când hunii progresaseră fără încetare spre apus, forțând alți barbari, pe care i-au întâlnit în cale, sau să emigreze sau să se supună. Marea parte a triburilor ostrogote și herule, retrase spre Nistru, le-au căzut în stăpânire. Aceeași soartă au avut-o și gepizii, rugii, scirii, lombarzii și, desigur, suebii rămași în Germania. La începutul sec.al 5-lea e.N, mizeria hună acoperea jumătate din Europa, de la Caucaz la Elba, dar imensitatea suprafeței pe care o colindau încă nu satisfăcea apetitul lor de cucerire. Trecând valuri, valuri, Dunărea sau Caucazul, ei amenințau Thracia și alte frontiere ale Imperiului Roman sau ale celui persan sasanid. In anul 395 e.N, bandele lor și-au permis să traverseze Armenia, Cappadocia și nordul Siriei, până în împrejurimile Antiochiei. Se adunau ca norii de furtună dintr-o vară capricioasă, își scuturau fără previziune fulgerele pârjolitoare și dispăreau cu aceeași rapiditate spre alte zări ale nenorocirii.

Până la intrarea în sec.al 5-lea e.N, le-a lipsit orice coeziune, bântuind ca niște haite de lupi hămesiți. Pe timpul primei jumătăți a sec.al 5-lea e.N s-au mai organizat prin încorporarea elementelor germanice supuse și prin firave contacte cu lumea civilizată, contacte numai de jaf. Apoi, adulmecând urmele cuceritorilor goți, vandali, franci, sau burgunzi, s-au lansat la asaltul ultimelor rămășițe ale lumii romane, lume care se încorda pentru ultima dată, pentru a rezista acelei avalanșe de barbari cu aspect de fiare și mai sălbatici decât toți ceilalți.

A existat în istoria acelui duel tragic o grandoare cumplită care a uluit spiritul contemporanilor. Probabil imaginațiile încinse ale unor povestitori au completat caracterul dramatic al faptelor, dar este cert că iureșul hunilor din sec.al 5-lea e.N, chiar dacă n-a avut rezultate durabile, a produs totuși o zdruncinare pe perioadă îndelungată în Europa, care, pe cale de consecință, a ușurat opera distructivă a altor barbari.

a.- Cataclismul hun
din primele decenii ale sec.al 5-lea e.N.

Prima descriere de valoare a hunilor a lăsat-o un ofiţer al armatei romane, istoricul Ammianus Marcellinus, care a scris la sfârşitul sec.al 4-lea e.N. De la el s-au inspirat cea mai mare parte a istoricilor moderni.

Mici, îndesaţi, cu capul mare, imberbi ca eunucii, cu figuri oribile, în care cu greu se puteau recunoaşte trăsăturile umane, mai mult animale în două picioare decât oameni, aşa îi descria experimentatul Ammianus.

Asemănător i-a descris, Claudianus în jurul anului 400 e.N, Sidonius Appolinarius la 460 e.N, Zozimos la 480 şi Iordanes către 550 e.N. Toţi i-au prezentat pe huni ca pe nişte arătări hidoase, cu ten închis, ochi înfundaţi şi mici, cu feţele tăiate şi trăind pe cai parcă ţintuiţi (*quis propre affixi*, după expresia lui Ammianus).

In loc de îmbrăcăminte, îşi acopereau trunchiul cu o cazacă de pânză grosieră şi din piei de guzgani sălbatici, pe care nu o schimbau decât când ajungea zdrenţe. Picioarele le înveleau în piei de capră. Incălţările le erau grosiere, dar înlesneau mersul. Işi duceau viaţa numai pe cai de parcă ar fi fost ţintuiţi acolo. Mâncau pe cal, beau, sau dormeau înclinaţi pe gâtul uscăţiv al animalului. De pe cai tratau toate problemele de viaţă şi tot de acolo deliberau, dacă putem accepta că ar fi fost capabili de aşa ceva. Barbaria lor mergea până acolo încât nu-şi fierbeau şi nici nu-şi pregăteau hrana prin metode cât de simple. Se hrăneau cu rădăcini de plante sălbatice şi cu carnea oricărei vieţuitoare întâlnite, carne pe care o înmuiau pe bucăţi, plasând-o între fese şi spinarea calului.

Nici unul nu muncea şi nici nu avea cunoştinţe minime de agricultură sau de existenţa plugului. Nu cunoşteau casa, viaţa lor decurgând numai în rătăciri. Coborau de pe cai numai pentru nevoi fiziologice, sau pentru a se duce la carele ce îi urmau şi în care vieţuiau mizer femeile şi copiii.

Către 430 e.N, s-a declanşat a doua invazie a hunilor, cea mai teribilă şi cea mai celebră, sub conducerea mult blestematului Attila. Hunii acestuia erau aceiaşi cu cei conduşi de Balamir şi Uldes, adică acei Xiungnu. Sosirea lor în Europa a coincis cu marile mişcări umane a populaţiilor tătare din Asia extremă, de la începutul sec.al 5-lea e.N, în urma cuceririlor populaţiei Tulun. In timp ce hunii Xiungnu zguduiau Europa, alte triburi ce primeau denumirea de huni, erau izgoniţi tot de vechii duşmani Juan-Juan şi se răspândeau în sudul Asiei. Este vorba de vremurile în care au apărut efthaliţii (hunii albi) în Turkestan, la Kabul şi în India, sub numele *hunas*.

In acelaşi timp o altă ramură a hunilor a trecut fluviul Ural şi a pătruns în Europa. Dinre aceştia unii au rămas în zona Mării Caspice şi a fluviului Volga, sub numele de kidariţi, iar surplusul au avansat pentru a se întâlni, la apus, cu hunii invaziilor precedente. In acest fel s-a întrunit o masă enormă de 600.000–700.000 de barbari care s-au aruncat asupra Imperiului Roman de Apus, masă umană condusă de familia lui Attila. Reprezentanţii acelei familii erau Mundiukh şi Rua. După moartea lor, fiii prea tineri ai celui de al doilea, Octar şi Oebarsios, au „cedat" coroana verilor Bleda şi Attila, fiii lui Mundiukh.

După o jumătate de secol de la intrarea hunilor peste goţi, tabloul vieţii lor căpătase retuşuri notabile, dar rămânea tot de un pitoresc descurajant. Cu cât au supus noi populaţii germanice şi cu cât s-au întâlnit mai mult cu lumea romană, hunii s-au obişnuit cu o viaţă mai puţin grosieră şi mai puţin marcată de vagabondaj.

Mărturiile lui Priscus, un autor bizantin care a întovărăşit, în 448 e.N, un ambasador trimis la Attila de împăratul orientului, au confirmat transformările survenite în viaţa hunilor. Atunci hunii încercau a se fixa şi o mică parte dintre ei învăţaseră chiar să trăiască în case din lemn. Priscus spunea că „palatul" din lemn al lui Attila, aflat într-o îngrămădire de locuire, din aşa-zisa lui capitală, din mijlocul câmpiei pannonice, se distingea prin lustrul scândurilor şi prin eleganţa împrejmuirii care-l despărţea de drum. Palatul „reginei", tot din lemn, era ornat în interior cu covoare de lână, pe când tânăra femeie stătea tolănită şi înconjurată de servitoare. Regele barbar împinsese rafinamentul „palatului" său până acolo încât adusese de departe pietre şi edificase, după modelul din imperiu, nişte terme. Când a primit la masă pe ambasador şi pe

însoţitorii lui, aceştia au avut surpriza de a vedea acolo ceva din aspectul general al banchetelor romane: paturi acoperite cu stofe de calitate, veselă de aur şi de argint, vinuri savuroase care se degustau din cupe bogate, feluri de mâncare variate şi delicate şi chiar „poeţi", cântăreţi şi bufoni pentru distrarea convivilor.

Attila prezenta o simplitate extremă în ţinută şi în maniere. Nu se servea decât din platouri şi din cupe de lemn şi nu mânca decât carne. Fizicul său era cu foarte puţin mai elegant decât al strămoşilor din timpul lui Ammianus Marcellinus. Priscus a observat că ceilalţi notabili erau înveşmântaţi cu îngrijire, că purtau spade şi scuturi înfrumuseţate cu aur şi pietre. Bizantinul, în care nu cred că trebuie avută prea mare încredere, s-a extaziat în faţa harnaşamentelor cailor notabililor.

Sigur că din jafuri şi prin folosirea unor prizonieri civilizaţi, hunii au putut obţine anumite obiecte sau alimente ce se deosebeau de cele ale înaintaşilor, dar poziţia lor era tot aceea a unor animale mutate în coteţe. Falsitatea unor euforii ale lui Priscus apare de multe ori evidentă, deşi unele informaţii pot fi luate în seamă. Un om învăţat, venit din lumea mirifică a Bizanţului opulent nu putea să aibă sentimente de admiraţie sincere faţă de bârlogul hunilor.

In scrierile lui a încercat să strecoare destul de mult senzaţional pentru a-şi epata contemporanii ce nu aveau posibilitatea să-i verifice sinceritatea.

Deşi războiul şi jaful au reprezentat marea „industrie" a hominizilor huni, cu timpul au început să se arate atraşi de comerţ. Un târg periodic s-a înfiripat pe malurile Dunării, în care se făceau schimburi între jefuitori şi supuşii bizantini. Hunii jefuitori ofereau tocmai obiectele sau produsele însuşite prin vărsare de sânge, lucruri care lor nu le puteau fi de folos, cu care nu ştiau ce să facă şi pe care nici nu erau capabili să le aprecieze. Comerţul frontanier nu a avut nici un rol în promovarea unor relaţii politice între sălbaticii asiatici şi cele două imperii civilizate, cu capitalele la Constantinopol şi Ravenna.

Prima etapă de contacte dintre cele două lumi s-a conturat în prima treime a sec.al 5-lea e.N, în timpul vieţii „regelui" hun Rua (Rugila), care a reuşit să-şi impună autoritatea asupra aproape tuturor facţiunilor de populaţie hunică. Până atunci hunii nu cunoscusră şi nu respectaseră o autoritate centrală, legătura diverselor hoarde sau triburi

fiind foarte slabă. Rua a avut ca exemplu organizarea triburilor germanice. Ca şi ei a cerut să fie tratat de romani drept conducător de „federaţi". De la împăratul din Răsărit, Rua a obţinut plata unui „tribut" anual de 350 livre de aur, iar împăratul roman din Apus a trebuit să autorizeze instalarea lui în Pannonia, în vecinătatea râului Sava.

La moartea lui Rua (în 433 sau 434 e.N.), puterea s-a împărţit un timp între nepoţii lui de frate, Bleda şi Attila. Conducerea hunică din acea perioadă a realizat noi progrese în detrimentul Imperiului Roman. Guvernarea de la Constantinopol s-a văzut constrânsă să evacueze numeroase oraşe de pe malul drept al Dunării, în Moesia, între Sigindunum (Belgrad) şi regiunea Vidinului şi să dubleze „tributul" anual.

Incepând cu 445 e.N, sau aproximativ, unitatea puterii „regale" hune s-a realizat în mâinile lui Attila, după ce a aranjat asasinarea fratelui său.

In acel moment puterea lui era imensă şi se întindea peste toată vechea Sciţie, până la Baltica sau în Scandinavia, unde a rămas amintirea lui sub numele de Etzel. Atunci lui Iordanes îi parea că ar domni singur asupra lumii : *„Attila Hunnorum omnium dominus solus in mundo regnator"*. Portretul pe care l-a lăsat autorul latin marelui cuceritor este conform cu trăsăturile cunoscute ale rasei tătare : de talie mică, cu piept larg, cu cap mare, cu ochi adânciţi, cu barbă rasă, cu păr grizonat, cu nasul turtit, cu tenul oacheş, cu mers semeţ şi cu privire vicleană (*superbus incessu, huc atque illuc circumferens oculos*). Se pare, totuşi, că pe Attila nu l-a caracterizat toată ferocitatea originii sale.

De când a luat puterea Attila, zi de zi pretenţiile hunilor au crescut cu o obrăznicie rapidă. Attila a obţinut de la romani demnitatea de *magister militum*, demnitate pe care o obţinuseră anterior şi alţi conducători barbari „federaţi". Apoi sălbaticul ce nu îşi mai încăpea în piele şi era supranumit *„biciul lui Dumnezeu"* a asediat, cu reclamaţiile sale, guvernul imperial roman din răsărit. El cerea cu cerbicie predarea transfugilor, a prizonierilor fugiţi şi noi teritorii din trupul imperial.

Attila accepta onorurile romane dar aceasta nu-l împiedica să-i considere inamici, considerând că ar avea drept sclavi regi superiori împăraţilor romani.

In 447 a dat o nouă lovitură. Bandele sale au invadat brusc

Moesia, Thracia, Macedonia şi, galopând spre sud, au avansat până la Thermopyles, semănând peste tot moartea şi ruina. Se vorbeşte de şaptezeci de oraşe sau fortăreţe distruse şi de o asemenea hecatombă pe câmpurile de luptă, încât, câteva luni mai târziu, istoricul Priscus, traversând Naissus (Niş), a găsit oraşul acoperit de cadavre.

Impăratul Theodosius al II-lea nu a obţinut decât o pace ruşinoară, prin carte a acceptat să crească din nou, considerabil, nivelul tributului anual. De această dată tributul s-a ridicat de la 700 la 2.100 de livre, sarcină zdrobitoare pentru tezaurul roman. Acel tribut, adăugat altor arierate reclamate de Attila, a necesitat impunerea unei noi taxe speciale. Nu trebuie motivat dece noua taxă s-a adunat cu mare greutate de la supuşii imperiului.

Attila era de neoprit. In 448 e.N a cerut abandonarea în mâinile sale a provinciilor dintre Dunăre şi Balcani. In anul următor, 449 e.N, împăratul a trimis o ambasadă să-l contacteze pe Attila în bârlogul său de campare, în aşa-zisa capitală a hunilor, între Ţisa şi Dunăre, undeva în apropiere de actuala Pesta. Conducătorul ambasadei era Maximinus. Scopul misiunii era asasinarea regelui hun, prin folosirea unei trădări. Complotul a fost descoperit, iar Attila s-a îndârjit să ceară un nou tribut şi reparaţii morale.

Apoi s-a întors asupra Imperiului Roman de Apus, a cărui situaţie turbure părea favorabilă planurilor sale. Incapabilul împărat Valentinianus al III-lea (423-455 e.N.) era asistat de un *magister militum* (comandant militar) energic, dar ambiţios şi scrupulos, de patricianul Aetius. Marele general s-a dovedit singurul conducător roman capabil să se măsore cu sălbaticii huni şi să reteze pretenţiile lui Attila. In inconştienţa sa autodistructivă împăratul s-a lăsat ulterior convins să-l bănuiască de trădare şi după servicii inegalabile să-l asasineze chiar cu propria mână în 454 e.N. Aceasta după ce Aetius a salvat Apusul de pârjolul plănuit de Attila. In absenţa marelui Aetius de la Curte, împotriva lui complota, fără scrupule, un partid aşa-zis naţional şi apărător al tradiţiilor, având în frunte pe senatorul Maximus, din vechea familie a *Anicii*-lor şi pe eunucul numit Heraclius, ca şef efctiv.

Ajutat de contradicţiile de la nivelul curţii imperiale,de dezordinile din lumea agricultorilor din Gallia, de progresele realizate în aceeaşi provincie de către germanici, mai ales de către vizigoţi şi franci,

conducătorul hun s-a simţit atras să intervină în vest. Ca provocare, Attila a cerut mâna unei surori a împăratului roman, Honoria, care, se spune, că înainte îi trimisese un inel de logodnă barbarului. De altfel, Honoria a constituit o ruşine pentru familia imperială. Hunul afirma că ar avea dreptul, în calitate de viitor soţ, la jumătate din provinciile romane occidentale. Fără să aştepte răspunsul, a adunat o armată pe care legenda a exagerat-o numeric şi a pornit să se servească singur.

Trebuie amintit că la această iniţiativă a hunului au contribuit şi impulsurile exterioare. Vandalul Genseric, care devasta, în acelaşi timp, Africa romană, îl împingea să facă acelaşi lucru în Gallia şi în Italia, iar un conducător franc şi unii ofiţeri romani, care vroiau să-şi răzbune anumite nemulţumiri, îl atrăgeau cu mirajul prăzii ce ar fi putut să o realizeze.

b.- Ultimele operaţiuni hune şi anihilarea puterii lor

In anii 451 şi 452 e.N s-a produs ultimul şoc al sălbaticilor huni asupra resturilor lumii civilizate. Attila a invadat Germania, în 450 e.N, după care a traversat Rinul şi a trecut în Gallia. A purtat cu el, în campanie, pe gepizi, pe ostrogoţi şi pe heruli, ca popoare supuse. In anul 452 e.N a invadat Italia până aproape de Roma.

Acea dublă invazie a constituit pentru latura apuseană a imperiului o repetare a celei din 447 e.N în provinciile orientale. S-a manifestat ca un iureş formidabil, în cursul căruia hoardele jefuitoare şi sângeroase ale conducătorului barbar s-au bucurat de etalarea tuturor pornirilor animalice.

In primăvara lui 451 e.N (7 aprilie) Attila a luat cu asalt Moguntiacum (Mainz) şi a dat foc oraşului. Apoi toată Gallia de nord–est s-a aflat la dispoziţia războinicilor săi. Devastările s-au întins până la Loara.

In final, marele general roman Aetius a reuşit să-l oprească pe Câmpiile Catalaunice, sau *Campus Mauriacus* (între Mainz şi Troyes). Acolo, la 20 iunie 451 e.N, s-a dat una dintre cele mai mari bătălii ale antichităţii. Armata romană, ajutată de contingente vizigote, france, burgunde şi alane i-a impus lui Attila retragerea spre Rin, smulgându-i coroana invincibilităţii. In luptă a murit regele Theodoric I-ul al vizigoţilor şi mulţi apropiaţi ai lui Attila. Bătălia de pe Câmpiile Catalaunice a constituit *ultima mare victorie romană în apus*, atât militară cât şi diplomatică. Acolo în provincia Champagne de azi, lângă Chalons, pe Câmpiile Catalaunice, două jumătăţi ale lumii barbare s-au repezit una asupra celeilalte. Se zice că sângele vărsat de luptători a format un râuşor la poalele deluşorului pe care s-au dus cele mai acerbe lupte.

Cu toate că avusese o xperienţă dură pe câmpiile Galliei, Attila s-a încumetat să atace Italia în anul următor (452 e.N.), aşa cum s-a

amintit anterior.In calitate de învingător, După ce a devastat nordul peninsulei, Attila a renunţat să se aventureze peste Apenini. Din punctul de oprire şi-a dictat condiţiile de pace către episcopul Romei, pápa Leon şi către plenipotenţiarii guvernului imperial de la Ravenna.

Renunţul de a ataca Roma s-a datorat pe de o parte succeselor parţiale ale lui Aetius împotriva unor hoarde hune ce acţionau independent, iar pe de altă parte fricii de a nu muri ca şi Alaric datorită îndrăznelii de a ataca oraşul etern.

Clauzele tratatului a adus hunilor o nouă extindere teritorială, în calitate de federaţi, dar nu au putut beneficia de ele. Cursul succeselor le-a fost întrerupt de moartea neaşteptatpă a regelui lor (453 e.N.). Moartea „biciului lui Dumnezeu", *flagellum Dei*, sau a lui Etzel, după cum era numit într-o epopee germanică, a survenit tocmai în momentul când vroia să se lanseze un nou atac asupra Thraciei şi Macedoniei, deoarece Constantinopolul întârzia să plătească tributul promis în 448 e.N.

Sălbaticul rege hun a murit misterios chiar în noaptea nunţii cu o prinţesă germanică pe nume Ildico. Se bănuieşte că moartea ar fi fost chiar un asasinat.

Imensele zguduiri produse de cei câţiva ani teribili de la mijlocul sec.al 5-lea e.N, de către huni, nu au lăsat urme durabile în geografia lumii barbare a Europei. Numai maghiarii au păstrat, „biciului lui Dumnezeu" o amintire particulară, asociind la mândria lor patriotică moştenirea din sângele hun. Ungurii au ocupat locurile pe care staţionase Attila după patru secole şi jumătate. Ei au dat numele lui Attila portului popular şi multor indivizi din rândul lor. Totodată îl privesc, din punct de vedere poetic, nu ştiinţific, drept primul lor erou fondator. Personajul teribil şi grosier este considerat de origine finică, comună cu a maghiarilor. De altfel ungurii, popor ce a păstrat mai mult ca altele instinctele primare barbare şi un fond de reacţii psihice nelămurite şi surprinzătoare, reprezintă singura excrescenţă străină genetic de pe trupul indo– european al Europei, trup cu trunchi şi cap latin, cu mâini active germanice şi cu picioare slave sprijinite spre Asia galbenă.

Generalul roman Aetius s-a născut la Durostorum (Silistra), în Moesia Inferior şi a învăţat arta armelor în anturajul vizigotic al lui Alaric. O perioadă a avut statutul ostatic la huni. Tânăr fiind a condus

60.000 de vizigoţi în ajutorul lui Ioan, uzurpatorul tronului roman al copilului Valentinianus al III-lea, fiul Gallei Placidia. Ulterior a fost iertat de împărăteasa mamă, primind comanda trupelor romane din Gallia. Ambiţia l-a condus, prin eliminarea concurenţilor Felix şi Bonifatius, la cea mai înaltă demnitate militară în Imperiul Roman de Apus. Timp de două decenii (433-454 e.N.) a exercitat autoritatea efectivă în imperiu, asigurându-i supravieţuirea sub un împărat incapabil.

Dovedindu-se cel mai talentat comandant militar roman al sec.al 5-lea e.N, el a limitat extinderea stăpânirii vizigote în Gallia, a distrus regatul burgund, constituit în regiunea Rinului mijlociu (436 e.N.) şi s-a aureolat cu salvarea civilizaţiei de sălbăticia hună în bătălia din 451 e.N, de pe Câmpiile Catalaunice. Calităţile lui militare şi diplomatice de excepţie l-au făcut respectat atât printre romani cât şi printre barbarii din toate seminţiile aflate în Gallia, căpătând supranumele de *„ultimul dintre romani"*. Nu se ştie care ar fi fost soarta umanităţii dacă Aetius nu ar fi rupt aripile lui Attila şi ce seminţie ar fi ocupat acum Europa.

După moartea acelui cuceritor barbar, fiii săi nu s-au înţeles asupra împărţirii populaţiilor supuse. Diverse seminţii, precum goţii, gepizii, rugii, herulii, resturi sarmate, alani şi suebi, au profitat pentru a scutura jugul şi de a despărţi. După numeroase lupte, gepizii i-au învins pe huni într-o bătălie sângeroasă purtată în Pannonia, într-un loc necunoscut şi numit de Iordanes, Nedao. Acolo 30.000 huni au rămas pe câmpul de luptă împreună cu Ellac, fiul mai mare al lui Attila. Fraţii săi s-au refugiat spre Pontul Euxin. Herac, cel mai tânăr, s-a ascuns la gurile Dunării. Alţii patru, Emnedzar, Uzindur, Uto şi Iscalm s-au stabilit provizoriu în Dacia nouă (Dacia ripensis). Impinse de alte populaţii barbare sosite mai târziu la masa împărţelii, hunii s-au refugiat treptat în nordul Mării Negre fiind asimilaţi de populaţiile ce au exercitat hegemonia politică în regiune (aravi, kazari etc.).

Ostrogoţii, care au rămas credincioşi hunilor până în ultima clipă, au obţinut dreptul, de la împăratul Marcianus, de a se stabili de-a lungul Dunării, pe malul sudic, de la Sirnium (Sremska Mitrovica), la Vindobona (Viena) şi spre răsărit până în Moesia, servind ca avangardă pentru apărarea frontierelor. In 454 e.N, ei au fost atacaţi de rămăşiţele hunilor care au trecut Dunărea, dar i-au învins şi i-au obligat să se refugieze în acea parte a Sciţiei udată de Dunăre, parte numită de ei

Hunnivar.

Câţiva ani mai târziu, în 462 e.N, aceiaşi huni au reapărut sub conducerea lui Dengisikh pentru a veni în ajutorul hunilor satagari, stabiliţi în Pannonia interioară şi pe care îi atacaseră ostrogoţii. Hunii au fost din nou învinşi şi aruncaţi dincolo de Dunăre.

După Iordanes, triburile hunice care întreprinseseră ultimul atac erau cele ale ulzingurilor, bittugorilor, angiscirilor şi ale bardorilor. Primele două nume au în componenţă cuvântul *uigur,* de unde se poate trage concluzia că erau triburi amestecate din huni şi turci uiguri şi au putut forma cuvântul *Hunngari* care, din sec.al 6-lea e.N, pare a fi desemnat populaţii din Ungaria actuală.

Cu timpul, o serie de triburi dispersate de huni au luat alte denumiri, după locurile în care s-au stabilit, precum sacromontisii şi fosatisii din *Dacia ripensis*. Alte triburi au evoluat în zona caucaziano–caspică, sau în Turkestan, precum hunii kadariţi, efthaliţi, sabiri, sau hunii avari, numiţi de noi simplu, avari.

Cert este că, în sec.5-6 e.N, în armata bizantină mai erau întâlnite unităţi de cavalerie formate din mercenari hun

Cartea a II-a

Lumea barbară europeană între Attila şi Carol cel Mare

- secolele 5-8 e.N. -

144

Căderea vertiginoasă a Imperiului Roman de Apus s-a produs imediat după dispariţia generalului Aetius, ucis mişeleşte chiar de mâna nevolnicului împărat Valentinianus al III-lea, la 21 septembrie 454 e.N. Au urmat, pe parcursul a 22 de ani, nouă împăraţi de care nu se pot spune prea multe cuvinte bune, deşi patru dintre ei au fost bine intenţionaţi. Aceştia din urmă precum şi ceilalţi, cu stigmat de marionete, s-au lăsat asfixiaţi de lumea barbară care se ridicase în armată şi la Curte. Se poate spune că acei ultimi împăraţi au fost nişte romani care au domnit într-un stat barbar.

Chiar din anul 455 e.N, sub domnia lui Avitus (455-456 e.N.), s-a ridicat la conducerea armatelor şi în fruntea statului aventurierul barbar Ricimer, fiul unui conducător sueb şi al unei fiice a regelui vizigot Wallia. După eliminarea lui Avitus, el a devenit adevăratul stăpân al Italiei. Ca general în serviciul acestui împărat s-a distins prin distrugerea unei flote vandale în apele Corsicei şi a unei armate vandale la Agrigentum, în Sicilia. In 455 e.N, sub domnia laşă a împăratului Petronius, Roma a cunoscut devastarea vandalilor lui Genseric.

In următorii şaisprezece ani, Ricimer, bazat pe componenţa majoritar barbară a trupelor, a schimbat împăraţii după bunul său plac. A deţinut puterea sub Maiorianus (457-461 e.N.), sub Libius Severus (461-465 e.N.,), l-a acceptat şi l-a condamnat la moarte pe Anthemis, nobilul senator trimis ca împărat de Curtea de la Constantinopol şi l-a susţinut imediat pe Olybrius (aprilie – noiembrie 472).

Uciderea lui Anthemis a fost atribuită barbarului burgund Gundobad, nepotul lui Ricimer, care a preluat şi comanda trupelor italice, după moartea iniţiatorului şi rudei sale. Gundobad a primit comanda trupelor ca moştenire, fapt ce dovedeşte, încă odată, impertinenţa la care ajunseseră comandanţii barbari în raport cu statul roman.

După exemplul lui Ricimer, Gundobad a numit şi el un împărat în persoana nevolnicului Glycerius (472-473), un ins de cea mai joasă condiţie. Glycerius a fost înlăturat de Iulius Nepos, împărat sosit tot de

la Constantinopol, cu flotă şi armată. Atunci Gundobad a trebuit să ia calea regatului burgund al tatălui său, unde a făcut carieră strălucită, dar a şi eliminat, ca un barbar de rasă, fraţi, cumnate şi nepoţi.

Sub noul împărat de sorginte bizantină, fostul secretar al lui Attila (448), Orestes,de origine barbară, a devenit *magister militum*, comandantul armatei romane, din rămăşiţele Imperiului Roman de Apus. Credinţa sa faţă de Curtea imperială a durat puţin. Experienţa căpătată pe lângă Attila precum şi dorinţa de putere l-au determinat să-l răstoarne pe împărat şi să aşeze în locul lui pe propriul fiu, tânărul nenorocit care va intra în istorie ca ultimul împărat al Imperiului Roman de Apus (august 475).

Pentru a-şi duce la începlinire planurile, Orestes a trebuit să-i atragă prin promisiuni pe mercenarii germanici conduşi de scirul Odoacru (Odoacer). Vicleanul şi neloialul Orestes nu a apucat să domnească prea mult în locul fiului său necopt. Neţinându-şi promisiunile faţă de mercenarii germanici a intrat în conflict cu Odoacru care l-a învins, în 476, la Placentia, l-a capturat şi l-a executat.

Nevârstnicul împărat Romulus Augustulus a primit clemenţa lui Odoacru şi a fost exilat în Campania, la vila lui Lucullus, pe promontoriul Mişene. Totodată, Odoacru, prin ambasadorii săi şi ai Senatului roman, a trimis împăratului Zenon din Constantinopol însemnele imperiale. El nu a îndrăznit să ia în mâna sa barbară sceptrul *auguştilor*. Obligat de împrejurări Zenon l-a acceptat pe Odoacru ca patrician, recunoscându-i guvernarea Italiei, dar nu i-a acordat calitatea de regent legitim.

Odoacru, declarat rege de către armată, a guvernat cu mari calităţi noul stat italian independent, stat aflat nominal sub sceptrul împăratului de la Constantinopol. Cei patrusprezece ani de guvernare a lui Odoacru au creat stabilitate, mulţumind atât pe barbari cât şi pe cetăţenii romani.

Oricum, din acel moment al dispariţiei adevăratului Impériu Roman de Apus, omenirea a trebuit să facă mulţi paşi înapoi pentru a-şi pregăti o nouă relansare, relansare care a dat roade peste un mileniu.

Odoacru era fiul lui Edecon, curtean al lui Attila, scir de origine. Edecon a participat alături de huni la distrugerea ostrogoţilor din nordul Mării Negre, în jurul anului 463. Şi-a găsit moartea în acea bătălie, iar

Odoacru a devenit căpetenia unei hoarde formate din sciri, rugi (rugieni), heruli şi tursilingi. Cu mica lui armată a intrat în slujba imperiului apusean, devenind şeful gărzii imperiale. După 30 de ani (pornind de la bătălia din 463) soarta a decis ca scirul Odoacru să fie asasinat de un urmaş al ostrogoţilor învinşi, în tinereţea sa, pe când era aliatul hunilor. Cel ce va răzbuna pe ostrogoţii ucişi în nordul Mării Negre a fost Theodiric, regele ostrogoţilor.

O curiozitate de amănunt a istoriei se prezintă într-un document ce vizează tinereţea lui Odoacru. Născut în anul 433, în tabăra hună (neamul scirilor era supus şi aliat al hunilor în acel timp), el a fost trimis într-o solie la Constantinopol înainte de moartea lui Attila (453). Acolo l-a ademenit eunucul Chrysphius, în vederea asasinării regelui hun. Curtea bizantină miza pe ura popoarelor germanice subjugate de sălbaticii asiatici. Nu se ştie dacă propunerea a avut vreun ecou în mintea viitorului rege al Italiei, dar este cert că el nu a avut nici un amestec în vreun atentat.

Destinul l-a desemnat pe Odoacru să dea lovitura de graţie de la sfârşitul definitiv al Imperiului Roman de Apus şi să devină primul barbar ce a purtat titlul de rege în Italia. Componenţa etnică a barbarilor peste care a domnit a fost foarte diversă, fapt ce l-a deosebit de ceilalţi regi barbari ce au întemeiat state barbare pe trupul imperiului. După cum am relatat, în faţa curţii imperiale de la Constantinopol, Odoacru a rămas numai un conducător al Italiei, supus Coroanei bizantine. El şi-a ales reşedinţa la Ravenna, unde dăinuise în ultimele şapte decenii şi tronul imperial roman de apus.

Reşedinţa de la Ravenna nu s-a dovedit de bun augur pentru ultimii împăraţi romani, pe care, viaţa, calităţile şi conjunctura istorică, nu i-a avantajat. Impăraţi slabi, mutilaţi sufleteşte, au trăit soarta de a fi desconsideraţi atât de către supuşi, cât şi de curteni, transformându-se în marionete jalnice.

Ravenna, după cum se va vedea, a adus ghinion şi în viaţa celui ce a luat de pe cap coroana împăraţilor romani. Odoacru şi-a stabilit capitala la Ravenna, dar tot acolo şi-a găsit şi sfârşitul, ca prizonier, desconsiderat, în mâinile unui ostrogot din neamul celor ce îi erau duşmani de 30 de ani. O dată cu el a luat sfârşit primul regat barbar al Italiei de componenţă multietnică.

a.-Regatul ostrogoţilor din Italia sub Theodoric I-ul cel Mare

In anul 489, Theodoric, regele ostrogoţilor federaţi ai Imperiului Roman de Răsărit, a pătruns în nordul Italiei pentru a-şi croi un loc sub soare şi în istorie. Theodoric a invadat Italia urmând sfatul dat de însuşi împăratul Zenon. Pe această cale Zenon a plănuit să salveze, partea sa de imperiu şi mai ales provinciile balcanice, de neastâmpărul ostrogoţilor deveniţi prea insolenţi.

In luptele ce s-au dat între Odoacru şi Theodoric, conducătorii militari germanici din Italia s-au alăturat invadatorului. Ei erau supăraţi că nu primiseră sub Odoacru funcţii de conducere, datorită folosirii în continuare a funcţionarilor romani experimentaţi. Lipsa lor de loaialitate şi antipatia a isbucnit imediat, confirmând încă odată instabilitatea comportamentală a barbarilor.

Odoacru a fost înfrânt de Theodoric în trei bătălii succesive şi cu caracter decisiv : pe Isonzo, aproape de Aquileia şi la Verona în 489, apoi pe Adda, în 490.

După bătălia de la Verona, Odoacru a avut intenţia de a se retrage la Roma, oraş mare şi greu de cucerit, dar porţile i s-au închis. Revenind spre Ravenna, a avut o confruntare victorioasă cu un corp de ostrogoţi şi a forţat pe Theodoric să se adăpostească în spatele zidurilor de la Pavia.

Vizigotul însă şi-a regrupat forţele şi a obţinut victoria de pe Adda. Odoacru s-a lăsat împresurat în Ravenna, unde a rezistat unui asediu lung, timp de trei ani. Oraşul era înconjurat de mlaştini care-l făceau greu accesibil pentru un asediator.

A capitulat la 27 februarie 493, după ce a realizat o înţelegere cu învingătorul, înţelegere care prevedea că vor conduce Italia împreună. Şapte zile mai târziu, în timpul unui festin, Odoacru a fost asasinat împreună cu fiul, soţia, fratele şi credincioşii săi. Prin mâna şi mânia lui Theodoric, ostrogoţii îşi plăteau astfel datoria de sânge ce o aveau

împotriva hunilor şi a aliaţilor lor. Asasinatul s-a produs în Palatul Laureto din Ravenna.

Theodoric a trăit între anii 453-526 şi a domnit asupra ostrogoţilor din 474 până în 526. Când a devenit conducătorul lor, acest descendent al strălucitei familii a Amalilor, ostrogoţii federaţi ai imperiului, erau stabiliţi în Macedonia. Theodoric a iniţiat imediat migraţia poporului său spre nord, spre Dunăre. Deşi exista un tratat anterior cu Imperiul Bizantin, tânărul conducător barbar a încheiat un nou tratat de alianţă cu imperialii, primind noi pământuri în regiunea Şiştov (Bulgaria) din Peninsula Balcanică. Cu acea ocazie Theodoric a primit şi titlul de *magister militum presaentalis* precum şi pe cel de *patricius.*

Ulterior, unele conflicte cu autorităţile imperiale l-au determinat să întreprindă raiduri pustiitoare în Thracia, Macedonia şi Dalmaţia. Confruntările cu romanii de răsărit s-au sfârşit printr-un nou tratat, care acorda ostrogoţilor zone mai mari din Dacia ripensis şi Moesia. Diplomaţia imperială a acţionat cu inteligenţă şi cu precauţie flatantă pentru tânărul barbar, acordându-i, în 484, demnitatea de *„consul designatus"*.

In acelaşi an, Theodoric s-a implicat în viaţa internă a imperiului, sprijinind pe împăratul Zenon în lupta împotriva uzurpatorului Illos.

Numai după doi ani, neastâmpăratul barbar a reluat raidurile în Thracia. Impăratul Zenon a scăpat însă de pericolul ostrogot prin alimentarea dorinţelor de mărire ale lui Theodoric. L-a numit *magister militum per Italia* şi l-a determinat, ca împreună cu cei 150.000 de războinici ai săi să intre în Italia nordică. După înfrângerea lui Odoacru, vizigotul a preluat stăpânirea întregii Italii, Siciliei, Pannoniei, a Noricumului şi a Raetiei, pe parcursul câtorva ani ce au urmat.

După numai patru ani de la cucerirea Ravennei, Theodoric a primit recunoaşterea imperială, ca *rege al goţilor* şi *regent imperial al Italiei*, cu dreptul de a purta purpură şi de a numi pe unul din cei doi consuli de la Roma.

Theodoric luând titlul de *„Dominus"* şi apoi de *„Rex"*, precum atesta Procopius, s-a dovedit un suveran înţelept şi luminat. A dat mare impuls construcţiilor, a desecat mlaştinile din jurul Ravennei şi a reparat apeductul lui Traianus. Prin el a apărut în Italia un adevărat stat germanic.

Pe Theodoric l-a urmărit ideea să întemeieze, în Italia, un stat

gotic cu structură romană. Mai exact, ostrogoţii şi romanii urmau să aibă două administraţii paralele şi separate dar să fie conduşi de un singur rege.

Când se afla la Roma, rezida de pe Palatin, dar reşedinţele lui predilecte au rămas Verona şi Ravenna. A ţinut să fie înmormântat la Ravenna. Acolo a construit un mausoleu circular impunător, inegalabil pentru lumea barbară şi chiar pentru cea civilizată a acelor timpuri. Mausoleul său deţine un element constructiv de excepţie, respectiv o calotă monolit din piatră, în greutate de 300 de tone. Construcţia aminteşte de tehnicile proprii numai unor ingineri romani.

Istoricii îl consideră pe Theodoric o personalitate superioară tuturor regilor barbari, o prefigurare a lui Carol cel Mare, ce a domnit peste lumea germanică după trei secole. El a iubit Ravenna unde şi-a cucerit puterea şi coroana. Acolo a dorit să odihnească pentru vecie.

Theodoric a fost animat puternic de sentimentul solidarităţii între popoarele germanice şi a ştiut să conducă o diplomaţie cu largi orizonturi. A căutat să stabilească legături dinastice cu regatele germanice vecine. Pe Audefleda, fiica sa, a căsătorit-o cu regele francilor, Clovis. Alte fiice le-a căsătorit cu Sigismund al burgunzilor şi cu Alaric al II-lea al vizigoţilor, ce îşi avea regatul în sudul Galliei şi în cea mai mare parte a Hispaniei. Sora lui Theodoric s-a căsătorit cu Thrasamund, regele vandalilor.

Incapabil ca rege, arian fanatic, dar om foarte cultivat şi inteligent, Thrasamund a apărut posterităţii ca cel mai simpatic dintre regii vandali, singurul pentru care valorile umane n-au fost nici indiferente şi nici de dispreţuit.

Theodoric era conştient că realizase cel mai prestigios regat germanic dar a considerat necesar să întreţină relaţii bune şi cu Bizanţul. Se considera şi era considerat cel mai puternic reprezentant al Imperiului Roman de Răsărit în Occident. Deşi a luat titlul de *„Rex"*, nu s-a considerat egalul împăratului, ci numai ofiţer imperial. A emis ordonanţe, dar nu legi (legile le emitea numai împăratul roman de la Constantinopol). Când a bătut monede, a aplicat pe ele efigia împăratului de la Constantinopol, la care a adăugat doar monograma sa.

S-a dovedit un devotat şi ataşat elev al instituţiilor romane, neschimbând nimic, atât în sistemul administrativ roman cât şi în cel

juridic.

In cei 52 de ani de domnie, dintre care 30 au fost de pace, pământurile părăsite au fost recultivate, mlaştinile au fost asanate, s-au construit drumuri şi canale. Viaţa culturală a dobândit un deosebit impuls datorită stimulării învăţaţilor vremii, pe care Theodoric i-a chemat la curtea sa şi a meşterilor bizantini,, aduşi pentru ridicarea construcţiilor regale.

Trebuie amintit că o parte din viaţă, până la maturitate, regele ostrogot şi-a petrecut-o la curtea imperială din Constantinopol. Trimis acolo, între 461-471, ca ostatic şi garanţie pentru loialitatea regelui ostrogot, a primit educaţia în spiritul roman, ca şi alte odrasle de conducători barbari. Curtea imperială i-a pus la dispoziţie cei mai de seamă profesori pentru a-l învăţa atât arta armelor cât şi pe cea a conducerii. Theodoric a rămas toată viaţa un admirator şi un devotat al civilizaţiei romane, deşi niciodată nu s-a împăcat prea mult cu ştiinţa scrisului, a cititului, sau cu lumea artelor aplicate. Dintre învăţaţii atraşi de Theodoric I-ul cel Mare (474-526) la curte, Boethius şi Cassiodorus s-au bucurat de cel mai mare renume.

Noul conducător al Italiei dorea să aibă o curte strălucitoare şi să întemeieze o dinastie durabilă, pe măsura pământurilor pe care-şi durase regatul. Era conştient de superioritatea civilizaţiei milenare a lumii romane şi dorea o integrare în această lume, alături de poporul său ale cărui carenţe le ştia şi dorea să le înlăture.

După moarte Theodoric cel Mare a intrat în legendele germane (Hildebrandslied, Wolfdietrichsage).

Personalitatea puternică a lui Theodoric şi autoritatea sa de necontestat, nu au lăsat loc nici unui murmur privind înclinaţia sa către cultura romană, spre Imperiul Roman de Răsărit, sau spre folosirea, cu predilecţie, a funcţionarilor romani.

După dispariţia lui fără moştenitori pe linie bărbătească, succesiunea la cârma statului italic, ca regenă, a revenit fiicei sale Amalasunta. Ea se născuse din căsătoria regelui ostrogot cu Audefleda, sora regelui Clovis. Frumoasa Amalasunta s-a căsătorit în 515 cu Eutharic, descendent al unui rege vizigot din neamul amalilor, neam vechi de regi din care se trăgea şi Theodoric. Eutharic a murit înaintea socrului său, în 525, lăsând în urmă un fiu pe nume Athalaric, care era

desemnat ca moştenitor al coroanei lui Theodoric. La moartea lui Theodoric, în anul 526, copilul avea mai puţin de 10 ani, iar Amalasunta a trebuit să domnească în numele său, la Ravenna.

Revoltat împotriva învăţăturilor şi înclinaţiilor romanice ale mamei sale, în 533 tânărul rege a iniţiat un complot care a fost înăbuşit de Amalasunta cu metodele dure ale vremii. După un an Athalaric a murit (20 octombrie 534). Cu numai 12 zile înainte Amalasunta, mama sa, se recăsătorise (8 octombrie 534) cu vărul ei Theodat. Dispariţia prematură a moştenitorului de tron a survenit dubios de aproape, în timp, de căsătoria mamei sale, dar autorii vremii au trecut totul sub tăcere.

In anul 535, adică numai după câteva luni, Iustinian, împăratul bizantin, a trimis la Ravenna ambasadori pentru a cere cedarea unor teritorii şi pentru a aminti de o promisiune anterioară, a lui Theodoric cel Mare, de renunţare liber consimţită la coroana ostrogoţilor în favoarea sa. Ambasadorii Bizanţului s-au bucurat de o primire deosebită şi de multă consideraţie. După plecarea ambasadorilor, Amalasunta, acuzată de soţul său de cedare în faţa cererilor imperiale, s-a trezit surghiunită într-un castel de pe lacul Bolsena, unde, curând, a fost ucisă prin strangulare în baie. Omorul l-au săvârşit demnitarii goţi care nu uitaseră represaliile Amalasuntei după complotul din anul 533.

Moartea reginei ostrogote a devenit imediat motivaţia lui Iustinian pentru a trimite pe generalul Belizarie în Italia, cu sarcina de a recuceri provincia şi de a pedepsi pe vinovaţi.

După moartea tatălui său, Amalasunta strânsese şi mai mult relaţiile cu Curtea bizantină, lucru ce nu a plăcut tuturor ostrogoţilor. Totodată, ea a căutat să aplaneze, mai mult decât tatăl său, contradicţiile dintre goţii şi romanii guvernaţi. Pentru romani, în vederea atragerii lor, a redus impozitele şi i-a onorat cu funcţii şi demnităţi. In puţinii ani cât a condus regatul italic, Amalasunta a continuat politica tatălui său de sprijinire a culturii şi civilizaţiei de sorginte romană. In timpul său, în jurul anului 529, Benedict de Nursia (c.480-c.545), creatorul monahismului în apusul Europei, a fondat mănăstirea de la Monte Cassino, din centrul Italiei, loc de tradiţie al creştinismului pe continent.

Fiul său, moştenitorul tronului, primise educaţia într-o pură tradiţie romană. Amalasunta însăşi era o prinţesă educată ce vorbea

curent greaca şi latina şi se comporta ca o bună conducătoare. Theodat, soţul şi ucigaşul Amalasuntei, a fost omorât de supuşi la scurt timp după fapta lui odioasă, în 536. Atunci, la numai 10 ani după dispariţia lui Theodoric cel Mare, regatul ostrogot nu mai avea unitatea şi coeziunea din timpul marelui întemeietor. Era măcinat de lupte interne şi de intrigi de palat. Cu toate acestea resursele militare şi materiale ale ostrogoţilor erau incomparabil mai mari decât ale generalului bizantin Belizarie. Acela dispunea de un corp expediţionar de numai 8.000 de oameni, în majoritate mercenari barbari.

In urma cuceririi Siciliei (534), Belizarie a invadat Italia, în 536 şi a ocupat Roma în 537. A rezistat eroic şi surprinzător unui asediu a 150.000 de ostrogoţi conduşi de Vitiges, noul lor rege, urmaşul lui Theodat. In final, Vitiges a trebuit să ridice asediul şi să retragă spre nord datorită epuizării materiale şi din cauza scăderii rezistenţei morale a luptătorilor săi barbari.

După ce i-au sosit întăriri din imperiul răsăritean, Belizarie a cucerit întreaga Italie, intrând în Ravenna, prin trădare, la sfârşitul anului 539 şi luând prizonier de regele ostrogot.

Atuci, istoriei, pentru o clipă, i s-a oferit un alt drum. Ostrogoţii au dorit să-l pună în fruntea regatului lor pe Belizarie. Dar nu a fost să fie aşa, deoarece Belizarie era un militar de onoare şi un credincios al familiei imperiale. Ulterior, comportarea sa demnă şi loaială a fost răsplătită cu nerecunoştinţă de familia imperială, de Iustinian şi Theodora, cu toate că mărirea şi strălucirea tronului stătea, atunci, în spatele sabiei lui Belizarie şi a abilităţii lui militare. Datorită intrigilorde la Curtea bizantină, Belizarie a fost rechemat la Constantinopol. Imediat ostrogoţii şi-au ales un nou rege în persoana lui Totila(541-552), personaj inteligent, abil şi energic. Totila (Baduila, sau Badvilax), sprijinit de coloni şi de sclavi, a obţinut un şir de victorii asupra armatelor romano-bizantine conduse de Belizarie şi apoi de Narses. In urma victoriilor a recucerit mare parte din Italia, a reocupat Napoli în 543 şi Roma la 17 decembrie 546 şi în 550.

Reacţia bizantină s-a arătat promptă. Generalul Narses, un infirm cocoşat şi eunuc de origine armeană l-a înfrânt pe Totila în bătălia, din 552, de la Busta Gallorum din Umbria (azi Gualdo Tadino), la nord-est de Perugia. In bătălie Totila a fost rănit mortal. Sub comanda unui nou rege, Teias, fratele celui dispărut, ostrogoţii au fost zdrobiţi definitiv

între Munţii Lattari şi Vezuviu, în 553.

Italia a devenit prefectură (14 august 554) şi apoi exarhat bizantin ce a dăinuit 200 de ani. Exarhii care deţineau toate puterile militare şi civile au creat la Ravenna o adevărată curte imperială. Condiţiile istorice ulterioare şi incapacitatea unor exarhi a condus la scăderea importanţei şi puterii acelei posesiuni bizantine din Italia nordică. In 751, Ravenna a căzut în mâinile lombarzilor (longobarzilor), iar exarhatul va ieşi din istorie, aşa cum se va consemna în continuarea lucrării.

Regatul ostrogotic din Italia a fost singurul stat germanic care a oferit, la sfârşitul sec.al 5-lea e.N şi începutul sec.al 6-lea e.N, spectacolul cu adevărat straniu şi paradoxal al eforturilor disperate, făcute de un cuceritor barbar pentru salvarea celui mai minunat patrimoniu al Romei antice. In timp ce în Gallia, Spania, sau în Africa, noii stăpâni au rămas fideli tradiţiilor etnice barbare, în Italia s-a văzut un got care a lucrat cu o energie nesecată pentru a menţine, sau a retrezi, vechea construcţie imperială, construcţie pe cale de prăbuşire în toate părţile.

Au existat păreri că, de la un capăt la altul al Occidentului, regii barbari germanici nu ar fi fost decât nişte executori testamentari ai împăraţilor romani, că lumea, sub egida lor, ar fi urmat cursa pe care fusese angajată anterior şi că *Oraşul Etern*, după invazii, nu a încetat să guverneze mai puţin lumea. Acest tablou aproape idilic într-o epocă dintre cele mai întunecate, dacă nu este ridicol este cel puţin copilăresc. S-a încercat să se aşeze aureole pe capul regilor franci, de către autorii francezi, dar stricta realitate nu a corespuns viselor acelor patrioţi subiectivi. Teza continuatorilor testamentari se poate aplica numai ostrogoţilor conduşi de Theodoric cel Mare. Guvernarea, legislaţia, civilizaţia, totul, a fost sau s-a vrut să fie roman sub acel rege barbar. Totuşi, eşecul tentativei şi concepţiei sale, eşec manifestat după moartea sa, a probat şi mai mult că încercarea avea să se sfârşească, pentru fostul Imperiu Roman printr-un triumf final germanic.

Organizarea politică şi administrativă din regatului lui Theodoric, a fost aceea care s-a apropiat cel mai mult de regimul roman defunct. Ca şi în ultima perioadă de viaţă a Imperiului de Apus, capitala s-a păstrat la Ravenna. S-ar fi putut crede că numai suveranul s-a schimbat. In jurul său s-a menţinut aceeaşi ierarhie de înalţi demnitari : prefect al pretoriului, maestrul birourilor administrative, questorul, comitele

darurilor, comitele afacerilor private etc. S-a regăsit, deasemenea, în Italia lui Theodoric, un vicar al Romei, un prefect al Romei (*praefectus Urbi*), un prefect al aprovizionării (*annona*), un prefect al gărzilor, un comite al apeductelor (*comes formarum*), un maestru al censului, respectiv al recensământului (*magister census*) etc. Senatul a supravieţuit, regele obişnuind să-i adreseze diverse mesaje în stil pompos, impregnat de majestatea romană.

S-au păstrat aceleaşi reglementări administrative ca şi pe timpul împăraţilor, aproape aceleaşi procedee de guvernare şi acelaşi personal de funcţionari civili. Provinciile au continuat să se confere unor guvernatori, repartizaţi ca şi pe timpul imperiului, în trei clase : *consulares, rectores,* sau *correctores* şi *praesides.* Nici regimul municipal nu s-a schimbat : curialii (curie), sau apărătorii, pe de o parte şi curatorii pe de alta, au continuat să joace în oraşe acelaşi rol ca şi în trecut. Cu acelaşi sistem financiar, cu acelaşi sistem monetar, Theodoric a încercat să aranjeze totul pentru a respecta sau pentru a reînvia vechea stare de lucruri. *„Regatul nostru*, i-a scris el împăratului Anastasius, *este o imitaţie după al vostru"* şi a mai scris că poporul ostrogot *„depăşeşte alte popoare în măsura în care urmăreşte"* exemplul dat de guvernământul imperial.

Pentru ca imitaţia să fie cât mai completă, regele ostrogot nu a ezitat să recruteze tot personalul administrativ numai dintre romani. Braţul său drept l-a întruchipat romanul Cassiodorus. Acela era fiul unui prefect al pretoriului şi a devenit questor, conducătorul birourilor şi prefect al pretoriului, după moartea regelui. Cariera funcţionarilor o urma pe cea tradiţională a funcţionarilor romani, cu succesiunea regulată de sarcini, de demnităţi onorifice, cuprinzând consulatul, patriciatul şi frumoasele titluri etajate, titluri care formau o ierarhie sacrosanctă, cu *clarissimi*, cu *spectabiles* şi cu *illustres*.

Separaţia funcţiilor civile de cele militare a rămas aceeaşi din timpul Imperiului Roman, de pe timpul împăratului Diocletianus, cu deosebirea că barbarii care compuneau armata erau singurii care deţineau şi comenzile. *„Romanilor le erau destinate ocupaţiile de pace, iar goţilor le revenea sarcina de a-i proteja cu armele"*, aceasta era ideea pe care regele a dezvoltat-o în mai multe rânduri prin edictele promulgate. Era vorba de două lumi, ale aceluiaşi regat, lumi

care se completau şi care nu s-au confundat niciodată. Ele nu se întâlneau decât în persoana regelui, conducătorul lor comun.

Atâta timp cât avea vârsta corespunzătoare purtării armelor, gotul era soldat. Ca soldat barbar al imperiului el campa, împreună cu familia, în teritoriul roman, sub ordinul ofiţerilor proprii. Rolul principal revenea „comitelui" care comanda detaşamentele din toată circumscripţia şi care, în mod natural, adăuga la puterile militare şi pe cele judiciare asupra oamenilor din subordine. Aceşti judecători militari îşi exercitau atribuţiile doar în afacerile în care erau implicaţi soldaţii goţi şi familiile lor. Pentru procesele dintre romani erau îndreptăţiţi să se implice numai judecătorii civili, adică cei romani. Pentru afacerile mixte, competenţa tribunalului militar nu era admisă decât cu prezenţa unui asesor roman, care se alătura comitelui got.

Se poate afirma că în regatul fondat de Theodoric s-a remarcat grija de a apăra, atât cât s-a putut, principiile guvernării imperiale apuse şi grija de a limita câmpul de acţiune al reprezentanţilor poporului got, încă nepregătit pentru a conduce, sau a se dedica unor activităţi ce presupuneau instruire şi bună tradiţie.

Grija aceasta s-a remarcat într-un mod mai mai suprinzător în domeniul legislativ. Ca atare, regatul ostrogotic s-a remarcat drept singurul dintre statele germanice în care legislaţia barbară a fost sistematic subminată de însuşi regele barbar, în avantajul legislaţiei romane. Din această cauză nici nu se cunosc prea multe despre „legislaţia" primitivă a ostrogoţilor.

A parvenit, însă, până la noi, un cod promulgat către anul 500 de către Theodoric şi valabil atât pentru goţi cât şi pentru romani. De la un capăt la altul, el foloseşte dreptul roman şi nu este decât o reamintire a dispoziţiilor inserate în codul Theodosian, sau în faimosul rezumat al *sentinţelor* juristului Paulus. Sigur că în cele o sută cincizeci şi patru de articole ale *Edictului* regelui got nu au putut fi prevăzute toate cauzele juridice, deoarece spaţiul şi timpul nu au permis. Pentru cauzele suplimentare, romanii şi barbarii, erau îndreptaţi către legile vechi încă în vigoare. Anumite prevederi ale dreptului primitiv ostrogot au păstrat o anumită valoare provizorie până la apariţia unei legi inspirate din lumea civilizată.

Dreptul privat, dreptul penal şi procedurile, s-au modificat în sensul dreptului roman. Actele practicii legislative, care s-au păstrat în

rezumatul *Variae* al lui Cassiodorus, probează că de fapt dreptul roman, înainte de sfârşitul domniei lui Theodoric, era aproape complet stăpân pe situaţie.

Ideea „personalităţii legilor", familiară altor şefi de stat germanici, repugna spiritului regelui ostrogot. *„Noi nu ne putem permite*, scria el comitelui got Sunhivad, către anul 510, *ca goţii şi romanii să trăiască sub două legi diferite* (*discreto jure*), *atunci când noi îi tratăm cu aceeaşi afecţiune"*. Această idee i-a fost atât de dragă lui Theodoric încât a repetat-o în diverse scrisori şi în mesajul către poporul roman căruia îi anunţa urcarea pe tron a succesorului său Athalaric, în 526 : *„La noi, regulile de drept sunt aceleaşi pentru toţi, goţi sau romani. Singura diferenţă care există între unii şi alţii este aceea ca goţii îşi asumă sarcinile militare în interesul comun, pentru ca voi romanii să puteţi să vă bucuraţi de binefacerile civilizaţiei romane"*.

Salvarea de la ruină a civilizaţiei romane a fost gândul cel mare al lui Theodoric. Deţinut mai mult de 10 ani la Constantinopol ca ostatic, pe timpul tinereţii, el a păstrat până la moarte admiraţia pentru acel contact prelungit cu arta şi cultura antică, cu toate că a rămas incapabil să conceapă singur o scrisoare sau să se servească de condei. Efortul depus de acest barbar pentru a menţine intact sau eventual de a restaura patrimoniul artistic al Italiei romane, s-a dovedit prodigios şi face de ruşine lumea creştină şi clerul creştin care a trăit după el numai cu gândul distrugerii vechilor amintiri.

La Roma, unde a venit să locuiască câtva timp, în anul 500, a elaborat un program de repunere în funcţiune a termelor, a apeductelor, a canalizărilor, a palatelor şi statuilor. Atunci a creat funcţia unui „arhitect al monumentelor publice" (*architectus publicorum*), personaj ce avea misiunea de a supraveghea lucrările de refacere şi de întreţinere. Teatrul lui Pompeius, Colosseumul şi zidurile de apărare ale oraşului, s-au bucurat de atenţia regelui got. Pentru aceste lucrări cărămidăriile de pe malurile Tibrului şi-au reluat activitatea de altă dată.

Theodoric nu s-a limitat numai la restaurări ci a trecut şi la construcţii noi. Palate, terme, amfiteatre au ieşit din pământ la Pavia, Verona, Tarracino şi Spoleto. Ravenna s-a acoperit de biserici şi edificii destinate a o face rivala Bizanţului: Basilica lui Hercules, palatul regal ce imita în parte pe cel ridicat de Constantin pe malul Bosforului,

bisericile Sfântul Andrei, Sfârntul Theodor (astăzi Spirito Santo), Santa Maria în Cosmedin (azi numită Baptiseriul Arienilor), Sfântul Martin cu Cerul de Aur (azi Sf. Apollinare Nuovo), mausoleul regal etc. O parte din acele monumente celebre au dispărut, sau au suferit transformări profunde, dar ceea ce a subzistat este remarcabil. Aceasta în ciuda unor gusturi îndoielnice, sau a unor greşeli comise de arhitecţii regelui got. Impresia pe care o produc acele monumente este cu adevărat grandioasă şi demnă. Se pare că maeştrii bizantini cu care a colaborat Theodoric au simţit nevoia să se ia la întrecere.

S-a căutat, fără îndoială, o originalitate veritabilă, dar fără rezultatul scontat. Colonadele, capitelurile, placajele de marmură, mozaicurile sclipitoare, totul era de imitaţie bizantină şi mai fusese produs până atunci. Unele exemple dăinuiau chiar în Ravenna precum monumentele ridicate pe timpul Gallei Placidia, sora înmpăraţilor Honorius (Occident) şi Arcadius (Orient). Regele got nu ţinea neapărat la originalitate ci la afirmarea în artă, ca şi în rest, a tradiţiilor romane.

In domeniul vieţii spirituale, suprema ambiţie a lui Theodoric cel Mare a fost aceeaşi, a urmăririi spiritualităţii civilizaţiei înaintaşe. Omul care s-a bucurat de încrederea sa şi care a avut delicata misiune de a transpune în scris voinţele regale, finul literat Cassiodorus, s-a arătat cu certitudine fidel gândurilor stăpânului său, atunci când a redactat textele epistolelor sau ale edictelor. El a încercat să apropie stilul şi modul de gândire de cele antice. Rezultatul s-a dovedit mai mult sau mai puţin fericit. Cassiodorus s-a aflat departe de simplitatea clasică, dorind să impresioneze printr-o erudiţie care n-a fost totdeauna de cea mai bună calitate. Totul i-a devenit pretext pentru digresiuni, sau pentru consideraţii morale, filozofice, istorice, mitologice, în care ţinea să afirme ştiinţa sa despre antichitate.

Etalarea aceea de ştiinţă putea provoca surâsul, dar a avut totuşi menirea de a redeştepta, în Italia, gustul literaturii bune şi a culturii clasice. Atât la Curtea din Ravenna, cât şi la Roma, sau Milano, în toate oraşele mari ale Italiei, retorii, poeţii şi savanţii îşi disputau favoarea publicului, sau a suveranului. Deseori Theodoric le acorda distincţii, sau îi acoperea cu onoruri. Dintre toţi trebuie remarcat episcopul de Pavia, Ennodius, panigirist atras de suveran, căruia i-a dedicat florile elegantei; dar banalei sale retorici, autor de discursuri, de piese în versuri, sau de literatură în care practicile lui Vergilius şi ale altor poeţi din

secolul lui Augustus s-au regăsit penibil de insistent. Se mai poate aminti poetul mistic Arator, a cărui epopee „*Faptele Apostolilor*" se prezintă, cu alură clasică, o formă de omagiu adus de cultura latină gloriei Sfinţilor Petru şi Pavel. Tot în acea epocă de avânt cultural a trăit şi afectatul şi delicatul Maximianus, ale cărui elegii amintesc de farmecul lui Catallus sau al lui Propertius. Boetius poate fi apreciat ca cel mai remarcabil dintre savanţii epocii, traducător şi comentator al lui Aristotel, al lui Porphyrios, al lui Euclid (Eukleides), a astronomului Ptolomeus şi autor al curiosului tratat *Consolaţie filozofică*. Lucrarea lui Boetius a pecetluit pecetluit cu o inculpare de înaltă trădare pe vechiul protejat al lui Theodoric, pe Cassiodorus, adresând totodată lumii un ultim şi emoţionant apel de a respecta înţelepciunea antică.

In acel regat ostrogotic condus de un barbar iluminat, s-a trezit o mişcare de renaştere intelectuală, a cărei origine trebuie căutată, fără nici o îndoială, în politica internă impusă. Puţin capabil de a gusta frumuseţile literaturii, sau meritele ştiinţifice ale operelor create de contemporani, Theodoric a văzut în aceste creaţii o aureolă indispensabilă unui stat format după modelul Romei imperiale şi a considerat că are datoria esenţială de a favoriza înflorirea culturală şi artistică.

Jocurile de circ nu le-a restabilit în vechea splendoare trecută, sau la nivelul măreţiei de pe malul Borforului, din Noua Romă. Cu toate acestea multe din edictele sale vizau strălucirea ce trebuia rezervată marilor sărbători consacrate de tradiţia romană. Ca şi altă dată, noii consuli inaugurau fiecare an al magistraturii prin petreceri publice şi prin distribuirea de bani. Toată vechea Romă a reînviat aşa cum a dorit barbarul Theodoric cel Mare.

Din păcate opera sa a avut un caracter artificial, iar poporul got, dezgustat de simplul său rol de apărător al civilizaţiei romane, s-a simţit tentat să scuture povara grea a moştenirii antice, sub apăsarea căreia se simţea înăbuşit. Poporul got dorea să revină la tradiţiile sale primitive şi a aşteptat docil sfârşitul neclintitului şi dreptvizionarului rege. Chiar dacă a avut unele laturi artificiale, sau caduce, opera lui Theodoric nu s-a dovedit fără importanţă. Menţinând Italia pe calea pe care fusese angajată de împăraţii Imperiului de Apus, regele barbar a evitat ruptura totală cu obiceiurile romane şi a făcut posibilă vasta tentativă de reconstituire a vechiului imperiu, tentativă întreprinsă de Iustinian după numai câţiva ani.

b.- Britannia romană invadată de anglo–saxoni

După retragerea trupelor romane în Gallia, în 407, uzurpatorul Constantinus a lăsat Britannia la îndemâna lumii barbare locale. In nord, picţii şi scoţii, celţi încă sălbatici cu feţe vopsite, au trecut puţin la sud de valurile romane ale lui Antoninus Pius şi Hadrianus. In partea sudică a insulei, brinanii (sau Bretonii) de aceeaşi etnie celtică, se prezentau mult mai apropiaţi de civilizaţie, prin lungul contact cu romanii.

Primii erau nişte montaniarzi ai nordului umed şi bătut de vânturile oceanului. Ceilalţi au locuit îndeosebi porţiuni de coastă din Irlanda. Sângele lor poate fi găsit în două elemente ale populaţiei britanice moderne: la şcoţienii, care şi-au păstrat numele şi care au fost câştigaţi pentru unirea cu Anglia şi la irlandezii deveniţi victime ale englezilor în epoca medievală.

Acei barbari celţi ce ar fi putut cucerii Marea Britanie după retragerea romană, nu au făcut-o. Ţara pe care ar fi putut-o fonda şi lăsa posterităţii, ca singura amintire curată a stirpei lor, a fost ruinată imediat de invazia anglo–saxonă de pe continent.

Invazia saxonilor în Anglia s-a încadrat în marea mişcare de migraţie germanică din sec.al 5-lea, pe latura de apus a continentului.

După retragerea romană, Britannia a rămas pradă triburilor războinice venite din Germania în sec.al 5-lea e.N, fenomen asemănător cu cel produs în Gallia, Hispania şi Italia. Alte mingraţii anterioare, de mai mică importanţă, aduseseră şi ele elemente germanice de pe continent. Iuţii din Sleswig şi din Iutlanda ocupaseră insula Wight, litoralul actual Hampshire şi Kent-ul, iar saxonii şi frizonii de pe litoralul baltic, au ocupat malurile Tamisei. Litoralul, cuprins între Portsmouth şi vărsarea râului Wash, purta numele de *Cittus saxonicum* încă înainte de sec.al 5-lea e.N.

Nu există asemănare, decât aparentă şi superficială, între migraţiile barbare din Gallia, Hispania, sau Italia şi cea îndreptată, peste

mare, spre Britannia. Spre deosebire de franci, burgunzi, vizigoţi, suebi, sau vandali, care s-au aşezat pe solurile provinciilor romane ca nişte cuceritori şi stăpânitori minoritari, anglo–saxonii nu s-au mulţumit numai cu supunerea britanilor (bretonilor), ci i-au exterminat. (Probabil că această structură genetică lipsită de elemente celte a făcut din englezi un popor cu totul deosebit de celelalte amestecuri germanice occidentale, mai puţin reci ca fire şi mai dispuse unor colaborări interstatale). In Britannia, lupta dintre invadatori şi invadaţi, a avut un caracter de război de rasă şi a unui război religios (cu efecte ce s-au propagat până în timpurile moderne).

Istoria acelei lupte are şi o faţetă legendară. In anul 449, doi regi ai mării aparţinând etniei saxone, fraţii Hengist şi Horsa, cărora li s-au alăturat triburi ale iuţilor, au debarcat din întâmplare pe coastele din Kent, oferindu-şi serviciile regelui britan Vortigern (cuvânt care poate însemna şi rege). Au primit ca recompensă insula Thanet. Noii veniţi au bătut pe picţi în câmpia de la Stamford.

Nu după mult timp, în 455, a izbucnit un război între britani şi oaspeţi. In bătălia de la Aylesford, Horsa a fost ucis, iar Hengist a repurtat victoria. Britanii îşi îndepărtaseră anterior comandantul suprem, ca suspect de trădare şi îl înlocuiseră cu fiul său, care a pierit în luptă.

Un comandant cu nume de roman, Ambrosius, venit din Gallia (din actualul Armorique), a ţinut piept câţiva ani teribilului Hengist, dar în final saxonul a triumfat şi a fondat regatul de Kent, regat care cuprindea comitatele actuale Kent, Middlesex şi o parte din Surrey.

Victoria a atras şi alţi barbari de pe continent. Aella, între 477-490, a fondat regatul saxonilor de sud (Sussex). In 495, Cerdic şi Kenric au debarcat mai la apus şi după mari eforturi au creat regatul de Wessex, regat care le va absorbi cu încetul pe celelalte.

In timp ce aceste bande invadatoare luptau contra regelui naţional şi legendar Arthur, altele, urcând Tamisa sub comanda lui Erkewin au fondat regatul Essex, care a avut Londra drept capitală.

Incurajaţi de exemplul saxonilor, anglii au pornit, la mijlocul secolului următor (sec.al 6-lea e.N.), din peninsula daneză. Au emigrat în masă, împreună cu femeile şi copii, stabilindu-se pe coasta nord–estică a Britanniei. Uffa a creat regatul Anglia de Est, Coeda a creat Mercia (575) şi, în sfârşit, cel mai vestit dintre ultimii sosiţi, Ida, a fondat

regatul de Northuberland, sau Bernicia. In acelaşi timp un rege al mării, numit Ella, s-a stabilit mai la apus, în Lancashire şi a organizat regatul Deiria.

Caracterul esenţial al cuceririi saxone a fost spontaneitatea şi incoerenţa expediţiilor. Dacă apărarea insulei britanice s-a manifestat ca dezlânată şi prost organizată, nici atacul nu a avut vreodată o conducere unitară. Celţii au dat dovadă de un grad mai mare de înapoiere, pe scara devenirii umane, o rămânere în urma celorlalte etnii barbare de pe continent şi, deasemenea, de mai puţină vigoare individuală decât anglo–saxonii.

Cei veniţi la prima oră a colonizării solului britanic, s-au dovedit implacabili în raport cu învinşii. Au procedat la o exterminare sistematică a foştilor rivali de pe câmpul de luptă. Ceea ce au urmărit ei, cu tenacitate originală, nu a fost doar o cucerire militară, ci a fost o luare în posesie completă. Odată drumul deschis, anglii au venit cu toţii, lăsând un deşert uman în urma lor, în ţinuturile de origine. Au adus în acel exod total până şi animalele domestice ce le deţineau.

Obiceiurile, instituţiile şi legile anglo–saxone s-au implantat pe sol britanic ca o imagine fidelă a ceea ce existase înainte de cucerire pe solul Germaniei de sus. Neavând de suferit, decât într-o proporţie minimă, efectul civilizaţiei romane, acele popoare germanice invadatoare au rămas fidele tradiţiilor proprii.

In timp ce toate popoarele germnaice, transplantate în alte provincii ale bătrânului imperiu s-au lăsat, mai mult sau mai puţin, impregnate de civilizaţia cucerită, iar saxonii rămaşi pe malul drept al Rinului au fost cuceriţi de franci, anglo–saxonii trecuţi în Britannia au rămas germanici puri. Providenţa a scăpat bătrânul continent de nenorocirea ca tot Occidentul să aibă o populaţie asemănătoare cu cea a Marii Britanii.

Invadatorii, deveniţi stăpâni, au rămas, pentru început, divizaţi în regate independente şi adesea inamice. Perioada respectivă s-a numit cea a heptarhiei. In realitate au existat când mai multe, când mai puţine regate (saxone : Kent, Essex, Wessex, Sussex; iar angle : Estanglia, Mercia, Northumbria). Cele mai importante dintre aceste state au fost, în primele secole, cele din nord, cele locuite de angli. Faptul explică de ce numele Anglia a sfârşit prin a-l înlocui pe cel de Saxa.

Anglii şi saxonii vorbeau aceeaşi limbă, iar instituţiile lor sociale erau identice. Trăsătura esenţială a organizării lor sociale era familia. Unitatea teritorială era precis delimitată de pământul necesar întreţinerii unei familii (hyde). Familiile erau unite prin legături de origine comună, prin tradiţii, sau prin interese comune. Mai multe comunităţi familiale formau nişte comunităţi numite *marks,* care au constituit germenii unor *townships*, sau comune de astăzi. O aglomeraţie de familii forma un *hundred*, care împreună cu altele formau comitatul, *ga* sau *shire*. Fiecare dintre aceste unităţi teritorial –umane avea adunarea şi conducătorul propriu. In fruntea fiecărui comitat se găsea un *eldorman* sau *alderman*, care primea în timp de război titlul de *herttoga* sau *hertzog*. Unirea mai multor diviziuni schire forma regatul, *rice* sau *kingdome*. Regalitatea se prezenta drept o instituţie esenţială în sistemul politic anglo–saxon. Oamenii liberi din tot regatul formau adunarea generală, consiliul înţelepţilor, sau *wittenagemot*. Regele, *King* sau *Cyning* era considerat un descendent al lui Odin (zeitatea supremă nordică).

Descendenţa divină a unei familii regale era ajutată şi de părerea adunării generale, atunci când se proceda la desemnarea unui nou rege. Nu devenea automat rege, fiul cel mai mare al defunctului, ci putea fi aleasă o rudă a sa. Originea divină nu a constituit o pavăză pentru regalitate. In sec.al 8-lea e.N, din cincisprezece regi din Northumbria, numai doi se pare a fi murit pe tron, toţi ceilalţi fiind asasinaţi, sau răsturnaţi. Acelaşi aspect s-a întâlnit în toate celelalte regate, dar avantajele materiale făceau ca demnitatea să merite riscul.

Cea mai mare revoluţie din timpul heptarhiei a constituit-o convertirea la creştinism, în cursul sec.al 7-lea. O misiunea trimisă de papa Gregorius cel Mare, în fruntea căreia se găsea Augustinus, a fost primită de Ethelbert, regele de Kent. Regatul Wessex a fost evanghelizat de către un călugăr din Italia de nord, Birinus, iar celelalte regate au intrat pe rând în comunitatea catolică, în perioada imediat următoare. Opera începută de către Augustinus a terminat-o Theodorius de Tarsus, arhiepiscop de Cantorbery. Biserica anglo–saxonă a creat o veritabilă unitate morală acelor mici regate divizate şi inamice, dând o conştiinţă naţională.

Heptarhia anglo–saxonă a durat până în 829, epocă în care regele Egbert de Wessex a devenit prin moştenire, achiziţie, sau cucerire, regele tuturor micilor regate. Se pare că înainte de secolul lui Egbert, în mai multe etape, au existat forme de organizarefederativă a diferitelor state.

In sec.al 8-lea, Offa, regele Marciei (754-794) s-a afirmat ca cel mai puternic rege al anglo–saxonilor, înainte de unificarea realizată de Egbert. Două fapte trebuie consemnate printre cuceririle şi atrocităţile acelui rege. A fost creatorul donaţiei către Sfântul Petru, sau a tributului către Roma şi a fost cel care l-a trimis pe învăţatul Alcuin la împăratul francilor, Carol cel Mare. Tot la Carol s-a refugiat Egbert, exilat de regele Uffa. Acolo s-a prezentat ulterior o deputăţie venită din Britannia, în anul 800, pentru a-i anunţa lui Egbert încoronarea ca rege de Wessex. Ulterior Egbert, ce fusese un exilat, a luat sub sceptrul său toate regatele anglo–saxone, aşa cum am relatat înainte.

Sub domnia acestui Egbert au început invaziile daneze care au devastat timp de trei secole şi jumătate insula britanică. Acele invazii fac parte din altă etapă istorică şi dintr-un alt val de barbarie care se va comenta într-o secţiune ulterioară a lucrării.

c.- Gepizii şi scurta lor afirmare

Originari din Scandinavia rece şi neguroasă, gepizii au fost totuşi o populaţie germanică înrudită cu goţii, care a urmat căi istorice proprii. După izvoarele antice şi după unele mărturii materiale, gepizii s-au desprins de marele grup gotic către sec.1 e.N, în regiunea gurilor Vistulei. Ei au rămas pe loc, lângă malurile Balticei, atunci când goţii au luat drumul spre nordul Mării Negre, în sec.al 2-lea e.N. Migraţia lor a început din vecinătatea burgunzilor abia după un secol, fiind consemnaţi, pentru prima dată, de autorii antici în jurul anului 250. Regele gepid Fastida i-a învins pe burgunzi, forţându-i să emigreze din zona de vărsare a Vistulei. După aceea, întreaga populaţie a intrat în deplasare spre sud şi s-a stabilizat provizoriu în nord–estul Daciei. Gepizii au fost menţionaţi printre populaţiile germanice care au participat la marea coaliţie a germanilor înfrântă de împăratul soldat Claudius II Gothicus, la Naisus (Niş), în 269.

Drumul de migraţie sudică al gepizilor l-a urmat, în linii generale, pe cel al goţilor. Alături de ostrogoţi au devenit, la mijlocul sec.al 5-lea e.N supuşii hunilor. Au participat la campaniile acestora împotriva imperiului şi au deţinut un rol deosebit în cadrul păturii conducătoare de la curtea lui Attila. Conduşi de regele Ardaric au luat parte la marea bătălie de pe Câmpiile Catalaunice alături de Attila (451).

După moartea monstruosului rege hun, care a ridicat în cursul campaniilor sale cruzimea şi teroarea la rang de armă psihologică, acelaşi rege gepid, Ardaric, s-a aflat în fruntea coaliţiei populaţiilor supuse care s-au revoltat împotriva dominaţiei hune. In bătălia de la Nedao (454) a înfrânt definitiv armata fiilor lui Attila. Momentul a avut o importanţă covârşitoare pentru istoria continentului, descătuşând fluxurile complexe ale migraţiilor şi lichidând practic penetraţia în Europa a unei seminţii care până şi genetic ar fi putut ameninţa civilizaţia ce o edificase antichitatea, atât pe pământul european cât şi pe cel asiatic.

După victorie fiecare uniune tribală s-a dus spre orizonturile apusene, sau sudice, de care era atrasă, sau unde alte grupări ale etniei lor se aşează în deceniile de după marea invazie. In valuri, majoritatea au pătruns în unele ţinuturi ale Imperiului Roman, cerând, sau impunând, statutul de federaţi. O mare parte au avut şansa de a intra chiar în componenţa trupelor romane. Imperiul Roman de Apus trăia ultimele sale clipe de existenţă tulbure.

Gepizii, principalii beneficiari ai bătăliei cu hunii şi a spulberării lor spre zările răsăritene, au ocupat câmpia dintre Dunăre şi Tisa, subordonându-şi politic şi militar şi spaţiul intracarpatic, respectiv Transilvania de azi. Impăratul răsăritean Marcianus (450-457) s-a văzut obligat să încheie cu ei un foedus şi să le acorde subsidii pentru o comportare binevoitoare faţă de provinciile balcanice.

In 489, gepizii, alături de rugi şi de triburi de sarmate, au avut nesăbuinţa să încerce să taie înaintarea ostrogoţilor conduşi de acela care urma să devină Theodoric cel Mare. Au pierdut bătălia de la Bolia şi s-au retras la miazănoapte pe râul Ulca (Sava ?). O parte a lor a urmat pe învingător în Italia, ceilalţi au continuat un lung conflict de frontieră cu ostrogoţii. In perioada când steaua ostrogotă se găsea la zenit, între anii 504-535, gepizii au fost nevoiţi să le cedeze ţinuturile dintre Sirmium şi Singidunum.

Curând au intrat în zona gepidă de interese, lombarzii, etnie germanică cu o afirmare mai târzie. In final, lombarzii au distrus regatul gepizilor, regat care nu avea trăsături bine conturate. Fiul regelui Turisund înfrânt prima dată în 551, pe nume Cunimund, a angajat un război decisiv împotriva regelui lombard Alboin. Infrânţi şi de această dată, în 567, de către coaliţia lombardo–avară, stipendiată de Imperiul Romano – Bizantin, gepizii au încetat a mai juca un rol politic, dispărând ca etnie de sine stătătoare din istorie.

Se spune că regele gepid Cunimund a fost ucis în bătălie chiar de mâna lui Alboin, iar craniul său a servit drept cupă celui din urmă. Obţinând-o ca pradă de război, Alboin s-a căsătorit cu fiica celui dispărut, Rosamonda.

O parte din gepizi, aşa cum se obişnuia în acele vremuri fără principii, în care materialul prima oricând în faţa spiritului, s-au lipit de germanicii lombarzi, ca supuşi credincioşi, iar ceilalţi s-au degradat ca

supuşi ai avarilor hunici. După acele evenimente numele lor a dispărut din mărturiile istorice scrise, aşa cum s-a spus deja.

Inamici cu un centralism mai bine închegat şi genetic mai agresivi, lombarzii, sau longobarzii, s-au dovedit mâna destinului fatal pentru gepizi. In momentul când celelalte seminţii germanice se aşezau şi încercau să organizeze o viaţă sedentară în cadrul unor state proprii, lombarzii erau încă seminomazi şi constituiau ultimul val al invaziilor germanice. Incă din sec.1 e.A., istoricul Velleius Paterculus îi caracteriza pe lombarzi drept: *„poporul germanic cel mai feroce, renumit prin sălbăticie"*.

In afara momentului astral al înfrângerii hunilor, gepizii nu au lăsat urme şi amintiri durabile în istorie. Nesemnificative sunt şi resturile locuirii lor în zona câmpiei ungare şi în interiorul arcului carpatic.

d.-Gallia şi francii de la Marea Invazie până în epoca lui Carol cel Mare - sec. 5-8 e.N.-

După moartea lui Alaric I-ul (410), vizigoţii au trecut în Gallia şi l-au determinat pe deplorabilul împărat Honorius să le cedeze Aquitania Secunda, cu Tolosa (Toulouse) drept capitală. In aceeaşi epocă a începutului de sec.5 e.N, francii ripuari au ocupat regiunea râurilor Moselle şi Meuse de astăzi. Francii salieni s-au răspândit în teritoriile de la nord de Somme, iar burgunzii au ajuns în Savoia. Aceste populaţii germanice erau de mult timp în contact cu romanii şi stabilirea lor dincoace de Rin şi de Alpi nu mai părea îngrijorătoare.

Furtunile care s-au abătut asupra Imperiului Roman au fost considerate, în prima parte a sec.al 5-lea e.N drept vijelii trecătoare. Puţin mai târziu părerea s-a schimbat. Spre stupoarea lumii civilizate, mândra Romă a ajuns la îndemâna jafului vandal, în 455, iar după câteva luni descendenţa bărbătească a lui Theodosius cel Mare s-a sfârşit. Timp de douăzeci de ani, la Ravenna au urmat convulsiuni şi intrigi de palat, până când victoria facilă a barbarului scir Odoacru a hotărât ruina Imperiului de Apus. Aetius nu mai era pentru a o împiedica, iar burgunzii au ocupat văile Rhonului şi ale răului Saone, cu libertate şi impertinenţă. Vizigoţii au încălcat deschis alianţa cu romanii întinzându-şi domeniul până în nord la Loara.

Către 455, Salvianus a scris *„De Gubernatione Dei"*, care nu mai era opera unui roman optimist, ca aceea scrisă de Paulus Orosus sub domnia lui Honorius. Teologul galez (Salvianus) prevedea prăbuşirea Imperiului Roman şi înţelegea că lumea barbară nu intrase în cadrul lumii civilizate fără a o disloca şi a o nărui. El vedea în transformările timpului său aurora unor timpuri noi, vedea în barbari un instrument divin de regenerare. Cu patrusprezece secole înaintea savanţilor germani el a inventat teoria *Germanenthum*.

Astfel, în moemntul în care ultimul împărat abdica (476) şi în care francul Clovis intra în scenă, oamenii bisericii gândeau să se alăture

conducătorilor barbari şi să le atribuie puterea temporală rămasă fără moştenitori. Vizigoţii şi burgunzii fuseseră convertiţi de către misionari ariani, iar francii rămăseseră încă păgâni. Clovis a înţeles probabil că gallo–romanii preferau unui rege eretic, crezător în Odin, un ortodox de nădejde. In orice caz, în prima sa campanie a menajat Biserica catolică. S-a convertit în 496 împreună cu 3.000 din războinicii săi, iar botezul i-a conferit avantaj politic. Alianţa regalităţii cu Biserica urma să persiste până în pragul secolului al XIX-lea.

În momentul când a murit Clovis, în 511, în toată Gallia viziogoţii fuseseră supuşi sau împinşi peste Pirinei. Făceau excepţie cei din Septimania, de pe coasta Mării Mediterane, de la vărsarea Rhonului până la Pirinei. Deasemenea, luase în stăpânire regate france fondate în Gallia de nord. Era comandantul respectat al luptătorilor franci, pe care îi îmbogăţise şi al gallo–romanilor, care nu cereau decât de a fi guvernaţi. Clovis ajunsese de a numi episcopi şi de a fi binefăcătorul şi „stăpânul" clerului catolic. Nu îi lipsea nici puterea oficială, deoarece împăratul din Orient îi acordase titlul de patrician. Prin el dinastia merovingiană era fondată.

Fără a reproduce istoria regilor merovingieni (Thierry I-ul, Clodomir, Childebert I-ul, Clotaire I-ul şi al II-lea, Gontran, Chilperic I-ul, Sigebert, Fredegonda, Brunehaut, Dagobert I-ul) trebuie spus că faptele însemnate ale acestei istorii, până la moartea lui Dagobert I-ul, au fost, pe de o parte, camapnii războinice care au extins cucerirea Galliei şi au aservit o parte din Germania, iar pe de altă parte au reprezentat dispute sângeroase ale descendenţilor lui Clovis şi incapacitatea lor de a guverna. Acei descendenţi şi-au împărţit moştenirea regală ca pe o proprietate privată, după cutumele francilor salieni. Cum ei nu-şi pierduseră instinctele unui popor tânăr şi nu erau înmuiaţi de desfrâul unei curţi regeşti, au ştiut să mărească moştenirea, cucerind Burgundia şi Septimania pe care Clovis nu apucase să le supună. Au impus tribut frizonilor, saxonilor, bavarezilor şi turingienilor şi au prădat dincolo de Alpi şi de Pirinei.

Ultimul dintre merovingienii cuceritori, Dagobert I-ul, a obţinut supunerea ducelui britanilor întinzându-şi dominaţia până la Wesser şi până în Boemia. Merovingienii au tins spre a-şi organiza propriul imperiu, dar au eşuat în această acţiune. Unul dintre motive a fost acela că de

fiecare dată unitatea regatului franc era subminată de împărţiri. In plus puterea era instabilă, iar viaţa dinaştilor incertă. Copiii lui Clodomir, Sigebert, Chilperic, Brunehant şi ai altora, au pierit în condiţii violente. Fiecare dintre merovingieni, odată intrat în posesia moştenirii, căuta mai ales să-şi deposedeze vecinii. Cei din urmă erau nevoiţi să trăiască în umbră, slăbiţi şi anulaţi.

După moartea lui Dagobert I-ul, în 639, merovingienii au domnit, dar n-au mai guvernat. Este vorba de perioada regilor trândavi. Puterea aparţinea consilierilor, sau ofiţerilor palatului, personsaje care au ajuns curând un fel de viceregi. In viitor problema era de a şti dacă stăpânii Austrasiei vor lua cu asalt Neustrasia şi vor restabili unitatea Galliei în propriul profit.

Austrasia, adică lumea francă orientală, conservase vigoarea barbară şi tot ea suporta greutăţile cuceririi şi creştinării ţinuturilor de dincolo de Rin. In ea rezida forţa germanică şi tot în ea îşi pusese clerul toată speranţa. Acolo a apărut familia Pepinizilor, născută din două familii puternice, cea a lui Arnulf şi a intendentului palatului Pepin cel Bătrân.

In 681, Pepin de Heristal l-a înfrânt pe intendentul Neustriasiei, Berthaire şi a guvernat ca intendent de palat toate regatele france. Sub fiul său, Carol–Martel, războinic aspru şi neobosit, triumful Austrasiei asupra populaţiei mai civilizate a Neustrasiei a fost definitiv. Prin aceasta destinul Pepinizilor a fost asigurat.

Odată cu anul 737, Carol–Martel, învingătorul emblematic al sarazinilor musulmani, la Poitiers, în 732, a lăsat tronul merovingian vacant. Avea titlul de principe şi nimic nu-i lipsea pentru a-l deţine pe cel de rege, afară de ajutorul papei care îl chemase împotriva invadatorilor lombarzi.

In 751, fiul său, Pepin cel Scurt, a luat coroana, iar papa Ştefan al II-lea l-a uns, în 754, la Saint-Denis, în baza unei promisiuni că va întreprinde o expediţie în Italia. Astfel, Biserica a răsturnat cu propria mână dinastia merovingiană la a cărei fondare contribuise. Alianţa Bisericii cu noua dinastie avea să se definitiveze sub domnia lui Carol cel Mare.

Opera acestei familii pepinide şi carolingiene a constituit-o restaurarea unui mare imperiu occidental. La moartea lui Pepin de

Heristal, ducii Bavariei şi Suabiei şi-au reluat independenţa. Saxonii ... invadat Turingia, frizonii s-au răsculat, Eudes s-a proclamat rege al Aquitaniei, iar din 712 arabii au întreprins incursiuni în Gallia şi au ocupat o parte din Septimania.

Carol–Martel, Pepin cel Scurt şi Carol cel Mare şi-au petrecut viaţa în războaie. Se poate vorbi de războiul religios împotriva arabilor invadatori, de supunerea Aquitaniei, de cucerirea Italiei şi de subjugarea şi creştinarea cu forţa a păgânilor germani, până la Elba.

De când Odoacru trimisese la Constantinopol însemnele imperiale ale apusului, basileul din răsărit guverna teoretic moştenirea apuseană a lui Theodosius cel Mare. Nimeni însă nu a susţinut practic valoarea unei astfel de prefăcătorii. Papa, dimpotrivă, a avut interesul reconstituirii Imperiului de Apus, cu gândul la un aliat laic sigur. Când de Crăciunul anului 800, în biserica Sfântul Petru din Roma, papa Leon al III-lea i-a pus lui Carol al francilor coroana imperială pe cap, toată asistenţa a strigat : *„Lui Carol Augustus, împărat al Romanilor, viaţă şi victorie!"*. Atunci s-a consumat uniunea dintre Imperiu şi cler, iar Carol a onorat demnitatea încă patrusprezece ani pentru binele şi progresul civilizaţiei.

Aruncând o privire asupra lumii ce a luat naştere între victoriile lui Clovis şi domnia lui Carol cel Mare, se constata o profundă şi progresivă transformare a societăţii în raport cu fosta lume romană. Dreptul public şi privat, condiţia persoanelor şi a pământurilor, care erau bine reglementate sub Imperiul Roman, în mod necesar au suferit profunde tulburări şi modificări, conforme cu concepţiile imigraţiei germanice, imigraţie care în Gallia a avut acel caracter lent de care s-a vorbit.

Atât vizigoţii, sau burgunzii, cât şi francii lui Clovis nu erau foarte numeroşi când au ajuns în Gallia. Cea mai mare parte a războinicilor barbari au primit pământuri vacante. Clovis nu a avut nevoie să recurgă la deposedări violente pentru a recompensa pe cei credincioşi. Nici fondul etnic–rasial şi nici limba nu s-au schimbat în Gallia. Totuşi perioada lungă de invazie a produs efecte considerabile. Mai ales francii, sosiţi ultimii, au adus, societăţii gallo–romane, în descompunere, puternice elemente de transformare: dispreţul pentru problemele spirituale, gustul pentru viaţa în aer liber şi în război, obişnuinţa unor asocieri libere,

absenţa administraţiei, a impozitelor şi a legilor generale.

Transpuşi în mijlocul populaţiei gallo–romane, care vedea în ei pe continuatorii împăraţilor, regii merovingieni au uitat repede originea proprie şi s-au împăunat în veşminte imperiale. Chilperic şi-a decernat epitetul de divin iar Dagobert şi-a confecţionat o diademă, un sceptru şi un tron.

Toţi oamenii liberi gallo–romani şi germani, au fost consideraţi teoretic supuşi, pretinzându-se să plătească forţat vechile impozite. Dar cadrele administraţiei şi ale fiscului fuseseră spulberate şi nu puteau fi reconstituite printr-o simplă afirmare de voinţă. Administraţia imperiului constituise o operă de secole. Merovingienii s-au văzut nevoiţi să se mulţumească cu două sau trei titluri pompoase şi să perceapă, de ici de colo, câteva dări directe, câteva concesiuni, sau venituri vamale. Ei au folosit, mai bine sau mai rău, resturile trecutului, nefiind atât de pricepuţi pentru a le confecţiona după alte tipare. Operele lor se regăsesc cu precădere în basilicile acelor timpuri, locaşuri în care arhitecţii decadenţei au plasat, pentru a susţine acoperişul, coloane şi frize prelevate din frumoasele monumente ale trecutului. Unele coloane erau prea mici aşa că s-au ridicat pe unele socluri neestetice, altele mai mari au fost tăiate fără a se ţine seama de proporţii. S-a crezut că astfel s-au realizat lucrări frumoase şi solide. Basilicile primitive n-au avut şansa de a fi respectate de timp. Chiar casa în care locuiau merovingienii se asemăna oricărui edificiu rău construit şi puţin durabil.

Carolingienii, ce au reprezentat o nouă dinastie, s-au detaşat repede de prima dinastie care nu ceruse de la vechea Romă decât lecţii de tiranie şi opresiune. Raţiunea de a fi, a dinastiei carolingiene, a constituit-o inteligenţa profundă de care a dat dovadă în acele timpuri obscure şi semiprimitive. Ideea de stat a reapărut cu forţă şi s-a exprimat în *Capitulare*, prin expresiile de „salvarea patriei" şi „profitul poporului".

Carol cel Mare preluând titlul de Imperator Augustus, a înţeles că nu putea restaura edificiul imperial decât schimbându-i fundamentele. El ştia să aprecieze civilizaţia romană a cărei grandoare i-o transmiteau oamenii Bisericii, dar natura spiritului său şi gusturile sale îl determinau să respecte efectele tradiţiilor germanice. Regele războinic nu a purtat decât de două ori costumaţia vechilor împăraţi şi nu a vrut să se despartă de sabia sa.

Carol reunea regulat adunările generale, unde delibera cu aristocraţia şi supunea *Capitularele* sale, aprobării oamenilor liberi. A abandonat total sistemul fiscal roman şi s-a bazat numai pe profitul privat. Nu dispunea de multe resurse sau, mai bine zis, diverse. Fiind cel mai mare proprietar funciar al imperiului a învăţat să-şi administreze averea cu înţelepciune.

Un anumit număr de instituţii noi au conturat o centralizare care nu avea nimic comun cu cea a Imperiului Roman târziu. Toţi oamenii liberi datorau jurământ de credinţă suveranului. Funcţionarii palatului şi cei care administrau Gallia, Germania şi Italia erau supravegheaţi cu atenţie. Nişte *missi dominici* făceau turnee pentru a corija abuzurile comise de către comiţi, sau de episcopi. Ducii nu aveau decât putere militară.

Exerciţiul justiţiei locale, în timpul merovingienilor, aparţinea oamenilor liberi din fiecare ţinut. Sub Carol exerciţiul justiţiei a intrat în mâinile *scabinilor*, care erau funcţionari veritabili şi în ale *centenarilor* (scutaşi), care au devenit agenţii puterii centrale. Dreptul de a bate monedă s-a rezervat exclusiv atelierelor imperiale.

Carol cel Mare neputând avea o armată permanentă, a reglementat mai bine obligaţiile serviciului militar în timp de război.

Această epocă, dintre sec.5-8 e.N, care se numeşte evul mediu timpuriu, s-a manifestat în Gallia ca o epocă grosieră şi violentă. Dreptul criminal şi procedura aprecierii mărturisirilor sunt suficiente pentru a o demonstra. Carolingienii, nu numai merovingienii, nu au avut idee cum să reformeze obiceiurile care se întindeau în întregul lor imperiu, atât în palate cât şi în colibe sau biserici. Principiul german al legitimităţii răzbunării s-a perpetuat. Carol cel Mare însuşi nu a putut împiedica războaiele private.

Intr-o asemenea societate, munca meşteşugărească şi intelectuală era, în mod natural, puţin dezvoltată. Pe timpul merovingienilor obiectele manufacturate au atins preţuri enorme, iar artiştii de orice fel duceau o viaţă nenorocită.

In timpul lui Carol cel Mare s-a produs o adevărată renaştere, desigur, la dimensiunile posibile într-o lume barbară. Dacă ideile morale au rămas obscure şi obiceiurile barbare, nu s-a putut lupta decât pentru lucrarea mai bună a pământului.

Oraşele din sud, care rămăseseră în relaţii cu Italia şi cu Orientul au avut din nou privilegiul unui comerţ prosper, datorită unei cereri ridicate de produse. Paza drumurilor şi a fluviilor s-a asigurată peste tot, cel puţin pentru un timp.

Sub comanda acelui emblmatic dinast, trezirea spiritului s-a dovedit mai remarcabilă şi mai durabilă. Naivii pedanţi ai Academiei palatine de Aix-la-Chaplle au aprins o mică lampă care va continua să lumineze în claustrele monahale şi care se va reaprinde cu putere în sec.al 13-lea.

Primii carolingieni au fondat un imperiu puternic în care se putea munci şi gândi. Totuşi, abila restaurare a puterii monarhice, sub Carol cel Mare, nu a întârziat decât cu o jumătate de secol fărâmiţarea politică şi închegarea regimului feudal.

Incepând cu timpul invaziilor au germinat fenomenele sociale care au pregătit o nouă organizare socială. De atunci oraşele au pierdut cea mai mare parte a locuitorilor. Foarte puţine au mai păstrat urme ale vieţii cu adevărat urbane. Marea parte a populaţiei din evul mediu timpuriu s-a îndreptat spre viaţa rurală. Societatea s compunea la sate din oameni liberi, clerici, sau şerbi. Pentru acea populaţie apăsată de muncă, de necazuri cotidiene şi de misticism negru, originea etnică nu avea mare importanţă. In schimb distincţiile de clasă erau nete.

La încputuri nu exista nobleţe. Oamenii liberi trăiau toţi în condiţii de nobleţe. Purtau arme şi se hrăneau din produsele pământului lor, cultivat de oamenii neliberi. Printre oamenii liberi, sau „supuşi", se distingeau cei din partea superioară a societăţii. Aceia aveau un angajament special cu regele şi formau spijinul său. In partea inferioară a societăţii se găseau cei care, neputincioşi să se apere, se vedeau nevoiţi să ceară şi să accepte protcţia de la un vecin puternic. Intre cel două categorii interveneau contracte de supunere şi protcţie. La încput contractele nu presupuneau donarea unor bunuri, dar în sec.al 7-lea e.N au apărut prevederi ce presupuneau deja multe beneficii pentru cei ce asigurau protecţie. Regele acorda protecţia sa celor din treapta apropiată lui, iar seniorii o acordau „recomandaţilor" sau „vasalilor" lor, în schimbul anumitor servicii. Când concesiunea a devenit viageră, sau perpetuă, a apărut feudalitatea.

O altă trăsătură a acelui ev mediu, s-a manifestat prin aceea

că între rege şi marele proprietar nu exista decât o legătură personală şi că acela era propriul său stăpân. Incă de pe timpul merovingienilor, regii acordau „imunitatea" care închidea funcţionarilor săi intrarea în domeniul imunitar particular. Alături de acest fel de nobleţe, căreia îi lipseau încă titlurile ereditare, se găsea Biserica. Faptul îi acorda acesteia foarte mari puteri. Merovingienii o sufocaseră cu danii şi deţinea imunitate pentru domenii din ce în ce mai considerabile. După aceea Biserica a beneficiat de dijmă de la populaţie (zeciuială).

Biserica s-a erijat în protectoarea năpăstuiţilor şi a uzat, în favoarea lor, de dreptul de azil şi de excomunicare. Ea proclama egalitatea tuturor în faţa lui Dumnezeu şi atrăgea pe barbarii care aveau o inimă simplă, încă păgână. Biserica îşi justifica bogăţiile prin aceste servicii, dar în acelaşi timp avuţiile au transformat-o într-o aristocraţie teritorială. Nenumăraţi episcopi şi călugări au lăsat să li se scalde cârja în sânge. Lucru şi mai grav pentru mersul istoriei, a fost acela că unii dintre cei mai pioşi şi recomandabili clerici au devenit seniori, intrând în anturajul regelui şi au îngroşat numărul fidelilor lui. Pe treapta cea mai joasă a societăţii se aflau şerbii, trataţi în regim de semisclavaj.

Carol cel Mare a fondat singura monarhie posibilă în timpurile, când ideile romane de *imperium*, dreptul public şi de administraţie deveniseră abstracţii incomprehensibile. El nu a încercat să împiedice vasalitatea, care atrăgea de la unii la alţii pe supuşii imensului său imperiu. Ofiţerii săi aveau un plus de autoritate asupra oamenilor liberi, când aceştia erau vasalii lor. Dar nu era departe ziua când acei ofiţeri urmau a încerca să devină suverani independenţi pe domeniile lor.

Forţa acelei monarhii carolingiene, fără armată permanentă şi fără finanţe regulate, a rezidat în geniul personal al fondatorului său. Sub succesorii incapabili ai lui Carol cel Mare imperiul s-a dezintegrat. Titlul imperial şi-a pierdut tăria pe timpul domniei deplorabile a lui Ludovic cel Pios. După unitatea morală a fost distrusă şi unitatea teritorială încropită de Carol cel Mare.

Fiul cel mare al lui Ludovic cel Pios, Lotar, a încercat să-i oblige pe fraţii lui să-i recunoască autoritatea, dar a fost înfrânt la 25 iunie 841. După lungi negocieri cei trei fraţi au încheiat tratatul de la Verdun (august 843). Deşi au declarat la început că intenţionează să păstreze unitatea imperiului, ulterior ei l-au distrus. (Lotar, Ludovic

Germanicul şi Carol cel Chel). Luptele fratricide dintre fiii lui Ludovic cel Pios n-au avut drept cauză antagonismul unor pretenţii etnice în creştere, ci invers, luptele acelea au devenit cauza îndepărtată a naşterii naţionalităţilor şi a antagonismului de mai târziu din apusul continentului.

Tratatul de la Verdun (843) a creat practic trei regate, Italia, Germania şi Franţa, asigurându-le frontiere care nu se puteau justifica nici prin etnie, nici lingvistic, nici geografic şi nici prin tradiţii.

Regatul lui Carol cel Chel, care avea ca limite, la est râul Ecaut, partea mijlocie şi de sus a râului Meuse, râul Saone şi fluviul Rhone, a constituit leagănul naţiunii franceze. Desigur că regii acestei ţări s-au gândit să încalce tratatul de la Verdun, astfel că scopul clasic al politicii capeţinilor (de la Capet) a fost mereu cuprinderea „frontierelor naturale ale Galliei", frontiere pe care le descrisese Caesar.

e.-Vizigoţii, de la întemeierea statului până la cucerirea arabă a Peninsulei Iberice

După moartea lui Alaric, cuceritorul Romei (410), noul rege vizigot ales, Ataulf, a evacuat voluntar Italia şi printr-un tratat cu împăratul Honorius al Imperiului Roman de Apus, s-a mulţumit cu ocuparea şi guvernarea provinciilor Gallia Narbonensis şi Hispania Tarraconensis. A luptat ca şi alţi barbari liberi spre folosul imperiului. A ocupat cu războinicii săi partea din Hispania care îi fusese atribuită, a luat Barcelona şi a devenit primul rege vizigot al Spaniei.

Singeric uzurpatorul său şi apoi Wallia, aleşi ca succesori ai săi, s-au dovedit, la început, ostili romanilor. Cel din urmă s-a reconciliat cu imperiul şi a pornit împotriva altor barbari care ocupau Spania. După numeroase lupte el a forţat pe vandali să se refugieze în munţii Galiciei, i-a exterminat pe alani, care de atunci aproape că au dispărut din istorie şi a cruţat pe suebi care se recunoscuseră tributari Romei. Invingător peste tot, Walia a cedat romanilor provinciile cucerite în Spania, primind în schimb provinciile Aquitania Secunda şi Aquitania Tertia din sudul Galliei. A murit la Tolosa (Toulouse) din care făcuse, în 418, capitala primului regat germanic de pe teritoriul Imperiului Roman.

In acea epocă tulbure au dominat, confuzia, haosul, mobilitatea etnică şi de guvernare, deplasarea barbarilor pentru motive neseminificative, războaiele fără alt motiv decât obţinerea de pradă, tratatele de pace care nu durau, răsturnarea continuă a alianţelor, nimic cu limite precise şi lipsa de drept pentru oameni. Se poate spune că trei populaţii invadatoare reuşiseră să se stabilească foarte aproape în Spania : în nord –est, pe valea Ebrului, vizigoţii, în Lusitania (Portugalia), către ocean, suebii şi în provincia Boetică, vandalii. Restul peninsulei rămăsese romanilor şi de fapt se bucura de o oarecare independenţă, deşi fusese devastată de barbari.

O primă uşurare a peninsulei a constituit-o plecarea vandalilor, în 429 (plecare de care s-a vorbit). Fuseseră chemaţi în Africa de nord de comitele roman Bonifatius, guvernatorul roman, dar au lăsat ca amintire a trecerii lor prin sudul Spaniei, odioase devastări şi numele lor aplicat frumoasei provincii Boetica. Jefuită îngrozitor Boetica, spun istoricii francezi, a rămas cu numele de *Vandalusia*, devenit ulterior Andalusia. O versiune mai adevărată este aceea că vandalii silingi înghesuiţi de vizigoţii credincioşi Romei s-au retras în Boetica în anii dinaintea exodului spre Africa de nord. Numele provinciei a devenit Vandalusia datorită locuirii de către ei şi nu doar datorită jafurilor care erau practicate de toate hoardele barbare pe toată întinderea Europei.

La vestea plecării vandalilor, suebii s-au grăbit să ocupe provincia bogată, iar regele lor, Rechilan, după trei ani de lupte, a reuşit să unească sub puterea sa, Galicia nordică., Lusitania vestică şi Boetica. El s-a străduit să îndulcească natura sălbatică a suebilor săi şi să împace populaţia romanică prin justiţia guvernării sale. Când a murit, la Merida, în 448, a lăsat fiului său o autoritate solidă asupra întregului apus al Peninsulei Iberice. In acelaşi timp romanii dispuneau de estul şi nord–estul Spaniei, iar vizigoţii se găseau peste Pirinei.

Romanii erau foarte ocupaţi de ceea ce se petrecea la nord de Pirinei, în Gallia de care se apropia Attila.

Theodoric I-ul, regele vizigoţilor, cel mai sigur apărător al Imperiului Roman în decadenţă şi-a căsătorit fiica cu Rechiar, fiul suebului Rechilan, tânăr care s-a convertit la catolicism. Regele vizigot s-a alăturat lui Aetius şi a luptat pe Câmpiile Catalaunice (451) împotriva lui Attila pierzându-şi viaţa în luptă.

Fiul său mai mare, Thorismond, care i-a succedat, a murit la scurt timp, sugrumat din ordinul fraţilor săi, în 453. Cel mai vârstnic dintre fraţi, Theodoric al II-lea, s-a aliat cu romanii, la început cu Valentinianus al III-lea şi apoi cu Avitus. Liniştit dinspre partea Galliei a plănuit să preia Spania de la suebi. In anul 456, a urmărit pe regele lor, Rechiar, care făcea o incursiune în Catalonia romană. A luat cu asalt oraşul Bracara Augusta şi a omorât pe Rechiar, care i-a căzut în mână şi după o campanie fericită, campanie în care a supus cea mai mare parte a suebilor. A mărşăluit apoi spre Lusitania, în 457, pentru distrugerea bandelor suebe care încă luptau. Când a aflat despre

moartea împăratului Avitus, s-a temut pentru securitatea posesiunilor din Gallia şi a plecat acolo cu o parte din armată.

Anii care au urmat au fost marcaţi de luptele vizigoţilor, continue şi obscure, cu romanii aliaţi, pe de o parte şi cu suebii pe de alta. Suebii s-au divizat în mai multe grupări şi a trebuit ca lupta să se ducă cu fiecare trib în parte. După cinci ani moleşeală generală s-a ajuns la încheierea unui armistiţiu cu diversele elemente turbulente.

In aceeaşi perioadă, Theodoric al II-lea a rupt alianţa cu Roma, întinzându-şi posesiunile din Gallia. Administrând cu înţelepciune, s-a făcut recunoscut ca suveran de către regele suebilor, care reuşise să-şi reunească diversele triburi. Theodoric al II-lea programase fundamentele unei mari puteri vizigotice, dar a fost asasinat la Tolosa de către fratele său Euric (466). Se poate spune că fratricidul, ce a domnit între 466-484), a continuat opera fratelui său. S-a aliat cu romanii pentru a prelua cea mai mare parte a teritoriilorlor încă deţinute de aceia în peninsulă, a întins posesiunile sale, în nord, până la Loara, a sprijinit înflorirea artelor, a lăsat în pace pe catolicii din Spania, cu toate că el era arian şi a pregătit un rezumat de legi pentru supuşi(*Codex Euricianus*).

La moartea lui Euric, în 484, fiul şi succesorul său, Alaric al II-lea, a continuat codul început de tată(*Lex Romana Visigotorum*) şi s-a luptat cu regele franc Clovis, găsindu-şi moartea în bătălia de la Vouillé (507). Vizigoţilor nu le-a rămas atunci din toată Gallia decât partea extrem sudică de pe coasta Mării Mediterane, de la Pirinei până la Alpii Maritimi. Capitala Tolosa a fost pierdută şi ea. Trebuie observat că până în 507 regatul vizigot a avut centrul de greutate în Gallia sudică, iar ulterior şi-a deplasat dominaţia asupra Hispaniei, rămânându-i în Gallia numai o fâşie îngustă de pe coasta Mării Mediterane.

O parte din vizigoţi au proclamat rege pe un bastard deja matur, Gesalric. In acel timp majoritatea vizigoţilor au recunoscut drept rege pe fiul legitim, Amalric, care nu avea decât cinci ani şi care a fost susţinut de Theodoric cel Mare, regele ostrogoţilor. Un anumit Theudis a primit regenţa, dar apoi, deoarece a părut prea servil faţă de regele Italiei, a trebuit să se retragă în viaţa privată.

Căsătorit cu o fiică a francului Clovis, Amalric a încercat să o forţeze să se convertească la arianism. Ea s-a plâns fraţilor săi care au

pornit împotriva regelui vizigot. Amalric a murit asasinat, în 531, de mâna francilor sau a soldaţilor proprii.

Theudis, care dăduse dovadă de abilitate ca regent, a fost proclamat rege. A obţinut unele succese împotriva francilor, respingându-i la Zaragoza şi a stabilit capitala la Barcelona. A fost ucis de un nebun în 548. Principalul său general, Theudogisil, i-a urmat la tron, dar a murit şi el înjunghiat de către puternicii zilei din lumea vizigotă, ale căror solii le batjocurise.

Au apărut apoi doi competitori, Agila(549-554) şi Athanagild(554-567). Cel din urmă s-a aliat cu împăratul bizantin Justinian care se străduia atunci să reconstituie Imperiul Roman. I-a promis oraşe de pe litoralul spaniol şi a obţinut ajutorul cu care şi-a înlăturat rivalul. Acela a murit înjunghiat de proprii partizani.

In 554, Athanagild a fost recunoscut ca rege de către toţi vizigoţii. El şi-a stabilit capitala la Toledo, unde a avut o curte strălucitoare. A căutat alianţa cu francii măritându-şi fiicele, Galsuintha şi Brunehaut, cu Chilperic şi Sigebert. Când s-a simţit stăpân pe situaţie a încălcat alianţa cu bizantinii, gonindu-i prin luptă din unele locuri întărite şi a demonstrat un remarcabil spirit de moderaţie şi justiţie în conducerea statului.

La moartea acelui rege, în 567, au urmat multe luni de dezordine în lumea vizigotă iberică. Puternicii zilei, pretindeau că nu se găsea persoana demnă de coroană şi se comportau independent pe domeniile lor. Profitând de dezordine, imperialii bizantini şi-au întins cuceririle, iar conducătorii suebi s-au dedat la jafuri. Excesul de necazuri a impus remedierea situaţiei. Puternicii naţiei au ales calea reconcilierii, alegând drept rege pe Liuwa, guvernatorul Galliei gotice.

După un an, noul rege, reţinut de evenimentele de dincolo de Pirinei, a cerut să fie înlocuit la guvernarea Spaniei de fratele său Leowigild(567-586). Acesta, pentru a-şi întări autoritatea, s-a căsătorit cu văduva fostului rege Athanagild. A reluat de la bizantini oraşele Medina, Sidonia şi Cordoba şi aproape toate punctele ocupate de aceştia pe coastele iberice. In 572, odată cu moartea lui Liuwa, Leowigild a devenit conducătorul unic recunoscut al tuturor vizigoţilor (până atunci vizigoţii din sudul Galliei se supuseseră numai lui Liuwa).

Leowigild a dorit ca tronul să devină ereditar şi nu a întâmpinat

nici o rezistenţă în a-şi declara ca moştenitori pe fiii Hermenegild şi Recared. Ulterior a supus pe Vasconi (Basci) şi populaţiile din Ozlopeda (munţii Cazorla şi Alcarraz), care până atunci rămăseseră independenţi. La căsătoria fiului Hermenegild cu o fiică a francului Brunehaut, i-a atribuit acestuia o porţiune din vastul său stat, cu Sevilla drept capitală.

Fiul nerecunoscător s-a făcut catolic şi a ridicat arma împotriva tatălui, contând pe ajutorul tuturor nemulţumiţilor, al romanilor, al imperialilor bizantini şi al vasconilor (bascilor) subjugaţi.

Leowigild a reprimat revolta şi l-a prins pe fiul răuvoitor, ducându-l prizonier la Toledo (581). Tânărul prinţ a scăpat, s-a aliat cu un conducător sueb, dar a fost recapturat la Cordoba. A reuşit să evadeze pentru a doua oară şi a provocat o nouă revoltă, dar fiind abandonat de adepţi s-a văzut forţat să se predea.

Avându-l prizonier, tatăl său a dorit să-l oblige să renege creştinismul catolic, dar tânărul l-a insultat pe episcopul arian, însărcinat să-l convertească. Iritat, tatăl a ordonat executarea fiului rătăcitor (565). Leowigild a fost ultimul rege vizigot de religie ariană.

In anul următor, bătrânul rege, după ce a distrus tot cea mai rămăsese din independenţa suebilor şi după războiul avantajos împotriva francilor, s-a stins, lăsând reputaţia unui abil om politic şi a unui administrator înţelept. Primul printre regii vizigoţi, el şi-a reprezentat pe medalii capul încoronat şi s-a prezentat în adunările solemne aşezat pe un tron, cu un sceptru în mână. S-a arătat puţin favorabil catolicilor în timpul revoltelor fiului său şi a exilat mulţi episcopi ai acestei credinţe, intuind parcă rolul nefast pe care-l vor juca în viitor pentru Paninsula Iberică şi pentru întregul occident. A lăsat totuşi dizidenţilor religioşi o reală libertate, demonstrată de fondarea a numeroase mănăstiri. Probabil de aceea s-a vorbit de o neadevărată convertire a lui la catolicism înainte de moarte.

Fiul său, Reccared, a obţinut recunoaşterea ca rege, în 586, fără dificultate. Pentru el a pledat şi talentul de războinic de care dăduse dovadă în războaiele tatălui său. A domnit între 586-601, deschizând larg uşle cultului catolic.

Reccared şi-a început domnia printr-un act important. Convertit în secret la catolicism, după cum relatează unii cronicari, probabil cu scopul de a-şi apropia indigenii iberici şi pe romanii care erau catolici, a

convocat un sinod al tuturor episcopilor la Toledo. Au participat atât arianii cât şi catolicii. După ce a ascultat argumentele celor două părţi, a abjurat oficial arianismul. Urmărindu-i exemplul, s-au convertit cei mai mulţi dintre vizigoţi care, de altfel, nu prea erau cunoscători ai religiei. Numai episcopii ariani şi aristocraţia vizigotă s-au arătat nemulţumiţi şi au organizat câteva comploturi, precum cele conduse de Sisbert şi de Sunna. Athalocus, episcop arian din Narbo (Narbonne), ajutat de Didier, ducele franc de la Tolosa (Toulouse), a sperat în van să salveze Septimania (588),printr-o insurecţie catolică. Gontran, regele burgunzilor, pe care l-au chemat insurgenţii din această provincie gallică a vizigoţilor, a sărit în ajutorul generalului Boson, dar a fost înfrânt de generalul Claudius, guvernatorul vizigot al Lusitaniei. După acele evenimente, Reccared a domnit liniştit până la moarte (601). Ca şi fratele său a trădat politica tatălui şi a contribuit la moleşirea poporului său prin religie. La conciliul de la Toledo, din 589, a reînnoit abjurarea arianismului şi de atunci se poate spune că Spania a intrat definitiv în sânul Bisericii catolice, sau ortodoxe. La acea dată exista o singură Biserică creştină aşa că ea se numea pe drept ortodoxă, în raport cu încercările numeroase de erezie. Abia după marea schismă din anul 1054 se poate vorbi de două Biserici, catolică în Apus, sub diriguirea fermă a papilor şi ortodoxă în Răsărit, o biserică ce a rămas statornică în vechile tradiţii şi mai tolerantă cu credincioşii proprii sau cu cei de alte credinţe.

Trebuie adăugat că la începuturile creştinismului şi în evul mediu timpuriu, termenul de episcop se referea la nişte simpli parohi, în cea mai mare parte săraci şi inculţi. Ei aveau rolul de a propovădui credinţa într-o anumită regiune plină încă de multă credinţă politeistă. Insăşi creştinismul era impregnat volens–nolens de practici şi convingeri rămase din fondul religios anterior.

Reccared a mai organizat o serie de concilii, la Sevilla (590), la Zaragoza (592), la Barcelona (599), prin care a confirmat schimbarea religioasă. Intre timp a întreţinut relaţii excelente cu papii vremii, papi ce erau şi ei nişte amărâţi ce se temeau de gândurile conducătorilor barbari, sau de propriul anturaj viclean. Papii acelor începuturi obscure trăiau izolaţi într-o Romă jalnică, depopulată, plină de ruine şi de contradicţii între familiile sau clanurile bogate.

Cronicarii spanioli l-au lăudat pe Recared, aşa cum era şi normal,

dar posteritatea i-a reproşat de a fi ars toate cărţile ariane pe care le-a putut găsi. Nu se poate aprecia cu precizie dacă a fost un predecesor, sau un simplu continuator al acestor pratici ale Bisericii catolice. In Orientul bizantin s-au păstrat aproape toate lucrările antice necreştine salvate de la devastările barbare, de la distrugerile naturale, sau de zelul primilor creştini bigoţi şi intoleranţi.

Liuwa, fiul mai mare şi succesorul lui Reccared, a avut o trecere pasageră pe tronul regatului vizigot iberic (601-603). Viteric, un aşa-zis aristocrat barbar, care l-a ucis şi care s-a proclamat rege, a nemulţumit întreaga societate şi a sfârşit asasinat de către ofiţerii săi, la un banchet. Corpul i-a fost târât în batjocoră pe străzile capitalei Toledo (610).

Gondemar, următorul rege, s-a remarcat în războaiele împotriva vasconilor (bascilor) şi a imperialilor bizantini, dar a murit curând (612). Este momentul să remarcăm că încă din sec.al 6-lea e.N bascii de astăzi au avut o poziţie opozantă în raport cu celelalte puteri ce au stăpânit Peninsula Iberică, nereuşind niciodată să se integreze în statele ce s-au format în zonă şi nici să se facă agreaţi de popoarele cu care au intrat în atingere. Aşa cum se afirmă de multe ori, originea lor neclară, probabil asiatică, a constituit motivul permanentei inadaptibilităţi. In epoca modernă numai generalisimul Franco a reuşit să le înăbuşe tendinţa spre revoltă şi spre crimă, impunându-le chiar de a nu mai vorbi în propria limbă bizară.

O Domnia lui Sisibuth s-a dovedit remarcabilă pentru regatul vizigot. S-a luptat la început cu asturii şi cu locuitorii revoltaţi din regiunea Rioja. Apoi a învins pe bizantini, care ocupau încă numeroase porţiuni ale coastei meridionale, forţându-i să ceară pacea. Impăratul Heraclius, foarte ocupat în părţile orientale ale Imperiului Bizantin, a consimţit să păstreze pe coastele iberice doar micul teritoriu Algarve (azi sudul Portugaliei), dar a pus condiţia ca evreii de care avea o oroare superstiţioasă, să fie toţi izgoniţi din Spania. In consecinţă evreii au suportat un tratament opresiv de o deosebită rigoare. Un mare număr au devenit sclavi, confiscându-li-se bunurile, iar 90.000 au acceptat botezul creştin, păstrând în suflet adevărata lor credinţă şi ura împotriva celei impuse. Mulţi s-au refugiat în Gallia mai tolerantă. Alungarea evreilor a constituit o nenorocire pentru regatul vizigot, lipsit de meşteşugari şi ştiutori de carte. Un fenomen asemănător s-a mai petrecut în Spania sub „Regii Catolici", Isabela şi Ferdinand, după opt secole şi

jumătate. La acea dată poporul evreilor a trebuit să suporte intoleranţa Bisericii catolice şi a Inchiziţiei barbare, a iluminaţilor creştini apuseni.

Sisibuth şi-a încheiat domnia cu o glorioasă expediţie împotriva piraţilor berberi din nordul Africii, cărora le-a cucerit Centa şi Tangerul (străvechiul Tingis), pe care l-a fortificat. A murit în condiţii neprecizate în anul 621. Fiul său, Reccared al II-lea, nu a domnit decât patru luni.

Următorul rege vizigot Swinthilla (621-631) a dat dovadă de abilitate şi a cunoscut succesul domniei. A încheiat supunerea vasconilor, a cucerit de la bizantini ultimele lor posesiuni din ţinutul Algarve, dar şi-a nemulţumit supuşii dorind să asigure tronul, prin ereditate, fiului său Racimir. Numeroşii revoltaţi, având în frunte pe Sisenand, guvernatorul Galliei vizigote, au chemat în ajutor pe Dagobert, regele francilor, atrăgându-l prin daruri bogate. Pe timpul expediţiei lui Swinthilla împotriva revoltaţilor, propria armată a trădat, regele fiind nevoit să se salveze prin fugă.

Tronul l-a ocupat trădătorul Sisenand, care a murit în 636, după o domnie scurtă marcată numai de cel de al IV-lea Conciliu de la Toledo, mai mult adunare naţională decât sinod, ocazie cu care s-au votat numeroase legi politice şi civile.

Chintilla (636-640) a confirmat şi a promulgat deciziile de la Toledo şi a reînceput persecuţiile împotriva evreilor, la instigarea episcopilor. Aceştia i-au fost recunoscători sprijinind, la moartea sa, proclamarea ca rege a fiului său Tulga. Acela nu era decât un copil, iar după numai doi ani nobilii l-au ras în cap şi l-au închis într-o mănăstire. Acea radere a capului avea un caracter simbolic, de eliminare din viaţa publică şi politică, asemănătoare cu o ostracizare. Faptul în sine nu pare a fi fost prea măgulitor pentru clericii din mănăstiri.

Pentru a înceta anarhia cauzată de neputinţa regelui minor, a fost ales un bătrân luptător, numit Chindaswinth. Prin energia sa, regele soldat a readus ordinea în stat, a înspăimântat pe turbulenţi şi a reuşit, ca în 649, să impună drept succesor pe fiul său Receswinth. Lăsându-i acestuia afacerile publice, bătrânul a continuat să trăiască retras printre cărţi până în 652.

Ulterior, Receswinth nu a mai fost recunoscut de toţi marii nobili, trebuind să reprime o revoltă a unora, conduşi de un anume Froja. După înfrângerea rebelilor, a uzat de victorie cu moderaţie, a ascultat plângerile oraşelor şi a convocat, în 653, cel de al VIII-lea Conciliu de

la Toledo, una dintre cele mai importante adunări naţionale din epoca vizigoţilor iberici. Atunci s-a fixat modul de alegere al regilor (alegere care era practicată şi anterior după reguli mai puţin riguroase, neacceptându-se ereditatea regală). S-a emis codul vizigotic, comun romanilor şi barbarilor, s-a decis inalienabilitatea bunurilor coroanei, s-a dat suveranului dreptul de graţiere a crimelor de stat şi s-a început delimitarea diocezelor şi a circumscripţiilor judiciare. După o domnie calmă, care a contribuit mult la fuziunea unor elemente diverse ale populaţiei, Receswinth a murit în apropiere de Palencia, în 672. Trecuseră două secole şi jumătate de la fondarea statului vizigotic, primul dintre statele barbare de pe pământ roman şi încă nu se realizase o unitate etnico–socială, o administraţie conturată şi nici o conducere statală stabilă. Concluziile şi efectele le-a tras istoria imediat apropiată.

Wamba, succesorul lui Receswint, s-a arătat ca cel mai remarcabil dinast vizigotic, ca o ultimă pâlpâire a unei lumânări care se află pe cale a se stinge. Wamba a refuzat mult timp coroana şi numai violenţa l-a determinat să o accepte. Încă de la urcarea pe tron a trebuit să intre în cleştele a două războaie dificile. In ciuda vârstei înaintate, el a reuşit să le poarte cu vigoare. Primul război l-a purtat împotriva vasconilor, acei munteni sălbatici, gata să se desprindă de regat cu ocazia fiecărei schimbări de suveran. Wamba i-a urmărit din retragere în retragere, obligându-i să plătească tribut. In acelaşi timp, câţiva ambiţioşi din Gallia vizigotică, de la Nemansus (Nimes), au ridicat stindardul revoltei. Comitele Paulus trimis împotriva lor, a sedus sau a obligat pe locuitorii provinciei şi mai ales ai oraşului de a-l recunoaşte pe el drept rege în locul lui Wamba, pe care îl declara prea bătrând şi lipsit de forţă pentru a se mai ocupa de soarta regatului. Wamba a supus oraşele răsculate din Catalonia, a trecut Pirineii cu trei corpuri de armată, a ocupat Narbo, Beziers, Agda şi Nemansus, unde comitele Paulus a fost prins în arenă. A reparat distrugerile datorate războiului, a remediat viciile de administraţie şi a revenit în Spania, intrând triumfal în Toledo.

A iertat pe toţi rebelii, cu excepţia a douăzeci şi nouă consideraţi ca fiind cei mai culpabili, dar a căror pedeapsă cu moartea a comutat-o în închisoare pe viaţă. In urma acelei campanii strălucite, de numai şase luni, s-a aplecat spre o bună administrare. A înfrumuseţat capitala Toledo, drumurile, a reparat podurile şi apeductele romane, iar agricultura, meşteşugurile şi comerţul le-a impulsionat. Sub domnia sa, Spania a fost împărţită în şase arhiepiscopii şi şase provincii, iar episcopul de Toledo a devenit primat.

Domnia atât de benefică a lui Wamba a avut un sfârşit bizar. Un ofiţer ambiţios din anturajul său i-a dat o băutură care l-a făcut să cadă în letargie. In timpul somnului l-a ras în cap şi l-a îmbrăcat în roba de călugăr. Când s-a trezit, Wamba a înţeles că nu mai poate fi rege, după legea vizigotică şi pentru a nu provoca un război civil l-a desemnat chiar pe ambiţiosul care-l înşelase, drept succesor. Acela se numea Erwich. Wamba a intrat într-o mănăstire în anul 680 şi s-a pierdut din viaţa publică.

Erwich pare să fi fost toată viaţa chinuit de remuşcare pentru fapta sa. A început prin a convoca un Conciliu la Toledo, pentru a-şi justifica conduita şi pentru a se strădui să discrediteze actele predecesorului. Cu acea ocazie a amnistiat pe toţi rebelii. Ulterior a luat drept ginere pe un nepot al lui Wamba, Egica, promiţându-i că-i va apăra familia de toţi duşmanii. Simţind că i se apropie moartea, în 687, a luat hainele de călugăr şi a abdicat în favoarea lui Egica, care a primit recunoaşterea tronului cu uşurinţă.

Egica, cu asentimentul uni conciliu, l-a răzbunat pe Wamba şi pe susţinătorii săi, a reprimat o conspiraţie redutabilă a arhiepiscopului de Toledo, Sisebert. Ierarhul a fost demis în 693 şi exilat. Separat, Egica a întreprins măsuri riguroase împotriva evreilor pe cale de a se revolta. In 697, îmbătrânind şi-a asociat la domnie pe fiul Witiza, care guverna Galicia şi rezida la Tuy. Medaliile din acel timp poartă numele şi atributele celor doi regi.

Nu se ştie aproape nimic despre ultimii ani ai lui Egica, care a murit în 701. Domnia succesorului său, Witiza, este şi ea puţin cunoscută, unii autori lăudând spiritul lui de dreptate şi înclinarea spre iertare, iar alţii, mai moderni, prezentându-l ca afemeiat şi impietant, ca pe un monstru atins de toate viciile, care a pregătit pentru Spania vizigotică răzbunarea divină. Tot ce se poate spune cu precizie este că acest rege a întâmpinat o opoziţie vie din partea hispano–romanilor şi că aceia, într-o adunare tumultuoasă, alta decât aceea prin care erau aleşi regii vizigoţi, au ales drept rege pe Roderic, în anul 709.

Adevărata istorie a acestuia este şi ea obscură. A rezistat o legendă care spunea că guvernatorul din Ceuta, comitele Julianus, a

cărui fiică, Florida, fusese necinstită de rege, i-a chemat pe arabii din nordul Africii în ajutor, dând astfel ocazia aservirii Spaniei de către musulmani pentru opt sute de ani (711).

Aşa a luat sfârşit regatul vizigot din Spania, bătălia cu musulmanii invadatori de pe malurile râului Guadalete (de lângă Xerez), din 711, s-a dovedit definitorie. Barbarii, care îl fondaseră, fuseseră cei mai agreabili, cei mai receptivi la civilizaţie şi la ocupaţiile paşnice, dintre toate populaţiile germanice care invadaseră Imperiul Roman. Nu le-a trebuit, ca altora, prea mult timp pentru a se debarasa de grosolănia primară şi a se deprinde cu obiceiurile unei vieţi mai rafinate. S-au creştinat repede, au vorbit limba Romei şi au uzat de instituţiile lor. Exemplul lor a făcut să reînvie la spanioli sentimentele de bravură, de demnitate personală, contribuind la formarea caracterului naţiunii din timpurile moderne.

Principiul libertăţii individuale era foarte adânc gravat în inima lor şi nu recunoaşteau drept conducător decât pe cel ales. Regele era ales la început de către războinici, iar mai târziu de către o adunare a aristocraţilor şi episcopilor. Instituţia elecţiunii nu s-a abolit niciodată, astfel că foarte rar un suveran a reuşit să facă agreat, ca succesor, pe fiul său. Chiar în acele cazuri regele a trebuit să apeleze la adunarea amintită, pe diverse căi şi cu diverse mijloace.

Puterile regelui, deşi destul de largi, aveau două restricţii. Regele nu putea pronunţa, sau să determine a se pronunţa o judecată în afara formelor justiţiei, iar decretele şi ordonanţele sale deveneau executorii numai pe durata domniei şi numai cu confirmarea formală a unor concilii.

Populaţia era repartizată în clase ca şi la romani, dar distincţiile apăreau mult mai puţin nete. Servajul era mult mai blând ca în alte regate, iar sclavajul antic nu a mai existat practic în Spania vizigotă.

Legislaţia, al cărei monument l-a reprezentat acel *Codex legis Visigothorum* al lui Receswinth, tradus mai târziu sub numele *Fuero Juzge*, era mai îngăduitoare şi mai echitabilă ca cea a francilor. Nici literatura şi nici artele nu au fost complet ignorate, dar s-au plasat la un nivel inferior celui atins de regatul ostrogoţilor din Italia. Din arta vizigoţilor iberici nu se cunosc decât sculpturi grosiere şi medalii de imitaţie romană. Literaţii, toţi oameni ai Bisericii, Orosus, Idacus, cei doi Avitus, Eutropius Leandrus şi Isidorus din Sevilla, au avut origine hispano–romană.

Viaţa în primele state germanice la începutul sec. al 6-lea e.N.

a.- Caracteristici generale, organizarea politică şi administrativă

La începutul sec.al 6-lea e.N, dominaţia romană se stinsese în toate fostele provincii occidentale, rămânând numai o frumoasă amintire. Cucerite bucată cu bucată de conducătorii barbari, teritoriile romane au parcurs o perioadă de anarhie inevitabilă după bulversarea tuturor trăsăturilor vieţii şi organizării anterioare şi a demarcaţiilor civilizaţiei. A urmat o lungă etapă de regrupare într-un mic număr de state, cât de cât mai omogene, care să fie capabile să trăiască în tipare aproape complet noi. Vechea societate din provincii, atât de mult timp fasonată de dreptul şi civilizaţia romană, a suferit aproape peste tot suprapunerea legii învingătorului. S-au produs transformări profunde chiar în ţinuturile care ar fi părut ataşate pentru totdeauna tradiţiilor romane. Barbaria germanică a infuzat lumii apusene, odată cu un sânge mai proaspăt şi obiceiuri de viaţă cu concepţii diferite de cele importate până atunci din ţările bazinului mediteranean.

In momentul triumfului lor, germanii nu erau străini cu totul de principiile romane, principii pe care le-au continuat parţial după ruina totală a suveranităţii imperiale. De la acea lume civilizată apusă, germanii au beneficiat de largi şi profunde împrumuturi, adăugându-le specificul lor considerabil. Organizarea de stat, legislaţia şi noua societate, au ieşit din mâinile ocupanţilor barbari, amprenta lor marcând toate populaţiile vechi atât de puternic încât a subzistat până la sfârşitul evului mediu şi chiar mai mult. Se poate aprecia că acţiunea lor transformatoare s-a dovedit o operă istorică durabilă.

Cu excepţia statului ostrogotic, care s-a conturat cu multă distincţie şi cu excepţia regatelor mărunte anglo–saxone, despre ale căror instituţii se cunosc prea puţine date din timpul primelor etape de existenţă, statele barbare, născute după invaziile din sec.al 5-lea e.N, s-au asemănat mult şi s-au prezentat sub forma unui curios amestec de instituţii romane şi de tradiţii germanice.

Toate statele barbare, născute pe pământ roman, au fost monarhice, copiind forma de guvernământ a imperiului pe care-l desfiinţaseră. Germanii nu le-au conceput, ce este drept, întru totul după şabloanele fostului imperiu. In ochii foştilor supuşi romani, regii barbari, se reflectau ca nişte şefi de bande. Pe măsură ce grosul poporului lor s-a sedentarizat, au devenit regi ereditari, cu puteri aproape absolute.

Regalitatea germanică a păstrat, încă de la început, o tentă germanică. La burgunzi şi la franci, statul însuşi era considerat de către membrii familiei regale, ca un simplu patrimoniu supus regulilor ordinare ale partajului succesoral, patrimoniu divizibil între moştenitorii bărbăteşti în linie directă. Acea practică a divizării a fost împinsă atât de departe încât, în sec.al 6-lea e.N, regatele succesorilor lui Clovis se compuneau din parcele diseminate în toate culturile Galliei. Unica preocupare era de a dobândi şi de a creşte domeniile de valoare, indiferent de situarea lor geografică.

La începuturi, regele barbar nu comanda decât conaţionalilor săi. In raport cu populaţiile romanizate acel rege nu era decât un general din fruntea unei armate de federaţi. In faţa ordinelor sale, locuitorii ţării nu trebuiau să se supună decât în materie de rechiziţii şi cantonament. Odată cu dispariţia guvernului imperial, acest general barbar, acest rege germanic, a rămas şi pentru romani, singura autoritate legală. Barbarul a devenit astfel regele foştilor supuşi romani, depăşind poziţia de simplu rege al unei populaţii străine de ocupaţie.

Chemat de soartă să-şi întindă, progresiv, câmpul de acţiune, comandantul barbar, instalat în teritoriul roman, nu a adus din Germania nici o tradiţie de guvernare veritabilă şi nu a putut să se dispenseze de cadrele vechi cu cunoştinţe administrative, găsite la faţa locului. In toate regatele germanice, guvernarea cea nouă a fost, cu unele deosebiri, o continuare a guvernării imperiale. A copiat o mulţime de tradiţii romane cu toate că în unele domenii au existat deosebiri esenţiale. Asemănările,

în raport cu guvernarea romană, au variat în funcţie de caracterul, mai mult sau mai puţin romanizat, al teritoriilor în care s-au fondat statele germanice.

In regatul vandal, a cărui organizare se cunoaşte foarte puţin, s-a păstrat vechea divizare în provincii şi vechea organizare financiară. Se crede că suveranii vandali s-au adăpostit, în anumite cazuri, în spatele prescripţiilor codurilor imperiale.

In regatul burgund, amprenta romană s-a remarcat şi mai puternic. Actele au continuat a fi datate cu anii consulilor şi s-a ajuns până la rezervarea posturilor administrative pentru romanii din naştere. Dar, între regimul roman şi noul regim burgund a existat o diferenţă capitală. Rotiţa esenţială a administraţiei burgunde a reprezentat-o comitele (comes), a cărui putere a apărut mai precis conturată la vizigoţi. Comitele era totdeauna un ofiţer al armatei barbare şi funcţionar al ordinii civile, în ciuda marii reguli a separaţiei puterilor, principiu ce a prevalat în imperiu de pe timpul lui Diocletianus.

La vizigoţi supravieţuirile lumii romane par a fi fost mai puţin numeroase. La aceştiá, fără îndoială, vechile circumscripţii administrative au persistat aproape intacte, cu o tendinţă de dispariţie a grupărilor de oraşe în provincii. In rest diferenţele s-au manifestat mai net. In afara ierarhiei complicate a demnitarilor de la curţile celor două imperii romane, nimic nu mai rămas dintre funcţiile trecute. Administraţia provincială şi locală se găsea în mâinile reprezentanţilor autorităţii militare, adică a celei vizigote. Rolul comitelui a devenit esenţial, depăşind poziţia lui în organizarea burgundă. Cumulând funcţiile de comandant militar, de agent al puterii centrale, de colector de impozite, de responsabil cu ordinea şi de judecător al cauzelor civile, sau criminale, comitele vizigot nu a mai avut nimic comun cu vechii administratori imperiali. Funcţionarii subalterni nu se distingeau însă prin nimic de predecesori. După exemplul comiţilor, sub ordinele cărora erau plasaţi, ei erau ofiţeri ai armatei gotice şi judecători şi administratori ai subdiviziunilor teritoriale, unde rezidau detaşamentele lor.

Numai cele câteva trăsături amintite ale noilor regate sunt suficiente pentru a demonstra că regimurile barbare, cu toate că se ataşaseră de unele moşteniri romane, s-au diferenţiat în mod decisiv de eşafodajul imperial de la centru şi din provincii.

Regalitatea franceză a căutat să păstreze tot ceea ce putea fi adoptat cu uşurinţă din vechea organizare romană, mai ales sistemul fiscal, pentru care popoarele germanice nu au avut echivalent. Sub primii merovingieni, birourile de trecere, de încasarea unor dări şi ale vamelor au rămas în funcţiune. Nu s-a întrerupt perceperea vechilor taxe asupra vânzărilor din pieţele publice, nici obligativitatea corvezilor sau prestaţiilor pentru întreţinerea drumurilor sau a podurilor, pentru funcţionarea poştei şi pentru serviciile armatei. S-au menţinut îndatoririle de găzduire a suveranului şi a suitei sale, a funcţionarilor şi gărzilor. Impozitul funciar s-a perceput şi el în măsura în care cadastrul a putut fi ţinut la zi. Profiturile pământurilor regale şi produsul minelor au rămas la dispoziţia regelui franc.

Sistemul monetar roman a supravieţuit şi el sub primii merovingieni. S-au folosit, la început, vechile ateliere de monetărie imperiale. Apoi s-au imitat monedele lumii apuse, cu destule greşeli şi grosolănii, atât ca desen cât şi ca inscripţii.

Vechile diviziuni teritoriale romane s-au păstrat şi ele ca bază a organizării administrative. Dacă provinciile nu s-au menţinut, au rămas în schimb cantoanele cu centrele urbane, cu teritoriile rurale înconjurătoare şi circumscripţiile esenţiale. Numele circumscripţiei a avut tendinţa a se modifica pentru a face loc termenului de pagus care anterior avea înţelesul de canton.

Curtea regilor franci a tins permanent să creeze iluzia că regele barbar ar fi fost moştenitorul împăraţilor romani. Regelui i se adresau formule flatante din protocolul imperial: „Gloria voastră", „Perfecţiunea voastră", „Excelenţa voastră". Ca şi palatul din Ravenna, sau din Bizanţ, palatul regelui franc era numit „palatul sacru" (*sacrum palatium*), iar înaltele personaje care-l înconjurau se numeau „oameni magnifici", sau „iluştri" (*viri magnifici, viri illustres*). In preambulul actelor oficiale se regăseau ecouri ale edictelor imperiale.

Nu trebuie însă să se ia în serios frazeologia. Palatul regelui franc era ambulatoriu, regele deplasându-se de la o *villa* la altă *villa*. De exemplu, succesorul lui Clovis a rezidat cu plăcere pe domeniile sale rurale în plină deschidere agricolă şi în preajma pădurilor bogate în vânat. Ţinuta regelui nu avea nimic din majestatea imperială. Era recunoscut prin pletele lungi pe care numai membrii familiei regale aveau

dreptul să le poarte. Nu exista nici sceptru, nici diademă. Lancea reprezenta semnul distinctiv al suveranului, iar urcarea pe scut constituia ceremonia fundamentală a întronării, ceea ce probează supravieţuirea caracterului primitiv al acelei regalităţi militare.

„Oamenii magnifici" care populau „palatul" merovingian se deosebeau puternic de mulţimea ofiţerilor şi a demnitarilor, întâlniţi în palatul imperial. Nimic nu mai amintea de nenumăratele birouri romane, cu excepţia biroului scribilor, care, sub conducerea unui referent, pregătea, redacta şi elibera actele oficiale. Nu se mai regăsea nimic din imensa birocraţie imperială.

Unele servicii administrative ale statului erau asigurate de aceiaşi funcţionari dintre care unii aduceau servicii domestice casei regale : seneşal (*senescalc*) şi majordomul (*major domus*). Sub ordinele acelora evoluau bucătarii, pivnicerii (*pincernae*), servitorii (*mapparii*), valeţii de cameră (*cubicularii*), conetabilul (*comes stabuli* sau comitele grajdurilor). Celui din urmă i se supuneau rândaşii sau potcovarii (*marescalc*). Toţi ce aveau însărcinări domestice erau practic sclavi, sau chiar liberţi, fără a excepta pe şefii de servicii care urcaseră ierarhic pentru că ştiuseră să câştige încrederea regelui.

„Administraţia centrală" a regelui franc, imediat după cucerire, făcând abstracţie de biroul scribilor, nu se reducea decât la „casa regelui", la *domus regia*. S-a ajuns să se confere misiuni importante unora dintre convivii sau apropiaţii suveranului care, ca în îndepărtatele timpuri germanice, gravitau în jurul lui, trăind la masa sa, urmându-l în luptă, escortându-l în călătorii, furnizând pe membrii gărzii sau *trustis*, onoraţi uneori cu titlul strălucitor de „comiţi ai palatului" (*comites palatii*).

In provincii, personalul administrativ al francilor, era cu puţin diferit de cel al vizigoţilor. Principiul roman al separaţiei puterilor a fost şi la ei sacrificat. Comitele era, în acest caz, principalul reprezentant al autorităţii publice, atât din punct de vedere militar cât şi din punct de vedere administrativ, financiar şi judiciar. Spre deosebire de funcţionarul roman, care era plătit regulat, comitele nu beneficia de acelaşi tratament. Trăia din beneficiile însărcinărilor sale, mai ales din produsul taxelor şi al amenzilor, din care îi era rezervată o parte, precum şi din profitul domeniilor ce îi erau atribuite.

Alţi agenţi ai puterii publice, care au apărut în primele timpuri ale monarhiei france, au fost *„vicarii"*, simpli înlocuitori ai comiţilor, probabil aleşi chiar de aceia. Alţii au fost *„centenarii"* sau *thunginii*, însărcinaţi cu funcţii militare, asemănător celor numiţi la vizigoţi *thiupadi*. Nimic din cele relatate mai sus nu mai aminteau de regimul roman.

Multe lucruri din organizarea politică şi administrativă a statelor germanice, din perioada imediat următoare ocupării solului roman, au rămas obscure. Se pune problema de a şti în ce măsură absolutismul noilor monarhii a găsit de la început o contrapondere în libera iniţiativă a popoarelor. Teoretic, se poate spune, că de fiecare dată când regele franc promulga un act de interes general, el nu intra în vigoare decât după ce obţinea „avizul" marilor aristocraţi militari şi al poporului. Este greu de determinat în ce proporţie era reală sau fictivă consultarea poporului şi adunarea lui pentru vot. Nu se ştie dacă la începutul sec.al 6-lea e.N, nu se instituise o veritabilă adunare populară, analogă celor care s-au văzut funcţionând în perioada declinului monarhiei merovingiene şi, cu o organizare mult mai bună, în timpul regilor carolingieni.

b.-Legislaţia germanică şi principiul „personalităţii legilor"

Din punct de vedere social, regatele germanice constituie între frontierele Imperiului Roman nu şi-au găsit, la începutul sec.al 6-lea e.N, un echilibru definitiv. Intre vechea populaţie şi cuceritori fuziunea s-a realizat greu. Romanii şi germanicii barbari trăiau alături, fiecare grup păstrându-şi propriul statut. In posesiunile vizigotice francţionarea socială era şi mai adâncă prin interzicerea formală a căsătoriilor mixte. Legislaţia francă a evoluat tot în sensul opunerii nedrepte a barbarilor şi romanilor, stipulând pedepse mai dure (în general duble) atunci când victima unei agresiuni, sau a altui delict, aparţinea barbarilor.

Intrepătrunderea celor două societăţi, romană şi germanică, ca şi întrepătrunderea regimurilor politice s-a realizat extrem de greu, datorită vederilor înguste ale necivilizaţilor. Peste tot apropierea celor două facţiuni etnice şi culturale era mult mai puţin avansată decât în Italia condusă de Theodoric. Nu mai exista niciun alt conducător barbar care să se folosească real de moştenirea spirituală şi materială a lumii civilizate peste care se aşezase.

In timp ce legea francilor salieni, sub Clovis (480-511), persista în a rezerva celor două grupe de populaţie un tratament distinct, asimilarea era semirealizată în statul burgund alăturat, către sfârşitul domniei lui Gondebad sau Gundibald (474-516). In unele articole ale codului promovat de regele burgund nu se mai făcea distincţie între romani şi barbari, aplicându-se pedepse egale. Cu toate acestea nici în regatul burgund asimilarea nu era perfectă, ci cu puţin mai mult decât incipientă. Era interzis, de exemplu, ca un burgund să devină apărătorul unui roman într-o cauză juridică. Căsătoriile mixte, cu toate că formal erau autorizate şi tolerate, au rămas supuse unor reguli speciale. La fel ca în toate statele germanice, romanii şi germanicii erau judecaţi după coduri diferite atunci când erau implicaţi indivizi ai aceleiaşi facţiuni. In

celelalte cazuri, când apărea opoziţia dintre romani şi barbari, se urmau prevederile codului învingătorilor.

Acea dualitate a regimului juridic în interiorul fiecărui stat barbar, reprezintă una din caracteristicile cele mai dureroase a noii stări de lucruri. Situaţia se explică prin aceea că încă înainte de căderea Imperiului roman de Apus, barbarii trăiseră alături de romani ca federaţi, formând insule ale unei justiţii proprii, diferite de cea a imperiului. Locuitorii dimprejurul barbarilor au continuat să trăiască după dreptul roman. Când autoritatea imperială a intrat în procesul de eliminare, proces de lungă durată, a apărut obişnuinţa ca regii germanici să se preocupe de publicarea, în statele lor, a unor ediţii rezumative şi adaptate noilor situaţii, ale codurilor imperiale uzitate.

Două dintre acele ediţii barbare ale codurilor romane au subzistat, cea vizigotică, numită *„Breviarul lui Alaric"*(*Lex Romana Visigutorum*) şi datată din anul 506, cea mai completă şi cea mai consultată, chiar în afara frontierelor regatului vizigotic şi cea a burgunzilor, promulgată către începutul sec.al 6-lea e.N şi care nu era decât un memento ce urma metodic planul codului naţional burgund (*Lex Burgundiorum* sau *Lex Gundobada*). Caracterul rezumativ i-a atribuit uşurinţă în utilizare.

Practicarea simultană a legislaţiei germanice şi a celei romane, în interiorul fiecărui regat, nu a avut ca efect decât menţinerea diferenţierii şi a ostilităţii dintre populaţia tradiţională şi cea cuceritoare. Faptul a determinat să prevaleze ideea puţin propice pentru formarea unor adevărate state, că oricare ar fi problemele politice, fiecare etnie trebuia să trăiască sub regimul legilor cunoscute ale străbunilor săi.

Vizigoţii şi burgunzii, supuşi de Clovis şi de descendenţii săi, au continuat, în virtutea acestui principiu, să se supună codului vizigotic, sau burgund, după caz. In zona de ocupaţie francă, salienii şi ripuarii au rămas fideli faţă de două coduri distincte.

In alţi termeni şi pentru a lucra cu expresia consacrată astăzi, barbarii au ajuns, pe această cale, le ideea „personalităţii legilor", idee conform căreia fiecare populaţie îşi însuşea, indiferent unde rezida, sau de care rege depindea, statutul juridic al tribului de origine.

Statele germanice, la începutul sec.al 6-lea e.N, au oferit un tablou, sau un spectacol istoric extrem de divers. Nu numai drepturile

politice ale regilor se încurcau adesea. In limitele fiecărui regat, supuşii aceluiaşi suveran trăiau sub regimuri juridice deosebite, uneori chiar opuse.

Deschizând oricare din codurile barbare, burgund, vizigotic, sau al francilor salieni, coduri redactate la sfârşitul sec.al 5-lea e.N, sau la începutul sec.al 6-lea e.N, societatea germanică de pe solul roman apare ca o societate foarte grosieră, în care forţa brutală a rămas greu de oprit, dar care a ştiut să adune cea mai mare parte a exigenţelor unui stat mai cizelat şi pe ansamblu mai organizat, după tipul celui roman. A rămas totuşi imprimată ideea primitivă că fiecare putea să-şi facă dreptate după propria voinţă şi după propriile precepte.

Amănuntele dreptului barbar, sub diversele sale variante, cu treptele parcurse şi cu apropierea de principiile de drept roman, pot constitui subiecte pentru lucrări vaste de mare precizie şi meticulozitate, evoluţia dreptului fiind o evoluţie spre civilizaţie.

196

c.- Civilizaţia germanică în zorii evului mediu

Terenul pe care s-au împreunat barbarii, franci, burgunzi, vizigoţi, ostrogoţi, vandali, sau suebi, etc., a fost civilizaţia propriu-zisă. Prin ei înşăşi cuceritorii germanici, din orice grup etnic, erau incapabili să aducă ceva original în domeniul gândirii sau al artelor. Mai mult decât la franci, la vizigoţi şi burgunzi curtea regală s-a lăsat învăluită de atmosfera şi cultura latină. Invăluirea avea ca protagonişti o serie de oameni culţi din populaţia romană, ca de exemplu prelaţii de la curtea burgundă dintre care cel mai vestit a fost Sfântul Avitus, episcop de Vienna (Franşa).

Personalul cult din oraşe, sau de pe lângă curţile regale barbare, a lăsat multe mărturii scrise despre calitatea umană fără valoare spirituală a cuceritorilor. In scrierile unui Sidonius Apollinarus, episcop de Clermont, se găsesc plângeri, din jurul anului 470, de a fi avut contact cu asprii războinici ai lui Euric.

Din punct de vedere religios, masa germanilor rămăsese păgână la începutul sec.al 6-lea e.N. Este vorba de un păgânism care nu a putut fi niciodată cunoscut de istorici, datorită lipsei de texte care să trateze subiectul. Păgânismul ancestral a dat înapoi în faţa creştinismului triumfător din provinciile romane cucerite.

De la mijlocul sec.al 4-lea e.N, apostolul got elenizat, Ulfila sau Wulfila, a început propovăduirea creştinismului printre conaţionali, suferind şi prigoană. In timpul lui, la Constantinopol se afla la loc de cinste teoria lui Arius, adversar lucid al trinităţii dogmatice. Din acest motiv, prin Wulfila şi prin alţi propovăduitori, goţii au fost convertiţi în cea mai mare parte la arianism, nu la ortodoxie. Arianismul a câştigat teren între barbarii inculţi şi datorită simplităţii sale în raport cu credinţa oficializată de conciliul de la Nicea, credinţa Bisericii numite atunci Ortodoxă, atât în Orient cât şi în Occident.

In sec.al 5-lea e.N, când s-au instalat pe pământ roman, goţii,

vandalii, burgunzii şi celelalte triburi, au adus cu ele atât păgânismul cât şi creştinismul arian. Arianismul cuceritorilor a constituit încă un motiv de opoziţie şi de contrapunere între lumea germanică şi cea romană estică sau vestică, care trecuse la principiile niceniene. Germanii care la intrarea pe teritoriul roman rămăseseră fideli păgânismului strămoşesc s-au arătat mai puţin reticenţi creştinismului ortodox, decât arianii rebeli. Aceasta cu atât mai mult cu cât populaţiile printre care s-au aşezat erau, în general, adepte frecvente ale creştinismului de formă niceniană. In acestă situaţie s-au găsit şi francii salieni care, sub Clovis, au început să adopte credinţa creştină.

In domeniul vieţii religioase, singurul aport al barbarilor l-a constituit obişnuinţa unor practici şi a unor superstiţii păgâne, pe care le-au revigorat în religia cea nouă. Chiar târziu, în sec.al 9-lea e.N, clerul din Gallia era preocupat să extirpe ultimele şi persistentele supravieţuiri ale acelui trecut religios îndepărtat. Consider că nici până la intrarea în mileniul trei nu s-au putut extirpa influenţele păgâne din credinţa creştină. Afirmând aceasta trebuie să gândim la nuanţa de sălbăticie pe care o dă cultul moaştelor, la natura păgână a pomenilor, a unor sacrificii mascate, a unor practici de cult la înmormântări, la înmulţirea ameţitoare a sfinţilor ce au înlocuit vechile zeităţi, la plecarea în faţa unor simboluri materiale asemănătoare totemurilor, sau la procesiunile asemănătoare misteriilor antice.

Despre cultura literară, în adevăratul sens al cuvântului, nu se putea vorbi la populaţii care nu cunoscuseră nimic în acest domeniu, ci numai o viaţă dură în agricultură, în jafuri şi în lupte. Nu numai că germanicii nu au cunoscut creaţia literară, dar odată sosiţi pe sol roman au dus la ruina culturii literare şi ştiinţifice antice. Numai cu timpul, sălbaticii îmbrăcaţi încă în piei de animale şi cu oroare faţă de actul spălării trupului, au ajuns să cunoască unele bucurii ale spiritului.

Domeniul artistic le era ceva mai puţin închis. Barbarii germanici avuseseră contacte lungi cu popoarele Europei răsăritene şi cu unele din Asia, în special cu grecii şi cu sarmaţii din regiunea Crimeei şi a malurilor Mării Negre. Au avut astfel cunoştinţă de unele forme ale artei orientale, artă veche de multe secole şi minunat dezvoltată. De la orientali, germanicii au reţinut gustul armelor cizelate, al gătelilor şi cerceilor strălucitori, al mânerelor de sabie atent împodobite, al tecilor

de săbii sau pumnale şi al altor bijuterii. Arta metalului preţios lucrat mergea până la încastrarea de pietre preţioase şi la lucrări de filigran. Formele erau grosier stilizate, dar erau puse în valoare prin tehnici robuste. Orfevrăria germanică nu era lipsită de culoare şi de neprevăzutul combinaţiilor decorative, flatând privirile. Nu este de mirare că o artă aplicată, grosieră, robustă şi colorată a fascinat pe barbari, asemănător unor reminiscenţe ale vieţuirii tribale din vremurile noastre, prin ţinuturile ascunse de ochiul civilizaţiei.

Un fapt real este că descoperirile arheologice privind vieţuirea germanică, mai ales gotică, din Crimeea, România şi până la faimosul mormânt al lui Childeric, tatăl lui Clovis, sau până la tezaurul de la Guarrazar, din apropiere de Toledo, au entuziasmat lumea istorică în sec.al 19-lea şi al 20-lea. Realizările gotice, sau general germanice, din domeniul prelucrării metalelor preţioase sau a bronzului aurit, nu reprezintă un reper semnificativ, dacă se are în vedere inspiraţia lor din Orient şi calitatea inferioară faţă de originalele care le-au servit ca model.

Germanicii, ca toţi barbarii, erau străini de viaţa urbană, iar păgânismul lor primitiv nu i-a îndemnat nici spre ridicarea de temple sau de statui. Faptul i-a făcut să ignore secretele sculpturii şi ale arhitecturii. Nivelul lor de dezvoltare, din sec. 5-6 e.N, pe linie culturală şi al manufacturii au atins abia nivelul aheilor lui Homer, din urmă cu aproape două milenii.

Unii istorici germani moderni, dintr-un patriotism rău înţeles, au avut tendinţa să cosmetizeze viaţa şi talentele triburilor germanice, care au distrus civilizaţia antică romană. Din păcate pentru umanitate, tabloul lor idilic în realitate a îmbrăcat veşminte de coşmar. Triburile germanice care au profitat de destrămarea internă şi de îmbătrânirea imperiului milenar roman, nu atinseseră în momentul invaziei, în sec.al 5-lea e.N, nici măcar nivelul primei epoci miceniene, când protoelenii ştiau să înalţe cetăţi megalitice, să-şi amenajeze locuinţe de piatră sau lemn, să dedice zeilor dintr-un panteon bogat, temple de lemn pe postamente de piatră, să traseze drumuri şi să arunce poduri peste cursuri de apă. Germanicii, deşi întârziaţi cu două milenii (micenienii s-au aşezat în Grecia în jurul anului 1600 e.A.) nu se puteau lăuda nici cu un panteon de zeităţi care să denote o spiritualitate religioasă de apreciat,

nu erau capabili nici să fabrice obiecte de artă comparabile, nici să navigheze pe talazuri, nici să modeleze o ceramică la fel de diversă şi de atrăgătoare, nici să practice un comerţ cu largi orizonturi şi nici să prelucreze metalele cu acelaşi talent.

Soarta care i-a pus pe germanici în contact cu lumea romană, lăsându-i chiar să o moştenească, le-a înlesnit un salt inegalabil pe scara evoluţiei. Aceeaşi soartă s-a arătat benefică pentru întreaga Europă, pentru că prin scoaterea germanicilor din umbra sălbăticiei, a impulsionat saltul general spre cultură şi civilizaţie. Pe această cale Europei i s-a deschis perspectiva de a deveni cel mai creativ şi interesant continent al oamenilor, pentru încă aproape două milenii. Pe umerii greco-romanilor sarcina de a lumina întreaga terra ar fi fost mult prea mare. Din acest punct de vedere, se poate aprecia că ataşarea masei umane germanice la procesul civilizaţiei mediteraneene, a avut efecte strălucite în epocile istorice următoare, transformând Europa într-un continent tânăr, capabil de a se menţine drept leagănul civilizaţiei terestre pentru evurile următoare.

La viitoarea civilizaţie europeană germanii au adus numai tăria unui temperament mai vijelios şi capabil de asimilare. Civilizaţia lor nu a adus nimic Occidentului pe planul evoluţiei artistice. Obiectele cele mai fine sau mai bine prelucrate din depozitele arheologice care i-au vizat, s-au dovedit produse de import, purtate de ei prin toate ţinuturile ocupate.

d.- Rolul istoric al barbarilor germanici

S-a estimat, fără nici o formă de îndoială şi în urma unei bune cântăriri, că aportul germanic la civilizaţia începutului de ev mediu s-a dovedit mediocră. Germanii, printr-o lovitură sigură, au distrus infinit mai mult decât au edificat. Dar dacă li se va înfăţişa rolul din punct de vedere istoric, încercând să se măsoare efectele intervenţiei lor prin extesia judecăţii, se va putea recunoaşte că acel rol a fost capital.

Trebuie ocolite, cu zâmbet, teoriile care au încercat, în ultimele două secole, să insinueze că libertăţile omenirii ar fi ieşit din „pădurile Germaniei" şi că avalanşa cuceritorilor barbari ar fi lăsat intactă armătura romană. Mai curând se poate deduce că întunericul jilav al pădurilor din care au ieşit neamurile germanice, le-au întunecat spiritul şi le-a restrâns dramatic orizonturile.

Nici organizarea politică, nici organizarea socială, nici obiceiurile sau moravurile statelor fondate de germani în apusul lumii romane, nu amintesc, prin trăsăturile lor generale, de strălucitul imperiu al Caesarilor.

Este de necontestat că după o lege istorică care nu a suferit nici o excepţie, învingătorii, inferiori pe scara civilizaţiei faţă de învinşi, au obţinut de la cei din urmă o bună parte din ceea ce le lipsea. In cazul germanilor legea istorică a acţionat, mai mult sau mai puţin, după circumstanţe şi după gradul de intimitate cu societatea romană. Nu pare inutil să se observe că dintre toate populaţiile germanice instalate în Apus, ostrogoţii lui Theodoric au strălucit şi au dispărut, francii care s-au ferit cel mai tenace de contagiunea ideilor romane, au reuşit ulterior să joace un rol preponderent şi durabil, iar burgunzii şi vizigoţii nici nu au strălucit şi nici nu şi-au ataşat numele de o operă istorică durabilă.

Revenirea şi succesele puterii romane sub Justinian I-ul

In realitate, Imperiul Roman nu a dispărut o dată cu ultimii împăraţi rezidenţi la Ravenna, în 476. In timp ce în apus el se stingea sub loviturile invadatorilor germanici, în răsărit s-a menţinut cu obstinaţie. Suveranii care l-au condus în continuare din Noua Romă, cu toată că şi-au văzut exclusă puterea din Italia şi din bazinul apusean al Mediteranei, au păstrat sau au crezut că vor păstra intact patrimoniul moral al Caesarilor, cărora le erau moştenitori. In orice caz, ei nu au abdicat de la nici unul din drepturile deţinute de predecesorii lor de la Constantinopol asupra teritoriilor din apus, căzute, unul după altul, în mâinile barbarilor. Considerau că viitorul le era rezervat pentru anumite visuri. Printre vechii romani, în ciuda evenimentelor, s-a aşteptat cu o încredere de nezdruncinat, să sune ora revanşei pentru lumea romană civilizată, lume care refuza să moară.

În prima jumătate a sec.al 6-lea e.N, acele speranţe s-au aflat pe punctul de a se realiza. Reconstituit şi fortificat în răsărit, imperiul a redevenit agresiv. A profitat de o perioadă de slăbiciune a inamicilor pentru a relua lupta aprigă în Africa, Itália şi Spania, într-o parte din fostele provincii. Flotele imperiale au brăzdat din nou Mediterana, de la Coloanele lui Hercules, până la litoralul fenician, până în Egipt , până la Hellespont şi până în Crimea. Se părea că visul urât se disipase. Minunata redresare istorică a trebuit să aştepte un secol şi câteva decenii, timp în care nu nou imperiu s-.a întărit în jurul Bizanţului, într-o aripă a celui vechi. Iustinian cel Mare a determinat Bizanţul să-şi adune forţele în vederea unor lupte glorioase.

a.-Supraviețuirea Imperiului Roman de Răsărit și vecinătatea asiatică

Supraviețuirea Imperiului Roman în răsărit și nu în apus, pare la prima vedere un paradox extraordinar. Dacă la sfârșitul secolului al 4-lea e.N, o parte a Imperiului Roman trebuia să se piardă sau să dispară, acea parte trebuia să fie cea răsăriteană. Acolo se exercita deja apăsarea cea mia puternică a barbarilor, apăsare care nu urma să înceteze curând.

In acea parte a teritoriului imperial, lupta dintre sălbatici și civilizație a început încă din anul 376. Peste Dunăre s-au revărsat rânduri, rânduri, masele formidabile ale vizigoților, hunilor și ostrogoților, iar mai târziu ale slavilor, bulgarilor și ale multor altor seminții ieșite din stepele asiatice, precum ungurii, pecenegii, cumanii, turcii, turcomanii și mongolii. In ciuda mijloacelor de apărare acumulate pe malurile fluviului, în ciuda precauțiilor de a menține totdeauna pe acea linie de apărare, în măsura posibilului, garnizoane de militari bine antrenați, frontiera a cedat. Barbarii au transformat Thracia, Macedonia, Illyria, Epirul, Thessalia și, pentru un timp, chiar Peloponezul, într-un vast câmp de jaf și de masacre. Cu toate acestea în această parte Imperiul Roman a rezistat.

A rezistat pentru că marea capitală bizantină a respins toate atacurile îndreptate împotriva ei, cu toate că Peninsula Balcanică a fost măturată, în toate sensurile, de hoardele sălbatice. Construită la capătul pământului european, pe un promontoriu ușor de apărat împotriva unui inamic care nu stăpânea apele mării, Noua Romă a rezistat cu succes, în toate ocaziile, atacurilor pornite dinspre continent.

Noua mare capitală a imperiului răsăritean dispunea de fortificații succesive ridicate de împărați prevăzători și puternici. Primul zid de apărare a fost ridicat de Constantin cel Mare, pe un semicerc de la Cornul de Aur la Marea Marmara, iar cel de al doilea s-a întins, la un kilometru mai spre continent, pe timpul împăratului Theodosius al II-

lea, fiind realizat efectiv de consulul devotat Anthemius (413). Fortificația lui Anthemius avea ziduri duble, mult mai largi, mai rezistente și mai spectaculoase. Acele ziduri au rezistat un mileniu și jumătate, până în vremurile moderne, amintind și astăzi de măreția Imperiului Bizantin.

Un al treilea aliniament de fortificații s-a zidit un secol mai târziu, în 512 e.N, sub împăratul Anastasius I-ul. Forma o pavăză la cincisprezece leghe în adâncimea câmpiei joase dinspre uscat. El tăia dintr-o parte în alta peninsula la extremitatea căreia străjuia Constantinopolul.

Solid înfipte în spatele acelor fortificații succesive și bine întreținute, trupele imperiale s-au arătat capabile, timp de un mileniu, în stare să respingă toate atacurile barbarilor asiatici ce își adăpau caii în apele Dunării. In mijlocul nebuniei generale, Constantinopolul a rămas mereu singurul colț al Europei în care Imperiul Roman a subzistat. In orele cele mai critice ale Europei, Constantinopolul a rămas avanpostul imenselor posesiuni imperiale din Asia Mică, mult timp neatinse, posesiuni care au devenit cu încetul regiunile vitale ale imperiului.

Nu înseamnă că lipseau dușmani dincolo de Bosfor, dar riscul pe care-l reprezentau pentru „romanii" din Orient erau cu mult mai mici decât amenințările cuceritorilor Europei.

Cei mai redutabili și tradiționali inamici asiatici erau perșii. Ei dispuneau de un stat centralizat, bine organizat, cu tradiții aproape milenare, de soldați excelenți și de generali abili. Sentimentul național la perși se manifesta cel mai puternic exact în acea perioadă grea pentru romanii de răsărit. Ei ar fi putut face mai mult rău romanilor dacă n-ar fi fost obligați să vegheze la propria salvare. Deși romanii îi considerau barbari, perșii aveau o civilizație mai veche și mai diversă ca a romanilor, dar încadrată între limite specific asiatice. La rândul lor, perșii erau obligați să facă față atacurilor altor barbari autentici, veniți din Asia centrală, barbari, care în aceeași perioadă, amenințau să le submineze propriul imperiu.

Principalii inamici ai statului persan erau heftaliții (hunii albi), despre care am mai vorbit începând cu anul 425 când au atins regiunea fluviului Oxus sau Amu-Daria. Heftaliții au atacat neîncetat frontierele persane, asemănător cu loviturile goților și hunilor asupra părții europene

a Imperiului Roman. De multe ori ei au reuşit să pătrundă până în inima Iranului, obligând pe cel ce se numea cu emfază „Rege al regilor" să abandoneze proiectele sale de expansiune către vest, pentru a putea face faţă în est invaziilor sălbatice.

Cel de al doilea pericol care paraliza pe regii persani sasanizi era cel armean. Armenia, a cărei istorie s-a constituit într-un lung martiriu, i-a făcut, pe cuceritori, să plătească scump atacurile asupra ei. Teritoriul armean, aflat la atingerea intereselor unor mari puteri din răsărit şi apus, precum şi în calea fluxurilor barbare dinspre nord spre lumea civilizată de la sud de Munţii Caucaz a avut de suferit un lung şir de dezastre etnice sau statale. Fiind împărţită, în 387, între romani şi perşii sasanizi, cea mai importantă parte a Armeniei a rămas în mâinile asiaticilor. In 429, Armenia şi-a pierdut şi conducătorii naţionali din dinastia Arsacidă. Statul caucazian s-a văzut redus, de către persani, ca şi pe timpul romanilor, în sec.al 3-lea e.N, în simplă provincie. Teritoriul armean a cunoscut administraţia funcţionarilor trimişi de la Ctesiphon. Străini faţă de limba armeană, faţă de tradiţiile şi credinţa ţării, reprezentanţii „Marelui Rege" au răsculat ţara împotriva lor. Creştinismul primei ţări care a adoptat oficial această credinţă a fost prigonit cu violenţă de mazdianismul iranienilor, dar nu a cedat niciodată. Revolta instalată în Armenia avea un caracter endemic, iar poziţia geografică a ţării permitea o alianţă uşoară cu romanii. Putea oricând tăia retragerea armatelor persane ce s-ar fi dovedit imprudente prin avansarea în regiunile de nord–est, ale Asiei Mici.

In afara ameninţărilor externe, regatul sasanid era muncit de un rău intern din a cărui cauză urma să sucombe. Despotismul persan a provocat teribile duşmănii şi violenţe între rivali interni. Contradicţiile interne au devenit cauzele unor crize epuizante ce aveau drept miză tronul sasanid. Barbarii din vecinătate, heftaliţii din nord şi arabii din sud, au fost chemaţi adesea în ajutorul unor facţiuni persane rivale, imprudenţă de care Iranul avea să se căiască.

La frontierele Siriei, ca şi în Egipt sau în Libia, apărarea solului roman a continuat să se asigure cu puţine cheltuieli, prin posturi fortificate, ridicate în marginea deşerturilor. Acele puncte întărite erau suficiente împotriva unor inamici lipsiţi de coeziune. Singurul punct slab s-a manifestat în nord–estul Siriei. Ameninţarea venea din partea unui

grup de triburi arabe, fixate de la sfârşitul sec.al 3-lea e.N pe malul drept al Eufratului de jos, în împrejurimile oraşului Hira (în apropiere de Nedjef). Acei arabi au reuşit să formeze, sub egida regelui persan, căruia i-au recunoscut suveranitatea şi sub guvernarea efectivă a familiei princiare lakhamide, un veritabil stat arab. Statul acela a ocupat, puţin câte puţin, Eufratul mijlociu, fără a da romanilor subiecte de îngrijorare.

Prin natura lucrurilor, acei arabi nu puteau să se simtă atraşi decât de legătura cu perşii asiatici, aşa că au devenit aripa stângă a armatelor persane. Prin ei înşăşi erau încă neputincioşi în raport cu statul romanilor. Incă înainte de sec.al 7-lea e.N, Imperiul Bizantin avea să se socotească serios cu elementul barbar arab.

Până la o nouă ordine geo-politică, Asia Mică, împreună cu anexele din Egipt şi Libia, a rămas baza fermă a edificiului imperial romano–bizantin. Dacă Imperiul Roman a durat în Orient, atunci când se prăbuşea în Occident, se datorează incapacităţii de ofensivă a Asiei Mijlocii şi Anterioare.

b.-Elenizarea Imperiului Roman de Răsărit înaintea domniei lui Justinian I-ul

Din momentul în care centrul de gravitaţie al imperiului s-a deplasat progresiv la sud de Bosfor, era inevitabil ca evoluţia, începută din sec.al 3-lea e.N şi care tindea să dea statului roman un caracter din ce în ce mai oriental, să evolueze cu rapiditate. Curtea din Constantinopol oferea, în sec.al 5-lea e.N, un spectacol care amintea mai mult de curţile regilor perşi decât de cele ale împăraţilor romani din epoca clasică.

Eticheta complicată şi pompa asiatică desfăşurată în ceremonii, intrigile obscure ţesute în jurul suveranului şi al curtenilor, de către eunuci atotputernici, permanentele revoluţii de palat în care erau implicaţi ofiţerii gărzii imperiale, arată până la ce nivel s-a pierdut pura tradiţie romană în lumea Bizanţului.

Procesul orientalizării s-a extins proporţional în toate domeniile vieţii, în cel al manifestărilor spirituale şi al gustului estetic, ca şi în cel al vieţii politice sau sociale. Tradiţiile romane s-au estompat şi s-au pierdut, în faţa ofensivei viguroase a elenismului, până la punctul în care limba greacă a câştigat teren devenind limbă oficială. Procesul folosirii din ce în ce mai intense a limbii greceşti începuse cu secole în urmă, din timpul „Principatului", dar nu cuprinsese masele şi domeniul oficialului. In partea orientală procesul grecizării limbii s-a dezvoltat mai repede, căpătând proporţii remarcabile încă din sec.al 5-lea e.N, dar fără a pătrunde în actele oficiale. In 439, Cyros, un literat grec de la Thebaida, pe care Theodorius al II-lea îl făcuse prefect al pretoriului, şi-a publicat edictele în limba maternă. Cincizeci sau şaizeci de ani după aceea, nu a mai constituit o raritate folosirea limbii greceşti de către împăraţi pentru a comunica deciziile către popor.

Secolul al 5-lea e.N corespunde, de asemenea, unei perioade de renaştere a gândirii şi literaturii greceşti clasice, atât în Grecia propriu-zisă, cât şi în Egipt, în Siria, sau la Constantinopol. Era epoca când doctrina neoplatoniciană, a cărei influenţă s-a dovedit atât de mare pe parcursul întregului ev mediu timpuriu, a luat forma definitivă. Profesată strălucit la şcoala din Atena, pe timp de cinci decenii (438-485) de către ilustrul Proclos, s-a răspândit de acolo în lumea întreagă europeană şi mediteraneeană. Aceeaşi a fost şi epoca în care vechea şcoală de la Gaza, din Palestina, s-a mândrit cu retorii săi străluciţi, a căror elocinţă înflorită a servit mult timp ca model. Tot atunci, la Panopolis în Egiptul de sus, s-a văzut răsărind, ca un miracol, o pleiadă de poeţi remarcabili prin delicateţe şi farmec, iar la Constantinopol s-a fondat o şcoală, în 425, care a început să atragă privirile lumii culte şi care s-a aflat în aşteptare să o detroneze pe cea din Atena.

Elenismul din sec.al 5-lea e.N nu era totuşi un elenism pur. Orientul îl invadase şi îl alterase. Cu toate că celebra şcoală din Atena a rămas, până la noi evenimente, una dintre cele mai strălucitoare din lume, influenţa exercitată de rivalele din Antiohia, Edessa, Beyruth, Gaza şi Alexandria, s-a afirmat probabil mai considerabil. Prin acele noi şcoli, gândirea asiatică s-a infiltrat, cu fiecare zi, tot mai profund în spiritul romanilor elenizaţi. La Beyruth învăţământul juridic a căpătat un renume particular, acţionând spre orientalizarea progresivă a dreptului roman. La Edessa, Antiohia şi Alexandria, studiul filozofiei antice s-a alăturat problemelor teologice de cea mai subtilă interpretare. Religia creştină a găsit în tot Orientul Apropiat un impuls decisiv. Vechile tradiţii artistice ale Egiptului şi, în plus, contactul care s-a stabilit în Siria cu arta Persiei, atunci în plină expansiune, a inspirat arhitecţilor şi decoratorilor formule noi, formule ce au născut arta „bizantină" cea mai desăvârşită.

c.-Menținerea pretențiilor imperiale asupra Occidentului, înainte de Justinian I-ul

Cu toate că imperiul din răsărit, cel romano- bizantin, și-a schimbat fizionomia progresiv și cu toate că partea lui asiatică a crescut în importanță, el a rămas în conștiința contemporanilor tot Imperiul Roman. Intre sec.4-6 e.N, în orice moment, mai aleș după dispariția ultimului împărat de la Ravenna, în 476, în Imperiul Roman de Răsărit, respectiv în Imperiul Bizantin, nu s-a pierdut convingerea că el este numai o parte din vastul Imperiul Roman a cărui unitate suferise partajele autorității suverane și toate vicisitudinile istoriei.

Atâta timp cât a existat o curte imperială în Italia, Orientul și Occidentul au continuat să se simtă în solidaritatea unui singur trup și nu mira că vreunul dintre cele două guverne romane intervenea prompt, când putea, în afacerile celuilalt și se amesteca, la nevoie, în treburile lui interne. La începutul sec.al 5-lea e.N, acțiunile lui Stilicon, *magister militum* în partea apuseană, au depășit fără încetare cadrul frontierelor desemnate autorității împăratului său, Honorius. La moartea lui Arcadius, împăratul răsăritean, în 408, guvernul apusean nu a ezitat să intervină în reglementarea succesiunii la tronul din Constantinopol. Pe atunci în apusul imperiului domnea chiar fratele celui dispărut, Honorius. Un număr de ani mai târziu, rolurile s-au inversat. Împăratul răsăritean, Theodosius al II-lea (408-450) și mai ales puternica lui soră, *augusta* Pulcheria, au dictat occidentalilor, voința lor.

Pentru prima dată, în 421, Pulcheria s-a opus acordării demnității de *Augustus* generalului apusean Constantius, pe atunci *magister militum* și soț al Gallei Placidia. Numai moartea aceluia a permis să se evite un conflict între curțile imperiale. Doi ani mai târziu, în 423, murind împăratul Honorius din Italia, Pulcheria a intervenit din nou și după un moment în care s-a sperat reunirea Orientului cu Occidentul, a impus cu forța occidentalilor un împărat de conveninență, copilul Valentinianus

al III-lea, copilul lui Constantius pe care nu-l voise *Augustus*. Copilul crescuse însă sub ochii ei la Bizanț și avea avantajul de a fi inofensiv la vârsta de numai patru ani. Acel copil era menit să devină, pentru împăratul Orientului, cel mai docil dintre colegii de domnie. In 437, Theodosius al II-lea i-a dat ca soție pe fiica sa Eudoxia, iar la sfârșitul anului 438 a obținut de la tânăr promulgarea în Occident a noului rezumat legislativ a cărui compilare o dispusese (faimosul *„cod Theodosian"*). Curând, în schimbul unei demonstrații de ajutor a flotei bizantine contra vandalilor din Africa, Theodosius al II-lea a obținut cedarea unei părți din Dalmația, provincie a imperiului apusean. Niciodată, ca atunci, cele două părți ale Imperiului Roman nu au părut mai strâns legate politic.

Theodosius al II-lea a murit în 450 și timp de câțiva ani solidaritatea a slăbit. Tronul din răsărit a revenit lui Marcianus, un războinic vajnic și înaintat în vârstă. Noul dinast avut o domnie scurtă (450-457) pe care a ocupat-o în întregime cu apărarea statului și cu reorganizarea internă. I-a succedat un alt războinic, Leon Tracul, care a reînnoit tradițiile. Guvernul de la Ravenna a avut o nevoie presantă de concursul împăraților răsăriteni, pentru a opri atacurile îndrăznețe ale tinerei flote vandale, flotă care, de altfel, se întinsese cu jafurile chiar spre coastele dependente de Bizanț. Leon care recursese deja la diplomație, în acord cu cea a occidentalilor, a dejucat pericolul prin mijloace pașnice. A consimțit totuși să facă, pe cheltuială comună, un mare efort militar. La efort a trebuit să consimtă împăratul apusean, Anthemius, ginerele împăratului răsăritean anterior, Marcianus. Cu acea ocazie, suveranul Orientului s-a aflat, încă odată, pe poziție de arbitru a situației de interes comun. Campania contra vandalilor, din 468, a eșuat lamentabil, cu toată importanța forțelor aliniate. Totuși, apariția trupelor și a vaselor bizantine în zona Africii nordice apusene, a creat un precedent ce nu a putut fi uitat.

Este recunoscut, în plus, că mai mult ca niciodată, la acea dată împăratul din răsărit se considera prevăzut cu dreptul de intervenție în afacerile imperiului apusean din ce în ce mai degringolat. In 473, Constantinopolul a refuzat să recunoască drept împărat al Ravennei pe Glycerius, opunându-i pe Julius Nepos, pe care l-a expediat spre Italia cu o mică armată de susținere. Tocmai atunci a murit împăratul răsăritean Leon (474), iar succesorul său, Zenon, unul dintre muntenii

duri din Isauria, căruia Leon îi dăduse drept soţie pe fiica sa, nu a avut mijloacele disponibile pentru a exploata, în avantajul său, situaţia părţii occidentale. Din anul următor, 475, el s-a ocupat cu reprimarea unei răzmeriţe. De trei ori a trebuit să facă faţă rivalilor care îi opuneau un alt isaurian, numit Ilos şi contra cărora a trebuit să susţină mulţi ani un război inern implacabil. Acele condiţii dezastruoase din Orient nu au avut darul să disponibilizeze forţe de ajutor pentru candidatul lui Leon (Julius Nepos). Se ştie că a urmat căderea aceluia şi refugiul lui dincolo de Adriatica, după care pe tronul Apusului s-a urcat Romulus Augustulus (475-476), ultimul împărat al acelei părţi de lume romană, tânăr necopt de origine barbară detronat de barbarul de origine sciră, Odoacru (476).

Nemaiexistând împărat la Ravenna, Italia a căzut în mâinile barbarilor, a celor infiltraţi anterior în armatele imperiale. Faptul nu a împiedicat ca de atunci drepturile istorice ale singurului suveran al Imperiului Roman, cel de pe tronul Bizanţului, să fie salvate din plin. In ochii uzurpatorului barbar Odoacru, ca şi, mai târziu, în ochii ostrogotului Theodoric şi chiar în ochii tuturor noilor regi barbari din Occident, suveranul care domnea la Constantinopol era „împăratul roman".

Lui nu i se scria decât în termeni plini de deferenţă şi oricare ar fi fost în practică, independenţa de care uzau în noile lor state, regii barbari au salutat fără dificultate în Leon, în Zenon şi în succesorii lor, pe moştenitorii legitimi ai întregului Imperiu Roman al lui Augustus şi al lui Constantinus I-ul.

Când, în 476, Odoacru a reînapoiat lui Zenon însemnele imperiale ale palatului din Ravenna, Senatul de la Roma s-a asociat la demersul său, pentru a puncta observaţia că pe viitor imperiul nu avea nevoie decât de un singur conducător (cel de la Constantinopol).

Ulterior, când Theodoric l-a atacat pe Odoacru, a făcut-o ca un mandatar al împăratului Zenon. Acea ficţiune s-a menţinut ca un adevăr viu în spiritul romanilor orientali.

Zenon a murit în 491, tronul revenind succesiv la doi oameni bătrâni. Primul a fost Anastasius (491-518), un epirot (Epir) de 61 de ani, pe care rezmeriţele şi războaiele religioase, ca şi atacurile perşilor sasanizi, ale slavilor şi bulgarilor l-au redus la neputinţă. A urmat comandantul gărzii imperiale, Justin (518-527), un brav ţăran din Macedonia, uzat în lupte până la 70 de ani. Nepotul său colateral, Justinian

şi, de asemenea, succesor, a adus imperiului şi romanităţii un alt curs al gloriei şi o reîntoarcere decisivă spre vechea tradiţie de stăpânire a lumii mediteraneene. Justinian a gândit şi a înfăptuit, atât cât a fost omeneşte posibil, una din revanşele civilizaţiei asupra barbariei.

La preluarea tronului de către Justinian, în 527, Imperiul Roman nu mai poseda decât fracţiunea orientală şi rezista cu greutate la loviturile barbarilor. Dispariţia tronului de la Ravenna, în 476, n-a putut schimba credinţa dinaştilor bizantini că imperiul urma să supravieţuiască, teoretic, la dimensiunile pe care le avusese odinioară şi că veghererea asupra destinelor Occidentului le revenea, ca descendenţi ai lui Theodosius I-ul. Justinian, cu o energie neobosită, şi-a impus sarcina de a traduce în fapte ideile de regenerare a vechiului imperiu. A pornit pe calea recuceririi teritoriilor pierdute în mâna barbarilor.

d.- Restaurația imperială în Africa

Jusitinian a intrat în conștiința posterității drept un personaj de excepție, drept un apărător tardiv al ideii de romanitate.

Simplu macedonean, ca și unchiul său, Justin I-ul, Justinian primise educația la Constantinopol și se plămădise într-o cultură hibridă, răspândită atunci de maeștrii școlii bizantine. Se povestește că avea o inteligență medie, dar era un truditor îndârjit, ceea ce i-a atras calificativul superlativ de : *„împăratul care nu doarme niciodată"*. Era animat permanent de nevoia de a acționa și de a face totul el însuși, atât din neîncredere cât și din mania detaliului. La trăsăturile anterioare adăuga un caracter cu momente de nesiguranță, lipsă se sânge rece în situațiile de criză și uneori de energie. O bună parte din viața sa de suveran s-a lăsat dominat de Teodora, o fostă femeie ușoară de circ, a cărei lipsă de scrupule era dublată de un voluntarism obstinant. Așa a fost prezentat de autorii contemporani, nu prea binevoitori, omul care aproape patru decenii (527-565) a dirijat destinele imperiului.

Cu toate consemnările răuvoitoare la adresa lui, Justinian a rămas o personalitate strălucitoare a lumii romane pe care posteritatea a aureolat-o. Dacă se are în vedere că s-a urcat pe tron la aproape 50 de ani, o vârstă remarcabilă pentru vremurile sale, sunt justificate unele ezitări sau nehotărâri de care a dat dovadă odată cu avansarea spre bătrânețe. Anii grei care-i apăsau umerii, alături de grijile imperiului, s-au întrezărit în unele ezitări ale judecății, sau în rapiditatea analizării situațiilor. Dar nu se poate crede că ar fi avut o inteligență mediocră un om care a știut să răstoarne lumea după propria voință și cu mijloace mai mult reprezentative decât eficiente sau îndestulătoare.

Imperiul se afla într-un moemnt critic atunci când Justinian tocmai urca pe tron. De la începutul sec.al 6-lea e.N, perșii, mai agresivi ca totdeauna, nu puteau fi opriți decât cu mare greutate. Pentru prima dată, între 502-503, ei preluaseră fortărețele Theodosiopolis (Erzerum) și Amida (Diarbekir). Bizantinii au recucerit pozițiile numai atunci când

perșii s-au retras pentru a-și apăra propriile frontiere împotriva heftaliților (hunii albi). In anii următori, atacurile persane s-au reînnoit frecvent, iar către 527 și-au dublat violența. Vasalul lor, dinastul din Hira, Al Mundhir, li s-a alăturat cu forțele sale armate. In 529, acela și-a deschis o trecere până la Antiohia, adunând pradă pe tot traseul, prizonieri, omorând pe cei de la care nu aștepta răscumpărare și oferind, după cum s-a povestit, un spectacol cu sacrificarea, într-o singură zi, a patru sute de călugărițe creștine, în onoarea zeiței Ozza. In 531, situația s-a agravat și mai tare. Principala armată bizantină, plasată sub ordinele lui Belizarie, cel mai bun general al lui Justinian, a fost înfrântă de perșii sasanizi la Callinicum (Rakka), pe Eufrat și pentru puțin Siria nu a căzut în întregime în mâinile invadatorilor.

Spre Balcani, situația nu era mia liniștitoare. Ostrogoții plecați la sfârșitul sec.al 5-lea e.N spre Italia, fuseseră înlocuiți de către bulgari, numiți și hunii cutriguri, de slavii anți, care după ce avansaseră în lungul Carpaților până în Valahia, au început să urmeze exemplul vecinilor. Din nou barbarii au parcurs în toate sensurile Macedonia, Epirul, Thessalia și Thracia. Bizanțul tremura din nou în fața noului uragan de sălbatici.

Printr-o hotărâre promptă împăratul Anastasius ridicase, în 512, o a treia linie de apărare înainte de capitală și s-a pus întrebarea dacă nu a avut intenția să sacrifice posesiunile din restul Peninsulei Balcanice.

Salvarea fracțiunii orientale a imperiului devenise deja o problemă redutabilă, problemă care avea nevoie de o conjunctură și de un om deosebit. O ocazie unică, nesperată, s-a oferit chiar la momentul potrivit. Ocazia a avut menirea de a restabili în Mediterana occidentală prestigiul și numele de roman. Împăratul Justinian a fost invitat de a interveni în Africa vandală. Era nevoie de un act de îndrăzneală pentru a întreprinde, probabil cu prețul unor sacrificii trecătoare în Orient, refacerea și ridicarea imperiului dintr-o situație nesigură și de decădere.

Ocazia era tentantă. După moartea fondatorului, în 477, regatul vandal a evoluat până la pragul anarhiei. Succesorii slabi ai lui Genseric s-au dovedit incapabili de a potoli pe conaționalii barbari care se răsculau permanent. In plus s-a încins o vie confruntare între regii barbari și elementul catolic roman din Africa de nord. Regii vandali apărau propriile interese teritoriale și credința ariană. Supușii barbari se revoltau imediat

ce regii lor încercau o oarecare conciliere cu romanii.

Aflându-se în încurcătură, regii vandali au căutat ajutor în exterior, ori de la ostrogoţii de care îi lega sângele germanic, ori de la imperiali în alte cazuri. In 530, regele Hildric, partizan decis al alianţei cu bizantinii, în urma unei înfrângeri suferite de trupele sale, la Byzacena, de la berberi (în Tunisia meridională), a fost răsturnat de vărul său Gelimer şi aruncat în închisoare. De acolo a cerut ajutorul împăratului din Bizanţ cu care avea, probabil, unele înţelegeri de alianţă.

Regatul vandal, sfâşiat pe două fronturi, putea cădea victimă relativ uşor, dar numai în urma unei intervenţii prompte. Justinian a înţeles situaţia şi a acţionat în consecinţă. Invingând opoziţia foarte vie pe care o întâmpina în armată şi chiar în anturajul de la curte, el a semnat în grabă, în luna septemrbie 532, o pace „perpetuă" cu noul rege al Regatului Sasanid, Chrosroes I-ul (Khosran – în persană), care preluase, în 531, moştenirea tatălui său Kavadh. In acest fel Justinan a obţinut dinspre acea parte a imperiului un răgaz de care avea nevoie pentru a-şi duce la îndeplinire visurile îndreptate spre apus. A acceptat să plătească redutabilului inamic răsăritean un important tribut anual, dar a putut să-şi concentreze toate forţele pentru a încerca un atac violent împotriva uzurpatorului vandal.

Trupele bizantine, sub comanda generalului Belizarie, 10.000 de pedeştri şi 5.000 - 6.000 de cavalerişti de elită, au debarcat în iunie 533 la Cap Kapudia, în Sahel şi cu o rapiditate fulgerătoare şi-au deschis drumul spre bătrâna Cartagină. Gelimer, nervos şi indecis, şi-a pierdut capul. Două lupte din apropiere de Cartagina au spulberat orice încercare de rezistenţă a regelui vandal. In primăvara următoare, în 534, el a fost înconjurat în munţi, trebuind să se predea. Pacificarea triburilor berbere, a căror mobilitate deconcerta pe cei mai buni generali bizantini, urma să necesite o perioadă lungă de lupte. In urma lor, de la începutul anului 534, Africa vandală a fost dobândită de bizantini. Belizarie a putut să-şi facă o intrare triumfală în Constantinopol, în uralele poporului. Regele barbar Gelimer, alături de membrii casei sale, urma, în calitate de captiv, cortegiul generalului victorios. Poporul s-a bucurat de acel spectacol care redeschidea, în fine, după mulţi ani de tristeţe şi de resemnare, era unor speranţe nebune.

De familia lui Hilderic, care fusese ucis între timp din ordinul

lui Gelimer, nu s-a mai ocupat nimeni şi nimeni nu s-a gândit la eventualele ei drepturi. Duşmanul de origine barbară era dispreţuit mai hotărât decât cel tradiţional.

Justinian a păstrat pentru sine pământul roman al Africii recucerite de armate, având ca primă dorinţă reorganizarea administrativă a imperiului.

e.-Restaurația imperială în Italia

Rezultatul strălucit din nordul Africii, care depășise așteptările cele mai optimiste, a probat că ar fi suficient de a se acționa cu decizie, pentru a răsturna dominațiile barbare din Occident. In Bizanț s-a pus imediat întrebarea dacă experiența cu vandalii nu putea fi reînnoită, mai ales în Italia, pământ imperial prin excelență. Italia se prezenta atunci drept o pradă ușoară de smuls din mâna suveranilor ostrogoți.

Trebuia găsit un motiv pentru intervenția bizantină în Italia, ca și în cazul vandalilor. In statul ostrogoților, după moartea lui Theodoric cel Mare, în 526, se încontrau două facțiuni, cea germanică, care cerea revenirea la tradițiile naționale germanice și facțiunea romană care aluneca insesizabil către o reîntoarcere completă la vechea stare de lucruri dinainte de cucerirea barbară ostrogotă.

Cea de a doua facțiune era încarnată în persoana Amalasuntei, fiica lui Theodoric cel Mare, care, însărcinată cu regența fiului său Athalaric, revoltase împotriva ei pe șefii ostrogoți. Intr-o anumită conjunctură ea reușise să scape de o parte din șefii recalcitranți, dispunând asasinarea lor, dar fără a reuși să-și impună pe deplin puterea. Simțind cum ostilitatea creștea în jurul ei, apriga regină a căutat salvarea într-o alianță strânsă cu împăratul Justinian. In 533, ea a oferit bizantinilor, în războiul contra vandalilor, un port de odihnă în Sicilia, cai și alimente. A jucat, astfel, totul pe o singură opțiune, cu hotărârea moștenită de la tatăl său. Spre nenorocul ei și probabil al poporului ostrogot care nu a înțeles-o, Amalsunta nu a avut prestanța de a brava opinia supușlor.

In noiembrie 534 opozanții au răsturnat-o de pe tronul pe care încerca să se mențină fără drept, în locul fiului Athalaric. Cu puțin înainte, la 8 octombrie 534, s-a căsătorit cu vărul său Theodat (sau Theodahad), fiul unei surori a lui Theodoric cel Mare. După numai douăsprezece zile, pe 20 octombrie, Athalaric, fiul Amalasuntei și moștenitorul tronului, a murit subit, în condiții neelucidate de istorici. Moartea tânărului rege ostrogot a survenit la numai două săptămâni după mariajul celor doi maturi din familia regală. Cu titlu de amănunt

trebuie amintit că tânărul Athalaric complotase împotriva mamei sale cu o parte dintre căpetenile ostrogote, dar complotul a eșuat și participanții pedepsiți după regulile sângeroase ale vremii. Deci nu este exclusă o anumită implicare a Amalasuntei în moartea fiului moștenitor al tronului, fiu recalcitrant și dușmănos. Deși supoziția nu poate fi susținută ferm, nu trebuie uitat că evenimentele respective se derulau într-o epocă întunecată a istoriei și, mai ales, în lumea barbară.

In anul următor căsătoriei, în 535, Amalasunta a primit cu bucurie nedisimulată solia împăratului Justinian, care cerea respectarea unor tratate mai vechi, tratate încheiate cu tatăl său, Theodoric cel Mare. Nemaiexistând un moștenitor al lui Theodoric, pe linie bărbătească, trebuia respectată promisiunea cedării unor teritorii de către ostrogoți și mai ales trebuia cedată coroana regală în favoarea împăratului bizantin.

Noul soț, Theodat, a găsit momentul să-și asigure puterea regală la care ajunsese prin alianță și supunere perfidă. A acuzat-o pe Amalasunta de condescență vinovată în fața cererilor imperiale, exilând-o într-un castel de pe o insulă a lacului Bolsena. De acolo, imitând gestul vandalului Hilderic, ea a apelat la ajutorul armatelor bizantine.

Deși nu trecuse de beția victoriilor africane, Justinian nu putea neglija acel apel. L-a invitat pe Theodat să elibereze din detenție pe cea care îi era vară de sânge și soți. Curând împăratul bizantin a primit vestea că prizoniera fusese ucisă (30 aprilie 535) prin strangulare în baie. Imediat Bizanțul a deschis ostilitățile. Ca și în cazul regatului vandal din Africa, tot generalul Belizarie a primit comanda trupelor de invazie a Italiei. Destinul l-a încoronat cu succese prodigioase și ușoare. Cucerirea Siciliei s-a încheiat la sfârșitul anului după ce se încercase tăierea liniilor de aprovizionare ale goților. Câteva luni mai târziu, bizantinii au trecut strâmtoarea Messina, ocupând cu ușurință Italia meridională.

Tot atunci, în nordul peninsulei, o altă armată bizantină, care ocupase Dalmația, a înaintat direct spre capitala ostrogotă, Ravenna. In noiembrie 536, imperialii au cucerit orașul Neapole. Theodat înnebunit și vizibil incapabil, s-a văzut abandonat de către supușii barbari, care au proclamat un nou rege în persoana unui simplu ofițer, pe nume Vitiges. Bravura lui, precum și alte calități au inspirat încrederea ostașilor ostrogoți. Theodat a sfârșit asasinat de foștii supuși care-l îndrumaseră să o suprime pe Amalasunta.

La 10 decembrie 536, Belizarie şi-a făcut intrarea în Roma, pe care noul rege ostrogot o părăsise, gândind că nu o va putea apăra. Apoi au căzut oraşele Narni, Spoleto şi Perugia.

Vitiges a încercat inutil de a reacţiona prin blocarea bizantinilor în Roma. Mijloacele lui de acţiune s-au dovedit ineficiente, astfel că după un an de asediu (februarie 537 – martie 538), regele got s-a văzut obligat să opereze o retragere periculoasă, sub ameninţarea loviturilor inamice. Pe timpul asediului Romei, Belizarie a avut grijă să păstreze libere liniile de comunicaţie pe mare, în timp ce asediatorii, prin contrast, nu se reaprovizionau decât cu mare greutate.

In aprilie 538, forţe bizantine debarcate la Genova s-au răspândit în regiunea Liguria şi în Câmpia Padului, ocupând Milano, Bergamo, Como şi Novara. Belizarie şi-a reluat marşul spre nord. La începutul verii s-a unit cu ajutoarele expediate prin Adriatica la Fermo, profitând de încercuirea Ravennei.

Intervenţia unei armate barbare france în Liguria, a permis goţilor reluarea oraşului Milano şi a zonei înconjurătoare, dar Belizarie nu s-a lăsat impresionat de acel eveniment. A continuat drumul spre Ravenna, metodic şi sigur. Nu mai putea fi vorba de aceeaşi rapiditate a înaintării ca la începutul campaniei, trebuind să fie atent la zona în care Vitiges îşi organizase rezistenţa. Trebuia să se pregătească pentru un asediu al unor locuri bine întărite. Cu fiecare etapă de avansare se trecea imediat la consolidare prin ocuparea punctelor strategice importante.

In toamna lui 539, Ravenna era blocată atât pe uscat cât şi pe mare, iar în luna mai următoare Belizarie a intrat prin surprindere în oraş. Anterior păcălise pe comandanţii armatei barbare că ar fi avut intenţia de a trăda cauza imperială şi de a accepta, pentru el, coroana ostrogotă. Vitiges a fost făcut prizonier cu toată familia, asemănător lui Gilimer cu şase ani în urmă şi trimis la picioarele împăratului.

Astfel, ca printr-un miracol, Imperiul Roman, restabilit în Africa şi printr-o lovitură asemănătoare, în insulele Mediteranei apusene, odinioară cucerite de Genseric, se găsea în mai puţin de cinci ani restaurat şi în Italia. Ţara a fost reorganizată după modelul roman imperial. Impăratul putea vorbi din nou de „oraşul său Roma". Firul istoriei, rupt pentru o scurtă perioadă, era reînnodat, iar Justinian putea, nu fără mândrie, să se numească în mod real împărat roman.

f.-Scurta etapă de criză a Bizanţului şi stagnarea cuceririlor între anii 540-552

Triumful bizantin asupra unei părţi a lumii barbare era strălucitor, dar şi înşelător. Nu era de ajuns să se recucerească provincii, ci trebuia să existe şi puterea de a le apăra. Se impunea, ca în acelaşi timp, să se facă faţă, de la o extremitate la alta a unui imperiu, cu fiecare zi mai vast, la toate pericolele interne şi externe. Sarcina revenea trupelor puţin numeroase de mercenari nedocili, în timp ce dificultăţile ridicate de teritoriile ocupate deveneau mai grave, mai complexe.

La frontiera Eufratului, pacea „perpetuă" a fost ruptă. Regele Chosroes I-ul nu era omul care să lase să treacă ocazia ce i se oferea de a da o lovitură tocmai atunci când cele mai bune trupe bizantine, cei mai apreciaţi generali bizantini, erau reţinuţi în Occident. La începutul anului 540, pe timp ce Vitiges încă deţinea Ravenna, Siria a cunoscut o invadare bruscă, în pofida angajamentelor solemne din anul 532. Atacul persan inopinat s-a îndreptat vertiginos spre Antiohia. Marea metropolă a Siriei, fără mijloace de apărare, a căzut în puterea învingătorului care, după ce a adunat o pradă imensă, i-a dat foc şi a luat locuitorii în captivitate. Restul Siriei septentrionale şi Mesopotamia romană au trăit o soartă analogă.

Alerta a fost atât de mare încât Justinian s-a gândit să întrerupă campania din Italia, să abandoneze provizoriu Ravenna şi câmpia Padului în mâna ostrogoţilor. Foarte curând după ce cucerise Ravenna, situaţia l-a dirijat pe Belizarie spre Eufrat. Acolo a folosit toată abilitatea şi energia de vechi războinic, pentru a restabili situaţia şi pentru a opri armata persană.

Concomitent s-a declanşat alarma şi în Balcani. Acelaşi an 540, care deschisese perşilor calea Antiohiei, a adus pe bulgari până la istmul Corint, până în periferiile Constantinopolului. S-a produs o panică indescriptibilă în marea capitală a lumii mediteraneene, în care Justinian, baricadat în palatul său, nu a putut da un exemplu de eroism.

Pe deasupra, Italia, pe care Constantinopolul o considera bine

stăpânită şi unde Belizarie nu lăsase decât un corp de ocupaţie foarte redus, s-a răsculat împotriva imperialilor. Regalitatea ostrogotă, considerată spulberată s-a reafirmat brusc, mai puternică, mai ameninţătoare ca totdeauna, în persoana lui Hildebad, comandantul de la Verona. Hildebad a murit asasinat în primăvara anului 541, conducerea barbarilor revenind nepotului său Totila, general de elită, în jurul căruia s-au adunat toţi cei nemulţumiţi de greaua fiscalitate bizantină. Cu cinci mii de oameni, împotriva a douăsprezece mii de mercenari bizantini, Totila şi-a deschis drumul de la Verona, prin provincia Emilia, a trecut Apeninii, respiungând, la nord de Florenţa, o a doua armată imperială (542). A avansat victorios prin Umbria, prin Munţii Abruzzi până în provincia Benevent. Pe parcurs a înrolat sclavi, coloni şi alţi soldaţi voluntari. S-a abătut spre Neapole. Oraşul, pe care l-a blocat atât pe uscat cât şi pe mare, s-a predat în primăvara anului 543. Apoi, Totila a ocupat întreaga Italie de sud, cu excepţia portului Otrante pe care l-a asediat. De acolo s-a îndreptat spre Roma.

Belizarie, obişnuitul salvator al situaţiilor compromise, a primit, în grabă, însărcinarea imperială de a salva stuaţia, dar era deja prea târziu. Totila ocupase deja trecătorile Apeninilor, în 545, iar la sfârşitul lui 546, Roma încercuită şi înfometată a trebuit să deschidă porţile regelui ostrogot triumfător.

In acelaşi timp, din Africa veneau veşti neliniştitoare. Triburile berbere din Tripolitania s-au răsculat în 544, urmate imediat de cele din Byzacena, sau Tunisia meridională. Guvernatorul Africii, patricianul bizantin Solomon, a fost ucis. Insurecţia s-a întins în 545, cuprinzând Numidia (Algeria orientală). A trebuit să se evacueze interiorul teritoriului ocupat de bizantini, operându-se o repliere spre coastele Mediteranei. In martie 546, Cartagina a căzut în mâinile rebelilor. Tot fructul a doisprezece ani de campanii strălucite erau pa cale a se pierde numai în câteva lumi, iar Imperiul Roman, care-şi recăpătase unele vechi conturuiri, se retrăgea pe toate fronturile sub loviturile repetate ale inamicilor, care păreau a fi conspirat, perşi, bulgari, slavi, ostrogoţi, berberi etc.

Guvernul imperial, încordându-se împotriva pericolului, a făcut front în toate direcţiile cu o energie ieşită din comun, demnă de acel Justinian, mult şi pe nedrept criticat de unii autori ostili. In Africa, la

capătul a treizeci şi şase de zile de operaţiuni militare, bizantinii au degajat Cartagina. Foarte ameninţată pentru a doua oară, la sfârşitul anului 547, vechea capitală a punilor s-a aflat câteva luni mai târziu în pericol de pieire. Dar, începând cu 548, noul guvernator bizantin, Ioan Troglita, după ce a înfrânt sângeros pe berberii din Byzacena, a devenit stăpân pe situaţie.

In Italia, Belizarie, care reuşise să reintre în Roma, dar nu putuse salva Perugia (548), a fost sacrificat fără milă (547) şi înlocuit cu eunucul Narses, concurentul şi, mai ales, rivalul său la curtea imperială. Narses era un eunuc, pitic şi cocoşat, de origine armeană.

In urma unei suite de lupte dure, duse atât de o parte cât şi de alta cu cea mai acută abilitate, Totila, care în primul elan, recucerise Roma, apoi Sardinia, Corsica, o parte din Sicilia şi din Dalmaţia, precum şi împrejurimile Ravennei şi nu se temuse de a ataca Epirul dincolo de Marea Adriatică, a fost redus, la sfârşit, la neputinţă şi ucis într-o bătălie din nordul Umbriei, în apropiere de micul oraş Gualdo Tadino (552). Ostrogoţii au continuat rezistenţa sub comanda unui alt conducător destoinic, Theia, pe care l-au recunoscut drept rege. Au continuat să se bată cu un curaj neîmblânzit, făcându-i pe bizantini să plătească scump victoria finală. Datorită vicleniei militare a caricaturii umane, care era Narses, Imperiul Bizantin a păstrat stăpânirea Italiei aşa cum reuşise să păstreze şi Africa.

La 1 octombrie 552, ostrogoţii s-au adunat în număr mare în Campania, aproape de Cumae. In bătălia de acolo însăşi Theia a pieirit cu arma în mână. Trei ani mai târziu ultimele trupe ostrogote au capitulat în mica fortăreaţă Conza, din moijlocul Munţilor Apenini, la nord–est de Salerno.

In Asia, perşii, cu care Justinian reuşise, în 546, să încheie un nou tratat, obligându-se la plata unui tribut mai mare decât în trecut, se comportau aproape liniştit. In Peninsula Balcanică, după câteva alte alerte (în 552 chiar Thessalonicul a fost ameninţat), nici bulgarii şi nici slavii nu păreau a pregăti pericole imediate pentru imperiu. Din furtuna în care era să se piardă, datorită imprudenţei imperiale cutezătoare, statul romanilor a ieşit încă odată învingător, consolidat de succese, convins de o nouă credinţă în restaurarea totală a strălucirii antice.

g.- Restaurația imperială în Spania

Fără a se aștepta triumful complet al armatelor sale în Italia, Constantinopolul a trecut într-o altă etapă a reîntregirii imperiului. S-a ivit o ocazie, în 551, de a trage profituri din anarhia în care se zbătea regatul vizigot din Spania, regat care slăbise, asemănător celui ostrogot din Italia, sau ca cel, deja mort, al vandalilor din Africa.

Regii Theudis și Theudegesil pieriseră asasinați în 548 și 549, la un interval de câteva luni. Succesorul lor, Agila, un arian sălbatic, a răsculat, prin persecuțiile sale, pe catolici. Aceia s-au grupat în sud, în jurul unui anume Athanagild și după exemplul lui Hilderic, în Africa și al Amalsuntei din Italia, au cerut ajutor împăratului bizantin. Stăpâni ai insulelor Baleare de pe timpul cuceririi posesiunilor vandale, bizantinii nu se expuneau la un mare risc de a debarca unele trupe pe pământul Spaniei. Vârstnicul general Liberius, căruia Justinian i-a dat această sarcină, s-a achitat cu ușurință de ea, reușind să învingă fără mare greutate, lângă Sevilla, pe regele Agila. Un asasinat oportun i-a scăpat curând pe bizantini de regele vizigot, înlesnindu-le ocuparea regiunii costiere de sud–est a peninsulei hispanice, de la vărsarea râului Gadalquivir până la cea a râului Jucar. Bizantinii au ocupat sudul provinciei actuale Cadix și cea mai mare parte a provinciilor Malaga, Granada, Almeria, Murcia și Alicante.

Ocupația nu s-a dovedit de lungă durată. Justinian îmbătrânise. Către anul 555, depășise vârsta de șaizeci și cinci de ani, iar elanul îi scăzuse. In plus, războaiele neîncetate îi secaseră trezoreria, fapt ce îl obligase să restrângă efectivele armatei de la 650.000 de oameni la circa 150.000. Noile condiții ale puterii militare nu i-au permis să imagineze nici o altă operațiune războinică de mare anvergură. Trupele împrăștiate de-a lungul unor frontiere întinse foarte mult, abia dacă erau suficiente să protejeze, bine sau rău, regiunile vitale ale imperiului, împotriva loviturilor neprevăzute ale barbarilor. Pe timpul iernii 558-

559, de exemplu, ele nu au putut împiedica pe bulgari (supranumiți hunii cutriguri), nu numai să nu avanseze până la Thermopyles, dar și să închidă drumul spre Constantinopol. Capitala a fost salvată, încă o dată, datorită bravurii, a sângelui rece și a abilității bătrânului Belizarie.

Destinul a aranjat lucrurile astfel încât, Imperiul Roman de Răsărit, adică cel Bizantin, să fie cel menit a înfrunta toate etniile barbare, ce au tentat să șteargă urmele civilizației antice. Imperiul Roman de Apus a sucombat înainte de a putea cunoaște pe câmpul de luptă, sau pe trupul său, haitele barbare din toate semințiile. Odată Occidentul devenit barbar, valurile imediat următoare de germanici, sau din unele rase asiatice, și-au îndreptat atenția și înverșunarea, spre ceea ce mai rămăsese civilizat și strălucitor pe pământ european. Imperiul Bizantin a văzut în plus gepizi, avari, lombarzi, slavi, bulgari, pecenegi, cumani, mongoli sau tătari, arabi, turci și turcomani, pentru a lăsa de o parte triburile mai mici, sau mai meteorice. Adevăratul apărător al civilizației antice greco–romane poate fi considerat numai Imperiul Bizantin, moștenitor demn, dar parțial, al Imperiului Roman tradițional. Despre o bună parte dintre barbarii ce au vizat numai Bizanțul se va vorbi în cele ce urmează, dar nu trebuie uitat că imperiul răsăritean, sub Justinian a reușit să spulbere sau să slăbească de moarte toate statele barbare germanice (vandali, ostrogoți, vizigoți) cu excepția celor france și burgunde cu care nu a apucat să intre în contact.

Imperiul care a pâlpâit puternic sub Justinian, onorând numele de roman, s-a mai revoltat de câteva ori împotriva unui destin potrivnic, dând dovadă milenară de dârzenie, trăind multe perioade de glorie, de bogăție, de ostentație și fiind capabil să zămislească personalități politice, militare și culturale, remarcabile pentru civilizația europeană. Fără rezistența și grandoarea bizantină soarta Europei ar fi urmat căi întunecate, cu trasee mult mai lungi către civilizația descătușată a Renașterii, sau a timpurilor moderne. Alături de Egiptul antic timpuriu, Imperiul Bizantin s-a dovedit o cheie de boltă a civilizației și a genialității umane, un deschizător și un apărător de drumuri spre o lume a spiritului creator.

h.-Civilizaţia bizantină
pe timpul revanşei romane a lui Justinian I-ul

Cu toate că a meţinut motive serioase de nesiguranţă, domnia lui Justinian s-a identificat cu gloria militară, politică şi spirituală. Cu un număr de ani în urma reuşitei viselor lui nu se mai putea imagina ca din Spania la Eufrat, vechile teritorii ale Romei să formeze din nou un ansamblu aproape continuu, reorganizat după principii romane şi în care prefecturile de Italia şi de Africa să-şi reocupe locurile seculare. Peste tot legislaţia romană a fost repusă în vigoare, o legislaţie mai suplă fără îndoială, penetrată de principii care ar fi scandalizat, probabil, pe juriştii epocii clasice.

Chiar de la începutul domniei, Justinian s-a arătat înclinat spre clasificări şi stabilizări juridice. O comisie de jurişti, prezidată de ministrul său, Tribonianus, a muncit pentru a uni, într-un singur rezumat, principiile legislative imperiale promulgate de pe timpul împăratului Hadrianus. Noul *"Cod al lui Justinian"*, ţinut fără încetare la curent cu noile edicte, îmbogăţit cu comentarii şi cu un manual practic (*"Institutele"*) pentru uzul novicilor, l-a reprezentat pe împărat în ochii aproapei întregii lumi mediteraneene drept "Incarnarea Dreptului", sau drept "Legea Vie".

De la un cap la altul al imperiului, vechiul sistem de apărare roman a fost restabilit şi dezvoltat prin noi lucrări de apărare şi prin fortificaţii suplimenatare, eşalonate pe aliniamente concentrice din profunzime spre centru. Au reapărut vechile *limes*-uri, formate din puternice fortăreţe, din redute, tabere întărite. Unele ruine care mai subzistă în Africa şi pe limitele Siriei transmit posterităţii imagini impozante. Pentru a menţine acele *limes*-uri s-au găsit soldaţii–coloni de altă dată, acei *limitanei*, iar pentru a diminua presiunea barbară de-a lungul frontierei s-a organizat o centură de populaţii *„federate"*, care menţineau o linişte relativă în schimbul unor subsidii anuale.

In Bizanţ, sau Noua Romă a Bosforului, a renăscut o nouă cultură bazată pe o şi mai adâncă întrepătrundere dintre romanitate şi elenism şi prin preluarea celor mai atrăgătoare şi elevate caracteristici de la cultura materială şi spirituală asiatică.Toată spiritualitatea s-a ordonat pe scheletul canoanelor religiei creştine. Nu s-a mai putut vorbi de o adevărată cultură romană, ci de altoiri fericite pe o tulpină viguroasă. In literatură, limba latină provincială, a fost înlocuită definitiv de limba greacă. In domeniul gândirii, controversele teologice au înlocuit discuţiile filozofice elevate, cărora pietatea lui Justinian le arăta suspiciune. In anul 529 el a ordonat chiar închiderea marii şi faimoasei şcoli din Atena, unde învăţăturile clasice se perpetuaseră şi căreia îi acordaseră toată consideraţia împăraţii : Augustus, Traianus, Hadrianus sau Constantinus. Intoleranţa religioasă, sau mai bine zis, intoleranţa creştinismului primar a adus cele mai grave prejudicii civilizaţiei şi culturii, tocmai într-o lume care reprezenta avantajele acestora. Clericii mai învăţaţi au avut o mare valoare civilizatoare numai în afara imperiului, în lumea brută şi sălbatică a triburilor migratoare, triburi pe care le-au apropiat mult de condiţia unor societăţi ameliorate comportamental şi de înţelegerea tezaurului cultural mediteraneean. Chiar în lumea barbară, după anumite progrese şi sedimentări socio–culturale, clericii bigoţi au avut darul de a încetini procesul de civilizaţie, prin practica lor de a încorseta cugetul uman şi de a transforma realitatea în ficţiune.

Literatura secolului lui Justinian era aproape total de inspiraţie religioasă. Poezia însăşi nu ajunsese decât o susţinere servilă a religiei. Imnurile sacre ale celebrului Romanos „melodul", care a creat în acea epocă, demonstrează bine ce se aştepta atunci de la literaţi. Toate domeniile în care pătrundeau preceptele Bisericii se osificau şi făceau paşi mari înapoi în raport cu civilizaţia, cu creaţia şi arta antică, deci cu o epocă când religia era tolerantă, iar cugetul omului se bucura de libertate incomparabilă. Şi anticii pedepseau impietatea, dar după nişte jaloane incomparabil mai liberale decât creştinismul. Intoleranţa creştină, de sorginte greacă sau romano-italică, a constituit nu numai o piedică în raporturile cu migratorii barbari, dar şi motiv de represiuni sângeroase.

Literatura bizantină a fost mult mai încorsetată şi mai limitată de preceptele religioase decât operele artiştilor din domeniile creaţiei aplicate. Noua Romă a încercat să recapete poziţia directoare a

antichităţii în domeniul multor arte. Pe Bosfor, ca şi altă dată pe Tibru, s-au ridicat edificii somptuoase care au putut servi ca model provinciilor recucerite, precum biserica Sfânta Sofia, biserica Sfinţilor Apostoli şi Palatul imperial.

Arhitectura bizantină grandioasă şi orbitoarea decoraţie în marmură şi mozaic, au inspirat pe constructorii de pe alte meleaguri, constructori care au creat, spre exemplu, bisericile din Ravenna, printre care şi San Vitale, bisericile din Roma, bisericile de la Aix la Chapelle, numeroase biserici din sudul Franţei, biserica San Marco din Veneţia şi toată arhitectura decorativă specifică din ţările balcanice şi din lumea slavă ortodoxă. Peste cincisprezece secole, pe pereţii celebrei biserici San Vitale, mozaicuri splendide evocă, cu strălucire măiastră, pe Justinian şi pe Theodora împreună cu anturajul de curteni şi de doamne de onoare. Toate personajele sunt prezentate în costume de ceremonie, iar cortegiile lor păstrează o minunată prospeţime.

Despre Ravenna lui Theodoric cel Mare şi a exarhilor bizantini s-ar putea consemna o multitudine de minunăţii arhitectonice de inspiraţie bizantină, care nu fac obiectul acestei lucrări. Numai enumerarea centrelor şi a monumentelor europeano-mediteraneene de inspiraţie bizantină, sau chiar edificate de bizantini, ar deveni copleşitoare. Din majoritatea edificiilor atinse de geniul arhitectonic şi artistic bizantin, se desprinde corelaţia cu creaţiile timpurilor anterioare, dar şi înceata dispariţie a elementelor romane, aşa cum s-a întâmplat şi în literatură.

Marele merit al domniei lui Justinian şi marea lui predispoziţie, pe lângă sprijinirea evoluţiei artelor, a domeniului intelectual, altul decât literatura, a legislaţiei şi a guvernării, a fost gândul de stăpânire a lumii în stil roman.

Când a murit, la 14 noiembrie 565, la o vârstă când de obicei iluziile cele mai tenace se sfârşesc prin disipare, el a putut să-şi păstreze întreagă convingerea că a refăcut în majoritate unitatea romană şi că Roma răsturnase barbaria.

Al doilea val barbar în Europa şi lupta pentru salvarea Imperiului Roman de Răsărit

a.- Lombarzii, ultima undă a migraţiei germanice

Lombarzii sau longobarzii au reprezentat ultima mare populaţie barbară de sorginte germanică care a migrat şi s-a stabilit în Imperiul Roman. Ţinutul de origine al acestora a fost Scandinavia, probabil insula Gotland, iar prin sec.1 e.N, pe când scria Tacitus, se aflau stabiliţi în regiunea Elbei inferioare şi a Oderului. Primul contact l-au avut cu lumea civilizată în anul 5 e.N, când au cunoscut duritatea viitorului împărat roman Tiberius (14-37 e.N.).

Deşi elemente izolate ale lombarzilor au migrat mai de timpuriu spre sud, participând, în zona Dunării mijlocii, la războaiele marcomanice împotriva Romei, din vremea împăratului filozof Marcus Aurelius, majoritatea poporului a început deplasarea spre Europa Centrală abia în sec.al 5-lea e.N. Către anul 490 e.N au ocupat ţinuturile nordice ale fostei provincii romane Noricum.

Pe noul amplasament au devenit dependenţi, un timp, de efemerul regat al herulilor din Pannonia. Inainte de 512 e.N, lombarzii l-au înfrânt pe regele herul Rodulf, vasal al Regatului Ostrogot din Italia, extinzându-şi dominaţia asupra fostelor provincii Pannonia Superior (526-527) şi Pannonia Inferior (546-547), cu acordul împăratului bizantin Justinian.

Ocupând ţinuturile ce aparţinuseră odinioară, pentru un timp, goţilor, lombarzii au avut de câştigat din ruina triburilor de rugi şi heruli, ale căror resturi le-au absorbit.

Herulii, despre care am mai amintit în sec.al 4-lea e.N, erau

atunci integraţi Regatului Ostrogoţilor din nordul Mării Negre (o parte mai mică era pierdută pe malurile Rinului mijlociu). După nimicirea statului ostrogoţilor de către huni, herulii i-au urmat pe hunii învingători în drumul spre Câmpia Pannonică şi au participat alături de ei la marea bătălie de pe Câmpiile Catalaunice (451). După destrămarea aşa-zisului imperiu hun, în urma bătăliei de la Nedao (454), herulii şi-au redobândit independenţa, ca şi alte populaţii, stabilindu-se, în calitate de „federaţi" ai Imperiului Roman, în regiunea Dunării mijlocii.

Trupe ale herulilor au servit în subordinea lui Odoacru (de origine scir) între anii 476-491, în Italia. Efemerul regat herul din Câmpia Pannonică s-a prăbuşit după numai un deceniu de existenţă, sub lovitura amintită a lombarzilor (512). O parte a herulilor s-au refugiat în Imperiul Bizantin, unde au luptat în armatele împăraţilor Anastasius (491-518) şi Justinianus (527-565), fiind apoi creştinaţi şi colonizaţi în provincia Pannonia Inferior (Secunda). Altă parte a herulilor s-a refugiat în Regatul Ostrogot al lui Theodoric cel Mare. Cea de a treia fracţiune a herulilor şi cea mai mică, în frunte cu familia regală, s-au întors în ţinuturile de baştină scandinave, ţinuturi pe care le părăsiseră la începutul sec.al 3-lea e.N. Prin această disipaţie herulii au dispărut din istorie în sec.al 6-lea e.N.

Rugii, germanici originari din sud–vestul Scandinaviei, au fost găsiţi şi supuşi de huni în regiunea Tisei Superioare în primii ani ai sec.al 5-lea e.N. I-au urmat pe aceştia în expediţiile de jaf din Imperiul Roman de Răsărit şi apoi în Gallia pe Câmpiile Catalaunice (451). Au făcut parte din coaliţia de barbari care i-au zdrobit pe huni în 454 la Nedao, redobândindu-şi libertatea, ca şi herulii. S-au stabilit pe stânga Dunării mijlocii, în faţa provinciei romane Noricum, dar nu s-au bucurat mult de libertate. In bătălia de la Bolia (469) au fost înfrânţi împreună cu gepizii şi sarmaţii de către ostrogoţi. După migrarea ostrogoţilor spre sud, rugii şi-au extins stăpânirea asupra Nericumului (ţinuturile dintre Enns şi Viena).

Atraşi de împăratul bizantin Zenon (474-491) într-o coaliţie împotriva lui Odoacru, stăpânul barbar al Italiei, rugii au trăit o înfrângere zdrobitoare în anul 486. Din 489 i-au urmat pe ostrogoţii conduşi de Theodoric cel Mare în migraţia spre Italia, împărţindu-le soarta până la înfrângerea din 555 de către bizantini, când au dispărut din istorie.

Revenind la cursul evoluţiei lombarzilor, trebuie consemnat că spre mijlocul sec.al 6-lea e.N, aceştia au intrat în raporturi mai strânse cu Imperiul Bizantin, furnizându-i numeroşi soldaţi. Regele Audoin a trimis 5.000 de războinici în Italia, în sprijinul generalului Narses, dar având apucături de jefuitori indisciplinaţi, bizantini au renunţat la serviciile lor, reîntorcându-i spre sălbăticia lor.

Puţin după aceea a izbucnit războiul lombarzilor cu gepizii (567). Ambele popoare barbare şi-au pledat cauza în faţa lui Justinian, împăratul înclinând spre cauza lombardă. Cu ajutorul avarilor aceştia i-au zdrobit pe gepizi. Regele gepizilor, Cunimond, a pierit în luptă, fiica lui devenind soţia învingătorului Alboin (fapte deja relatate).

Intărit de succes, dar fără a vrea să împartă cu avarii locurile părăsite de gepizi, Alboin a plecat cu poporul său spre Italia, mai bogată şi mai fertilă decât cantonamentele lui alpestre. L-au urmat aventurieri din diverse populaţii : alamani, rugi, gepizi, slavi, bulgari şi saxoni. Se aflase că generalul Narses, dizgraţiat de Curtea imperială fusese rechemat la Constantinopol.

Lombarzii au trecut defileele Alpilor, care nu mai erau apărate şi s-au revărsat în actuala provincie nord–italică, Friul (568). Locuitorii din Aquiaeia s-au refugiat în insula Grado, în mijlocul lagunei nord-adriatice. In anul următor, ocolind fortăreţele, invadatorii au ocupat câmpia Padului aproape fără luptă (569). Pavia care a rezistat unui blocus de trei ani, a devenit ulterior capitala noului regat lombard constituit către anul 590.

Alboin a pătruns în Toscana şi Umbria până la Spoleto. După asasinarea sa, în 573 şi după moartea succesorului său Clepi (575), lombarzii au rămas zece ani fără rege. Marii comandanţi desemnaţi de rege şi-au împărţit puterea. Numărul a ajuns până la treizeci şi şase, probabil egal cu numărul oraşelor romane stăpânite şi cu episcopatele romane.

Perioada aceasta s-a dovedit teribilă pentru italieni, bandele lombarzilor fiind încă migratoare. Ele se deplasau şi efectuau incursiuni ucigătoare. Foarte sălbatici, rămaşi la cultul străbun, sau trecuţi la arianism, lombarzii au masacrat, sau au redus la sclavaj populaţia romană. Aceea s-a refugiat pe insulele din afara coastelor marine, astfel că multe oraşe au dispărut. Absenţa unei puteri generale împiedica

restabilirea ordinii, anarhia devenind periculoasă chiar pentru cuceritori.

Lombarzii nu au putut cuceri întreaga Italie. Locurile întărite păstrate de bizantini au servit ca puncte de sprijin pentru reluarea luptei de către aceştia. Bizantinii sperau să impună lombarzilor acelaşi destin ca şi ostrogoţilor al căror stat îl desfiinţaseră definitiv, în Italia, cu puţine decenii înainte, în 555. Sălbaticii lombarzi se confruntau cu auxiliarii lor saxoni, cărora voiau să le impună cutumele lor (justiţia). In final saxonii i-au părăsit şi au retrecut Alpii spre nord.

Fără astâmpăr, lombarzii şi-au întins incursiunile în Gallia, provocând ostilitatea francilor pe care îi chemase în ajutor împăratul bizantin Mauricius (Maurikios – 582-602). Războiul dintre lombarzi şi burgunzii aserviţi francilor a devenit continuu, pe parcursul celei de a doua jumătăţi a sec.al 6-lea e.N. Invingători în anul 569, burgunzii au suferit apoi o serie neîntreruptă de înfrângeri, în 570, 572, 574 şi 575. Atunci francii au considerat necesar să preia ofensiva. Francii din Austrasia au descins în Italia de cinci ori (584, 585, 588, 589 şi 599) determinând pe mulţi conducători lombarzi să se supună împăratului bizantin.

In faţa pericolului lombarzii şi-au concentrat din nou puterea, alegând ca rege pe Autharis, fiul lui Cleph. Noul ales a devenit organizatorul statului lombard. El a profitat de neînţelegerile dintre bizantini şi franci pentru a-i îndepărta pe cei din urmă. S-a căsătorit cu fiica conducătorului Bavariei, Gaubald, catolica Theodelinda, care l-a apropiat de Biserică, dar a continuat şi cucerirea, ajungând până strâmtoarea Messina şi pierzând o parte din Emilia în mâna bizantinilor (Modena, Reggio, Piacenza).

La moartea lui Autharis (590), Theodolinda s-a recăsătorit cu Agilulf, conducătorul de la Torino (ducele de Torino), care a devenit rege între 590-616. Regii din familia Theodolindei au continuat să domnească până la sfârşitul secolului următor, sec.al 7-lea e.N.

Remarcabila regină şi-a botezat copilul în credinţa catolică şi a ridicat basilica de la Monza, unde s-a păstrat coroana de fier a regilor lombarzi (coroană care după 1200 de ani a împodobit şi capul lui Napoleon Bonaparte). Ea a avut grijă să întreţină relaţii cu papa Grigore cel Mare şi cu misionarul Columban care şi-a sfârşit viaţa în măcăstirea Bobbio. In acelaşi timp, Theodolinda nu a pregetat să sprijine schisma de la Aquileia, oraş al cărui patriarh a rupt relaţiile cu Roma, pregătind constituirea unei Biserici naţionale lombarde.

La moartea lui Agilulf, fiul Theodelindei, Adaloald (616-626), a domnit sub tutela ei. Când a ajuns la majorat s-a lăsat sedus de anturajul bizantin şi a fost răsturnat de către aristocraţia ostilă imperialilor. Theodelinda nu s-a lăsat şi l-a înlocuit cu ginerele său, Arioald, soţul fiicei Gundeberga (626-636), apoi cu cel de al doilea soţ al aceleia, Rotharis, duce de Brescia (636-652).

Rotharis s-a afirmat ca un dinast remarcabil. A reluat cuceririle, a învins pe râul Panaro, miliţiile Ravennei şi romane (638), a anexat coasta ligurică (640) şi a cucerit Opitergium şi Altinum din regiunea Veneţia. Tot el a dat lombarzilor prima lor lege scrisă (643), dar ca şi predecesorii nu a putut desăvârşi cucerirea peninsulei.

Consecinţa cea mai gravă a cuceririi lombarde a constituit-o crearea unor condiţii geo-politice care au făcut imposibilă reunificarea Italiei. Anarhia în care se zbăteau cuceritorii a permis bizantinilor să se consolideze în unele părţi ale peninsulei italice, mai ales în zonele costiere. Prea slabi pentru a-i izgoni pe lombarzi ca şi pe alţii, bizantinii au demonstrat destulă forţă, totuşi, ca să se menţină în Italia mai mult de un secol şi jumătate. Italia a rămas astfel divizată între două puteri inamice. Acea fracţionare a constituit punctul de plecare al divizărilor ulterioare, divizări care s-au substituit vechilor provincii romane. Au apărut noi regionalizări al căror nume, în majoritatea cazurilor, s-a păstrat până la sfârşitul evului mediu.

In acea zbuciumată perioadă, trăsătura cea mai frapantă a geografiei politice italiene a constituit-o extrema fărâmiţare a teritoriilor stăpânite de bizantini şi de lombarzi. Fărâmiţarea, cu contururi extrem de variabile, s-a perpetuat până în sec.al 19-lea e.N, când s-a reînchegat Regatul Italiei moderne.

Criza decisivă a istoriei medievale italiene s-a produs în sec.al 8-lea e.N. Secolul anterior s-a consumat în lupte obscure, în conflicte dintre populaţiile peninsulei şi împăraţii bizantini, ce ajutau pe patriarhii de Constantinopol într-o anumită conturare a credinţei creştine şi în disensiuni intestine ale lombarzilor. La cei din urmă puterea regală a rezistat cu greu puterii crescânde a aristocraţiei militare dispersate pe domeniile din peninsulă. Rodoald (652-653), fiul şi succesorul lui Rotharis,

a fost asasinat, iar tronul l-a luat Aribert, fiul lui Gurduald de Asti şi nepot al Theodolindei.

Credinţa catolică a lui Aribert (653-661) s-a impus definitiv populaţiei lombarde, dar regele, la moartea sa, a făcut marea greşeală de a împărţi regatul între cei doi fii ai săi, Godebert şi Berthar, unul trebuind să domnească la Milano iar celălalt la Pavia.

Războiul a izbucnit imediat între fraţi şi a urmat o perioadă lungă de lupte dinastice şi de căsătorii politice, în care şi-a făcut loc atât ducele de Benevent, Aregius, cât şi forţa bizantină.

Abia în anul 712 a ocupat tronul lombard un rege care urma să devină figura cea mai apreciată a acestui popor, Luitprand (712-744). Cel mai mare rege al acestei stirpe barbare a apărut tocmai în momentul când circumstanţele păreau a permite constituirea unei naţiuni italo–lombarde.

Popor compozit, lombarzii se înmulţiseră numeric prin atragerea unor populaţii pestriţe din Noricum şi Pannonia, prin atragerea unor barbari dispersaţi de toate provenienţele. Se puteau găsi la ei duci (conducători) alamani, bavarezi şi chiar gastalzi bulgari. Barbarii, în totalitatea lor, nu aveau nici o antipatie pentru căsătoriile mixte interbarbare, încă din perioadele lor de adânc primitivism. Lombarzii au fost deschişi şi amestecului cu populaţia romanică, spre deosebire de alte seminţii barbare cuceritoare, precum vizigoţii, ostrogoţii sau francii. In Italia fuziunea cuceritorilor cu vechea populaţie italică era aproape realizată în sec.al 8-lea e.N. Toţi erau catolici, toţi vorbeau latina, toţi aveau aceeaşi lege, vechiul drept lombard, profund modificat sub influenţa dreptului roman.

Civilizaţia era romană, iar arhitecţii, inginerii, gramaticienii şi alţi specialişti erau împrumutaţi de la Italia bizantină. Distincţia etnică s-a mai păstrat în costumaţie, dar exista tendinţa adoptării celei romane.

Dacă nici marele monarh pentru acele timpuri şi nici succesorii săi nu au putut realiza unitatea Italiei, greşeala trebuie căutată în diplomaţia papală, căreia acei regi i-au căzut victime. Pietatea şi deferenţa în faţa suveranului pontif, l-au oprit pe Liutprand în faţa porţilor Romei.

Organizatorul regatului lombard a comis greşeala de a ceda totdeauna prea uşor în faţa voinţei papale, a cărui înţelegere îi părea

normală şi naturală. El era, de altfel, singurul monarh barbar puternic care s-a devotat Bisericii, contrastând prin aceasta faţă de aliatul său, francul Carol Martel.

Nici donaţiile prodigioase îndreptate spre cler şi nici construcţiile de biserici nu au putut face să se uite, de către papalitate, că Luitprand era un vecin şi un eventual stăpân. Totuşi Luitprand a sperat că papa se va sprijini pe el.

Tulburările iconoclaste din Imperiul Bizantin au contrapus împăratului bizantin pe papa Grigore al II-lea. Papa s-a pregătit de ripostă ajutat de miliţiile din Pentapolis şi din ţinutul Veneţia. Catolicii lombarzi au ocupat, aproape fără rezistenţă, oraşele exarhatului de Ravenna şi pe cele ale Pentapolis-ului, apărând cu oştile în faţa Romei. Grigore al II-lea l-a oprit pe rege, l-a dus în faţa mormântului presupus al Sfântului Petru şi l-a reîntors cu binecuvântările sale. Atitudinea papei s-a dovedit vicleană. Pentru a realiza o contrapondere, s-a aliat cu ducii lombarzi din Benevent şi Spoleto, lombarzi puternici ce arătau un grad de nesupunere lui Luitprand.

Iritat, regele lombard s-a înţeles cu guvernatorul imperial bizantin, care venise să recucerească Ravenna şi au pornit împreună contra ducilor revoltaţi şi contra Romei. Momentul critic i-a inspirat papei ideea de a chema în ajutor, pe franci, dar Carol Martel s-a limitat să răspundă politicos. Foarte curând, atât papa cât şi regele franc au murit, la interval de câteva luni.

Papa Zaharia a renunţat la alianţa cu ducii lombarzi, iar Luitprand i-a expulzat şi i-a înlocuit cu funcţionari docili. Se afla la apogeul puterii sale când a murit, în 744.

Nepotul marelui rege, Hildebrand, a fost detronat chiar în anul urcării pe tron, iar Ratchis, ducele de Friul, care i-a succedat, s-a comportat ca un umil servitor al Bisericii. Papa l-a împiedicat de a cuceri Pentapolis-ul bizantin şi a sfârşit prin a se retrage într-o mănăstire, în 749. Fratele său, Aistulf sau Astaulf (749-756), s-a dovedit mai energic, dar a avut destinul să provoace criza decisivă a puterii lombarde.

Astaulf a reluat politica de cuceriri a lui Luitprand în peninsulă şi planurile de unificare politică. Şi-a mărit armata, primind în serviciul militar şi pe cei ce nu posedau pământ. A cucerit Ravenna bizantină în anul 751, apoi Exarhatul de Ravenna şi Pentapolis-ul, după care s-a

întors către Roma. Voia ca să-şi stabilească acolo capitala. Nici o rugăminte nu l-a putut întoarce din hotărâre.

Atunci papa Ştefan al II-lea a întreprins faimoasa vizită la regele franc Pepin. Consecinţa a constituit-o expediţia francă în Italia, în anul 754. Infrânt la Susa şi blocat la Pavia, Astaulf a cedat. El a retrocedat cuceririle, teritoriile Exarhatului şi alePentapolis-ului. Pepin în loc să le restituie Imperiului Bizantin, le-a cedat papei, aşa cum probabil promisese anterior.

Sfântul Scaun pregătea această soluţie de mai bine de o jumătate de secol, dorind a confunda Biserica Romei cu statul roman (republica).

Reîntoarcerea ofensivă a lui Astaulf a precizat situaţia. Din nou învins şi asediat de Pepin, regele lombard şi-a pierdut independenţa devenind vasal şi tributar regelui franc (756). Italia şi-a plătit autonomia prin constituirea puterii temporale a Papei. Astaulf a murit curând.

Ratchis, ieşit din mănăstire pentru a prelua iarăşi puterea în lumea lombardă, s-a văzut înlăturat de preferinţa papalităţii pentru ducele Toscanei, Didier (757-774).

Didier nu s-a putut înţelege cu succesorul Sfântului Petru, dorind să-şi recucerească independenţa. Pentru aceasta a gonit pe ducii de Spoleto şi de Benevent, care aduseseră omagiu papei, s-a aliat cu bizantinii, dar a făcut imprudenţa de a se afla în opoziţie cu Carol cel Mare (care îi repudiase pe fiica Desire) în favoarea fiilor lui Carloman, pe cărora a vrut să le aducă binecuvântarea papei Hadrianus.

Papa a refuzat iar ca răspuns la atacurile lui Didier, l-a chemat pe viitorul Carol cel Mare în Italia.

De această dată regatul lombard a fost distrus (774). O revoltă ulterioară a ducilor de Friul, de Spoleto, de Clusium şi de Benevent a fost stinsă de franci. Numai Aregius de Benevent, plasat mai departe spre sud, a putut păstra o anumită independenţă (776).

Eforturile regilor lombarzi pentru a întocmi unitatea Italiei au eşuat total. Nu numai ei şi regatul lor au devenit victime, trecând în mâinile francilor, ci şi Italia întregă, care a rămas divizată, cu statul Pontifical în zona centrală, înconjurat de ducate lombarde la sud şi la nord. Cu toate că împăratul francilor a făcut papalităţii promisiuni suplimentare şi a încercat să-şi întindă dominaţia peste întreaga Italie, planurile nu au putut fi duse la îndeplinire, iar lombarzii s-au contopit în fiinţa populaţiei italiene de mai târziu.

b.- Avarii sau hunii avari, o nouă furtună din străfundurile Asiei

In momentul morţii lui Justinian, la Constantinopol, barbarii dintr-un nou val se pregăteau să pornească un alt asalt asupra rămăşiţelor civilizaţiei europene.

Vandalii şi ostrogoţii fuseseră zdrobiţi, vizigoţilor li se răpiseră largi teritorii din sudul şi sud–estul Spaniei, iar francii şi burgunzii se războiau în zone depărtate de interesele bizantine. Alte popoare fuseseră oprite atât prin grele sacrificii umane, băneşti, cât şi printr-o activă şi dibace diplomaţie. Prin toate mijloacele s-a urmărit perpetuarea discordiei între inamicii imperiului, pentru a-i neutraliza prin contrapunere.

Dar echilibrul astfel obţinut era un echilibru instabil, uşor de înlăturat de orice accident politic. In plus, în spatele faţadei amăgitoare constituită din primul val de barbari, se pregăteau evenimente grave care nu au întârziat să dea o nouă lovitură frontierei dunărene. Ca şi pe timpul hunilor, urma să se producă o erupţie umană dinspre centrul continentului asiatic, erupţie care a avut şansa de a găsi multe spaţii golite de populaţiile germanice ale primului val, încheiat cu lombarzii.

Nu se poate evita elucidarea evenimentelor europene din domeniul migraţiilor fără a preciza câteva evoluţii din Asia aceloraşi timpuri.

Cea de a doua jumătate a sec.al 4-lea e.N văzuse, în Asia, triumful marelui popor Juan-Juan, popor a cărui apariţie în Mongolia, în jurul anului 350, avusese pentru huni consecinţe funeste şi provocase împingerea lor spre apus. Către anul 400 conducătorul populaţiei barbare galbene, Juan-Juan, aşa-numitul „Kagan" (Khagon) Tulun, supusese autorităţii sale toată Asia Orientală, din nordul Coreei până în Munţii Tianşan şi Altai, respingând dinspre China spre Turkestam şi Hinducuş o parte a vechilor ocupanţi. In acest nemăsurat imperiu era cuprinsă şi

China de nord până la Fluviul Galben.

In sud–vest, progresele populației Juan-Juan au avut ca rezultat aruncarea spre fluviul Iaxartes (Sâr-Daria) a unui grup important de triburi tătaro–mongole, cele ale heftaliților, barbari care au primit adesea denumirea improprie de „hunii albi". Către anul 425, heftaliții s-au ciocnit pe acele meleaguri de lângă Lacul Aral cu marele popor Yue-tchi, aflat atunci în plină decadență. Inainte de sfârşitul sec.al 5-lea e.N, hunii albi au reuşit să se suprapună temeinic pe văile Iaxartes (Sâr-Daria) şi Oxus (Amu-Daria), au ocupat zonele Balkaş, Herat, Kabul şi Ghazni, apropiindu-se de Iran şi avansând victorios spre India. Acolo au trecut peste Imperiul Gupta în zece ani şi au ajuns, către anul 1500, în platoul Malwa, în centrul peninsulei.

Cincizeci de ani mai târziu, pericolul barbar a crescut în Orientul lumii euro-asiatice. Cele două „imperii" barbare, al populației Juan-Juan şi al heftaliților, s-au prăbuşit aşa cum se prăbuşiseră şi formațiunile semi-statale ale predecesorilor, făcând loc unei noi dominații barbare, asimilate unui stat. Este vorba de un stat formidabil ca putere, cel al turcilor, stat care în secolele următoare a ținut sub teroare, la început Asia şi apoi Europa.

Peste tot turcii au asimilat populațiile instalate înaintea lor în ținuturile peste care-şi întindeau autoritatea. Despre evoluția lor se va comenta într-unul din capitolele următoare, corespunzător secolelor în care aceşti barbari au intrat în contact cu civilizația europeană bizantină.

Unele dintre populațiile peste care s-au suprapus turcii, s-au resemnat cu viața de sclavaj, altele însă au căutat o ieşire. Este cazul uigurilor, sau a hunilor avari, după numele lor adevărat, varhoniți, din care cel puțin o parte au fugit spre vest pe acelaşi drum pe care îl urmaseră odinioară acei huni numiți de chinezi xiungnu. Au ajuns către anul 558 la marginile Uralilor şi ale Volgăi şi sub numele de avari s-au răspândit în câmpiile sudice ale Rusiei de azi. In trecerea lor au dat peste cap pe sabiri, uturguri, pe slavii din Ucraina (dulebi) şi pe hunii din valea Niprului, pentru a se revărsa, în final, în ultimii ani de domnie ai lui Justinian, pe Dunărea mijlocie. Acolo se şi stabiliseră, cu două secole şi jumătate în urmă, rudele lor îndepărtate, hunii lui Attila. Avarii au cerut imperiului terenuri, ca şi înaintaşii, fiind gata, ca în caz de refuz să nu țină seama de autorizare.

Din acele câmpii ale viitoarei Ungarii, unde şi-au stabilit centrul dominației îşi roteau privirile flămânde. Aveau în vasalitate populații slave pe care autorii bizantini, sau germanicii de mai târziu, le-au confundat uneori chiar cu avarii. Au existat atât slavi vasali stabiliți în unele teritorii înconjurătoare Câmpiei Pannonice, cât şi slavi ce au însoțit pe avari în expedițiile de jaf.

Autorii bizantini, ca cei mai avizați, au lăsat detalii interesante asupra avarilor noi sosiți în Europa. De exemplu Theophanes spunea : „In anul 558, au sosit la Constantinopol ambasadorii unei populații până atunci necunoscute. Imbrăcămintea lor, talia mare, ferocitatea feței, părul lor lung strâns la spate în cazi lungi, totul reamintea de hunii lui Attila". Conducătorul lor avea titlul de Kagan. Această denumire a apărut pentru prima dată în scrierile autorului istoric Menander. Era aplicată hanului şi desemna pe suveranii tuturor populațiilor tătare sau mongole, intrate în contact cu Europa.

Din fericire pentru Justinian, noii cuceritori barbari asiatici au găsit, la moment, ocazia de a-şi satisface apetitul de teritorii noi tocmai în zona locuită de rudele lor îndepărtate, zonă în principal liberă la data aceea (Câmpia Panonică). Conducătorul ambasadei avarilor s-a numit Kandikh. Justinian l-a primit cu interes şi a însărcinat un ofițer al curții sale, pe nume Valentinus, de a-l reprezenta pe lângă Kaganul aflat la Lazic. S-a încheiat un tratat prin care avarii s-au angajat să se războiască cu alți inamici barbari ai Imperiului Roman de Răsărit. Totuşi Justinian s-a speriat şi a încheiat alianță cu turcii care îşi făcuseră apariția în lumea apuseană şi care erau dispuşi să-i zdrobească din nou pe avarii ce le scăpaseră în centrul Asiei. Ambasadele schimbate în acea perioadă (558, 569, 571 etc.) între marele han al turcilor şi curtea bizantină dovedesc intențiile comune ale celor două puteri.

Sub conducerea Kaganului Boian, avarii au pătruns în Dacia, în Moesia şi apoi, din Pannonia. De acolo au intrat în Boemia şi în Thuringia, de unde au fost respinşi, în 562, de regele franc Sigebert din Austrasia, fiul lui Clotar I-ul. Bătălia s-a dat în apropiere de actualul Saal (Paul Diaconul). Patru ani mai târziu avarii au ieşit învingători şi au încheiat un tratat de alianță cu francii. Cam în acelaşi timp, regele lombard Alboin i-a propus Kaganului avar Boian un război comun împotriva gepizilor plasați în Transilvania şi în răsăritul Câmpiei

Pannonice. Prada urma a se împărţi în comun. Prinsă ca într-un cleşte, armata gepidă a fost distrusă cu desăvârşire (567). Lombardul Alboin nu a avut prea mult timp pentru a se felicita de victoria care îi adusese pe avari definitiv în Câmpia Pannonică. Toată zona a rămas expusă îngrijorător atacurilor acelei rase oribile, venite din străfundurile unor tărâmuri cutremurătoare. Aşa s-au hotărât lombarzii să caute un pământ mai ospitalier în Italia. Turcii se aflau mult prea departe de acel teatru de război, aşa că avarii şi-au afirmat, pe deplin, menirea devastatoare în Europa, între sec.al 6-lea e.N şi pragul sec.al 9-lea e.N. Au reprezentat, pentru toate zările, un pericol egal cu cel trăit de continent în timpul lui Attila. Părea că istoria hunilor se va repeta, prin intermediul aceleiaşi cavalerii nestăpânite, totdeauna în mişcare, cu aceleaşi brute umane, fioroase şi murdare, cu comandanţi implacabili, acompaniaţi peste tot de harem şi de un tron de aur, asemănător cu al hanilor turci.

In mod natural, Imperiul Bizantin a reprezentat primul orizont ameninţat. Incă două secole ei au rămas cei mai cruzi inamici ai civilizaţiei din sud-estul Europei. In anul 580, kaganul lor era tot Boian (posibil un alt dinast cu acelaşi nume). Acesta, în fruntea unei numeroase armate, cu maşini de asalt şi cu un sprijin naval considerabil, a aruncat un pod peste Sava şi a cucerit Sirmium. Abandonând oraşul, împăratul Tiberius al II-lea a consimţit să plătească şi un tribut anual de 80.000 de piese de aur pentru a opri pe sălbatici. In 583, Sigindunum (Belgrad) a căzut şi el în mâna avarilor. Cu acea ocazie barbarii au devastat toată linia Dunării până la Marea Neagră. După exemplul înaintaşului, împăratul Mauricius a trebuit să le plătească şi el tribut. Printr-un tratat încheiat cu ei, în anul 600, basileul de la Constantinopol a reuşit să-i determine de a nu mai trece Dunărea, fapt ce le-a îndreptat invaziile spre alte direcţii.

Aventurierul franc Samo, a reuşit să întemeieze, în 624, în centrul Europei, un regat slav care a durat 35 de ani. Samo, reunind un număr însemnat de triburi slave şi de alte origini, a reuşit să-i respingă pe avari în afara Boemiei. Pe de altă parte, împăratul bizantin Heraclius a apelat, în regiunile sud–vest carpatice la sârbi şi croaţi, ramuri ale slavilor sudici, cu care a fondat două regiuni militare de frontieră. Acele stabiliri slave au stat, mai târziu, la baza Croaţiei şi a Serbiei (635-638).

Redutabilii sălbatici asiatici au rămas prinşi între bazinele mijlocii ale Tisei şi Dunării, având într-o parte pe francii în expansiune şi în alta pe slavii coordonaţi de bizantini. Cu toate acestea au pus piciorul în Peninsula Balcanică până aproape de Constantinopol, dar fără a avea vreo şansă să cucerească magnifica metropolă a lumii civilizate. Au devastat Dalmaţia în 630, dar au fost obligaţi să cedeze în faţa sârbilor şi a croaţilor care i-au urmărit spre nord.

Avarii au rămas, ca şi hunii, nişte străini în mijlocul popoarelor europene pe care le-au supus : slavi, balcano–bizantini, germani. Ducând o viaţă nomadă, au avut numai instincte distructive, fiind incapabili să schiţeze urme de civilizaţie. Fredegar, autor germanic, spunea că în fiecare an avarii se abăteau asupra slavilor care le plăteau tribut şi le luau femei, iar din cronica rusă, numită a lui Nestor, se află că : *„atunci când un avar dorea să meargă undeva, nu îşi lega la căruţă un cal sau un bou ci ordona să fie tras de trei, patru sau cinci femei".* Aceeaşi cronică rusă mai spune : *„avarii erau de talie înaltă şi orgolioşi, iar Dumnezeu i-a nimicit astfel încât nici unul n-a supravieţuit".* Un proverb rus străvechi spune că : *„Au pierit ca avarii (obrii), căci n-au lăsat nici descendenţi, nici moştenitori".*

Cuvintele *Obr* sau *Olbrzym,* care în cehă şi poloneză semnifică noţiunea de gigant, conservă încă amintirea terorii pe care a inspirat-o slavilor dominaţia avară.

Cu toate acestea nu slavilor le-a venit onoarea de a sfârşi cu acea dominaţie sălbatică, ci francului Carol cel Mare, viitorul împărat. Intre anii 791 şi 796 a dus împotriva avarilor un război necruţător, despre care Eginhard şi călugărul de Saint Fall au transmis toate detaliile. Printre comandanţii care s-au remarcat în acele momente crucialepentru continent se pot enumera : Pepin, Erich de Friul, Gerold de Thurgovia şi croatul Zvonimir.

Sediul principal al avarilor era un campament circular, numit *hring,* plasat pe malul Tisei. Kaganul locuia în mijlocul supuşilor, în centrul campamentului. Bârlogul acela de animale cu faţă umană a fost cucerit în 796, iar cantitatea bogăţiilor pe care o cuprindea s-a răspândit în ţinuturile occidentale, făcând să scadă valoarea metalelor preţioase.

Kaganul Tudun a mers umil la Aix-la-Chapelle pentru omagiul

de vasalitate în faţa lui Carol cel Mare şi pentru a se boteza. Hoardele avare devenite neputincioase s-au văzut obligate să vegeteze sub umbra şi tutela lui Carol cel Mare. In anul 822 numele lor a fost menţionat pentru ultima dată în istorie. Ultimul lor conducător Kaiama a primit botezul la 21 septembrie 805, pe malul râului Fisha (Bavaria ?) luând numele de Abraham. Resturile populaţiei asiatice şi odioase europenilor s-au contopit cu rudele lor de sânge, cu maghiarii, sălbatici ce şi-au făcut apariţia curând.

Alcuin, învăţatul de la curtea lui Carol cel Mare, îi trata pe avari drept *"gens idiota et sine literis"*. Posterităţii nu a rămas aproape nimic de la această populaţie incompatibilă cu progresul civilizaţiei, numai urme materiale arheologice ce confirmă viaţa lor dedicată jafului de la alte popoare şi de la lumea civilizată bizantină.

c.-Slavii, stratul uman migrator, din adâncuri, cu răbufnire întârziată

Slavii au constituit una dintre componentele, sau ramurile principale ale familiei indo–europene. Originile lor pot fi căutate în mileniul I e.A, în aeralul de câmpie şi mlaştini cuprins între Vistula mijlocie şi Nipru. Există multe controverse privind delimitarea zonei geografice care le-a fost leagăn, privind etapele etnogenezei, privind trăsăturile etnice cele mai reprezentative, desigur, privind proporţia componentelor indo şi neindo–europene antrenate în sângele lor. Multe întrebări privind trecutul îndepărtat al slavilor au rămas până astăzi încă disputate şi probabil foarte greu de elucidat.

Autorii latini şi greci au comunicat date foarte sumare despre slavii vechi, care erau despărţiţi de teritoriul roman printr-o zonă lată de pământuri ocupate de triburile germanice, trace şi sarmate. Nevenind în contact direct cu slavii, lumea civilizată antică a deţinut informaţii relativ puţine despre ei.

Cert este că populaţiile slave s-au menţinut multe veacuri într-o stare, aproape definitorie, de subjugare de către alte popoare barbare cu mai multă personalitate chiar în sălbăticie şi cu mai multă vigoare militară. Slavii s-au menţinut în adâncurile unei mări umane, în acele adâncuri unde apele sunt mai liniştite şi foarte rar sunt trase la suprafaţa brăzdată de valuri sau purtată de curenţi.

Mulţi istorici şi etnografi susţin ipoteze în care slavii au constituit o populaţie cu menire de „port altoi", peste care au suprapus alte populaţii ce au beneficiat astfel de o vigoare sporită a înmulţirii şi afirmării. In alte cazuri masa amorfă a diverselor ramuri slave a înglobat diverse etnii şi trăsături străine, schimbându-se genetic şi comportamental.

Concluzia este că popoarele de limbă slavă din primul mileniu al erei noi (e.N.) nu au format o etnie unitară niciodată, pentru că la toate se observă combinaţii genetice distincte şi caracteristici de o largă

diversitate. Nu se poate spune însă că, într-o proporţie mai mare sau mai mică, nu există şi un element comun. Acest element, la cei mai nordici, s-a alterat profund, sau s-a transformat, sub acţiunea influenţelor exterioare şi a combinaţiilor particulare. Numai elementul comun indo–european a determinat ca slavii să nu fie consideraţi drept un grup etnic separat, cu totul distinct de alte grupuri etnice ale Europei.

Trebuie repetat că slavii nu au apărut în istorie decât foarte târziu, iar originile lor au rămas îndoielnice, precum şi unitatea lor etnică contestată. Se admite, în general, că nu au reprezentat un grup de populaţii războinice, ci sedentare, îndreptate spre agricultură. Se mai apreciază că au putut să se răspândească obscur sub dominaţia etniilor războinice de origine germanică, sau asiatică diversă.

Primele menţionări ale slavilor, descoperiţi de sub stratul altor populaţii războinice, datează din sec.1-2 e.N, când Plinius cel Bătrân, Tacitus şi Ptolemeus au desemnat sub numele de venezi, triburile slave din regiunea Vistulei, vecine în răsărit cu neamurilor germanice. Jordanes, istoricul de origine gotă din sec.al 6-lea e.N, aprecia că triburile venezilor erau foarte numeroase şi că purtau diverse denumiri, în special pe acelea de "sclavini şi anţi". Tacitus le-a atribuit slavilor un teritoriu foarte întins, susţinând că trăiau între peuci (bastarnii germanici), pe care îi plasa în regiunea subcarpatică de nord şi fenni (fini), care se aflau la est şi nord–est de actualul Golf Riga. Global, mărturiile istoricilor antici permit plasarea slavilor între Marea Baltică şi povârnişurile nordice ale Munţilor Carpaţi. Hotarul lor răsăritean nu s-a putut preciza pentru primele secole ale erei noi.

Mărturiile arheologice confirmă că triburile slave au avut o dezvoltare inegală, atât socială, cât şi economică, în funcţie de plasarea lor geografică şi de popoarele cu care au venit în contact. Cei mai evoluaţi s-au dovedit cei plasaţi mai la sud, în contact cu dacii şi cu restul tracilor, precum şi cei dinspre apus, împletiţi printre triburile germanice şi ale unor rămăşiţe celtice.

La sfârşitul sec.al 2-lea e.N, prin teritoriile venezilor (slavilor de la nord de Carpaţi) au trecut, spre nordul Mării Negre, triburile goţilor, iar împrejurările în care s-au întrepătruns cele două populaţii au rămas necunoscute. Se pare însă că o parte din venezi s-au alăturat goţilor şi au participat alături de ei, ca supuşi, la invaziile de la mijlocul sec.al 3-lea e.N de pe Dunăre. Jordanes este cel care a precizat poziţia de dependenţă a venezilor faţă de regele Ermanarich al ostrogoţilor.

In sec.al 3-lea e.N, slavii s-au despărţit într-un grup de apus, care au ocupat progresiv Boemia dinspre nord-est. Rămăşiţele vechilor populaţii neplecate în marea migraţie din 406 e.N s-au slavizat, constituind fondul genetic de bază al cehilor şi slovacilor de mai târziu.

Este sigur că în jurul anului 400 e.N, partea sudică a triburilor slave, din nordul Carpaţilor până în Boemia, a fost atacată de huni şi supusă.

Slavii cu adevărat istorici pot fi consideraţi cei ce au intrat primii în contact cu lumea romană. Această şansă li s-a creat după prăbuşirea „imperiului" hun (bătălia de la Nedao, 454) şi după migraţia seminţiilor germanice din spaţiul estic şi central european spre apus. Aproximativul vid de locuire a creat condiţii favorabile expansiunii triburilor slave, devenite cel mai numeros grup de populaţie european.

Denumirea de slavi li s-a atribuit, de altfel, abia de către izvoarele bizantine din sec.al 6-lea e.N. Se pare că primii slavi intraţi în contact cu lumea civilizată au coborât spre Peninsula Balcanică, spre regiunile illirice (sfârşitul sec.al 5-lea e.N.). Era vorba de triburi ale anţilor şi sclavinilor.

Aliaţi cu bulgarii, sosiţi de pe Volga şi cu trigurii, începând cu primele decenii ale sec.al 6-lea slavii s-au dedat la incursiuni de jaf în provinciile balcanice ale Imperiului Bizantin. Cei ce au devenit slavii meridionali au început să ocupe spaţii la sud de Dunăre încă din acest secol.

In deceniul al 3-lea al sec.al 6-lea e.N, o invazie a anţilor în sudul Dunării a fost înfrântă de bizantini. După numai câţiva ani, în 540 e.N, incursiunile slave prin Tracia (Thracia) au ajuns până în apropiere de Constantinopol. In 548 direcţia de atac s-a schimbat spre sud–vestul Peninsulei Balcanice, spre Illyria, ajungând până la Dyrrachium (Durres). Intre 550-551 slavii au iernat pentru prima oară pe teritoriul Imperiului Bizantin. Presiunea slavă urma să joace un rol imens în destinul ulterior al strălucitului imperiu est–european. Cu încetul, marele stat bizantin nu a mai putut face faţă presiunilor barbare de peste Dunăre, presiuni ale slavilor şi al altor popoare.

In 578 s-a produs o mare invazie slavă. Atunci 100.000 de

războinici, au traversat Tracia şi Elada. Bizanţul s-a văzutt obligat să apeleze la sălbaticul kagan avar, Baian. Atacul avarilor nu a împiedicat masa slavă să înainteze ca lava unui vulcan şi să reatace puternic, în 581, prin Tracia, Macedonia şi Thessalia. Curtea bizantină a îmbinat contraatacurile armate cu diplomaţia dezbinării triburilor barbarilor slavi. Anul 594 a ocazionat o campanie a strategului Priscus împotriva slavilor staţionaţi în nordul Dunării. S-a ciocnit cu cnejii Ardagast şi Musokios, cel din urmă fiind luat prizonier.

Refăcuţi şi aliaţi cu avarii şi cu lombarzii, în anul 600, slavii s-au abătut cu incursiuni spre Peninsula Istria de la Marea Adriatică. Bizantinii au dat o ultimă ripostă promptă în 601, când Priscus a trecut iarăşi în nordul Dunării.

Istoricii bizantini au menţionat, pentru sec.al 6-lea e.N, existenţa a trei confederaţii de triburi slave : sclavini, anţi şi venezi. In urma prăbuşirii frontierei danubiene a Imperiului Bizantin, în 602 e.N, slavii au invadat în mase succesive Peninsula Balcanică, stabilindu-se durabil în vestul şi nordul acesteia şi schimbând decisiv şi definitiv configuraţia etnică a regiunii.

Forţele barbare europene şi inamicii asiatici ai Imperiului Bizantin şi-au dat mâna între iulie–august 626. Atunci Constantinopolul a fost asediat de perşii sasanizi dinspre litoralul asiatic şi de avari, slavi şi protobulgari, din partea europeană. Asediatorii au suferit o grea înfrângere, pentru că Bizanţul era un animal experimentat care lovea năprasnic când simţea primejduit propriul bârlog. Spre mijlocul sec.al 7-lea e.N, slavii ocupaseră Peninsula Balcanică, cu excepţia litoralului Traciei la Marea Neagră, a Atticei greceşti, a unor regiuni din apropierea marilor oraşe bizantine şi a sudului Peloponezului. In Epir s-au menţinut urmaşii triburilor epiro–illirice (din care se trag albanezii de azi), iar pe culmile Balcanilor şi pe ramificaţiile lor sudice s-au menţinut triburi trace.

In procesul de formare a unor state slave, altele decât cnezatele tribale, trebuie remarcată apariţia unui cnezat slav în Macedonia apuseană, la mijlocul sec.al 7-lea e.N. Cnezatul ocupa un teritoriu însemnat, care se întindea până la oraşul Thessalonic şi dispunea de o independenţă deplină.

O deosebită însemnătate, în acelaşi proces de consolidare a

organizării slavilor balcanici, l-a avut fiinţarea marii confederaţii, numită de izvoarele vremii drept *„Uniunea celor şapte triburi slave"*. Ea era plasată în fosta provincie romană Moesia Inferioară şi urma a constitui un suport indispensabil pentru naşterea primului stat al bulgarilor asiatici, barbari ce băteau şi ei la porţile lumii civilizate. Regatul bulgarilor, fondat în sec.al 7-lea e.N, deşi condus de cuceritori, a avut soarta slavizării treptate prin absorţie de către o populaţie mai numeroasă.

Pe de altă parte, venezii au luat, pe Elba, locul lăsat liber de mişcările germanilor spre apus şi sud. La sfârşitul sec.al 6-lea e.N, regiunea alpestră evacuată de lombarzi a intrat şi ea în mâna slavilor, dar avarii le erau suverani. Apoi, aventurierul de origine francă, Samo, de care am mai vorbit, a fondat un stat slav în zona centrală a continentului, cuprinzând Boemia, regat ce a durat numai 35 de ani. Croaţii, sau chrobaţii, au migrat dinspre Carpaţii nordici, pe direcţia Tisei până la Dunăre, unde s-au alăturat sârbilor. Către sfârşitul sec.al 7-lea e.N, slavii au ocupat aproape toate amplasamentele balcanice unde s-au putut regăsi şi după alte multe secole. In perioadele următoare s-au conturat diferenţele dintre diversele lor ramuri : sârbi, croaţi, sloveni.

In sec.al 9-lea e.N, slavii s-au afirmat drept populaţia principală a Moraviei şi Boemiei, fără ca să se poată preciza când şi cum au venit. Deplasarea lor spre apus, deşi se poate aprecia în timp, a rămas totuşi obscură. S-au plasat şi în ramura apuseană a Carpaţilor sub numele de slovaci, alături de Moravia şi Boemia. Pe Elba şi pe Saal s-a găsit populaţia slavă a sorbilor, iar mai la nord cea witzilor. In spatele acestora, pe Vistula, au rămas slavii polonezi, iar dincolo de ei s-au extins anonim multitudinea de triburi care urmau a se contopi în popoarele rus, bielorus şi ucrainian.

Pornind dincolo de sec.al 9-lea e.N şi urmărind istoria populaţiilor slave, se ajunge la constituirea lor în naţiuni şi în state precum Bulgaria, Serbia, Boemia, Polonia şi Rusia. Se ajunge, desigur, şi la luptele lor, spre apus, cu germanii, spre sud cu Imperiul Bizantin, cu ungurii şi cu turcii, iar spre răsărit cu finicii, turcii şi mongolii. Rolul lor istoric nu a încetat să crească, în ciuda unor întârzieri pe calea civilizaţiei şi a marilor dezastre suferite între sec.12-15.

d.-Bulgarii, una din seminţiile asiatice pierdute în oceanul slav

Populaţia de origine turcă a bulgarilor, vorbitoare a unui idiom al acelei întinse seminţii asiatice, a apărut pe scena istoriei europene în anul 480, când împăratul bizantin Zenon a făcut apel la unele triburi protobulgare din nord–vestul Mării Negre pentru a lupta împotriva ostrogoţilor care devastau provinciile dunărene sub conducerea lui Teodoric. Infrânţi de către ostrogoţi, protobulgarii au întrerupt relaţiile şi contactul cu Bizanţul pentru mai bine de un deceniu. Odată cu trecerea ostrogoţilor în Italia, bulgarii şi-au înlăturat teama şi au început să treacă Dunărea spre sud, într-un spaţiu depopulat de neamul germanic şi acoperit parţial de slavi. Campaniile lor succesive din anii 493, 499 şi 502 au vizat Illyria, Moesia şi Tracia. A urmat o perioadă lungă, de peste un secol şi jumătate, în care protobulgarii s-au pierdut, din nou, în stepele de la nord de Munţii Caucaz, lăsând slavilor câmp larg şi aproape sigur de mişcare în centrul şi sudul Europei. Slavii, după cum s-a prezentat, au colonizat, în a doua jumătate a sec.al 6-lea e.N, teritoriul viitoarei Bulgarii.

Departe, în nord–estul continentului, în partea lui cea mai necunoscută şi mai primitivă, în stepele lor de obârşie, triburile protobulgare au constituit o uniune sub conducerea unui anume Kubrat (585-643). Zona lor de locuire s-a numit mult timp, în scrierile istoricilor, Bulgaria Mare. Hanul Kubrat a devenit curând o figură reprezentativă a acelei părţi de lume, astfel că, în 634, a fost luat în seamă chiar de Imperiul Bizantin cu care a încheiat un tratat.

După moartea lui Kubrat (643), uniunea triburilor protobulgare s-a destrămat după numai zece ani, sub presiunea kazarilor, populaţie turcică vecină, de credinţă mozaică. Cu acea ocazie, o parte a protobulgarilor au migrat spre nord stabilindu-se la confluenţa fluviului Volga cu Kama, o altă parte a rămas pe loc, supusă kazarilor, iar o a treia grupare, în frunte cu Asparuh (Isperich), unul din fii lui Kubrat, a

migrat spre vest.

In deceniile al 6-lea şi al 7-lea ale sec.al 7-lea e.N, bulgarii lui Asparuh au trecut prin stepele din nordul Mării Negre şi au atacat Imperiul Bizantin pe la gurile Dunării. Impăratul Constantin al 4-lea Pogonat (679-680) a încercat să oprească înaintarea bulgară, dar a eşuat. Noii invadatori s-au stabilit în zona oraşului Varna de azi şi la răsărit de Munţii Stara Planina.

Anul 681adus recunoaşterea primului stat bulgar de către împăratul bizantin. Aceea a rămas data de început a primului ţarat bulgar (681-1018), cu capitala la Aboba (Plisca), apoi la Preslav.

In Peninsula Balcanică, bulgarii au găsit un suport organizatoric neaşteptat în *Uniunea celor şapte triburi slave,* peste care s-au suprapus ca o strucutră conducătoare, pe principiul aristocraţiei gentilice. Predominanţa populaţiei slave a provocat, încă de la început, procesul de slavizare a noilor ocupanţi.

Primii suverani bulgari au purtat nume uraliene (din zona Munţilor Urali), Krum, Omortag, Sursubul, Alogobotur, iar în anturajul lor s-a vorbit, greaca, slava, iar bulgara din ce în ce mai puţin. De altfel, acea limbă turcă veche a lăsat foarte puţine urme în limba bulgară de mai târziu, cotată integral slavă. In realitate, populaţia slavă dominantă a preluat numai numele unui popor străin mult inferior numeric şi inferior cultural, devenind ceea ce s-a numit ulterior poporul bulgar.

După numai două decenii ţaratul bulgar a început procesul de expansiune balcanic şi de amestec în treburile Imperiului Bizantin. In 716, hanul Trevel (701/702-718) a primit titlul de „caesar" al imperiului, deoarece l-a ajutat pe împăratul Justinian al II-lea să-şi recapete tronul în anul 705.

O opoziţie activă împotriva pretenţiilor şi a jafurilor bulgare s-a remarcat din partea împăratului bizantin Constantin al V-lea care a întreprins două campanii (prima începând cu 755) spre inima ţaratului. Intr-o lungă perioadă ulterioară, de până în 971, bulgarii s-au extins pas cu pas, etapă cu etapă, în toată Peninsula Balcanică şi în detrimentul Imperiului Bizantin. Sub ţarul Simeon (893-927) ţaratul bulgar a atins maxima sa expansiune teritorială. Imperiul Bizantin a fost obligat la plata unui tribut, Constantinopolul a fost asediat cu obrăznicie, iar Simeon neputând să se întroneze în râvnita capitală de pe malul Bosforului, s-a

declarat, totuşi, împărat al bulgarilor.

La numai câteva decenii după dispariţia lui Simeon, în 972, împăratul militar bizantin, Ioan Tzimiskes, a dat primele lovituri imperiului bulgar, iar împăratul Vasile al II-lea l-a zdrobit şi desfiinţat în 1018, după mai bine de trei decenii de lupte crâncene şi neîndurătoare. De altfel, contemporanii şi posteritatea i-au atribuit lui Vasile al II-lea supranumele de *Bulgaroctonul*, adică „omorâtorul de bulgari".

Trecerea bulgarilor prin istorie a fost meteorică. Afară de nume nu a rămas nimic semnificativ în urma lor, atât material cât şi spiritual, sau lingvistic. Au lăsat numai nişte urme genetice asiatice grosiere în sângele slavilor de la nordul şi sudul Munţilor Balcani. Spiritul lor războinic mai ascuţit a produs o relansare a expansiunii slave de la sudul Dunării, a dat un nou avânt cuceritor unei populaţii cu tendinţe de sedentarizare şi cu tradiţii de slugărnicie faţă de alte multe etnii de pe întinsul Europei răsăritene şi centrale.

Poporul bulgar care s-a format în evul mediu timpuriu, cu toate că s-a creştinat începând cu anii 864 sau 865, a primit multe din trăsăturile grosiere ale seminţiei turce protobulgare, printre care se remarcă rugozitatea, cerbicia şi asprimea comportamentală, precum şi fizicul necizelat, cu piele smeadă şi cu păr de culoare închisă. Poporul bulgar, din punct de vedere cultural este un popor slav, iar din punct de vedere comportamental a păstrat ceva din cruzimea asiatică. Şeful statului proto-bulgar se numea *khan* (han), sau *khagan.* Era urmat ierarhic de demnitarul cel mai apropiat, numit *kafkan*, de un alt matre demnitar, numit *tarkan*, de administratorii ţinuturilor, numiţi *knezi*, de marii nobili, numiţi *boliari* (vezi boieri) şi de micii nobili cu diverse titluri ca : *bogotur, kolovrat* şi altle.

S-a afirmat mereu că românii au constituit totdeauna *o insulă de latinitate într-o mare slavă.* La o analiză mai atentă se poate spune că este vorba de *o insulă de latinitate într-o mare de sălbăticie asiatică.* Românii evului mediu au evoluat cu asiaticii bulgaro–slavi la sud, cu asiaticii ungaro–avaro–hunici la apus şi cu tătaro– slavii la răsărit.

Invazia din deşert.
Invazia barbară arabă sub semnul unei noi credinţe

Brusca expansiune arabă din sec.al 7-lea e.N, a constituit unul din evenimentele istorice care au deconcertat puternic de la prima abordare. Dezolantele întinderi ale deşerturilor arabice au revărsat în cursul istoriei numeroase valuri de invadatori spre statele civilizate învecinate, atât spre coastele Mediteranei cât şi spre zonele nordice sau nord–estice, spre lumea frământată şi bogată a Mesopotamiei.

Amoriţii şi arameii au fost strămoşi ai arabilor din era nouă (mileniul II-II e.A.), care de pe trepte foarte joase de dezvoltare au surprins populaţiile din Siria, Palestina şi Mesopotamia, ajungând să prăbuşească imperii (spre exemplu pe cel sumerian al celei de a III-a dinastii din Ur), să înlăture dinastii, să întemeieze state efemere şi să-şi impună limba.

Peninsula Arabică s-a manifestat, în mod surprinzător, ca un adevărat leagăn productiv de populaţii, un leagăn supraproductiv în comparaţie cu mijloacele de trai pe care le-a pus la dispoziţia tuturor fiinţelor. Este vorba de un leagăn sterp, atât material cât şi spiritual, un leagăn fără orizonturi plăcute şi probabil fără speranţe, un leagăn al vieţii sălbatice, în confruntare cu natura ostilă şi lipsită de orice frumuseţe care să înnobileze mintea şi sentimentele umane.

Individualist până în măduva oaselor, refractar la orice formă de disciplină colectivă, învăţat cu viaţa rătăcitoare de crescător de cămile, pentru care monotonia zilei nu ea întreruptă decât de unele incursiuni fructuoase de jaf, beduinul din deşertul arabic s-a arătat până atunci (sec.al 7-lea e.N.) incapabil de adaptare la o formă unire necesară populaţiilor cuceritoare. Cu trecerea mileniilor suprapopulaţia deşerturilor arabice, care se revărsa spre zonele civilizate, îşi păstra acelaşi nivel de sălbăticie şi de limitare intelectuală. Niciodată nu s-a putut vorbi de

un început de civilizaţie arab. Populaţia arabă a rămas, până în pragul sec.al 20-lea e.N, o populaţie barbară, în cea mai deplină accepţiune.

In sec.al 7-lea e.N, lumea barbară arabă a auzit sunetul unui ceas deşteptător astral, probabil cel mai însemnat din existenţa sa şi probabil unicul de o asemenea anvergură nemeritată.

Arabii barbari, cu caracter de rebeli isterici, de sceptici pe care nimic, în aparenţă, nu îi predispunea marilor elanuri spirituale, respectiv religioase, au suferit o transformare surprinzătoare sub acţiunea cuvintelor arzătoare ale unui anonim ce s-a autointitulat profet, Mahomed. Cel mai benefic miracol atribuit profetului, care nu a realizat, de altfel, nici un alt miracol, s-a dovedit numai unirea elementelor umane, considerate rebele la orice înţelegere politică şi crearea unui adevăr popor care s-a lansat în cucerirea lumii cunoscute. Acel popor s-a coagulat din cele mai jalnice specimene umane, acolo unde de milenii dăinuia anarhia, rivalitatea, viclenia şi viaţa apropiată de cea a fiinţelor inferioare.

Naşterea statalităţii arabe din sec.al 7-lea e.N, cu toate că pare surprinzătoare, nu a fost chiar un fenomen fără oarecare rădăcini istorice şi sociale marginale. Beduinul din deşert nu era singurul tip de arab, deşi deţinea majoritatea numerică şi reprezenta principalul mod de viaţă. Existau şi unii arabi sedentari sau seminomazi, obişnuiţi cu viaţa urbană, cu comerţul, cu agricultura şi care se găseau în contact permanent cu naţiunile civilizate, până la punctul pierderii independenţei.

Unii arabi s-au stabilit pe Eufrat în antica Mesopotamie sub conducerea familiei Lakhamizilor. Au fondat un regat vasal perşilor sasanizi, de altfel, o simplă anexă. Un alt grup de triburi arabe nordice a cerut suveranului de la Constantinopol, către anul 500, dreptul de a staţiona la limitele Siriei. Acolo s-a fondat, sub conducerea familiei Ghassanide, un regat tributar Imperiului Bizantin.

In sudul Peninsulei Arabe, arabii din actualul Yemen, amestecaţi din cea mai adâncă antichitate în comerţul din Golful Aden şi din Marea Roşie, renunţaseră la nomadism şi suferiseră influenţa binefăcătoare a străinătăţii mai civilizate. O parte dintre ei erau convertiţi la iudaism, iar alţii la creştinism. Ţara, care cunoscuse perioade lungi de prosperitate sub hegemonia regilor din Saba şi, începând din primul secol al erei noi, sub cea a regilor din Himyar. Fusese cucerită succesiv, în acea perioadă, de negusul Abisiniei şi de regii sasanizi. Negusul, trecut la creştinism, s-a considerat dator să trimită armata, către anul 525, în ajutorul fraţilor persecutaţi din Arabia. Regii sasanizi au avut numai interesul dominării comerţului arab, comerţ care făcea legătura între cel persan şi Europa. Perşii aduceau spre lumea mediteraneană produsele Asiei centrale şi ale Extremului Orient.

Arabii din regiunea Hedjaz, rămaşi ostili ideii monarhice, se obişnuiseră totuşi cu o viaţă deosebită de a beduinilor deşertului înconjurător. Către nord deveniseră parţial agricultori. In zonă, punctul de legătură îl constituia Yathrib, viitoarea Medina, pe atunci o aşezare mizeră din mijlocul unei întinderi fertilizate printr-un sistem metodic de irigaţii, copiat de la babilonieni. Ţinutul se afla plasat pe ruta caravanelor care veneau din sud spre teritoriul roman, spre aşezarea Akaba din colţul nord–estic al Mării Roşii. De acolo, o parte din caravane se îndreptau spre portul mediteranean Gaza, iar altele către marea piaţă de la Bosra, la vest de Djebel Hauran.

Yathrib (Medina) îşi datora o parte a prosperităţii unei puternice colonii de cultivatori evrei, al căror exemplu modificase, cu încetul, comportamentul populaţiei indigene şi pe cea a comercianţilor arabi care traversau ţinutul.

In realitate, aşezarea Yathrih nu era un punct comercial, diferind total de localitatea Mecca, din apropiere, locuită mai ales de negustori. Datorită abilităţii lor şi spiritului întreprinzător, aceia au reuşit să dirijeze spre ei o apreciabilă parte a comerţului din India. Fluxul de mărfuri, în loc să treacă direct prin Golful Persic spre Siria, prin valea Eufratului, teatru permanent de lupte între perşi şi bizantini, s-a dirijat pe ruta din centrul Peninsulei Arabe. In acest fel, pentru un timp, Mecca a devenit un pol atractiv al Arabiei.

Aşezarea nu se remarca numai prin comerţ. Poseda şi o relicvă sacră, un străvechi totem, sub forma unei pietre mari negre. Piatra reprezentând o curiozitate a deşertului a devenit faimoasă prin aceea că s-a zis, cu spirit practic din partea locuitorilor, că ar fi căzut din cer. Fiind atât de preţioasă, arabii din Mecca au avut inspiraţia să o închidă pios într-un edificiu cu formă de cub. Astfel, pietroiul, probabil meteoritic, a luat curând numele de *Caba* (de la cuvântul cub).

La *Caba* veneau în pelerinaj, pentru devoţiune, arabii din toată peninsula. Faptul constituia un plus de mândrie pentru oraşul negustoresc şi aducea un plus de câştiguri. Deoarece zeităţile venerate de păgânii

arabi dispuneau de o varietate aproape infinită, iscusita propagandă a tribului coraichiţilor, stăpânul sanctuarului cu pietroi, a atras la Mecca credincioşii din cea mai mare parte a confesiunilor. In fiecare an aveau loc multe şi mari pelerinaje, organizate cu grijă, Pe durata acelora se declara armistiţiu sfânt între triburile, sau fracţiunile de triburi rivale. Pe timpul aglomeraţiilor de la *Caba*, comercianţii îşi aduceau mărfurile în vecinătatea locului. Sărbătoarea religioasă, aşa cum se obişnuia mai peste tot, era dublată de un târg foarte frecventat, cel mai important din toată Arabia. Astfel interesele religioase şi cele comerciale se întâlneau ideal. Fiecare pelerinaj constituia un minunat prilej de cunoaştere, de tratarea şi întreţinerea unor interese comune, sau de reglare a diferendelor. Şi cum arta nu a pierdut niciodată drepturile în astfel de ocazii, la Mecca, în lipsa altor talente, fiecare sărman crescător de cămile dorea a se face cunoscut prin literatură, prin versurile pe care le crea. Cu acele ocazii se făceau cunoscute ultimele opere ale poeţilor reputaţi.

In Arabia divizată, îmbucătăţită la nesfârşit, Mecca se putea prezenta ca o capitală. Aici arabii au luat cunoştinţă, în mod lent, de originea lor comună lor şi de interesele ce îi legau. Fără îndoială că Mecca era o aşezare foarte mică şi mizeră, administrată de un pumn de oameni de afaceri. Aceştia erau singurii obişnuiţi să privească dincolo de limitele micului lor ţinut mizer şi să urmărească cu atenţie evenimentele politice din afară, evnimente care ar fi putut avea legătură cu comerţul lor. In orice caz, nivelul de dezvoltare al acelei infime pături de arabi sedentarizaţi nu ajunsese nici măcar la nivelul semiţilor celor mai vechi, bine conturaţi în istorie, respectiv la al fenicienilor. Cu aproximativ două milenii înainte acei semiţi de la mal de mare aveau constituite cetăţi, practicau o paletă variată de meşteşugari şi navigau spre orizonturi îndepărtate. Semiţii arabi, din sec.al 7-lea e.N, nu se puteau compara pe nici un plan cu acei strămoşi semitici îndepărtaţi, părând o eroare întârziată a rasei.

Minusculă, prăfoasă, monotonă şi decolorată, Mecca mai era şi împărţită între fracţiuni rivale. Posibilităţile de unificare a populaţiilor arabe se loveau de un incorigibil spirit de independenţă anarhică. Soarta a cerut obiectiv apariţia unui liant care să înfrângă spiritualitatea barbară lipsită de orizont. Liantul l-a reprezentat exacerbarea provocată de o nouă credinţă, aceea al cărei apostol a fost Mohamed.

a.- Mohamed şi primii paşi ai noii lui religii

Cu toate că aparţinea familiei (tribului) coraichiţilor, cea mai puternică din Mecca, viitorului profet nu i-a surâs norocul de la început. Nu şi-a cunoscut tatăl, Abdallah, mort de foarte tânăr, cu câteva luni înaintea naşterii sale. Şase ani mai târziu i-a murit şi bunicul patern, Abd el Mottalib, rămânând în grija unchiului Abu Talib, care deja făcea faţă cu greu creşterii propriilor copii. Mai târziu Mahomed a intrat în casa de comerţ a unei rude, vară îndepărtată şi mai vârsnică, bogata Khadidja. A devenit, succesiv, slujbaşul de încredere şi apoi soţul ei. Atunci, către anul 595, el avea circa douăzeci şi cinci de ani, iar Kadidja, văduvă de două ori, aduna mult mai mulţi ani. Menajul nu s-a derulat în condiţii perfecte, viaţa lui Mahomed decurgând prozaic, cu aparenţă de linişte şi înţelegere în raporturile cu soţia şi copiii.

Aparenţa s-a dovedit înşelătoare, Mahomed nu s-a lăsat prins, aşa cum s-ar crede, de o existenţă uşoară. Destinul l-a îndreptat spre discuţii cu creştini din diverse secte, înflorite în Siria şi Abisinia, cu evrei din Medina şi cu adepţi ai tuturor doctrinelor orientale care se perindau prin pieţele din Arabia, sau din Palestina. A căpătat noi cunoştiiţe pe traseele caravanelor soţiei sale Khadidja, caravane pe care uneori le însoţea. Puţin câte puţin, s-au strecurat în cugetul său, nelinişti mistice.

Ideea unei vieţi viitoare l-a cucerit, gândurile începând să-i fie purtate cu nelinişte spre clipa, probabil apropiată, în care urma să sune trompeta Judecăţii de Apoi. Acasta i-a devenit o obsesie, cugetând că averile vieţii prezente nu vor folosi la nimic atunci când va veni ziua cea mare şi că bogaţii hapsâni vor fi pedepsiţi pentru a nu-şi fi deschis sufletul milei şi credinţei. Urmând aceste cugetări s-a văzut atras inexorabil spre admiterea existenţei unui Judecător Suprem, cu o putere superioară tuturora, a unui Dumnezeu unic, creator al universului, care prin puterea lui infinită era capabil, la momentul ales, să reînvie morţii

pentru a-i forţa să compară în faţa lui şi să facă ca într-o viaţă nouă cei buni să primească răsplata meritată.

Vocaţia lui Mahomed s-a precizat progresiv. El a trecut la a predica, sau, mai bine zis, a recita (*coranul*) ceea ce îi dezvăluia Dumnezeu şi ceea ce era însărcinat să răspândească printre oameni. La început a transmis avertismente ale ordinii generale, străbătute de aluzii terifiante despre torurile infernului, precum şi perspectiva unei vieţi în pace şi a unei existenţe eterne, oferite celor care se lăsau convinşi.

Predicile lui s-au lovit de scepticismul unora şi de zeflemelele altora. Numai câţiva intimi, oameni săraci, sclavi, cărora profetul le deschidea orizonturi consolatoare, au acceptat să-l asculte. Cea mai mare parte a oamenilor îl tratau drept nebun, sau poet, adică un imaginativ. Bărbaţii familiei sale, dintre care unii trăiau de pe urma sanctuarului, îl priveau cu ochi răutăcioşi. Unii îl tratau drept impostor.

Opoziţia şi sarcasmele n-au făcut decât să-l ambiţioneze în propria credinţă pe autodeclaratul profet. Atitudinea ostilă sau jignitoare a unora l-a determinat să caute în exemplele trecutului, motive de a persevera, mijloace de a-şi întări mai mult argumentaţia. A ajuns astfel să cunoască, mai mult sau mai puţin deformate, unele dintre poveştile Bibliei iudeo–creştine, prin care s-a convins, din ce în ce, că al său Coran era o prelungire a aceleia. Se credea un nou Moise, căruia Dumnezeu i-a revelat o nouă Carte Sfântă.

Cu fiecare zi, Mahomed a lărgit şanţul săpat între convingerile sale şi religia strămoşilor. Insistând pe omnipotenţa Dumnezeului său unic, supremul judecător, Mahomed s-a plasat pe poziţia de a combate politeismul grosier şi de a răsturna idolii cei vechi. Drept consecinţă, a ridiculizat divinităţile arabe „neputincioase", "incapabile de a crea" şi „care trebuiau aruncate în neant".

Prin noua sa credinţă, Mahomed şi-a făcut o viaţă imposibilă în Mecca. In anul 622, profetul, după moartea soţiei Khadidja şi apoi a unchiului Abu Talib, decese survenite cu trei ani înainte, în 619, la un interval de numai câteva săptămâni, s-a simţit mult prea singur şi a hotărât să caute în altă parte un mediu mai favorabil triumfului ideilor sale.

Cu timpul, el a câştigat unele simpatii la Yathrib (Medina), unde contactul zilnic al arabilor cu colonii evrei instalaţi acolo, pregătise calea

propagandei islamice. Unii călători, veniţi la Mecca în pelerinaj, s-au lăsat impresionaţi de sumbra şi teribila elocinţă a profetului. Disensiunile sângeroase pe care le trăia în acele vremuri aşezarea Yathrib, i-a determinat pe unii să creadă că unirea sub noul Dumnezeu le va aduce salvarea şi o viaţă din nou liniştită. Pentru aceasta au ţinut să aducă printre ei pe profet, promiţându-i ajutorul, angajându-se să îl trateze ca pe o rudă şi să-i acorde, lui şi însoţitorilor, rangul unor membrii ai familiei.

Increzându-se în acele promisiuni, Mahomed a părăsit, în toamna lui 622, oraşul natal, unde de mulţi ani nu avusese decât motive de tristeţe şi decepţie, pentru a continua propovăduirea cuvântului Dumnezeului său, poporului ales.

Această „emigraţie", numită *hidjra* sau *hegira*, pe care legenda a mai înfrumuseţat-o cu circumstanţe dramatice, a fost precedată de atitudinea favorabilă a locuitorilor din Mecca, câştigaţi la noua religie. Mahomed a plecat ultimul, împreună cu doi dintre cei mai apropiaţi discipoli, Abu Bakr, o rudă îndepărtată şi Ali fiul Abu Talib, tânărul său văr primar, cel mai ardent adept.

Din acea clipă s-a consumat sciziunea. De o parte se afla Yathrib (Medina), localitate devenită „Oraşul Profetului" (*Al Madina en Nabi*, care a devenit pe scurt Medina) şi de alta localitatea infidelililor, Mecca cea necredincioasă, care avea să plătească scump rezistenţa sa obstinantă.

La Medina sarcina lui Mahomed s-a dovedit mai aspră decât a presupus. Deşi o parte din locuitori îl aşteptau, l-a surprins dispreţul şi ostilitatea cu care evreii criticau strâns doctrinele sale. In ignoranţa sa privind doctrinele biblice, pe care nu le cunoştea decât superficial şi puternic deformate, Mahomed s-a prezentat sincer ca fiind continuatorul lui Moise şi al altor Apostoli ai lui Israel. Dezacordul s-a revelat profund şi iremediabil, evreii refuzând să vadă în el, într-un sălbatic incult, pe purtătorul de cuvânt al lui Dumnezeu. Ei l-au acoperit cu sarcasme asemănătoare celor adresate de idolatrii de la Mecca, cu puţin timp înainte.

Creştinii nu l-au primit mai bine. Asemănător cu evreii, au opus Coranului adevărata lor Carte Sfântă, pe care Mahomed susţinea că o confirmă credinţa lui din Coran. A fost obligat să completeze şi să corijeze propriile învăţături, pentru a putea para loviturile şi pentru a

putea răspunde cu oarecare şanse de succes „poporului Scripturii". Mahomed, iritat, îi trata pe creştini tot drept infideli, acuzându-i că au alterat cuvântul divin. Se revendica ca un urmaş al lui Abraham, un „adevărat credincios" al aceluia „nici evreu, nici creştin", dar un simplu om *„supus voinţei lui Dumnezeu"* (în limba arabă *musulman*).

Cuvântul lui de ordine l-a constituit ataşamentul la religia lui Abraham (sau Ibrahim), marele strămoş al arabilor, după însăşi tradiţia biblică. Mahomed era trimisul lui Dumnezeu pentru a aduce pe calea cea dreaptă poporul rătăcit.

Despre *Caba* de la Mecca avea părerea că nu era în realitate decât vechiul templu al lui Abraham, trebuind ca în timpul rugăciunii să privească către venerabilul monument imaginar. Trebuia să se meargă acolo în pelerinaj în lunile consacrate prin cutume, dar purtând un spirit nou, spiritul de a fi credincios memoriei marelui patriarh.

Astfel, islamul a căpătat, puţin câte puţin, conturul unei religii naţionale.

Cu trecerea timpului, Mahomed s-a înrădăcinat solid la Medina, reuşind să impună Coranul atât drept cod civil cât şi drept cod penal, nu numai ca rezumat al prescripţiilor rituale. Cu numai o schimbare de nuanţă, Mahomed a reuşit să inducă ideea că islamul nu reprezenta numai resemnare în faţa voinţei lui Alah, ci şi resemnarea în faţa voinţei reprezentantului său pe pământ. Cine se supunea Profetului, se preciza în Coran, „se supunea de fapt lui Dumnezeu".

b.- Războiul sfânt islamic şi începutul expansiunii arabe

In primii ani islamul a manifestat toleranţă. Profetul se abţinea de a ameninţa pe necredincioşi, lăsând pe Dumnezeu să tranşeze între ei şi el în ziua Judecăţii de Apoi. Tot el, Profetul, nu a putut uita insolenţa celor din Mecca, întrebându-se dacă putea lăsa pe necredincioşi să ocupe în pace teritoriul de la *Caba* şi să se bucure de beneficiile considerabile aduse de pelerinaje. Era convins că a sosit ora pedepsei, iar mâna dumnezeiască trebuia să se abată asupra celor din Mecca, aşa cum o făcuse şi în trecut asupra popoarelor rebele faţă de învăţămintele profeţilor lor.

Deoarece toate legăturile de trib şi de familie fuseseră rupte între „emigranţi" şi vechii lor compatrioţi, în 622, nimic nu mai putea opri răzbunarea celor fugiţi. Caravanele celor din Mecca trebuia să se apere bine, cu toate că traversau deşertul escortate de beduini recrutaţi din deşertul Tihama, sau din munţii din împrejurimile Taif-ului. Dumnezeu a ordonat credincioşilor, de atunci în continuare, să atace pe necredincioşi.

Din momentul cristalizării acelui principiu al agresiunii, caravanele din Mecca au suferit tracasări, atacuri şi jafuri. In luna martie 624, în apropiere de Badr, la 40 de leghe de Medina, una dintre cele mai importante caravane a căzut în mâna musulmanilor, în urma unei bătălii sângeroase. Caravana s-a pierdut cu că toate că s-au trimis ajutoare din Mecca. Prada a împărţit-o însăşi Profetul, fapt ce probează josnicia caracterului său. Succesul sângeros din acea luptă a constituit pentru el cea mai strălucită justificare a profeţiilor sale. Toată masa necredincioşi lor din Arabia, indiferent dacă erau păgâni nomazi, evrei sau creştini, trebuia să sufere furia lui Alah. Cuvintele sale de răzbunare, venite prin gura profetului barbar şi incult, nu au încetat în viitor să excite credincioşii la război, la jaf şi masacre c : *„Atunci când veţi întâlni pe necredincioşi, să-i ucideţi, să-i masacraţi şi să-i legaţi*

puternic ca prizonieri"; „Nici o laşitate! Nu trataţi cu necredincioşii când voi sunteţi mai puternici şi când Dumnezeu este cu voi! Dacă tergiversaţi el va alege un alt popor în locul vostru"; „Ucideţi pe idolatrii, peste tot pe unde îi întâlniţi, găsiţi-i, asediaţi-i, faceţi să vi cadă în ambuscadă, până nu se vor converti.; " duceţi război cu cei ce nu cred nici în Dumnezeu, nici în Judecata de Apoi; războiţi-vă cu ei până vor plăti tribut, toţi fără excepţie; războiţi-vă cu ei până se vor pleca în faţa voastră".

Acestea erau cuvintele unui „profet" barbar, care ar fi vrut să se compare cu blândul şi iubitorul de oameni Iisus Christos. Nu s-ar fi putut prezenta evoluţia barbarilor arabi fără a spune câteva cuvinte despre falsul doctrinar care le-a descătuşat sălbăticia ancestrală.

Toţi arabii, fără excepţie, au fost atacaţi imediat, la nord, la sud şi la răsărit de Medina, până la limitele Siwriei, până în inima deşertului Nedj, până la Mecca, până la Taif. Lupta nu s-a arătat totdeauna favorabilă soldaţilor lui Alah şi o dată chiar Mahomed a fost rănit. Tenacitatea profetului cu porniri de fiară a trecut însă peste obstacole şi în final şi-a asigurat o intrare triumfală în Mecca.

In martie 629, în urma unui acord încheiat cu un an înainte cu vechii săi compatrioţi, Mahomed a intrat în Mecca ca simplu pelerin. Aproape două mii de adepţi îi formau o escortă impresionantă. Efectul produs asupra păgânilor din „Oraşul Sfânt" s-a tradus în multiplicarea convertirilor. Nu au scăpat de acea contagiune nici notabilii oraşului.

Mahomed s-a hotărât, date fiind noile opţiuni, să bruscheze soarta. In luna ianuarie 630 a mărşăluit prin surprindere spre Mecca. A găsit oraşul aproape fără apărare, a pătruns în forţă şi în numele islamului a pus stăpânire pe sanctuarul *Caba*, rezervat de atunci numai credincioşilor lui Alah.

Cucerirea oraşului Mecca era în acelaşi timp, atât o revanşă cât şi un simbol. Incorporarea lui în statul căruia Medina îi rămânea capitală şi care avea ca şef necontestat pe Mahomed, a marcat clar în ochii tuturor arabilor peninsulei că timpurile se schimbau şi că supunerea faţă de Alah şi faţă de neiertătorul său profet devenise o necesitate de neocolit.

Când a murit Mahomed, la 8 iunie 632, arabii erau încă departe de a forma un singur bloc. Autoritatea celui ce îl reprezenta pe Alah nu

se impusese decât asupra triburilor din zona Hedjaz şi în câteva zone învecinate. Noua religie nu fusese acceptată în întrega Arabie, dar o schimbare decisivă se produsese în viaţa politică a peninsulei. Arabul, de obicei nesupus şi inadaptabil, consimţea de acum să se supună ordinelor unui suveran în care vedea pe purtătorul de cuvânt al lui Alah.

Acolo unde cauza islamului nu câştigase, strălucitele rezultate obţinute de luptătorii profetului permiteau să se afirme deja că succesul final se afla aproape şi că se născuse o nouă putere, de care trebuia să se ţină seama. Era vorba de acea putere arabă, care devenită conştientă de ea însăşi, urma să devină curând stăpâna unei lumi de pe laturile a trei continente şi spaima lumii civilizate.

c.- Generalităţi privind expansiunea arabă

Dezvoltarea islamului nu a încetat o dată cu moartea lui Mahomed, deşi a parcurs un scurt moment de periculoasă incertitudine. Momentul de criză a atins viitorul comunităţii semireligioase, semipolitice şi semitâlhăreşti fondată de acel profet lipsit de originalitate. Nici el şi nici altcineva nu gândise la măsura transmiterii puterilor ce trebuiau exercitate în numele lui Alah. S-a născut brusc dificultatea de a se hotărâ, de către unii dintre cei mai întreprinzători însoţitori din timpul „hegirei", instituirea principiului desemnării unui „vicar", sau a unui *calif* al apostolului dispărut şi de a se impune majorităţii credincioşilor ca acel titlu să se acorde omului de frunte şi energic, Abu Bakr, tatăl soţiei Aicha, favorita fostului profet.

Modificarea regimului iniţial nu a fost atât de profundă în concepţia noilor conducători religioşi. Califii au urmat, în ansamblu, opera sălbatică a lui Mahomed, luând pe cont propriu şi lărgind programul iniţial al fondatorului. Programul se referea la războiul împotriva infidelilor şi supunerea tuturor la adevărata credinţă. Intr-un secol de eforturi urmaşii *califi* au reuşit să încovoaie sub jugul musulman toate

populaţiile Asiei Occidentale şi Mijlocii, până la Indus, în Turkestan şi Caucaz, ca şi pe cele din Africa de Nord şi din Peninsula Iberică.

In mod straniu, acel popor barbar al deşerturilor, atât de puţin înclinat spre disciplină şi lipsit total de spirit de organizare, a reuşit să supună unele naţiuni care nu de mult fuseseră puternice. Surpriza a rămas singura motivaţie a succeselor militare arabe, îmbinată cu momentele de slăbire internă a statelor atacate. Succesele militare arabe s-au datorat şi faptului că lumea pe care au atacat-o era pe cale să cadă în ruină. In Asia, în Africa sau în Europa, vechile imperii, ca şi regatele barbare, subminate de discordii, se aflau toate, mai mult sau mai puţin, la dispoziţia unui inamic hotărât. De fiecare dacă când arabii au întâlnit în faţa lor o putere hotărâtă, în Bizanţ, în Gallia, în Thracia, în Asia Mică, în Africa sau în Turkestan, s-au oprit. Dar astfel de situaţii s-au dovedit rare şi hazardul a vrut ca cea mai mare parte dintre statele cu care s-au confruntat să dovedească lipsă de vigoare şi de coeziune.

De aceea, în toate direcţiile, pe toate meridianele, cu o obositoare monotonie, s-au putut consemna numai victorii ale haitelor arabe, într-o derulare asemănătoare şi peste tot cu consecinţe aproape identice, triumful islamului.

Trebuie precizat, în final, că succesele arabilor nu au fost rezultatul unui geniu militar sau politic, al unor aptitudini de războinici care să depăşească limitele mediocrului, ci unui excepţinal concurs de circumstanţe favorabile.

d.- Cucerirea Arabiei, Siriei şi Persiei

Cucerirea Arabiei, începută de Mahomed în forţă, s-a întrupat ca prima sarcină căreia i s-a consacrat guvernarea califală. Ea era aproape terminată în momentul morţii lui Abu Bakr, în august 634, graţie abilităţii şi energiei generalilor săi Khalid şi Ikrima.

Succesiv, au recunoscut suveranitatea musulmană, platourile din centrul peninsulei, aşa-numitul Nedjed (Nedj), ţinutul Hasa de pe marginea Golfului Persic şi apoi, în sud, coasta Oman, Mahrah, Hadramaut şi Yemenul, răpit de sub dominaţia nesigură a perşilor. In acelaşi timp, spre nord armatele islamice au atins limitele celor două imperii, cu capitalele la Bizanţ şi Ctesiphon. Ambele se găseau într-o situaţie de slabă rezistenţă.

Persia nu îşi revenise după dezastrul din 628 şi traversa o perioadă de anarhie, în care tronul sasanizilor fusese gata să se prăbuşească de mai multe ori sub loviturile generalilor revoltaţi. S-a găsit un oarecare echilibru odată cu urcarea pe tron a lui Yezdegerd al III-lea, nepotul lui Chosroes al II-lea, pe care l-au recunoscut ca rege aristocraţii obosiţi de lupte (16 iunie 632). Totuşi reconcilierea s-a dovedit prea târzie. Puterea regatului era slăbită, iar persecuţia religioasă unită cu tirania politică, creaseră predispoziţia poporului de a primi pe noii cuceritori ca pe nişte eliberatori.

Situaţia Imperiului Bizantin se asemăna cu cea a Regatului Sasanid. In ciuda victoriei finale, campaniile dure ale împăratului Heraclius epuizaseră armata şi goliseră tezaurul imperial. Disciplina se relaxase în rândul trupelor, generalii luând obiceiuri obraznice de independenţă, atitudini care uneori îi făceau redutabili în raport cu puterea centrală. In plus, turburările religioase deveniseră exasperante, mai ales în Siria, unde Heraclius, după succesele militare, inaugurase un regim de intoleranţă brutală în raport cu populaţia evreiască şi faţă de creştinii din sectele dizidente.

Arabii cunoşteau foarte bine toate fenomenele politice şi militare din cele două imperii.

Inainte de dispariţia profetului, trupele musulmane luaseră contact cu bizantinii în Siria. In anul 629 (august–septembrie), un prim raid îi purtase pe arabi până la Muta, în sud–estul Mării Moarte. Era însă epoca în care împăratul Heraclius se găsea în plină perioadă de triumf, soldaţii săi înfrângându-i sângeros pe barbarii arabi. Eşacul i-a determinat pe cei din deşerturi să evite pentru câţiva ani o nouă încercare.

Dar, după mai puţin de cinci ani situaţia s-a schimbat şi arabii puteau fi în măsură să-şi ia revanşa. La 4 februarie 634, prin bătălia de la Dathima, nu departe de valea Araba, un grup dintre ei, comandant de noul convertit, Yazid, fratele viitorului calif Moavia, şi-a deschis drumul spre Iudeea şi a jefuit sudul Palestinei. În acelaşi timp o a doua armată, condusă de Khalid, venind dinspre Eufrat şi traversând deşertul sirian, s-a revărsat brusc în apropiere de Damasc (24 aprilie 634). Apoi s-a întors spre sud, a avansat circa o sută de kilometri şi a dat mâna cu Yazid în faţa oraşului Bosra. Ar mărşăluit împreună pentru a se întâlni cu forţele adunate în grabă de Theodoros, fratele împăratului Heraclius. Bizantinii au cunoscut înfrângerea într-un loc necunoscut astăzi, loc pe care cronicarii arabi l-au numit Adjnadain, la sud–est de Jerusalim (30 iulie 634) şi au fost nevoiţi să se retragă în dezordine către nord, urmăriţi de hoarda musulmană.

De atunci nimic nu a putut să mai oprească elanul bandelor musulmane. Imbătate de victorie, excitate de momeala prăzii, ele au dat peste cap repede detaşamentele bizantine masate, din loc în loc, pentru a le opune rezistenţă. In luna martie 635 arabii se călăreau sub zidurile Damascului, oraş pe care Heraclius a încercat în van să îl salveze şi care a trebuit să le deschidă porţile după şase luni de rezistenţă (4 septembrie 635). După foarte puţin timp, arabii au pus mâna pe Emessa (Homs). Unele după altele, oraşele erau constrânse să capituleze. Numai câteva dintre cele mai mari, precum Jerusalimul, Caesareea şi un mic număr de locuri fortificate de pe coasta Mediteranei, bine reaprovizionate, au rezistat mai multe luni, sau chiar ani.

In primăvara anului 636, Heraclius a făcut un mare efort şi în fruntea unei armate puternice, dar compusă din elemente foarte amestecate, a reuşit să reintre, pentru un moment, în Emessa şi în

Damasc. Arabul Khalid a cedat prudent din teren şi s-a repliat către sud, adunându-şi forţele. El a atins râul Yarmuk, la şaizeci de kilometri distanţă de confluenţa lui cu Jordanul. Acolo a făcut o întoarcere bruscă, oferindu-se pentru luptă cu trupele imperiale, obosite de lunga urmărire în plină vară şi dezorganizate din cauza rivalităţilor dintre comandanţi. Khalid a înfundat primele linii ale armatei bizantine, i-a secţionat infanteria în frânturi şi a pus cavaleria în derută. Dintr-o singură lovitură, prin acea bătălie, arabul a marcat soarta Siriei (20 august 636). Ultimele rezistenţe ale imperialilor l-a anihilat din aproape în aproape. Renumitele oraşe întărite Acra, Tir (Tyr), Sidon şi Beirut au cedat în 637. Jerusalimul şi Antiohia au căzut în anul următor. Caesareea, rezidenţa guvernatorului imperial, a sfârşit rezistenţa în 640. Trecuse mult timp de când restul ţării încăpuse pe mâna sălbaticilor din deşert.

In acelaşi timp au fost trecute şi frontierele Persiei. După ce au pus piciorul în vechiul regat al Lakhmizilor, pe malul drept al Eufratului, hoardele arabe au început, din 633, să organizeze incursiuni fructuoase pe partea cealaltă a fluviului, adică spre răsărit. După bătălia de la Yarmuk, cu bizantinii, s-au disponibilizat o parte din războinicii lui Khalid. Cu acele forţe atacul s-a putut împinge mai adânc în teritoriul străin. In mai, sau în iunie 637 s-a produs şocul decisiv. Armata regelui sasanid, care reuşise să forţeze trecerea Eufratului şi să-i scoată pe arabi din micul oraş Hira, a fost spulberată. Victoria arabă a venit după o bătălie îndârjită, dată în vecinătatea taberei de la Kadisia, la cincizeci de kilometri de fluviu. Bătălia a durat câteva zile.

Decimată şi privată de comandantul suprem, Rustem, căzut în mijlocul luptei, armata persană s-a retras în dezordine pe malul răsăritean al Eufratului. S-a deschis astfel drumul spre capitala persană, Ctesiphon, de unde regele Yezdegerd a trebuit să fugă împreună cu curtea regală. Capitala sasanidă a trebuit să deschidă porţile jefuitorilor arabi în iulie 637.

După scurt timp tot Irakul (antica Babilonie) s-a văzut traversat de copitele cavaleriei arabe. Apoi, urmând văile Tigrului şi Eufratului, luptătorii califului s-au înstăpânit asupra întregii Mesopotamiei. In 639 arabii au atins Rakka, pe Eufrat, iar în 641 au luat oraşul Mossul de pe Tigru. După aceea, s-au strecurat prin munţii Armeniei, ajungând dincolo de râul Araxes. Acolo au cucerit vechiul oraş Dovin, nu departe de actualul Erevan (octombrie 642).

La sud, alte haite, trecând Tigrul şi estuarul Chatt-el-Arab, au cucerit Chuster, Susa şi Khuzistanul (638-640), au ocupat defileele munţilor Luristanului şi au izbit în câmpia Nehaved (642) ultimele rezistenţe persane. S-au răspândit atunci în străvechea Media ale cărei oraşe au căzut unul după altul : Kum, Kachan, Rai (anticul Raghes, aproape de Teheran), Kazvin, în 643, Hamadan şi Ispahan, în 644.

In nord–vest, Azerbaidjanul şi în sud–est, Farsul, au fost cucerite după ani de lupte lungi (643-649). In acei ani, nenorocitul rege sasanid, vânat din provincie în provincie, a eşuat în final la Merv, la limitele „imperiului" turcilor barbari, unde a murit mizerabil, în 651, sub loviturile de pumnal ale unui asasin.

e.-Cucerirea arabă a Egiptului

Caesareea Siriei încă nu capitulase când arabii au trecut istmul de Suez şi s-au lansat în cucerirea Egiptului, „grânarul lumii", a cărui extraordinară fertilitate şi ale cărui fabuloase bogăţii erau prea atrăgătoare pentru a-i excita.

Mai mult decât Siria, Egiptul se găsea într-o stare neliniştitoare de dezorganizare şi de anarhie militară. Deşi, probabil, s-ar fi dovdit suficientă din punct de vedere numeric, cu 25-30.000 de oameni, armata din Egipt nu se putea opune unui inamic hotărât. Se afla risipită în teritoriu, prost antrenată, sau neantrenată total şi ocupată cu o mulţime de treburi străine de arta armelor. Era împărţită între comandanţi rivali bizantini şi nu avea o conducere centrală. Ca şi în Siria, disputele religioase ascuţiseră duşmăniile interne şi amorţiseră sentimentul patriotic.

Invazia a debutat în decembrie 639 cu efective foarte slabe. Arabii dispuneau numai de 3.500–4.000 de oameni cel mult şi erau comandaţi de Amr, un general care se distinsese deja pe câmpurile de bătaie din Siria. Amr a manevrat cu prudenţă şi abilitate. Cucerirea micului oraş costier Pelusium, din fundul golfului cu acelaşi nume, i-a conferit de la început stăpânirea drumului spre Heliopolis. Nu a aşteptat

sosirea unor întăriri pentru a se angaja spre interiorul ţării piramidelor. Adversarii s-au adunat cu greu, în iunie 640, lângă Heliopolis, la circa 10 kilometri nord de actuala capitală Cairo. Bătălia s-a terminat şi de această dată cu deruta trupelor imperiale de proastă calitate. Către sfârşitul lui 640, trupele musulmane au intrat în „Babilonul Egiptului" (Vechiul Cairo), a cărui fortăreaţă solidă s-a văzut nevoită să capituleze (9 aprilie 641) după un lung blocus.

Toată câmpia joasă a Nilului, a căzut cu rapiditate în puterea invadatorilor. Numai Alexandria s-a mai opus, singular, patru sau cinci luni, dar a trebuit să cedeze la 17 septembrie 641, lucru făcut de întregul Egipt.

f.-Cuceririle arabe în Asia Mică şi în Armenia

Guvernul bizantin se arăta cu fiecare zi şi mai incapabil de reacţie militară eficientă. Moartea împăratului Heraclius (641) a atras creşterea dezordinii în provincii. Arabii au transformat Asia Mică drept un imens câmp de jaf, prin care puteau circula aproape nestingheriţi. Timp de un sfert de secol (642-666), în fiecare an, sau când au putut, bandele lor barbare au parcurs vastul teritoriu în toate direcţiile, aventurându-se fără încetare tot mai departe spre nord–vest până în Cappadocia, în 642, până la Amorium, în Frigia orientală, în 646, până la Doryleea şi Ancyra (apoi Angora şi Ankara), în 651 şi 653.

Odată familiarizaţi cu activitatea pe mare, au trecut la jefuirea Ciprului (648-649 şi probabil în 654), impunând tribut locuitorilor insulei, au întreprins incursiuni în insula Rodos (654) şi, în final au nimicit, pe coastele Liciei, forţele navale bizantine, comandate de împăratul Constant al II-lea în persoană (654 sau 655).

La sud–est de Munţii Anti-Taurus şi în Armenia romană, adică în partea cuprinsă în Imperiul Bizantin, trupele califului nu s-au mărginit la incursiuni, ci s-au aşezat şi au progresat lent, metodic şi cu succes. Cucerirea Armeniei romane, a necesitat douăzeci de ani de lupte

îndărătnice (646-666).

Califul a dorit şi mai mult. Prinzând gustul victoriilor din Siria şi Asia Mică, a trăit mult timp cu speranţa de a distruge chiar puterea imperială cu capitala pe Bosfor. In 668, trupele sale au ajuns până la Chalcedon, unul din punctele periferice asiatice ale capitalei bizantine. In primăvara următoare (669), arabii au traversat strâmtoarea şi au încercat asedierea Constantinopolului dinspre Thracia. Incercarea nu a avut nici o umbră de succes.

In 673, arabii au făcut un efort considerabil pentru a triumfa asupra rezistenţei inamicului. Au atacat Constantinopolul atât de pe uscat cât şi de pe mare. S-a apelat la orice mijloc pentru a se cuceri marele oraş, dar după cinci ani de blocus barbarii arabi au renunţat la acel vis. Focul grecesc a decimat flota arabă şi a sfârşit prin a face de nepăstrat poziţiile terestre ale asediatorilor.

Imperiul Bizantin a părut atunci a se reface. Timp de zece ani (683-693) armatele bizantine au reuşit să recâştige teren în Asia Mică. Bandele arabe, respinse spre răsărit, au fost ţinute la respect de către o nouă centură de trupe barbare, respectiv de slavii şi de libanezii transportaţi până în Bitinia sau în Pamfilia, împreună cu familiile. Bizantinii au folosit o veche diplomaţie şi manevră militară, tipic romană, aceea de contrapunere a barbarilor, unii împotriva celorlalţi, în slujba apărării civilizaţiei. Atunci, pentru un scurt moment istoric chiar şi Armenia a fost degajată de sălbaticii islamici.

Dar, din 693, marşul victorios al arabilor s-a reluat. Armenia a recăzut sub jugul lor şi s-au reluat raidurile în direcţia Bosforului. In final, Constantinopolul a cunoscut pentru a doua oară ameninţarea pe uscat şi pe mare, din august 717 până în august 718 şi nu şi-a găsit salvarea decât în energia şi talentul militar al unui nou împărat, Leon al III-lea Isaurianul. Victoria lui strălucită a marcat oprirea definitivă a înaintării arabe pe teritoriul roman şi spre Europa.

Asia Mică a rămas, fără îndoială, teatru de război principal între musulmani şi bizantini, dar se poate spune că la începutul sec.al 8-lea e.N, frontiera arabă din această parte a lumii era aproape fixată. Alături de Armenia şi Georgia, ea îngloba în plus teritoriile situate la sud–est de Munţii Taurus, formând un ansamblu compact, care, prin forţa lucrurilor, a găsit în Mesopotamia centrul de gravitate.

g.-Cucerirea arabă în Africa de Nord

Odată oprită spre nord, cucerirea arabă s-a întins simultan şi ca o plagă spre răsărit şi apus. Spre apus, frontiera Egiptului s-a depăşit repede. După căderea Alexandriei, câteva detaşamente de sălbatici arabi au luat în posesie Cirenaica (642). In anul următor ei s-au instalat la Tripoli. Puţin mai târziu, urmărind coasta mării până la Gabes, printr-un raid mai lung de cinci sute de kilometri, au ajuns să învingă armata patricianului Gregorius, în câmpia Sbeitla, în inima Tunisiei de astăzi (647).

Raidul îndrăzneţ s-a dovedit ineficient. Cu toate că Africa bizantină se prezenta la acea dată, ca şi Egiptul sau Siria cu câţiva ani înainte, într-o destrămare politică şi religioasă eminamente favorabilă acţiunilor musulmane, aceia nu au avut forţe suficiente pentru a se aventura dincolo de munţi, către bogata zonă costieră a Tunisiei şi a Algeriei septentrionale. Dar istoria nu s-a oprit aici.

A trebuit să se aştepte deznodământul marii crize pe care a traversat-o tânărul imperiu al califilor, pe timpul lui Othman şi Ali, pentru a renaşte gândul reluării marşului spre vest.

In 670, arabii au stabilit o bază militară solidă la Kairuan („piaţa armelor"), în stepa tunisiană. De acolo a reînceput cucerirea ţinuturilor nord africane. S-a dovedit a fi o cucerire lentă şi grea, deoarece trebuia să se ţină seama de triburile berbere sălbatice şi instabile ca şi arabii înşişi. Pe berberi nimeni, nici chiar romanii nu au reuşit să-i îmblânzească. Deoarece dominaţia bizantină era sleită, berberii îşi redobândiseră sălbatica independenţă şi viaţa în tiparele proprii. Arabii au înţeles greu că pentru berberi era mai uşor să se lupte decât să se supună.

La început totul părea să decurgă după dorinţă. Musulmanii, după tactica obişnuită, evitau zonele costiere şi locurile întărite. Au reuşit, cu o rapiditate ce a deconcertat pe bizantini, să măture cu cavaleria lor regiunea platourilor de la Kairuan până la Tlemencen, probabil chiar până la Tauger. Au terorizat pe adversar, au adunat pradă şi în acelaşi timp au lărgit zona de ocupaţie de la Kairuan, puţin câte puţin.

Dar, în 683, berberii şi-au reactivat violenţa. Surprinşi în

apropiere de Biskra, la reîntoarcerea dintr-o expediţie în Maghreb, arabii s-au văzut respinşi, cu pierderi grele, către reduta lor de la Kairuan, de unde au fost nevoiţi să plece.

Toată lumea berberă s-a ridicat împotriva arabilor, alăturându-se bizantinilor care se reorganizaseră în Africa de Nord. Tot în aceeaşi perioadă imperiul arab a căzut pradă unei noi crize de regim, criză intervenită după moartea califului Yazid (11 noiembrie 683). Sub loviturile bizantino-berbere Tripolitania a trebuit să fie evacuată şi a devenit nesigură menţinerea dominaţiei sălbăticiei arabe în Cirenaica (Cyrene).

Timp de câţiva ani, islamul nu s-a mai aflat în stare de a-şi relua revanşa. Dar din momentul în care autoritatea califului a fost restaurată în Siria, în Arabia şi în Egipt, amintirea înfrângerilor din 683 s-a estompat. Arabii au reintrat în Kairuan şi s-au aruncat către apus în urmărirea berberilor. I-au pus în derută la circa o sută de kilometri mai departe de Kairuan pe coasta Sbiba (688). Principalul comandant berber, Kosaila a murit în bătălie. In continuare, schimbând tactica, arabii au dorit să se debaraseze de bizantinii din acea parte de imperiu, abandonaţi de Constantinopol şi vizibil aflaţi la capătul puterilor. Cuceritorii barbari au progresat metodic către nord în direcţia Cartaginei, pe care au cucerit-o în urma luptelor insistente dintre 695-697.

Pe malurile Bosforului, după îndepărtarea guvernului slab al împăratului Justinian al II-lea, uzurpatorul Leontius a instituit o dictatură militară. El a încercat un efort militar suprem, pe apele mării, pentru a smulge capitala africană din mâinile musulmanilor (697-698). Ultimul cuvânt l-au avut însă arabii, a căror flotă a distrus vasele bizantine venite cu ajutoare.

Izolate şi descurajate, garnizoanele bizantine de pe litoral s-au predat una după alta, iar africa bizantină a murit pentru totdeauna. Trecuse mai puţin de un secol şi jumătate de cânt Belizarie distrusese pe acele tărâmuri regatul barbar al vandalilor.

Africa berberă a rezistat în continuare. Cucerirea masivului Aures, unde luptătorii musulmani s-au confruntat cu un grup de triburi fanatizate de o femeie, cea numită *Kahinah*, adică „Ghicitoarea", a cerut mult timp şi pierderi. Dar, după zece ani de lupte neîncetate, berberii s-au dat bătuţi.

De la Marea Roşie la Atlantic, toată Africa de Nord a fost anexată imperiului califilor. Era anul 709.

h.- Cucerirea arabă a Spaniei

Privirile cuceritorilor şi cele ale berberilor, care atraşi de pradă s-au alăturat în masă sub drapelul islamului, s-au îndreptat cu jind spre câmpiile bogate ale Spaniei, care, extrem de apropiată, pe cealaltă parte a strâmtorii înguste dintre continente, părea o pradă uşor de apucat.

Regalitatea vizigotică se îndrepta spre ruină datorită luptelor intestine. Acolo nu se întâlneau decât comploturi şi revolte încă înainte de sfârşitul sec.al 7-lea e.N. La curtea vizigotă din Spania se şi vedea în fiecare conspirator un agent al islamului, chiar atunci când arabii încă nu se aşezaseră bine la Cartagina.

In 694, regele Egica i-a acuzat formal pe evrei, în faţa conciliului de la Toledo, de a prepara, de convenţă cu musulmanii, căderea regimului vizigot. Se simţea că se apropie vijelia umană a deşerturilor sudice. Alarma nu era falsă pentru că în 708 s-a putut vedea o flotă arabă navigând în dreptul localităţii Algesiras, din strâmtoare, flotă tentată probabil să dea un atac prin surprindere.

Câteva luni mai târziu, la Toledo a izbucnit o revoltă. Ducele de Boetica, Roderic, a fost proclamat rege în primăvara anului 710, în timp ce suveranul legitim, Achila, a fugit la fraţii săi din Maroc. Evenimentele l-au pregătit să deschidă chiar el accesul musulmanilor spre ţara sa, în dorinţa de a se răzbuna pe rival. Dezordinea atinsese punctul culminant în lumea vizigotică, aşa că musulmanii n-au ezitat să profite.

In anul 711, probabil la începutul verii, o armată de 7.000 de berberi, plasată sub comanda unuia dintre comandanţii lor, Tarik, a debarcat în golful aşezării numită azi Algesiras, fără a întâmpina vreo rezistenţă. Numele lui Tarik a devenit celebru şi a rămas legat de promontoriul stâncos pe care l-a înconjurat flota. Acel promontoriu numit atunci Djebel Tarik s-a transformat ulterior în Gibraltar.

După debarcare, armata invadatoare a urmat drumul de sud

prin Tarifa şi Vejer de la Frontera, trecând din golful de la Algesiras în cel al oraşului cu lung trecut antic, Cadiz. A dat peste cap, la jumătatea drumului dintre cele două oraşe, pe marginile lacului Janda, trupele adunate în grabă de regele Roderic din nordul peninsulei. Bătălia de la Guadalete, din acel an 711, este considerată de istorici, momentul prăbuşirii regatului vizigotic şi a pătrunderii islamului în Europa.

Acea singură şi uşoară victorie, a deschis oamenilor lui Tarik calea spre Sevilla în care au intrat fără mare rezistenţă. Depăşind Carmora invadatorii s-au izbit iarăşi de vizigoţi înainte de Ecija. Au cucerit acel mic oraş şi au obţinut după două luni predarea oraşului Cordoba. Nu le-au mai trebuit decât câteva săptămâni pentru a-şi face intrarea în Toledo, capitala regatului vizigot.

Incursiunea simplă la care s-a gândit la început Tarik, s-a transformat într-o cucerire fulgerătoare, iar succesul trebuia exploatat. Avizat de succesele obţinute, guvernatorul arab al Africii de Nord, Musa ibn Nuchair a luat, în persoană, comanda unei armate de întărire.

Debarcat în 712 pe pământul iberc, a trecut Sierra Morena pe marea cale ce se deschide de la Sevilla la Merida, a asediat oraşul din urmă şi l-a cucerit după multe luni de efort (ianuarie 713). In acel moment arabul a devenit stăpânul întregului platou din Estramadura de azi. Aruncându-se în urmărirea ultimelor trupe ale lui Roderic, le-a învins din nou în apropiere de Salamanca, bătălie în care se pare că regele Roderic şi-a găsit moartea (septembrie 713).

Proclamând, puţin după aceea, între zidurile de la Toledo, suveranitatea califului de la Damasc, Musa a notificat lumii că Spania fusese şi ea anexată islamului.

Constrânşi să se retragă în munţii Asturiilor din Pirinei, vechii partizani ai lui Roderic au lăsat câmp liber invadatorilor. Musulmanii nu au încetat să câştige teren, în toate părţile, către vest, către est şi către nord. După provinciile Andalusia, Estramadura, Castillia, Granada şi Murcia, dintre care pe ultimile două le atinseseră cuceritorii încă din 711, a sucombat şi Catalonia. O ultimă acţiune, între 719-720, a făcut să cadă în mâinile noilor barbari ţinuturile Rousillon şi Bas-Languqdoc, care din sec.al 5-lea e.N prelungeau regatul vizigotic la nord de Pirinei.

După cum s-a spus, în partea vestică a Africii de Nord barbarii arabi s-au confruntat cu alţii din lumea lor înapoiată, cu berberii. In

Spania, istoria a contrapus din nou două populaţii barbare, una germanică şi una asiatică, aflată pe o şi mai joasă treaptă de dezvoltare, neputându-se vorbi de o civilizaţie. Probabil că printre acele autoanulări ale lumii barbare au putut să se strecoare firavele ramuri ale străvechii civilizaţii. Colectivităţi şi oameni ce purtau încă pecetea unei lumi evoluate, dar apuse, s-au putut retrage în locuri ferite de sabia barbarilor pentru a putea transmite lumii nestemate de gândire, de artă şi de cultură, pentru a face să renască civilizaţia mediteraneeană departe de bastionul bizantin.

i.- Invazia musulmană în Gallia şi frângerea elanului islamic spre Europa

Dincolo de Narbo (Narbonne), arabii au simţit tentaţia să se prelingă spre bogatele câmpii din zona Tolosa (Toulouse). Gallia trăia epoca de stingere a dinastiei merovingienilor franci. Dezbinat între diverse facţiuni, expus unor pericole întunecate dinspre toate frontierele şi fără putere centrală recunoscută, de la dispariţia, în 715, a maestrului de palat Pepin de Herstal, regatul franc era ameninţat cu pieirea. Cuceritorilor, aflaţi şi ei la capătul suflului, li s-a interzis accesul în valea Garonne de către ducele Eude al Aquitaniei, sosit în mare grabă pentru a apăra Tolosa (720 sau 721).

Totuşi, forţa de expansiune a islamului nu era încă epuizată. In anul 725, călăreţii musulmani au urcat pe valea Rhonului şi privind drept în faţă cu mare obrăznicie au avansat, înlăturând toate obstacolele, jefuind şi semănând peste tot groaza. Copitele cailor arabi au scurmat pământul Burgundiei, până la actualul orăşel Autun, care a cunoscut jaful musulman la 22 august 725. Pe parcursul traseului islamicii nu au întâlnit nicăieri vreo rezistenţă serioasă.

Acţiunea nu avut decât caracterul unui simplu raid, a unei incursiuni de tatonare, preludiul obişnuit al cuceririi. Rezultatele s-au

dovedit însă atât de fructuoase şi de satisfăcătoare încât s-a pregătit o altă incursiune, spre o nouă direcţie. Drumul spre nord de la Carcassonne şi Toulouse (de azi) era barat, dar cel din Gasconia era liber.

In 732, cavaleria musulmană, masată la Pamplona iberică, de către emirul Spaniei, Abd al Rahman, a depăşit Munţii Pirinei pe la vârful Roncevaux şi s-a scurs pe lângă Burdigala (Bordeaux), pe marea cale a Dax-ului. A forţat trecerea râului Garonne la Burdigala şi s-a lansat spre nord în direcţia Poitiers şi Tours.

Abd al Rahman nu a ţinut cont de noul suveran al Galliei, de Carol Martel, care, după mulţi ani de lupte, refăcuse între timp unitatea francă în jurul lui şi care, cu un rar spirit de decizie, avea să pareze lovitura barbarilor deşerturilor. Cele două armate s-au izbit în apropiere de Poitiers, în octombrie 732. Abd al Rahman şi-a pierdut viaţa, iar armata sa, decimată, nu a scăpat de o distrugere totală decât printr-o retragere rapidă.

Musulmanii au încercat după trei sau patru ani să reediteze uimitoarea aventură din anul 725, de pe Rhon. Au reuşit câteva lovituri fericite asupra oraşelor înconjurătoare, dar timpurile se schimbaseră. Respinşi de Carol Martel, bătuţi tot de el pe râul Barre, la sud de Narbo, în 737, ei nu au mai îndrăznit să rişte mult timp pătrunderea pe pământul francilor. In 759 a sunat ora evacuării totale a plăgii musulmane din Bas-Languedoc şi a replierii definitive dincolo de Pirinei. Acolo musulmanii au rezistat aproape opt secole, până Reconquista spaniolă i-a deposedat, pas cu pas, de pământurile şi oraşele ocupate, aruncându-i, în final, spre deşerturile pe care le meritau.

Cu un secol înainte de Leon al III-lea al Bizanţului şi de Carol Martel al francilor nimeni nu şi-ar fi imaginat că lumea europeană ar fi putut deveni limitrofă cu unul dintre cele mai vaste imperii pe care le-a cunoscut vreodată lumea şi că va tremura în faţa sabiei stăpânilor barbari din Arabia.

Datorită bizantinilor (718) şi a francilor (732) Europa a scăpat de o dezonorantă metisare rasială şi mai ales religioasă.

j.- Cuceririle arabe în Asia Centrală şi limitele lor

Opriţi la frontierele Europei de pe Bosfor şi la Pirinei, generalii islamului au păstrat posibilităţi indefinite de cuceriri înspre Orient. Cu toate că, din păcate, terminaseră cucerirea Regatului Sasanid, în sec.al 7-lea e.N, au văzut oportună lansarea pe căile misterioase ale Asiei Centrale şi ale Indiei. Goana lor disperată nu avea ţinte precise ci numai jinduiri animalice, bazate pe o religie încă puţin cunoscută şi sedimentată ideologic.

Şi spre Orient, sosirea lor avea să coincidă cu prăbuşirea unor imperii. Turcii, pe care i-am lăsat către anul 565, după ce îi izgoniseră pe avari spre Europa, în situaţia de învingători de la limitele Chinei până în împrejurimile Mării Caspice şi al căror rege sau „Khagan" cerea să i se acorde supunere de către toate popoarele cunoscute, şi-au văzut puterea, odată formidabilă, căzută în anarhie. Odată separaţi în două grupări, turcii orientali, în Mongolia şi turcii occidentali, în sud–vestul Munţilor Altai, ei nu au întârziat să se fărâmiţeze într-o mulţime de triburi rivale, între care diplomaţia abilă chineză ştia să întreţină discordia.

Deposedarea turcilor de poziţiile avansate de la nord de Khorassan a constituit pentru arabi un joc de copii. Cavaleria musulmană s-a lansat cu curaj în direcţia Herat şi Balkh încă din anul 651, reuşind să implânte fără greutate stindardul islamului acolo în anii 651-652. Intreruptă câtva timp de către un teribil război civil care a scuturat imperiul efemer musulman imediat după moartea califului Othman (656), cucerirea s-a reluat prin asprele defilee şi pasuri ale Afganistanului, în direcţia Kabul. Oraşul supus asaltului între 661-663 a căzut pentru un moment în mâinile lor.

La nord de Oxus (Amu-Daria) s-a trecut în 671, iar după trei ani dinastul turc de Bukhara s-a supus. Samarkandul, atins de multe ori de avangardele arabe, începând cu 675-676, s-a văzut obligat să plătească

tribut. Incursiunile s-au întins din ce în ce spre nord–est, deschizând, ca totdeauna, calea unor cuceriri veritabile.

Intârziaţi mulţi ani de revoltele neîncetate din Irak, arabii s-au agitat iarăşi la începutul sec.al 8-lea e.N, sub comanda abilă a marelui general Kotaiba. Acela, după ce a consolidat opera predecesorilor, a instalat administraţia arabă la Bukhara şi la Samarkand, iar apoi a cucerit toată valea inferioară a fluviului Oxus până la Marea Aral. In 713 a invadat regiunea teritoriilor extrem–occidentale ale chinezilor.

Era un moment propice, căci China după o magnifică dezvoltare de un secol, căzuse într-o perioadă de slăbiciune. Epoca glorioasă a fondatorilor dinastiei imperiale Tang era uitată. Ridicată după o lovitură de stat militară (618) acea dinastie se impusese timp îndelungat prin strălucite acţiuni militare. Prin prinţii Tang nu numai că refăcuseră unitatea Chinei într-un moment în care părea că se scufundă sub loviturile barbare, ci se dovediseră atât de abili şi de norocoşi încât au rupt alianţa nefastă pe care conducătorul suprem al turcilor o constituise în avantajul său. Prinţii Tang au anihilat în continuare puterea turcului şi i-au ruinat imperiul, reîntinzând imensele domenii de dominaţie chineză din Asia Centrală, domenii pe care le întinsese în sec.1 e.N vestitul cuceritor chinez Pan Tchao. Astfel, sub dinastia Tang frontierele Chinei s-au putut raporta la Kun Lun şi la Pamir, pe unde trec astăzi limitele Turkestanului chinez.

Fondată pe prestigiul militar al primilor împăraţi şi mai ales pe al lui Tai Tsong (mort în 649) autoritatea noii dinastii a slăbit progresiv. La sfârşitul sec.al 7-lea e.N, imperiul a avut nenorocul de a fi condus de un suveran incapabil. Slab de înger, Tchong Tsong s-a aflat la dispoziţia femeilor ambiţioase, intrigante şi corupte. Timp de câţiva ani, China a fost scuturată de evenimente sângeroase de palat, care au epuizat şi forţele vitale ale imperiului.

La curtea de la Si-ngan, două împărătese au fost asasinate una după alta (705 şi 710), iar un împărat a fost înjunghiat (710). Succesorul celui din urmă a trebuit să abdice (712) când trupele musulmane ale lui Kotaiba, ajunse în Fergana, au trecut brusc pasurile montane înalte care protejau Turkestanul chinez dinspre vest şi au surprins garnizoana de la Kachgar (714).

Drumul bogatelor şi celebrelor oaze ale anticei „Serinda", cu grădinile frumoase şi cu viile încărcate de rod, ce formau o coroană de

verdeaţă în jurul asprelor singurătăţi ale Deşertului Gobi, s-au deschis în faţa armatei victorioase a cuceritorului arab. Fără îndoială că nu se putea gândi niciodată să înlocuiască trupele chineze. Dar pentru inamicii înnăscuţi ai Chinei, pentru toate triburile supuse sub jugul odios al suveranilor de la Si-ngan, sosirea arabilor reprezenta ocazia aşteptată pentru revoltă şi atac în masă.

In timp ce Kachgar-ul a căzut în puterea musulmanilor, tibetanii au coborât de pe platourile lor către Khotan şi Yarkend, iar triburile turce din înalta vale a râului Ili s-au aruncat spre Kutcha. Atacat din toate părţile şi în acelaşi timp, Turkestanul chinez părea a sucomba. Dar, deja efortul arab ajunsese la capăt.

Antrenat în lupta dintre partidele politice şi religioase din propria ţară, Kotaiba a pierit asasinat în 715. In acelaşi timp China şi-a revenit. Sub conducerea noului împărat tânăr şi întreprinzător, acel Ming Hang atât de cântat de poeţii sec.al 8-lea e.N, China a reluat ofensiva, a respins pe turci, tibetani şi arabi şi s-a asmuţit împotriva acelei ultime populaţii din Samarkand, din Bukhara şi Balkh . A trimis apoi generalii să tatoneze ocupaţia dincolo de munţi, în Taşkent (750) de unde se putea spera, în continuare, să se smulgă musulmanilor toate ţinuturile din „Transoxiana" - între fluviile Oxus (Amu-Daria) şi Yaxartes (Sîr Daria)- pe care aceia le cuceriseră bucată cu bucată.

In urma armatei chineze a izbucnit brusc o nouă revoltă a turcilor de pe Ili şi din Balkaş. Turcii veneau dinspre nord, în timp ce trupele arabe avansau dinspre sud pentru a surprinde inamicul izolat şi căutând o ieşire. Izbirea a avut loc în iulie 751 pe malurile râului Talaş, la jumătatea distanţei dintre Taşkent şi Balkaş. China a fost înfrântă, iar armata ei decimată.

Opera de cucerire musulmană în Asia Centrală s-a terminat cu acea victorie de pe Talaş. Intre cele două forţe devenite vecine şi rivale, forţa chineză şi cea arabă, s-a creat atunci un echilibru aproape stabil. De ambele părţi se făcuse efortul maxim şi nici unul din protagonişti nu era în stare să-l respingă pe celălalt.

Imediat după viguroasa ofensivă în Turkestan, China părea epuizată, iar cea de a doua jumătate a sec.al 8-lea e.N. i- adus o perioadă de revolte interne şi de dezastre fără număr.

Imperiul califilor se afla în plină revoluţie atunci când se dădea

bătălia de la Talaş. Sub primii Abbassizi, urma să traverseze o perioadă de turburări neîncetate, puţin favorabilă acţiunilor de mare anvergură ca cele ale unui Kotaiba. Opera acelui mare cuceritor a fost urmată de instalarea între Afganistan şi Munţii Tianşan a armatelor califului, armate ce erau solid stabilite la Balkh şi la Samarkand şi de unde ţineau la discreţie tot Turkestanul occidental şi defileele Pamirului.

k.- Cuceririle arabe în India

Mult mai la sud, dincolo de munţii din Afganistan şi din Belucistan, armatele arabe au reuşit să pătrundă şi să se fixeze în valea Indusului, pe mai mult de 1.000 de kilometri lungime, de la Pundjab (Pandjab) până la Marea Oman. Au triumfat peste toate obstacolele cu o rapiditate fulgerătoare. In epoca când atacau barbarii deşerturilor, India septentrională reintra în haos. Conform alternativei obişnuite a istoriei sale, în India epoca de splendoare şi de unificare a imperiului Gupta, era urmată, în sec.al 6-lea, de o epocă de fărâmiţare şi de groaznice catastrofe derulate sub presiunea barbarilor huni şi turci. In secolul următor s-a afirmat o nouă epocă de prosperitate şi de coeziune, urmată prompt de o nouă prăbuşire. Ultimul mare „unificator" al teritoriilor indiene avea să fie întreprinzătorul Harcha Vardhana, care, din simplu rajah de Thaneswar (la 150 kilometri de Delhi) ce era la urcarea pe tron, în 606, a ajuns în patruzeci de ani să refacă, în favoarea sa, un imens şi strălucit imperiu, grupând în faţa barbarilor aproape toate regatele cuprinse între Himalaia şi Munţii Vindhya, între gurile Gangelui şi Peninsula Katiawar. In acelaşi timp, pe latura de apus a imperiului său, principatele Kaşmir, Pundjab şi Sind s-au organizat în trei mari state ce dădeau iluzia solidităţii.

Dar, imediat după moartea lui Harcha (646 sau 647), acele imperii, mâncate de discordie, s-au prăbuşit precum castelele de cărţi de joc. Arabii, profitând de slăbiciunea indiană, au executat câteva raiduri

victorioase. Intre 664 şi 667 ei mai executaseră incursiuni de la Kabul, în care intraseră tocmai atunci şi din Mekran, adică din sud–estul Persiei.

Surmontând criza care pusese de mult timp în pericol dominaţia califilor în Irak şi Persia, trupele arabe conduse de Mohammed ibn Kasim au invadat hotărât regiunea gurilor Indusului (711). La prima vedere scoseseră din luptă principala armată a regelui din Sind (712). Apoi musulmanii au trecut fluviul, respingând rezistenţa, cucerind oraşe şi sate şi deschizând victorios drumul spre nord. Odată cu atingerea Multanului, s-au înstăpânit peste o mare parte din Pundjab. Raidul strălucit s-a transformat în cucerire durabilă, căreia un viitor încă îndepărtat îi rezerva dezvoltări magnifice.

Astfel s-a încheiat primul ciclu de cuceriri musulmane, care este comod să fie numite „cuceriri arabe" cu toate că, în realitate, în armatele generalilor cuceritori, elementul arab s-a regăsit din ce în ce mai diminuat. In adevăr mareea pornită din fundul Arabiei a fost resimţită de contemporani ca un cataclism devastator, asemănător invaziei „Popoarelor mării" din sec.al 12-lea e.A.

Din studierea organizării imperiului califilor, rezultă că majoritatea cuceririlor au avut un caracer superficial. Singurul lor rezultat de necontestat s-a dovedit implantarea, pe toate traseele victoriilor, a religiei islamice şi inspirarea terorii legate de numele de arab, sau de „sarazin", după numele dat de apuseni.

I.- Statul, califatul şi civilizaţia arabă

Cucerirea adusese satisfacţii barbarilor arabi, dar una din problemele la care nu gândiseră şi căreia nu ştiau să-i facă faţă, era organizarea ţărilor şi ţinuturilor cucerite. Sarcina se dovedea cu atât mai grea cu cât ţările cucerite de bandele deşerturilor într-un secol de eforturi, erau foarte deosebite, printr-un lung trecut de obiceiuri şi de tradiţii divergente. Pentru a le face să se topească într-o unitate a unui vast imperiu, trebuia să fi existat un program pozitiv de guvernare. Ori, Mahomed şi succesorii săi, lansându-şi soldaţii peste lumea înconjurătoare, nu au avut, la începuturi, altă idee decât să aducă pradă. Când, cu fiecare etapă, incursiunile au făcut loc unei stabiliri durabile, ei s-au găsit prinşi fără pregătire.

Rămaşi, în ciuda însuşirii islamului, individualişti şi indisciplinaţi, arabii nu erau calificaţi să comande popoarelor străine. Inainte de a guverna pe alţii ar fi trebuit să ştie să se guverneze pe ei înşişi.

Apariţia profetului putuse, pentru un moment, să-i apropie pe beduini, unii de alţii şi îi făcuse să uite de discordii. Dar Mohamed nu s-a impus ca şef de stat, deoarece el era reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ. In ziua în care a dispărut el, s-a recăzut în haos. Atunci, pentru foarte puţin, statul incipient arab nu a trecut în neant şi odată cu el nu s-a spulberat şi credinţa islamică.

Cuceririle militare însele, care la început au decurs într-un ritm viu şi au adus mari profituri, au permis să se evite catastrofa. Pe timpul cuceririlor, printr-o lentă şi profundă transformare, comunitatea religioasă musulmană a primelor timpuri s-a topit într-o comunitate politică, comunitate cu contururi atât de indecise încât nu a speriat pe prea mult pe orgolioşii beduini.

Aşa cum am mai amintit, moştenirea lui Mahomed a trecut, cu multă nesiguranţă şi fără drepturi bine precizate, la nişte „vicari", sau „califi". Evoluţia şi istoria zbuciumată a acelora poate constitui subiectul

vast al unei istorii separate. Aici se poate aminti numai succesiunea lor generală şi desigur, foarte succintă.

Primii treizeci de ani care au urmat morţii profetului au constituit, în istoria arabă islamică, perioada cea mai critică. Resursele necesare unei vieţi statale erau furnizate numai de pradă şi din „pomana" pe care Coranul o transformase într-o obligaţie a oricărui musulman, deşi nu avea o nuanţă morală. A cincia parte din pradă revenea profetului, profet profan care nu putea să se rupă de nevoile lumeşti între două revelaţii. Nu exista nici o contabilitate, nici o administraţie financiară. Totalitatea sumelor încasate, fără nici o rezervă, se aflau la discreţia mandatarului lui Allah. Nu exista nici un consiliu de guvernare. Mahomed primea avizul tuturor dorinţelor sale, oricând şi le exprima. Nu se putea cere mai mult de la un sălbatic incult care nici nu simţea că în jurul lui şi al alegaţiilor sale, copiate de la iudeo–creştini, se crea un stat.

Problema moştenirii poziţiei sale nu s-a pus decât după moarte. Au existat o oarecare degringoladă, dar s-a găsit repede soluţia „vicariatului", respectiv a unui înlocuitor numit calif.

Abu Bakr, tatăl celei mai iubite soţii a lui Mahomed, Aicha, a manevrat cu abilitate ca să fie ales şi acceptat drept înlocuitorul ginerelui vizionar. El a condus lumea islamică numai doi ani, între 632-634. I-a urmat, tot unul dintre cei ce îl însoţiseră pe profet în „hegira" (fuga la Medina), un anume Omar (634-644), fiul unui negustor din Mecca. Spirit pozitivist, energic, fără umbră de misticism, prompt în găsirea de soluţii pentru înlăturarea dificultăţilor, autoritar până la brutalitate, Omar nu atrăgea simpatii, dar a devenit omul indispensabil pentru a conduce pe credincioşii lipsiţi de orice cunoştinţe în organizare.

Omar era lipsit de supleţe diplomatică şi cu vederi strâmte, dar s-a dovedit un realizator. In zece ani (634-644) el a ştiut să dea statului arab o bază solidă, rezolvând cu sânge rece probleme redutabile ce deveneau, zi după zi, mai numeroase şi mai complexe. Cuceririle în avalanşă din Siria, Persia, Armenia, Egipt, sau Africa, se încadrau într-o nebunie îmbătătoare, greu de cuprins între nişte jaloane, mai ales pentru un stat ce încă nu se făcuse recunoscut de înşăşi luptătorii săi.

Omar a murit asasinat de către un sclav, în urma unui complot. I-a urmat, în noul haos, un anume Othman (644-656), om bun, aparţinător familiei Omeiazilor, din Mecca, maleabil şi mediocru. S-a înconjurat de

numeroşi protejaţi dar nu a rezistat mult timp realităţilor unor fulgerătoare cuceri şi unor dezechilibre între cheltuieli şi venituri. A sfârşit şi el asasinat de nişte complotişti ce afişau ataşamentul faţă de cauza religioasă, dar reprezentau o luptă nudă pentru putere şi avere.

Demnitatea de calif a preluat-o Ali (656-661), ginerele lui Mahomed, ca soţ al unei fiice a aceluia, Fatima. Era un om gras şi indolent, dar pizmaş. S-a implicat în asasinarea lui Othman şi s-a remarcat ca element al răului. Scurta lui trecere prin fruntea islamului a adus grave disensiuni curente şi viitoare (de la el se revendică secta, sau facţiunea şiită, din lumea musulmanilor).

Considerat nedemn pentru a conduce, s-a văzut curând izolat şi în confruntare cu o parte a demnitarilor lumii arabe extinse. După înlăturarea lui oficială de către plenipotenţiarii arabi adunaţi la Adroh, nu departe de antica Petra, a urmat proclamarea drept calif a lui Moavia, guvernatorul Siriei şi vărul califului asasinat Othman. Ali, ultimul descendent direct al lui Mahomed la conducerea arabă, a sfârşit şi el tot asasinat de un fanatic, pe când ieşea din moscheea de la Kufa, şase luni mai târziu.

Odată cu Moavia califatul a încăput pe mâini de expert. Membru al vechii familii din Mecca, a Omeiazilor (sau descendenţii lui Omaya), Moavia câştigase, prin guvernarea Siriei, o lungă practică în afaceri. Timp de douăzeci de ani se familiarizase cu metodele administrative ale Bizanţului aplicate în Siria. Experienţa l-a făcut să ţină cont mai bine de interesele arabe şi să se debaraseze de un mare număr de prejudecăţi sau de obişnuite dăunătoare.

Dinastia Omeiazilor a rezistat între 661 şi 750, perioadă de mari cuceriri şi de mari transformări ale lumii musulmane, precum şi de diminuarea importanţei etnice a arabilor în marele stat califal.

Dinastia Omeiazilor a fost înlocuită de cea a Abbasizilor, întemeiată de Abu-al-Abbas, dinastie ce a durat între 750 şi 1258. Abbasizii au ieşit din istorie odată cu ocuparea Bagdadului de hanul mongol Hulagu (17 ianuarie 1258), reprezentantul altui popor barbar. Mongolii sunt consideraţi drept ultima populaţie barbară semnificativă care a asaltat lumea civilizată din Asia occidentală şi din Europa, fără a ţine cont de efectele şi mai dezastruoase asupra Asiei meridionale şi asupra Extremului Orient.

Confruntarea dintre califat şi mongoli, reprezintă un exemplu marcant al destrămării unei puteri barbare de către o alta şi mai barbară, sau mai tânără în barbarie. Asupra unor astfel de exemple s-au oprit multe din consideraţiile anterioare dar exemplele nu s-au epuizat.

Revenind la evoluţiile lumii arabe, trebuie precizat că epoca califatului Abbasizilor s-a dovedit epoca în care civilizaţia musulmană a atins maxima strălucire. Sunt considerate remarcabile atât sec.al 8-lea şi al 9-lea e.N, cât şi sec.al 11-lea şi al 12-lea e.N.

Intre sec.8-9 e.N, s-a născut o civilizaţie musulmană comună, cu toate că exista diversitate provincială accentuată. Cu toată mantia religiei islamice, aceea civilizaţie a avut un caracter atât de compozit încât nu s-a asemănat cu nici o alta anterioară, sau copiată parţial.

Civilizaţia musulmană, asemănător celei carolingiene din Europa, nu a atins deplina dezvoltare în anumite ţinuturi, precum Spania, decât după o epocă în care imperiul arab se găsea deja în ruină. Se poate afirma că primii o sută cincizeci de ani ai califatului cu capitala la Bagdad, i-au dat naştere, i-au dat formă şi un caracter unitar. Aceea poate fi considerată perioada de afirmare netă a civilizaţiei, numită arabă.

Până la dinastia Abbasizilor, se poate afirma că nu a existat o civilizaţie a islamului. In virtutea mândriei lor de popor învingător, arabii s-au mărginit de a împrumuta de la naţiunile învinse numai reţetele practice care le puteau sluji în asigurarea vieţii statului. Nu au împrumutat nici ştiinţă, nici filozofie, nici arte. Singurele plăceri ale spiritului pe care le-au gustat, s-au rezumat la o poezie armonioasă şi pitorească, dar săracă în idei şi cuprinsă în clişee strâmte.

Ţările cucerite erau încă impregnate de vechea civilizaţie elenistică, civilizaţie care parcurgea o perioadă lâncezire îndelungată în Siria, în Egipt şi chiar în Perisa. La început, arabii nu s-au folosit de savanţii, sau de gânditorii rămaşi în acele ţări. I-au lăsat în lumea propriilor meditaţii, or le-au cerut concursul în gestionarea finanţelor, sau la punerea în valoare a domeniilor statului.

Este adevărat că au dat atenţie producţiilor de artă antică, producţii care li s-au dezvăluit subit. Dar li s-a părut suficient, tot la începuturi, să se folosească de acele monumente, de a le adapta nevoilor proprii, transformând, de exemplu, bisericile în moschei, sau de a prelua de la ele, fără ruşine, marmură, coloane sau capiteluri. Nu s-au sfiit să

însărcineze pe arhitecţii şi lucrătorii bizantini calificaţi, pe cei de origine coptă, sau pe sirieni, să aplice vechile lor formule de construcţie şi decoraţie. Unele dintre cele mai vestite moschei nu sunt, făcând abstracţie de retuşurile ulterioare, decât produse autentice greco–romane, precum moscheea Omar de la Ierusalim, sau „Marea Moschee" din Damasc.

La preluarea puterii de către Abbasizi, era pe cale de formare o artă musulmană, artă în care aportul cuceritorilor era nul, dar care s-a afirmat drept produsul unei schimbări neîncetate a arhitecţilor, lucrătorilor, decoratorilor şi a materialelor. Schimbarea s-a produs, etapă cu etapă, de la provincie la provincie, pentru lucrările de utilitate publică, domeniu în care fiecare parte a imperiului a ţinut să-şi dea propriul concurs.

Formulele unei arte noi au tins a se elibera de apropierea de unele tehnici, sau formule aduse din toate punctele imensului imperiu. S-a preferat să se ia câte ceva de la fiecare. Egiptul a dat moscheilor planul unei mari săli, având colonade cu grupări de câte cinci, sau săli hipostile, plan pe care moscheea Amr din Vechiul Cairo a reprodus-o chiar din sec.al 8-lea e.N. Persia sasanidă a dat artei islamice ampla cupolă ovoidă a palatelor sale, arcurile în formă de potcoavă, sau cu multe loburi, decoraţiuni interioare, stucaturi şi „arabescuri", toate concepute anterior apariţiei arabilor în istorie, când acele înflorituri nici nu se numeau aşa. Înfloriturile de stucatură, sau din incizii, au căpătat ulterior numele de „arabescuri", atunci când ele au fost răspândite din belşug de cuceritorii arabi din Turkestan până la Pirinei.

Bizanţul a dat arhitecturii musulmane arcurile sale robuste, coloanele de marmură şi numai la început, mozaicurile scânteietoare, respinse ulterior de musulmanii riguroşi.

Curiosul amalgam de tendinţe artistice, atât de variate, care şi-au produs efectul deplin la sfârşitul sec.al 8-lea eN., a avut menirea de a caracteriza toată civilizaţia musulmană din timpul Abbasizilor. Ea Civilizaţia musulmană s-a născut din fuziunea multor civilizaţii originale şi puternice cu care lumea barbară arabă s-a întâlnit în arealul estic al Mediteranei.

Trezirea gândirii musulmane s-a produs, în mod natural, pe baza operelor gânditorilor greci şi bizantini. Citite ca texte originale, sau din traduceri, în special din traducerile siriene, al căror număr se multiplicase în sec.al 5-lea şi al 6-lea e.N, acele opere nu au încetat a fi comentate cu ardoare în şcolile nestoriene, sau monofizite din Siria, Mesopotamia sau Egipt. Plasate la baza întregii culturi arabo-musulmane, scrierile antice erau considerate, de către islamici, drept texte sacrosancte, deţinătoare ale ultimelor expresii ale ştiinţei şi gândirii. Tratatele lui Aristotel şi cele ale şcolii neoplatoniciene, deţineau întâietatea.

Proclamându-se apărătorii credinţei şi pontifii supremi ai islamului, califii abbasizi nu puteau să nu facă cunoştinţă, măcar pentru a o combate, cu acea ştiinţă aristotelică, atât de neliniştitoare pentru credincioşi, ştiinţă care urma să-i pună pe creştini într-o şi mai dureroasă dilemă. Pentru aceasta au fost scoasă din pământ o armată de traducători, aproape toţi creştini, sau evrei nou convertiţi, cărora printr-un ordin de la Bagdad li s-a dat drept sarcină să pună la dispoziţia publicului de limbă arabă acele cărţi care nu fuseseră cunoscute până atunci decât celor de limbă siriană. Califul Mamun (813-833) a mers şi mai departe. Răspunzând, în mod cert, dorinţelor claselor luminate a decis, în 832, fondarea la Bagdad a unei „Case a înţelepciunii", care cuprindea o secţiune de traduceri, o bibliotecă şi o universitate, toate însărcinate special de a propaga ştiinţa filozofilor şi învăţaţilor greci.

Alte şcoli de învăţământ superior s-au fondat după acelaşi model, la Basra şi la Kufa. In acest fel lumea musulmană, în sec.al 9-lea e.N, s-a aflat în posesia unui ansamblu cu adevărat monumental de ediţii în limba arabă şi de comentarii ale operelor celor mai reputate personalităţi ale „înţelepciunii" antice.

Zguduirea cauzată în lumea musulmană de afluxul brusc de gândire antică nu s-a dovedit exagerată. Ea a antrenat o muncă vastă de confruntări între adevărurile relevate de Coran şi rezultatele acelei ştiinţe antice ce se descoperea din traduceri. A trebuit să se încerce concilierea religiei cu adevărul, scop în care s-au înfiinţat şcoli de dialecticieni. S-a creat din toate componentele o scolastică (*kalâm*) asemănătoare cu cea a teologilor de religie creştină.

Religia musulmană a fost atât de profund transformată încât lui Mahomed i-ar fi fost foarte greu, dacă ar fi revenit pe pământ, să-şi recunoască opera rudimentară. Hărţuit între „motaziliţii" raţionalişti şi „sufiţii" mistici, câştigaţi nu numai de doctrinele neoplatoniciene dar şi

de ideile mai puţin cunoscute, ale Indiei budiste, islamul ortodox a traversat, în sec.al 9-lea e.N, o criză gravă, trebuindu-i mulţi ani pentru a ieşi victorios.

Contactul cu gânditorii greci antici, pe perioada domniei abbasizilor, nu a antrenat numai o revizuire a adevărurilor credinţei. Adevărurile din operele cu care au intrat în contact, i-au făcut pe musulmani discipoli ai savanţilor antichităţii, iniţiaţi, sub influenţa acelora, spre ştiinţele pure. Ca urmare, unii musulmani au devenit astronomi, fizicieni, matematicieni, medici sau chimişti. *Elementele* lui Euclides, tratatele lui Galianus, Hippocrates, cele ale lui Arhimedes, ale lui Heron, Hipparh şi Diophantes, cele ale lui Theon din Alexandria, Aristarh, Ammonios şi Ptolemeus, au fost citite cu acelaşi entuziasm ca şi cărţile lui Platon, Porphyres sau Aristoteles. Din acel studiu nu a ieşit însă nici o lucrare cu adevărat originală şi nouă, dar s-a format un gust pronunţat pentru un ansamblu de discipline în care s-au format ulterior maeştrii „arabi".

India, cel mai îndepărtat stat asiatic civilizat în care au pus piciorul arabii, subcontinent cu care s-au menţinut ulterior relaţii comerciale intense, a dat şi ea islamului o parte din tezaurul ştiinţific, din domeniul astronomiei şi matematicii. Indiei i se datorează cunoaşterea la Bagdad, înainte de sfârşitul sec.al 8-lea e.N, a principiului capital al „numeraţiei de poziţie", cu folosirea numărului zero, care, în Europa, s-a numit mai târziu numerotaţia „arabă".

Persia, la rândul ei, a contribuit în mare măsură la formarea gândirii musulmane. Contagiunea ideilor religioase a fost greu de evitat într-o ţară milenară dominată de doctrina lui Zoroastru. In Persia, islamul a descoperit şi o ştiinţă a medicinii, înrudită mult cu ştiinţa greacă şi indiană, dar care i-a furnizat elemente speciale.

Literatura arabă a descoperit în Persia forme literare bine conturate şi seducătoare, o poezie liberă, uneori voluntar scabroasă şi o uimitoare inflorescenţă de povestiri, adesea mai mult licenţioase decât delicate, din care a ieşit faimoasa „O mie şi una de nopţi".

Musulmanii care au încoronat cultura evului mediu, depăşind limitele strâmte religioase, nu au reprezentat stirpea arabă. Au avut origini din cele mai diverse, greco – bizantine, persane, egiptene, armene, evreieşti, greco–africane, ibere etc. Imperiul califilor sub abbasizi a

câştigat în „universalitate". A încetat de a fi imperiul unei minorităţi de învingători barbari, sălbatici, inculţi şi fără chemare spre civilizare. Beduinii nu au fost în stare să-şi depăşească condiţia de etnie înapoiată, sortită stagnării pe scara evoluţiei.

Preluarea califatului de către abbasizi a marcat, în mod normal, sfârşitul hegemoniei arabe. Califul a încetat de a fi şeful cuceritorilor, pentru a deveni, în teorie cel puţin, conducătorul tuturor musulmanilor, fără excepţie. Beduinii nemulţumiţi au fost nevoiţi să se reîntoarcă în deşert, ca animalele într-o rezervaţie

Amestecul de etnii ale Orientului Apropiat şi Mijlociu, precum şi cele din nordul Africii şi din Spania, care au format prima lume musulmană, cea mai elevată, atunci când nu se ocupa de distrugeri, a fructificat meritoriu moştenirea Greciei antice. Aceea era epoca când în Italia şi în regatul franc se trudea pentru fructificarea moştenirii Romei antice.

Contemporanii primilor abbasizi, supuşi musulmani de orice etnie, şi-au câştigat dreptul unei considerabile recunoştinţe din partea posterităţii. Se poate spune că lumea musulmană a trecut mai repede decât era de aşteptat pragul dintre barbarie şi civilizaţie. Aceasta datorită faptului că ea a refulat elementele cele mai puţin pregătite pentru evoluţie, chiar pe arabii ce iniţiaseră noua religie şi care o purtaseră spre toate zările în vârful sabiei.

In sec.al 11-lea e.N, beduinii erau reaşezaţi în deşerturile lor, de unde nu ieşeau decât ca bande jefuitoare duşmane ale civilizaţiei. In acelaşi secol, imperiul islamic unitar devenise o amintire, fiind dezintegrat progresiv de revolte provinciale provocate de guvernatorii orgolioşi. In sec.al 11-lea e.N, ţările islamice deveniseră ţări extraordinar de cosmopolite, din care elementul arab fusese eliminat, sau în care acţiunea lui era de cele mai multe ori nulă. In tot Orientul musulman, sclavii, liberţii, sau mercenarii turci, s-au ridicat, treaptă cu treaptă, până la cele mai înalte demnităţi, guvernatori de mari oraşe, de provincii, sau primminiştri (viziri). Astfel, înainte ca şi ele să fie atacate de noi hoarde barbare, ţările musulmane erau deja pline de barbari, ca odinioară Imperiul roman în secolul decadenţei sale. Lumea musulmană decăzută, din sec.al 11-lea e.N, era dinainte deschisă invaziilor care se pregăteau în centrul Asiei.

Orientul şi Occidentul Europei după respingerea presiunii arabe

Cele două porţi mari prin care arabii au încercat să pătrundă în lumea civilizată a Europei le-au fost trântite în nas. Musulmanismul a trebuit să mai aştepte încă şapte secole pentru a se infiltra pe pământul balcanic odată cu oştirile otomane. Pe de altă parte, în Spania, eroarea istorică a cedării în faţa barbarilor deşerturilor s-a corectat şi ea cu lupte grele şi seculare, respectiv în opt secole. In sec.al 15-lea musulmanismul nu îşi încetase presiunea şi prezenta fenomenul de balanţă. Era împins în jos, spre sud de către spanioli şi se ridica spre nord în capătul celălalt al continentului, în Peninsula Balcanică. Abia începutul sec.al 20-lea a apropiat de definitivare expulzarea asiaticilor şi a religiei lor din Europa, rămânând numai un colţişor de stat turcesc în extremitatea sud–estică şi câteva enclave islamizate nesemnificative de balcanici cu origine slavă, albaneză sau turco–tătară.

In epoca întunecată a expansiunii arabo-musulmane, la începutul sec.al 7-lea e.N, la capătul răsăritean al Europei a stat de strajă Imperiul Bizantin, iar la cel apusean statul francilor. Bizantinii i-au respins pe arabi definitiv în 718 e.N, sub conducerea providenţialului împărat Leon al III-lea care a pecetluit poarta răsăriteană a continentului. In cealaltă parte, regele franc, tot providenţial, Carol Martel, a tranşat respingerea musulmanilor la Poitiers în 732. Ambele victorii ale creştinătăţii, pe ambele fronturi, s-au continuat cu împingerea treptată a invadatorilor şi recuperarea unor teritorii cucerite de aceia. Bizantinii s-au luptat pentru pământurile lor din Asia Mică, iar francii i-au aruncat dincolo de Pirinei de unde au fost preluaţi în vârful armelor de spaniolii încă fragmentaţi în câteva regate separate.

a.-Redresarea bizantină din prima parte a secolului al 8-lea e.N.

După moartea împăratului soldat Heraclius, în 641, Imperiul Bizantin a căzut într-o stare dezastruoasă de convulsii interne, datorate luptei pentru putere, prin revolte de palat, prin trădări şi viclenii, prin emanciparea unor demnitari civili sau militari.

In şapte decenii Bizanţul a devenit o epavă a fostei dominaţii imperiale de pe uscat şi de pe mare. In partea apuseană, posesiunile africane şi spaniole au fost pierdute în totalitate, cele italice, sau insulare devenind simbolice sub loviturile lombarzilor şi ale sarazinilor (aşa cum erau numiţi arabii).

Ce mai subzista la începutul sec.al 8-lea e.N din Imperiul Bizantin nu mai era decât un imperiu costier şi insular. Se menţinea penibil pe marginile Mării Egee, ale Mării Ioniene, în câteva puncte din Marea Adriatică şi din cea Tireniană (Tyrrheniană). Dar în spatele acestei faţade maritime, lombarzii, slavii, bulgarii şi arabii presau ameninţător, existând riscul de a nimici pe ultimii reprezentanţi ai tradiţiilor antice.

Leon al III-lea, supranumit impropriu „Isaurianul", a preluat tronul imperial bizantin la 25 martie 717 în clipe de groază pentru străvechiul stat civilizat. Era unul dintre cei mai destoinici generali ai imperiului, comandantul armatei din Anatolia.

Personalitate devenită celebră, Leon a preluat puterea în ultima clipă dinaintea unei eventuale prăbuşiri a imperiului. Prin primele acţiuni a reuşit să salveze capitala de asediul hotărât al arabilor dintre august 717 şi august 718 e.N. Apoi s-a afirmat ca un organizator de prim ordin, reuşind un alt tur de forţă, acela de a se menţine pe tron împotriva tuturor comploturilor şi al ostilităţilor interne, devenite un obicei al ultimelor decenii.

După respingerea din faţa Constantinopolului, armatele arabe au încetat de a mai constitui un pericol pentru imperiu, mai ales că la Damasc s-au declanşat, pentru mulţi ani, lupte intestine pentru putere.

Calmul a domnit şi în nord, la frontiera bulgară, deoarece blocuşul arab asupra Bizanţului constituise un pericol şi pentru statul barbar bulgar.

Circumstanţele politico–militare externe şi durata lungă a domniei sale, i-au permis lui Leon al III-lea să realizeze o reconsolidare durabilă a imperiului, pe planul ordinii interne, a finanţelor, a reconstruirii unor obiective distruse de atacurile barbare, a organizării provinciale şi, desigur, a celei militare. Domnia lui Leon al III-lea (717-741) a îndepărtat pericolul arab şi a adus imperiului o perioadă de prosperitate cum nu mai cunoscuse de multe generaţii. Totodată s-a consolidat prestigiul atât de necesar într-un „ocean" de barbarie. Inamicii au înţeles că bătrânul stat putea fi asemănat cu un animal mare, care dacă era deranjat putea da dovada unor reacţii năpraznice neprevăzute. Pe de altă parte toată lumea exterioară a continuat să-l privească ca pe depozitarul rafinamentului intelectual, al culturii, al experienţei şi al unei tinere creativităţi, ca pe leagănul invidiat al menţinerii şi progresului civilizaţiei.

După dezintegrarea, prin fărâmiţare, a imperiului islamic de iniţiere arabă, Imperiul Bizantin a mai luminat, a luptat şi chiar a strălucit încă o jumătate de mileniu.

b.- Progresele regatului franc, ca a doua putere creştină a Europei

Cea de a doua putere europeană capabilă să se opună cuceririi arabe, cu rol de arbitru în amalgamul de stătuleţe şi de populaţii apărute, după marea invazie din sec.al 5-lea e.N, a fost statul francilor închegat de Clovis. Din epoca în care fiii aceluia au încheiat cucerirea provinciilor burgunde, puterea francă a realizat progrese importante.

In primul rând statul barbarilor franci a avut şansa de a fi singurul care nu a cunoscut revanşa lor Justinian, profitând bine de destrămarea celorlalte puteri, sau regate barbare învecinate. La un moment dat, respectiv de la respingerea penetraţiei barbare, regatul franc a devenit şi el ţintă a altor pizmuiri sau invazii barbare, aşa că în parte a cunoscut

o evoluţie externă asemănătoare celei bizantine. Privirile noilor invadatori se îndreptau atât asupra bătrânului cu plete de aur de pe Bosfor cât şi asupra tânărului moştenitor al civilizaţiei romane din apus.

In Gallia, regii merovingieni s-au bucurat să pună mâna pe provincia Provence de azi, beneficiind, pe această cale, de prăbuşirea regatului ostrogoţilor din Italia (536). Pentru un moment, francii şi-au închegat planul îndrăzneţ de a ocupa câmpia fluviului Pad din nordul Italiei. Regele Theodebert, nepot al lui Clovis, care domnea peste francii de est, adică în Austrasia, a intervenit peste Alpi, atât în favoarea cât şi împotriva ultimilor monarhi ostrogoţi, aflaţi în încleştare cu armatele bizantine, în speranţa de a pescui în ape turburi. Theodebert a reuşit să ocupe, între 540 şi 548, după numeroase campanii, o mare parte a coastei ligurice, din Piemont, o parte din viitoarea Lombardie şi o fracţiune din provincia Veneţia. S-au dovedit cuceriri precare, pe care succesorul său, Theodebald, a trebuit să le evacueze, una câte una, în anii următori, odată cu triumful definitiv al armatelor lui Justinian în peninsula italiană. Aventura italiană a contribuit, totuşi, la creşterea prestigiului numelui de franc în afară.

Nu se poate parcurge istoria ulterioară a invaziilor barbare fără a urmări evoluţia şi creşterea puterii francilor, ei reprezentând puterea cea mai mare a lumii noi, formate în Europa apuseană începând cu primele secole ale evului mediu.

In ţinuturile de pe malul drept al Rinului, de unde porniseră odată şi unde rămăseseră o parte din ei, francii au avut parte de succese mai durabile. Urcând pe valea râului Main, i-au obligat pe alamani să se adune în văile superioare ale Dunării şi ale Rinului. Neputând primi ajutor de la regatul ostrogot, aflat pe cale de prăbuşire, alamanii s-au predat fără luptă armatelor lui Theodebert. Deja micşorat, după primele înfrângeri suferite de la Clovis, statul alaman s-a văzut redus atunci la rangul unei simple zone dependente de regatul merovingian.

Conducătorul (ducele) alaman, atât cât a mai fost menţinut în funcţie, şi-a pierdut libertatea de acţiune. Pentru a putea guverna, acela avea nevoie de aprobarea puternicului suzeran franc. Trupele alamane erau cuprinse între cele france, neavând voie să lupte decât în scopurile impuse de suzeran.

Din valea Mainului, francii s-au răspândit în văile râurilor Fulda

şi Werra, apoi au pătruns în Thuringia, unde o mare victorie repurtată pe malurile râului Unstrut, în 531, i-a făcut stăpâni peste ţinut. Incorporată în regatul merovingian, privată de conducătorul naţional, Thuringia a încercat în zadar să scuture jugul după douăzeci şi cinci de ani, cu ajutorul saxonilor. Gregorius din Tours, a povestit evenimentele prin reproducerea unei legende legată de asasinarea lui Thierri, unul din fiii lui Clovis.

Dominaţia francă s-a apărat energic împotriva tuturor asalturilor. Chiar regele Clotar (Coltaire), un alt fiu al lui Clovis, care a primit moştenirea fratelui Thierri, a încercat, cu un oarecare succes, să lupte împotriva saxonilor. A reuşit mai mult sau mai puţin să oprească progresul saxonilor la sud de Harz.

Fără îndoială, francii au jucat un rol decisiv în Europa apuseană atunci când, după moartea lui Justinian, împăraţii de la Constantinopol au fost obligaţi să înceteze cuceririle din părţile apusene. Regatul franc, deşi fragmentat între moştenitori, părea foarte bine organizat în interior şi puternic în acţiunile externe.

Dar Mărirea lui foarte rapidă, fără un plan de ansamblu, fără un veritabil spirit politic, l-a împiedicat de a se putea prezenta, aşa cum am spus, drept un stat adevărat. Suveranii săi, pătrunşi încă de mentalitatea comandanţilor militari germanici, îşi împărţeau prada şi practicau partajul provinciilor şi al puterii regale în loturile pe care le moşteneau. Obiceiul antrena perpetue şi funeste conflicte între prinţi, cu obligaţia de a remania fără încetare drepturile, de a diviza şi de a subdiviza părţile rămase după fiecare deces. Acea extraordinară instabilitate nu insufla supuşilor noţiunea unei fidelităţi stricte.

Istoria celei de a doua jumătăţi a sec.al 6-lea e.N a constituit pentru franci o suită plictisitoare de tulburări meschine, ce au degenerat în lupte sângeroase, lupte în care s-au amestecat numele faimoase ale fiicei regelui vizigot Athanagild, Brunehaut, devenită soţia lui Sigebert, regele francilor de est şi al implacabilei sale duşmane, sclava Fredegonda, pe care regele francilor de nord, ambiţiosul şi crudul Chilperic a luat-o de soţie. In acele lupte, sub un neînsemnat lustru de civilizaţie prea repede însuşită, brutalitatea barbară răzbătea în orice moment. Supuşii regilor rivali au fost, în mod natural, antrenaţi şi ei în lupte. Clan contra clan, facţiune contra facţiune, regatul merovingian s-a destrămat într-o jumătate de secol de război civil. Ambiţiile mărunte ale celor ce guvernau

au limitat pe franci numai la apărarea poziţiilor cucerite. In Provance francii au luptat contra lombarzilor, între 571-572, iar în Thuringia contra avarilor, pe care au reuşit să-i gonească de trei ori, în 562, 566, 596, nu fără pierderi. Limitele regiunii Armorique le-au apărat împotriva bretonilor, care în 578 şi 579 împinseseră limitele până la Renne şi până la Nantes. Sud–estul Aquitaniei a trebuit apărat împotriva bascilor, sau gasconilor, populaţie dură de munteni, rămăşiţă a unor vechi locuitori iberici cu origine necunoscută, care în ciuda rezistenţei armatei france, au reuşit să ocupe, la sfârşitul sec.al 6-lea e.N, întreaga câmpie de la Pirinei la râul Garonne.

Făcând abstracţie de Gasconia, regatul franc a traversat fără pierderi teritoriale acea perioadă sumbră de războaie, putând să reia puţin după aceea dezvoltarea. Hazardul a permis ca, în lipsa concepţiei politice sănătoase, la începutul sec.al 7-lea e.N, să se corijeze în mod fericit greşelile acumulate în cei cincizeci de ani anteriori. La terminarea luptelor care îi opuseseră, unii împotriva altora, pe descendenţii lui Clovis, numai unul a fost chemat, în 613, să adune, pe calea moştenirii, toate provinciile regatului. Acea unitate, realizată prin jocul succesiunilor, s-a menţinut un sfert de secol, sub domnia lui Clotar al II-lea (613-629), fiul lui Chilperic, apoi sub propriul său fiu, Dabogert. Acela, tot cu ajutorul hazardului, a reuşit să excludă de la tron pe fratele său Caribert şi să domnească singur până la sfârşit (629-639). Pe de altă parte, încă din viaţă a institut pentru cei doi fii ai săi, Sigebert şi Clovis, două regate mici în interiorul statului său şi în subordinea lui.

Pe timpul acestei noi perioade de la calm interior relativ, mai ales sub Dabogert, prestigiul regatului franc a crescut sensibil. Ameninţate brusc pe întreaga lungime a Elbei de către slavii occidentali, care, sub conducerea unui îndrăzneţ aventurier, Samo, originar din Gallia, căutau să scape spre vest de jugul avar, populaţiile germanice, conştiente de necesitatea unei uniuni în faţa pericolului comun, s-au grupat în jurul regelui franc, pentru a putea face faţă. Trupele lombarde au venit şi ele pentru a-i da concursul. Saxonii s-au înrolat, la rândul lor, sub flamurile lui. După trei ani de lupte crâncene, în Thuringia invadată de slavi, victoria a încoronat eforturile regelui merovingian, ridicându-l la rangul de veritabil arbitru al Europei apusene. Populaţiile germanice au acceptat toate, mai mult sau mai puţin, ascendenţa sa. Frizonii au primit vizita misionarilor

creştini trimişi de episcopii regelui franc, ar saxonii au intrat în alianţă. Poporul bavarez, până atunci independent şi moştenitor al vechilor marcomani, a avansat în câmpia căreia i-a dat numele şi a sfârşit, deasemenea, prin a recunoaşte suzeranitatea francă.

In schimb încercarea francă de a cuceri statul slav al lui Samo s-a încheiat cu înfrângerea de la Wogastisburg, în 631. Majordomul Pepin cel Bătrân, reprezentantul aristocraţiei din Austrasia, a exercitat, în fapt, autoritatea în acea parte răsăriteană a regatului. Faptul a reprezentat un preludiu al unei etape istorice importante din istoria regalităţii france.

Regele Dabogert a intervenit până în Spania vizigotică, unde nu a ezitat să trimită trupe pentru a sprijini pe pretendentul la tron, dar şi în Italia unde s-a implicat diplomatic în afacerile curţii lombarde.

Dar, după moartea lui Dagobert, a survenit a doua perioadă lungă de prăbuşire interioară a regatului franc, analogă cu cea survenită la moartea fiilor lui Clovis. Luptele intestine şi fărâmiţările s-au reluat, agravate fiind de tendinţele separatiste ale fiecăreia dintre cele trei mari secţiuni ale regatului franc, între care supuşii au început să se divizeze, cu încetul : Austrasia, sau provinciile de est, Burgundia, sau vechiul regat burgund şi Neustrasia, sau provinciile de nord şi nord–vest, fără a lua în seamă Aquitania care, mai puţin germanizată decât altele, nu făcea parte din nici una din celelalte facţiuni.

Pe timpul lui Clotar al II-lea şi a lui Dabogert, tendinţele separatiste se manifestaseră cu o oarecare claritate şi cu o oarecare violenţă, ceea ce a făcut ca un singur rege să prezideze destinele ansamblului, menţinând distincţia a trei regate france, cu trei administraţii separate, având fiecare în frunte un ministru responsabil, „maestru al palatului" şi de asemenea, un prinţ merovingian. Dagobert s-a văzut obligat, în ultimul timp al domniei, să confere, sub înalta sa conducere, celor doi fii, Sigebert şi Clovis, guvernarea celor două regate, a Austrasiei şi Burgundiei, în care el nu rezida.

Găsirea a trei persoane regale, pentru ocuparea celor trei tronuri a devenit rezultatul unui concurs de circumstanţe întâmplătoare care nu a supravieţuit lui Dagobert. Locuitorii celor trei regate, a căror individualitate păşea pe calea afirmării, s-au familiarizat cu ideea fracţionării, care, în spatele faţadei schimbătoare a succesiunilor re-

gale, nu conţinea decât o realitate stabilă, guvernarea „maeştrilor de palat", deveniţi din simpli maeştri de ceremonii, sau de *„majoromi"* (*majores domus*), şefi absoluţi ai administraţiei.

Slăbiciunea descendenţilor lui Dagobert, în majoritate copii (începând cu cei doi fii ai lui Dagobert, care aveau cinci şi nouă ani la moartea tatălui), sau foarte tineri, uzaţi prin destrăbălări precoce, a sfârşit prin a trece în mâna majordomilor puterea regală. Faptul ar fi putut contribui la introducerea în stat a unui principiu de ordine relativă şi de stabilitate, dacă tendinţele absolutiste ale acelor majordomi şi competiţiile lor meschine nu ar fi dat frâu liber altor lupte, mai violente decât cele de pe timpul fiilor lui Clovis şi dacă fiecare n-ar fi luptat pentru a reface regatul în propriul profit.

Numele lui Ebroin, majordom de Neustrasia (657) şi de Burgundia şi a altora doi, al episcopului de Autun, Leger şi al faimosului Pepin de Herstal, în care era încarnat spiritul de rezistenţă al Burgundiei şi al Austrasiei, evocă istoria acelei perioade tulburi. Epoca s-a încheiat cu asasinarea lui Ebroin, în 680 şi cu triumful lui Pepin, devenit, sub un rege unic, dar fără putere, stăpân atotputernic al celor trei regate după victoria repurtată la Tertry, aproape de Peronne, asupra majordomului de Neustrasia şi Burgundia, Berthar (Berthaire), în 687.

Au fost necesari aproape încă treizeci de ani pentru terminarea operei începute la Tertry, căci Pepin nu a lăsat în urmă un fiu de vârstă corespunzătoare pentru a-l înlocui. Fiul său, Drogon, a murit în anul 708. Cel de al doilea fiu, Grimoald, însărcinat, ca sub controlul tatălui, să administreze Neustrasia de pe poziţia de majordom a murit asasinat în 714. Nepoţii lui Pepin, Theodald, Arnulf şi Hugue, nu erau decât nişte copii la dispariţia bunicului.

Plenctruda, văduva lui Grimoald a simţit tentaţia, a doua zi după moartea soţului (16 decembrie 714), să împiedice o nouă sciziune a Neustrasiei şi a Burgundiei, dar Ragenfred, cel ce primise titlul de majordom de la neustrasieni a ieşit învingător, în 715, într-o luptă dată în apropiere de Compiegne. Revolta s-a generalizat. Thuringienii şi alamanii, pe care Pepin de Herstal trebuise să-i reducă la tăcere cu arma în mână, n-au putut fi reţinuţi decât cu mare greutate în sânul unităţii france. Frizonii care se arătaseră cooperanţi şi deschişi faţă de franci, o perioadă de timp, au urcat Rinul în anul 715 până la Köln şi au devastat nord–

estul regatului. Saxonii au trecut frontierele Astrasiei, iar în sud aquitanii s-au declarat independenţi sub conducerea unui duce ales de ei. Din Spania, bandele arabe şi berbere au reluat marşul lor terifiant spre Languedoc. Niciodată monarhia francă nu s-a aflat într-un asemenea pericol.

In mod fericit, un a apărut la timp un salvator, în persoana fiului bastard al lui Pepin de Herstal, tânărul Carol, care a fost supranumit mai târziu „Martel". Acela s-a aruncat brusc în mijlocul amestecului de facţiuni, cu scopul de a recăştiga pentru el fosta putere politică a tatălui său. A realizat un tur de forţă prin care a zdrobit succesiv pe toţi inamicii : pe neustrasieni la Ambleve (aproape de Liege), în 716, la Vincy (aproape de Cambrai), în 717, la Soissons, în 719, pe saxoni şi frizoni, în 716 şi738, pe arabi la Poitiers, în 732, apoi pe râul Berre, în apropiere de Narbonne, în 737 şi în Provance doi mai târziu. Bavaria a primit vizita armatelor sale în anii 725 şi în 728. La moartea sa, în 741, nu numai că fusese reconstituită unitatea franceză, dar crescuse mult şi strălucirea puterii ei.

Fantoma regalităţii de care Carol Martel nu îndrăznise să se debaraseze a luat totuşi sfârşit, făcând loc unei case noi de monarhi austrasieni, care s-au numit carolingieni în amintirea învingătorului de la Poitiers. Respectiva schimbare revoluţionară nu s-a realizat fără oarecari menajamente. La moartea "reglui" Therri al IV-lea, în 737, majordomul Carol Martel nu a desemnat un succesor pentru tronul vacant. Inainte de moartea sa, survenită în 741, a transmis fără opoziţii puterile ce îi reveneau celor doi fii, Pepin şi Carloman. Aceştia au considerat că este bine, ca după doi ani, în 743, să aşeze pe tronul vacant pe un copil numit Childeric.

După abdicarea fratelui său, în 747, Pepin a rămas singurul majordom. El a făcut pasul decisiv. Expulzând la mănăstire pe inutilul merovingian, a reuşit, în 751, să obţină titlul regal pentru sine. S-a bazat puternic pe aprobarea papală. Papa fiind consultat, s-a gândit că nu este bine să o refuze. La cererea lui Pepin, Sfântul Bonifacius i-a atins fruntea cu ulei sfânt, care l-a transformat, după exemplul suveranilor vizigoţi şi anglo–saxoni, sau al regilor din antichitatea evreiască, în alesul lui Dumnezeu. Prin această ceremonie a impus respect popoarelor din tot Occidentul european.

c.- Occidentul barbar, papalitatea şi răspândirea creştinismului în sec. 5-8 e.N.

Papalitatea şi regalitatea francă s-au afirmat ca cele două mari puteri occidentale, a căror uniune urma să permită reclădirea, după tipare noi, a edificiului civilizaţiei dislocate de invaziile barbare. In acelaşi timp, în orientul continentului dinaştii bizantini se străduiau, cu energie şi disperare, să-şi reorganizeze imperiul între vechile contururi, ridicându-l prin el însuşi şi ambiţionându-se să-i refacă, după propriile lor idei, unitatea morală şi religioasă, nu numai pe cea politică.

Cu toate că la prima vedere, Occidentul prezenta o decădere profundă, în raport cu Orientul bizantin, viitorul urma să dea şanse şi noilor state barbare. Pământul ocupat de barbari rămase presărat cu ruinele civilizaţiei, dominat de anarhia şi violenţa care se substituiseră ordinii şi păcii romane. Dar nimic nu este în istorie iremediabil. Pe Bosfor mai rămăsese un exemplu de stat civilizat, iar forţele tinere care doreau să se afirme într-un mod tumultuos, nu aveau decât nevoia de a fi orientate şi disciplinate.

Marea menire a papalităţii, era aceea de a se înţelege cu barbarii şi de a-i ajuta cu putere să realizeze opera ce le era sortită pe scara evoluţiei umane.

Inlăturat progresiv din Orient şi obligat de mult timp de a renunţa, în fapt, dacă nu de drept, la visele de hegemonie asupra tuturor Bisericilor creştine, episcopul de Roma (papa) a căutat compensaţii în Occident. Leon I-ul cel Mare (440-461), cel care a afirmat cu tărie supremaţia romană la conciliul de la Chalcedon, în 451, a încercat să pună mâna pe conducerea afacerilor ecleziastice, nu numai în Italia, dar şi în Africa, în Gallia şi în Spania, dar invaziile barbare au amânat pentru un timp planurile sale.

Ideea unei Biserici, unice şi centralizate, grupate, în ciuda

fărâmiţării politice, grupate în jurul pontifului de la Roma, rezident pe teritoriul imperial şi supus al împăratului de la Constantinopol, se prezenta atunci de neconceput. Adepţi ai creştinismului propovăduit de Arius, sau alăturaţi credinţei „catolice", regii barbari nu puteau admite, în nici un caz, ca să le scape propriul cler. Ei bănuiau că împăraţii aveau intenţia de a le limita autoritatea, ridicând în interiorul statelor lor o barieră între temporal şi spiritual. Probabil de aceea în sec.al 6-lea e.N s-au constituit Biserici naţionale în Gallia, în Spania şi în Africa. Ele formau un zid de sprijin pentru suveranii barbari. Pe de altă parte, în Irlanda s-a încheiat organizarea unei Biserici de o mare originalitate, independentă şi ea faţă de pontiful roman.

Mai mult de un secol (între sec.5-6 e.N.) rolul papalităţii s-a manifestat extrem de modest. Fără a abandona niciodată vreuna din revendicări, papalitatea a trebuit să se resemneze în cea mai mare parte a timpului, să trăiască obscur şi să sufere din partea împăraţilor teribile umilinţe. Papa Silvestrus (536-537) refuzând să recunoască pe un monofizit drept patriarh al Constantinopolului, s-a văzut deportat în Pont. Vigilus (537-555), succesorul său, a fost arestat, condus sub escortă în faţa lui Justinian şi obligat, ca un simplu funcţionar, să accepte doctrina oficială sub ameninţarea de a fi demis.

Dacă, în acea epocă, creştinismul a progresat în Occident, faptul s-a datorat barbarilor şi mai ales irlandezilor, acelor irlandezi, numiţi atunci „scoţi", care erau animaţi de un spirit de prozelitism ardent şi de o nevoie intensă de apostolat. Ei s-au răspândit atunci(sec.al 6-lea e.N.) pe coastele apusene ale ţării căreia i-au lăsat numele (Scoţia sau Scotland), în restul insulei britanice, în insulele Orcade, în insulele Shetland, în Islanda şi în final în Gallia. Misionarul lor, Colomban, a trezit, începând cu 590, credinţa somnolentă a francilor şi a aclimatizat, prin singurătăţile împădurite din Vosgi, ascetismul verdelui Erin.

La prima vedere părea că papalitatea se afla în situaţia de a nu-şi îndeplini misiunea şi că lăsa altora sarcina de propagare a „cuvântului sfânt" de-a lungul şi de-a latul ţinuturilor europene de apus. Era o epocă grea, când şansele papalităţii păreau grav compromise, prefigurându-se pericolul ca, în orice moment, Oraşul Etern să cadă în puterea lombarzilor şi chiar mai rău, ca scaunul de la Roma să devină o simplă episcopie a noului regat barbar pe cale de formare.

Tocmai atunci, un om energic, papa Gregorius cel Mare (590-604), a găsit forţa să opereze o reabilitare bruscă şi să reînnoiască tradiţia lui Leon I-ul de a face auzită şi respectată vocea pontifului roman.

Disperarea în care ajunsese oraşul odată cu invazia lombardă şi neputinţa împăraţilor bizantini de a-i asigura protecţia, a deschis câmp liber iniţiativei conducătorului religios italian. Gregorius cel Mare a ştiut să profite. El s-a dovedit, în faţa pericolului, omul potrivit. A organizat apărarea capitalei sale pe care lombarzii au asediat-o de două ori, în 591 şi în 593. Prin puternica-i personalitate s-a impus rapid în faţa tuturor episcopilor din „provincia" sa ecleziastică, din care nu a scăpat nici o dioceză din Italia centrală şi meridională. S-a plasat în poziţia de şef, capabil atât să ţină piept barbarilor, cât şi să vorbească de sus celor pe care-i dirija ca suveran „pontif".

Intărit de poziţia câştigată, Gregorius s-a îndârjit să ceară pentru papalitate dreptul de a-şi spune cuvântul şi în treburile ecleziastice din alte ţări decât Italia. A purtat corespondenţă cu episcopii din Gallia şi din Spania, l-a schimbat pe cel de la Arles din funcţia de vicar pontifical în regatul franc şi a conferit celui de Cartagina sarcina de a-l reprezenta în Africa. Pe de altă parte, a delegat pe unii simpli clerici din anturajul său cu misiuni în cea mai mare parte a provinciilor Occidentului.

Pentru început, aşa cum era şi normal, rezultatele pozitive ale politicii sale nu au depăşit nivelul mediocru. Privind Africa, a trebuit să închidă ochii asupra abuzurilor, cu frica de a nu vedea propria autoritate respinsă. Îin regatele francilor şi vizigoţilor, ascendentul obţinut asupra clerului nu a egalat prestigiul personal şi a rămas numai de ordin exclusiv moral. Asemănător, în provinciile Italiei de Nord, necucerite de lombarzi, s-a prefăcut a crede că vocea i-a fost ascultată totdeauna. Cu toate aceste neajunsuri, rezultatul muncii sale poate fi apreciat drept considerabil, deoarece a reobişnuit, până la un anumit punct, clerul occidental să audă vocea ierarhică a Romei, obişnuinţă care fusese întreruptă de o perioadă lungă.

Gregorius cel Mare a făcut şi mai mult. A vrut şi a ştiut să abată în profitul Bisericii romane opera de predicare şi de convertire, operă pe care misionarii irlandezi şi-o arogaseră înaintea lui ca pe un monopol.

Irlanda se caracteriza printr-o trăsătură particulară a organizării

ecleziastice. Acolo călugării şi mănăstirile constituiau osatura vieţii religioase, înlocuind puterea episcopilor şi a clerului diocezelor. Faptul acorda originalitate uzanţelor şi ritualului pe care-l propagau irlandezii împreună cu credinţa lor. Acel apostolat al lor, atât de util creştinismului, nu se realiza fără a provoca riscuri redutabile catolicismului tradiţional al cărui apărător era papa.

De la aceste diferenţe a pornit dorinţa lui Gregorius de a readuce sub puterea sa sarcina propovăduirii începute în insula britanică. Ca urmare a trimis acolo, în 596, în regatul Kent, un mic număr de călugări romani, însărcinaţi, sub conducerea unuia dintre ei, a mai marelui Augustin, să predice creştinismul după doctrina pură şi să creeze acolo o Biserică ataşată direct de Biserica pontificală.

Opera urma să fie de mare valoare, dar lui Gregorius nu i-a fost dat să o vadă terminată. El a avut numai bucuria de a putea să-l salute pe Augustin, în 601, cu titlul de primat al Angliei şi de a-i lăsa sarcina să creeze noi episcopii, să extindă progresiv creştinismul în regiunile neatinse de propaganda irlandeză.

Eforturile lui Augustin de a atrage pe adepţii Bisericii irlandeze la Biserica romană şi de a-i determina să recunoască „primatul" său nu au dat rezultatele aşteptate. In acelaşi timp, s-au dovedit redutabile frecventele şi bruştele reîntoarceri la vechiul păgânism saxon. S-a atins totuşi un rezultat de faţadă. Papa a putut revendica pentru sine şi în parte a putut să-şi asume cu succes misiunea evanghelizatoare în ţările barbare. Respectată sau comentată, puterea pontificală a redevenit o realitate până pe malurile Tamisei.

Succesorii lui Gregorius I-ul nu au fost în stare să urmeze cu vigoare politica inaugurată de marele papă, al cărui geniu politic a egalat înaltele sale virtuţi religioase şi morale. Dar sămânţa pusă la încolţit de către el s-a dovedit fecundă. Pe parcursul întregului sec.al 7-lea e.N, lent şi obscur, Biserica romană nu a încetat să progreseze şi să-şi dezvolte influenţa.

In insula britanică, progresele Bisericii romane au dat rezultate mai slabe şi mai lente ca în alte părţi, dar Biserica anglo–saxonă, modelată de ea, a dat papalităţii, în secolul următor, sec.al 8-lea e.N, auxiliarii cei mai buni şi mai activi.

Progresele britanice ale Bisericii catolice au suferit o fluctuaţie

gravă în sec.al 7-lea e.N. In primele patru decenii catolicismul a progresat în înalta societate şi în casele regale foarte fărâmiţate. Apoi a urmat o altă perioadă de peste trei decenii, când a revenit „la modă" Biserica irlandeză, susţinută mai ales de populaţia din păturile joase, populaţie căreia regalităţile i-au dat satisfacţie.

Catolicismul roman părea a fi pe cale de dispariţie în lumea anglo–saxonă, când, în 664, s-a produs un nou reviriment. Atitudinea procatolică a regalităţii din Northumbria, care a acceptat versiunea romană a datării Paştelui, i-a determinat pe irlandezi să se retragă şi să părăsească ţara. Imitând exemplul regatului de Northumbria, regatele de Mercia, Essex şi Sussex au trecut dintr-o lovitură de partea catolică. In 669, papa Vitalianus a putut trimite un nou primat în Anglia. Personajul era un demn executant al dorinţelor papale, călugărul grec Theodoros. Primatul bine primit de casele regale insulare a reorganizat total Biserica engleză după formula romană.

Succesul papalităţii în insula britanică a dovedit atât de mare încât, în 697, Irlanda a sfârşit prin a se înclina şi în faţa autorităţii Romei, acceptând să se ralieze la datarea Paştelui adoptată de curtea pontificală.

Inainte de sfârşitul sec.al 8-lea e.N, toate Bisericile insulelor britanice, fără excepţie, cu toate că au păstrat unele trăsături ale fizionomiei primitive, s-au alăturat catolicismului roman.

Cu obstinaţie şi dăruire, predicatorii de la începuturi ai Bisericii romane au determinat progresul creştinismului şi în alte ţări barbare din Occident. In Italia, lombarzii, la început ariani, s-au lăsat câştigaţi treptat de credinţa catolică a lui Gregorius cel Mare, mai ales în anii ce au urmat morţii aceluia. Inainte de sfârşitul sec.al 7-lea e.N, arianismul dispăruse din Italia. In schimb, Biserica lombardă, docilă faţă de voinţa regilor proprii, a rămas, din considerente politice, ostilă oricăror ingerinţe pontificale. Aceasta numai până la destrămarea puterii lombarde, când Italia septentrională şi centrală s-a grupat în jurul papei.

Pământul germanic a ales, într-o progresie constantă, calea creştinismului, mai ales graţie zelului curajos al călugărilor anglo–saxoni, care, în ultimul sfert al sec.al 7-lea e.N, au început să reexporte din zona insulelor britanice, dacă se poate spune aşa, catolicismul roman adoptat în ţara lor.

In 678, Wilfrith de York a pornit la evanghelizarea frizonilor,

urmat de Willibrord după doisprezece ani, în 716, de celebrul Wynfrith, cunoscut sub numele romanizat de Bonifacius, cu o arie mai mare de cuprindere, în Frizia şi lumea germanică şi de Pirmin care din Anglia a ajuns să-şi practice apostolatul în lumea alamanilor.

Din zorii sec.al 8-lea e.N, apusul european a văzut crescând fără oprire rolul papalităţii, rol amplificat în toate direcţiile. S-a creat obişnuinţa de a se întoarce privirile către Roma şi de a se merge să se ceară de acolo directive în materie religioasă. De altfel, anii din prima parte a sec.al 8-lea e.N au fost decisivi pentru papalitate. Papii s-au străduit prin propriile eforturi, iar Sfântul Bonifacius s-a străduit pentru ei, trecând cu evanghelizarea şi organizarea Bisericii, din Frizia în Germania, respectiv în Hessa, în Thuringia şi în Bavaria. Francii au sfârşit şi ei prin a se antrena pe urmele marelui apostol al Germaniei.

Cunoscut de mult timp de suveranii franci, declaraţi cu amabilitate protectorii omului căruia îi datorau progresul civilizaţiei creştine printre păgânii cei mai greu asimilabili din extremul răsărit al imperiului lor, Bonifacius, a apărut către anul 740 drept singurul în stare de a salva Biserica galeză, atunci în plină decadenţă. Cu toate că Pepin şi Carloman erau foarte preocupaţi de a rămâne stăpâni asupra clerului statului lor şi de a evita orice ingerinţă pontificală în statul lor, au adoptat totuşi ideile romane aduse de Bonifacius. Ca urmare, i-au lăsat sarcina de a restabili, nu numai o disciplină severă ci şi o puternică ierarhie în Biserica francă. Bonifacius a muncit pentru papalitate şi pentru încoronarea edificiului religios catolic.

Trebuie totuşi precizat că cei doi conducători franci nu l-au urmat pe Bonifacius până la capăt, neacceptând, în 747, să acorde curiei romane jurisdicţia privind disciplina ecleziastică. Nu au lasat pontifului de la Roma investitura episcopilor metropolitani şi nici nu au acceptat supunerea filială a clerului galez faţă de deciziile urmaşului Sfântului Petru. Oricum principiul suveranităţii pontificale s-a pus în mod net şi ideea şi-a urmat drumul spre rezolvare.

Dar pentru a-şi asigura triumful, papei îi lipsea forţa materială. Prins între împăraţii iconoclaşti cu care se afla în luptă deschisă şi lombarzii mai ameninţători ca niciodată, papa se găsea într-o situaţie paradoxală, aceea de a dispune de o autoritate spirituală şi morală crescândă de la o zi la alta şi de a se afla la îndemâna unei simple

lovituri a barbarilor masaţi la câteva leghe de Roma.

Situaţia impunea găsirea unei susţineri pentru instituţia papală. Susţinerea urma să răsară în regatul franc, regat afirmat ca cea mai mare putere barbară a apusului. O alianţă între papalitate şi franci împotriva lombarzilor putea fi singura salvare a eşafodajului Bisericii romane.

De când familia lui Pepin de Herstal conducea destinele statului franc, în locul regelui merovingian, monarhia francă se afirmase, fără contestare, drept puterea diriguitoare în apusul barbar. Pe de altă parte, din punctul de în care ajunseseră lucrurile francii nu mai puteau neglija autoritatea morală în creştere a papilor în partea lor de continent. De partea cealaltă, papii nu puteau să nu jinduiască la forţa politică şi militară a dinaştilor franci.

Alianţa dintre papalitate şi franci apărea imperios necesară ambelor părţi. Ocuparea Romei de către lombarzi s-ar fi dovedit pentru franci un dezastru aproape tot atât de grav ca şi pentru papalitate. Cea din urmă ar fi sfârşit ca o episcopie din subordinea unui rege barbar, cu toate că lombarzii fuseseră parţial penetraţi, în sec.7-8 e.N, de civilizaţia latină şi creştină. Pentru franci lovitura s-ar fi dovedit asemănător de dezavantajoasă. Dacă controlul papalităţii ar fi trecut în mâinile lombarzilor, s-ar fi conferit acelora un imens prestigiu şi ca urmare succesele din Germania ale Sfântului Bonifacius, în numele Romei, le-ar fi permis să contrabalanseze primejdios influenţa francilor.

Intervenţia francilor în Italia a întârziat din numeroase considerente. Pe de o parte Italia era pământ al Imperiului Bizantin şi până la noi ordine, atâta timp cât un „exarh" continua să rezideze în capitala Ravenna, nimic nu permitea să se presupună că împăratul ar renunţa la drepturile sale. Pe de altă parte, statul franc, la mijlocul sec.al 8-lea e.N, ieşea cu greutate dintr-o teribilă criză, fapt ce făcea dificilă o expediţie hazardată. In sfârşit, înainte de a măsura cât de mare era pericolul lombard, francii erau tentanţi să vadă în noii stăpâni ai peninsulei italice, mai puţin nişte rivali posibili decât nişte aliaţi naturali.

După o perioadă oscilatorie, în care între franci şi lombarzi s-au transmis semne de respect şi de alianţă şi în care cei din urmă au trecut prin faze de elogiu a papalităţii, sau de asediere a ei, în 751 evenimentele s-au radicalizat. Atunci, noul rege lombard, Astolf, s-a aruncat asupra

Ravennei, de unde exarhul bizantin a fugit, abandonând Italia propriilor ei mijloace de reacţie. Lombarzii au terminat rapid cucerirea provinciilor Emilia şi Pentapolis, iar Roma s-a văzut iarăşi ameninţată.

Papa Ştefan al II-lea a încercat în zadar să negocieze. Astolf a cerut supunerea pur şi simplu, fiind gata să taie capul oricui i s-ar fi opus. In mod vizibil se derula partea finală a confruntării dintre puterile italice, dintre papalitate şi lombarzi.

Pepin cel Scurt, în ciuda apelurilor disperate ale papei, ezita încă să se lanseze în aventură tocmai în momentele când se debarasa de ultimul rege merovingian şi în care prelua coroana. Papa Ştefan al II-lea, traversând liniile lombarde, a ajuns la Ponthion, în Gallia, nu departe de Vitry-le-Francois, în plină iarnă dintre 753-754, pentru a-l convinge pe monarhul franc.

De această dată, alianţa dintre franci a papalitate s-a închegat, unindu-le ţelurile împotriva lombarzilor.

Acceptând să reînnoiască cu mare pompă, în favoarea lui Pepin, a soţiei şi a copiilor lor, ceremonia de ungere înfăptuită cu trei ani înainte de apostolul Bonifacius, papa a conferit tinerei regalităţi carolingiene un oarecare prestigiu şi a obţinut ataşament faţă de demnitatea pontificală. Ceremonia a legat soarta papalităţii de descendenţii lui Pepin de Herstal şi de ai lui Carol Martel. Angajându-se în viaţa Italiei, de care împăratul bizantin părea a nu se mai interesa, regele franc urma să identifice cauza francă cu cea a creştinismului catolic roman.

Cartea a III-a

Naşterea imperiilor barbare

După scurgerea a trei secole şi jumătate de la marile invazii barbare şi după noi valuri ridicate de diverse alte seminţii întârziate la festinul devorării unei părţi a lumii civilizate, omenirea a asistat, în arealul mediteranean, la naşterea imperiilor barbare.

Fenomenul a decurs obiectiv şi a anunţat o reaşezare a speranţelor de civilizaţie, o reluare a cursului evolutiv, întrerupt cu sălbăticie, ignoranţă şi inconştienţă. Circa douăsprezece generaţii de urmaşi ai Romei, de barbari şi de oameni dăruiţi diverselor forme de creştinism, s-au contopit pentru a modela dintr-o lume aspră, grosieră, intolerantă şi îndreptată numai spre jaf şi distrugere, o lume nouă, capabilă să înţeleagă şi să-şi i-a răspunderea unei noi trepte de civilizaţie.

După exemplul tutorelui bizantin, s-au coagulat trei mari imperii, ca trei ciuperci divers colorate la rădăcina unui arbore bătrân. Atunci, la mijlocul sec.al 8-lea e.N, bătrâna lume romană era definitiv apusă, cu excepţia fostei părţi orientale a ei, unde romanitatea se transfigurase printr-o profundă şi totală grecizare. Alături de vajnicul far al civilizaţiei antice a răsărit imperiul islamic al abbasizilor, imperiul franco–germanic al lui Carol cel Mare şi imperiul bulgar, transformat mai târziu în imperiul vlaho–bulgar.

In trupul celor trei imperii de sorginte barbară lumea tindea să se reformeze, să-şi găsească un nou făgaş, mai tânăr, mai alert şi cu alte orizonturi.

a.- Imperiul musulman al abbasizilor

In desfăşurarea marilor cuceriri barbare, care au bulversat faţa lumii, rolul cel mai dificil a revenit musulmanilor. După „pioşii califi", succesori imediaţi ai lui Mahomed, care au continuat să guverneze de la Medina şi care au inspirat cât mai strâns posibil exemplul profetului, după califii omeiazi, cu spirit pozitiv şi practic, care au dorit să trateze ţările supuse ca provincii de exploatat, în care arabii învingători să strângă beneficii, s-a simţit necesitatea să se facă din imperiul islamului un tot organic, în care religia să servească de ajutor unei regalităţi de mână forte, cât mai centralizată. Dificultatea esenţială a cuceritorilor islamici, până la dinastia omeiazilor inclusiv, a constat în reuşita de a asimila popoarele supuse, de a le câştiga simpatia. La acest aspect practic barbarii arabi nu s-au gândit prea mult, aplicând cu consecvenţă politica forţei şi a înspăimântării supuşilor. Deşi înecată în mijlocul altor elemente etnice, stirpea arabă neevoluată, s-a înfăţişat cu orgoliu în faţa tuturor şi chiar a crezut că este o facţiune umană superioară celorlalte. Din păcate era numai o adunătură de barbari ai deşerturilor care căuta să comande unor popoare cu veche civilizaţie. La tarele stirpei arabe s-a adăugat, la începutul sec.al 8-lea e.N şi degradarea ultimilor califi omeiazi, lipsa lor de calităţi şi de preocupare pentru regenerarea unui imperiu vast, dar cu fundament alunecos de nisip.

Sub dinastia următoare a abbasizilor (750-1258), imperiul califilor a câştigat în „universalitate". Conducătorii abbasizi (nume generic derivat de la cel al fondatorului Abu-al-Abbas) nu au mai acceptat să fie consideraţi numai vicari ai profetului, ci au mers mai departe decât predecesorii din sec.al 7-lea e.N, pretinzând că autoritatea lor se trăgea de la Allah direct. S-au considerat „dinaşti" sau „comandanţi ai credincioşilor", apărătorii credinţei şi singurii depozitari ai gândurilor lui Allah. Credeau că aveau dreptul şi obligaţia de a aduna pe toţi fidelii

sfintei doctrine, care a devenit credinţă de stat. Heterodocşii au fost urmăriţi şi persecutaţi, în timp ce propaganda internă şi externă era tratată metodic. Spre deosebire de omeiazi, abbasizii au înlăturat pe creştini şi pe iudei din orice funcţie de înaltă calificare şi s-au sprijinit numai pe elementul iranian. Beduinii care fuseseră sufletul cuceririlor stupefiante ale începuturilor puteau să se retragă în deşerturile lor.

După ce fusese mutat de la Medina la Damasc, odată cu omeiazii, califatul s-a îndepărtat de ţara care văzuse născându-se religia profetului, pentru a se fixa la Kufa, în valea Eufratului şi apoi, în 762, într-o capitală construită special pentru el, la Bagdad, pe Tigru. Aici suveranul putea trăi departe de elementul arab nestatornic, înconjurat de o gardă de soldaţi din Khorasan.

De acolo, cu excepţia unei perioade de o jumătate de secol (836-892), când capitala s-a retras la Samarra, puţin mai la nord de Tigru, în aceeaşi regiune, se transmiteau dispoziţiile menite să facă să domnească ordinea de-a lungul imensului teritoriu al imperiului. Documentele care s-au păstrat atestă progresele realizate timp de un secol în guvernarea provinciilor şi în organizarea serviciilor generale. Pe timpul acelei jumătăţi de mileniu cât califatul s-a aflat în mâna abbasizilor, Persia a furnizat aproape toate cadrele de conducere, cât şi o parte din personalul administrativ mai mărunt.

Este manifest, că plasarea capitalei în plin Orient Mijlociu, pe malurile Tigrului, a inoculat tânărului imperiu musulman tradiţiile vechilor monarhii orientale. Amprenta a ajuns până la suveranul calif. Erau departe timpurile de sărăcie banditească ale lui Mahomed. Califul rezida acum într-un palat somptuos, Palatul „Porţii de Aur", care uimea prin dimensiunile sale, prin înălţimea ameţitoare a faimosului „dom verde", ce domina întreaga câmpie din jurul Bagdadului, de la o sută cincizeci de picioare înălţime, prin splendoarea tapiseriilor, prin mulţimea excesivă a înalţilor demnitari, a servitorilor în veşminte colorate şi a familiarilor care umpleau marile săli.

Atunci când Bagdadul a rămas golit de înalta curte califală, pentru cei cincizeci şi şase de ani (836-892), schimbarea a avut ca ţintă un palat magnific construit la Samarra. La Bagdad, sau la Samarra, vizitatorul neavizat s-ar fi considerat la curtea dinastiei laice persano–sasanide. Se întâlnea aceeaşi pompă şi aproape aceeaşi etichetă şi acelaşi

ceremonial, cu o mie de detalii subtile. Intr-un asemenea cadru, califii se prezentau ca nişte potentaţi orientali. Ei se arătau puţin poporului. Despre mulţi dintre ei se povesteşte că aveau plăcerea ca în timpul ceremoniilor să se păstreze mascaţi de tapiţerii care îi sustrăgeau curiozităţii publice, dând persoanei lor o doză mare de mister. Au fost descrişi ca ascultând concerte din spatele faldurilor de tapiserii şi chiar vorbind în timpul audienţelor în aceleaşi condiţii.

Suita califilor era compusă dintr-un amestec heteroclit de funcţionari, de „cititori ai Coranului", de astrologi, de bufoni, de diverşi paraziţi, de la un nenumărat număr de veri până la simpli „convivi". Se adăuga o veritabilă viermăluială de eunuci. Mutilarea eunucilor nu putea fi realizată de un adept al Coranului, dar un bun musulman putea ruga pe păgâni, evrei, sau pe creştini să se ocupe de procurarea lor.

Din păcate, majestatea califilor a devenit curând o „majestate teribilă", temei, din păcate, a unor terifiante izbucniri de brutalitate. Cu excepţia unor figuri simpatice, cum ar fi Harun-al-Rashid (786-809), corespondentul prietenos al lui Carol cel Mare al francilor, sau Mamun (813-833), cronicarii prezintă numai figuri de despoţi sângeroşi, vicleni şi răzbunători.

Monarhia abbasidă a sfârşit prin a se identifica cu o monarhie orientală, la care elementul religios n-a avut în realitate decât un loc restrâns. Imperiul islamului s-a supus legii comune, idealismul primitiv făcând loc definitiv unei organizaţii practice, modelată după monarhiile orientale ale epocilor anterioare. Probabil că această organizaţie pragmatică ar fi putut salva de la ruină edificiul minunat ridicat de generalii arabi din sec.al 7-lea şi al 8-lea e.N dacă n-ar fi fost prea târziu, atunci când abbasizii au ajuns la putere şi când trebuiau sudate teritorii dispersate şi când trebuia format un fascicol din atâtea interese divergente.

De altfel triumful abbasizilor n-a fost asigurat decât printr-un echivoc periculos. S-au prezentat ca trimişii lui Allah, ca singurii moştenitori ai tradiţiilor profetului şi au datorat primele lor succese unui act de surpriză, cât şi necontestării titlurilor argate. Curând, după victorie, au fost cuprinşi de numeroase dificultăţi. Numeroşi şiiţi (aripă a mahomedanismului ce porneşte de la Ali, ginerele lui Mahomed) i-au respins şi au întâmpinat cu braţele deschise pe toţi pretendenţii care se declarau din familia lui Ali. O mulţime de revoluţii ale „alizilor" au zguduit

fără încetare pe califii de la Bagdad. Ele izbucneau la Kufa, la Basra, la Mossul, sau aiurea şi au împins pe abbasizi spre soarta omeiazilor. Nu mai puţin au dat de furcă kharidjiţii din Irak, Persia, Khoraşan, Mesopotamia şi Armenia.

Fundamentându-şi puterea unei legitimităţi nesigure, abbasizii au justificat, implicit, pretenţiile tuturor strănepoţilor de veri ai profetului, care se considerau la fel de indrituiţi pentru a revendica demnitatea de Imam.

Menţinerea intactă a unităţii provinciilor cucerite cu un secol în urmă a devenit cu timpul imposibilă. Califii de Bagdad şi-au limitat cu uşurinţă ambiţiile, rămânând, fără prea multă precizare, şefii teoretici, din punct de vedere politic şi religios, ai unui imperiu vast, ale cărui provincii şi-au regăsit, una câte una, individualitatea şi autonomia. Existau diverse trepte de autonomie.

Unele provincii au continuat să trimită la Bagdad „plocoane" anuale şi să salute în numele califului la începutul rugăciunilor publice. Altele se abţineau. Dar nici una, în sec.al 9-lea e.N, ca şi în precedentul, nu gândea să rupă oficial relaţiile cu centrul califal. De aceea ficţiunea unui imperiu musulman a mai subzistat. Imperiul era imaginat ca formând un tot, în pofida diminuării continue a teritoriilor care se supuneau în mod real autorităţii califului.

Marile ţări, sau marile provincii, s-au desprins de autoritatea centrală pe parcursul a o sută de ani, adică aproximativ într-o perioadă de timp egală cu cea a încropirii lumii musulmane. Spania s-a desprins prima de Bagdad, devenind fieful lui Abd al Rahman, un tânăr din dinastia omeiazilor scăpat ca prin minune de masacrele abbaside din Siria şi Mesopotamia. Prin bătălia din faţa oraşului Cordoba, din 756, el a înlăturat conducerea emirului Yusuf, obedient Bagdadului. Deşi s-a purtat ca un monarh independent, Abd al Rahman a înlăturat numai după un timp numele califului din rugăciunea publică, înlocuindu-l cu al său. Deşi condusă cu totul independent, Spania a rămas teoretic o parte integrantă a imperiului musulman. Transmiţând puterea prin moştenire fiului său Hicham şi titlul de emir, Abd al Rahman a schimbat soarta familiei omeiazilor, care exclusă din Orient s-a reînălţat pe malurile occidentale ale Mediteranei. A trebuit să se aştepte sec.al 10-lea e.N, respectiv data de 16 ianuarie 929, ca omeiazii să reia titlul de calif, de „prinţ al credincioşilor" şi să dea naştere Califatului de Cordoba.

Africa musulmană, adică ansamblul de provincii situate între Golful Sirta Mare şi Atlantic, nu a întârziat să urmeze exemplul Spaniei. La mijlocul sec.al 8-lea e.N, zona era în fermentaţie iar califii făceau eforturi disperate pentru a menţine în supunere triburile berbere din Rif şi din Atlas. Succesorul lui Abu al Abbas, califul Abu Djafar, supranumit *Al Mansur* (Victoriosul), a folosit aproape toată lunga sa domnie de douăzeci de ani (754-775), pentru a veni de hac tendinţelor separatiste. Cauza a fost pierdută. Succesele repurtate de generalii săi nu au împiedicat provinciile din extremul vest de a se desprinde la sfârşitul sec.al 8-lea e.N.

In anul 788, un descendent al lui Ali, Idris ben Abdallah, strănepot al lui Hassan, cel mai mare fiul al lui Ali şi al Fatimei, fiica profetului, s-a aclamat ca suveran al anticului oraş Volubilis, la nord de Meknes. El şi-a tăiat, din actualul Maroc şi din regiunea Tlemcen, un stat căruia succesorul său, Idris al II-lea, i-a dat o capitală, în 808, destinată unui viitor strălucit. Este vorba de oraşul Fez unde acela şi-a stabilit sediul administraţiei.

Descendenţii lui Idris, „idrisiţii", s-au perpetuat pe tronul de la Fez până în sec.al 10-lea e.N, fără a lua decât titlul de emir şi fără a repudia niciodată oficial supunerea faţă de Bagdad.

La începutul sec.al 9-lea e.N, teritoriile africane ce corespundeau Algeriei şi Tunisiei de astăzi, au încetat şi ele să se supună Bagdadului. Fiul unui general care contribuise mult la restabilirea situaţiei în aceste ţinuturi, în 765, atunci când berberii scuturaseră jugul arab, un anume Ibrahim ibn Aghlab, a profitat, în anul 800, de încurcăturile califului Harun al Rashid, pentru a cere emiratul de Kairuan cu titlu ereditar. In schimb a oferit un tribut anual. Califul a acceptat, bucuros de a salva aparenţele şi a nu se produce o detaşare asemănătoare cu a Spaniei şi a Marocului.

In realitate, diferenţele dintre emiratul dinaştilor „aghlabiţi", descendenţi ai lui Ibrahim ibn Aghlab şi cel al idrisiţilor din Fez, sau cel al omeiazilor de la Cordoba, nu s-au dovedit mari. Politica lor independentă nu a concordat de cele mai multe ori cu cea a califilor de la Bagdad.

Politica aghalabiţilor s-a remarcat ca foarte activă şi

strălucitoare. De la Kairuan, sau de la Cartagina, ei au ajuns în puţin timp să ţină sub control cea mai mare parte a insulelor şi a coastelor Mediteranei centrale. Din prima jumătate a sec.al 9-lea e.N ei au început cucerirea metodică a Siciliei. Au continuat fără grabă, dar şi fără a slăbi vreodată presiunea agresivităţii. In anul 827 au pus piciorul în Mazzara şi au atacat partea apuseană a insulei. In septembrie 881, după un asediu de trei luni, le-a căzut în mâini şi Palermo. Trupele musulmane au progresat lent în lungul coastei septentrionale a Siciliei, astfel încât în 843 au pus mâna pe Messina. După aceea au trecut la cucerirea teritoriului interior al insulei. In 859, trupele bizantine au fost înlocuite din cuibul de vulturi de la Castrogiovanni, iar în 878 au părăsit Siracuza. Ultimul reper bizantin, micul orăşel costier Taormina, nu a putut fi ocupat de sarazini decât în 902.

Intre timp, Italia meridională era vizată de aproape. In jurul anului 840, oraşele Brindisi şi Tarent au fost vizitate de flotele aghlabite, care către 845 s-au aruncat într-un atac general asupra provinciilor Pulia, Calabria şi Campania. Musulmanii s-au instalat în insula Ponza, în largul Golfului Gaeta şi în insula Ischia, în faţa capului Misene, din marele golf al Neapolelui. In luna aprilie 846, ei s-au aflat la revărsarea Tibrului. De acolo, de la Porto şi de la Ostia, au dorit să jefuiască Sfântul Petru din Roma. Au renunţat la atacarea inimii creştinătăţii apusene pentru a se îndrepta spre sud şi a devasta Campania.

In aceeaşi perioadă aghlabiţii s-au răspândit din toate părţile Beneventului, s-au instalat la Bari, de unde împăratul carolingian Ludovic al II-lea nu a putut să-i gonească decât în 871 şi la Tarent, de unde au fost expulzaţi abia în 880 de împăratul bizantin Vasile I-ul (în ambele cazuri după aproape trei, patru decenii).

Puţine regiuni ale Italiei au rămas la adăpost. După ce a jefuit, în 872, portul Salerno, flota emirului aghlabit a făcut acelaşi lucru, în 876, portului Comacchio, din fundul Adriaticii, la nord de Ravenna.

In timp ce sucombau ultimele oraşe siciliene, unele după altele, emirul din Kairuan s-a înstăpânit asupra insulei Malta, în 870, făcând din ea poarta Mediteranei Occidentale.

Este cunoscut că deşi a încetat să ceară de la Bagdad programul de acţiune, emirul aghlabit a rămas un servitor excelent al cauzei musulmane şi că datorită lui imperiul islamic, nu numai că nu a retrogradat

în zona conferită, dar a deschis un nou secol de progrese considerabile.

Musulmanii au fost izgoniţi din cuceririle siciliene şi italiene de către bizantini, de către germanii imperiului întemeiat de Carol cel Mare şi mai ales de către normanzi, luptători barbari scandinavi, de origine germanică, civilizaţi parţial pe coastele france şi porniţi apoi spre „ţările calde" ale Mediteranei, ca mercenari, ca aventurieri cu trăsături medievale.

Egiptul a rămas mai mult timp în dependenţă faţă de guvernul central al califilor. Timp de un secol, în pofida revoltelor, autoritatea abbasizilor a reuşit să se menţină. Dar, în 868, s-a produs o schimbare decisivă. Atunci a sosit la Fostat (vechiul Cairo) un aventurier turc, numit Ahmed, fiul unui oarecare Tulun, un obscur prizonier de război pe care guvernatorul Transoxianei îl trimisese cu cincizeci de ani în urmă califului Mamun.

Inteligent şi ambiţios, Ahmed şi-a deschis calea spre curtea de la Bagdad, ajungând într-un Egipt zbuciumat de facţiuni şi complet dezorganizat. A restabilit ordinea în calitate de înlocuitor al noului guvernator, tot un turc, generalul Baik Beg, devenit puţin după aceea soţul mamei sale. In patru ani Ahmed a devenit stăpân la Fostat. A reorganizat administraţia, a preluat regulat impozitele şi a ţinut bine în mână armata. Toate le-a realizat numai ca înlocuitor al emirului şi în contul Bagdadului. Fără a renega vreodată, formal, puterea suverană a califului, el a acţionat, ca şi alţii, ca un dinast independent.

Egiptul nu a suferit, ci dimpotrivă a traversat, sub emiratul lui Ahmed, o perioadă de prosperitate cum nu mai cunoscuse de foarte mulţi ani. In loc să ajungă să umple tezaurul de la Bagdad, sumele adunate din impozite şi taxe au rămas pe loc să alimenteze un important buget pentru acţiuni de interes public şi au permis lui Ahmed să reia unele lucrări care în toate timpurile au creat bogăţie în valea Nilului.

Ca şi la Cordoba, la Fez, sau la Kairuan, s-a elaborat o manieră de guvernare cu trăsături naţionale, cu toate că suveranul era străin de ţară, ca şi în celelalte cazuri. Guvernarea de la Fostat se plasa totuşi sub acoperământul islamului, iar curtea strălucitoare care-l înconjura pe emir se sprijinea pe o armată puternică, bine încadrată.

Curând, Ahmed a ajuns pe poziţia de arbitru al climatului politic din ţările vecine Egiptului, atât către vest până la limitele emiratului de

Kairuan, cât şi către nord–est, în Palestina şi Siria. In 877, la moartea emirului de la Damasc, el a invadat provinciile aceluia. Numai oraşul Antiohia i-a rezistat. A murit în 884, gândind cum ar fi putut continua cuceririle spre nord. Atunci puterea „tulunizilor" se înrădăcinase atât de tare chiar la Damasc, încât Egiptul şi Siria au trecut fără dificultate în moştenirea descendenţilor lui Ahmed. Dinastia fondată de el s-a perpetuat până în primii ani ai sec.al 10-lea e.N.

Istoria, puţin plictisitoare, a desprinderii progresive din imperiul islamic a provinciilor, se poate continua, cu alte evoluţii aproape identice. Se poate aduce vorba chiar de unele ce păreau complet câştigate de cauza califatului, precum Khorasanul care fusese leagănul revoluţiei abbaside, revoluţie care înlăturase dinastia moleşită a omeiazilor.

Acolo, un iranian, generalul Tahir, a avut iniţiativa sciziunii în anul 822. Cuprins de ardoarea primelor clipe ale revoltei, a mers până acolo încât a eliminat numele califului Mamun din rugăciunile rituale. Revoltatul a murit imediat după lovitura de stat, iar descendenţii săi, tahirizii, au acceptat să revină asupra acelui gest intempestiv cu condiţia recunoaşterii puterii lor. Ca urmare, în Khorasan, până la sfârşitul sec.al 9-lea e.N s-a continuat salutarea califului în rugăciunile publice şi baterea de monede cu numele lui. Pe de altă parte, desprinderea politică a rămas un fapt împlinit, asupra căruia puterea centrală nu era capabilă să revină.

Unul câte unul, guvernatorii provinciilor s-au desprins de conducerea centrală a califului. Puterea aceluia s-a restrâns treptat la un mic grup de teritorii din jurul capitalei. Fără să abdice niciodată la drepturile sale, calful nu a mai dispus în final de nici o autoritate veritabilă în afara sferei de acţiune a miniştrilor săi, sferă care se restrângea cu fiecare zi. Pe această cale, imperiul musulman a încetat la sfârşitul sec.al 9-lea e.N de a mai fi o realitate politică.

Imperiul islamic, născut într-o clipă istorică de delăsare a lumii civilizate înconjurătoare Arabiei, nu putea să devină o lucrare durabilă a viitorului. De sub copitele unei cavalerii sălbatice, fără cele mai nesemnificative înclinaţii spre disciplină, organizare şi cultură, nu putea răsări un adevărat stat, mai ales că acela ar fi trebuit să aibă un caracter multietnic şi multicultural. Iluzia unui imperiu „arab", sau chiar islamic, a imprimat-o acoperământul religios nou. Unitatea de credinţă a provinciilor cucerite în avalanşă, s-a dovedit şi ea mult timp o falsă

percepţie. Islamul, prea puţin perceput chiar de hoardele arabe, chemate de instinctul banditesc, nu a fost îmbrăţişat de populaţiile supuse decât după o lungă perioadă de constrângeri morale şi materiale. Iar atunci când a fost îmbrăţişat nu a reuşit să realizeze o adevărată unitate spirituală, aşa cum s-a încercat a se acredita. Islamul s-a suprapus, în fiecare ţară sau ţinut, peste un fond cultural şi de tradiţii cu totul original. Unitatea de credinţă nu a putut şterge diferenţele majore de educaţie şi cultură.

Pe de altă parte „aristocraţia" militară arabă cuceritoare, fiind lipsită de orice bază culturală sau civilizatoare, nu a fost capabilă să domine din planul spiritualităţii şi să aplatizeze diferenţele, ci numai pe plan militar şi coercitiv. Nu este de mirare că elementul islamic barbar, respectiv arab, s-a trezit înlăturat fără menajamente de noii stăpânitori religioşi ai vastului teritoriu cucerit.

Clădit pe incultură şi pe individualism primitiv, iluzoriul „imperiu" arabo–islamic a purtat de la început stigmatul dispariţiei. De altfel, se poate aprecia că nici în cele mai fericite momente ale sale nu s-a închegat cu adevărat. Generalii, sau guvernatorii, se avântau în acţiuni hazardate fără a aştepta impulsuri de la centru. Şi după cum se ştie, în multe cazuri, simple incursiuni s-au transformat în adevărate cuceriri de teritorii civilizate. Jumătate din durata aventurii „arabe" a constituit-o cucerirea, iar cealaltă jumătate destrămarea unităţii iluzorii. Ambele au durat circa o sută de ani.

Nici atunci când cuceritorii cunoşteau respectul pentru „vicarul" profetului, pentru calif, nu s-a realizat un adevărat stat, ci numai un tărâm al unei dominaţii militare, în interiorul căruia islamicii se simţeau atotputernici. Imperiul arab a avut multe trăsături comune cu cel al hunilor, adică s-a întemeiat numai pe o dominaţie a fricii, fără o organizare administrativă militară şi socială unitară.

Spre deosebire de huni, arabii au avut nu numai rol distructiv ci şi unul de refacere a unor elemente de cultură locală sau antică. Dar aşa cum nu a existat un adevărat imperiu arab, tot aşa nu a existat nici o civilizaţie arabă, ci numai o copiere sârguincioasă a civilizaţiei populaţiilor oriental–mediteraneene.

Curţile califale şi structurile intelectuale ale acoperământului islamic au fost deschise spre preluarea unor fapte de cultură pe care nu

s-au considerat capabile să le producă. S-au civilizat asemănător popoarelor barbare de origine germanică, sau slavo–bulgară din Europa.

Imperiul islamic dintre sec. 7-9 e.N, poate fi asemănat cu o fantomă cu veşminte lungi, ca ale femeilor musulmane. Fantoma s-a contopit cu negurile istoriei, lăsându-şi veşmântul islamic să cadă peste o parte a lumii. Ţesătura lui grosieră nu a adus nicăieri bunăstare şi libertate de cuget. El apasă şi în mileniul trei o lume condamnată la înapoiere, la sărăcie, la habotnicism, la viclenie, la ură şi răzbunare, la revolte perpetue şi la terorism iraţional.

Veşmântul islamic ce apasă o parte a lumii poartă trăsăturile urâte a acelui sălbatic din deşertul arabic, care copiind preceptele religioase ale bibliei iudeo–creştine s-a crezut profet al unui Dumnezeu unic. Veşmântul are impregnate trăsăturile urâte al acelui barbar sărac cu duhul şi fără educaţie religioasă, plin de ură, avid de sângele opozanţilor şi lacom de prada bandiţilor din deşerturi. Invăţătura lui religioasă a fost stigmatizată cu soarta unei fragmentări statale, asemănătoare vieţii şi caracterului arab. Dintre cele trei mari religii monoteiste ale lumii, cea islamică este singura care se poate ruşina cu începuturile sale şi cu calitatea iniţiatorului.

b.- Imperiul franco–germanic condus de Carol cel Mare

In acelaşi timp în care abbasizii se străduiau în van să asigure coeziunea imenselor teritorii cucerite de hoardele barbare arabe, regalitatea carolingiană, născută dintr-o răsturnare dinastică aproape contemporană cu cea care a scurtat viaţa dinastiei omeiade, a ajuns prin etape specifice la putere în Europa apuseană şi centrală.

Ascensiunea ei metodică şi prudentă a contrastat cu brusca lovitură de forţă a lui Abu al Abbas. Noii suverani franci au aşteptat timp îndelungat în umbra monarhiei merovingiene. Ei au lăsat ca fructul să ajungă la maturitate în mod liniştit, după care s-au hotărât să-l culeagă. In ziua când s-au hotărât să facă aceasta, au avut în spate marea adeziune a majorităţii, sau aproape a unanimităţii supuşilor. Astfel, au putut să meargă înainte fără răgaz şi să desăvârşească opera căreia, de foarte mulţi ani, îi fuseseră intim ataşaţi şi care a sfârşit prin a deveni opera lor exclusivă. Carol cel Mare nu apăruse încă atunci când imperiul ce i-a purtat numele era virtual încropit.

Odată născută, monarhia carolingiană s-a văzut plasată, aşa cum s-a amintit, în faţa problemei italiene, pe care a ştiut să o rezolve cu abilitate. Nu a arătat nici o urmă de grabă, deşi interesele regatului franc erau majore în raport de Roma şi de papalitate.

Timp de doi ani, carolingienii s-au limitat să asigure, cu minimum de eforturi, revenirea la *statu quo*-ul teritorial din Italia, anterior deschiderii ostilităţilor de către regele lombard Astolf. In 754, apoi în 756, o simplă demonstraţie militară până sub zidurile Paviei, capitala lombardă, s-a dovedit suficientă ca să-l facă să se restrângă pe regele lombard şi să i se smulgă angajamentul că va evacua tot ceea ce cucerise. Dar cum angajamentul din 754 nu a fost respectat, iar lombardul a trecut la un alt asediu al Romei în ianuarie 756, Pepin a avut grijă ca a doua oară să lase pe teren un reprezentant, abatele de Saint Denis, Fulard, cu

misiunea să preia imediat oraşele şi teritoriile care trebuiau părăsite de trupele lui Astolf şi să ia peste tot ostatici.

Cum de la plecarea exarhului nu mai exista, nici în Italia de Nord şi nici în vechiul ducat al Romei, nici un reprezentant calificat al autorităţii publice în afara papei, s-a stabilit înţelegerea, ca ceea ce se restituia de către lombarzi în zonele Pentapolis şi Emilia, fără a excepta Ravenna, să fie conferite papei, sau după terminologia vremii, să fie „donate Sfântului Petru".

Pentru sine, Pepin nu a cerut nimic. Scopul său era atins din momentul în care papalitatea se afla la adăpost de orice pericol, pericol căruia regalitatea carolingiană putea să-i aplice o contralovitură imediată. Nu a refuzat totuşi titlul lipsit de valoare practică, dar flatant, de „patrician al romanilor", pe care i l-a decernat papa drept recompensă pentru campania din 754. Aceleaşi titluri le-au primit şi fiii regelui franc, Carol şi Carloman. Acordarea titlurilor constituia o dovadă publică a pactului strâns încheiat între familia carolingiană şi suveranul pontif.

Politica carolingiană s-a precizat câteva luni mai târziu. Pepin căuta vizibil să-şi asigure pe cale indirectă o influenţă, din ce în ce mai mare, în peninsula italică, sub acoperirea aliatului său, căruia se străduia fără răgaz să-i crească puterea materială. Un eveniment neprevăzut, moartea subită la vânătoare a regelui Astolf, în decembrie 756, i-a oferit lui Pepin ocazia de a interveni în mijlocul lombarzilor şi de a decide, printr-o abilă diplomaţie, alegerea unui nou rege, în persoana ducelui Didier, care i se păruse un om maleabil.

I-a extorcat pe lombard, în schimbul ajutorului, de angajamentul de a evacua nu numai ce rămăsese în mâinile lombarzilor din cuceririle lui Astolf ci şi ceea ce ocupaseră ei cu treizeci de ani în urmă, pe timpul regelui Liutprand. Bologna, Ferrara, Imola, Faenza, Ancona şi regiunea costieră de la sudul acestui oraş, trebuiau să fie „returnate" papei, care urma să domnească în viitor de la vărsarea Padului la cea a Tibrului, pe o bandă lungă de teritorii. Acele teritorii, până la începutul sec.al 8-lea e.N, constituiseră ultima fortăreaţă a puterii bizantine în Italia centrală.

Carolingienii au parcurs o expectativă de cincisprezece ani în raport cu evoluţiile de la sud de Alpi. O motivaţie a oferit-o regele Didier care a răspuns complet la speranţele puse în el de protectorii franci, ţinându-şi toate promisiunile din momentul elecţiunii sale. Un alt motiv a fost acela că Pepin a dorit să evite sugestiile papei, care visa fără încetare la noi dezvoltări şi creşteri teritoriale. Prefera să nu se depărteze de politica prudentă cu care se putea lăuda până atunci. Făcând eforturi să-i liniştească pe lombarzi, a crezut că este mai abil de a-i câştiga ca aliaţi. Faptul se explică prin aceea că imediat după moartea lui (24 septembrie 768), atunci când puterea a revenit celor doi fii, Carol, viitorul Carol cel Mare şi Carloman, la curtea francă s-a pus problema reînnoirii legăturilor între cele două case regale. Calea cea mai lesnicioasă era căsătoria între moştenitorii celor doi regi. Carol s-a căsătorit, în 770, cu Desiderata, una din fiicele lui Didier, iar Carloman cu o alta, numită Gerberga. In acelaşi timp s-a proiectat unirea surorii regilor franci, Gisela, cu unul din fii lui Didier. Regatul franc s-a împărţit între cei doi moştenitori după voinţa lui Pepin cel Scurt. Carol, fiul cel mare, a primit Austrasia, Neustrasia şi Aquitaria de Nord. Lui Carloman i-au revenit părţile central-sudice, Burgundia, Provance, Septimania şi Aquitaria de Sud.

Didier s-a dovedit, imediat după moartea lui Pepin cel Scurt, un aliat mai puţin docil, transformându-se într-un aliat întreprinzător, în sensul contrar angajamentelor mai vechi. In 771, a reuşit să suscite în Roma o puternică revoltă care trebuia să-i deschidă porţile oraşului şi să-l pună pe papă la dispoziţia sa. Pe alt plan, fiica sa Gerberga a influenţat pe Carloman să intre într-o neînţelegere cu fratele său Carol, în urma unei expediţii a celui din urmă în Aquitaria. Carloman a murit însă aproape în acelaşi timp (4 decembrie 771). Adunarea generală a poporului franc l-a recunoscut pe Carol drept unic rege, ceea ce a constituit o lovitură pentru Didier. Văduva lui Carloman şi copiii s-au refugiat în Bavaria şi apoi alături de Didier.

Ca răspuns la acţiunile lui Didier în Italia, Carol a trimis urgent o anchetă, cerând explicaţii de la partea lombardă. Dar Didier aruncase deja masca şi iniţiase o ofensivă bruscă pentru anul 772. Surpriza acţiunilor i-au readus Ferrara, Faenza, Comacchio şi asediul prin blocus al Ravennei. Generalii săi s-au aruncat simultan asupra provinciei Pentapolis şi asupra ducatului Romei.

De partea francă trebuia să se treacă la o acţiune rapidă. După o ultimă somaţie rămasă fără răspuns, Carol a rupt legăturile de rudenie cu Didier, repudiind pe tânăra soţie lombardă şi a atacat, fără alte tratative, statul lombard.

Din acel moment evenimentele s-au precipitat. Francii au forţat drumul Lombardiei cu destule greutăţi, în septembrie 773, lovindu-se de atacul energic al lui Didier, care era conştient de pericol. Lombardul a făcut totuşi marea greşeală de a se lăsa, ca şi predecesorii săi, închis în capitala sa Pavia. Carol s-a limitat să o blocheze strâns, în timp ce armatele sale au cucerit, unele după altele, redutele de apărare lombarde, fără a excepta Verona care trecea drept inexpugnabilă. Acolo au fost capturaţi copiii şi văduva lui Carloman, care au luat calea claustrării într-o mănăstire.

Toată Lombardia se afla în puterea francilor, când după mai mult de opt luni de rezistenţă, Didier a fost obligat să se predea. Succesul s-a conturat atât de complet încât Carol s-a hotărât să-l exploateze până la sfârşit, păstrând pentru el tronul lombard. La 5 iunie 774, în timp ce îl trimitea pe Didier în captivitate, el s-a încoronat la Pavia şi a primit jurăminte de fidelitate de la noii supuşi. Evenimentul avea caracter capital, transformând o mare parte din Italia într-un teritoriu dependent de regatul franc. Nici Roma, nici Ravenna, nici vechile teritorii bizantine interpuse între cele două oraşe, nu erau incluse în noua anexă a statului carolingian. Carol, fidel cuvântului dat, a confirmat solemn papei posesiunea teritoriilor cedate de Pepin. El s-a cantonat numai în limitele vechiului regat lombard, limite pe care le recunoscuseră împăraţii bizantini într-o etapă anterioară.

Din acel moment exista probabilitatea ca puţin câte puţin să iasă din rezerva prudentă care o arătase faţă de Italia şi de papă. De asemenea, titlul de „patrician al romanilor", pe care-l primise alături de la tatăl său, titlu pe care îl folosea în protocolul actelor sale, a căpătat pe neaşteptate o valoare neprevăzută, din momentul când dinastul franc avea Roma la bunăvoinţa sa.

Zona de expansiune a monarhiei france nu s-a limitat la Germania. Francii, germanici de origine, visau în mod natural să-şi asigure hegemonia asupra tuturor conaţionalilor carte rămăseseră în ţinuturile de origine. Sperau ca astfel să asigure securitatea frontierelor şi să atragă spre civilizaţia, pe care o gustaseră, o multitudine de triburi care le păreau şi lor sălbatice. Deşi francii avansaseră bine până la mijlocul sec.al 8-lea e.N, această operă era departe de a fi terminată. Rămăseseră de supus cele mai sălbatice şi mai instabile populaţii germanice. Pe saxonii, rude apropiate ale frizonilor, reuşiseră să-i subjuge

în primii ani ai domniei lui Pepin cu preţul a mult sânge.

În rândurile acestui capitol şi în toată lucrarea de faţă, se remarcă cum după marea invazie barbarii intraţi pe anumite făgaşuri de civilizaţie erau nevoiţi să lupte cu alte populaţii de barbari, mai înapoiaţi, pentru a-şi apăra regatele tinere, sau pentru a putea înfiripa un nou fir de civilizaţie.

Cucerirea Saxei a constituit marea realizare militară a lui Carol cel Mare. Saxa cuprindea pe atunci teritoriile dintre Marea Nordului şi Hessa, pe de o parte şi dintre râurile Ems şi Elba, pe de alta, cu o importantă enclavă pe malul drept al fluviului, în sudul Danemarcei. Luptele au durat mai mult de treizeci de ani, trebuind circa douăzeci de campanii pentru a se atinge scopul. Primele campanii, este drept, nu au avut decât unele obiective limitate, respectiv: restabilirea calmului la frontiere, impunerea numelui de franc şi pregătirea căii de penetrare paşnică prin acţiunile misionarilor. Insă, foarte repede, s-a înţeles că acel program, de altfel excelent, era inaplicabil cu mijloacele preconizate. Noii convertiţi se răzgândeau repede, jefuiau bisericile şi masacrau preoţii. Angajamentele cele mai solemne erau călcate în picioare iar incursiunile în teritoriul franc reîncepeau, astfel că trupele carolingiene se găseau mereu în alarmă. S-a impus o cucerire metodică a sălbaticilor saxoni.

Aceasta nu s-a realizat fără confruntări crâncene, plătindu-se succesul final cu mai multe surprize dureroase. In 775, de exemplu, inamicul a căzut neprevăzut asupra detaşamentelor însărcinate să apere trecerea peste Wesser şi le-a decimat cu intenţia de a tăia retragerea grosului armatelor france care avansaseră spre est. De asemenea, în 782, trei generali de valoare, atacând imprudent forţele saxone masate la poalele înălţimii Suntelgebirge, au suferit una dintre cele mai sângeroase înfrângeri pe care a înregistrat-o istoria acelor timpuri. Fanatizaţi de oameni ca Widukind, saxonii şi-au vândut scump libertatea. A trebuit să se recurgă la teroare. In 782, pentru a răzbuna înfrângerea de la Suntelgebirge, Carol cel Mare a ordonat, cu sânge rece, uciderea a 4.500 de rebeli, în apropiere de Verden, pe Aller. Trei ani după aceea, într-un moment când se considera că ţara era supusă, s-a emis un edict contra oricărui învins care nu ar fi acceptat dominaţia francă şi religia creştină. Un capitular feroce nu le lăsa locuitorilor decât alegerea între vasul de botez şi sabia călăului. In 799, pentru a se sfârşi cu rezistenţa saxonilor din ţinutul Wihmode (între Wesser-ul de jos şi Elba inferioară),

s-a procedat la deportări în masă. Pâlcuri de soldaţi au parcurs regiunile desemnate, casele au fost golite, terenurile confiscate şi familii întregi au fost transplantate în sute de locuri din teritoriul franc.

Carol cel Mare a avut ultimul cuvânt. In extremul nord, dincolo de Elba, opera lui nu s-a terminat decât în anul 804, dar din 799 Saxa a făcut parte integrantă din statul său, care se întindea până la limitele Danemarcei şi până la teritoriile slave din dreapta Elbei.

La acea dată, toate ţinuturile Germaniei actuale, populate de germani, se găseau înglobate în regatul franc. Bavaria a sfârşit şi ea prin a fi asimilată ca o provincie oarecare a statului carolingian. Acolo influenţa francă se insinuase cu încetul, dar profund, din perioada condurii lui Pepin cel Scurt, pe timpul minorităţii ducelui Tassilon (748-757). Incă de atunci întinsul ţinut bavarez se afla pe punctul de a fi transformat într-un veritabil protectorat. Carol a menajat amorul propriu şi cutumele particulare ale locuitorilor.

Impins de un spirit de independenţă care a avut neşansa să se afirme la ora când deja puterea succesorilor lui Carol Martel devenise redutabilă, ducele Tassilon a crezut că poate să se elibereze în 763, refuzând cu străşnicie să acorde ajutorul său militar lui Pepin cel Scurt şi punând să se dateze actele oficiale cu anii propriei domnii. Obligat pentru prima dată la pocăinţă, în 781, după optsprezece ani de libertate, el a crezut, câţiva ani mai târziu, că poate să zboare iarăşi cu propriile aripi. Dar oprit aproape imediat, în 788, nu a mai avut altă cale decât să ceară clemenţă regală pentru a evita condamnarea la moarte pentru trădare. A fost forţat să abdice solemn în favoarea regelui franc în 794.

Cam în acelaşi timp, la răsărit armatele france au zdrobit sinistra populaţie a avarilor şi au întins suzeranitatea carolingiană, în Câmpia Pannoniei, până în apropiere de vechile frontiere romane pe Dunăre.

Au trebuit trei ani pentru a zdrobi un inamic în faţa căruia Europa încă mai tremura, cu toate că în realitate avarii pierduseră din forţa deţinută în epoca îndepărtată când fuseseră respinşi din răsărit spre apus, de către bulgari.

Avarii căutau cu greu să-şi deschidă căi spre Bavaria sau Veneţia. In 788, atacurile lor s-au reluat în cele două direcţii, dar cu mai puţină energie, aşa că respingerea lor peste Dunăre s-a realizat mai uşor. Trei ani mai târziu, o expediţie carplingiană bine combinată (791),

pătrunzând simultan în Pannonia, pe la nord, pe la vest şi pe la sud, a făcut să se clatine puterea khaganului avar. Forţaţi să se retragă în ultimele locuri de apărare, respectiv în faimoasele *ring*-uri, sălbaticii au suferit un dezastru în urma căruia nu şi-au mai revenit. Forma de apărare în tabere tip *ring*, înconjurate cu căruţe şi palisade simple de lemn se asemăna cu cea a hunilor lui Attila. Ringul adăpostea corturile familiilor luptătorilor, caii de luptă, animalele domestice şi mai ales prada rezultată din jaful sistematic.

După victoria armatlor lui Carol, în rândurile avarilor a apărut discordia. Unii au trecut imediat de partea învingătorilor şi au îmbrăţişat creştinismul (795), iar ceilalţi au fost nevoiţi să se supună de nevoie. In două reprize, la câteva luni interval (795 şi 796), trupele france au revenit să campeze în *ring*-ul avarilor, uşurându-i de grija tezaurului adunat.

Avarii au încetat să mai înspăimânte lumea. Nu le-a mai rămas decât să plece capul. Convertit la creştinism, slăbit până la punctul de a nu mai putea opri cu forţe proprii atacurile slave, khaganul avar s-a văzut nevoit câţiva ani mai târziu (805) să implore lui Carol cel Mare un teritoriu mai uşor de apărat, în interiorul frontierelor france.

Carol cel Mare a avut ambiţia să facă din Spania tot o provincie dependentă de regatul său. Dar oricât de contestată era puterea emirului omeiad de Cordoba şi oricât de promiţătoare s-au arătat ofertele de sprijin care îi veniseră din lumea iberică, regele franc a probat, la sud de Pirinei, o gravă greşeală de calcul. Imbiat de promisiunile guvernatorului din Barcelona, Soleiman ibn al Arabi, revoltat contra emirului său, în anul 778, el s-a crezut în măsură să cuprindă, dintr-o singură lovitură, toată Catalonia.

Două armate, dintre care una s-a aflat direct sub comanda lui, au mărşăluit prin Pamplona asupra Saragozei. Expediţia s-a sfârşit printr-un eşec complet şi printr-un dezastru militar. Chemat spre nord de vestea unei revolte a saxonilor, Carol a trebuit să bată brusc în retragere, fără a fi cucerit Saragoza. In timpul trecerii Pirineilor, în defileul de la Roncevaux, ariergarda sa a fost surprinsă şi masacrată de bandele gasconilor (bascilor).

In urma acelei lecţii, Carol cel Mare a înţeles că peninsula iberică nu-i oferea aceleaşi facilităţi de cucerire ca peninsula italică şi că trebuia să renunţe la loviturile rapide. Se pare că de atunci şi-a limitat

eforturile la acţiuni sau cuceriri progresive şi prudente, vizând numai obiectivele situate în apropierea frontierei de pe versantul meridional al Pirineilor. In plus, în gândirea sa a apărut planul unei „mărci defensive" în teritoriul inamic, teritoriu cu regim militar care să-i ofere amenajarea unei baze de atac pentru viitor.

In 785, armatele france au intrat, la sud de Pirinei, în Gerona. In 795, inamicul sarazin s-a reactivat, atacând prin surprindere şi incendiind periferiile oraşului Narbo (Narbonne), dar a fost decimat în apropiere pe malurile râului Orbieu. După doi ani francii şi-au reluat „marca" avansată din nordul Peninsulei Iberice, oprindu-se sub zidurile localităţii Huesca (801). Au reuşit să se instaleze în 801 în Barcelona şi la capătul unui nou răgaz de zece ani au preluat Tortosa.

Deşi inferioare speranţelor de la începutul domniei, avantajele teritoriale obţinute de Carol cel Mare în Spania erau totuşi suficiente, la sfârşitul sec.al 8-lea e.N., pentru a face din el o putere hispanică şi pentru a-i conferi un anumit rol în afacerile din peninsulă. Când, în 797, Abdullah, fiul vechiului emir Abd al Rahman I-ul, plănuia să răstoarne de pe tronul de la Cordoba pe nepotul său, tânărul Al Hakam, a început prin a trece pe la Aix-la-Chapelle să solicite ajutorul regelui franc. Regele creştin al Galiciei şi Asturiei, care în anii următori a reuşit să smulgă Lisabona din mâinile musulmane, n-a acţionat, nici el, decât după ce s-a asigurat de sprijinul diplomatic al lui Carol. Cu toate că au fost modeste şi plătite cu unele eşecuri, progresele i-au asigurat totuşi lui Carol cel Mare o penetraţie în zona hispanică şi o situaţie pe care putea conta.

La sfârşitul sec.al 8-lea e.N, statul franc acoperea, sub umbra unui arbore gigantic, întreaga Europă Occidentală. Puterea lui Carol cel Mare strălucea deja bine dincolo de frontierele atinse de armatele sale victorioase. Popoarele slave de pe malul drept al Elbei au devenit unul după altul tributare, iar altele s-au supus ca auxiliare docile, precum abodriţii din nord–estul Saxei.

Deşi puterea spirituală a papei a beneficiat de extinderea minunată a regatului carolingian asociat, influenţa sa politică şi libertatea sa de acţiune pierdea constant din teren. Devenit, prin voinţa lui Pepin cel Scurt, suveranul unui stat important în Italia, papa dispunea totuşi de o autoritate foarte discutabilă, lovindu-se aproape peste tot de opoziţii ireductibile.

In particular, arhiepiscopul de Ravenna a refuzat să-l lase pe papă, ca sub culorile puterii temporale să se infiltreze în afacerile diocezei sale. Chiar după exemplul pontifului roman, acel arhiepiscop a intenţionat să păstreze pentru el prerogativele vechiului exarh bizantin, prerogative pe care nu le deţinea regele franc în provincia sa eclziastică.

In fapt „republica Sfântului Petru", după cum era denumită, constituia pentru papă un motiv de dificultăţi neîncetate. Statul său era departe de a-i asigura independenţa, forţându-l să implore, aproape fără încetare, ajutorul puternicului protector carolingian. Acela uza şi abuza în aşa mod de situaţie, încât protejatul papă ajunsese să regrete uneori timpul când tronul de la Pavia era ocupat de către un lombard. In mod vizibil, se apropia ora în care Roma însăşi trebuia să se aplece în faţa autorităţii stăpânului occidental.

Cele trei titluri pe care şi le-a luat simultan Carol cel Mare în actele oficiale, după cucerirea Lombardiei, acelea de „Rege al francilor, Rege al lombarzilor şi Patrician al romanilor", traduceau într-un mod imperfect întinderea reală a puterii sale. Nimeni din acea vreme nu ar fi visat mai mult. Jocul destinului şi al circumstanţelor a luat-o înaintea viselor lui Carol la urcarea pe tron.

Din 795, un nou papă, Leon al III-lea, a ocupat scaunul apostolic al Sfântului Petru. Era un personaj fără relief, format în birourile curiei romane, ales în pofida opoziţiei nobilimii locale. Cu el Carol cel Mare s-a înţeles foarte bine de la început.

Actul de alegere a trebuit să fie expediat şi regelui franc, în conformitate cu o regulă, încă în vigoare, care prevedea o astfel de formalitate în raport cu împăraţii bizantini. In respectivul act, Leon a trebuit să îmbine asigurări umile de supunere şi de fidelitate:A alăturat daruri care să-i marcheze respectul, cheile „confesionalului" de la Sfântul Petru şi baniera(drapel medieval) Oraşului Etern.

Instrucţiunile abatelui Angilbert de la Saint Riquier, trimis imediat la Roma, au fost concepute în termeni analogi cu cele purtate de delegaţii regali, sau *missi* regali, pe timpul turneelor de inspecţie pe la bisericile din Gallia. Instrucţiunile aveau un caracter umilitor pentru scaunul Sfântului Petru. Aveau scopul de : *„a îndemna cu grijă pe Sfântul nostru părinte, papa, a trăi cinstit, a observa sfintele canoane, a guverna cu pioşenie Biserica lui Dumnezeu"*.

In plus, papa era invitat să combată erezia, comunicându-i-se intenţiile regelui franc în legătură cu acest subiect. Delegatul i-a mai remis papei şi o scrisoare personală a suveranului, care odată cu felicitările de rigoare, dădea şi unele sfaturi practice ce stabileau poziţiile celor personalităţi în raport cu lumea. *„Sarcina Noastră este de a apăra, din afară, cu armele, Sfânta Biserică a lui Christos, împotriva atacurilor păgânilor sau a devastărilor necredincioşilor şi de a o întări în interior propagând cunoaşterea credinţei catolice. Sarcina Voastră, prea Sfinte Părinte, constă în a seconda succesul armatelor noastre, ridicând ca Moise mâinile spre Dumnezeu şi de a implora pentru ca el prin bunăvoinţă să dea poporului creştin victoria asupra inamicilor sfântului său nume şi de a întinde asupra lumii întregi numele Domnului Nostru Iisus Christos"*.

Domeniile erau astfel delimitate cu grijă, papei revenindu-i rugăciunea, iar regelui acţiunea. In domeniul acţiunii Carol avea mână liberă şi fermă peste tot. La fel, pentru Roma, a impus una dintre obligaţiile pontifului roman. Regele a precizat în corespondenţă, că sarcina papei era să acţioneze pentru „consolidarea patriciatului", acordat cu patruzeci de ani înainte, carolingienilor.

Pe parcurs nu s-a mai pus problema întăririi patriciatului, datorită transformării produse în demnitatea şi titulatura regelui franc. Leon al III-lea nu împlinise patru ani de putere pontificală când a căzut victimă unui complot pus la cale de doi dintre principalii funcţionari ai palatului său, de convenţă cu reprezentanţii aristocraţiei romane, funcţionari îndepărtaţi din curie după înscăunarea lui. La 25 aprilie 799, în timp ce papa se găsea în mijlocul unei procesiuni, la biserica Sfântul Laurentius *in Lucina*, a fost atacat de conjuraţi, aruncat la pământ şi stâlcit în bătaie. A existat tentaţia de a i se tăia limba, sau de a i se scoate ochii, dar, în final, aproape mort, îmbăiat în propriul sânge şi abia respirând, a fost aruncat în fundul unei celule a mănăstirii Sfântul Erasmus. Până la urmă a fost salvat de intervenţia a doi *missi* franci. Datorită acelora a putut să fugă şi să se îngrijească la Spoleto. După sumară vindecare a mers în Saxa, la Paderborn, să ceară ajutor lui Carol cel Mare.

Scena ce s-a desfăşurat la curtea regelui a produs o profundă impresie. De o parte s-a aflat papa, cu rănile încă vizibile, care cerea salvarea de la suveranul victorios. De cealaltă parte se aflau acuzatorii

săi care-l învinuiau de adulter şi de sperjur. Carol era invitat de ambele părţi să facă lumină în afacere. Transformat în arbitru al creştinătăţii, în anul următor, anul 800, el a întreprins cea de a cincia călătorie în Italia. Cu o escortă puternică l-a urmat şi papa Leon, reîntors pentru a-şi relua scaunul pontifical.

La acea dată nici un suveran european nu se putea pretinde egalul lui Carol, nici măcar împăratul de la Constantinopol. Pe malurile Bosforului, totul era confuz şi răvăşit. Tânărul împărat Constantin al VI-lea, copil de vârstă mică al lui Constantin al V-lea, a cărui politică religioasă a adus numai nenorociri Imperiului Bizantin, fusese înlăturat de pe tron, în 797, de propria mamă, împărăteasa Irina. Aceasta s-a debarasat de copilul–împărat, orbindu-l şi încarcerându-l. Contra acestei femei care, fapt nemaiauzit, cutezase să păstreze numai pentru ea coroana imperială, competitorii, care niciodată nu lipseau în Bizanţ, şi-au amplificat activitatea. Nici unul însă nu avea de etalat un titlulserios şi nici unul nu se impunea prin forţă sau îndrăzneală.

Situaţia bizantină era cunoscută în Occident, dar era, de multe ori exagerată, aşa că nu se putea cântări în mod real. Intr-o scrisoare faimoasă, datată în luna iunie 799 şi adresată lui Carol cel Mare, Alcuin a insistat asupra faptului că cele două „demnităţi supreme", papalitatea şi imperiul, traversau o criză redutabilă. Papalitatea era zguduită prin persoana papei Leon al III-lea, iar demnitatea imperială(bizantină) era sfâşiată de evenimente nedemne. Sfătuitorul aprecia că numai „demnitatea regală" a suveranului franc mai era capabilă a menţine şi salva „Bisericile lui Christos". In concluzie şi pentru a vorbi clar, tronul imperial fiind vacant, Carol cel Mare era invitat, fără să se ia în seamă vreun împărat, să se preocupe singur de apărarea papalităţii şi a creştinătăţii întregi. „Tu eşti", îi spunea Alcuin regelui Carol, în loc de concluzie, „tu eşti acum răzbunătorul crimelor, ghidul celor rătăciţi, consolatorul celor îndureraţi, tu eşti cel îndatorat cu sarcina de a exalta pe cei buni".

Carol cel Mare nu s-a sustras apelului ce venea de la un curtean al său, curtean ce a jucat rolul capital în renaşterea carolingiană. Alcuin, în latină Albinus Flaccus, a fost un savant anglo–saxon (York c. 735 – Tours 804), care a devenit unul dintre maeştrii şcolii paltine fondate de către Carol cel Mare la Aix-la-Chapelle (azi Aachen).

Ca urmare, Carol s-a aşezat la drum în toamna anului 800, ajungând la Roma după ce a trecut prin Ravenna şi Ancona. La Ravenna era atras de minunăţiile artei bizantine şi romane cuprinse în bisericile şi baptiseriile ridicate de ultimii împăraţi ai Imperiului Roman de Apus, de ostrogotul Theodoric cel Mare şi de luxoşii exarhi bizantini. Drumul lui prin Italia a căpătat aspectul de triumf. Papa, asupra căruia mai stăruiau încă acuzaţiile grele cu care îl încărcaseră inamicii, i-a ieşit în întâmpinare până la Mentana, la circa douăzeci de kilometri de oraş. De acolo s-a reîntors în grabă pentru a pregăti o recepţie demnă de ilustrul vizitator. A doua zi (24 noiembrie 800), l-a primit pe regele franc cu cea mai mare pompă de la înălţimea treptelor bazilicii Sfântul Petru. Papa era înconjurat de tot clerul său, în mijlocul unei atmosfere de iertare.

O săptămână mai târziu (1 decembrie 800), Carol cel Mare a prezidat chiar la Sfântul Petru o mare adunare pentru a examina plângerile formulate contra papei. Adunare cuprindea prelaţi, simpli clerici şi demnitari laici. Papa a fost invitat să se apere sub jurământ, supremă umilinţă pe care Alcuin a vrut să o evite, dar careia s-a văzut nevoit să i se alăture după un răgaz de trei săptămâni (23 decembrie 800).

In timp ce papa păstra atitudinea rezervată a unui acuzat care-şi aşteaptă reabilitarea, Carol cel Mare, după cum scrie analistul oficial al curţii, s-a ocupat de reglarea afacerilor pentru care venise. Printre toate, cel mai important era procesul papei, sarcina cea mai importantă şi mai dificilă. Dar mai avea şi altele. Nu se precizează care au fost acelea, informaţiile limitându-se să semnaleze că la data de 23 decembrie 800 au sosit la Roma doi călugări, veniţi de la Ierusalim, pentru a aduce lui Carol din partea patriarhului o flamură şi cheile Sfântului Mormânt, ale Calvarului şi chiar ale Oraşului Sfânt. Scena s-a regizat cu abilitate, pentru a ridica şi mai mult prestigiul suveranului, în veghea solemnă de Crăciun. Trebuia demonstrat că toată lumea cunoscută dădea lui Carol rangul şi titlul de şef al creştinătăţii. Darurile de la Ierusalim purtau şi semnul prieteniei califului Harun al Rashid.

Ziua de Crăciun trebuia să aducă lui Carol cel Mare consacrarea oficială a politicii sale. In acea zi papa s-a reîntors solemn în bazilica Sfântului Petru, unde cu patruzeci şi opt de ore în urmă, în faţa „confesionalului" Apostolului, trebuise să jure despre inocenţa sa şi să ceară reabilitarea, într-o adunare prezidată de regele franc. De această

dată, în ziua de Crăciun, papa Leon al III-lea se afla pe locul de onoare. Toată ceremonia, al cărui scenariu fusese elaborată în avans, era calculată pentru a glorifica pe prezident.

Ca urmare, după terminarea slujbei, pontiful, avansând către suveran, s-a prosternat în faţa lui şi l-a „adorat" aşa cum prescria protocolul imperial antic, protocol inaugurat pe timpul lui Diocletianus şi al lui Maximianus. Ridicându-se, pontiful a aşezat pe capul regelui o bogată diademă. Poporul masat în bazilică l-a aclamat pe regele Carol cu titlul de împărat : *„Lui Carol, augustul încoronat de Dumnezeu, mare şi paşnic împărat al romanilor, viaţă şi victorie!"*.

Pasul fusese făcut. Conştient de întinderea puterii sale, Carol aranjase să i se dea singurul titlu care părea a se cuveni aceluia pe care aproape întreaga Europă şi Roma îl recunoşteau de stăpân. Era un pas mare pentru revenirea pe drumul civilizaţiei, dar încă mic pentru restabilirea ordinii pe continent şi în lumea barbară de dincolo de fruntariile Italiei.

La patru secole după marile invazii barbare asupra Imperiului Roman de Apus, un rege barbar îndrăznea să-şi aroge titlul de împărat, înfăptuind ceremonia chiar în capitala Caesarilor. Pentru el şi pentru lumea lui acel titlu nu ar fi avut nici o valoare dacă n-ar fi fost legat simbolic de măreţia antică. Carol cel Mare, ca şi înaintaşul său ostrogot Theodoric cel Mare, au fost singurii dinaşti barbari care au arătat o sensibilitate majoră pentru civilizaţia romană şi au intuit că numai spiritualitatea aceleia îi poate ridica pe ei, cât şi pe supuşii lor aspri. Ambii regi au înţeles că înălţarea lor era strâns legată de lumea romană, ale cărei tradiţii, organizări şi acţiuni, trebuiau păstrate, copiate şi adaptate.

Carol cel Mare a stăpânit un imperiu ce nu se putea asemăna, de la vârf şi până la bază, cu cel roman. Posteritatea nu i-a putut acorda nici calitatea de copie palidă a imperiului antic. Diferenţele de organizare administrativă şi militară, de comunicaţii, de conducerea finanţelor, de subordonare, de urbanizare, de calitate a populaţiei, de cultură, de aplicaţie spre meşteşuguri, de artă şi arhitectură, de gust al frumosului şi al echilibrului, de respect al ideii de stat centralizat, de număr al oamenilor cu învăţătură, de toleranţă religioasă şi etnică şi de multe, multe, altele, nu permite o asemănare între Imperiul Roman dispărut şi fantoma de imperiu, ivită peste o Europă mult prea incultă, neguroasă şi dezorganizată.

Cu toate că nu a putut să se apropie de performanţele imperiului antic, de forma lui închegată şi de longevitatea lui, imperiul carolingian a forjat o verigă semnificativă în „lanţul" civilizaţiei europene, alături de care nu pot fi uitate intenţiile de menţinere a unor nivele de organizare şi de civilizaţie ale lui Theodoric cel Mare.

La început, Carol s-a folosit de formula de *„împărat guvernant al imperiului roman"*. Ulterior şi-a numit statul drept *„Sacrul Imperiu Roman din Occident"*. Termenul de „sacru" era menit să sublinieze faptul că obţinuse coroana de la reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ, iar cel de „Roman" arăta dorinţa de a urma tradiţia Romei, mereu vie şi căreia dorea să-i dea o nouă strălucire. Europa apuseană, de după el, urma să fie latină prin cultură şi prin limba cultă folosită şi creştină prin credinţă.

Imperiul Roman formase un tot a cărui guvernare putea să fie conferită simultan mai multor conducători, dar a cărui unitate ideală a supravieţuit împărţirilor şi fragmentărilor ocazionale. De trei secole Imperiul Roman nu mai avea împărat decât în partea răsăriteană, iar acel împărat nu abdicase niciodată de la drepturile sale asupra părţii apusene. Cu toate că în apus autoritatea basileului era nulă, ea subzista la nivel de tradiţie. Visul lui Justinian de a aduce la supunere efectivă tot fostul teritoriu roman mai continua, cu toate că sacrificiile îl făcuseră chiar pe acela să se resemneze la un moment dat. Visul a continuat să incite spiritele celor mai abili succesori ai săi încă multe generaţii.

Curtea bizantină nu putea fi ignorată în Occident. Nu putea fi ignorată atât ca centru de civilizaţie invidiat, cât şi datorită faptului că la începutul sec.al 9-lea e.N se încăpăţâna să menţină strâns pe solul italian unele posesiuni, ultimele epave ale unor provincii diseminate în diverse colţuri ale peninsulei. Resturile de provincii bizantine făcuseră parte dintr-un ansamblu teritorial compact şi reprezentau mărturiile unor drepturi irecuzabile şi imprescriptibile ale celor care continuau să se creadă, sau să se numească, stăpâni ai lumii.

Exarhul bizantin dispăruse de la Ravenna iar papa de convenţă şi cu ajutorul militar al regalităţii france, uzurpase unul câte unul teritoriile foste bizantine până în sec.al 8-lea e.N. Neîncetatele proteste ale bizantinilor, fără răspuns din partea papei şi al aliatului său, erau suficiente pentru a aminti apusenilor că imperiul roman avea deja un titular şi că

acel titular nu renunţa să-şi pună în valoare drepturile.

Se pare că la curtea lui Carol cel Mare nu se cântăriseră în avans şi prea exact posibilele consecinţe ale actului ce urma a se săvârşi. S-a concluzionat prea repede că absenţa unui împărat al sexului tare la Bizanţ ar fi echivalat cu o vacantare a tronului imperial şi că ar fi fost suficient numai să se respecte formele pentru a rămâne în legalitate. Cu o gândire mai atentă s-ar fi putut face din Carol un împărat în toată regula.

După pura tradiţie romană, un împărat nu era considerat suveran decât în virtutea puterilor care îi erau delegate, la începutul domniei, de către popor. Voinţa poporului era exprimată prin vocea Senatului. Pentru a salvgarda libertatea teoretică a poporului roman, Senatul trebuia invitat să procedeze la o alegere, cu un caracter pur convenţional, dar fără de care, de drept, autoritatea împăratului urma să rămână fără fundament.

Nu mai exista Senat la Roma în anul 800, dar se putea ocoli dificultatea reunind principalele personaje ale fostei capitale, personaje pe care chiar textele epocii le mai numeau „senatori". Acele personaje puteau fi invitate să-l aclame pe Carol şi să-l salute cu titlul de „împărat" şi de „augustus".

Pe de altă parte, la Constantinopol, în „Noua Romă", se stabilise obiceiul ca împăratul să fie încoronat de patriarh. Incoronarea avea loc la Sfânta Sofia, iar în momentul în care patriarhul aşeza coroana pe capul suveranului, poporul aclama zgomotos : *„Mulţi ani pentru Augustus, împărat al romanilor, mulţi ani!"*.

Acest ritual se îndeplinise şi în cazul lui Carol. Bazilica Sfântul Petru a răsunat în ziua de Crăciun a anului 800 de aclamaţii aproape identice, după încoronarea regelui franc de către patriarhul suprem, episcopul vechii Rome. Formal totul se petrecuse bine. La Constantinopol însă ceremonia de la Sfântul Petru a fost considerată drept o comedie nedemnă şi regele franc a fost tratat drept un uzurpator.

Astfel de incidente se mai petrecuseră, iar Carol nu era singurul uzurpator pe care suveranul bizantin al timpului, respectiv împărăteasa Irina, urma să-l întâlnească în cale. Numai că de această dată uzurpatorul nu era un adversar neglijabil. Irina a bănuit, fără îndoială, că regele Carol ar fi avut intenţia să cuprindă şi partea ei de imperiu, atâta timp cât circula un zvon ce anunţa o apropiată debarcare a francilor în Sicilia.

In acel context nu pare nejustificată atitudinea împărătesei Irina de a-l trata drept inamic pe regele cel mai puternic al neamurulor barbare.

Curtea francă părea a se afla în încurcătură, aşa că s-a lăsat înclinată negocieri. După relatările unui cronicar bizantin, s-a născut ideea căsătoriei între cei doi bătrâni rivali. Stingerea inamiciţiei, pe această cale, părea ingenios din perspectiva lui Carol cel Mare. Un mariaj imperial l-ar fi scos din impasul în care intrase.

Dacă acel proiect a existat cu adevărat, ar fi avut soarta de a eşua deoarece la 31 octombrie 802 Irina a fost înlăturată de pe tronul Bizanţului de către primul ministru Nikephoros, care a reuşit să se menţină la putere. Ideea unirii celor două imperii s-a înlăturat.

S-au depus, după aceea, eforturi pentru a face să prevaleze principiul de reîntoarcere la vechiul regim de împărţire a imperiului între doi „auguşti", unul pentru Orient şi altul pentru Occident, dar Nikephoros a refuzat, neacceptând să abandoneze pretenţiile bizantine asupra Occidentului. In consecinţă nu a vrut să-l recunoască pe Carol cel Mare drept coleg. Desigur că a urmat o perioadă de extremă tensiune după ruptura diplomatică dintre cei doi împăraţi. Francii s-au arătat la frontierele de pe coastele Veneţiei şi ale Istriei. Acolo s-au angajat lupte. Ocupate de franci, în 805, blocate în 806 de escadra condusă de patricianul bizantin Nicetas, recucerite în anul următor, provinciile Adriatice au recăzut în puterea lui Carol cel Mare.

Negocierile s-au redeschis în anul 810. Tratativele au durat câteva luni lungi. Pentru a se ajunge la capăt, Carol cel Mare a trebuit nu numai să renunţe la cuceririle sale, Veneţia (teritoriul) şi Istria, dar a trebuit să dea dovadă şi de o răbdare puţin obişnuită în cazul lui. Abia în 812 a reuşit să învingă cerbicia rivalului din răsărit. Nikephoros şi fiul său succesor, Stauracios, au murit unul după altul, la şase luni interval (iulie 811 şi ianuarie 812). Noul împărat bizantin, Mihail Rangabe, ginerele lui Nikephoros, a consimţit să facă gestul solicitat în zadar de Carol, de mai bine de zece ani.

O delegaţie compusă din doi înalţi funcţionari de la curtea bizantină şi dintr-un episcop, a sosit la începutul primăverii, din 812, la palatul din Aix-la-Chapelle pentru a încheia pacea. Bizantinii l-au salutat pe Carol în numele stăpânului lor, cu titlul bizantin de origine greacă, de *basileus*, echivalentul din latină al titlului de „imperator".

Acordul s-a încheiat şi au existat în continuare două imperii.

Imperiul tradiţional din Orient şi cel tânăr din Occident.

Aşa cum s-a mai amintit, în pofida aparenţelor cu care Carol cel Mare s-a înşelat primul, noul imperiu apuseano–barbar nu avea cu vechiul Imperiu Roman decât foarte puţine trăsături.

Chiar protocolul actelor oficiale putea avertiza că schimbarea nu s-a realizat atât de complet cum s-ar fi putut aştepta. Numele suveranului era urmat de o formulă puţin concretă şi foarte lungă : „*Serenissimul Augustus, încoronat de Dumnezeu, mare şi paşnic împărat, conducător al Imperiului Roman*". Această formulă înlocuia titlul, pe viitor caduc, de „patrician al romanilor", dar era urmată, ca şi în trecut, de cel de „*rege al francilor şi al lombarzilor*".

Noul împărat nu şi-a fixat reşedinţa la Roma, sau în Italia. La patru luni după încoronare a părăsit antica capitală a caesarilor pentru a nu mai reveni ni. A spus adio peninsulei în care nu a mai reapărut până la moarte. Aix-la-Chapelle, în plină ţară francă, i-a devenit reşedinţa obişnuită.

Atât înainte, cât şi după ce a devenit împărat, nu şi-a uitat originea. Imbrăcat în haine france şi înconjurat de tovarăşi care-i aminteau de vechii comiţi germanici, pleca în unele călătorii prin provincii, sau la vânătoare în nemărginitele păduri ale Rinului. Mai ales în tinereţe, curtea lui avea un caracter itinerant, rezidând în diverse oraşe, precum Worms şi Igelheim. Cu timpul Aix-la-Chapelle, cu izvoarele sale tămăduitoare şi calde l-a atras mai mult.

Acolo, în 813, fără concursul pontifului roman, fără concursul nici unuia dintre „senatorii săi romani", veniţi la Sfântul Petru cu treisprezece ani în urmă pentru a-l saluta cu titlul de împărat, a pus pe capul fiului său Ludovic (viitorul Ludovic cel Pios) coroana imperială, în aclamaţiile francilor, singurii consultaţi şi singurii invitaţi la ceremonie.

La acea dată Ludovic a devenit moştenitorul unic al tronului, ca urmare a decesului prematur al celor doi fraţi mai mari, Carol şi Pepin. Faptul nu a mai permis să se răscolească problema raporturilor viitoare dintre puterea imperială şi cea regală, confundate încă din anul 800 în aceeaşi persoană.

Cu câţiva ani înainte, la începutul lui 806, când cei doi fraţi ai lui Ludovic erau încă în viaţă, problema se pusese. Impăratul dorea, conform uzanţelor, să regleze în avans şi în detaliu succesiunea sa politică. Atunci s-a ajuns la soluţia care implica împărţirea în trei părţi

echivalente a tuturor posesiunilor carolingiene, după moda francă primitivă. Nu s-a presupus supravieţuirea demnităţii imperiale. tunci se afla departe noţiunea abstractă a unui imperiu romanic. Imperiul cel nou era un imperiu constituit în spiritul tradiţiilor france, urmaş natural al vechiului regat merovingian. Acela a crescut puţin câte puţin, prin cuceriri, până a înglobat teritorii imense în care elementul germanic lipsea cu totul.

Unele din acele teritorii şi, desigur, chiar cele populate cu germanici, şi-au păstrat fizionomia proprie, respectiv o parte, mai mare sau mai mică, din autonomia lor primitivă. Din această categorie se pot menţiona, Lombardia şi Aquitania, pe care Carol cel Mare le-a lăsat să fie guvernate, sub înalta sa supraveghere, cu rang de regate, primul de către fiul Pepin, apoi de nepotul Bernard, cel de al doilea de către fiul Ludovic. In Bavaria puterea supremă a fost delegată la unul sau doi oameni de încredere, care au acţionat în calitate de duci sau „prefecţi". Gasconia şi principatele lombarde din Italia de Sud şi-au păstrat ducii naţionali. Statul Sfântului Petru era guvernat de papa şi nu se prea ştie până la ce punct exista subordonare faţă de împărat. Existau teritorii care deţineau propria administraţie şi propria diplomaţie, iar pentru Lombardia, împăratul a întocmit capitulare speciale.

Diversele componente teritoriale ale imperiului franc se distingeau prin diferenţe profunde. Pentru a le supune voinţei personale şi unui număr de obligaţii uniforme, Carol le-a lăsat plăcerea instituţiilor particulare şi tradiţionale. Fiecare popor din imperiul franc şi-a conservat o parte din legile specifice, precum legea salică, legea repuară, legea burgundă, legile frizone, cele alamane, cele bavareze, cele lombarde etc. Multe dintre acele legi specifice cutumiare s-au consemnat în scris şi s-au revizuit din ordinul lui Carol. Tot el a acordat atenţie şi a dispus să fie culese şi transcrise cutumele, încă nescrise, ale tuturor popoarelor dominate.

A mers până acolo încât a recomandat fiilor săi, regi subordonaţi lui, să poarte la ocazii festive costumele specifice supuşilor. Proceda cu diplomaţie pentru a nu împinge mozaicul de populaţii supuse la revolte sau duşmănii mocnite.

Unitatea reală a ansamblului de teritorii era realizată parţial de religia comună, comunitate care nu era suficientă, ca şi în cazul imperiului musulman. Coeziunea mai era menţinută şi prin soliditatea cadrului

administrativ, identic sau analog în orice provincie şi mai ales conducerea politică fermă imprimată de împărat în toate colţurile imperiului.

Lăsând de o parte Gasconia şi Lombardia de Sud, unde se perpetuau tradiţiile de rezistenţă, în ciuda eforturilor depuse pentru o asimilare parţială şi lăsând deasemenea de o parte statul pontifical, unde inspectorii imperiali (*missi dominici*) se jenau să pătrundă şi să acţioneze fără acord, în restul imperiului funcţionarii franci intrau liber.

In teritorii poziţia principală revenea totdeauna comitelui, ca şi pe timpul merovingienilor. Instruit şi format la curtea regală, cu care lua contact cel puţin o dată pe an, în momentul „adunării generale", purtând corespondenţă cu împăratul, care putea să-l deplaseze sau să-l revoce după voie, el dirija, numai după metoda francă, toată administraţia de resort care-i fusese atribuită. Nu erau exceptate nici justiţia şi nici armata, căci comitele păstra, din timpurile primitive, rolul de comandant militar.

De la un capăt la altul al imperiului, multe sute de comiţi s-au substituit cu uşurinţă vechilor funcţionari din teritoriile cucerite. Unele ţinuturi germanice nordice, precum şi Lombardia, cunoşteau deja un sistem administrativ analog.

Alături de comite şi de adjuncţii săi, un alt auxiliar important al politicii france era episcopul, teoretic ales de poporul şi clerul din propria dioceză, dar practic ales de suveran. Suveranul a făcut din episcopii lui, veritabili agenţi ai autorităţii publice, cărora le conferea misiuni oficiale, îi convoca la curte sau la adunările generale, le adresa instrucţiuni, îi însărcina ca şi pe comiţi (conţi) să promulge ordonanţele, sau „capitularele" şi să supravegheze aplicarea lor.

Principalii adjuncţi ai comitelui erau vicecomiţii, sau viconţii, pe care-i propunea chiar el alegerii suveranului şi „vicarii", care administrau, sub ordinele sale, subdiviziuni ale comitatului. Prinţul franc era folosit şi ca inspector, împreună cu comiţii şi adesea cu abaţii marilor mănăstiri.

Pentru a asigura o mai strânsă coeziune a diverselor părţi ale imperiului, mai ales către sfârşitul domniei, Carol a organizat cu regularitate, în fiecare an, inspectarea provinciilor de către funcţionari de elită, delegaţi cu titlul de „trimişi ai suveranului" (*missi dominici*). Aceştia executau controlul administraţiei locale. Fiecare grup de *missi*, se compunea mai totdeauna dintr-un comite şi un ecleziast, care îşi împărţeau sarcinile după competenţe. Grupul de *missi* avea ca sarcină să parcurg cât mai mult din comitat pentru a se asigura de buna

funcţionare a serviciilor, precum şi de stricta aplicare a măsurilor din edictele împăratului, sau a regulilor canonice.

Trebuiau ascultate plângerile celor administraţi şi trebuiau anulate, sau reformulate judecăţile greşite şi deciziile arbitrare. Acele turnee ale grupurilor de *missi*, care s-au înmulţit pe măsură ce puterea imperială s-a consolidat, au ajuns, către anul 812, să se repete, în anumite provincii, până la de patru ori pe an. Ele nu s-au oprit la limitele ţinuturilor pe care împăratul le păstrase sub propria administrare. Regatele din Aquitania şi Lombardia au fost tratate, din acest punct de vedere, ca şi comitatele Burgundia sau Flandra.

In plus, copiii regali delegaţi la guvernarea acelor două regate, din Aquitania şi din Lombardia, nu deţineau decât o aparenţă de putere. Erau nevoiţi să se conformeze instrucţiunilor conducătorului suprem să facă să fie aplicate capitularele sale, să-i comunice problemele legate de cazurile grave, să se prezinte ca şi simplii funcţionari la adunările anuale pentru a da seamă de actele lor. Se poate spune că odraslele imperiale nu aveau libertate de acţiune în niciunul din domeniile politic, militar, sau financiar.

Pe tot conturul imperiului existau zone de frontieră, cu întindere considerabilă, care nu scăpau regimului administrativ normal şi care erau menţinute complet la discreţia suveranului. Deoarece contactul cu inamicul era permanent, ele erau considerate zone de ocupaţie militară, sau „mărci". Acestea erau mărcile : Bretania cu Vennes, Nantes şi Rennes, la marginea Bretaniei amoricane rămasă independentă; marca Spaniei, cu Gerona, Urgel şi Barcelona, în marginea Spaniei musulmane; marca de Friul, la limitele ţinuturilor bizantine; marca avară în Pannonia; marca sorabilor pe Sal; marca vandă(slavă) a Bohemiei; cea a Daniei dintre Elba şi Eider, în marginea ţinuturilor slave sau daneze; marca de est (inima viitoarei Austrii, respectiv Östereich). In fiecare dintre ele, toate puterile erau concentrate în mâinile comandantului trupelor de ocupaţie, care putea fi „comitele" (contele), sau „ducele" (adică generalul şef) mărcii, demnitari ce aveau ca misiune să asigure domnia păcii france până la frontieră.

Oricare ar fi fost statutul fiecărei regiuni, împăratului îi reveneau toate drepturile de hotărâre finală asupra tuturor problemelor. Din cel de al doisprezecelea an, fiecare bărbat al imperiului trebuia să se lege de suveran printr-un jurământ personal şi indisolubil de fidelitate.

Jurământul comporta angajamentul de a-l servi până la moarte, fără nici o restricţie. In jurământ era implicată nu numai supunerea faţă de împărat ci şi respectul faţă de biserică şi faţă de religia creştină. In vastul imperiu, cu elemente etnice atât de diverse, fidelitatea faţă de împărat ţinea loc de patriotism.

Contemporanii acordau o importanţă serioasă acelor jurăminte, astfel că în 786, după un complot, conjuraţii prinşi s-au apărat prin faptul că nu aveau depus un jurământ de fidelitate.

In fiecare an, la începutul verii, toţi supuşii deveniţi „fidelii" împăratului prin jurământ se reuneau în jurul său. Momentul se numea "adunarea generală", sau „pledoaria generală" (*placitum generale*). Intreg imperiul era obligat să se găsească acolo şi nimeni dintre notabili nu putea lipsi fără o motivaţie întemeiată. Grosul poporului venea în număr mic, sau nu venea deloc. Cum nici un an normal nu se scurgea fără un război şi cum imediat după adunare trupele intrau în campanie, contingentele care trebuiau să participe la expediţia proiectată se masau în apropierea rezidenţei imperiale, sau aşteptau pe notabilii chemaţi de suveran la deliberare, în proximitatea teatrului de operaţiuni.

Datorau serviciul militar toţi supuşii cu o anumită avere, iar cei ce nu posedau nici sclavi, nici pământ, aveau sarcina să se asocieze pentru a echipa pe unul dintre ei. Fiindcă sarcina materială legată de participarea la război era grea, nu toţi cei ce datorau serviciu militar erau chemaţi în fiecare an. Erau chemaţi numai o parte, de obicei cei din zonele vecine teritoriului unde trebuia să se desfăşoare ostilităţile.

Luptătorii se înarmau pe cheltuiala lor, trebuind să se îngrijească de haine şi arme pentru şase luni şi de cele necesare traiului pentru trei luni. Armatele carolingiene, nu s-au comparat niciodată, din punct de vedere numeric, cu cele romane, iar calitativ puneau probleme grave de neuniformitate în pregătire şi de lipsă de coeziune. Imperiul emblematic al începutului de ev mediu, cu toată imensa lui acoperire teritorială, dispunea de o forţă militară maximă de 35.000 de călăreţi şi aproximativ 100.000 de pedeştri.

Numeroasele războaie ale lui Carol cel Mare s-au aflat departe de măreţia celor din antichitate şi chiar de cele din ultimele decenii de existenţă ale Imperiului Roman de Apus. Atunci, pe vaste câmpuri de luptă şi de manevră, se înfruntau zeci şi sute de mii de războinici bine antrenaţi, riguros şi uniform echipaţi. Armatele străluceau prin disciplină,

rutină şi rezistenţă, parcurgeau spaţii imense, iar statul le asigura în întregime subzistenţa.

Poporul imperiului carolingian aştepta totdeauna să afle măsurile, adoptate de suveran şi de adunarea anuală, prin gura reprezentanţilor. Astel avea iluzia de a fi intrat în comunicaţie directă cu suveranul. Teoretic, într-o oarecare măsură, cu acea ocazie se puteau ridica în faţa împăratului problemele spinoase şi doleanţele supuşilor. Adunarea anuală constituia un moment unic în viaţa statului, moment în care locuitorii imperiului păreau cu adevărat a forma un singur popor ce înconjura un singur conducător.

Autoritatea personală a conducător era, în ultimă instanţă, resortul principal al statului. Intre el şi supuşi nu se interpuneau acele nenumărate „birouri" care s-au dovedit a fi plaga Imperiului Roman. Noul împărat guverna asistat de un număr restrâns de consilieri, de înalţi demnitari, de funcţionari, care dirijau, după vechile tradiţii france, atât serviciile casei dinastice cât şi pe cele publice. Patru funcţii ocupau primele locuri, sub cea a majordomului, încă de pe timpul merovingienilor. Funcţia de majordom a dispărut imediat după urcarea pe tron a lui Pepin cel Scurt. Fiind şi el majordom la începuturile carierei, cunoştea foarte bine avizat privind pericolul cel reprezenta acea funcţie pentru regalitate. Printre cei patru demnitari se găseau : ofiţerul ce conducea serviciul de la camera regelui (chambrier), veritabil intendent al palatului, ofiţerul ce conducea justiţia (senechal), sau maestrul de ceremonii, ofiţerul paharnic şi „mareşalul" sau „conetabilul", însărcinat cu serviciul grajdurilor imperiale.

Acei mari ofiţeri aveau sub ordinele lor, şambelani (demnitari însărcinaţi cu îngrijirea camerelor suveranului), bucătari, paharnici, rândaşi etc. Un „arhicapelan" dirija clerul de la curte, un „conte al palatului" dirija serviciile judiciare, un „arhicancelar" dirija serviciile de cancelarie etc. Toate serviciile erau reduse la acea simplă expresie, lăsând câmp liber iniţiativei suveranului, sau, mai bine zis, nu erau cu adevărat organizate, practicându-se soluţii aleatorii. Din simplismul eşafodajului de la curte şi din lipsa unor reguli clare în conducerea fiecărui domeniu de activitate, se desprinde imaginea clară a prăpastiei ce exista între noul imperiu „barbar" şi cel roman. Nici după trei secole societatea cea mai evoluată a lumii barbare nu a reuşit să atingă cele mai de jos trepte ale conducerii unui stat centralizat şi eficient. Odată cu dispariţia

unei personalităţi puternice şi autoritare, a unui dinast remarcabil, totul se ducea de râpă, statul şi serviciile sale se destrămau, cu efecte grave asupra evoluţiei pe calea culturii şi civilizaţiei.

Nu exista nici un domeniu în care iniţiativa şi personalitatea suveranului să nu se exercite direct. Dar cum, pentru lungi perioade acesta era concentrat asupra unor războaie, sau asupra unor interese diplomatice punctuale, restul vieţii statale rămânea într-o aşteptare păgubitoare de soluţii, aşteptare aducătoare de stagnare economică sau organizatorică. Despre problemele sociale dezastroase nici nu se putea pune problema în gândirea unui suveran barbar preocupat de viaţa armelor, de politică, sau a vicleniile diplomatice.

Carol nu numai că dirija toată viaţa temporală a statului, dar nu lăsa nimănui nici sarcina de a regla afacerile Bisericii. Intervenea ca stăpân în treburile episcopilor şi se implica în nominalizarea abaţilor, mai ales cu cât numărul mănăstirilor conferite laicilor creştea. Titularii sarcinilor ecleziastice importante nu erau, în fapt, aleşi decât cu autorizaţia sa. A mers chiar mai departe, supraveghind personal şi de aproape măsurile luate de episcopi în diocezele lor, trasându-le programe de acţiune, adresând invitaţia să se implice în diverse anchete privitoare la disciplina ecleziastică şi de practică a cultului, sau corijându-le deciziile care atingeau probleme teologice delicate. In corespondenţa sa cu prelaţii, aborda toate subiectele care se refereau la comput, la dogme, la liturghie, la celebrarea botezului. Nu lăsa niciodată altora satisfacţia de a avea ultimul cuvânt. Autoritatea lui Carol era prezentă peste tot, ordinele date erau nete şi nu admitea replici.

Nimeni, probabil, nu a fost capabil, până azi, să dea o definiţie noului imperiu, dar ceea ce nimeni nu ignoră, este că de la Ebru la Elba şi de la Marea Nordului la Marea Adriatică, în pofida divergenţelor de obiceiuri, de tradiţii naţionale şi de cutume juridice, care continuau să separe popoarele, voinţa împăratului s-a impus ca lege, peste tot şi pentru toţi.

Carol s-a proiectat în istoria evului mediu, drept o personalitate gigantică şi de răscruce, pentru întregul continent european, dar mai ales pentru lumea barbară de la nord de Alpi şi de la apus de Dunărea mijlocie. A fost destinul şi chemarea acestui rege franc, să realizeze, datorită conjuncturii şi aproape involuntar, potolirea vârtejului uman din apusul european, într-o epocă întunecată şi să deschidă ferestre de lumină

antică spre populaţiile pe care le-a condus efemer.

Conglomeratul de populaţii şi teritorii, care s-a numit imperiu, după anul 800, a reprezentat mai mult o dorinţă, un început, decât o realitate solidă, de durată. Faptul, în sine, nu diminuează calităţile şi rolul lui Carol în lumea lui, o lume brutală, fără prea multe reguli sociale, politice, etice, militare, cu artă şi justiţie primitivă, o lume care se apropiase de Imperiul Roman, dar pe care îl asfixiase din prea multă dragoste barbară.

Carol s-a ridicat cu ceva deasupra predecesorilor şi a contemporanilor, prin înţelegerea că nu ar fi putut construi nimic temeinic bazându-se pe calităţile supuşilor barbari şi fără a lua exemplu de la „Marele Căzut", de la civilizaţia romană. Sensibilitatea sa pentru cultura sudului antic, a „condamnat" popoarele barbare de dincolo de Alpi la dezvoltare spirituală şi materială.

Carol cel Mare s-a conturat ca produs al unui destin fericit. Pentru extinderea statului său efemer a beneficiat de condiţiile de discordie din rândurile inamicilor şi de popularea slabă a teritoriilor atacate. Cu toate că a avut o viaţă de războinic, nu a repurtat victorii răsunătoare, care să răzbată peste veacurile de istorie şi nici victorii cu caracter definitiv. Inamicii pe care i-a învins şi-au păstrat, în general, puterea de reacţie şi de aceea a trebuit să se mulţumească cu supuneri prin jurăminte, să accepte respectarea tradiţiilor şi organizarea unor diverse populaţii.

Deşi a dorit cu ardoare mărirea şi puterea împăraţilor bizantini contemporani, niciodată nu a putut să se compare cu împăraţii Romei, sau cu cei de pe Bosfor. Insăşi resursele sale, ale vistieriei sale, erau nesemnificative în raport cu cele ale bizantinilor. Curtea lui nu avea fastul, nu avea eticheta, nu avea eruditii bizantini, nu avea gustul pentru artă şi lumină al Orientului european.

Privirile noului împărat barbar spre lumea antică a fostului Imperiu Roman de Apus şi spre realităţile din Imperiul Bizantin, l-au îndreptat să aspire spre o civilizaţie greu de asimilat de către popoarele supuse lui. Exista un decalaj imens între dorinţa de cultură a lui Carol şi cea a vulgului grosier pe care era chemat să-l îndrume. Toate popoarele acelui ev întunecat, deşi nu l-au înţeles, i-au trecut amintirea în legendă, numindu-l „cel Mare", deşi aproape toate îi simţiseră pumnul greu strâns pe armă.

c.- Renaşterea civilizaţiei antice romane în Europa apuseană

Dacă imperiul proclamat la Crăciunul anului 800 n-a fost, aşa cum a încercat să-l prezinte curtea carolingiană, o „restaurare a Imperiului Roman" (*renovatio imperii romani*), în schimb Carol cel Mare a făcut tot ce a depins de el pentru a reînvia ceea ce era una dintre podoabele Imperiului Roman, cultul creaţiilor de spirit şi al artelor aplicate. Este curios să se constate că atât Occidentul creştin cât şi Orientul islamic s-au aplecat simultan asupra aceloraşi domenii ale culturii şi civilizaţiei. Noul împărat european s-a îndârjit, ca şi noul împărat musulman abbasid, să reanime strălucita civilizaţie antică, pe care popoarele lor barbare se grăbiseră să o distrugă.

Ceea ce s-a numit adesea „renaşterea carolingiană", s-a dovedit mai mult decât o simplă tentativă de reînviere a trecutului abolit. Fără îndoială primii lucrători, sau artişti, şi-au limitat ambiţiile la reproducerea, cu mai mult sau mai puţin succes, cu mai multă sau mai puţină experienţă, a operelor civilizaţiei greco-romane. Dar puţin câte puţin, prăpastia a fost trecută. Succesorii primilor meşteri au cutezat să facă paşi în plus şi ca într-o epocă asemănătoare din lumea musulmană, etapa traducerilor şi a compilaţiunilor a fost înlocuită de o etapă a unei ştiinţe originale şi mai profunde, de o etapă a gândirii mai libere şi a unei arte mai personale. Această evoluţie constituie de altfel o lege a tuturor „renaşterilor" care pregătesc căi pentru trepte noi de civilizaţie.

Primii carolingieni au găsit Gallia într-o stare de decadenţă intelectuală neliniştitoare. Şcolilor publice din epoca romană, dispărute de mult timp, le luaseră locul sărmane şcoli ecleziastice, destinate formării clerului, cler a cărui dezvoltare se împiedicase de crizele politice în care se scufundase de nenumărate ori regatul franc.

Din prima jumătate a sec.al 6-lea e.N, episcopul de Arles,

Cesarus, mustra, în Provence, pe marii negustori care nu ştiau nici să citească nici să scrie. Nu era de mirare. O sută cincizeci de ani mai târziu, lectura şi scrisul treceau în Gallia drept un lux chiar pentru clerici, lux pe care nici anumiţi episcopi nu puteau să şi-l permită. Ar părea superflu să se adăuge că toată grija pentru cultura generală dispăruse, că limba latină, rămasă singura limbă scrisă, era atinsă de o îngrozitoare stare de alterare, că o carte devenise un obiect de negăsit şi că rarele persoane care se aplecau asupra studiului îşi limitau ambiţiile, în general, la citirea Bibliei, sau la redactarea, fără prea mare probitate a unui formular sau a unui act oficial. In aceste condiţii spiritul artistic se rămânea şi el într-o stare de latenţă bolnăvicioasă. In Gallia, cele câteva manuscrise moştenite, din sec.al 7-lea e.N, atestă întinderea răului. Stângăcia miniaturistului nu avea egal decât în lipsa de experienţă a scribului care îl însărcinase cu decorarea muncii sale.

Din fericire, nu toate ţările apusene căzuseră atât de jos în acea epocă. In unele dintre ele civilizaţia antică a putut găsi un refugiu, cel puţin provizoriu, împotriva barbariei invadatoare.

Chiar în Italia antichitatea nu încetase de a fi prezentă în toate spiritele. Acolo pământul era acoperit de monumente, iar bibliotecile pline erau încă numeroase. In prima jumătate a sec.al 6-lea e.N, ostrogotul Theodoric avusese grijă ca tezaurele vechii lumi să nu cadă pradă uitării, sau acţiunilor de degradare voită. El însuşi s-a remarcat drept un mare constructor şi nu şi-a precupeţit ajutorul către cei care, ca Boetius sau Cassiodorus, s-au ocupat să restituie lumii creştine o cultură, epurată fără îndoială şi adaptată exigenţelor credinţei celei noi, reţinând totuşi cadrele generale ale culturii antice, metodele de învăţământ şi rezultatele esenţiale. Beneficiul acelor eforturi s-ar fi dovedit superior dacă ulterior nişte spirite profund religioase, dar obtuze, precum papa Gregorius cel Mare, alarmate de a vedea clerul prinzând gust pentru lectura autorilor antici păgâni, nu s-ar fi pronunţat împotriva acelor scrieri. Cu toate acestea, pământul clasic al Italiei, în ciuda opoziţiei clericilor fără orizont, a continuat să respire parfumul îmbătător al literaturii profane a anticilor. Chiar lombarzii s-au lăsat influenţaţi puternic. La mijlocul sec.al 8-lea e.N, regii şi ducii lor s-au comportat ca nişte mecenaţi, dorind să se înconjoare de scriitori ca ilustrul Paulus Diaconul, un lombard şi el, crescut de gramaticianul Flavianus, ale cărui lecţii le-a urmat la

curtea de la Pavia. Paulus Diacnul a apărut posterităţii ca hrănit din literatura antică.

Şi în Spania, o parte a culturii clasice a fost salvată de la dezastru. Din sec.al 6-lea e.N, Biserica, devenită rapid puternică, s-a preocupat de a crea un nou învăţământ, capabil să se substituie celui din vechile şcoli ale Imperiului Roman. Dar, în pofida dispreţului faţă de textele profane, Biserica nu a putut face abstracţie de operele antice păgâne. Ilustrul Isiodorus, unul dintre învăţaţii remarcabili din Spania, a devenit, după treizeci şi cinci de ani, gloria scaunului episcopal din Sevilla (600-636). Evul mediu i-a datorat acestuia prima mare enciclopedie, în care ştiinţa antică era condensată pentru creştini şi pusă în serviciul credinţei lor. Opera al cărei succes a fost prestigios, deconcertează azi prin mediocritatea ei dezolantă, dar a avut meritul de a fi o tentativă disperată de a reţine pentru viitor unele rămăşiţe a culturii păgâne, cultură care până la noi evluţii nu putea fi înlocuită cu nimic.

Anarhia politică şi apoi invazia musulmană, nu a permis Spaniei să păstreze rolul de iniţiatoare culturală, care părea a-i fi fost asigurat la mijlocul sec.al 7-lea e.N. In afara fostelor hotare romane, cultura antică găsise totuşi în acea epocă un adăpost mai bine apărat într-un colţ din nordul Europei Occidentale. Este vorba de creştinii din Irlanda, de acei „scoţi" de care s-a mai vorbit, caracterizaţi printr-o pietate ardentă. La aceia sentimentul religios s-a dublat cu nevoia insaţiabilă de a prelua şi de a înţelege. Cum nici o invazie barbară nu venise, încă, până atunci, să turbure viaţa paşnică a mănăstirilor irlandeze, tradiţiile intelectuale ale primelor secole au putut fi menţinute pe această insulă mai bine ca oriunde. Siguri de credinţa lor, irlandezii s-au devotat cu mai puţine rezerve decât creştinii de pe continent, nu numai unor studii ştiinţifice cărora romanii le rezervaseră un loc în programele lor, dar şi farmecului literaturii latine. Ei se delectau cu lectura lui Vergilius, sau Ovidius şi nu se temeau să facă versuri după modelul scriitorilor păgâni. Prin această preocupare s-au latinizat minunat, cu toate că limba lor maternă nu avea nici un raport cu latina.

Latinizarea lor spectaculoasă a înlesnit călugărilor irlandezi perfecta lecturare şi comentare a textelor sacre. Prin ei vechiul învăţământ roman, care avea avantajul de a forma un ciclu de studii bine ordonate, a putut fi conservat aproape pur, cu o singură adăugire

capitală, teologia. Aceasta încorona şi da motivaţie la şapte ramuri ştiinţifice, respectiv celor şapte „arte liberale" între care romanii repartizaseră studiile: gramatica, retorica şi dialectica (sau *trivium*), aritmetica, astronomia, ştiinţa muzicală şi geometria (sau *quadrivium*).

Deveniţi misionari, clericii irlandezi au dus peste tot gustul, sau mai bine zis, nevoia de cultură clasică. Dar, în timp ce pe continent, ştiinţa lor a rămas cuprinsă în limitele câtorva mănăstiri solitare, ca cea de la Bobbio din Italia de Nord, difuzarea ei s-a lărgit rapid în Scoţia şi Anglia, unde convertirea şi organizarea ecleziastică li s-a datorat în cea mai mare parte. Prin opera lor au putut fasona clerul insulei britanice după imaginea lor. Inainte de sfârşitul sec.al 7-lea e.N, marile şcoli anglo–saxone s-au găsit în măsură să suporte avantajos comparaţia cu prototipurile irlandeze, asemănător şcolii de la Canterbury, din regatul Kent, a celei de la Malmesbury, din regatul Wessex, sau a celei de la Jarrow, în Northumberland. In toate acele şcoli cultura clasică a reînflorit în beneficiul întregii Anglii destul de puţin romanizate pe timpul ocupaţiei imperiale şi bântuită de triburile barbare locale, amestecate cu ale anglo–saxonilor mai nou sosiţi. Reînflorirea culturii clasice s-a realizat după cele mai pure tradiţii islandeze.

Acele şcoli au produs, la rândul lor, noi maeştrii, precum Aldhelm (staţionat între 675 şi 705 la Malmesbury), Prudantius, Sedulius şi Fortunatus. Dar nici unul din maeştrii insulei britanice n-a egalat gloria ilustrului Bed, acela pe care savanţii epocii carolingiene l-au supranumit din recunoştinţă „Venerabilul" şi graţie căruia şcoala de la Jarrow a reuşit să devină, necontestat, la începutul sec.al 8-lea e.N, prima şcoală a lumii europene. Alături de el s-au lărgit limitele curiozităţii, s-a voit a se cunoaşte totul şi a şti totul. S-a aruncat cu o pasiune singulară în studierea cărţilor capitale ale antichităţii latine, păgâne, sau creştine, iar discipolii săi, colindând lumea şi comportându-se ca nişte detectivi, au reuşit să procure manuscrise, cu răbdare şi abilitate.

Opera imensă a lui Bed, operă care atinge toate subiectele, de la rudimentele gramaticii şi de la metricul latin, până la exegeza cărţilor sfinte, sau până la istoria ecleziastică, fără a excepta nici ştiinţele naturale, nici astronomia şi nici computul, probează până la ce punct din cultura antică se ajunsese în Anglia, ca şi în Irlanda. Punând posesiune pe spirite, cultura a trezit şi gustul artistic. Vechile biserici de lemn au început a fi

înlocuite cu frumoase biserici „după moda romană", întocmite din piatră tăiată şi decorate cu picturi, cuvitralii şi probabil cu mozaicuri, biserici care imitau pe cele admirate de clericii irlandezi şi anglo–saxoni cu ocazia turneelor în Italia.

Acea „pre-renaştere" irlandeză şi anglo–saxonă n-a fost numai vestitoarea „renaşterii carolingiene", ci a pregătit-o în mod direct. Momentul în care ştiinţa lui Bed învăluia Anglia, a corespuns cu cel în care misionarii anglo–saxoni şi-au început opera de evanghelizare pe continent.

Asemănător cu monahii irlandezi de odinioară, cu care nu încetaseră de a avea contact, cei anglo-saxoni au dus cu ei în ţările de pe continent spiritul şi ştiinţa lor. Sfântul Bonifacius, reformatorul Bisericii france, nu a activat numai un apostol al credinţei creştine, s-a afirmat, totodată, ca literat. După exemplul lui Aldhelm, s-a delectat mult timp cu lecturarea poeţilor păgâni şi a încercat să compună versuri în care abundă reminiscenţele lui Vergilius şi ale lui Ovidius. Nu s-a gândit niciodată să repudieze acea primă instruire, căreia îi datora cunoaşterea perfectă a limbii latine. Reforma morală a clerului a constituit pentru el un corolar indispensabil propriei reforme intelectuale.

Ideile Sfântului Bonifacius au început să se răspândească în statul franc cu destulă greutate. Mulţi prelaţi şi chiar regele, s-au preocupat de a aduna manuscrisele antice şi de a le aduce din Italia. Atunci când Carol cel Mare a urmat tatălui său, acţiunea prinsese elan. Principalele surse ale ştiinţei veneau atât în Italia, cât şi, mai ales, din Insula britanică şi din Irlanda, unde nu încetaseră să câştige admiratori zeloşi. Cultura antică era aproape să recucerească în Europa creştină terenul pierdut de foarte mulţi ani. Nu lipsea, pentru a i se asigura triumful, decât o voinţă energică, capabilă să coordoneze eforturile dispersate. Această voinţă urma a fi întâlnită în persoana marelui împărat franc.

Din capul locului, programul lui Carol cel Mare nu a diferit de cel al Sfântului Bonifacius. Tânărul rege şi viitorul împărat a luat în propriile mâini cauza reformei intelectuale, deoarece vedea în aceasta o condiţie esenţială pentru reforma clerului. De la începutul implicării sale, Carol a dus un război fără cruţare împotriva ignoranţei preoţilor. Nu putea admite, printr-un capitular din anul 769, ca ignoranţii să facă cunoscută şi să predice legea lui Dumnezeu. Prin gura inculţilor nu se

puteau face cunoscute „misterele Sfintei Scripturi". Cunoaşterea la perfecţie a limbii latine constituia o condiţie de prim ordin. Pornind de la aceste convingeri, Carol a pretins de la început o organizare severă a studiilor în regatul său. Sub patronajul său, au luat naştere şcoli elementare, sau parohiale şi şcoli superioare pe lângă catedrale, sau abaţiale, pentru formarea viitorilor preoţi. De aceea, în opera de reformare şi de educare s-a folosit de anglo-saxoni. Foarte repede a dorit să-şi asigure concursul acelora, mai mult ca în trecut. Dintre toţi misionarii străini, Alcuin a devenit colaboratorul principal al regelui, pentru opera de culturalizare. Pe parcurs a urcat la rangul de consilier imperial pentru toate situaţiile şi un interpret fidel al dorinţelor suveranului, dorinţe care nu erau exprimate totdeauna clar şi bine conturat.

Alcuin, fost discipol al lui Bed, devenise deja un maestru reputat al marii şcoli episcopale din York, atunci când, în 785, Carol a reuşit să-l atragă lângă sine. Cu Alcuin şi cu elevii ce l-au urmat de la York, au sosit materiile de predare şi metodele de învăţământ ce s-au impus decisiv în regatul franc. Clerul din Gallia, din Germania şi bineînţeles, din alte părţi ale imperiului, a acceptat ca bază a întregii ştiinţe, ciclul de şapte „arte liberale" romane, adaptat nevoilor culturii creştine şi completat, după exemplul insulei britanice, cu studiul teologiei şi al textelor sacre.

La fel ca în Anglia, gramatica s-a studiat cu o atenţie specială, de la cunoştinţele rudimentare până la nivelul cel mai complet şi mai rafinat. Gramatica de atunci, care provenea de la învăţaţi ca Donatus, Priscianus şi Isidorus din Sevilla, era înainte de toate o iniţiere în lectura poeţilor şi a prozatorilor epocii clasice, care erau comentaţi şi copiaţi fără răgaz. Numărul celor care o studiau a crescut cu fiecare zi datorită împrumuturilor făcute de la bibliotecile engleze sau italiene, dar şi datorită copiilor pe care Alcuin a dispus a se realiza de către scribi formaţi de el, după modelul frumoaselor manuscrise ieşite din mâinile compatrioţilor săi.

Acea umilă muncă de copiere deţinea un mare loc în viaţa omului studios din acele timpuri. Având în vedere raritatea cărţilor, transcrierea cu atenţie şi, pe cât posibil, cu eleganţă, era considerată ca o sarcină sacră, de care fiecare aspira să se arate demn. Prin acea muncă grea, prin acea nobilă emulaţie, o mulţime de opere latine antice au avut şansa să parvină până în timpurile moderne.

Transcrierea, studiul literar şi imitarea operelor clasice, au uşurat, sub numele de retorică, ucenicia în regulile „artei de a vorbi şi de a scrie", după modelul lui Cicero şi Quintilianus, sau sub formulele epistolare ale lui Cassiodorus, ministrul ostrogotului Theodoric cel Mare. Dialectica abordată ulterior, care corespundea noţiunii actuale de logică, punea pe cursant în faţa teoriilor aristotelice, cel puţin în faţa acelora ce puteau fi cunoscute după traducerea şi comentariile redactate pe timpul domniei lui Theodoric. Traducerile şi comentariile le realizase învăţatul curtean Boetius în conformitate cu vederile ortodoxe ale filozofiei neoplatonicianului Porphyrus.

Boetius era, în plus, ghidul principal pentru studiul aritmeticii şi al teoriei muzicale, ambele considerate indispensabile viitorului cler, prima pentru problemele legate de calculul datei Paştelui şi în general de al celorlalte sărbători mobile din calendarul creştin, cea de a doua pentru slujbe şi ritualuri.

Astronomia al cărui interes practic părea scăzut, era destul de mediocru studiată după Martianus Capella. Ceea ce se numeşte geometrie era mai curând cosmografie şi geografie, pentru care cărţile lui Pliniu cel Bătrân, ale lui Solinus şi ale lui Isidorus din Sevilla erau larg exploatate.

Cu toate că înţelepciunea divină constituia scopul final al spiritului celor destinaţi vieţii religioase, ştiinţa antică s-a aflat totdeauna nu numai la loc de onoare, dar a fost şi considerată drept fundamentul de nezdruncinat al adevăratei culturi. Cele şapte „arte liberale" au redevenit „cele şapte coloane" pe care se sprijinea edificiul „ştiinţei perfecte". Marea noutate a reformei culturale şi de învăţământ realizate atunci în imperiul carolingian, a constituit-o faptul că nu s-a limitat numai la cler. Neseparând guvernarea politică de guvernarea conştiinţelor, Carol cel Mare a trebuit să aplice raţionamentul în virtutea căruia un cler fără instrucţiune părea dinainte descalificat. Raţionamentul l-a aplicat şi persoanei sale şi celor care îl înconjurau pentru conducerea statului. Este cert, pe de altă parte, că expediţiile din Italia i-au relevat o lume populată încă cu suverani antici, l-au pus în relaţii cu unii din literaţii care erau ornamentul micilor curţi lombarde, l-au incitat de a nu se opri din acel drum luminat şi de a activa pentru difuzarea printre laici, a principalelor rezultate ale civilizaţiei latine regăsite.

Foarte repede, după instrucţiunile deschiderii şcolilor pentru formarea clericilor, el a elaborat altele, nu mai puţin presante, vizând instituirea de cursuri elementare destinate unei clientele mai largi, chiar poporului, căruia dorea să-i dea cel puţin elemente de instrucţiune religioasă. S-a preocupat deosebit să beneficieze personal de progresele învăţământului acordat viitorilor clerici, dar să instruiască şi pe tinerii de la curte prin ceea ce s-a numit „şcoala palatului". Dorea să-i formeze spre beneficiul statului.

In şcoala palatului s-a trecut curând la o formă superioară de învăţământ organizată de Alcuin. Cei în vârstă, cu suveranul în frunte, au dat exemplu. Nu s-au putut eschiva să înceapă sau să reînceapă studiul, după circumstanţe. La majoritatea a existat dorinţa şi ambiţia de a recâştiga anii pierduţi în ignoranţă. Probabil era minunat să se vadă cu ce nobilă emulaţie se urmau cursurile. Intr-un pasaj faimos, Eginhard îl prezenta pe Carol cel Mare punându-şi tăbliţele sub pernele patului pentru a putea exersa în orele de răgaz. Chiar corespondenţa împăratului cu Alcuin atestă zelul extraordinar şi atracţia pe care o arăta Carol studiului autorilor buni, sau problemelor elementare de aritmetică propuse de maestru, spre rezolvare.

Palatul suveranului a devenit astfel adevăratul centru intelectual al imperiului. Toţi, laici sau ecleziaşti, au ciupit ceva din cultura literară. Ascultau discursuri sau conferinţe cu subiecte gramaticale, ştiinţifice, filozofice şi se distrau imaginând, sau rezolvând şarade, enigme în versuri. Făceau întreceri de spirit, dar vegheau totdeauna ca nimic să nu se abată de la eleganţă şi de la demnitatea unor puri umanişti. Desigur că astăzi acele întreceri de spirit ar părea puerile, dar au reprezentat un indiciu de remarcabilă trezire a inteligenţelor şi o surprinzătoare difuzie a culturii clasice într-un mediu în care de secole ignoranţa părea să se fi înrădăcinat definitiv.

Nu era de aşteptat ca în imperiul franc să apară, din prima fază a acelei renaşteri intelectuale, opere cu o puternică originalitate. Nici maeştrii, nici elevii nu erau capabili, încă, de aşa ceva. Alcuin nu reprezenta decât un spirit de calitate, clar, studios, cultivat, nelipsit de un grad de malițiozitate şi care ştia bine să asimileze teoriile semenilor, un profesor de talent, care compunea manuale pentru învăţământ, dar care nu avea nici o înclinaţie de gânditor filozofic, sau de artist.

Versurile lui Paulus Diaconul, unul dintre literaţii lombarzi, reţinut câţiva ani la curtea lui Carol, era un scriitor delicat care se distingea printr-un frumos sentiment poetic. Lucrările lui istorice şi mai ales *Istoria lombarzilor* aveau limpezime, fără a li se recunoaşte merite superioare. Theodulf, un spaniol pe care Carol cel Mare l-a făcut episcop de Orleans, apare în versurile sale drept un discipol, mai mult sau mai puţin, corect al lui Ovidiu, Prudentius, sau al lui Fortunatus.

Modoin şi Angilbert, care erau supranumiţi un „Ovidiu", respectiv un „Homer" ai palatului din Aix-la-Chapelle, versificau, precum şcolarii, cu ajutorul dicţionarului şi păreau a-şi limita ambiţiile în a insera, în poemele lor, cât mai multe emistihuri prelevate din poeţii reputaţi. Nu s-a găsit la nici unul un mărunt spirit inventiv. Forma era împrumutată din antichitate, iar fondul se prezenta ca o transpunere a operelor clasice.

Angilbert a descris în versurile sale construirea capitalei Aix-la-Chapelle, inspirându-se din acea parte din Eneida care aminteşte de construirea Cartaginei. Unul dintre elogiile adresate împăratului nu s-a asemănat până la imitare cu cel de al optulea elogiu al lui Vergilius.

La prozatori s-a întâlnit aceeaşi dorinţă de a urma, cât de aproape posibil, modelele latine. Exemplul unuia dintre cei mai buni dintre ei, celebrul Eginhard, este caracteristic. Când, la moartea lui Carol cel Mare, a luat pana pentru a scrie panegiricul defunctului, el nu a putut decât să urmărească, adesea cu termeni identici, *Viaţa lui Augustus* de Suetonius. Recurgerea la operele clasice reprezintă mai puţin o dovadă a neputinţei creative, ci mai mult rezultatul unui efort susţinut şi meritoriu de împotrivire împotriva alterării limbii şi gândirii latine, un efort de reînnodare cu tradiţia. De aici respectul aproape superstiţios pentru tot ce era, sau putea fi crezut antic. Tendinţa de ataşare, mai mult de formă decât de fond, a caracterizat un mare număr de scriitori ai acelui timp, scriitori care prezentau într-o limbă mai pură şi mai elegantă, anumite opere istorice transmise de generaţiile precedente.

Aceleaşi caracteristici s-au regăsit în domeniul propriu-zis al artei. Imitarea a tot ce semăna antic constituia marea regulă şi nu se ezita în realizarea unor copieri complete, în folosirea bucăţilor de monumente vechi, aşa cum în versuri sau în proză se utilizau frânturi din literatura clasică.

Astfel, pentru a decora capela palatină de la Aix-la-Chapelle,

construită după modelul bisericii San Vitale de la Ravenna, adică după modelul unui edificiu din sec.al 6-lea e.N, Carol cel Mare nu a ezitat să ceară să i se expedieze, din Italia, coloane, diverse elemente decorative de marmură şi mozaicuri.

Asemănător, în pictura lor, miniaturiştii vremii se străduiau să reproducă unele din motivele ornamentale tipice epocii romane.

Gustul nu a fost totdeauna prea sigur. Se preluau, cel mai adesea, ca etaloane de frumuseţe clasică, produsele unei arte decadente. Modelele s-au extras, cu predilecţie, de la Ravenna, nu de la Roma, aşa cum asemănător Boetius, Cassiodorus, Prudentius sau Fortunatus au fost preferaţi adeseori altor autori mai puri. Dar în timp ce prin cei enumeraţi s-a reînnodat legătura cu şirul scriitorilor antici, arta clasică, graţie celei din Ravenna, şi-a făcut reintrarea în lumea francă.

Ambianţa lumii specifice de la Ravenna a plăcut mai mult regelui şi împăratului barbar. Acolo gustul său a găsit atât arta bizantină aproape contemporană, precum şi aplicarea ei strălucitoare în locaşurile de cult creştin. Pe această cale arta, în particular şi cultura, pe plan mai cuprinzător, precum şi civilizaţia antică, în general, au pătruns mai uşor în inima celui ce simţea nevoia să-şi depăşească condiţia. Cugetul lui religios s-a adaptat mai uşor pe calea Ravennei, atât de bogată în mărturii creştine înrădăcinate în genialitatea artistică antică, cât şi în învăţături de tranziţie, de la luciditatea antică până la obscurantismul creştin încă necernut de minţi raţionale.

In istoria intelectuală a sec.al 9-lea e.N, epoca lui Carol cel Mare este aceea a unui entuziasm juvenil. După el a venit epoca reflexiei şi a replierii spre sine însuşi.

Nu trebuie considerat că după Carol a secat curiozitatea şi nici că lumea înconjurătoasre a încetat a-şi aduce aportul de noi cunoştinţe. Incursiunile scandinave din insula britanică şi mai ales din Irlanda, au avut drept consecinţă, aproape de mijlocul sec.al 9-lea e.N, de a provoca afluxul, în imperiul franc, a unei mulţimi de călugări „scoţi" goniţi din abaţiile lor. Ei au ajuns în Franţa încărcaţi cu preţioasele lor manuscrise şi cu sufletul plin de ştiinţă, de o ştiinţă care urma a fi singura lor cale de a-şi câştiga existenţa. Exodul a adus în imperiul franc personaje clericale de marcă, precum Sedulius Scoţianul, sau Jean „Erigenul" (altă dată numit Irlandezul, sau Scoţianul) şi, de asemenea, un surplus apreciabil

de cărţi necunoscute.

De altfel, în fapt, a fost vorba mai mult de achiziţionarea unor elemente umane noi, caracterizate printr-un gust mai sigur, printr-o metodă mai fermă şi adeseori printr-o mai mare maturitate de spirit, elemente dintre care s-au desprins gânditorii, scriitorii şi artiştii epocii ce urma să vină.

Se sfârşiseră asalturile spiritului cu care se obişnuise nu de mult curtea bătrânului împărat. In palatele succesorilor săi răgazurile vieţii politice erau umplute cu ocupaţii mai înalte. Enigmele a căror dezlegare se cerceta, atingeau de obicei cele mai grave problemele care ar fi putut turmenta conştiinţele.

Sub Carol cel Mare curiozitatea laicilor fusese deja determinată a se apleca asupra chestiunilor de ordin filozofic şi religios. La curte se puteau auzi, de exemplu, discuţii foarte serioase despre existenţa concretă, sau despre nonexistenţa tenebrelor. Teologia propriu-zisă a rămas totdeauna problema Bisericii. Nici măcar şeful statului, nu trebuia să o hărţuiască. După Carol însă preocupările de ordin religios au trecut pe primul plan. Suveranii următori, Ludovic cel Pios, Carol cel Pleşuv şi Lothar, s-au hrănit, în principal, cu lecturi religioase.

Marele maestru de după Alcuin, discipolul său Raban Maur, şi-a orientat învăţământul şi activitatea intelectuală către problemele teologice, transformând literatura şi ştiinţele profane în nişte umile servitoare ale ştiinţei sacre. Poeziile pe care le-a compus au avut, de preferinţă, tentă religioasă, iar cei mai mulţi dintre rivali au procedat la fel. Versurile lor au căpătat cu fiecare zi o turnură religioasă şi cu totul morală din punct de vedere al îngustimii de gândire ecleziastice.

Au existat şi poeţi, numeric în creştere, precum Sedulius Scoţianul, sau Walahfrid Strabon, mari maeştri ai scrisului, care s-au distins printr-o atitudine mai liberă decât a înaintaşilor. S-au remarcat prin originalitatea subiectelor şi prin inovaţii fericite ale formei. In producţia literară de la jumătatea sec.al 9-lea e.N, care a urmat morţii lui Carol cel Mare, s-a remarcat drept simptomatică scăderea numerică a creaţiei poetice şi creşterea fără încetare în importanţă a operelor în proză, opere istorice şi biografice, manuale de învăţământ şi de morală. Printre ultimele se poate enumera curiosul *Rezumat de sfaturi ale unei mame către fiul ei*, scris în 841 de către Dhuoda, soţia ducelui de

Septimania (sau provincia romană Gallia Nebonensis), precum şi unele tratate de circumstanţă ce atingeau probleme de drept public, ca cele ale lui Agobard, arhiepiscop de Lyon, ale lui Hincmar, arhiepiscop de Reims, sau ale lui Ionas, episcop de Orleans. Ieşeau la lumină lucrări asupra organizării statului, sau asupra raporturilor dintre diverse puteri, pamflete, opere polemice, adesea pline de pasiune sau de violenţă, dar care relevau totdeauna autori cu gândire puternică şi obişnuiţi cu manipularea ideilor, mai ales a ideilr religioase, cum era natural. Autorii acelor vremuri, încă întunecate, aparţineau în marea lor parte Bisericii.

Scrierile strict teologice au deţinut un loc considerabil în producţia literară., dar suflul renaşterii carolingiene le-a animat cu un spirit nou, nelăsându-le să cadă în cel mai negru habotnicism. Călindu-se prin citirea tratatelor aristotelice şi neoplatoniciene, lăsându-se cuprinşi de farmecul Sfântului Augustinus, obişnuindu-se cu libera discutare şi gustare a ştiinţei profane, gânditorii cei mai tradiţionalişti ai sec.al 9-lea e.N, au descoperit deschizându-se în faţa lor orizonturi necunoscute, iar problemele teologice şi-au lărgit subit aria, până la punctul de a deveni probleme filozofice. Cu o ardoare plină de riscuri pentru credinţa lor, Gottschalk sau Jean Erigenul au răscolit chestiunea angoasantă a predestinării şi a liberului arbitru. In discuţiile care s-au angajat pe acest subiect, la mijlocul sec.al 9-lea e.N, toate spiritele superioare ale imperiului franc de atunci, precum Loup de Ferrieres, Ratramn de Corbie, arhiepiscopul Hincmar, fără a excepta pe suveran, au considerat că acea cauză agitată, depăşea cu mult cadrul simplei teologii şi punea în jocul incertitudinii credinţa însăşi.

Rezultă că deschiderea orizonturilor spre cultura şi civilizaţia antică, iniţiată providenţial şi inconştient de către Carol cel Mare ar fi putut declanşa revanşa împotriva credinţei creştine care slăbise şi predase pe tavă barbarilor cultura antică. Dogmatica creştină nu putea face faţă raţionalismului, aşa că a urmat o prigonire a culturii antice subversive, de către obscurantismul ecleziastic al următoarelor secole. Biserica, prin aportul lui Carol cel Mare, deschisese o „cutie a Pandorei". Inchiderea rapidă a capacului acelei cutii nu a împiedicat totuşi să fie scăpate idei strălucite şi întrebări stânjenitoare pentru clerici.

Biserica s-a ridicat numai până la o treaptă foarte joasă ale culturii antice. Treptele superioare ale acelei culturi şi civilizaţii au

deranjat-o profund, făcând-o să încerce cu obstinaţie, ură şi disperare să le distrugă. Lumea însă a avut timpul să le descopere şi să se agaţe de ele pentru o altă eră a dezvoltării sale, eră a depăşirii obscurantismului şi al minciunii unor teologi răuvoitori, eră a libertăţii cugetului uman.

Prin contactul cu cultura antică, inteligenţa oamenilor acelor timpuri a ieşit înviorată, iar rezultatele ar fi cunoscut o expansiune formidabilă dacă între barbari şi acea cultură nu s-ar fi interpus tagma clericală, majoritar semidoctă, infestată de viclenie şi de dorinţă de putere.

Gândirea, ştrangulată timp de secole, s-a trezit pe timpul lui Carol cel Mare, regăsindu-şi o parte din agilitate, iar limba a câştigat ceva supleţe şi eleganţă din epoca clasică. Talentul artiştilor a găsit şi el temeiuri de urmat. Alături de aporturile civilizaţiei şi culturii antice, omul barbar a putut să-şi dezvolte gândirea, să o facă mai spontană, mai sinceră. Un obstacol greu de trecut l-a constituit prea rapida închistare a lumii clericale, care a simţit că-i fuge pământul de sub picioare şi a pornit „cruciada" învăluirii minţilor simple cu dogme seci, reci şi păguboase, la cruciada menţinerii în ignoranţă a popoarelor tinere barbare. De aceea nu poate părea curios că „Renaşterea" a salvat omenirea pornind tot din lumea „bătrână", unde lupta Bisericii pentru triumful ignoranţei nu a reuşit pe deplin. Europa şi umanitatea, datorează mult „renaşterii carolingiene" de la trecerea dintre sec.8-9 e.N. Rezultatele acelui supereveniment cultural s-ar fi afirmat mult mai impulsiv dacă n-ar fi existat obstacolul clerical şi cel al atmosferei istorice nesigure şi mult prea convulsionată de războaie sângeroase şi de noi avalanşe invadatoare barbare.

Pentru a potenţa fructele încă destul de savuroase ale culturii sec.al 9-lea e.N, nu a lipsit literaturii şi artei decât o perioadă de pace, de prosperitate, cu suverani puternici şi cu un cler supus, ca cel de pe malul Bosforului. Din păcate, imperiul fondat de Carol cel Mare n-a avut decât o durată efemeră, iar în degringolada politică a sec.al 9-lea e.N nu a lipsit decât puţin pentru ca civilizaţia renăscută timid să se nu scufunde din nou. Probabil că acel mare împărat barbar, Carol, ar fi trebuit să intuiască la timp că mai importantă se profila, în lumina viitorului, tăria şi coeziunea imperiului său decât crearea şi întărirea imperiului clerical, care i-a supravieţuit.

Imperiul lui Carol cel Mare a sucombat la mai puţin de trei

decenii după moartea sa, prin tratatul de la Verdun, din 843, când a fost împăţit între nepoţii săi. Atunci lui Lotar i-a revenit titlul imperial şi cel de rege al Italiei şi partea central sudică a fostului imperiu. Ludovic Germanicul a luat regiunile de răsărit (Germania), iar Carol cel Pleşuv pe cele de apus (Franţa). Actul de la Verdun nu a reprezentat numai actul de deces al imperiului carolingian ci şi actul de naştere al unor state moderne, al unei Europe noi. El a angajat viitorul într-un mod decisiv, prefigurând trei mari state ale continentului, Franţa, Germania şi Italia. Totodată tratatul celor trei fii ai lui Ludovic cel Pios a avut şi rolul nefast de a se afla la originea majorităţii conflictelor care au însângerat timp de peste un mileniu ţările occidentale. Regatul lui Lotar, care a cuprins zone mixte romanice şi germanice, a ajutat la diversificarea mai marcantă dintre teritoriile france şi germanice, cuprinzând, în acelaşi timp regiuni contestate şi revendicate de celelalte două state mari.

In fapt, prin destrămarea primului imperiu barbar din Europa s-a jucat soarta creştinătăţii occidentale. Pentru viitorul ei şi al civilizaţiei europene s-a profitat ca un moment astral. Destrămarea s-a produs tocmai când pericolul barbar redevenea ameninţător prin alte două valuri de seminţii sălbatice, unul nordic, cel al vichingilor şi unul răsăritean, cel al ungro–finicilor maghiari.

d.- Naşterea imperiului bulgar

In timp ce nord–vestul Europei devenise prada scandinavilor, sud–estul era teatrul mai bulversării etnice şi politice de o importanţă capitală. Populaţia bulgară pe care am prezentat-o pornită din stepele de sud ale Rusiei de astăzi, a avansat până la Dunăre, atingând în final pantele meridionale ale Munţilor Balcani. Ea a reuşit într-un secol de eforturi să-şi asigure o situaţie preponderentă în toată regiunea balcanică, să supună de bună voie, sau prin forţă, elementele slave dispersate. Concomitent cu fenomenul de cucerire şi de ocupare, bulgarii s-au slavizat, preluând limba şi obiceiurile populaţiei supuse, superioară numeric.

Bulgarii slavizaţi sau pe cale de a-şi încheia slavizarea, au fondat un imperiu mare, imperiu care a sfârşit prin a îngloba părţi majore din Macedonia, Albania şi din ţinuturile sârbe, ajungând până la Marea Adriatică, sau până la Thessalonic şi înfigând avanposturi până în Thessalia, sau Epir. Peninsula Balcanică, care de aproape două secole se umpluse de slavi, s-a reformat brusc, pentru a închega un bloc bulgaro–slav pe care istoria nu-l va pierde din vedere.

O transformare aşa de completă a Peninsulei Balcanice putea rămâne inexplicabilă dacă n-ar fi coincis cu una din perioadele cele mai sumbre pe care le-a traversat vreodată Imperiul Bizantin, perioadă ce a coincis şi cu domnia lui Carol cel Mare şi deci cu fondarea imperiului barbar occidental.

Bulgarii au fost reţinuţi cu greu chiar în sec.al 7-lea, pe timpul când puterea imperială bizantină era aproape intactă. Ei ar fi beneficiat în sec.al 8-lea e.N de circumstanţe excepţional de favorabile şi pare de neînţeles cum de au aşteptat până la începutul sec.al 9-lea e.N pentru a se dezlănţui. Inerţia s-a datorat unor serioase dificultăţi de natură internă, cărora au fost nevoiţi să le facă faţă suveranii lor.

Lucrurile s-au schimbat din ziua când puterea a revenit teribilului suveran bulgar Krum (802). De atunci s-a putut asista la o avansare

rapidă a bulgarilor în toate direcţiile peninsulei. Către vest şi nord–vest au impus suzeranitatea asupra slavilor din valea Timok-ului, asupra daco–romanilor din părţile de la nord de Dunăre, din Oltenia şi Muntenia de azi, precum şi din Banat. Desigur că avansarea căre părţile valahe s-a datorat şi prezenţei unor rămăşiţe de triburi slave, uşor de determinat să se alăture fraţilor de la sud de fluviu. Puţin după aceea, bulgarii au pătruns pe valea râului Körös, în câmpia orientală a Ungariei de azi.

Incepând din 808, Krum a încercat să deschidă drumul spre Macedonia. In primăvara lui 809, a devenit stăpân pe fortăreaţa bizantină Serdica (Actuala capitală a Bulgariei moderne, Sofia) şi a început să înainteze pe valea superioară a râului Struma. Impăratul Nikephoros a ripostat invadând Bulgaria orientală (811), mărşăluind spre rezidenţa regală de la Pliska (la nord de actualul oraş Şumla), pe care a reuşit să o cucerească şi să o jefuiască.

Krum a contraatacat imediat, a respins armata imperială spre Balcani, surprinzând-o în pasul Virbiţa, în noaptea dintre 26 şi 27 iunie 811. Acolo a încleştat armata bizantină, producând un masacru îngrozitor. Insuşi împăratul Nikephoros şi-a pierdut viaţa în acea mare ambuscadă. Regele bulgar, după ce a expus capul defunctului în vârful unei lănci, şi-a oferit plăcerea sinistră de a-i transforma craniul într-o cupă de libaţiuni. Apoi, bulgarul şi-a deschis calea Traciei, a blocat armata bizantină la Versinicis, nu departe de Adrianopolis. Noul împărat, Mihail Rangabe, ginerele lui Mikephoros nu a putut împiedica izolarea provizorie a Adrianopolisului. Krum a precipitat marşul armatei sale în direcţia Bizanţului unde, la vestea înfrângerilor suferite, a izbucnit o nouă revoluţie.

Krum se afla deja la porţile oraşului şi se vedea deja stăpân peste Bosfor, când, poporul din Constantinopol s-a trezit şi a înlocuit de pe tronul imperial pe incapabilul Mihail, prin abilul general Leon Armeanul (iulie 813), care a reuşit să restabilească situaţia fără greutate. Capitala a fost salvată, armata bulgară bătând în retragere către nord. Deşi capitala a putut din nou să respire, locurile fortificate din Tracia au căzut unul după altul în mâna bulgarilor. Arcadiopolis (astăzi Lule–Burgas) a fost cucerit câteva săptămâni mai târziu. Krum era pe cale de a concentra noi trupe, cu un important material de asediu, când a murit subit la 13 aprilie 814.

Pe lângă curajul şi abilitatea împăratului Leon, această moarte a adus salvarea imperiului. Succesorul lui Krum, fiul său Omurtag, nu s-a gândit să continue politica de cuceriri înainte de a-şi întări tronul pe plan intern. A preferat ca imediat după victoriile strălucite din Tracia, să accepte propunerile de pace ale împăratului Leon.

Tratatul, care s-a încheiat în anii 814 sau 815, a cuprins o creştere teritorială considerabilă a regatului bulgar spre sud, cuprinzând toată valea Mariţei, cu oraşul Philippopolis (Plovdiv) şi mici avansări de frontieră în Munţii Rodopi şi în Sakar.

Timp de cincizeci de ani, bulgarii s-au reculeş. Inainte de a trece la noi cuceriri, le-a trebuit timp pentru a asimila elementele eterogene cuprinse în imperiul lor încropit după doisprezece ani de război. Slavii de pe Timok şi din Banat, s-au arătat reticenţi şi se sprijineau pe francii, care, după victoriile lui Carol cel Mare în ţinuturile avare, le deveniseră vecini. Dominaţia bulgară în acele zone s-a restabilit cu preţul unei lupte foarte dure, luptă care a ocupat sfârşitul domniei lui Omurtag şi s-a prelungit sub domnia urmaşului său, Malamir (831-836).

Odată cu ridicarea la tron a regelui Pressian (836), s-au reluat progresele teritoriale, favorizate de dezorganizarea crescândă din Imperiul Bizantin, pe care uzurpatorul Leon Armeanul îl putuse salva (813) de la o catastrofă militară, dar nu şi de la anarhie. Proscriind iarăşi cultul icoanelor, în 815, Leon armeanul a declanşat un nou război religios, mai aspru decât cel precedent, care a ajuns să atingă relaţiile dintre temporal şi spiritual. Lupta religioasă, exacerbând pasiunile, l-a costat viaţa prin asasinat la 25 decembrie 820. Au urmat lupte interne pentru tron, pentru principiile religioase şi atacuri arabe în răsărit.

Bulgarii au sesizat momentul critic pe care îl trăia Imperiul Bizantin, total incapabil de a reacţiona pe câmpurile de luptă din Peninsula Balcanică. Ei au avut grijă să nu atace punctele vitale ale imperiului. Astfel în loc să se îndrepte spre Tracia, Pressian s-a aruncat brusc, în 838, asupra regiunii muntoase cuprinse între Rodopi şi Albania. Dintr-un singur elan, a ocupat valea superioară şi de mijloc a râului Vardar, apoi regiunea lacurilor Okhrida şi Prespa, cursul superior al râului Drinul negru şi, la sfârşit, împrejurimile Moravei. Aproape întregul sud al Iugoslaviei moderne, de până în 1990, a intrat atunci în componenţa regatului bulgar. DIn poziţiile cucerite, Pressian a putut să-şi adauge, aşa cum aspirase, principatele sârbe din regiunea Muntenegru, unde a întâmpinat o rezistenţă îndărătnică. Nu a întârziat să reia ofensiva în direcţia câmpiei macedonene, urmărit de dorinţa obstinantă de a atinge

Marea Egee.

In anul 847, vizând golful Kavala, a reuşit să se strecoare în valea superioară a râului Mesta. Ocolind prin vest masivul Rodopilor, a supus triburile slave ale smolienilor, stabilite în zonă. O contraofensivă bizantină asupra frontierei bulgare din Tracia, l-a făcut să renunţe la planurile iniţiale, înainte de a atinge regiunea costieră.

La mijlocul sec.al 9-lea e.N, suveranul bulgar nu reuşise nici să se întindă în câmpia de sud a peninsulei, nici să-şi facă recunoscută suzeranitatea de către toţi slavii din Balcani. Boris I-ul care a succedat tatălui, în 853, a încercat în van să supună prin violenţă pe sârbii din Muntenegru. Cea de a doua campanie contra lor, în 854, s-a lovit de un nou eşec. Tot în zadar a încercat, în anul următor, un efort similar împotriva croaţilor din Bosnia.

Pentru a face din Bulgaria un centru panslavist de sud, s-a văzut din ce în ce mai evident că nu era suficientă numai fosta Bulgarie rudimentară. Statul bulgar trebuia să dea proba aptitudinilor de păşire spre o reală civilizaţie. De aceea regele Boris s-a preocupat, de această problemă, cu o predilecţie remarcabilă.

Bulgarii, fără îndoială, evoluaseră şi nu rămăseseră aceiaşi barbari grosieri de pe timpul când primele lor hoarde trecuseră frontiera bizantină a Dunării. Sub domnia lui Krum, numeroşi prizonieri din Macedonia sau din Tracia, aduseseră cu ei credinţa creştină şi atrăseseră adepţi până în anturajul suveranului. Dar propagarea noii doctrine religioase s-a lovit de rezistenţa tenace şi de intoleranţa sălbatică a lui Krum şi a succesorilor săi. Suveranii bulgari se temeau că înlăturarea cultului naţional şi adoptarea creştinismului ar fi putut avea drept consecinţă plasarea Bulgariei în sfera de influenţă bizantină. Pentru a scăpa de risc, Boris I-ul şi-a schimbat atitudinea faţă de creştinism, hotărând să primească în ţară misionari din imperiul carolingian. In 856, aceia se aflau la treabă, dar era cu adevărat paradoxal de a pretinde alipirea Bulgariei la Biserica romană tocmai când se spera să se facă din Constantinopol un oraş bulgar. Suveranul bulgar a intuit că singura soluţie de succes era numai cea a adoptării creştinismului bizantin şi a formelor de civilizaţie căruia el îi corespundea.

Nu a constituit o surpriză că după câţiva ani, în 864, Boris s-a apropiat de Bizanţ şi a încheiat un adevărat pact de uniune care recunoştea *status quo*-ul teritorial al Bulgariei mărite. Prin tratat se

menţineau toate cuceririle lui Pressian şi se prevedea, ca o contramăsură, adoptarea de către suveranul bulgar şi de către supuşii săi a religiei propovăduite de misionarii bizantini.

Pactul a trebuit să depăşească opoziţia supuşilor lui Boris, supuşi puţin dispuşi să sacrifice cultul şi tradiţiile strămoşilor. Din partea Bizanţului, aşa cum era prevăzut, se căuta ca prin mijlocirea religiei să se stabilească un protectorat asupra Bulgariei şi să se împiedice constituirea ulterioară a unei organizări ecleziastice autonome.

Autonomia clerului bulgar a fost respinsă şi în cazul unor noi convertiri realizate de către Biserica romană. In final, în 870, s-au pus bazele unei înţelegeri. Clerul bulgar în ansamblul său, urma a se supune nu unui patriarh special, aşa cum vroia Boris, ci unui arhiepiscop care, fără a înceta să recunoască de formă autoritatea supremă a patriarhului de la Constantinopol, îşi păstra libertatea de mişcare. Compromisul abil a salvat dreptul bulgarilor la o Biserică naţională.

In rest, pentru afirmarea mai frmă a caracterului naţional şi pentru a permite iniţierea mai uşoară a poporului în noua religie, limba slavă a devenit curând limba oficială a clerului bulgar. Se putea spune că poporul bulgar a consimţit să primească de la Bizanţ mijloacele de accedere la civilizaţie, dar s-a gândit să le fructifice singur. De aceea convertirea Bulgariei la creştinism a constituit un eveniment capital în istoria bulgară şi chiar în istoria slavă, în general. Atunci, cele două istorii s-au apropiat mai mult ca niciodată în trecut. Limba slavă a devenit definitiv limba oficială a bulgarilor.

Kyril şi Metodiu, iluştrii misionari din Thessalonic, au propovăduit mai mult creştinismul bulgar decât pe cel de limbă greacă–bizantină. Ei au plecat în Moravia, unde au dat slavilor un alfabet, traducând în limba lor Sfintele Scripturi. Retrăgându-se din Moravia, unde nu s-au putut menţine în lupta cu Biserica romană, discipolii luiKyril şi Metodiu s-au retras în Biserica bulgară, reuşind să facă din Bulgaria o mare propovăduitoare a creştinismului şi în acelaşi timp un centru al lumii slave.

Ambiţiile teritoriale bulgare nu erau satisfăcute la data tratatului cu Bizanţul şi a creştinării. Rămăseseră în Balcani numeroase grupuri slave încă nesupuse, iar Marea Egee nu fusese atinsă. In plus, în Bizanţ, pe tronul caesarilor se aşezase, după o revoltă, chiar ucigaşul împăratului eliminat, Mihai al III-lea. Noul basileu, devenit Vasile I-ul, era un vechi

ţăran macedonean, care cunoscuse Bulgaria ca prizonier de război în timpul tinereţii. In acele condiţii nu a mai constituit un secret dorinţa regilor bulgari de a ajunge pe tronul imperial. El ar fi trebuit să aparţină lui Simeon, cel de al doilea fiu al marelui Boris. Pentru aceasta apărea necesar ca noul rege şi Bulgaria să dea proba unui efort suprem. Boris I-ul, după convertirea şi slavizarea în masă a poporului său, s-a retras într-o mănăstire, după treizeci şi şase de ani de domnie fructuoasă (889). Nu a avut parte de prea multă linişte, fiind sortit să săvârşească, încă odată, un gest pe care legenda l-a ridicat la nivelul unei fapte de sfânt. Probabil că şi pentru acea din urmă faptă surprinzătoare şi sălbatică a primit locul nemeritat de "preafericit" în Biserica bulgară. Fiul său mai mare, Vladimir, căruia îi transmisese tronul la început, a abuzat de putere în favoarea ultimilor adepţi ai păgânismului. Boris a scos liniştit vechea sabie şi l-a izbit între ochi pe fiul nedemn. Apoi l-a aruncat în închisoare şi l-a înlocuit, pe tron, cu Simeon (893). După acea faptă demnă de cei mai josnici şi primitivi barbari s-a reîntors pentru totdeauna în azilul de rugăciune, unde s-a recules şi unde a murit, „pios şi cu conştiinţa pură", la 2 mai 907.

Apare consternantă, pentru omul modern şi raţional, poziţia Bisericilor creştine, în general, faţă de multe personalităţi criminale, personalităţi pe care le-au aşezat apoi în panteonul de sfinţi sau de preafericiţi. Norocul Bisericii creştine mondiale este că nu sunt cunoscute de către credincioşi toate trăsăturile şi faptele reprobabile ale celor cărora li s-au asigurat locuri de slavă religioasă.

Asprul procedeu al bătrânului rege bulgar dovedeşte cât de departe se afla acel popor de adevărata civilizaţie. Fapta tatălui a trasat calea evoluţiei lui Simeon. Este vorba de o cale dreaptă, care nu a cunoscut nici un obstacol pentru viitorul naţiunii sale, aflat în joc.

Tânărul rege, care nu avea treizeci de ani la urcarea pe tron şi care fusese destinat, probabil, vieţii ecleziastice de către tatăl său, s-a simţit atras puternic de studiu şi de cultul ştiinţei, dar n-a ezitat să urmeze până la ultima picătură de energie, opera militară a strămoşilor.

In ţinuturile slave, a reuşit să înfrângă rezistenţa opusă până atunci de sârbi penetraţiei bulgare. De la Belgrad până la lacul Scutari, triburile acelora au fost nevoite, de voie sau de nevoie, să recunoască suzeranitatea sa. Către sud s-a impus locuitorilor Macedoniei apusene şi Albaniei meridionale, lăsând imperialilor pe malul Adriaticii numai

oraşul Durazzo şi zona învecinată.

Puterea formidabilă a noului rege bulgar ameninţa constant să copleşească ultimele posesiuni bizantine din Macedonia şi din Tracia. Nenorocosul împărat Leon al VI-lea, care urmase tatălui său (presupus) Vasile I-ul, se străduia să îndepărteze catastrofa pe care toată lumea o simţea ca iminentă. Pe de o parte a provocat invazia hoardelor ungureşti în Bulgaria (895), iar pe de altă parte a acceptat cu prea mare grabă să plătească un tribut anual bulgarilor, în 896. In acel moment trupele lui Simeon atinseseră deja Baba-Eski, la şaizeci de kilometri sud–est de Andripopolis, părând că se vor îndrepta spre Constantinopol. In realitate Simeon îşi îndrepta eforturile spre slavii de vest, nu spre Tracia.

Când s-a stins din viaţă, în 913, Leon al VI-lea a lăsat ca moştenitor un copil de şapte ani, pe Constantin al VII-lea Porfirogenetul. Atunci imperiul se afla din nou disputat de facţiuni rivale interne. Simeon a considerat că sosise ora propice a intervenţiei. Tatăl său îl sfătuise să se teamă de ingerinţa bizantină în ţară. Sfatul l-a prelucrat după situaţia momentului, dorind să se impună el în ţara adversarilor, ca mediator, sau ca stăpân.

La vestea morţii lui Leon al VI-lea a pornit în marş forţat până sub zidurile Constantinopolului şi nu a consimţit să se întoarcă din drum decât după ce a obţinut promisiunea că tânărul împărat bizantin îi va deveni ginere (913). In anii următori a revenit la ofensivă, pentru a impune respectarea angajamentului. In 917 a făcut un pas în plus, permiţându-şi să ceară coroana imperială pentru sine. Apoi, când comandantul şef al flotei bizantine, Roman Lecapene, a reuşit să-l cucerească pe Constantin al VII-lea, dându-i fiica drept soţie, de furie Simeon a lansat armatele asupra Greciei şi asupra Traciei. In 921, Adrianopolis a căzut în mâna bulgarilor, iar Constantinopolul, supus unui atac concentrat al bulgarilor şi al musulmanilor, care aduceau în ajutor flota lor, părea gata să sucombe. Dar Roman Lecapene, devenit regent, l-a forţat pe Simeon să părăsească asediul, răsculând sârbii şi alţi slavi din regatul bulgar (923).

Ocazia pierdută nu mai putea fi regăsită, iar Simeon a murit în 927 înainte de a relua ofensiva în Tracia. El trăise atât încât să aducă pe slavi la supunere, iar pacea pe care fiul său, Petru, a încheiat-o în luna octombrie următoare, cu Roman Lecapene, a consfinţit rezultatele formidabile realizate de bulgari în ultimii treizeci de ani de confruntări.

Progresele, oricât de considerabile s-au arătat, au menţinut Bulgaria în nordul peninsulei balcanice, cu excepţia câmpiei de la Adrianopolis, care n-a putut fi păstrată după retragerea din 923 şi cu excepţia câmpiilor costiere cuprinse între Tracia şi Muntele Olimp.

La sud, Bulgaria a atins lanţul Munţilor Pind, a atins Adriatica, de o parte şi de alta a golfului Valora, a înglobat Macedonia superioară în întregime, cu lacurile Okhrida şi Prespa, iar spre vest a cuprins valea Drinului, Muntenegrul, Bosnia orientală şi toată Serbia. Suveranul acelei Bulgarii Mari căreia nu-i lipsea pentru a fi completă decât Tracia meridională, Thessalonicul şi Durazzo, s-a văzut recunoscut, în termenii tratatului, cu titlul de „ţar", adică Caesar, titlu care a făcut din el egalul suveranului de la Constantinopol. Nu mai era numit cu vechiul titlu asiatic de „han", titlu purtat de toţi dinaştii bulgari până în timpurile lui Boris I-ul. Tot prin acel tratat conducătorul clerului bulgar a fost menţionat cu titlul de patriarh, ceea ce îl făcea egalul patriarhului bizantin.

Anul 927 a marcat punctul culminant al puterii bulgare. Niciodată în cursul secolelor următoare Bulgaria nu a mai regăsit ocazia atât de favorabilă de a realiza în profitul său unirea tuturor slavilor balcanici.

Pe parcursul perioadei următoare, civilizaţia care, probabil, a irupt rapid la curtea noului „ţar", a produs un efect dizolvant asupra unui popor încă barbar şi a diminuat forţa lui ofensivă. Sârbii, până atunci divizaţi de rivalităţi ireductibile, de la trib la trib, au sfârşit prin a se uni şi a scutura jugul. Imperiul Bizantin, redresându-se brusc, printr-o tresărire de energie, a parvenit să slăbească strânsoarea la care fusese supus pe timpul lui Simeon. Un singur fapt a rămas câştigat. Poporul bulgar, rezultat din fuziunea elementelor turce de limbă bulgară şi slave, a rămas definitiv, în pofida răsturnării norocului, un factor esenţial al istoriei extrem de agitate din sud-estul european. Agresivitatea, din sec. 9-10 e.N, i-a fost pedepsită pe măsură de statele şi populaţiile vecine, mai ales de Imperiul Bizantin sub împăratul Vasile al II-lea „Bulgaroctonul".

In afara actului civilizator de creştinare, Bulgaria cea veche nu a lăsat aproape nimic pe calea onorantă a culturii şi civilizaţiei europene, doar ceva urme materiale mizere de sorginte slavă. Numai lunga vecinătate cu Bizanţul a fost în măsură să-i canalizeze evoluţia spre o timidă afirmare culturală şi de civilizaţie, către sfârşitul evului mediu, moment în care soarta a aruncat Bulgsaria sub iataganul musulman turcesc pentru semiveşnicia a şase sute de ani.

Viforul din nord – Scandinavii

Destrămarea imperiului franc a lăsat Europa apuseană la discreţia altor furii barbare de la răsărit şi de la nord. Noii invadatori nu au întârziat să exploateze o situaţie bine cunoscută datorită condiţiilor de vecinătate geografică.

Istoria următoarelor două sute de ani, de după moartea lui Carol cel Mare, s-a asemănat cu cea a secolelor care aduseseră dispariţia Imperiului Roman sub loviturile populaţiilor barbare germanice. Unele evoluţii istorice s-au asemănat izbitor, iar pierderile umanităţii au părut comparabile. Şi într-un caz şi în altul, s-a derulat aproape acelaşi spectacol, o roire nebunească a unor populaţii, care se pare să nu fi avut alt scop decât jaful şi spulberarea elementelor de civilizaţie. In golurile de putere, sau în zonele unde reacţia vechilor structuri umane nu era pe măsura lor, barbarii au încercat să se aşeze şi din tâlhari să devină cuceritori.

Scandinavii, acei teribili „oameni ai nordului", numiţi mai târziu „Normanzi", ale căror bărci prelungi şi rapide au început către sfârşitul sec.al 8-lea e.N, să neliniştească pe locuitorii ţinuturilor de la marginea mărilor septentrionale, nu au făcut nici o excepţie de la regulă. In acei germanici „întârziaţi" pe treptele de jos ale evoluţiei, nu trebuie văzută numai înclinaţia lor spre piraterie, omoruri fără rost şi devastări. Nu trebuie uitat că după ce au semănat groaza în Gallia, în Ţările de Jos, Germania, Rusia şi până pe malurile Mediteranei şi ale Bosforului, ei au reuşit să fondeze un ansamblu solid de colonii, dintre care numeroase poartă încă, până în zilele sec.al 21-lea, trăsăturile nete ale originii lor.

a.- Lumea scandinavă în timpul lui Carol cel Mare

In epoca de început a migraţiei scandinave, popoarele acelei vaste regiuni europene se divizaseră deja în trei grupe principale, grupe ce s-au menţinut până în zilele noastre: danezi, norvegieni şi suedezi.

Danezii şi-au avut originea în Suedia centrală. De acolo au migrat spre sud– vest şi pe măsură ce exodul popoarelor germanice propriu-zise le-a făcut loc, au luat în posesie, puţin câte puţin, extremitatea sudică a Peninsulei Scandinave, cu provinciile de azi, Scania, Halland şi Blikinge. Au trecut apoi în insula Bornholm şi în cea mai mare parte a arhipelagului care închide intrarea în Marea Baltică. In final, au ocupat Peninsula Iutlanda, eliberată prin plecarea anglo–saxonilor, în proporţie mare, în insula britanică.

Din primii ani ai sec.al 6-lea e.N, şi-au întins dominaţia spre sud, până la râul Eider. Acolo au atins teritoriile saxonilor ce nu traversaseră Marea Nordului. Trei sute de ani mai târziu, s-au sufocat vizibil în insulele şi în peninsula lor bătută de vânturi şi de ploi. Atunci îşi constituiseră un stat primitiv, bine grupat în jurul capitalei Roeskilde, din insula Seeland. De acolo au încercat să-şi lărgească „spaţiul vital". Atât cât permit textele să se întrevadă, s-au infiltrat pe conturul golfului Christiania, la nord de strâmtoarea Skagerrak, iar la sud de Schleswig, au încercat să progreseze în direcţia Elbei şi în ţinutul Molstein, unde s-au lovit de franci şi de aliaţii acestora, slavii abodriţi.

Norvegienii nu au aşteptat prea mult până au ieşit afară din splendidele lor fiorduri reci, împădurite şi ceţoase. Din acele fiorduri de pe coasta apuseană a Peninsulei Scandinave, unde se aflau foarte bine instalaţi, au luat obiceiul să se lanseze spre vastele orizonturi ale mării, în căutarea unor ţinuturi mai ospitaliere. Iubeau aventura şi nu cunoşteau disciplina decât în faţa unui conducător liber ales.

Aurora sec.al 7-lea e.N, i-a găsit deja instalaţi, departe spre vest, în faţa coastelor de baştină, în insulele Shetland şi Orcade. O sută cincizeci de ani mai târziu, s-au aflat în Faer–OEer. In ultima decadă a sec.al 8-lea e.N, insulele Hebride, Scoţia şi Irlanda au început şi ele să devină victimele prădăciunilor daneze.

Suedezii, masaţi în principal în jurul actualului oraş Upsala, au simţit şi ei, ca şi danezii, atracţia ţinuturilor sudice. S-au lovit chiar în Scandinavia de rămăşiţele populaţiei gotice rămase în Gotaland din perioada emigraţiei conaţionalilor spre sud către sec.al 2-lea e.N. Intre cele două seminţii germanice s-au dus lupt care, după eforturi lungi, s-au terminat abia la mijlocul sec.al 13-lea, prin spulberarea populaţiei gotice. Suedezii nu au găsit posibilităţi de expansiune decât pe coasta opusă a Mării Baltice, în preajma golfurilor Finlandei şi în zona oraşului Riga de azi. De acolo s-au scurs pe importanta arteră fluvială a Niprului, cale care i-a purtat până la acele mări sudice unde ajunseseră odinioară vizigoţii şi ostrogoţii.

Cele trei populaţii scandinave care, în sec.al 9-lea e.N, şi-au făcut o intrare zgomotoasă în istorie, nu erau la fel de ignorante, în raport cu civilizaţia, precum s-ar crede la prima vedere şi în comparaţie cu valurile germanice anterioare. Timp de secole lungi, produsele ţărilor mai civilizate ale continentului, din zona centrală şi meridională, au penetrat către ei. Numeroase bijuterii şi arme bogat ornate, dezgropate din pământul locuit de ei şi care au putut fi datate cu o oarecare siguranţă, atestă că între sălbaticii nordului şi germanii emigraţi spre sud de Baltica, a existat un contact strâns. Se remarcă aceeaşi artă, aceleaşi fibule, aceleaşi filigrane, acelaşi gust pentru emailul încrustat, aceeaşi căutare a formelor vegetale, sau de animale stilizate, aceleaşi pumnale şi aceleaşi teci de spadă, ca şi în mormintele germanice dintre sec.5-7 e.N.

Tot de la germanii din sud, scandinavii au preluat şi scrisul, respectiv scrierea runică, cu forme unghiulare stângace, care după ce fusese, după toate probabilităţile concepută de goţii de pe Dunăre, prin deformarea alfabetului grecesc şi roman, a sfârşit prin a se reîntoarce în ţinuturile de origine ale acelor goţi. La scandinavi acea scriere gotică primară a cunoscut o deformare şi o reducere semnificativă a numărului de litere. Scandinavii din acea epocă nu au lăsat opere literare. Pitoreştile poveşti ale vechilor timpuri scandinave, cunoscute sub numele de „saga",

au avut caracterul unor creaţii târzii, ale sec.13-15 e.N. In mod denaturat s-a încercat a fi prezentate drept ecoul unei literaturi străvechi şi pierdute.

Religia scandinavilor era un păgânism grosier, propriu popoarelor obişnuite cu o viaţă simplă şi aspră de pescari şi de navigatori, pentru care lupta cu elementele naturii constituia marea preocupare. Pe uscat nu dispuneau decât de rezultatele pescuitului şi ale vânătorii în sumbrele păduri de conifere ale Suediei şi ale Norvegiei, precum şi de creşterea animalelor domestice în Danemarca. Peştele şi blănurile de animale dominau sărăcăcioasa gamă de mărfuri destinată unui comerţ puţin activ cu riveranii Mării Baltice şi ai Mării Nordului.

Se bănuieşte că, anterior secolelor de expansiune, unii întreprinzători scandinavi au atins coastele frizone, gurile marilor ape curgătoare, Elba, Wesser, Rin, Meusa, Escaut şi probabil ale Tamisei britanice. In acele puncte de contact cu o lume mai evoluată, scandinavii îşi schimbau mărfurile contra vin, postav, unelte şi arme.

Acostarea pentru simple fapte de comerţ şi vizitarea unor ţinuturi prospere, le-a excitat nordicilor apetitul pentru o altfel de viaţă şi o nevoie irezistibilă de emigrare, nevoie care împinge şi în timpurile moderne pe suedezi şi pe norvegieni, departe de ţările lor. Pândesc cu nerăbdare un moment, sau o ocazie favorabilă, pentru a-şi căuta norocul pe un pământ mai ospitalier, aflat sub un cer mai iertător.

b.- Primul avânt al corăbiilor lungi. Cucerirea norvegiană în Irlanda şi cea daneză pe ţărmurile estice şi sudice ale Mării Nordului

Pe timpul primilor treizeci–treizeci şi cinci de ani ai sec.al 9-lea e.N, atunci când suedezii sub numele de varegi, stăpâneau în mod paşnic comerţul cu ruşii occidentali, danezii şi norvegienii au lovit prin sondaj în diverse direcţii marine sud–vestice. Au căutat punctele de slabă rezistenţă ale unor zone costiere din apusul continentului. In fiecare primăvară plecau din insulele în care se instalaseră (Shetland, Orcade, sau Hebride) pentru noi tentative de jaf.

Norvegienii au evoluat de preferinţă în ţinuturile Irlandei şi Scoţiei septentrionale şi occidentale. Danezii au alunecat de-a lungul coastelor Friziei, Olandei, Zeelandei, sau ale Angliei meridionale. După mărturii arheologice indiscutabile , vasele lor aveau o formă lungă, îngustă şi un pescaj redus. Unele dintre cele mai mari vase scandinave semnalate, măsurau circa 24-25 de metri lungime, circa 5 metri lăţime şi un metru profunzime. Ele puteau purta 50-60 de persoane, printre care erau cuprinşi circa 30-32 de vâslaşi cu locuri special amenajate.

Nici suveranii franci şi nici dinaştii mărunţi din insula britanică, sau din Irlanda nu dispuneau de flote care să se opună acelor bărci rapide, care se puteau apropia pe nesimţite de ţărmuri şi să debarce bande de războinici hotărâţi şi fără scrupule.

Din anul 809, traversarea Mării Mânecii a încetat de a mai fi sigură, iar încă din 806 coastele irlandeze au cunoscut asalturi constante. De acolo unii scandinavi s-au aventurat mai la sud, până la revărsarea Loarei (819 şi 820), sau spre nord–vestul Galliei, până în Flandra şi până la estuarul Senei (820). După acele raiduri s-au oprit în insulele Hebride(820).

Intre anii 820 şi 835, s-au precizat punctele vizate de sălbaticii

nordici, numiţi generic de franci şi apoi de istorici drept vikingi. Norvegienii s-au aruncat asupra Irlandei, pe care anarhia endemică a transformat-o într-o pradă uşoară, iar danezii şi-au concentrat eforturile spre gurile Rinului şi al Escaut-ului.

Norvegienii au surprins Irlanda cu lovituri redutabile, progresând cu o extraordinară rapiditate. Către anul 830 stăpâneau deja câteva puncte de pe coasta Leinster-ului, puncte ce au constituit un sprijin important pentru viitor. In 836, au penetrat în estuarele râurilor Boyne şi Liffey, începând cucerirea regiunii centrale din Leinster. Ulster-ul l-au atacat în 839. Unul din conducătorii lor, Torgisl, a reuşit să se transforme în stăpânul locului şi să se proclame rege. Şi-a stabilit capitala la Armagh, în sudul Ulster-ului, reuşind ca în câţiva ani să-şi impună autoritatea până în regiunea Limerick.

La gurile Rinului şi ale Escaut-ului, danezii au întâmpinat cea mai puternică opunere, cu toată dezorganizarea apărării teritoriului imperiului carolngian. Apărarea frontierelor slăbise datorită convulsiilor provocate de opoziţia antidinastică care, în 833, grăbise înlăturarea de pe tron a lui Ludovic cel Pios, fiul lui Carol cel Mare. Intre anii 834 şi 839, atacurile daneze s-au succedat, an după an, aducând de fiecare dată noi catastrofe populaţiei sedentarizate. In anii 834, 835 şi 836 au jefuit şi incendiat marele port Duurstede de pe Lek, la separarea braţelor râului Utrecht. In 836 au incendiat Anvers-ul, în 837 au devastat insula Walcheren, iar în anul 838 flota le-a fost întoarsă din drum de o mare furtună.

După toate experienţele primilor ani de invazii, proiectele de asalt li s-au precizat. Regele Danemarcei, Horic I-ul, dezavuând actele de piraterie comise în cursul anilor precedenţi, a cerut împăratului germanic abandonarea „ţării frizonilor", adică a actualelor Ţări de Jos şi a Friziei, precum şi a ţinuturilor ocupate de slavii abodriţi, la sud–est de Holstein. Cererea i-a fost respinsă cu indignare de împăratul franc, aşa că atacurile s-au reluat din primăvara, sau vara anului 839. Anii următori, 840 şi 841, au încoronat eforturile danezilor, într-o perioadă în care imperiul carolingian cunoştea din plin războiul civil dintre nepoţii lui Carol cel Mare.

Doi conducători danezi, fraţii Harald şi Roric, nepoţii vechiului rege danez Harald I-ul (mort către anul 800), au luat oficial în stăpânire

întregul ţinut al portului Duurstede, ţinut care urma să rămână, cu câteva întreruperi, în mâinile scandinavilor până în anul 885.Timp de zece, sau doisprezece, ani s-a produs o recrudescenţă a activităţii vikingilor. Când primii imigranţi erau pe cale să încheie, cu greutate, supunerea Irlandei şi a Ţărilor de Jos, alte bande s-au lansat mai departe, pentru găsirea unor noi puncte prost apărate, în vederea unei sedentarizări viitoare. Aşa cum era de aşteptat, bandiţii nordici au avut norocul de a cale deschisă de dezorganizarea crescândă a regatelor france şi de slăbiciunea dinaştilor din Marea Britanie. In anii 840 şi 841, malurile de sud–est ale insulei britanice, cele din Essex, Kent, Hampshire şi Dorset, au cunoscut asedii repetate. De asemenea, la 12 mai 841, o flotă daneză a intrat prin surprindere în estuarul Senei şi urcând fluviul, a ajuns brusc, după două zile, în faţa Rouen-ului, unde războinicii sălbatici au masacrat populaţia, au jefuit şi au incendiat. Nave pornite de pe Tamisa, în anul următor, au forţat revărsarea râului Canche, în Picardia şi au distrus portul Quentowic (alături de actualul port Etalpes), care atunci avea rolul portului Calais de mai târziu. S-au reîntors în grabă înainte de sosirea iernii, încercând să procedeze la fel cu localitatea Rochester, în regatul Kent.

Locuitorii riverani Loarei au primit vizita sângeroasă a vikingilor în 843. La 24 iunie, în plină sărbătoare a Sfântului Ioan, şaizeci şi şapte de vase vikinge şi-au aruncat ancora în faţa oraşului Nantes, forţând porţile fortificaţiilor, ucigând episcopul şi clerul ocupat cu serviciul divin, dând foc la catedrală, jefuind şi incendiind numeroase cartiere. Presând mereu mai departe, nordicii au ajuns, în 844, în marele râu Garonne. Au jefuit zona, dar nu au putut reînnoi, la Bordeaux, lovitura care le reuşise atât de bine la Nantes. Curând au vâslit spre Spania, au plutit pe lângă coastele muntoase ale Asturiilor şi au debarcat la La Corugna şi la Lisabona. In final au riscat, odată ajunşi în golful Cadix, să urce pe Guadalquivir până la Sevilla. Contactul cu musulmanii nu le-a fost favorabil aşa că nu s-au mai reîntors în acele locuri.

Atacurile vikinge din nord s-au reluat în 845 şi în zona germană. Elba au urcat-o până la Hamburg. Acolo barbarii nu au lăsat în urmă decât o grămadă de ruine fumegânde. Ţările de Jos, pe care împăratul Lotar a încercat să le readucă sub stăpânire, au fost jefuite. O sută douăzeci de nave, sub comanda lui Ragnar, faimosul Ragnar Lodbrok din saga, s-au strecurat la intrarea în Sena şi au urcat contra curentului

până la Paris. La 29 martie oraşul a fost devastat. Pe coasta Atlanticului alte nave au forţat intrarea pe Charente şi au distrus oraşul Saintes.

O suită de atacuri neîntrerupte s-au derulat între anii 846 şi 849, de la gurile Rinului până la Gironde, în Ţările de Jos şi pe Escaut (846 şi 847), în Bretania şi pe Loara (847), pe Chaente, când oraşul Saintes a sucombat iarăşi (848), pe valea râului Sevre şi a afluenţilor săi, unde vikingii au jefuit atelierul monetar de la Malle (848), pe Garonne, Dordogne şi Isle, unde Bordeaux (848) şi Perigueux (849) nu au scăpat de devastare şi incendiere.

Aproximativ după anul 850, fără a renunţa de tot la atacurile dispersate, vikingii, sau normanzii, şi-au concentrat noile eforturi asupra anumitor puncte, unde tactica precedentă le confirmase posibilitatea de a se stabili. Este vorba de revărsarea Tamisei şi de revărsările Senei şi ale Loarei. In acele trei puncte, se aşezaseră pe insule şi puteau hiberna fără riscuri. Acolo puteau să pună la adăpost flota şi prada, dar puteau să asigure şi nevoile femeilor şi copiilor. Este vorba de insulele Thanet şi Sheppey, la intrarea pe Tamisa (prima face azi corp comun cu restul uscatului), de Marea Insulă, din apropiere de Jeufosse, pe Sena de jos, la câţiva kilometri de confluenţa cu Epte, de insulele Noirmoutier, la intrarea Loarei şi de Saint-Florent-le-Vieil, în amonte de Ancenis. Din acele insule, care le foloseau ca baze de operaţiuni şi unde se aflau permanent pe picior de luptă, plecau în fiecare primăvară pe firul apei, pentru un nou raid. Raidurile adunau pradă sălbaticilor şi terorizau locuitorii fără apărare din interiorul Galliei. Populaţia se refugia, îndepărtându-se de căile vikinge de atac, oferindu-le astfel invadatirulor un câmp liber de roire.

Dacă pe malurile Tamisei barbarii nordici au staţionat mulţi ani fără a putea avansa, pe coastele Loarei şi ale Senei, dimpotrivă, succesele s-au dovedit atât de încurajatoare încât ei s-au încumetat să se afunde către interiorul uscatului şi să petreacă iarna acolo. Totdeauna s-au aşezat însă pe braţe de ape curgătoare, pentru a le putea folosi la nevoie. Pe malurile Senei, scandinavii au pus jaloane în ţinuturile Caux şi în Normandia de mai târziu, unde s-au instalat ulterior definitiv.

Au apărut între Jeufosse şi Honfleur, au urcat râul Eure şi micul afluent Iton până la Evreux (856 şi 858). In Calvados au avansat până la Bayeux, unde au intrat în 858, dar nu s-au oprit în regiunea Senei de jos. Prin Oise şi Therain au ajuns până la Beauvais, pe care l-au incendiat

în 851. Intre 28 decembrie 856 şi vara lui 857, pe calea Senei a fost atins şi incendiat Parisul de două ori. La 12 iunie 858, râul Eure a dus jefuitorii sălbatici la Chartres, unde au atacat la mijlocul nopţii. In anul următor barbarii scandinavi au urcat râul Oise şi, iarăşi la adăpostul nopţii, i-au surprins pe locuitorii din Noyon. In ianuarie 861 vikingii au jefuit din nou Parisul, după care au urcat Sena până la Melun şi câteva săptămâni mai târziu (ianuarie sau februarie 862) au urcat Marna până la Meaux. In 865-866, un grup de barbari a iernat în insula de pe Sena din apropiere de Saint Denis, atingând din nou ţinutul Melun-ului.

Spre a-i îndepărta pentru un timp de inima Franţei, regele a trebuit, de trei ori, în 852, 862 şi 866, să le cumpere plecarea, prin vărsarea unui „tribut" de câteva mii de livre de argint, colectat de urgenţă de la supuşi şi de la proprietarii de domenii ecleziastice.

Scandinavii şi-au întins câmpul de acţiune şi pe valea Loarei. Timp de cinci ani, între 853 şi 857, prin raiduri metodice, au încercat să-şi asigure stăpânirea fluviului până la Tours, oraş în care au pătruns de mai multe ori, începând din 853. Au campat câteva săptămâni alături de oraş, în cursul şi la sfârşitul aceluiaşi an. De acolo au avansat până la Blois (854, 856, 857), au intrat în Orleans (856) şi au urcat afluenţii din dreapta şi din stânga cu dorinţa de a jefui ţinuturile Anjou, Vandeea şi Poitou (mulţi termeni geografici, respectiv nume de oraşe, de ţinuturi şi de forme de relief sunt de dată mai recentă şi corespund identificărilor moderne).

Timp de trei sau patru ani, Franţa a respirat cu o oarecare uşurare, deoarece sălbaticii nordului au plecat, în 859, în direcţia sudului, pentru un raid extraordinar de recunoaştere, care urma să-i conducă până în Italia. Inconjurând Spania prin strâmtoarea Gibraltar, au trecut pe lângă insulele Baleare, ivindu-se brusc la orizontul Roussillon-ului. Au pradat şi au navigat pe lângă ţărmurile Languedoc-ului pentru a se opri să ierneze în Camargue. De acolo au pus piciorul la Arles, la Nimes şi la Valencia. In continuare au ţintu-o drept spre Pisa, pe care au prădat-o împreună cu o parte din Toscana. S-au reîntors în Atlantic după doi ani, în 861.

Atunci şi-au reluat campaniile de teroare în ţinuturile Loarei, pe valea principală, pe văile afluenţilor şi pe malurile învecinate. Au circulat, au jefuit şi au pus foc, până când regele Carol cel Pleşuv a găsit în persoana contelui de Angers, Robert cel Puternic, căruia i-a dat comanda

trupelor din regiune, pe omul capabil de a face faţă inamicului.

S-a reluat avansarea barbară pe valea Loarei, în amonte de Orleans, până la Fleury sur Loire (865). Sălbaticii au ajuns până la Sarthe şi până la Mans, în 863 şi 865, la Poitiers în 863 şi 865, la Limoges, în 864 şi la Clermont-Ferrand, în 864. La nord de Loara, ei au urcat râul Vilaine până la Redon (862), iar la sud, au urcat pe Charente până la Saintonge (863, 864, 865) şi până la Angouleme (863).

După Ţările de Jos şi după ţinuturile Senei de jos, au trecut sub controlul barbar şi ţinuturile Loarei de jos.

Mulţimea faptelor legate de invazia scandinavă relevă desfăşurări cu totul deosebite în raport cu invaziile anterioare. Asaltul asupra ţinuturilor cu un grad superior de dezvoltare nu s-a produs în trombă, cu toate forţele războinice, urmate de masa neluptătoare a populaţiei. Forţele scandinave invadatoare nu s-au concentrat şi nu au urmat o anumită direcţie a loviturii. Ele s-au dispersat şi au izbit prin surprindere în nenumărate direcţii. Acţiunile lor sângeroase au purtat pecetea unor conducători independenţi ce urmau numai porniri bandideşti şi care atunci când au găsit momente favorabile s-au transformat din tâlhari în cuceritori.

Dacă se ţine seama şi de rarefierea populaţiilor atacate, se poate aprecia că forţele lor nu s-au putut compara cu cele ale vechilor popoare migratoare. Fărâmiţarea feudală a forţelor din teritoriile atacate le-a oferit prilejul de a se bucura de tactica loviturilor de mică anvergură şi aplicate cu rapiditate. Pe nicăieri pe unde s-au stabilit nu au avut capacitatea de a schimba structura etnică şi de a-şi impune tradiţiile materiale sau spirituale. In anumite ţinuturi, au reuşit să se plaseze numai pe poziţia unei aristocraţii războinice conducătoare şi de pe această poziţie să asimileze unele elemente de civilizaţie de la supuşi. Cu timpul au fost asimilaţi de masa populaţiilor peste care s-au aşezat. Ca personaje individuale au dat mult pitoresc evenimentelor istorice din următoarele două secole, apărând prin mai toate zonele Europei şi chiar în Imperiul Bizantin, ca luptători mercenari de valoare, ca nobili cavaleri redutabili în luptă şi ca dinaşti.Nenumăraţi nobili de origine normandă s-au aventurat, cu temeritatea specifică înaintaşilor, în cruciadele spre Pământul Sfânt. Acolo s-au remarcat în lupte şi au ocupat uneori locurile centrale în curgerea evenimentelor. Bohemond de Tarent a devenit chiar întemeietorul Principatului de Antiohia.

c.- Cuceririle daneze din sec.al 9-lea e.N în insula britanică

Vikingii nu şi-au îndreptat toate eforturile, din anii următori, numai spre coastele vestice ale continentului. Au rămas în zona Loarei de jos, au iernat la Angers între 872-873, dar şi-au rezervat ca principală ţintă ţinuturile engleze de peste Marea Mânecii, ţinuturi foarte apropiate, nesecătuite de jafurile lor şi unde circumstanţele de pradă păreau propice.

După trei secole de tentative sterile, dinaştii anglo–saxoni s-au arătat incapabili de a reface unitatea în străvechea provincie romană Britannia. Unul după altul, regatul din nord, Northumbria, apoi regatul din centru, Mercia şi regatul din sud, Wessex, au încercat să impună în restul insulei propria hegemonie. Această hegemonie însă nu a preocupat pe nimeni în mod deosebit, aşa că nu a fost niciodată solidă şi durabilă. După un timp mai lung sau mai scurt, Anglia a recăzut invariabil într-o dezordine generală.

In epoca în care vikingii roiau prin apropiere, regele din Wessex, Ethelred, se făcea, de bine de rău, ascultat în ţinuturile de sud, dintre canalul Bristol şi Kent şi dintre Tamisa şi Marea Mânecii. Mai la nord de Tamisa domnea slăbiciunea şi anarhia. Micul regat din Anglia de est (Norfolk şi Suffolk) era expus, fără apărare, celei mai slabe lovituri din afară.

Intre Wash şi estuarele râurilor Dee şi Wye, limite de marcare ale frontierelor regatului celtic „Ţara Galilor" şi de la Tamisa la Humber, amestecul de provincii ce formau Mercia era lipsit de coeziune, iar slabul suveran, Burhred, nu ar fi fost în stare să ţină piept unui inamic hotărât. In provinciile septentrionale, respectiv în regatul Northumbria, domnea dezbinarea între facţiuni. Doi mici principi rivali îşi disputau puterea, iar la sosirea invadatorilor danezi soarta le-a fost pecetluită.

Atacul danez s-a produs în anul 866, exact cu două secole înainte de bătălia de la Hastings, din 1066, după care normandul Wilhelm,

debarcat din Franţa, s-a urcat pe tronul Angliei în locul uzurpatorului Harold al II-lea.

Urcând pe Humber, danezii au cucerit York-ul dintr-o lovitură şi, exploatând imediat succesul, au supus, pe parcursul unui an toată Northumbria meridională, sau ţinutul Deira. Apoi, mărşăluind către sud, prin valea râului Trent, s-au aruncat asupra regatului Mercia şi au intrat în Nottingham în 868. Din partea invadatorilor, acel traseu n-a constituit decât o recunoaştere. In schimbul unei răscumpărări au acceptat să ridice tabăra şi să recoboare pe văile Trent şi Humber, dar au pătruns pe traseul râului Wash, al marelui şi micului Ouse, în regatul Est–Anglia. Acolo, prin victoria de la Thetford, au trecut cu uşurinţă de rezistenţa pe care a încercat să o opună regele Edmond (870).

Primele succese uşoare au determinat creşterea îndrăznelii scandinavilor, astfel că după câteva săptămâni de la ultima victorie au urcat valea Tamisei până la Reading pentru a pune la încercare regatul de Wessex. Au pătruns şi mai adânc în valea râului Kennet, afluent al Tamisei, la Reading şi au pus în derută armata lui Ethelred, la liziera pădurii Savernake, la câteva leghe de Malborough (martie 871). De acolo au progresat cu rapiditate către sud, prin valea râului Avon, dar tânărului şi energicul rege Alfred a restabilit situaţia. Este vorba de viitorul Alfred cel Mare, care între timp succedase la tron lui Ethelred.

Opriţi după mai multe confruntări, mai ales după cea din apropiere de Wilton, la câţiva kilometri de Salysbury, danezii s-au văzut obligaţi să părăsească Wessex-ul şi să recoboare pe Tamisa (872). Nu au mai insistat în această parte de insulă, deoarece în nord şi în special în jurul estuarului Humber-ului, chiar în faţa ţării lor de origine, găsiseră pământuri bogate şi uşor de cucerit.

Au navigat din nou pe o veche direcţie, au reurcat pe Humber şi pe Trent pentru a se deda, de o parte şi de alta a apelor, la o cucerire metodică a regatului Mercia. La sfârşitul anului 872 s-au hotărât să ierneze la Torksey, la numai patruzeci de kilometri de vărsarea Trentului, iar în iarna următoare, la Repton, în centrul regatului Mercia. Câteva luni mai târziu, regele Burhred, analizându-şi situaţia disperată, a preferat să-şi abandoneze statul (874), lăsând danezilor toată libertatea pentru a deveni stăpâni.

Se poate spune că în acel sfârşit de sec.9 e.N, a sunat ora

decisivă a insulelor britanice. Irlanda devenise colonie norvegiană, iar Anglia era pe cale de a deveni daneză. In nord–estul vechiului drum roman, care lega Londra de Chester (faimosul Watling Street), cea mai mare parte a micilor regate engleze se găseau în mâinile cuceritorilor, sau la discreţia lor. La acea dată soarta sud–vestului Britaniei era incertă. In pofida curajului şi spiritului de organizare al lui Alfred, regele din Wessex, situaţia din anul 877 se prezenta tragică, aproape disperată. După ce a făcut faţă, de mai multe ori, unor trupe inamice aruncate pe coasta Dorset-ului, la Wareham, apoi la Exeter (876), Alfred s-a aflat pe punctul de a fi zdrobit de noi armate răsărite dinspre nord–est, prin valea Tamisei şi dinspre nord–vest pe traseul canalului Bristol, dar s-a încordat, a respins invadatorii peste tot şi le-a impus, la Chippenham, o pace care a reglat soarta Angliei (mai 878). Acea pace, care adesea s-a numit pacea de la Wedmore, pentru că a fost urmată, o lună mai târziu, de botezarea principalului conducător danez, Guthrum, în localitatea cu acest nume, scotea definitiv din cauză regatul Wessex şi jumătatea apuseană a regatului Mercia. La sud–vest de linia marcată de Watling Street (drumul roman), anglo –saxonii au rămas stăpâni. Ţinuturile situate la nord–est au fost recunoscute oficial drept posesiuni daneze.

Situaţia de echilibru s-a menţinut până în jurul anului 885 când cuceritorii s-au văzut nevoiţi să-i cedeze regelui Alfred, Londra şi unele regiuni vecine din nord–vestul oraşului, între râurile Lea şi Ouse.

d.- Fondarea ducatului Normandia în vestul Franței

Opriți din expansiunea de pe pământul Britaniei, danezii au căutat alte compensații. In timp ce o parte dintre ei se fixaseră pe pământ englez, grosul forțelor a reluat, fără întrerupere, asaltul teritoriilor france.

Din anii 879 și 885, obiectivele principale le-au constituit ținuturile de pe Somme, Escaut, Meusa și Rin. In toate punctele acestui vast câmp de operațiuni, atacurile s-au dat cu o vigoare extremă. Râurile au continuat să le servească ca mijloace de penetrare. In principal, de pe timpul campaniilor din Anglia, vikingii s-au obișnuit să aducă caii cu ei și să execute raiduri frecvente de cavalerie. Noua modalitate de traversare a ținuturilor în mare viteză le-a înlesnit adunarea unei prăzi mai bogate, dar și recunoașterea terenului în profunzimea teatrului de luptă. Vikingii călare au terorizat și mai mult populația.

In anii 879 și 880, pe Escaut și pe afluenții săi, Lys și Scarpe, danezii au atins orașul Gant, Courtrai, Therouanne, Tournai, Arras, Cambrai și au parcurs Brabantul, Flandra și Artois. In 881, ei au urcat râul Somme până la Corbie și au devastat Picardia. Bătuți în apropiere de vărsarea râului Somme în Vinneu, la Saucourt, la 3 august același an, de regele Franței Ludovic al III-lea, ei au revenit la atac în anul următor. Profitând de dezordinile provocate în Franța de moartea inopinată (5 august 882) a tânărului învingător de la Saucourt, au executat, de la Condé pe Escaut, unde se poziționaseră, o serie nouă e atacuri în direcția sudică, până în valea râului Somme, apoi în Hainaut și de acolo în văile râurilor Oise și Aisne.

In 883, au iernat la Amiens, iar devastările le-a consemnat analistul de la Saint-Vaast de Arres care nu și-a putut ascunde disperarea : *„Normanzii nu au încetat de a lua prizonieri și de a ucide populația creștină, de a distrage biserici, de a dărâma zidurile, de a incendia orașele. Peste tot nu erau decât cadavre de clerici, de laici, nobili sau nu, femei, tineri și copii de țâță. Nu mai existau drumuri sau locuri unde pământul să nu fi fost presărat de morți. Se trăia numai cu disperare și cu durere, în fața acelui spectacol de nimicire a poporului creștin".*

Neputincios în a-i respinge, regele francez Carloman le-a cumpărat plecarea (884). Dar sălbaticii nu au ajuns prea departe. S-au retras la Louvain, în regatul vecin, cel al împăratului Carol cel Gros, unde se găseau în proximitatea compatrioților, care, de patru ani, operau în valea Meusei și a Rinului.

Vechiul ducat normand din Țările de Jos redevenise, între timp, un periculos cuib de sălbatici, loc de unde, în fiecare an, ieșeau noi bande de pirați. Aceia avansaseră progresiv până la Nimegue, unde au petrecut iarna 880-881, apoi până la Elsloo, pe Meusa (la zece kilometri de Maastricht). De acolo, s-au răspândit spre Maastricht, Liege, Hesbaye (între Liege și Louvain), Aix-la-Chapelle, Köln și Trier.

La sfârșitul anului 883 au iernat la Duisburg, aproape de confluența Ruhrului cu Rinul, de unde i-a dislocat cu greutate contele franconian Henri. Cel din urmă, care preluase cu vigoare, în mâinile sale, apărarea teritoriilor de la Rin la Marea Nordului, le-a dat o contralovitură foarte dură. I-a respins metodic către nord–vest, a barat, în 884, o bandă care încerca să se strecoare pe lângă valea Emsului, s-a debarasat printr-un asasinat de Gottfrid, ducele normand din Țările de Jos, a masacrat danezii stabiliți în regiunea Duurstede și, în fine, s-a aruncat asupra taberei daneze de la Louvain, pe care a înfometat-o (885).

Danezii, fideli obișnuințelor de oportunism, au cedat imediat. Cu speranța de a relua ulterior tentativa pierdută, au abandonat ținuturile de pe Meusa, Rin și Escaut, având parte de aceeași experiență de la gurile Senei, din urmă cu douăzeci de ani.

Atunci a început seria de operațiuni care nu s-a sfârșit decât în anul 911, odată cu instalarea lor definitivă și oficial recunoscută, pe cele două maluri ale Senei și într-o mare parte a teritoriului ce a devenit ducatul Normandia.

La 25 iulie 885, normanzii au intrat în Rouen. Patru luni mai târziu au ajuns la Paris cu o armată evaluată la 30.000 de oameni. Orașul a rezistat cu vitejie, iar împăratul Carol cel Gros, la capătul unui an de

lupte, a reuşit să-i deturneze, plătind o răscumpărare şi oferindu-le Burgundia spre a o jefui. In realitate bazinul Senei, în toată întinderea sa, a căzut pradă piraţilor nordici. In 886 normanzii au atins Evreaux, Compiegne şi Soissons, iar un an mai târziu au devastat Champagne şi au iernat la Chessy, în apropiere de Meaux, oraş pe care l-au cucerit la 14 iunie 888. Opriţi pe data de 24 a aceleiaşi luni, la Montfaucon, în Argonne, de către noul rege al Franţei, Eude, s-au orientat înainte de sfârşitul anului, pe râul Loing, de unde s-au revărsat spre Auxerre, continuând să înnegureze cerul Parisului cu o teribilă ameninţare.

Regele Eude s-a decis să le cumpere plecarea în 889. Fideli angajamentelor luate, vikingii nu au mai apărut pe Sena timp de şapte ani. Cei şapte ani i-au folosit mai ales pentru a reînnoi tentativele precedente în ţinuturile râurilor Somme, Escaut şi Rin. Dar în acele locuri nu mai puteau obţine succese durabile. In Franţa, regele Eude, iar în Germania, regele Arnulf, supravegheau de aproape mişcările bandelor scandinave şi le aplicau, ocazional, lecţii severe, precum la Louvain, unde în octombrie 891, Arnulf i-a înfrânt drastic, dar nu decisiv.

Războiul civil care a izbucnit în Franţa şi care a pus în conflict pe Carol „cel Simplu", descendentul lui Carol cel Mare şi pe Eude, regele ales în momentul de suferinţă, a furnizat danezilor ocazia să revină la atac pe lângă Sena. Pe timpul verii din 896 s-au stabilit la revărsarea fluviului, loc de unde n-au mai putut fi expulzaţi. Au hoinărit până în valea Loarei, până în Burgundia, în Champagne, în Lorrena, pe râurile Oise şi Aisne, dar nu au făcut decât să treacă pentru jaf. In acelaşi timp, în zona Senei inferioare afluxul de compatrioţi scandinavi a transformat rapid ocuparea ţinutului într-o veritabilă colonizare.

Regele Franţei, Carol cel Simplu a renunţat să împiedice inevitabilul. Normandia era deja în mare parte ocupată când, în 911, un tratat încheiat la Saint Clair-sur-Epte, între regele carolingian şi conducătorul scandinav Rollon, a transformat într-o stare de drept o stare de fapt. Datorită circumstanţelor, colonii din nordul continentului au reuşit să creeze un ţinut, care le poartă încă numele, pe trupul vechii Franţe şi al străvechii provincii romane Gallia.

e.-Norvegienii de la mijlocul sec.al 9-lea e.N, până la sfârşitul sec.al 10-lea e.N.

In timp ce danezii terminau cucerirea ţinuturilor Mării Nordului şi ale Mării Mânecii, norvegienii au continuat cucerirea Irlandei, unde se confruntau cu o sumedenie de mici conducători celţi, într-o continuă mişcare şi schimbare. Instalaţi în număr mare în sud–estul insulei, la Dublin, Wexford, Waterford, Corrk şi Limerick; nu le-a trebuit mult să transforme apele irlandeze într-o mare norvegiană. De la mijlocul sec.al 9-lea e.N, sau puţin mai târziu, insula Man a intrat în puterea lor, moment în care au pus piciorul şi în apropiere, pe coasta engleză, respectiv în Cumberland şi în Peninsula Galloway.

Insulele Hebride, Orcade şi Shetland fuseseră, la rândul lor, alăturate strâns de metropola scandinavă, înainte de sfârşitul sec.al 9-lea e.N. Norvegia, care până către 850 se arătase drept cea mai anarhică dintre ţările scandinave, a intrat în acest secol pe calea unificării şi a ordinii, sub guvernarea energicului Harald Haarfager, numit uneori Harald „cu plete frumoase". El a decis să facă din puterea regală o realitate, reuşind să învingă, în 872, la Hafsfiord (în apropiere de Stavanger, în sud–vestul Norvegiei) o coaliţie de conducători locali revoltaţi. Apoi s-a îmbarcat în grabă pentru a merge să impună autoritatea în insulele vecine Scoţiei, refugiu al tuturor elementelor turbulente şi punct de plecare al tuturor revoltelor.

Mai la nord, navigatorii norvegieni atinseseră deja, la această dată, coastele Islandei şi începuseră instalarea în marea insulă între 860 şi 870. Către anul 875 au fondat viitoarea capitală a insulei, Reykiavik, unde Harald Haarfager şi-a impus suveranitatea.

In sec.al 10-lea e.N, mişcarea de expansiune a continuat cu perseverenţă. Din insulele Orcade, norvegienii au trecut în nordul Scoţiei, unde s-au instalat în Caithness şi în Sutherland. Din Islanda au înaintat

către vest, unde au descoperit coastele Groenlandei. Cercetând-o pe porţiunile accesibile, au înfiinţat, în ultimii douăzeci de ani ai sec.al 10-lea e.N o mică colonie în apropiere de capul Farvel, în partea sudică. Astăzi nu mai există îndoială că în jurul anului 1000 vasele lor au atins de mai multe ori pământul american pe coastele din Labrador, Terra Nova şi probabil din Noua Scoţie, fără a încerca să se stabilească şi fără a lăsa mărturii de descoperirea noului pământ atât de îndepărtat.

f.-Evoluţiile daneze în sec.al 10-lea e.N şi începutul sec.al 11-lea e.N, până la fondarea imperiului lui Cnut cel Mare

După expansiunea rapidă din sec.al 9-lea e.N, danezii au trăit o perioadă de stagnare în cea mai mare parte a secolului următor, în Anglia fiind nevoiţi să se retragă din faţa armatelor victorioase ale succesorilor lui Alfred cel Mare.

Invidioşi unii pe alţii, incapabili să sacrifice ceva din propriile ambiţii, indiferent de interesele superioare comune şi mediocri organizatori, conducătorii danezi au datorat succesul din Anglia numai fărâmiţării politice a anglo–saxonilor şi fărâmiţare ce presupunea şi slăbiciunea micilor regi.

O transformare importantă a început, în Britania, în ultimii douăzeci şi cinci de ani ai sec.al 9-lea e.N. Graţie prestigiului obţinut de regele Alfred, în lunga şi strălucita lui luptă împotriva invadatorilor şi a extinderii teritoriilor prin scuturarea jugului scandinav, casa regală de Wessex a devenit o putere de prim rang către care s-au îndreptat toţi cei ameninţaţi de danezi. Ca urmare, la moartea lui Alfred (899 sau 900) tot ce nu era celtic sau danez din Britania se afla sub puterea regelui din Wessex.

Intre 910-920, succesorul şi fiul lui Alfred, Eduard cel Bătrân, a reluat ofensiva împotriva scandinavilor, reuşind să smulgă regelui acelora, bucată cu bucată Est–Anglia (Norfolk, Suffolk şi Essex), Anglia de mijloc (regiunile Cambridge şi Bedford) şi Mercia daneză, sau ţara

„Celor cinci oraşe" (Lincoln, Nottingham, Derby, Leicester, Stamford). Puţin mai târziu, fiul lui Eduard, regele Ethelstan (924-940), a reuşit să-şi impună autoritatea, sau cel puţin suveranitatea nominală din ţinutul York până în Northumberland, făcând o realitate din unitatea Angliei, cu toate că aceasta apărea totuşi fragilă.

Invinşi şi demoralizaţi, conducătorii danezi au rămas pe loc în cea mai mare parte din regiunile recucerite de englezi. Erau înconjuraţi de o populaţie dominată de elementul danez, adeseori foarte numeros. Acolo, ei au avut nevoie de mult timp şi de perseverenţă pentru a şterge consecinţele multiple ale unei ocupaţii prelungite.

Nici o răscoală, deşi nu au fost multe, nu a putut compromite rezultatele dobândite de primii succesori ai lui Alfred. S-ar fi putut crede că s-a sfârşit cu pericolul scandinav când, dintr-o dată, în 980, s-a reluat cu vigoare atacul unor noi bande daneze.

In Danemarca, ca şi în Norvegia, regalitatea a făcut câteva progrese importante sub domnia lui Harald Blaatand, aşa-numitul Harald „Dinte albastru". Danemarca, unificată graţie lui, a urmat calea civilizaţiei şi a religiei creştine, trecând la căutarea de debuşee în toate direcţiile. Lovindu-se spre sud de forţele superioare ale regilor germani, regele Harald a invadat insula slavă Wollin, de la extremitatea marii căi fluviale a Oderului, rută de comerţ deosebit de intens circulată de care scandinavii voiau să se folosească. Deasemenea, el a mărit posesiunile de la nord de strâmtoarea Skagerrak, în detrimentul vecinului său, regele Norvegiei, asupra căruia şi-a impus şi suzeranitatea. Dar nimic din toate cele enumerate nu au compensat nevoia imperioasă de expansiune a danezilor.

In Anglia anului 980, circumstanţele erau favorabile unei noi intervenţii. La sfârşitul unei lungi perioade de pace şi de prosperitate, datorată spiritului politic al puternicului arhiepiscop de Canterbury, ilustrul Dunstan, pe care Biserica l-a sanctificat, guvernarea se găsea în mâinile unui copil de zece ani, Ethelred. Intr-un alt plan se agitau adversarii lui Dunstan. Ocazia s-a dovedit nesperată pentru o ofensivă daneză aşa că nu s-a mai aşteptat.

S-a început, ca şi în secolul precedent, cu atacuri izolate în diverse puncte ale insulei britanice. In 980, danezii au apărut în Chester, la extremitatea Wear-ului (în apropiere de Durham), în insula Thanet, la extremitatea orientală a Kent-ului şi în Southampton, pe coasta

meridională. Doi ani după aceea a venit rândul Dorset-ului şi Devon-ului. Prin raidurile lor scurte, invadatorii căutau, în mod vizibil defectul cuirasei anglo-saxone.

La zece ani după aceste prime raiduri, atacurile s-au amplificat. In 991, o armată daneză a debarcat în Suffolk, a incendiat oraşul Ipswich şi a împrăştiat trupele engleze la Maldon, în Essex. In 993 au fost devastate ambele maluri ale râului Humber. In 994 au sosit noi ajutoare din Danemarca, sub comanda regelui Svend, fiul şi succesorul lui Harald Baatand, care a încercat în zadar să cucerească Londra. S-a despăgubit prin jefuirea ţinuturilor Sussex şi Hampshire, înainte de a se reîntoarce acasă.

Din acel moment au intrat cu predilecţie în atenţia danezilor provinciile din sudul insulei şi cele din Est–Anglia. La intenţiile agresive daneze s-a adăugat şi o faptă ostentativă şi sălbatică a regelui englez Ethelred. Acela, la 13 noiembrie 1002, în ziua Sfântului Bricus, a dispus masacrarea în bloc a tuturor danezilor din serviciul său, împreună cu familiile lor. Printre cei ucişi s-a aflat şi sora regelui Svend al Danemarcei. Ca răzbunare danezul a venit personal în Anglia pentru a conduce operaţiunile. Dacă se are în vedere că pe pământul marii insule se confruntau două seminţii barbare puţin deosebite genetic, nu apar surprinzătoare faptele bestiale de amănunt. De altfel stigmatul comportamentului şi al simţirilor barbare a urmărit poporul englez de-a lungul întregei sale evoluţii, atât pe parcursul evului mediu, cât şi în epoca modernă a expansiunii lui coloniale. In 1013 după o absenţă de cinci ani, timp în care devastările daneze au continuat fără întrerupere, regele Svend a decis un atac hotărâtor. S-a prezentat brusc la gurile râului Humber şi aclamat ca suveran de compatrioţii din Northumberland şi din Yorkshire, a urcat pe Trent, a eliberat de jugul englez pe danezii din cele „Cinci oraşe". Urmărind marşul spre sud, cu o uimitoare rapiditate, a intrat în Oxford şi în Winchester, din provincia Hampshire, a ocupat provinciile din sud–vest şi apoi din sud–est. Prin acţiuni rapide şi hotărâte, în câteva săptămâni a încheiat supunerea Angliei. Regele Ethelred, înnebunit, a fugit pentru a-şi găsi refugiu, printr-o cruntă ironie, la curtea cumnatului său, ducele Normandiei, Richard cel Bun.

Suveranul Danemarcei nu sperase niciodată, fără îndoială, un succes atât de fulgerător. Dar surprizele istoriei nu se terminaseră totul, căci Svend a murit subit în plin triumf, la 3 februarie 1014. Fiul său mai mic, Cnut, care-l însoţise în campanie, s-a gândit că este mai prudent să se reîntoarcă imediat în Danemarca, pentru reglarea succesiunii în raport cu fratele său Harald.

Regele de Wessex, Ethelred, împreună cu fiul şi adjunctul său, Edmond, au fost rechemaţi din exil şi au profitat de situaţia creată pentru a relua o parte din teritoriile pierdute. S-a dovedit însă prea târziu pentru a se conta pe o schimbare definitivă a norocului. Cnut, reîntors în Anglia, după o absenţă de numai câteva luni, a recucerit, în 1015, aproape tot sud–vestul insulei iar în anul următor, Mercia, zona celor „cinci oraşe" şi Yorkshire. In acel an, 1016, Ethelred a murit lăsând pe Edmond singur în faţa danezilor. La încheierea campaniei tânărului rege englez nu-i mai rămăsese decât zona Londrei şi Est–Anglia.

Edmond a murit şi el inopinat, în 1017, aşa că danezul Cnut a obţinut şi recunoaşterea lui ca rege la Londra.

In anul următor (1018) a murit şi Harald. Dispariţia fratelui a uşurat lui Cnut unirea durabilă a coroanei Danemarcei cu cea a Angliei. Nu îi mai rămăsese decât să pună mâna şi pe Norvegia pentru a-şi asigura deplina stăpânire a Mării Nordului.

In 1028, regele Olaf al Norvegiei a fost învins de Cnut şi obligat să-i cedeze locul. Moştenitor al tuturor drepturilor tronului Norvegiei, suveranul danez a devenit conducătorul unui imperiu imens, dar de un tip nou. Era împărţit de vaste spaţii maritime şi avea trăsăturile unui imperiu colonial ce se întindea din Marea Baltică până pe malurile îngheţate şi ceţoase ale Groenlandei. In 1031 a mai adăugat coroanei sale şi Scoţia.

Cnut cel Mare a murit în 1035, iar odată cu aceasta marele lui stat s-a destrămat. In Anglia, Eduard Confesorul (1042-1066) a întemeiat o dinastie saxonă. La moartea sa tronul l-a preluat Harold, fiul consilierului regal Godwin, sub numele regal de Harold al II-lea. Tânărul uzurpator a fost atacat imediat de către norvegienii conduşi de Harold al III-lea Haardraade, pe care i-a învins la Stamford Brige (25 septembrie 1066). Imediat, la 27 septembrie 1066, după numai două zile Wilhelm, ducele Normandiei, a debarcat pe insulă cu aceleaşi intenţii ca ale norvegienilor.

In memorabila bătălie de la Hastings, de la 14 octombrie acelaşi an, saxonul Harold al II-lea a fost înfrânt şi ucis de Wilhelm. Ducele normand s-a încoronat la Londra ca rege al Angliei, sub numele de Wilhelm I-ul supranumit „Cuceritorul".

g.- Evoluțiile suedeze și formarea statului rus

Mai puțin strălucite, dar nu mai puțin remarcabile, s-au dovedit efectele expansiunii suedeze. Deși lipsesc mărturiile de detaliu, se cunoaște destul de bine că primii comercianți „varegi" au deschis cu succes calea cuceritorilor prin ținuturile ocupate de slavii răsăriteni. Numele de „varegi", aplicat suedezilor ce au călcat pământul rus nu avea decât semnificația de „comercianți".

De la mijlocul sec.al 9-lea e.N, suedezii s-au stabilit pe malurile golfului Finic, ale lacurilor Ladoga, Volkhov și Ilmen. Puțin după aceea, ruta comercială, care prin Volkhov și pe Nipru unea Baltica de Marea Neagră, a fost jalonată de la un cap la altul, nu numai cu baze comerciale ale varegilor, dar și cu poște militare, pe care viitorul le-a transformat în orașe și care erau destinate să asigure siguranță flotilelor negustorești împotriva normanzilor barbari ce stăteau la pândă. Acele poște au fost, printre altele, cele de la Novgorod, Smolensk, Litubeci, Kiev și Pereiaslav. Conducătorii scandinavi, din anumite puncte, au reușit să-și întindă rapid câmpul de acțiune pentru a-și aroga comportamentul unor șefi de stat.

La începutul sec.al 10-lea e.N, unul dintre micii conducători suedezi, cel din Kiev, a devenit o personalitate de prin rang. A datorat creșterea de prestigiu situării excepționale a rezidenței sale, veritabilă cheie a comerțului rus, la punctul de întâlnire a caravanelor ce porneau dinspre Marea Caspică, Marea de Azov și Marea Neagră spre teritoriile de nord.

Istoria a păstrat numele primilor principi ai Kievului, originari din Scandinavia, respectiv Askold, Oleg și Igor. Tot ea ni-i prezintă întinzându-și, puțin câte puțin, suzeranitatea asupra altor posesiuni varege din împrejurimi și constituind, în cursul sec.al 10-lea e.N, un vast principat pe care contemporanii l-au numit „rus", după numele cu care a fost substituit cel de vareg.

Separați prin mai mult de 1.500 de kilometri de patria mamă, acei suedezi au făcut ca prin comerțul lor să crească prosperitatea principatului. Ținta normală a caravanelor plecate din nord și care urmau calea Niprului, era Marea Neagră, apoi Bosforul și Constantinopolul. Efortul primilor principi de Kiev a tins să deschidă larg piața bizantină. Pentru a realiza aceasta nu s-au dat înapoi de la nici un mijloc. De cinci ori, în sec.al 9-lea e.N și sec.al 10-lea e.N. au recurs la arme pentru a impune împăraților bizantin tratate de comerț satisfăcătoare. In 860, în 907, în 941, în 944 și în 971, flotele lor au amenințat Constantinopolul, afirmând dorința lor de menținerea liberă a comunicațiilor între îndepărtatele piețe scandinave și bogata metropolă de pe Bosfor.

h.- Consecințele migrațiilor scandinave seculare

Secolul al 10-lea e.N nu marcat sfârșitul mișcării de expansiune scandinave, începute cu două sute de ani înainte. In 1018 danezii au încheiat supunerea Angliei, iar în continuarea sec.al 11-lea e.N descendenții scandinavilor, fixați în Normandia, au reînnoit tradiția strămoșilor, lansându-se, la rândul lor, la cucerirea lumii înconjurătoare, sau mai îndepărtate. Cu toate acestea nu este mai puțin adevărat că spre sfârșitul sec.al 10-lea e.N, sau la începutul sec.al 11-lea e.N, marea migrație barbară a scandinavilor era terminată. De aceea momentul ar fi bine ales pentru a măsura efectele acelui fenomen și de a-i remarca rezultatele.

Cele mai durabile, respectiv cele mai sigure, au fost cele ce se dezvăluie și astăzi, la prima examinare a unei hărți a lumii. Este vorba de anexele îndepărtate ale Scandinaviei, Faer-OEer, Islanda și Groenlanda, ținuturi reci și sărace unde cuceririle normande n-au avut caracterul efemer din alte ținuturi.

Normandia franceză nu a păstrat trăsături prea individualizate

ale originilor scandinave şi s-a scufundat rapid în unitatea franceză. A păstrat totuşi numeroase nume de localităţi şi unele irizaţii de caracter şi de comportament, ca urme genetice cu manifestare foarte îndepărtată.

Istoria provinciei normande din Franţa, în sec.al 10-lea şi al 11-lea e.N, permite să se afirme că s-a păstrat mult timp contactul dintre colonia de danezi din ducat şi locuitorii de pe malurile Balticei, că s-a păstrat, tot mult timp, amintirea şi cultul limbii, al obiceiurilor şi al practicilor din metropolă. Cu toate că s-a înecat în populaţia franco –galeză indigenă, populaţia daneză din Calvados şi de pe malurile Senei a contribuit în largă măsură la imprimarea propriei fizionomii.

De cealaltă parte a Mării Mânecii, efectele ocupaţiei scandinave s-au resimţit mai mult sau mai puţin intens, cu cât ocupaţia, la rândul ei, a fost mai lungă sau mai scurtă. Irlanda a avut "onoarea" de a fi prima cucerire scandinavă care a scuturat jugul barbarilor, recâştingându-şi independenţa politică. Datorită rivalităţilor care îi opuneau pe mărunţii conducători norvegieni, regii celţi ai insulei au parvenit, înainte de sfârşitul sec.al 10-lea e.N, să le smulgă cea mai mare parte a Munster-ului şi de a-i respinge pe coastele de la Dublin la Cork. Zdrobiţi în bătălia sângeroasă de la Clontarf, din apropiere de Dublin, în 1014, scandinavii sălbatici nu s-au mai menţionat decât într-un număr mic de puncte : la Dublin, la Wexford, la Waterford şi la Cork. Din acele locuri nu au mai putut fi izgoniţi de nimeni, astfel că atunci când englezii au început cucerirea Irlandei, în a doua jumătate a sec.al 12-lea e.N, i-au găsit formând încă mici colonii, cu totul distincte, rămase în relaţii continue cu ţara de origine. Cu toate că acele colonii au sfârşit prin a recunoaşte autoritatea supremă a regilor irlandezi, ele au păstrat pe timpul întregului ev mediu o semiindependenţă.

Anglia propriu-zisă a scăpat Danemarcei la mijlocul sec.al 11-lea e.N, dar a recăzut imediat sub lovitura ducilor din Normandia franceză. Probabil că şi din această cauză urmele colonizării daneze au rămas vizibile de-a lungul a multe secole, în toate ţinuturile unde au avut o locuire intensă după cucerire.

Unele mărturii scrise dovedesc până la ce punct s-au schimbat obiceiurile în regiunea celor „cinci oraşe", după model scandinav. Nu s-au mai păstrat nici diviziunile teritoriale anterioare, nici regimul de exploatare a teritoriului, nici sistemele de măsură. Se practica atât

sistemul zecimal cât şi cel duozecimal. In plus, organizarea teritoriului, denumirile topografice, formele juridice din sec.al 11-lea e.N, au probat că fuziunea dintre elementul etnic danez şi cel englez nu s-a produs atât de rapid pe cât s-a crezut. Studiul denumirilor topografice şi al dialectelor, confirmă că peste tot unde danezii s-au aflat în număr mai mare, adică în Northumberland, în Yorkshire, în comitatele de centru, în Norfolk şi în Suffolk, influenţa lor s-a remarcat durabilă şi profundă.

In insula Man, unde abundă monumente scandinave, dominaţia norvegiană s-a menţinut până în anul 1266. La aceeaşi dată s-au cedat Scoţiei şi insulele Hebride de către regele Mangus. Norvegienii au pierdut insulele Orcade şi Shetland în anul 1231. Acelea au trecut sub dominaţia daneză care s-a menţinut acolo până în 1468. In schimb limba scandinavă a rămas vorbită până în sec.al 18-lea e.N.

Se poate spune că invaziile scandinave n-au avut caracterul unui simplu eveniment istoric pasager, cu toate că participarea umană nordică a avut o amploare scăzută, iar urmele lăsate se pot caracteriza ca nesemnificative. Ciupiturile sângeroase şi sălbatice, pornite din mici cuiburi de viespi nu se pot asemăna decât cu primele atacuri germanice asupra frontierelor civilizate, dintr-o epocă îndepărtată cu un mileniu. Comparând pe scandinavi cu acele seminţii germanice de început, se trage concluzia certă a gradului lor mare de înapoiere, de accedere întârziată pe scara evoluţiei europene. Scandinavii au reprezentat un val barbar menit să lovească într-altul mai vechi şi care începuse să păşească cu greu pe treptele părăsite de civilizaţia antică. Nivelul încă scăzut al civilizaţiei din ţările şi ţinuturile lovite de scandinavi, a determinat ca efectul nefast asupra acesteia să fie mai mic decât cel din timpul marilor migraţii.

Istoria barbarilor scandinavi este istoria unor fapte mărunte, dezordonate, nehotărâte, cu obiective degradante şi cu efecte secundare, dar constituie unul dintre capitolele de referinţă ale trecutului european, mai ales în partea apuseană.

Ingerinţele pitoreşti ale normanzilor în părţile sudice şi sud–estice ale continentului au tulburat numai trecător cursul vieţii din acele zone, dispărând din memoria locuitorilor după perioade scurte şi fără a lăsa vreun aport benefic

Invazia ungurilor

Relativ rapida dispersie și stabilizare a slavilor și a bulgarilor în Peninsula Balcanică, precum și atracția exercitată de civilizația și bogăția bizantină, a indus consecințe benefice pentru locuitorii daco–romani, stăpânitori milenari ai spațiului dintre Nistru și Tisa, cu centrul pe arcul carpatic. Triburile slave, care mai formau numai enclave mici și împrăștiate, la nord de Dunăre, nu s-au mai simțit în largul lor și au migrat, după 850, spre conaționalii din sud, sud–vest, sau apus.

O seamă de istorici și lingviști au ajuns la concluzii eronate atunci când au analizat influențele slave din limba română. S-a pledat pentru apariția lor în perioada protoromână, ca efect al staționării provizorii a unor populații slave pe pământul vechii Dacii. Sigur că ipoteza nu poate fi apropiată de realitate deoarece, pe de o parte, contactul cu protoromânii nu a avut un caracter strâns, nici îndelungat și nici atrăgător pentru urmașii a două civilizații antice îngemănate, iar pe de altă parte, pe motivul că slavii nu au avut o etnogeneză foarte diversă. Triburile slave, după afirmațiile și concluziile multor istorici, au trecut printr-un proces de etnogeneză deosebit de divers, mai bine zis neunitar. Triburile slave ce au străbătut centrul Europei și deci Dacia, nu au purtat trăsături uniforme cu care să poată domina o populație mai veche și mai tradiționalistă. Multe secole, în estul, nord–estul și centrul continentului, slavii au constituit o pătură de populație servilă, sau aservită, care a împrumutat trăsături diverse de la alte popoare barbare migratoare mai agresive și mai dominatoare.

Peste populația protoromână, la început daco–romană, au trecut toate urgiile barbare pornite dinspre darnicul răsărit asiatic, dar nici un neam barbar nu a putut schimba trăsăturile și limba locuitorilor carpato–danubieni. Nivelul de civilizație al fostei Dacii s-a aflat totdeauna deasupra oricăror seminții invadatoare, moștenind fatalismul daco–tracic dar și pragmatismul roman.

Contactele trecătoare și discontinue, de numai câteva decenii, sau uneori de numai câțiva ani, dintre locuitorii stabili daco-romani și cei barbari, nu puteau duce la o asimilare de influențe barbare semnificative. Barbarii trăiau în tabere separate de populația băștinașă, iar unele cutume interziceau chiar căsătoriile mixte.

Conviețuirea dintre protoromâni și slavi a urmat aceleași modele. Cele două populații nu s-au apropiat decât în situații de conflict, sau în cazul unor tratative. Fiecare și-a urmat propria evoluție politică, socială și culturală, precum fiecare avea propriile planuri de viitor. Slavii, ca și alți trecători, mult mai sălbatici, priveau spre alte zări, spre care au și pornit în diverse etape. Eventualul lor amestec cu protoromânii nu s-a remarcat nici antropometric.

Terminologia și toponimicele de origine slavă, ce s-au remarcat în limba română medievală, nu au avut origini atât de îndepărtate, din perioada invaziilor. O slavizare a limbii romanice încântătoare din Dacia s-a produs odată cu pătrunderea ritualului creștin de limbă slavă. Deși poporul protoromân s-a născut ca popor creștin, organizarea sa religioasă, respectiv clericală, a întârziat multe secole, perioadă lungă ce a corespuns timpurilor terifiante ale interminabilelor invazii barbare.

Când s-au închegat primele formațiuni statale române, experiența ecleziastică și practica rituală s-a adus dinspre Bizanț, dar pe calea slavă a imperiului bulgar, sau pe cea a slavilor sârbi.

Odată cu slavizarea Bisericii din spațiul român, s-a produs și pătrunderea unui număr apreciabil de cuvinte slave în limbă. Extinderea așezărilor române, ca urmare a creșterii numerice și a închegării localităților adeseori în jurul a câte unui locaș religios, a înlesnit apariția de toponimice de origine slavă. Ele au provenit din limba slavizată a clericilor, sau a proprietarilor de moșii ce își extrăgeau inspirația din aceeași limbă grosolană. Clericii mai școliți, au pătruns în cancelariile dinaștilor locali și au transpus în actele oficiale aceeași limbă de împrumut, transformând-o în limbă de cancelarie, pe o anumită perioadă.

Grecizarea cabinetelor domnești și a clerului din perioada fanariotă s-a luptat involuntar cu slavizarea, astfel că în pragul epocii moderne limba română s-a curățat cu pași mari de cuvintele, de termenii, de numele și de toponimele grosiere și consonante de origine slavă. Insula de latinitate din străvechea Dacie a trăit clipe de coșmar ce o

afundau în oceanul de slavism înconjurător. Filonul latin s-a dovedit mai trainic şi mult prea adânc înrădăcinat.

Despre „evul barbar" al Europei s-a scris abundent, dar fenomenul nu a găsit atracția pentru un studiu unitar şi nici profund. Istoricii au parcurs unele momente, sau unele fapte, legate de lumea barbară ce a bântuit Europa, numai atunci când aveau nevoie de conexiuni între epoca antică şi evul mediu evoluat, sau când erau interesaţi să parcurgă trecutul unui teritoriu, sau originile unor state sau popoare. Lumea barbară, în sine, nu a constituit pentru istorici un subiect interesant şi agreat, ci a reprezentat mai totdeauna o curiozitate, sau o pată cenuşie.

„Evul barbar" a găsit mai multă înțelegere numai atunci când subiectul putea să adauge unele elemente de mândrie națională anumitor popoare cu origine incontestabil barbară din apusul continentului, sau când se putea estompa câte ceva din „adevărul barbar" al aceloraşi state. „Subiectul barbar" a incitat mai mult, aşa cum era normal, de istoricii din statele de naştere barbară din apusul Europei. El putea fi folosit în scopuri de „corectare" a unor adevăruri jenante, de estompare a unor amănunte istorice degradante, atât pentru popor cât şi pentru personalități. S-a folosit "evoluția barbară" pentru curățirea forțată a petelor de pe un anumit gen de patriotism. In aceste cazuri s-au operat denaturări ale adevărurilor istorice, mai bine sau mai rău ascunse.

Aproape toată istoria continentului şi a globului şi-a găsit analiştii şi cercetătorii cei mai de seamă în țările dezvoltate ale occidentului european, istorici de mare valoare dar, indiscutabil, tributari epocii naționaliste din ultimele două secole. Naționalismul a îngrădit adevărul istoric şi l-a adaptat la nevoile de prestigiu al unor state sau guvernări.

Avangarda istoricilor s-a aflat, în ultimele două secole, în Europa occidentală. Din acest motiv subiectiv, istoria lumii şi a continentului a fost centrată pe evoluțiile şi din perspectiva acestei părți a lumii. Abia în sec.al 19-lea şi al 20-lea s-a văzut că lumea occidentală a Europei este prea măruntă în raport cu evoluția restului luii, prea măruntă ca întindere, ca durată de viețuire şi ca aport global la civilizație. O lungă perioadă „barbarii" moderni au căutat să estompeze chiar rolul Imperiului Bizantin în civilizația continentală şi mondială, fără a mai vorbi de ignorarea arealelor de civilizație din subcontinentul indian şi din lumea galbenă a

Extremului Orient.

Nu este de mirare că „povestea" evului barbar şi-a cantonat preocuparea şi analizele tot asupra aceluiaşi apus european. Egocentrismul istoricilor apuseni s-a impus cu străşnicie, aducând grave pierderi ştiinței şi implantarea unor doctrine viciate de lipsa de cunoaştere, sau de lipsa de interes.

Nici o lucrare istorică occidentală nu a observat că Dacia primului mileniu al erei noi a constituit o pată neagră în mişcarea amplă a populațiilor migratoare, că a fost numai străbătută de hoadele sălbaticilor, că a constituit mereu numai ca teren de campare provizorie şi ca bază de atac, dar şi că niciodată nu a rămas ocupată de semințiile barbare. Se pot pune în discuție unele motivații geografice, dar esențiale rămân cele de populare tradițională a vechii Dacii. Cele două tipuri de motive s-au îmbinat. Se pare că Dacia era o țară foarte împădurită, din crestele Carpaților şi până la limitele ei naturale din sud, vest, nord şi răsărit. Barbarii răsăriteni au străbătut acest colț de lume numai pe trasee ale râurilor, prin trecători înalte, pe coamele dealurilor, sau numai prin culoarele unor câmpii de pe conturul arcului carpatic.

Barbarii nu au găsit păşuni îndestulătoare pentru hergheliile cailor de luptă, nici pentru vitele domestice sau de povară. Nu au găsit nici posibilități de pradă pe măsura celor visate, sau existente la sud de Dunăre, deoarece daco-romanii şi protoromânii fuseseră constrânşi să părăsească viața urbană şi să se retragă în exploatații izolate din interiorul unor păduri seculare, sau pe culmile cu păşuni pentru animale. Din acele păduri puteau fi scoşi cu mare greutate, dar şi atacau periculos.

Rezistența şi persistența străbunilor protoromâni pe pământul de azi al României este dovedită nu numai de faptul că nici o seminție barbară nu a încercat să se aşeze temeinic peste vechii locuitori, dar şi de faptul că acei protoromâni au reuşit ca în sec.al 9-lea e.N să producă o tăiere, o despărțire vastă a slavilor de sud, de vest şi de nord. Protoromânii s-au menținut ca o stâncă în fața revărsării slave şi au spart pentru totdeauna unitatea şi puterea colectivă slavă.

In interiorul şi în jurul arcului carpatic, slavii nu s-au putut impune etnic, ei fiind cei ce au dispărut în masa populației daco-romane. Acest fapt constituie o strălucită dovadă a vitalității strămoşilor românilor. Nu numai că au putut să reziste sute de ani la adăpostul întinselor păduri,

dar au fost în stare să respingă spre alte zări, sau să asimileze pe cei mai numeroşi dintre barbari.

Doctrina panslavistă din epoca modernă s-a lovit de „ghimpele" latin al românilor, ghimpe care a spulberat unitatea geografică slavă, încă de la începuturi.

Unicitatea evoluţiei românilor şi meritele lor de tradiţionalism, de cultură şi, mai ales de luptă pentru cauza civilizaţiei, nu au fost remarcate de istoricii occidentali deşi consecinţele istorice s-au dovedit imense pentru configuraţia politică şi etnică ulterioară a continentului.

Breşa practicată de protoromâni în masa slavă nu a avut darul de a-i scuti de noi fluxuri barbare, venite din extremităţile răsăritene ale continentului, respectiv din marea câmpie rusă. Barbarii mai noi au urmat trasee de invazie ce se strecurau printre limitele de locuire protoromână şi slavă, respectiv pe valea plană a Dunării, sau pe la nord de Carpaţi. Coloanele barbare ce s-au încumetat să traverseze Dacia, s-au pierdut prin codrii ei, ori au ocolit pe viitor acea cale primejdioasă. Numai pecenegii şi mai ales cumanii s-au aşezat mai temeinic alături de protoromânii din zonele joase de câmpie şi de luncă.

Seminţia barbară invadatoare cea mai imporantă, din sec.al 9-lea e.N, a fost cea a ungurilor. Ea aducea în Europa o sălbăticie asiatică întârziată cu o jumătate de mileniu. In comparaţie cu evoluţia celorlalte seminţii barbare, ce sfârtecaseră continentul celor mai strălucite civilizaţii, ungurii s-au plasat pe unele dintre cele mai degradante trepte. Inapoierea lor spirituală şi materială era comparabilă cu a hunilor din sec.4-5 e.N, sau cu cea a gepizilor, sau a avarilor(hunilor avari) din sec.6-7 e.N. Ungurii, odată sosiţi la fruntariile Europei, nu au mai avut şansa de a se alăpta la vechile structuri statele ale antichităţii civilizate, ci de la nişte entităţi statale abia ieşite şi ele din neagra sălbăticie. Valul barbar al ungurilor s-a izbit de malurile altor popoare foste barbare, sedentarizate după aprige convulsii. Neobişnuiţi să trăiască în zone împădurite şi muntoase, acei oameni ai stepelor s-au strecurat în zonele joase ale Europei centrale, în câmpiile care puteau asigura spaţii de păşunat. Căutând acele locuri, au ocolit Carpaţii şi s-au revărsat spre vest şi apoi spre sud. Le-a stat în faţă lumea franco–germanică şi cea slavo–bulgară, principalele forţe ale Europei de la sfârşit de mileniu, dar brăzdate de fisurile unor lupte intestine.

Spre diferenţă de alte hoarde ale Asiei care au reuşit, ca şi ele, să-şi deschidă drum până în regiunile danubiene, dar care nu s-au remarcat decât prin ravagii, fără a fonda niciodată vreo dominaţie stabilă, ungurii s-au fixat la teren, după o perioadă relativ scurtă de agitaţie şi de eforturi violente pentru atingerea bogăţiilor din ţinuturile Germaniei, Italiei şi Franţei. Au luat prin surprindere elementele barbare cu organizare statală din apusul Europei, aşa cum şi acelea terifiaseră pe urmaşii lumii romane cu revărsarea lor din primii ani ai sec.al 5-lea e.N. Ungurii s-au aşezat în Câmpia Tisei şi a Dunării de mijloc, locuri dezolant de plane, unde un amestec din urmaşii lor mai locuiesc şi astăzi, între marea germanică şi cea slavă şi lipiţi de singurul popor latin al Europei Centrale, poporul român de veche tradiţie antică traco–greco–romană, singurul care nu-şi fondase un stat unitar, datorită vicisitudinilor legate de vulcanul asiatic ce îşi revărsa toxinele umane migratoare.

Debutul istoric al ungurilor, pe pământ european, a rămas confuză. Se pot degaja numai câteva mari direcţii confuze ale devenirii lor. In orice caz, istoria lor dinainte de a bate la porţile colectivităţii de popoare de origine europeană, este total necunoscută, asemănător altor populaţii extrem-primitive cu vieţuire anteistorică. Studiile privind limba lor înapoiată, comportamentul social şi organizarea, îi identifică într-un amestec de populaţii din sudul Rusiei de azi, dar permite afirmaţia că au avut un prim habitat în Asia Centrală.

Asiatici veritabili, acei oameni scunzi, cu ten pământiu, cu ochii urât despicaţi, cu capul ras, cu aptitudini de călăreţi neobosiţi („despre care se credea să s-ar fi născut chiar pe cai"), jefuitori şi sângeroşi după cum i-au descris autorii bizantini, au însângerat şi au infestat o Europă aflată încă în stare de plămadă. De neam fino– ugrian, noii sălbatici vorbeau o limbă înrudită cu aceea a finlandezilor, estonilor şi laponilor de azi.

Ungurii s-au abătut asupra bătrânei Europe pe aceleaşi căi pe care altă dată le urmaseră teribilii huni, cu care occidentalii îi comparau din instinct. Obişnuiţi cu viaţa nomadă a stepelor asiatice, erau organizaţi în şapte hoarde, ai căror şefi se întâlneau în cazuri grave, dar care, în mod obişnuit, operau pe cont propriu. La resursele ce le reveneau din creşterea nomadă a animalelor, din rezultatele vânătorii şi din pescuit, ei adăugau pe cele obţinute din incursiunile de jaf. Jafurile îi purtau adesea

foarte departe de locurile de campare, străbătând în galopul cailor robuşti şi rapizi distanţe surprinzător de lungi.

In cursul acelor expediţii pline de neprevăzut ei s-au obişnuit cu o supunerea şi cu o disciplină de fier. Cronicarii spun că conducătorii ungurilor se serveau la nevoie de bici pentru a se face ascultaţi, ceea ce înseamnă că supuşii se aflau foarte aproape de percepţia animalică a dresurii şi nu reacţionau afectiv sau raţional în raport cu conducătorul şi cu cauza comună.

Sosiţi în apropierea inamicului, ei încercau să-l zdrobească sub o ploaie de săgeţi, înainte de a se arunca la asalt. In caz de pericol se repliau cu o minunată agilitate. Sălbăticia lor era extremă. Se pretinde că asemănător hunilor de altă dată, mâncau carne nepreparată şi că obişnuiau să bea sângele inamicilor.

Această stirpe de cea mai proastă calitate umană a migrat, în prima parte a sec.al 9-lea e.N, la răsărit de Marea de Azov. Componenţii şi-au dat singuri numele de magyari, dar de când au intrat în contact cu germanii şi cu slavii li s-a dat acela de unguri(derivat posibil din cel de hungri, sau huni noi) nume rămas până în zilele noastre.

Dacă se pune întrebarea din ce cauză au fugit din Asia, se poate accepta supoziţia că marile perturbări etnice din Turkestan şi din regiunile învecinate au influenţat şi hotărârile unicului şi sălbaticului popor ungar. Turkestanul şi vecinătăţile au fost teatrul unor răsturnări mari etnice în sec.al 8-lea e.N, după cuceririle arabe din Bactriana şi din Sogdiana. Evenimentele i-au determinat pe unguri să fugă spre vest.

Zona cuprinsă între Marea Caspică şi Don era în ocupată în întregime de alte triburi asiatice, triburi care îi precedaseră încă din prima jumătate a sec.al 7-lea e.N, întinzându-se în stepa imensă din sudul Rusiei de azi. Este vorba de triburile kazarilor(sau khazari), deveniţi o naţiune bogată şi puternică de comercianţi, triburi stabilite în împrejurimile Volgăi de jos.

In majoritate convertiţi la iudaism, sub influenţa vechilor colonii evreieşti din Bosforul cimerian (de la nordul Mării de Azov), câştigaţi astfel de civilizaţia tolerantă şi primitoare a unei naţiuni trăitoare din comerţ, kazarii dispuneau totuşi de o forţă militară destul de puternică, capabilă să se opună avansării noilor barbari.

Ungurii au reuşit, cu toate acestea, să atingă ţărmurile Azovului.

Pentru a-i ţine la respect, în anul 883 kazarii s-au văzut obligaţi de a se fortifica pe cursul inferior al Donului, aliniament pe care cavaleria ungurilor l-a depăşit uşor, doi, trei ani mai târziu. In 860 grosul poporului s-a oprit provizoriu între Don şi Nipru. Dar Pe acel loc nu au putut rămâne mult timp, deoarece hoardele altei seminţii, venite dinspre Asia Centrală, cele ale pecenegilor, aparţinători marii familii a turcilor, au avansat spre ei. Respinşi şi răsturnaţi spre vest de kazari şi de pecenegi, ungurii s-au văzut obligaţi să caute un alt loc de staţionare dincolo de Nipru. Au făcut o escală între Nipru şi Nistru, de unde au început, în 862, să pătrundă în grupuri pe teritoriul Pannoniei. Cu acele ocazii au iniţiat incursiuni până în Germania, ocolind versanţii septentrionali ai Carpaţilor (ocolind Dacia pe la nord). Sub presiunea insistentă a pecenegilor, ungurii s-au stabilit, în jurul anului 890, în zona numită de ei, Atelkuz („ţara dintre râuri"), adică între Nistru şi Prut. Curând călăreţii lor s-au răspândit până în zona Vistulei de sus şi până la Dunărea de joc (894), semănând peste tot groază, hărţuind şi jefuind caravanele negustoreşti. Raidurile lor au întrerupt traficul comercial de pe Niprul folosit e varegii scandinavi.

In ultimii cincisprezece sau douăzeci de ani ai sec.al 9-lea e.N, s-a deschis o nouă etapă în viaţa ungurilor. In anul 895 bandele ungare au traversat Dunărea de jos şi au devastat Bulgaria. Dar pecenegii îi urmăreau de aproape. Acelaşi an le-a adus o înfrângere drastică în zona Dunării de jos, din partea bulgarilor aliaţi cu pecenegii şi părăsirea zonei Atelkuz (Actuala Basarabie). De acolo, ca să scape de o nouă lovitură a pecenegilor, au trecut, cu femei, cu copii şi cu bagaje, prin Halici şi peste pasul Vereczke, în Câmpia Pannonică, unde au putut respira mai liber.

Acea câmpie verde, dar lipsită de pitoresc, se afla la bunăvoinţa primului ocupant. După căderea avarilor, care nu lăsaseră în urma lor decât ruine, se răspândiseră peste ea unii slavi apuseni, dispersaţi şi incapabili de a fonda un stat. Cei ce au staţionat provizoriu în sud–estul Pannoniei, au urmat în majoritate pe bulgari, în progresele lor spre Tracia şi Macedonia, iar cei din vest, slovenii de pe malul drept al Dunării, slovacii, moravii şi cehii, de pe malul drept, lipsiţi şi ei de coeziune, au continuat să se zbată în lupte cu forţele germane.

Printre slavii de vest, moravii şi-au asigurat o situaţie

preponderentă pe la mijlocul sec.al 9-lea e.N. Prinţul lor, Rotislav (846-870), fondatorul „Moraviei Mari”, care îngloba sau vroia să înglobeze toate teritoriile slave de vest, dintre munţii Bhoemiei şi Drava, a încercat, pentru a evita infiltrarea germană, să readucă pe misionarii bizantini pentru opera de convertire la creştinism, operă începută de misionarii din occident. El A aplicat, prin această acţiune, o gândire asemănătoare cu a ţarului bulgar Boris I-ul al Bulgariei. Cu câţiva ani înainte, dintr-un interes contrar, ţarul chemase misionari apuseni, pentru a se apăra de infiltrarea bizantină.

Iniţiativa prinţului morav a determinat, în vara din 861 sau 862, trimiterea de către împăratul bizantin Mihail al III-lea, a doi faimoşi apostoli, Kyril şi Methodiu, despre al căror rol am vorbit anterior.

Chiar dacă au dat supuşilor lui Rotislav un alfabet şi primele elemente de literatură naţională, cei doi apostoli nu au putut să realizeze miracolul de a insufla slavilor din Moravia spiritul de uniune şi de disciplină, suficient pentru a le permite să reziste cu succes asalturilor inamice, care îi presau din toate părţile.

Divizată de facţiuni şi de interese mărunte de clan, Moravia Mare fusese deja dislocată de către Germania vecină la începutul sec.al 10-lea, când ungurii i-au dat lovitura de graţie (906). Aceasta după ce ei invadaseră valea Tisei şi avansaseră până în Pannnia. Aşezarea ungară în Pannonia se produsese cu câţiva ani înainte, între 896 şi 900, sub conducerea sălbaticului Arpad.

După moartea, în 907, a întemeietorului de dinastie, Arpad, ungurii au parcurs o perioadă lungă de agresivitate şi de succese datorate surprizei produse asupra populaţiilor şi statelor europene înconjurătoare.

a.- Devastarea Europei apuseane de către unguri în prima jumătate a sec. al 10-lea e.N.

Pentru un popor barbar ar fi fost greu de presupus că s-ar fi mulţumit să ocupe o câmpie fertilă şi să se dedice muncii. Ca toţi barbarii mileniului, ungurii nu s-au arătat dispuşi să rămână liniştiţi, deoarece nu aveau nici o cunoştinţă de agricultură şi erau obişnuiţi să trăiască din jaf. Le-a fost dificil să reziste atracţiei unor curse fructuoase de-a latul ţinuturilor occidentale mai bogate, la porţile cărora ajunseseră de curând. Inainte de a se consuma ruinarea puterii morave, ungurii s-au şi lansat pe căile ce duceau spre Italia şi Germania.

In vara anului 899, au făcut un prim raid în Veneţia şi în valea Padului, unde au căzut peste o societate în plină anarhie. După înlăturarea şi moartea regelui Carol cel Gros (887-888) nu se ştia cine va deveni rege al Italiei şi cine va prelua diadema de împărat. Succesorul lui Carol cel Gros la tronul Germaniei, nepotul său Arnulf, a sosit la Roma pentru a-şi disputa puterea cu doi pretendenţi italieni fără rang : Gui de Spoleto şi Lambert de Friul. Recunoscut drept rege al Italiei în 894 şi apoi împărat în 896, Arnulf nu a reuşit să înlăture divizarea.

După trei ani s-a întors în Germania, bolnav şi în incapacitate fizică pentru viitor, cu toate că nu avea decât patruzeci şi cinci de ani şi era obişnuit să acţioneze cu vigoare şi decizie. In acele condiţii a fost nevoit să se îndrepte cu toate forţele spre combaterea scandinavilor.

Terenul s-a eliberat astfel în faţa invadatorilor unguri, uşurându-le sarcina de invadarea unui spaţiu de pradă, ce nu prezenta pericole militare timp de un an. S-au bucurat sălbatic de jaful din Lombardia şi ţinutul Veneţia, după care, în 900, s-au reintors în vizuina pannonică încărcaţi de prăzi. După ce s-au uşurat de greutăţi, au repornit spre nord în luna septembrie. Aveau intenţia să profite de dezordinea produsă în Germania prin dispariţia împăratului Arnulf, care murise în decembrie precedent fără a lăsa alt moştenitor decât un fiu de şase ani, micul

Ludovic „Copilul".

Bavaria a fost oribil sfârtecată de copitele călăreţilor unguri (iunie 906). In 907, un contraatac german în ţinuturile morave nu s-a sfârşit decât cu o sângeroasă şi răsunătoare înfrângere a apusenilor. In luptă şi-a pierdut viaţa margravul Luitpold, comandantul mărcilor de la frontiera bavareză, alături de trei episcopi, mulţi conţi şi alături de o mare parte din armata germană. S-a luat măsura retragerii mult în urmă, până la Enne, a trupelor însărcinate cu protecţia avansată a teritoriului germanic.

După acea victorie, incursiunile ungare în Germania s-au multiplicat şi s-au amplificat. In 908 au avut de suferit provinciile istorice Thuringia şi Saxa, iar în 909 a venit rândul Bavariei şi al Suabiei de a fi devastate. Erau momente de consternare pentru apuseni şi nu s-a încercat nimic în plus pentru a opri inamicul venit din cea mai neagră sălbăticie. De cum era semnalată o expediţie ungară, ţinuturile din faţa invadatorilor se transformau într-un pustiu uman. Locuitorii şi trupele locale se închideau în poziţii fortificate aşteptând să treacă primejdia.

In acele condiţii disperate, un cutezător, tânărul duce de Bavaria, Arnulf, fiul margravului Luitpold, căzut în 907 în lupta contra ungurilor, a încercat să taie retragerea bandelor care reveneau din Suabia încărcate de pradă. Le-a dat peste cap pe malurile Inn-ului la 30 iulie 909. Succesul a dat încredere. In anul următor regele Ludovic, cel ce începuse prin a fi Ludovic „Copilul", dar care împlinise şaptesprezece ani, s-a înţeles cu consilierii săi de a încerca un efort decisiv.

O mare armată suabă, frranconiană şi bavareză trebuia,, conform speranţelor, să ajungă să intimideze inamicul. Dar ungurii nu au mai pătruns decât până în Suabia. Au bătut contingentele provinciei la 12 iunie 910, ca după zece zile să decimeze restul marii armate germane la limitele Franconiei şi ale Bavariei.

Ungurii au devenit stăpâni pe situaţie. Timp de trei ani, în 911, 912, 913, Germania a căzut pradă, de la un capăt la altul, bandelor ungare devastatoare. Ungurii au apărut pe Isar, în inima Bavariei, în Thuringia, Franconia şi în Suabia. Au ajuns chiar pe malurile Rinului, pe care l-au trecut tot în 913 pentru a pustii Lorrena.

De-a lungul drumurilor, bandele lor s-au întărit cu elemente noi. Cehii li s-au alăturat, în 915, sub conducerea ducelui lor, Boleslav. Au

trecut împreună înălţimile Fichtelgebirge şi au continuat cursa de-a latul Thuringiei, Suabiei şi Saxei. Peste tot, ungurii au fost cei ce au suportat greul invaziilor, nefiind scutită nici o regiune a Germaniei. In 917 sălbaticii au atins şi jefuit oraşul Basel. De acolo au trecut în Alsacia şi în Lorrena. In 918 au descins în valea Weser-ului, incendiind şi prădând Bremen-ul, iar în 919 au traversat Westfalia, pentru a se revărsa a treia oară în Lorrena.

Câmpul lor de acţiune s-a lărgit fără încetare, într-un mod terifiant pentru lumea apuseană. In 921 au apărut la Brescia, în februarie 922 s-au avântat până în Pulia, iar în 924 s-au reîntors spre nord semănând groază în Saxa. Apoi au descins iarăşi în Italia de Nord, de unde au pătruns în Burgundia şi în Languedoc-ul franc. Tot atunci au traversat, în trombă, teritoriul Veneţia, au pătruns în Pavia, la 12 martie şi au incendiat „patruzeci şi patru de biserici". Ajunşi în Piemont, au trecut Alpii, au parcurs valea Iserei, au trecut Rhonul, au apărut în faţa oraşului Nimes şi au trecut Languedoc-ul oriental prin foc şi sabie. Doi ani mai târziu, în 926, a revenit rândul Bavariei, Suabiei, Franconiei, Alsaciei şi Lorrenei. Verdun-ul franc a fost incendiat, regiunea Ardenilor pustiită, în timp ce în sud alte bande sau aruncat asupra Italiei de Nord, au trecut Apeninii, au jefuit Toscana şi au ameninţat Roma.

b.- Cea de a doua fază a invaziilor ungare până la bătălia de la Lechfeld

Nimic nu părea, atât în nord cât şi în sud, să extirpe răul ungar. In Italia au continuat disputele în privinţa alegerii unui nou suveran. Disputele s-au încrâncenat chiar sub privirile invadatorilor şi de multe ori cu complicitatea acestora.

Unii protagonişti susţineau pe Berenger de Friul, alţii s-au alăturat, pe rând, carolingianului Ludovic, regele din Provence, ducelui provensal Hugue şi regelui Burgund, Rudolf al II-lea. Cum era de aşteptat dezordinea a atins culmea.

Nici în Franţa situaţia nu era mai bună. După decăderea din drepturi a lui Carol cel Gros, în 887, s-a deschis lupta între partizanii şi adversarii carolingienilor. Regele Carol cel Simplu, nepot al lui Carol cel Pleşuv, era absorbit cu totul de apărarea tronului împotriva membrilor familiei lui Robert cel Puternic (Robert le Fort), marchiz de Neustrasia în timpul tatălui său.

Fărâmiţarea statului german a continuat şi s-a agravat considerabil în timpul primului sfert al sec.al 10-lea e.N. Imposibilitatea de a găsi pentru tron un urmaş legitim, de origine carolingiană, a impus, ca la moartea lui Ludovic „Copilul" (911), să se confere coroana regală unui simplu duce de Franconia, pe nume Conrad. Alesul n-a putut să se facă nici ascultat şi nici nu a putut împiedica provinciile statului să se înstrăineze unele de altele. Astfel, în Germania, regalitatea a pierdut aproape tot prestigiul. Alegând ulterior, drept succesor al lui Conrad, pe principalul său adversar, ducele Henric de Saxa, electorii au săvârşit o simplă formalitate, faţă de care bavarezii, suebii şi lorrenii s-au arătat străini. In această situaţie regele s-a simţit izolat şi fără autoritate în afara propriului ducat şi a celui ce aparţinuse predecesorului.

Totuşi, între 926 şi 933, s-a observat o relaxare pronunţată, chiar

o oprire totală a incursiunilor ungureşti. Ducele de Bavaria, Arnulf şi regele Henric de Saxa, au aşteptat, fiecare în parte, plecarea invadatorilor. S-a obţinut un armistiţiu de şapte ani cu sălbaticii unguri pe baza achitării unui tribut anual. Henric de Saxa a profitat de momentul de respiraţie pentru a organiza rezistenţa, vizând pregătirea unor mici armate bine antrenate şi organizarea unor oraşe şi a unor adăposturi fortificate în punctele cele mai ameninţate ale teritoriului său.

Când s-au reluat brusc, în 933, atacurile ungare, Saxa a rămas aproape neatinsă. In rest s-a asistat la reproducerea aceloraşi scene de teroare ca altă dată. In 935, Italia de Nord şi Burgundia au devenit, din nou, victime ale prădăciunilor şi violenţelor călăreţilor unguri. Doi ani mai târziu, în 937, printr-un imens târcol, barbarii pannonici au călcat Bavaria, Suabia, Franconia, Lorrena, Champagne, Berrry, Burgundia, regiunea Alpilor, Piemontul, Lombardia apuseană, Toscana, provincia limitrofă Romei, Campania, Abruzzi, Pentapolisul, Emilia şi Veneţia. Peste tot au jefuit, au ucis, au incendiat şi nu au putut fi opriţi.

In final, a primit „vizita" lor şi Saxa. Regele Henric murise cu un an înainte (2 iulie 936), fiind înlocuit, prin alegere, de fiul său Otto. Noul rege, preocupat pentru consolidarea puterii în mijlocul unor revolte interne, a lăsat ungurilor posibilitatea unei incursiuni până în Westfalia (august 938).

S-a constatat că raidurile din urmă au cuprins circuite imense şi că au fost conduse cu mai puţină vigoare. Deşi nu fuseseră opriţi, ungurii întâmpinaseră o rezistenţă crescândă. Din toamna anului 938 până în 942 sau 943, nu s-a mai semnalat nici o incursiune. La acea dată, se pare că detaşamente barbare s-au arătat chiar la porţile Romei. La nord, alte hoarde ungare au fost oprite ferm la Wels, pe râul Traun, câteva leghe după ce trecuseră frontiera bavareză. In 947, ungurii au putut traversa Italia, de la nord la sud, până la Otrante, dar în 948, 949, 950 au încercat în van, de trei ori, să invadeze Bavaria. De trei ori au fost respinşi de noul duce Henric, fratele regelui Otto, care i-a urmărit chiar prin Italia, până la Aquileea.

Furioşi de a-şi vedea barat drumul spre Germania, ungurii s-au despăgubit lansându-se de-a lungul Lombardiei, peste Alpi, prin Burgundia, ajungând să jefuiască Aquitania. Acolo au petrecut vara anului 951, când se împlineau 500 de ani de la înfrângerea hunilor, în

Gallia de nord, pe Câmpiile Catalanaunice, de către generalul Aetius. Printr-o farsă a istoriei nişte rude îndepărtate ale lui Attila pângăreau din nou pământul bogatei provincii romane şi cu aceeaşi sălbăticie.

Trei ani mai târziu s-a asistat la o trezire bruscă a hoardelor din Pannonia. Cum Germania era zguduită de o răscoală, o masă formidabilă de cavalerie a reuşit să forţeze frontiera bavareză (februarie 954), să devasteze Franconia, să treacă Rinul la Worms (19 martie), să jefuiască Lorrena, să traverseze regiunea Ardenilor şi Hainaut, pentru a atinge periferiile oraşului Cambrai, să revină apoi prin zona Vermandois, în regiunea Laon, Reims, Chalons, în Burgundia şi Lombardia.

Campania le-a procurat ungurilor o experienţă concludentă. Au constatat cu proprii ochi încurcăturile şi incapacităţile regalităţii germanice, aşa că au pornit din iunie 955 în direcţia nord. De această dată, dacă este să se ţină seama de cronicarii germani, care ţineau să pună în valoare succesele regelui Otto, s-a produs o adevărată avalanşă barbară, care s-a abătut asupra ducatului de Bavaria. Unul din cronicari spunea : *„Mulţimea lor era atât de mare încât se credeau invincibili, numai ca pământul să nu se deschidă sub paşii lor, sau numai ca cerul să nu se prăbuşească asupra lor"*.

Nu s-a produs nici unul dintre cataclismele amintite, dar încordându-se împotriva răului, cu un rar spirit de decizie şi cu o energie ieşită din comun, Otto a ştiut să taie scurt revolta care-l paraliza, să adune la repezeală o armată şi să întâmpine frontal pe barbari în faţa oraşului Augsburg, la Lechfeld, pe malurile râului Lech (nu se ştie pe care mal). Acolo, la 10 august 955, Otto a repurtat o victorie completă, după care ungurii, decimaţi şi demoralizaţi, nu au mai avut alte resurse decât să opereze o promptă şi dezastruoasă retragere până în bârlogul pannonic.

Cu aripile frânte spre zările apusene, mai tentante, ungurii s-au reîntors cu faţa spre răsărit, spre câmpia din stânga Tisei unde s-au lovit de statele mărunte şi neunificate ale românilor. Indeletnicirea românilor cu agricultura şi mai ales cu creşterea animalelor a determinat numirea lor, în cronicile ungureşti, drept *„păstori ai romanilor"* (*pastores romanorum*). O veche cronică ungurească, scrisă de un notar al regelui Bela, cel mai târziu pe la jumătatea sec.al 13-lea e.N, precizează că la venirea ungurilor existau în stânga Tisei trei voievodate : cel al lui

Menomorut, între Someş şi Mureş, un al doilea, al lui ***Glad***, în Banat şi un al treilea în Transilvania propriu-zisă, unde domnea ***Gelu românul***. Ungurii au purtat lupte cu toţi aceşti voievozi. Ocuparea temeinică a Transilvaniei a început abia după anul 1000 şi a durat două secole, până pe vremea aducerii Cavalerilor Teutoni (1211) cu sarcina păstrării siguranţei în teritoriile ocupate de români şi a apărării frontierei muntoase din sud–est.

Primul rege ungar, Ştefan (1001), a căutat să întindă stăpânirea cât mai adânc în Transilvania. In partea de sud–est a teritoriului a trebuit să învingă rezistenţa voievodului român Kean. Totuşi, după două sute de ani în sudul Transilvaniei mai exista o „ţară" a românilor cu vamă proprie, deosebită de vama ungară.

Lupta românilor pentru supravieţuirea fiinţei naţionale, în raport cu ungurii, a mai durat nouă sute de ani grei şi de neuitat.

c.- Barbaria în centrul Europei. Fondarea statului ungar.

Expediția terminată dezastruos pe Lech urma să devină ultima tentativă ungară de a forța bariera opusă de popoarele Europei occidentale. Germania le fusese închisă, iar în Italia de Nord urma să se procedeze asemănător. După 951, regele Germaniei, Otto, a intervenit și în această parte a fostului imperiu. Din 952 s-a constituit, sub autoritatea ducelui Bavariei, cu numele de „marca Veronei și a Aquileei", o zonă largă avansată de apărare, zonă care unea Germania de sud cu Adriatica.

Ungurii au încercat în continuare să caute pradă și să-și lărgească posesiunile spre zările răsăritene, respectiv spre Dacia protoromânilor și spre Peninsula Balcanică. Spre zona balcanică au încercat să atingă Tracia în 934 și 943 și apoi Bosforul. Intre anii 960 și 970 au reluat de nenumărate ori proiectele balcanice. Imperiul Bizantin s-a văzut nevoit să țină seama de apariția lor în lumea barbară de la nord.

Trecerea dintre sec.9-10 e.N a însemnat pentru masa populației ungare încheierea epocii marilor prădăciuni. Acea populație care până atunci nu avea alt ideal decât viața rătăcitoare a stepelor și a incursiunilor de jaf, a trebuit să se transforme, puțin câte puțin și să adopte o viață sedentară de agricultor atașat pământului. Organizarea războinică, pe care o cunoscuse până atunci acea populație, urma să se transforme într-o organizare politică, sub forma unui nou stat al barbarilor, stat ce a căutat să împrumute câte ceva din civilizația europeană, lăstărită, la rândul ei, din cea antică greco–romană.

Venind în contact cu populația română și slavă, ungurii au început să deprindă un fel de viață mai așezat, iar unii din conducătorii lor s-au și botezat, intrând în legătură cu patriarhia de la Constantinopol.

Transformarea radicală a barbarilor unguri nu putea să se producă într-o perioadă scurtă. Se apreciază însă că ei s-au adaptat cu suplețe noului gen de existență, împrumutat de la slavii așezați înaintea

lor pe aceleași locuri. Vecinătatea Germaniei a avut un rol primordial în evoluția spre europenizare a ungurilor, fără a se produce o germanizare. Dinspre Germania au pornit misionarii creștini spre bârlogul sălbaticilor. Unii au avut intenția de a crea o biserică ungurească dependentă de un episcopat german (cazul episcopului de Passau, Pilgrim, în 973). Abilul conducător ungar Geza a reușit să dejoace acest tip de manevră religioasă luând în propriile mâini problema convertirii poporului său la creștinism. A recrutat clerul propriu nu dintre germani, ci dintre slavii din Bohemia, de care nu avea motive să se teamă.

Politica fermă și strânsă a conducătorului ungur a dat rezultate. Geza a devenit conducătorul unui popor ceva mai degroșat. In schimb, el și apropiații au rămas adevărați barbari. Fiul său, Valk, a mai făcut (997-1038) un pas spre cizelare, devenind un om de stat. Botezat sub numele de Ștefan din 985, la vârsta de 10 ani, el s-a metamorfozat într-un adevărat creștin, atât de devotat și plin de entuziasm încât Biserica a făcut din el un sfânt. Lui i s-a datorat organizarea ecleziastică a Bisericii ungare, organizare autonomă în întregime, așa cum visase Geza.

Tot lui i-a datorat Ungaria organizarea administrativă, cu divizarea în comitate, sub jurisdicția unor „ispanoc" (de la cuvântul slavul „jupan") și cu o curte de înalți ofițeri ce imita curtea regilor Germaniei. La îndemnul papei, Ștefan a trecut la creștinarea tuturor supușilor. Pe foarte mulți i-a convertit cu sila așa cum procedase și Boris I-ul al Bulgariei.

Nu a surprins pe nimeni momentul din anul 1001 când suveranul noului stat barbar, dorind să-și afirme în fața lumii întregi puterea reală, a făcut să i se așeze pe cap o diademă regală, binecuvântată de papa Silvestru al II-lea. Acea diademă trebuia să reprezinte un simbol tangibil al accedării definitive, a poporului ungar, la rangul de națiune civilizată.

Din punct de vedere formal treburile s-au aranjat în 1001, dar timp de secole nu s-au putut șterge tarele genetice ascunse, tare ce se concentrează, mai ales, în sălbăticia subconștientă și în apucăturile sângeroase ale ungurilor.

Nu trebuie pierdut din vedere că sălbaticii unguri au avut numai întâietatea dintr-un eșalon mai larg de popoare care s-au pus în mișcare la sfârșitul primului mileniu din era nouă din măruntaiele Asiei. Ei par a fi fost locomotiva unui tren cu mai multe vagoane, cu precizarea că la

un moment dat locomotiva a fost împinsă de vagoane. In urma ungurilor au trecut fruntariile europene de pe linia Urali–Volga, pecenegii, uzii şi cumanii, trei populaţii care au spulberat sub copitele cailor şi văile râurilor dacice sau ale Dunării de jos. Mai vifornice şi probabil mai puţin numerice, cele trei seminţii central asiatice şi-au epuizat atât forţa cât şi fiinţa etnică în confruntările balcanice, ca adversari sau ca aliaţi ai bizantinilor.

Numai câteva precizări despre evoluţia fiecăreia dintre cele trei seminţii barbare, însoţitoare ale ungurilor, pot da măsura reală a eforturilor depuse de armatele civilizaţiei şi de fiinţa statală europeană.

Pecenegii au abandonat regiunile dintre Urali şi Volga în 889, migrând spre apus. S-au dislocat de pe vastele câmpii sub presiunea uzilor aliaţi ca kazarii, aşa cum şi ei îi dislocaseră pe unguri. In prima jumătate a sec.al 10-lea e.N, pecenegii au ocupat „golul" dintre Don şi Dunărea de Jos. Tot în acea perioadă, respectiv în 944, s-au aliat cu rusul Igor în campania împotriva Bizanţului. Deşi au ajuns până în Atica grecească, campania nu s-a bucurat de succes, dar au aut ocazia să dea ochii cu altă lume, cu o lume măreaţă, bogată şi strălucitoare. Ispita i-a determinat să nu piardă nici o ocazie de a încerca să se înfrupte din averea lumii civilizate bizantine. In anul 1048 s-au avântat în themele (provincii bizantine) Paristrion şi Bulgaria, iar între 1090-1091 au organizat un atac conjugat, cu emirul din Smirna, pe nume Ceaha. Musulmanii urmau să atace Bizanţul de pe mare iar pecenegii de pe uscat. Iarna dintre acei ani a devenit critică pentru bizantini, aşa că Alexis I-ul Comnen, a pus la bătaie diplomaţia subtilă ce a caracterizat perpetuu politica externă a imperiului. El şi-a atras de partea sa pe cumani, popor turcic carte îşi ducea viaţa nomadă pe cursurile inferioare ale Niprului şi Donului. Cumanii, care anterior acţionau, de multe ori, alături de pecenegi, i-au atacat pe aceştia în primăvara anului 1091 şi, în alianţă cu armatele imperiale bizantine, le-au pricinuit o gravă înfrângere în bătălia de la Lebunion (1091). O parte dintre învinşi au fost colonizaţi de bizantini în zona Moglena.

Emirul Ceaha n-a reuşit să dea ajutor pecenegilor şi curând a căzut el însuşi victimă uneltirilor bizantine. Trimişii bizantini la Konia (Konya, fostul Iconium), l-au pârât la socrul său, sultanul Kilidj Arslan I-ul (1092-1106), învinuindu-l că intenţionează să-i ia tronul. Dând crezare denunţului diplomatic, sultanul l-a ucis pe Ceaha în anul 1093.

Ultimul atac al pecenegilor împotriva Bizanţului a avut loc în anul1122, dar împăratul Ioan al II-lea Comnen i-a zdrobit definitiv, ei pierzându-se în masa popoarelor balcanice medievale şi ieşind din istorie ca entitate ditinctă, etnică sau militară. Evenimentul a păstrat, în cronicile bizantine, numele de „sfârşitul pecenegilor".

Pecenegii au făcut parte din marea familie de populaţii asiatice de limbă turcă. Ei au fost aceia care i-au dislocat pe unguri din zona Bugeacului, din nordul Mării Negre. Cronicarul bizantin Kedren i-a descris ca fiind numeroşi şi puternici. Un alt izvor îi prezenta ca având turme bogate şi „multe vase de aur şi de argint", provenite probabil din jafuri sau de la vechii meşteşugari de origine scită, din stepele pontico–caspiene.

Erau împărţiţi în 13 triburi. Dintre acestea, cel al uzilor a avut o evoluţie oarecum distinctă. Fiind păstori şi crescători de vite, pecenegii, ca şi înaintaşii lor, hunii, avarii şi ungurii, preferau câmpiile întinse unde turmele puteau găsi uşor hrana necesară. Au locuit deci prin Bugeac, în Bărăgan, în Burnazul românesc şi la sudul actualului ţinut Teleorman. Au pătruns totuşi şi în Transilvania, în număr mai mic. Faptul apare consemnat în privilegiul dat saşilor de coroana ungară în 1224. Privilegiul amintşte că în partea de miazăzi a ţinutului exista *„pădurea românilor şi pecenegilor" (Sylva Blacorum et Bissenorum)*. Cu toate că se scursese un secol de la eliminarea lor din istorie, posteritatea păstrase amintiri minore despre trecerea lor pe pământul românesc.

În sec.al 11-lea e.N. locul pecenegilor l-a luat neamul înrudit al cumanilor, care vorbeau aceeaşi limbă. Anul 1062 a marcat începutul atacurilor acestora împotriva ruşilor de Kiev. Odată ce pecenegii s-au deplasat spre zonele sudice, cumanii au ocupat regiunea de stepă din nordul Mării Negre, acea stepă ce a fost frământată de copitele cailor tuturor seminţiilor asiatice timp de un mileniu sângeros.

Contactul şi vecinătatea cumanilor, cu pecenegii şi respectiv cu uzii, fiind strânsă, a justificat şi colaborarea în incursiunile de jaf, sau de cercetare a unor noi ţinuturi, mai bogate. In 1064 uzii au atacat singuri frontierele bizantine, ajungând până la Thessalonic, iar în 1078, pecenegii şu cumanii au prădat împrejurimile Adrianopolisului.

Alianţa şi înrudirea celor două populaţii turcice nu a mai servit

la nimic atunci când s-a interpus perfid diplomaţia bizantină. După ce s-au folosit de cumani ca să-i îngenuncheze pe pecenegi, în 1091, bizantinii s-au îndreptat asupra foştilor aliaţi ce deveniseră mai mult decât supărători. Alexis I-ul Comnen a trebuit să organizeze două mari expediţii împotriva lor, una în 1094, iar alta după două decenii, în 1114.

Stabiliţi în ţinuturile de câmpie româneşti, de la mijlocul sec.al 11-lea e.N şi până la invazia mongolă din 1241, cumanii s-au transformat, timp de două secole, în inamicii principali ai Imperiului Bizantin de la frontiera nordică. Deşi trecerea Dunării pentru incursiuni rapide a constituit un fapt cotidian, cumanii s-au mai făcut remarcaţi special în două ocazii, respectiv în 1160, când s-au concentrat într-o invazie de mare anvergură în întreaga Peninsulă Balcanică, cât şi în 1185 când au participat la răscoala antibizantină a valahilor balcanici conduşi de Petru şi Asan.

Lunga convieţuire a protoromânilor de sud cu cumanii a lăsat urme mai semnificative decât toate celelalte invazii barbare. Un exemplu al legăturilor care depăşiseră chiar izolarea etnică este, de pildă, căsătoria lui Ioniţă „regele românilor şi al bulgarilor" cu o cumană. Spre sfârşitul dăinuirii şi consemnării lor pe pământul românesc, cumanii au început să se creştineze.

Preponderenţa lor politică de la nord de Dunăre a determinat ca în anumite scrieri Ţara Românească, de mai târziu, să fie numită „Cumania Neagră". In sudul Olteniei de azi, între localitatea Cetate şi oraşul Calafat, există un loc pe cursul Dunării numit „vadul cumanilor". Se spune că în verile foarte secetoase prin acel loc cu adâncime scăzută a apelor, cumanii treceau fluviul, cu caii în înot, pentru incursiuni rapide, incursiuni pe timpul cărora evitau contactul cu gărzile locale sau cu armata bizantină.

Cumanii s-au pierdut, după marea invazie mongolă de la mijlocul sec.al 13-lea e.N, în masa poporului român, lăsând atât trăsături genetice cât şi urme de limbă şi toponimice. In zona de şes din afara „cotului Vrancei", între 1227-1228, Biserica catolică ungară a organizat şi o efemeră episcopie catolică cumană. Prin intermediul Bisericii s-a încercat atunci o infiltrare ungară la răsărit de Carpaţi.

Adoptarea noului cult n-a împiedicat însă pe cumani să păstreze şi unele străvechi şi crude obiceiuri, a căror urmă s-a găsit, de altfel, şi

la sciţii iranieni. Este vorba de îngroparea căpeteniilor împreună cu cai şi slujitori vii. Slujitorilor li se înmânau bani pentru a fi retrocedaţi donatorilor cu ocazia reîntâlnirii pe lumea cealaltă, sau scrisori către înaintaşii decedaţi.

Peste mormânt se ridica o movilă de pământ şi de piatră. Unele din movilele ce împânzesc Câmpia Română şi Dobrogea pot fi monumente funerare ale acelui neam cuman. Multe dintre ele, încă necercetate, se confundă cu movilele de hotar ale moşiilor boiereşti din evul mediu (fapt mai puţin probabil în cazul Dobrogei).

Uzii, rudele pecenegilor şi ale cumanilor, s-au afirmat modest în lupta cu lumea civilizată şi au dispărut repede din rapoartele istorice. Pe la mijlocul sec.al 11-lea e. N, erau aşezaţi în sudul Moldovei şi în Dobrogea, lângă fraţii pecenegi şi lângă rudele cumane. De acolo făceau dese incursiuni în Peninsula Balcanică, pe cont propriu, sau alăturaţi unor diverse coaliţii.

Se pare că unii urmaşi ai lor s-au păstrat sub numele de *găgăuzi* în Dobrogea de miazăzi. De acolo au trecut, în sec.al 19-lea e.N, pe timpul administraţiei ottomane, la nord de Delta Dunării, în sudul Basarabiei. În epoca contemporană şi-au manifestat permanent ostilitatea faţă de statul român, proprietar de drept şi secular al teritoriului ocupat de ei în sudul Basarabiei şi la nord de Deltă.

Au dispărut mai repede decât celelalte două seminţii înrudite, de pe scena istoriei sud–est europene, fiind victimele unei coaliţii iniţiate de acelaşi vajnic şi perseverent Imperiu Bizantin.

Consemnările succinte despre pecenegi, uzi şi cumani nu trebuie să facă a se uita că acele populaţii au stat în zona Dunării de Jos şi a Ţării Româneşti circa trei sute cincizeci de ani şi că tot atâta timp au dat de furcă „barajului antibarbar" bizantin. Trebuie, de asemenea, unită invazia şi evoluţia lor generală de cea a ungurilor, pentru a fi percepute ca un singur val barbar, spart de „stâncile" Europei civilizate în fragmente cu destine diferite.

Revanşa germană şi bizantină asupra seminţiilor barbare

Victoria repurtată de către regele german Otto, la Lechfeld, în 955, a avut drept consecinţă nu numai încheierea teribilelor invazii ungare, dar şi întărirea decisivă a autorităţii învingătorului. Otto a devenit indiscutabil, după această victorie, primul suveran al Europei. Ca o contralovitură, Germania, care de cel puţin o jumătate de secol prezenta un tablou jalnic, a părut chemată brusc să preia locul fruntaş al ţărilor occidentale. Pe timp ce Franţa continua calea declinului şi a divizării feudale, Germania s-a afirmat efectiv drept centrul vechiului imperiu carolingian restaurat, centru care urma să supravieţuiască încă opt secole.

Imperiul german reîntinerit urma să servească, într-un anumit fel, ca scut al Europei. Graţie lui, cauza civilizaţiei urma să fie salvată încă o dată, dar tocmai de neamul ce o atacase cel mai acerb la începuturile erei noi.

Dacă sec.al 9-lea e.N a fost "secolul lui Carol cel Mare", nu este exagerat să se numească sec.al 10-lea e.N drept "secolul lui Otto cel Mare".

Restaurarea imperiului din Occident, care a reprezentat evenimentul capital al sec.al 10-lea e.N, a fost precedată de o altă restaurare, fără de care prima nu ar fi fost posibilă. Este vorba de restaurarea puterii monarhice germane.

Ultimii carolingieni şi primul lor succesor, Conrad de Franconia, au lăsat ţara într-o stare avansată de disoluţie.

Partea germanică din fostul imperiu carolingian, condusă separat de la mijlocul sec.al 9-lea e.N, nu a reuşit să creeze o conştiinţă comună, o conştiinţă naţională germanică, pe parcursul unui secol de la scindarea imperiului carolingian, adică până la mijlocul sec.al 10-lea e.N. Populaţiile componente au recăzut repede în fărâmiţarea primitivă, fărâmiţare sub care autoritatea suveranului s-a încovoiat. Rău sudate între ele, vechile triburi, care se îndreptaseră cu paşi lenţi spre fuziune, în prima jumătate a sec.al 10-lea, şi-au reluat pe nesimţite drumul spre divergenţe. Primele semne ale fenomenului s-au remarcat chiar din timpul domniei lui Ludovic Germanicul (840-876), nepotul lui Carol cel Mare. In sânul statului germanic, pe calea fărâmiţării feudale, au renăscut veritabile state, dominate de o puternică individualitate etnică, de obiceiuri, de tradiţii, de dialecte şi de justiţii particulare. Conducătorii erau nişte personaje semibarbare care, deşi purtau numai titlul modest de duce, acţionau spre o independenţă crescândă. După disoluţia imperiului carolingian, frânturile teritoriale şi etnice germane au rămas, în mare parte, păgâne şi încremenite pe una dintre cele mai de jos trepte ale evoluţiei.

Intr-o Germanie astfel fărâmiţată, părea că succesorul regilor carolingieni nu urma a mai avea nici un rol de jucat. La începutul sec.al 9-lea e.N, până la bătălia de la Lechfeld s-a derulat o lentă, dar îndărătnică, recucerire de către suveranii noii case regale, a autorităţii pierdute în perioada anterioară. Succesele nu au fost sesizabile mult timp. Printr-un veritabil paradox, tocmai Saxa, campioana de până atunci a dezordinii, a preluat misiunea de a înăbuşi anarhia germanică ajunsă la apogeu după moartea lui Conrad de Franconia (918).

Prin Henric de Saxa şi prin fiul său Otto, către anul 960, regalitatea germană a recucerit aproape întreg terenul pierdut în ultimele perioade ale dinastiei carolingiene. Cu o tenacitate fără răgaz, noua regalitate a ştiut să imprime din nou în provinciile unor supuşi devotaţi, ideea monarhică şi să refacă clerul, care sub Carol cel Mare fusese cel mai activ şi mai devotat auxiliar al politicii suveranului.

Printr-o politică năvalnică şi indiscretă, Otto s-a implicat în treburile interne ale bisericii, ale Burgundiei şi ale Franţei, sfârşind prin a-şi supune şi Italia, asemănător ilustrului său înaintaş, Carol cel Mare. Pentru a termina cu atitudinile ostile din Italia, a trecut Alpii în august 961, a intrat în Pavia, s-a lăsat aclamat pentru a doua oară ca rege al Italiei (prima dată în 951), apoi a parcurs Emilia, a depăşit Apeninii drept spre Roma şi a poposit, la 31 ianuarie 962, pe Monte Mario, cu vederea spre basilica Sfântul Petru. Două zile mai târziu (2 februarie 962) a fost uns şi încoronat de către suveranul pontif, apoi salutat de

către asistenţă ca „împărat şi Augustus".

Restaurarea imperiului, respectiv a „Sfântului imperiu roman de naţiune germană" a constituit o urmare normală a istoriei, nu o nouă fondare. După un secol de decadenţă, Otto cel Mare s-a străduit să reînvie regimul lui Carol cel Mare. Ca şi acela, a fost atras de Italia. Asimilării Italiei i-a consacrat cea mai mare parte a anilor de viaţă rămaşi. Sudul peninsulei a trebuit să se supună şi el. Acolo Otto cel Mare s-a întâlnit cu Imperiul Bizantin.

După ce s-a gândit să trateze cu dispreţ pe acel parvenit barbar din îndepărtatul nord, aşa cum păţise şi Carol cel Mare în anul 800, Ioan Tzimisces a trebuit nu numai să admită şi să recunoască titlul imperial al regelui Saxon, ci şi să-i trimită, în 972, ca soţie pentru fiul său, Otto al II-lea, o „porphyrogenetă", pe tânăra şi frumoasa Theophano, fiica împăratului Roman al II-lea şi nepoata lui Constantin al VII-lea.

In afara Italiei bizantine, pe care a protejat-o ca urmare a acelui acord matrimonial, Otto I-ul s-a impus ca stăpân incontestabil al peninsulei. Atracţia saxonului pentru Italia a apărut sensibil mai evidentă decât a lui Carol cel Mare. A petrecut acolo circa unsprezece ani (961-965 şi 966-972), s-a plimbat prin Roma, şi-a construit un palat la Ravenna şi a petrecut trei sărbători de Paşte pe pământ italian.

Asemănător lui Pepin şi lui Carol cel Mare, Otto a organizat „ungerea" familiei sale de către Suveranul Pontif. Odată cu încoronarea noului împărat german, în 962, papa a dat binecuvântarea supremă şi soţiei imperiale, Adelaida. Cu ocazia Crăciunului din 967, fiul lor, Otto al II-lea, a obţinut cu anticipaţie ungerea sacră din partea papei Ioan al XIII-lea. In ziua de Paşte a anului 972, papa a reînnoit gestul în favoarea tinerei soţii a lui Otto al II-lea, împărăteasa Theophano. Astfel Otto I-ul şi descendenţii lui, păreau marcaţi de către Dumnezeu, iar prin încoronarea anticipată a lui Otto al II-lea, inspirată după exemplul carolingienilor, transmiterea puterii imperiale a fost apărată de viitoare surprize. După aprecierea autorilor epocii, lanţul timpului s-a reînnodat, iar prin Otto I-ul Europa şi-a regăsit, în mod real, un nou Carol cel Mare.

Imaginea strălucirii imperiale a lui Otto cel Mare s-a evidenţiat prin culori multe şi nuanţate, capabile să cuprindă diversitatea de aprecieri privind personalitatea, poziţia şi puterea dinastului deschizător

de epocă. Tabloul cuprinde recunoaşterea autorităţii sale imperiale, cu nuanţe de frică şi timiditate, chiar în afara hotarelor imperiului său, mai cuprinde supunerea, de voie sau de nevoie, a principilor şi a popoarelor de sub oblăduirea lui, a bisericii şi, în final, mai cuprinde respectul şi consideraţia din partea altor guvernări îndepărtate, prin mijlocirea ambasadorilor şi a darurilor. Exista şi o faţă ascunsă a acestui tablou, aceea a unor atitudini rezervate şi chiar de adversitate, tăinuită sau deschisă, sesizate ca o concurenţă şi ca o pretenţie de putere.

In primăvara lui 973, în ultimele luni dinaintea morţii, la curtea sa din Saxonia, de la Memleben, Otto cel Mare (936-973) a primit solii de la papă, din Benevent, de la curtea imperială bizantină, din partea bulgarilor, a ungurilor şi ruşilor, l-a primit pe ducele polonez Mieszko, pe cumnatul lui din Bohemia, Boleslav, pe trimişii regelui Harald al Danemarcei, pe cei din Spania şi chiar pe unii din Africa. Atunci, ca o apoteoză, în faţa împăratului german şi a curţii sale s-a desfăşurat o impresionant de largă şi eterogenă panoramă politică. In faţa puterii imperiale germane se înclinau toate căpeteniile din vecinătate, de provenienţă mai mult sau mai puţin barbară. Prin Otto cel Mare, civilizaţia, atâta cât era în Germania, se răzbuna pe insolenţa şi viclenia barbarilor scandinavi, unguri, sau chiar slavi, aliniindu-i la cerinţele unei mari puteri creştine, care nu putea aspira decât spre treptele de sus ale culturii şi civilizaţiei. Barbaria de pe tot întinsul Europei s-a văzut nevoită să stea cu capul plecat.

Politica italiană a avut nu numai darul de a-i satisface lui Otto cel Mare aspiraţiile politice şi de a-i aduce diadema imperială, dar a avut şi rolul hotărâtor în îmbogăţirea culturală a Europei de la nord de Alpi.

Pelerinii germani din Italia şi din Roma aveau de adus mai mult decât relicve de autenticitate îndoielnică şi privilegii papale. Afecţiunea specială a lui Otto cel Mare pentru Italia a prilejuit clerului şi pelerinilor, din nordul german fără tradiţie, să realizeze performanţa degradantă de a face ca Italia să devină mai săracă, iar bisericile de la nord de Alpi mai bogate. Pentru numeroasele fondări de mănăstiri de la nord de Alpi, papalitatea s-a simţit nevoită să cedeze o mulţime de relicve de martiri. Fără asemenea comori orice construire de lăcaşuri creştine părea cu neputinţă, aşa că „industria" cu falsuri creştine a prosperat atât în

Ţara Sfântă cât şi pe pământul european.

Cultura şi erudiţia din sud au stat la temelia refacerii imperiului german, la creşterea prestigiului său şi la sfidarea lumii barbare nordice, ungare şi chiar slave. Intâlnirea cu Italia, cea bogată în valori culturale şi apropiată de tradiţia antică, a dat impulsul astral civilizaţiei germane, iar sfârşitul sec.al 10-lea e.N a putut fi apreciat drept „renaşterea ottoniană". Cu toată apropierea ei de modelul carolingian, această „renaştere" a unei foste lumi barbare, devenită apărătoare a civilizaţiei clasice, n-ar fi înflorit fără adaosul de cunoştinţe căpătat prin contactul cu literatura, arta şi ştiinţele întâlnite în leagănul cultural din sud. Germanii, călătorind în Italia, fie în haina de pelerin, fie în armura de cavaler, s-au simţit stimulaţi de frumos, de cunoaştere, trăind şi înălţându-se prin impulsul admiraţiei.

Politica lui Otto cel Mare nu a avut ca rezultat numai reanimarea unui imperiu muribund, ci şi o securitate renăscută, care a protejat reînflorirea civilizaţiei, pusă la o aspră încercare de barbarii din a doua parte a sec.al 9-lea e.N şi din prima parte a sec.al 10-lea e.N. S-a redezvoltat viaţa religioasă a regatului germanic, s-au retrezit spiritele şi s-a reluat munca intelectuală în toate teritoriile în care se exercita autoritatea împăratului Saxon. S-a închis atunci dezastruoasa paranteză de decădere a civilizaţiei europene sub loviturile scandinave şi ungare şi au reînflorit frumoasele zile ale lui Carol cel Mare. Barbarii intraţi pe drumul mărinimos al civilizaţiei cu şase veacuri în urmă au format un zid împotriva celor sosiţi mai târziu. In perioada finală a existenţei Imperiului Roman de Apus şi chiar ulterior, în imperiul răsăritean (bizantin), barbarii au fost puşi de multe ori să se bată sângeros pentru apărarea civilizaţiei din care nu gustaseră. Diplomaţia centrală şi abilitatea generalilor romani i-a contrapus pe barbari, determinându-i să lupte unii împotriva altora, pentru o cauză străină aspiraţiilor lor. In vremea lui Otto cel Mare şi a primilor săi urmaşi, lupta dintre cei de sânge barbar pentru civilizaţie a devenit conştientă. Cei ce gustaseră din binefacerile şi din plăcerile civilizaţiei şi care apucaseră să urce o parte din treptele ei anevoioase, s-au contrapus, cu energia lor de popoare tinere şi cu organizarea lor statală, hoardelor din noile valuri asiatice.

In epoca lui Otto cel Mare, o elită de prelaţi inteligenţi şi activi, implicaţi adânc în viaţa secolului lor, dar şi devotaţi cauzei religioase, au

activat cu zel la restabilirea ordinii în diocezele lor. S-a putut asista astfel, spre mijlocul sec.al 10-lea e.N, la o renaştere generală a instituţiei monahale în toate ţările Europei occidentale, dar în special în regatul lui Otto. S-au ridicat numeroase mănăstiri, iar cele vechi s-au repopulat, reluându-şi domeniile pierdute. Ca focare de învăţământ şi de studiu, şi-au reconstituit bibliotecile. De altfel un lombard apreciat şi atras de Otto, Gunzo de Novara, a adus în Germania o bibliotecă surprinzător de bogată, iar grămăticul Ştefan şi-a mutat catedra, pentru circa două decenii, de la Pavia la Würzburg.

Ca şi pe timpul lui Carol cel Mare, zelul religios şi zelul pentru activităţile spirituale, s-au manifestat aproape simultan şi jumelat. Zelul religios s-a tradus prin adâncirea ascetismului în interiorul mănăstirilor şi printr-o reluare a operei de propagandă creştină în ţările barbare care înconjurau regatul germanic. Zelul pentru exerciţiul spiritului nu s-a dovedit nici el mai mic. Dacă reformatorii austeri din prima jumătate a sec.al 10-lea e.N. nu gândeau decât la salvarea sufletelor, prin practicarea virtuţilor evanghelice, călugării din timpul lui Otto cel Mare nu au ezitat să alăture la o cultură teologică pedantă o cultură literară şi filozofică cât mai largă posibil.

Fără îndoială că Germania lui Otto nu amintea decât de departe, din punct de vedere intelectual, de imperiul franc al lui Carol cel Mare. In pofida dorinţei de instruire, împăratul Saxon nu a ajuns niciodată să înţeleagă complet limba latină. Zilele fericite ale palatului din Aix-la-Chapelle nu s-au mai reîntors la fel de sclipitoare şi emulative, dar s-a dat o lovitură nimicitoare celui de al doilea mare val de barbarie din Europa. Scandinavii şi ungurii au primit creştinarea, solicitând misionari germani. Au urmărit integrarea într-o lume cu coordonate superioare lor, prin imitarea şi apropierea de exigenţele vieţii lumii germanice.

Departe de a se apropia de coloritul şi de vioiciunea unei curţi imperiale antice, cea germană a dus lipsă atât de mobilitate, cât şi de spirite revigorante artistic. Insăşi trăsăturile psihice şi morale germane au ridicat o barieră în faţa unor transformări care să împrăştie atmosfera rece şi neguroasă. Cenuşiul vieţii nordice, nivelul scăzut de imaginaţie şi de exuberanţă, şi-au pus amprenta asupra orizonturilor culturale, asupra relaţiilor sociale şi asupra concepţiilor de viaţă. Căldura, spontaneitatea, vitalitatea, parfumul lumii italice era incitant, dar greu de transplantat.

Curtea imperială germană s-a înviorat şi s-a colorat odată cu sosirea gingaşei bizantine Teophano. Tânăra împărăteasă a „bizantinizat" repede anturajul, aducând cu ea nu numai razele unei culturi rafinate ci şi obiceiuri sau dorinţe de înfrumuseţare a vieţii cotidiene, dorinţe de etalare a bogăţiei şi chiar dorinţe de lux oriental.

Theophano a adus în lumea occidentală unul din „covoarele fermecate" cu care Bizanţul a vrăjit bătrânul continent pe parcursul întregului ev mediu. Din Italia germanii s-au îmbogăţit nu numai cu clasicism romanic ci şi cu mult, mult bizantinism.

Mulţi istorici au perceput sec.al 10-lea e.N drept „secolul întunecat", dar mai mult ca sigur că nu merită acest calificativ. In comparaţie cu alte secole anterioare, sau posterioare, s-a arătat cu mult mai plin de speranţe. In marele duel care, odată în plus, s-a angajat atunci între civilizaţie şi barbarie, cea din urmă a fost din nou înfrântă tot pe câmpurile de bătălie din Europa occidentală. După marile invazii din sec.al 5-lea e.N, civilizaţia i-a înfrânt pe barbari prin „absorbţia" datorată puterii exemplului şi a personalităţilor de cultură romană ataşate curţilor barbare. In acele vremuri barbaria a fost înfrântă pe calea ocolită a infiltrării spiritului antic şi a dominării paşnice prin superioritatea culturală a învinşilor.

In pragul anului 1000 e.N, vaşnicul Imperiu Bizantin a ridicat un nou zid în calea barbariei, prin redeşteptarea sa la o nouă stare de prosperitate, de ordine internă şi de agresivitate. După ce scăpase ca prin miracol de la o ruină totală, în 922, atunci când ţarul bulgar, stăpân al Traciei şi al Thessaliei şi ajutat de flota musulmană, a fost pe cale să dea asaltul final, Bizanţul a reuşit nu numai să scape de strânsoarea barbară, ci să redreseze situaţia sa generală şi să reia ofensiva la toate frontierele.

Astfel de răsturnări neaşteptate ale unor situaţii limită s-au mai repetat în istoria bizantină, creind impresia unui urs bătrân retrezit la viaţa de vânător implacabil.

Redeşteptarea de la pragul dintre milenii i-a dat Bizanţului prilejul de a-şi reconstitui forţele şi de a-şi afirma din nou, cu strălucire, vitalitatea minunată a uimitoarei sale civilizaţii. Anii care au urmat morţii teribilului bulgar Simeon (927) au dat Imperiului Bizantin răgazul reculegerii.

Constantin al VII-lea „Porphyrogenetul", fiul lui Leon al VI-lea, cu toate că atinsese vârsta majoratului (născut în 905), a continuat să trăiască sub tutela ambiţiosului regent Roman Lecapene, a cărui întreagă voinţă se pare că a avut ca singur obiectiv, asigurarea puterii imperiale pentru fiii săi, prin detronarea suveranului legitim.

Roman Lecapene a lăsat să-i scape ocaziile favorabile de lovire a statutului bulgar pe timpul tulburărilor de care a fost zguduit acela în anii 928, 930 şi 931, sub domnia slabului şi paşnicului ţar Petru, succesorul lui Simeon. Regentul nu a reuşit decât să indispună societatea bizantină printr-o politică internă autoritară şi neîndemânatică. Acţiunile lui au condus chiar la răscoala propriilor fii, care l-au eliminat de pe scena politică închizându-l, în decembrie 944, într-o mănăstire. Acolo a murit după patru ani.

Incă douăzeci de ani s-au pierdut pentru imperiu datorită conflictelor interne, a dezordinilor şi a intrigilor. Fiii lui Roman Lecapene, după ce au căutat în zadar să se substituie tatălui, s-au văzut nevoiţi ca începând cu 945 să cedeze locul moştenitorului legitim al tronului, Constantin al VII-lea (945-959), spirit cercetător şi erudit, căruia i se datorează opere istorice de cel mai înalt interes, privind organizarea statului bizantin la mijlocul sec.al 10-lea e.N. Din păcate împăratul erudit s-a dovedit pe cât de incapabil de a conduce imperiul pe atât de indiferent în exercitarea puterii, putere care s-a transferat fiului şi succesorului său Roman al II-lea (959-963).

Sub domnia celui din urmă s-a produs o mult aşteptată schimbare în Bizanţ. Adevăratul conducător al guvernului, eunucul Josef Bringas, a iniţiat o acţiune militară energică împotriva inamicilor externi, bulgari sau musulmani, care dădeau semne evidente de slăbire. Ştia că se putea sprijini pe o armată plină de combativitate, curajoasă, antrenată şi comandată de generali valoroşi.

Menţinute, fără încetare, în stare bună la frontierele Eufratului şi Ciliciei, unde nu încetaseră niciodată luptele cu armatele „Sarazine", trupele Asiei Mici formau corpuri de elită, ale căror lovituri în teritoriile musulmane se multiplicaseră în ultimii douăzeci de ani. Trupele Asiei Mici erau conduse de asprul şi abilul Nikephoros Phokas (Focas). El a primit, de la Joseph Bringas, comanda unei prime expediţii, destinată să zdrobească cuibul principal al piraţilor sarazini, care infestaseră Marea Egee şi coastele Greciei. Cuibul vizat se găsea în insula Creta, stăpânită

de musulmani de mai bine de un secol. Luptele s-au purtat cu îndârjire. Pe parcursul iernii dintre 961-962, Candia, capitala Cretei, a rezistat. Dar victoria, o victorie strălucită şi nesperată, a venit abia după opt luni şi a încoronat eforturile armatei bizantine.

Frumosul succes, care a redat imperiului o provincie pierdută cu mult timp în urmă, a retrezit elanul, entuziasmul şi vaste speranţe pentru viitor. Se visa la ajutorul lui Dumnezeu, la răzbunarea lui, după atâţia ani de doliu şi de pierderi fără număr. Toţi creştinii gândeau că sosise ora când Dumnezeu a hotărât o lecţie severă pentru necredincioşi şi o renaştere a gloriei „romane" în Orient, glorie atât de periculos compromisă de barbarii mahomedani.

La sfârşitul lui ianuarie 962, Focas, cuceritorul Cretei, a păşit peste trecătorile Munţilor Taurus şi abătându-se asupra Ciliciei a smuls străvechiul ţinut din mâna islamicilor, printr-un atac fulgerător asupra trupelor emirului din Alep.

In toamna următoare s-a repezit prin trecătorile munţilor Amanus (sau Elma Dagh), care apărau la est de Alexandretta intrarea în câmpiile siriene, s-a îndreptat spre Alep şi a reuşit să-l cucerească la 23 decembrie 962. Alepul fusese ocupat şi locuit de musulmani din urmă cu trei sute de ani.

Câteva săptămâni mai târziu, moartea neprevăzută a împăratului Roman al II-lea de numai douăzeci şi patru de ani, l-a forţat pe Focas să întrerupă cuceririle pentru un moment. A alergat la Constantinopol (aprilie 963), unde a primit aclamaţiile mulţimii şi a preluat puterea (iulie 963) în numele celor doi copii ai basileului defunct. Totodată a luat de soţie pe văduva imperială, frumoasa Theophano, celebră, în seria împărăteselor bizantine, în aceeaşi măsură ca şi Theodora a lui Justinian I-ul. Cu imaginea ei pitorească, seducătoare şi cu destinul ei romanţios, împărăteasa a pus lumea în mişcare (tot atât, sau chiar mai mult decât Elena din Troia). La data când l-a sedus pe asprul cuceritor, Theophano era o femeie tânără de o frumuseţe supranaturală, cu trăsături de camee, ce tulburau pe privitori şi cu apucături păcătoase.

După uzurparea tronului, Focas a întins la extrem toate tendoanele statului, în vederea recuceririi provinciilor „romane" din Orient. Cu suflet de soldat şi trăitor numai prin armata sa, Nikephoros a reapărut, fără pierdere de timp, la frontiera răsăriteană (964), pentru a

consolida şi a încheia cucerirea Ciliciei, pe care musulmanii încercaseră să i-o smulgă. In acelaşi timp, un corp de intervenţie bizantin a debarcat în Cipru. Bizantinii au triumfat asupra forţelor musulmane şi au realipit imperiului una dintre posesiunile preţioase din Mediterana orientală, posesiune pierdută din sec.al 7-lea e.N şi care putea fi o admirabilă bază de atac spre Siria.

Imediat după aceea, Nikephoros a pregătit cucerirea Siriei, fosta provincie bizantină. In 966, un prim raid a purtat trupele bizantine până sub zidurile de la Kinnesrin, la sud de Alep şi probabil până în faţa Antiohiei. O revoltă care a izbucnit între timp (mai 967) l-a obligat pe Focas să amâne continuarea operaţiunilor. Dar, la începutul anului 968 le-a reluat cu vigoare. Un nou raid a ajuns, cu o extraordinară îndrăzneală, până la Hamah şi Homs (antica Emessa) şi până la sud de Tripoli. Zona costieră dintre acest oraş şi Antiohia a supus-o jafului. In final, la 28 octombrie 969, Antiohia a căzut, fiind urmată, la puţin timp, de Alep. Emirul de Alep a trebuit să se recunoască vasal al imperiului, în timp ce Antiohia a fost pur şi simplu reîncorporată teritoriului imperial.

Din păcate, Nikephoros, a cărui politică aspră a provocat violente opoziţii, nu a supravieţuit mult timp acelor succese de glorie. In noaptea dintre 10 şi 11 decembrie 969 a căzut asasinat de către unul dintre cei mai buni generali, armeanul Ioan Chemichkik sau (în greceşte) Tzimisces, unul dintre oamenii cei mai populari din Bizanţ şi amantul împărătesei Theophano, după cum s-a afirmat.

In urma asasinatului, Ioan Tzimisces a pus mâna pe putere, exercitând autoritatea imperială, tot ca protector şi tutore al celor doi mici moştenitori legitimi ai lui Roman al II-lea. Odată depăşite primele revolte, a trecut la continuarea vastelor proiecte ale predecesorului. La Bizanţ nu se mai vorbea decât de eliberarea Locurilor Sfinte şi a lipsit puţin ca în anul 975 să se atingă acel vis magnific.

Lansându-se cu furie în direcţia sudului, trupele bizantine au cucerit succesiv Baalbek, Damasc, Tiberiada, Nazareth şi Caesareea din Palestina. Terifiaţi, locuitorii nu au încercat să mai reziste, deschizând toate marile porţi ale oraşelor în faţa cărora apărea inamicul. Tzimisces nu a cutezat totuşi să avanseze până la Ierusalim, dar a supus fără greutate coasta siriană, dintre Caesareea şi Batrun şi s-a putut mândri de a fi realizat, în bună parte, ambiţiosul program conceput de

Nikephoros.

Nu i-a fost dat să vadă opera terminată. La 10 ianuarie 976, a fost cuprins brusc de o boală, probabil de tifos. Moartea lui, urmată de o perioadă nefastă de dezordine şi de revolte, urma să aibă drept rezultat replierea trupelor bizantine la Antiohia iar de recucerirea Palestinei nu s-a mai pus problema în viitor.

Tânărul Vasile al II-lea, cel mai mare dintre fiii lui Roman al II-lea, care a ajuns la puterea imperială, a limitat ambiţiile sale asiatice la cuceririle întreprinse în Siria septentrională. In 999 a progresat victorios până la Homs şi a reuşit, cu puţine excepţii, să reîncorporeze toată provincia Antiohia la statul bizantin. Provincia a rămas bizantină până în a doua jumătate a sec.al 11-lea e.N.

Rezultatele finale ale campaniilor răsăritene s-au dovedit mai modeste decât cele visate de Nikephoros şi de Ioan Tzimisces, dar au modificat într-un mod decisiv situaţia imperiului spre latura orientală. Frontiera care, cu patruzeci de ani înainte, urma linia Munţilor Taurus, de unde bandele sarazine aveau toate şansele de a se răspândi prin toată Anatolia, a fost împinsă cu trei sute de kilometri în plin teritoriu musulman, ca o ameninţare permanentă la adresa dinaştilor fatimizi (din Egipt), sau turci, care-şi disputau stăpânirea principatelor din Siria orientală şi centrală. Adăugând la noile poziţii terestre şi stăpânirea Ciprului, de unde bizantinii puteau controla Mediterana orientală, se poate aprecia că pe acea latură Imperiul Bizantin putea respira mai uşor. Incetinirea operaţiunilor din Siria, sub Vasile al II-lea, nu s-a explicat numai prin dificultăţile interne grave cu care s-a confruntat împăratul până în anul 989. S-a adăugat necesitatea de a urmări cu atenţie, încă de la încoronare, situaţia din Bulgaria.

De un număr de ani situaţia devenise neliniştitoare în Balcani. Atâta timp cât ţarul Petru putuse, cât de cât, să-şi facă respectată autoritatea şi să-şi protejeze frontierele, guvernul bizantin nu-şi făcuse probleme deosebite. Ţarul Petru era protejatul bizantinilor. El se căsătorise cu o nepoată a împăratului Roman Lecapene, iar fiii lui, Boris şi Roman, primiseră educaţia la Constantinopol. In acele condiţii Bulgaria se prezenta inofensivă şi constituia o barieră comodă împotriva barbarilor unguri, sau ruşi, care roiau în ţinuturile de la nord de Dunăre.

Incapacitatea ţarului Petru urma să conducă, pe durată lungă,

la cele mai supărătoare consecinţe pe plan intern, la o revoltă endemică, la conflicte politice etnice şi religioase. Pe plan extern s-a ajuns la o scădere a puterii bulgare, până la nivelul în care noile valuri de barbari de la nord nu mai puteau fi ţinute la respect. In anul 959, hoardele ungare au traversat Bulgaria dintr-o parte în alta, revenind la atac numai după trei ani, în 962. Incepând cu 963, provinciile occidentale ale statului bulgar au refuzat să se mai supună ţarului Petru, alegându-şi un altul în persoana unui conducător slav din Macedonia, pe nume Nicolas. Cinci ani mai târziu, dinastul de la Kiev, Sviatoslav, s-a aruncat asupra teritoriilor bulgare de nord–est. Rusul fusese îmboldit de împăratul Nikephoros, care vroia să pedepsească astfel veleităţile de independenţă ale bulgarului.

După mai puţin de doi ani, guvernul bizantin şi-a dat seama de greşeala comisă. Ţarul Petru a murit în 969 lăsând tronul fiului său Boris al II-lea, elev docil al curţii din Constantinopol. Acesta, nu numai că nu a putut recupera provinciile occidentale deţinute de Nicolas, dar şi în Bulgaria propriu-zisă a făcut eforturi zadarnice de impunere a puterii sale. Ordinele îi erau ridiculizate, iar protectoratul bizantin devenise o formulă caducă.

Rusul Sviatoslav a profitat imediat de situaţie, pornind spre sud în fruntea trupelor sale. In 970, el a traversat din nou Dunărea, a trecut peste Munţii Balcani şi a provocat emoţie până în Tracia bizantină, unde avangarda lui s-a arătat prin împrejurimile oraşului Adrianopolis. Ioan Tzimisces, care preluase puterea în Bizanţ cu un an înainte, a reuşit să pareze lovitura, oprind armatele ruse la Arcadiopolis (actualul Lule Burgas) şi respingându-le în Bulgaria. Dar acolo situaţia devenise critică. Făcut prizonier, împreună cu toată familia în propria capitală, Preslav (în apropiere de Şumla), ţarul Boris al II-lea a pierdut tronul prin voinţa prinţului rus de Kiev. Statul bulgar urma să devină rusesc, dacă Ioan Tzimisces nu ar fi ripostat imediat, în 972, declanşând împotriva lui Sviatoslav un atac fulgerător. Atacul i-a permis să-l arunce dincolo de Dunăre pe obraznicul rus şi să anexeze la imperiu provinciile ţarului Boris al II-lea.

La preluarea tronului, împăratul Vasile al II-lea a găsit frontiera bizantină reaşezată pe Dunăre, ca pe timpul lui Justinian, dar cu diferenţa că nord–vestul Peninsulei Balcanice continua să nu i se supună. Pe de

altă parte, în Bulgaria propriu–zisă, jugul bizantin era suportat cu ostilitate, ceea ce justifica teama unei revolte generale.

Revolta a izbucnit către 980. La acea dată ţarul Boris al II-lea, pe care Ioan Tzimisces îl reţinuse în captivitate la Constantinopol, după ce îl înjosise trăgându-l după carul său de triumf pe străzile capitalei, a reuşit să scape din închisoare. Ucis de către o santinelă bulgară, care nu l-a recunoscut, Boris al II-lea a reuşit ca prin simpla sa amintire să mobilizeze mulţimea, chiar şi după moarte. Ţarul provinciilor occidentale, Samuel, fiul lui Nicolas, a profitat pentru a poza în apărătorul slavilor şi al bulgarilor călcaţi în picioare de împăratul bizantin. Anterior avusese abilitatea să acorde azil în statul său patriarhului bulgar, pe care Ioan Tzmisces îl înlăturase pentru a-l înlocui cu un simplu episcop, subordonat patriarhului de la Constantinopol.

Curând Samuel, în absenţa lui Boris al II-lea, a încarnat, în ochii tuturor bulgarilor, adevărata cauză naţională. Se pare că nimeni nu i se putea opune din descendenţa lui Simeon cel Mare. Roman, fratele lui Boris al II-lea, reîntors în Bulgaria, a căzut în captivitatea bizantină după marile înfrângeri din 972. Ioan Tzimisces îl castrase, aşa că era dificil să fie acceptat ca suveran bulgar. Samuel a ştiut să obţină de la el o renunţare formală la tron în favoarea sa. Prin conjunctură şi abilitate, ţarul macedonean a reuşit să-şi asigure un succes politic neaşteptat.

Izgonită din Bulgaria, dominaţia bizantină a trăit curând ameninţarea bulgară din Thessalia şi din Grecia. Samuel a cucerit Larissa grecească, în 983 şi a trimis cavaleria până în Peloponez. Bizanţul nu mai avea mult timp de pierdut dacă vroia să evite o catastrofă.

Basileul Vasile al II-lea a luat repede hotărârea. Acel om mic de statură şi energic, cu voinţă tenace, atrasă în întregime de acţiune şi cu fobia discursurilor şi a „vorbăriei sterile", urma a nu se lăsa oprit, în duelul mortal care se angajase între Imperiul Bizantin, subminat de revoltă şi Bulgaria resuscitată brusc din rămăşiţele sale. Vasile al II-lea nu era omul care să se oprească din pricina oricăror scrupule.

Pe parcursul a mai mult de treizeci de ani, Vasile al II-lea a luptat cu disperare pentru a zdrobi cercul de fier care, ca pe timpul lui Simeon, părea a se strânge în jurul imperiului. La început, s-au produs numai unele pauze scurte în continuitatea confruntării, pauze datorate unor redutabile comploturi, sau revolte interne, cărora le-a venit de hac.

Cu o perseverenţă de neclintit, el şi-a lansat trupele la asalt, la jafuri şi masacre şi nu a lăsat armele decât după distrugerea Bulgariei. Imbătat de carnagiul provocat în rândul bulgarilor, a meritat din plin supranumele dat de posteritate, acela de „Bulgaroctonul", adică „Ucigaşul de bulgari".

La început nimic nu părea că poate opri elanul lui Samuel, iar rezultatele de pe câmpul de luptă au dat câştiguri alternative celor două părţi. Războiul început în 983, prin atacul lui Samuel, s-a încheiat în 1018, prin victoriile zdrobitoare ale lui Vasile al II-lea. In urma ultimei bătălii, din 1014, bizantinul a dispus să se scoată ochii celor cincisprezece mii de prizonieri. A lăsat numai un singur ochi la o sută dintre ei, pentru a fi capabili să-i conducă spre casă pe ceilalţi. Se povesteşte că văzând rămăşiţele mutilate ale armatei sale, bătrânul ţar a trăit o asemenea înfiorare încât i s-au tulburat minţile. A murit de emoţie la numai două zile după acea privelişte îngrozitoare, la 15 septembrie 1014.

Luptele au mai continuat până în 1018, când Vasile al II-lea şi-a făcut intrarea în Okhrida, capitala Bulgariei occidentale. Armatele sale au continuat anihilarea tuturor conducătorilor de bande bulgare din Albania şi Macedonia.

In 1019 sarcina vieţii lui Vasile al II-lea fusese terminată. Bulgaria nu mai exista. După ce a împărţit în provincii vechiul regat al lui Pressian, Simeon şi Samuel, Vasile al II-lea s-a reîntors victorios în capitală, trăgând în urma carului său de luptă triumfal, pe văduva, pe cei trei fii şi pe cele şase fiice ale ţarului Samuel, pe toţi membrii familiei regale şi o trupă impresionantă de conducători bulgari.

Anticul Bizanţ învinsese. Oricât de redus şi de orientalizat, Imperiul Roman de Răsărit refuzase să moară, cu o uimitoare hotărâre şi vitalitate. El îşi răzbuna multe datorii faţă de barbari şi redevenea o barieră în calea lor, atât dinspre răsărit cât şi dinspre Europa. Dintre cele trei imperii barbare fondate între sec.7-9 e.N, în jurul anului 1000 mai exista numai cel germanic, singurul receptiv la valorile antice. Cu toate că şi acesta a trăit o perioadă de disoluţie, în limitele sale de radiaţie barbaria a cedat locul, mai repede şi mai constant, elementelor de cultură şi de civilizaţie. Deşi nu a beneficiat de unitatea monolitică a Imperiului Roman, cel germanic a avut şansa de a dăinui încă opt secole, o bună parte din timp numai ca entitate nominală.

In urma „imperiului arab" au luat naştere o serie de state,

stătuleţe şi chiar imperii nominale, cu frontiere foarte fluctuante, cu perioade de viaţă extrem de variante, cu componente etnice greu de inventariat, fără unitate politică, religioasă, culturală sau de aspiraţii. După o scurtă perioadă de înflorire culturală, datorată unei receptivităţi sporite faţă de cultura elenistică, lumea islamică s-a cufundat într-o mlaştină de obscurantism, de stagnare spirituală, de mizerie materială şi de evoluţie prin acţiuni de jaf, de piraterie şi sălbăticie. Sub linţoliul islamic, vechile focare de civilizaţie din Mesopotamia, Persia şi de pe coasta răsăriteană a Mediteranei, au continuat să-şi poarte valorile şi să rămână tărâmuri de invidiat.

Prin tarele ei unanim recunoscute în raport cu adevărata civilizaţie şi prin poziţia ei geografică, lumea islamică pestriţă a devenit timp de multe secole un obstacol între arealul de civilizaţie europeano–mediteranean şi arealele de civilizaţie indian şi al rasei galbene, din Asia, sfâşiind posibila unitate a evoluţiei umane de pe cele trei continente ce se întâlneau în răsăritul Mediteranei.

Imperiul bulgar, în raport cu istoria a avut o existenţă efemeră, dar periculoasă pentru cel mai vechi nucleu de civilizaţie european. Principial, în cazul lui nu se poate vorbi de o reală perioadă de înflorire culturală, ci numai de una scurtă a copierii unor culori din strălucirea bizantină. Visul imperial a mai dăinuit un timp în structurile de vârf ale societăţii bulgare. Deşi a mai trăit o perioadă de succes după două secole, sub forma „Imperiului româno–bulgar", elementul bulgar nu s-a bucuratde favorurile sorţii. O amintire despre efemerul şi multietnicul Imperiu Bulgar s-a păstrat, la începutul mileniului trei, într-o ţărişoară balcanică, cu trăsături grosiere şi cu un colorit cultural estompat de o lungă perioadă trăită sub jug străin musulman.

Românii din Peninsula Balcanică sub apăsarea vremurilor barbare

In momentul când au început marile năvăliri ale slavilor la miazăzi de Dunăre, adică la începutul sec.al 6-lea e.N, exista în răsăritul Europei, din Transilvania până în Macedonia şi de la Marea Neagră la Marea Adriatică, o foarte numeroasă populaţie romanică. Cea din fosta Dacie romană se afla în contact nemijlocit cu cea de la sud de Dunăre, di Peninsula Balcanică. Romanizarea mai profundă se statornicise în partea dinspre apus şi miazănoapte a peninsulei, adică în părţile învecinate, sau apropiate de viitoarea Românie.

Aşezarea slavilor la sud de Dunăre a avut un efect distrugător asupra populaţiei romanice din răsăritul Europei, efect care s-a perpetuat pe parcursul a un mileniu şi jumătate. In afară de împuţinarea prin uciderile sau masacrele, care însoţeau repetatele lor expediţii, populaţia romanică a fost dislocată şi împărţită. O parte a rămas în nord, cuprinzând pe *dacoromâni*, iar cealaltă spre miazăzi, cuprinzând pe *macedoromâni*. Din grupa *dacoromânilor* s-a despărţit apoi o parte vestică, ai căror urmaşi sunt *istroromânii* de astăzi. Din grupa *macedoromânilor* s-au despărţit *meglenoromânii*.

In afară de cele două mari grupe purtătoare de lauri ai civilizaţiei clasice, cu contemplaţie egeeană şi cu pragmatism latin, au mai rămas şi alte grupări mai puţin numerice şi însemnate, dar care s-au luptat cu nemurirea până la sfârşitul evului mediu. Acelea au sfârşit tragic, prin contopire cu populaţia slavă înconjurătoare. Rupţi de trupul viguros al patriei dacoromâne, grupările celelalte au un viitor sortit dispariţiei progresive. Istroromânii sunt victime sigure ale croaţilor, iar macedoromânii şi meglenoromânii sunt pe cale să sfârşească în slavizare sau grecizare.

a.- Locuirea medievală a protoromânilor în Peninsula Balcanică

Evul mediul a evidențiat cu prisosință dăinuirea populației protoromâne, sau vlahe, în numeroase regiuni ale Peninsulei Balcanice. Ele merită a fi enumerate succint pentru mândra cunoaștere și amintire a tinerilor români, victime ale unor manuale „alternative" de istorie.

Un grup compact de *vlahi* a locuit în Munții Pindului și în împrejurimi. Din cauza numărului lor însemnat, acele ținuturi s-au numit *Vlahia*. Acolo erau, de fapt, trei Vlahii : *Vlahia Mare* în Thessalia, *Vlahia Mică* în Etolia și Arcanania, precum și *Vlahia de Sus* în Epir. Toate cele trei tărâmuri de trăire protoromână și-au găsit o enunțare sigură în izvoarele bizantine.

In Macedonia propriu-zisă și mai ales la apus de râul Vardar, în ținutul Moglena, numit și Karadzova, precum și în localitățile Bitolia, Ochrida(Okhrida), Veria, Vlahoclisura și Moscopole, populația *vlahă* avea o concentrație mare, sau era chiar majoritară. La începutul sec.al 12-lea, în 1105, *vlahii* se găseau și în Peninsula Calcidică, în apropierea muntelui Athos. In partea de apus a Traciei, pe valea râului Marița, locuia o altă grupă de români. Foarte numeroși erau și în Munții Haemus, adică în Balcanii de astăzi, unde, ca păstori, *vlahii* se întindeau pe ambii versanți. Până în sec.al 20-lea e.N, s-au păstrat în zonă o sumă de numiri de localități, care demonstrează existența românilor de odinioară. Astfel, în ținutul din jurul Sofiei, pe versantul sudic al munților, pe teritoriul trecutei provincii romane *Dacia Mediterranea*, s-au găsit, până în pragul celui de al doilea război mondial numirile de localități următoare : *Vlasi, Vlahinia, Vlaşco bărdo, Gurguilat, Banişor, Cârnul, Cercel, Păsărel, Văcăreț* etc. In regiunea Küstendil, așadar tot la sud de Balcani, s-au mai găsit numirile: *Cărnol* și *Crețul,* iar la Teteven, pe versantul nordic: *Picior, Muşat* și *Iarba(ta).*

Tot la nord de Balcani s-au mai întâlnit următoarele de numiri

de origine românească : *Bucur*, munte lângă Orhania, *Bucurovo*, lângă Sevlievo, în districtul Târnovo, *Rugulet*, în aceeaşi regiune și *Strâmți*, lângă Dreanova, tot în districtul Târnovo. La nord de Balcani, vlahii se întindeau, sub formă de *insule etnice*, până la Dunăre, făcând astfel legătura cu cei din Dacia.

Alți români locuiau în zona orașului Niș, în marea pădure de acolo, prin care se putea merge zile întregi, ca și prin codrii Vlăsiei din Țara Românească. Un număr apreciabil locuiau în regiunea Scutari–Ipek–Prisrend–Uskiub (Skoplje)–Kumanovo. Pe teritoriul sârbesc, la apus de Morara, se găsesc denumiri toponimice caracteristic românești : *Vlaşca* (sat), *Vlaşic planina* (şir de munți), *Blaci* și *Zavlaka* (sate). Pe teritoriul Muntenegrului se găsesc munți botezați de români: *Visitor, Durmitor* și *Vlasulja*. In Bosnia și Herțegovina au dăinuit însemnate grupe de români. In Slavonia (Slovenia) există un ținut numit *„Vlahia Mică"*, având ca așezare mai însemnată *Craiova Velica*, adică Craiova Mare. Și în Croația există o țară vlahă, iar în Stiria austriacă au fost pomenite cete militare de vlahi, cu un voievod al lor.

b.- Câteva consemnări istorice despre românii din Peninsula Balcanică

In legătură cu invaziile avarilor la miazăzi de Dunăre, s-au semnalat în cronicile bizantine câteva cuvinte romanice. In primul rând este vorba de expresia *„torna, torna, fratre"*, pe care mulți istorici și filologi au considerat-o ca prima mențiune a limbii românești.

Cuvintele s-au rostit în 587, atunci când generalul bizantin Commentiolus a hotărât să atace prin surprindere pe khaganul avar. Fiind noapte, de pe calul de povară al unui ostaș au căzut bagajele. Camarazii din spate, dorind să-i atragă atenția l-au strigat în „limba părintească" : *„torna, torna, fratre"*. Soldații care au auzit cuvintele, au crezut că este vorba de o comandă de retragere transmisă din gură

în gură. Faptul a produs panica şi retragerea nejustificată a armatei bizantine.

Unii istorici ostili devenirii române, şocaţi de vechimea limbii şi a poporului român, au încercat să interpreteze cuvintele din cronica bizantină drept o comandă militară, uitând că în acele vremuri comenzile militare se dădeau numai în limba greacă, limba cea mai cunoscută în Imperiul Bizantin, părăsindu-se chiar comenzile din limba latină pură.

O primă amintire sigură, despre românii din Balcani, datează din anul 976, datorându-se cronicarului bizantin Kedren. Acela consemna, că la acea dată, David, unul din fraţii ţarului bulgar Samuel, a fost ucis, între Castoria şi Prespa, la locul numit „Stejarii frumoşi", de nişte *„Vlahi chervanagii"*, adică vlahi cărăuşi.

Românii sunt amintiţi a doua oară în anul 980. Un cronicar bizantin anonim a consemnat că împăratul Vasile al II-lea, supranumit mai târziu „Bulgaroctonul", a dat unui anume *Niculiţă* stăpânirea peste *vlahii din Elada*. Prin Elada se înţelegea în sec.al 10-lea e.N, thema (regiune administrată) ce cuprindea Grecia de nord, Thessalia şi Eubeea, dar fără Etolia şi Arcanania.

După desfiinţarea statului bulgar, împăratul Vasile al II-lea a dat un edict, în 1020, prin care a hotărât ca *„vlahii din întreaga Bulgarie"* să se afle sub ascultarea religioasă a arhiepiscopului de Ohrida. Mai târziu s-a constituit în dioceza de Ohrida, chiar un episcopat al vlahilor.

Cronicile au mai consemnat, pentru anul 1066, o mişcare turbulentă a românilor din Thessalia, îndreptată împotriva unor dări prea mari. Conducător al mişcării, încheiate cu succes, a fost chiar guvernatorul themei, românul *Niculiţă*, urmaş al celui din 980.

c.-Imperiul româno–bulgar

Cea mai însemnată faptă a românilor de la sud de Dunăre a constituit-o răscoala din 1185, din Munţii Balcani. In acel an, împăratul Isaac al II-lea Anghelos având nevoie de sume suplimentare pentru celebrarea cu fast a căsătoriei sale cu fiica regelui ungar, a instituit o nouă dare, care lovea în primul rând pe cei ce aveau turme de oi, sau cirezi de vite. Noua dare lovea puternic în vlahi, ei având păstoritul ca îndeletnicire principală.

Vlahii au trimis doi „celnici", sau conducători de ai lor, la curtea din Constantinopol, pentru a încerca anularea măsurii. Plângerile lor nu s-au luat în seamă la curtea imperială, iar unul dintre soli, pe nume Asan, a fost şi pălmuit, "pentru necuviinţă" din ordinul unui înalt dregător.

Mâniaţi din cauza insuccesului şi a ofensei suferite, conduc[torii vlahi s-au hotărât să ridice poporul din Balcani împotriva stăpânirii bizantine. Răscoala a izbucnit repede, având alături şi o masă de bulgari. La început păstorii români au fost învinşi, dar au reluat lupta curând cu ajutoare aduse de la nord de Dunăre, ajutoare formate din luptători români şi cumani. Răsculaţii au reuşit să-i înfrângă de mai multe ori pe bizantini, întemeind un nou stat, cunoscut în istorie sub numele de „statul Asaneştilor" sau „Imperiul româno–bulgar".

Capitala statului s-a stabilit la Târnovo, cetate înconjurată de ziduri puternice, şi situată pe o înălţime de pe versanţii nordici ai Balcanilor. Primul conducător a devenit Asan. El a murit, în 1196, ucis de unul dintre sfetnicii săi, soartă împărtăşită după un an şi de fratele său Petru.

A urmat la tron fratele celor doi întemeietori, Ioniţă Asan al II-lea (1197-1207), numit de bizantini şi *caloian*. Deşi a domnit numai zece ani, acela a dovedit remarcabile însuşiri de militar şi de om politic. A lărgit hotarele statului şi a reuşit să obţină recunoaşterea puterii sale, atât de bizantini cât şi de papa. A obţinut, pentru el, titlul de rege, iar pentru arhiepiscopul Bisericii Bulgariei şi Vlahiei pe cel de *primat*.

Ioniţă s-a profilat drept figura cea mai însemnată pe care au dat-o românii din Balcani în evul mediu. In prima parte a domniei (1197-1200) el n-a atacat direct pe bizantini, ci s-a mulţumit numai să ajute pe alţi conducători balcanici, revoltaţi împotriva Constantinopolului. In 1201, s-a trecut la ostilităţi directe. Ioniţă a cucerit Constanţa, cetate vestită în părţile Munţilor Rodopi şi Varna, oraş, de asemenea, puternic întărit. In urma acestor izbânzi s-a încheiat pacea cu bizantinii, care au trebuit să recunoască independenţa statului Asaneştilor. Printr-un pas diplomatic următor, Ioniţă s-a adresat papei Inocenţius al III-lea, cerându-i coroana şi sceptrul de ţar, precum şi demnitatea de patriarh pentru episcopul Bisericii bulgare şi valahe.

Papa, la rândul său, i-a cerut supunere religioasă faţă de Roma. După o serie de tratative, trimisul papei, cardinalul Leon, l-a uns, la 7 noiembrie 1204, pe arhiepiscopul Vasilie, ca primat al Bulgarilor şi Vlahilor. A doua zi, pe 8 noiembrie 1204, acelaşi cardinal l-a încoronat pe Ioniţă, la Târnovo, ca „rege al Bulgarilor şi al Vlahilor" (*Rex Bulgarorum et Vlachorum*), nu ca ţar aşa cum îşi dorise. Cu acea ocazie a primit diadema, sceptrul şi bula, sau înscrisul de recunoaştere, toate trimise de papă. Papa s-a implicat în „cele lumeşti", atribuind regelui vlah şi dreptul de a bate monedă.

La rândul său Ioniţă a înmânat cardinalului actul prin care el, împreună cu boierii şi întregul cler, făgăduiau papei supunere faţă de Biserica romană şi faţă de ritualul ei. Acea făgăduinţă nu a avut urmări în viaţa religioasă balcanică.

Acele evenimente din viaţa lui Ioniţă Asan al II-lea s-au petrecut în anii ruşinoasei cruciade a IV-a, ocazie cu care creştinii apuseni s-au transformat în bandiţi anticreştini, oprindu-se din drumul spre Locurile sfinte pentru a cuceri Constantinopolul.

Agresiunea ruşinoasă a creştinilor apuseni a dus la întemeierea *„Imperiului latin de răsărit"* (1204), formaţiune statală fără anvergură teritorială, nedemnă şi implantată ca un corp străin în organismul Europei sud–estice, stat sortit pieirii şi oprobiului istoric.

Baldouin de Flandra, împăratul marionetă ales de cruciaţi la masa târguielilor, nu a vrut să-l recunoască pe Ioniţă şi nici statul lui. De aceea s-a ajuns imediat la confruntare. Soarta s-a răzbunat. Războiul dintre Ioniţă şi „cruciaţi" s-a isprăvit în chip nenorocit pentru stăpânitorul

de la Constantinopol. Acesta a fost prins (14 aprilie 1205) şi aruncat în închisoare la Târnovo, acolo unde la ajuns şi moartea în 1206.

Regele Ioniţă a împărtăşit soarta fraţilor săi, pierind asasinat pe când asedia Thessalonicul. Tronul vacant l-a ocupat de Aran Burul (1207-1218), iar după acesta de nepotul lui Ioniţă, Ioan Asan al II-lea (1218-1241). Pe vremea domniei celui din urmă, statul Asaneştilor a atins culmea puterii şi a întinderii, de la Marea Neagră, la Marea Adriatică şi de la Dunăre la Adrianopolis şi Ochrida. Cea mai mare parte a Peninsulei Balcanice asculta atunci de stăpânul de la Târnovo. Urmaşii săi n-au putut păstra însă toate cuceririle. In 1258 cu Căliman al II-lea s-a stins dinastia Asaneştilor în linie bărbătească. Din acea clipă se poate vorbi, cu adevărat, de al doilea ţarat bulgar (1187-1396), prima parte a existenţei lui datorându-se românilor (1187-1258).

Transformarea statului Asaneştilor în stat bulgar a pecetluit şi soarta elementului românesc din Munţii Haemus. El a dispărut treptat în masa populaţiei barbare slavo–bulgare, majoritară numeric. După opt secole umbrele românilor balcanici s-au retras în documente generoase şi în toponimice singuratice.

Turcii -Tornada Asiei Centrale

Odată cu revărsarea ungurilor, pecenegilor, uzilor şi a cumanilor, Asia nu îşi spusese ultimul cuvânt, nu debordase ultimele scursuri barbare. Urmau încă două convulsii degradante şi nocive pentru „organismul" uman euro–asiatic. In zona Europei Centrale şi a Dunării de jos, redresarea vechilor imperii, operată de suveranii din Bizanţ şi de către regii germanici, continuatori ai carolingienilor, impiedica pentru un timp orice mare ofensivă barbară. In schimb epuizarea „imperiului islamic", sau, mai bine zis, a statelor musulmane rupte din el, oferea altor populaţii înapoiate o excelentă ocazie de a-şi încerca, încă o dată, norocul în ţările civilizate. Pentru masele încă numeroase ale barbarilor central şi nord–est asiatici, calea liberă spre străvechea Persie, sau spre Mesopotamia, constituia o atracţie uşor de explicat şi aproape singura cale liberă spre ceruri mai fericite şi spre pământuri mai bogate. Barbarii au ştiut să profite de slăbiciunea generală a lumii musulmane.

Din perspectiva acelui impuls, sec.al 11-lea e.N, care din diverse puncte de vedere a fost un secol de reorganizare, a rămas mărturia unui nou şi tragic iureş al barbarilor asiatici. Asaltul s-a purtat cu o asemenea violenţă încât, în anumite momente, şi-a făcut loc teama pentru soarta Europei.

Din fericire Europa a rămas neatinsă, iar presiunea turcă din sec.al 11-lea e.N s-a resimţit foarte puţin. Tot „stânca" bizantină a ispăşit pentru creştinătate toate păcatele. In schimb, lovitura dată de masa umană turcă s-a dovedit aspră în toată Asia Anterioară, consecinţele ei egalându-le pe cele ale marilor invazii din secolele precedente asupra civilizaţiei europene.

Originea şi, respectiv, antropologia turco–mongolă a interesat întreaga Asie Centrală, precum şi tot trecutul nordului Asiei, de la Marea Caspică la insulele japoneze. Acest amestec de populaţii, cu numeroase întrepătrunderi constitutive, evolutive, lingvistice şi comportamentale, a constituit totdeauna subiect intens comentat, încă incomplet explorat şi

elucidat. Unii savanţi au consacrat întreaga viaţă istoriei turcilor străvechi, fără a reuşi să elucideze în totalitate contradicţiile şi incertitudinile care menţin în obscuritate originile, caracterele şi afinităţile lor. Dintr-o sumă de teorii se desprinde concluzia că o masă mare de popoare înrudite au avut ca leagăn de naştere şi de dezvoltare primară vasta zonă geografică de la nordul Chinei, respectiv în Manciuria, Mongolia, Tibet şi Siberia nord–estică sau centrală. S-a mers până acolo încât în acel amalgam de populaţii barbare s-au cuprins laolaltă patru grupe etnice, cu diversele lor trepte de întrepătrundere, turci, finici, mongoli şi manciurieni. Filologia a intervenit şi ea, ducând la constatarea că fiecare populaţie dintre cele amintite folosea cuvinte comune celorlalte trei. Deşi turcii se deosebeau de mongolii propriu-zişi, se asemănau şi se contopeau în aceeaşi grupă de populaţii vorbitoare de limbi aglutinante. Limba a constituit un liant între populaţii dar şi o dovadă a înrudirii lor.

Marele şi enigmaticul conglomerat de populaţii şi triburi nord–est asiatice a fost conturat şi studiat la început numai prin informaţiile transmise de documentele istorice şi filologice. Tot pe această cale s-a aflat că totdeauna turcii, finicii, mongolii şi manciurienii au păstrat amintirea vechii familii şi nu s-au dezis de limbajul parţial comun.

Rezultatul cel mai însemnat al înfrângerii Chinei în bătălia cu arabii, de pe râul Talaş, din 751, l-a constituit eliminarea marelui imperiu civilizat din rândul marilor puteri asiatice. Timp de două secole marele stat chinez a parcurs un drum de continuă decădere, de dezmembrare şi de pierdere de teritorii în partea nordică. Acele teritorii au revenit barbarilor turco–mongoli. Abia în cea de a doua jumătate a sec.al 10-lea e.N s-au schimbat lucrurile. China şi-a revenit printr-o nouă dinastie luptătoare, dinastia Song (Song de Nord). Impăraţii chinezi, „Fii cerului", au obligat pe nomazii din Mongolia să se reverse spre apus, să profite de slăbirea bolnăvicioasă a imperiului abbasid şi să-şi caute norocul în alt capăt al Asiei.

Contralovitura chineză i-a împărţit pe turci în două mari grupări. Una a rămas pe loc, răspândită ca şi mongolii în părţile de nord ale Chinei şi a Mongoliei, iar alta, cea a turcilor occidentali, s-a revărsat spre Asia Centrală. Până în acel sec.al 10-lea e.N, unele grupări răzleţe de turci ajunseseră deja în sudul islamic, încadrându-se acolo ca mercenari.

a.-Turcii apuseni

In momentul când s-au lansat spre lumea islamică, nu ca mercenari ci în postură de cuceritori, turcii occidentali formau un ansamblu destul de confuz de triburi înrudite strâns, dar conduse neunitar de comandanţi diferiţi şi numite tot diferit. S-au putut distinge trei grupe mari : grupul uigurilor, fixat în ţinuturile dintre Barkul şi Munţii Tianşan (Tian chan); grupul karlukilor, care avansaseră în Turkestan după bătălia de la Talas, venind din valea superioară a fluviului Irtâş şi din regiunea Tarbagatai, rezidenţa lor din prima jumătate a sec.al 8-lea e.N şi cu Kaşgarul drept centru; grupul ghuzilor sau oghuzilor, care la începutul sec.al 9-lea e.N atinseseră malurile Mării Aral şi valea inferioară a fluviului Sâr-Daria.

Pe parcursul sec.al 10-lea e.N două dintre marile grupări turce, karlukii şi ghuzii au glisat continuu către vest şi sud–vest. Restaurarea unei autorităţi puternice în China a produs o retragere generală a populaţiilor Mongoliei către zările apusene, mişcare care şi-a făcut simţite efectele până în Turkestan. Către anul 940, kurlukii din Kaşgar au invadat Fergana şi meleagurile de lângă Issyk-kul, în apropierea căruia s-au stabilit în oraşul, azi dispărut, Balasaghun, localizat cu incertitudine în valea râului Tchou. Erau conduşi de prinţii din familia Kharakhanizilor sau Ilek-Khans. Acolo au trecut la islamism, sau numai au finalizat o convertire începută anterior, dar nu şi-au încetat înaintarea. In 990, conducătorul lor a forţat frontiera emirilor samadiţi, la nord de Tşimkent (Tchimkent), a trecut victorios Syr-Daria şi a surprins Bukhara (Buhara) la 5 iunie 992. Această ultimă cucerire nu a putut fi menţinută. La 17 august, Bukhara a fost recucerită de emirul samanid, iar kurlukii s-au stabilit pe cursul inferior al Sâr-Dariei, împingând progresiv pe ghuzii înrudiţi către vest şi sud.

Aceia nu au avut de ales decât între două soluţii : să scape, ca şi predecesorii lor, spre Europa, ocolind Marea Caspică, sau să avanseze spre Transoxania, între Sâr-Daria şi Oxus (Amu-Daria), unde kurlukii trebuiau constrânşi să se retragă. O fracţiune a poporului ghuz a optat

pentru prima soluţie, ajungând, la sfârşitul sec.al 10-lea e.N şi începutul sec.al 11-lea e.N, la malurile fluviului Volga. Au trecut dincolo de apă, au parcurs prin lupte câmpiile Rusiei meridionale, i-au dat peste cap pe pecenegi şi după o mulţime de agitaţii au atins Dunărea. De acolo au trecut la devastarea Bulgariei, s-au avântat în Tracia şi Macedonia şi au fost exterminaţi în Grecia.

In schimb grosul poporului ghuz, sub conducerea prinţilor din familia lui Selciuk, selciukizii, au ales calea spre sud şi s-au răspândit în Transoxania de unde, islamizaţi în totalitate, au început să practice mari incursiuni dincolo de Oxus, ajungând până în Armenia sau Mesopotamia.

O nouă avansare a karlukilor a precipitat evenimentele. In 999, prinţii kharakhanizi au reluat ofensiva. Au cucerit definitiv Bukhara de la iranieni, apoi, lărgind primele succese în detrimentul iranienilor şi a ghuzilor, au început cucerirea sistematică a întregii Transoxanii.

Presiunea karlukilor i-a determinat pe Selciukizi să caute cu repeziciune ieşirile spre Khorasan şi Persia, direcţie spre care s-au avântat în rânduri strânse.

b.-Turcii selciukizi în Asia Anterioară

Anii 1034 şi 1035 au adus evenimente decisive în Orientul Mijlociu. La acea dată Khorasanul, smuls emirilor samanizi de către marele Mahmud din Ghazna, cuceritorul Indiei occidentale, se afla în puterea fiului său Masud. Acela s-a străduit în zadar să se opună avansării a doi comandanţi selciukizi, Tchagri Beg şi fratele său Toghrul Beg, nepoţii lui Selciuk.

Trupele lui Masud, învinse pe Oxus, s-au repliat precipitat în direcţia oraşului Merv, pe care l-au pierdut în 1037. Infrânte din nou în faţa oraşului Serakhs, în 1038, ele au fost aruncate, în dezordine, spre sud–est. Invadatorii au înaintat direct spre ele, atingând importantul oraş Nişapur la două sute de kilometri spre sud.

Masud a încercat un efort suprem pentru oprirea inamicului. Aruncându-se dinspre Afganistan, i-a atacat pe turci din flanc, la Dandanakan, între Merv şi Serakhs, la 23 mai 1040. Dar, după trei zile

de lupte îndârjite, a suferit un eşec iremediabil, nereuşind să scape decât cu mare greutate de urmărirea selciukizilor.

Khorasanul s-a aflat, din acel moment, la dispoziţia turcilor. Cuceririi realizate în ritm alert, turcii i-au adăugat atacarea Persiei. In 1051, Ispahanul şi Hamadamul au sucombat după o lungă rezistenţă. Din Persia, bandele turceşti s-au răspândit până în Kirman şi, către nord, în Azerbaidjan. Ajunşi în acea zonă, turcii au depăşit chiar frontierele Imperiului Bizantin. Anul 1052 a adus devastarea regiunii Kars, iar anii 1053-1054 pe cea a lacului Van. De acolo selciukizii au galopat spre actualul oraş Erzerum, spre Georgia şi au cuprins tot Caucazul.

In 1055 s-a trecut într-o nouă şi importantă etapă. La 25 decembrie,Toghrul Beg şi-a făcut intrarea în Bagdad. Acolo i s-au deschis alte opţiuni. Pe timpul în care ultimul emir buid, Al Malik, îşi sfârşea zilele în închisoare, Toghrul a luat în stăpânire oraşul, cu calif cu tot. Pentru a da tărie poziţiei sale a luat titlul de „sultan", adică de „stăpân".

După mai puţin de trei ani, la începutul lui 1058, califul i-a atribuit titlul de „emir al emirilor" (*Emir el oumera*), iar în 1059i-a dat ca soţie pe fiica sa. Era departe timpul când califul hotăra soarta lumii musulmane. Fără nici o relaxare turcii au trecut la cucerirea apusului atât de atrăgător, cu irizaţii de poveste. Era vorba de tărâmul bizantin din Asia Mică şi de cel al califilor fatimizi din Egipt, unde se puteau aştepta nu numai la putere dar şi la o pradă bogată.

Statul bizantin dispunea în acel moment de posibilităţi slabe de apărare, după domniile câtorva împăraţi puţin dotaţi, printre care cei trei soţi succesivi ai împărătesei Zoe „Porphyrogeneta": Roman Argyr (1028-1034), Mihail Paphlagonianul (1034-1041) şi Constantin Monomahul (1042-1055). După o scurtă trecere pe la putere a lui Mihail al VI-lea (1056-1057), imperiul a intrat într-o perioadă de instabilitate şi de dezordini, care a împiedicat redresarea necesară. Revoluţia din 1057 a aşezat pe tron pe unul dintre cei mai remarcabili generali ai imperiului, Isaac Comnen, dar politica lui tăioasă şi total milităroasă a displăcut repede lumii leneşe, bogate sau sărace, din Constantinopol. Curând, drasticul comnen a trebuit să abdice (1059) şi să cedeze tronul unui civil, Constantin Ducas (Dukas), preşedintele Senatului. Om amabil şi spiritual, lui Ducas i-au lipsit, din păcate, energia şi autoritatea necesară pentru a lua deciziile cerute de circumstanţele externe şi de împiedicarea

dezordinilor şi de armată.

Selciukizii au profitat de situaţie. Incepând cu 1059, s-a reînnoit tradiţia marilor incursiuni, asemănătoare cu cele arabe din sec.7-8 e.N. Bandelor turceşti le-au trebuit numai câţiva ani pentru a pătrunde profund în teritoriul bizantin. Ele au atins Sivas în 1059, antica Sebastia în 1064. La nord, dincolo de râul Araxes, au distrus localitatea Ani, iar între 1065-1067 ravagiile lor s-au întins de la Edessa la Antiohia. Ulterior şi-au concentrat eforturile numai asupra Asiei Mici unde În 1067 au devastat Caesareea şi Cappadocia în 1067 şi.Neocaesareea (azi Nisar), de la poalele lanţului muntos pontic în 1068. Marele oraş frigian Amorium, din centrul Anatoliei, le-a căzut în mână tot în 1068. In anul 1069 a venit rândul oraşului Iconium (Konya), iar în 1070 bandele banditeşti au avansat până la Khonas, la sud de Laodiceea, la numai două sute de kilometri de litoralul Mării Egee.

Toghrul Beg a murit în 1063, astfel că majoritatea loviturilor date Imperiului Bizantin au venit din partea urmaşului său, Alp Arslan, cel de al doilea conducător al sultanatului „Marilor Selciukizi"(1063-1072). Alp Arslan a succedat, în 1059 sau 1060, tatălui său în Khorasan şi în 1063, unchiului său Toghrul, unind toate stăpânirile selciukide.

In acel moment numai un miracol ar fi reuşit să salveze Asia Mică de la dezastru. Succesorul Lui Constantin Ducas i-a succedat energicul Romanos al IV-lea Diogenes, care a ajuns pe tron ca urmare a căsătoriei cu prinţesa Eudoxia, în 1067. El a încercat să oprească tornada turcă, adunând în grabă o armată evaluată la aproape 100.000 de oameni. A mers în întâmpinarea noului sultan selciukid Alp Arslan („Marele leu"), pe direcţia Armeniei bizantine. Trupele bizantine erau încropite dintr-o adunătură de oameni luaţi la întâmplare, cu ofiţeri cuprinşi de invidii reciproce, fără arme, fără instrucţie, fără antrenament şi fără disciplină.

Bătălia dată la 19 august 1071 de la Manzikert (sau Malazgârt), la nord-est de lacul Van, s-a transformat pentru turci într-un strălucit triumf, cu repercursiuni covârşitoare pentru istoria viitoare a ambelor părţi combatante. Bizantinii au intrat în derută, împăratul a căzut prizonier (Romanos al IV-lea Diogenes fiind primul împărat bizantin devenit prizonier), iar Asia Mică a rămas fără apărare în faţa hoardelor devastatoare.

Toghrul Beg domnise peste un „imperiu selciukid" format din Persia, Irak şi dintr-o porţiune de Turkestan, cu capitala la Bagdad. Urmaşul lui, Alp Arslan, a adăugat Transoxania, Georgia, Armenia şi o parte din Asia Mică.

După moartea lui Alp Arslan (1072), conducerea selciukizilor a preluat-o Abu al Fath Malik Şah I-ul ibn Alp Arslan (1072-1092), cel mai de seamă reprezentant al dinastiei, sub care imperiul selciukizilor s-a întins de la oraşul Kaşgar (în est), până la Marea Mediterană (în vest), de la Munţii Caucaz şi Lacul Aral (în nord), până la Golful Persic (în sud) şi care s-a dovedit un mare patron al artelor şi literaturii, aducător al unei noi străluciri a Bagdadului. In mai puţin de doi ani întreaga Asiei Mică s-a scufundat sub masa invadatorilor turci.

La câteva luni după bătălia de la Manzikert, turcii au galopat deja în preajma orşului Chrysopolis (Scutari), suburbia asiatică a Constantinopolului. Atunci malul oriental al Bosforului s-a aflat la dispoziţia lor, iar capitala Imperiului Bizantin a trăit ameninţarea pumnului de fier a noilor jefuitori asiatici. In aceeaşi perioadă turcii au ajuns la Milet, pe marginea Mării Egee, la Trebizonda, pe malurile Mării Negre şi puţin după aceea au atins litoralul sudic al Mării Marmara. Acolo şi-au semnalat prezenţa la Chalcedon, la Nicomedia (Ismit), la Niceea (Iznik) şi la Cizic. Marea peninsulă microasiatică era parcursă de turci, în acei ani teribili, în toate sensurile, iar peste tot putrezeau cadavre neîngropate.

Sălbaticii selciukizinu s-au simţit atraşi numai de Asia Mică. De la Bagdad şi de la oraşul Mosul, cucerit în 1056, au avansat către Siria. La început au atacat partea ei nordică, aceea recucerită de bizantini în sec.al 10-lea e.N. Bandele turceşti s-au arătat în faţa Antiohiei bizantine în 1065, dar au cucerit-o abia în 1084, în acelaşi an în care au luat şi Alepul, oraş vasal lor din 1070. Odată deschis apetitul, turcii s-au lansat spre Siria centrală şi meridională, apoi spre Palestina. Acolo, stăpânirea califului fatimid de la Cairo, deja zdruncinată dinainte de sosirea selciukizilor, s-a năruit sub loviturile generalului turc Atziz. Ramla şi Ierusalimul au căzut primele în mâna turcilor. In 1075 Damascul mahomedan a avut aceeaşi soartă.

Din Palestina privirile cuceritorilor s-au îndreptat mai departe, înspre Egipt, acolo unde mâna de fier a vizirului de origine armeană,

Badr, sugruma în grabă revolta ce vuia în Deltă. In 1076, Atziz pregătea un mare atac simultan împotriva Alexandriei şi a capitalei Cairo, unde domnea o nelinişte febrilă. Incercarea turcilor, din 1077, de a supune Egiptul a eşuat, primind chiar replicile lui Badr-al-Djamali în 1078, 1079, 1083/1084 şi 1089/1090.

Valul barbar turcesc s-a oprit în acel sfârşit de veac al 11-lea e.N la fruntariile Egiptului şi ale Imperiului Bizantin jalnic redus în Asia Mică, dar apărător al Europei pentru încă trei secole. Europa occidentală, reconstituită lent în cursul sec.al 11-lea e.N, a încercat să răspundă barbariei turce, prin riposta armată a cruciadelor, ripostă care a costat cele două lumi, două secole de lupte şi zguduitoare pierderi omeneşti.

Rolul principal, în stăvilirea tornadei turceşti înspre Europa, a revenit Bizanţului Comnenilor, basilei care deşi s-au slujit de aportul militar apusean din cruciade, au găsit mijloacele militare şi diplomatice de mărunţire a lumii turceşti, de incitarea la lupte interne între formaţiunile lor statale, de recucerirea unor teritorii şi de menţinerea unui prestigiu flatant, atât în raport cu lumea orientală cât şi cu cea occidentală plină de invidie.

Aşa cum am precizat anterior, invazia turcă nu a avut efecte directe, sau imediate, asupra continentului pornit pe calea civilizaţiei medievale. Abia după trei secole şi câteva decenii, odată cu ridicarea pe scena istoriei sud–est europene a turcilor ottomani, s-au simţit efectele dezastruoase ale penetraţiei turce până lângă Bosfor. Urmând acest fir de gândire, este cazul să se precizeze că turcii au reuşit să stranguleze civilizaţia milenară a răsăritului european şi să lichideze, pe teritoriul ocupat de ei, orice urmă a civilizaţiei antice. Cu venirea lor pe pământul sfânt al celui mai strălucit imperiu, ce a purtat visurile omenirii din evul antic în cel medieval, rămăşiţele culturii şi civilizaţiei greco–romane au zburat spre meleagurile din apus. Acolo urmaşii primelor valuri barbare erau pregătiţi deja să le aducă din nou la strălucire.

Pătrunderea turcilor ottomani în Europa de sud–est, în sec.al 14-lea e.N şi avansarea lor spre nord, i-a adus în contact cu vechile rude asiatice de care se despărţiseră cu multe secole în urmă, respectiv cu bulgarii slavizaţi şi cu ungurii. Contactele nu au avut nimic comun cu rudenia, ci numai cu barbaria. Atât bulgarii cât şi ungurii s-au văzut spulberaţi de suflul cel nou al barbariei străbune şi transformaţi în supuşi pentru multe veacuri.

Mongolii. Ciclonul final

In primăvara anului 1206, la o mare adunare generală a căpeteniilor celor treisprezece hoarde, sau clanuri mongole, adunare numită *kuriltay*, ţinută în regiunea izvoarelor râului Onon, Temugin a fost ales conducător suprem al tuturor triburilor mongole, luând titlul de Gingis-Han (cuvânt provenit probabil din turcescul *tengiz*, adică „mare ocean", ceea ce ar însemna „suveranul universal, stăpânul lumii").

In secolul anterior, sec.al 12-lea e.N, clanurile mongole nomadizau pe arealul râurilor Kerulen, Onon şi Orkhon, din nord–vestul Chinei şi trăiau mizerabil, în mod itinerant, din creşterea animalelor şi din servicii militare aduse intereselor chineze. Centrul lor legendar îl constituia colina sacră Deligun Buldak, de la izvoarele Onon-ului. Acolo îşi înfigeau stindardele cu nouă cozi albe, simbol al poporului mongol şi stindardele cu patru cozi negre, simbol al Nirunilor, adică al familiilor cu sânge pur, descendenţii Fecioarei legendare, numită Alankava. Printre acele familii cea mai notabilă era cea a Bordjigenilor (Ochi egali), descendenţii celui mai tânăr dintre cei trei fii ai Fecioarei Alankava. In urma lor veneau cei din familiile Arlad şi Djuirat.

La mijlocul sec.al 12-lea e.N, din neam s-a distins un membru al familiei Bordjigenilor, Yesugei Bahatur (sau Baatur), adică „Războinicul". Asociat cu un conducător al turcilor keraiţi, el a luptat în solda împăraţilor chinezi din dinastia Song, dinastie stabilită în bazinul „Fluviului Albastru". Luptele se purtau împotriva dinastiei Kin, de origine manciuriană (tungusă), care domina zona nordică a Chinei, de la fluviul Amur, la Hoai. Nu se ştie dacă Yesugei a luat parte la marea bătălie din anul 1147, în urma căreia cei din dinastia Kin au fost nevoiţi să cedeze mongolilor o parte din teritoriile lor. Anul 1162 a adus manciurienilor revanşa. Atunci mongolii şi keraiţii (turci) au redevenit, nominal, vasali ai statului nord–chinezesc condus de manciurienii Kin.

Este probabil ca Temugin să se fi născut în acel an nefast pentru

mongoli, anul 1162. Yesugei a continuat să se distingă în zonă, coagulând forţele mongle. Inainte de moarte reuşise să grupeze sub autoritatea lui cele treisprezece hoarde, sau clanuri mongole. Acea uniune tribală a reprezentat primul nucleu al statului mongol, stat primitiv pe care fiul său urma să-l întindă de la Marea Japoniei, la Marea Adriatică.

Anterior, clanurile mongole vieţuiseră îngenuncheate, slabe şi divizate în umbra monarhiilor turce ale keraiţilor, naimanilor, sau ale khitanilor. Nimic din trecutul lor pierdut printre turci nu putea duce la oarecari speranţe. Chiar sursele chinezeşti n-au amintit decât foarte târziu de existenţa distinctă a mongolilor, abia în sec.6-8 e.N. Apare deci ca foarte probabil ca păstorii nomazi ai „ţării" mongole, stabiliţi de mult timp în arealul amintit anterior, să fi suferit, fără prea mare rezistenţă, dominaţia unor diverse imperii turce, precum şi pe cele ale populaţiilor Hiung-nu şi Tiu-Kiu, între sec.6-8 e.N, a uigurilor, între sec. 8-9 e.N, a hakaşilor sau kirghişilor, între sec.9-10 e.N, sau a khitanilor, între sec.10-12 e.N, dominaţie ce a alternat cu cea a chinezilor sau a tunguşilor, a populaţiilor Sien-pi, Juan.Juan, Niu-tchen, etc.

Când marile populaţii turce s-au deplasat spre Transoxania şi mai departe spre sud–vest şi spre vest, mongolii rămaşi pe loc au început o existenţă autonomă, grupată în jurul familiilor cu sânge pur, Nirunii.

In realitate, o adevărată istorie a mongolilor nu poate fi începută decât pornind de data alegerii lui Temugin drept conducător suprem, din 1206. Până la acea dată totul este pierdut în lumea unor legende laice şi religioase, mongolii fiind pierduţi în masa mult mai numeroasă şi mai avansată a turcilor. Insăşi începuturile vieţii lui Temugin sunt pierdute în nişte legende incerte şi, desigur, flatante. Din legende este dificil să se extragă elemente istorice, deoarece toate au avut ca scop glorificarea unor personaje, printre care pe primele locuri s-au aflat Gingis-han şi Timur Lenk. Unele dintre legende, jenant de puerile, au încercat chiar să unească originea mongolilor şi a turcilor de genealogiile religioase din Biblie sau Coran.

Din toate mărturiile orale şi imaginare, nu se poate reţine decât înrudirea istorică dintre mongoli şi turci şi o indicaţie confuză asupra momentului în care s-au desprins, mai clar, unii de alţii.

Marea invazie mongolă, din prima jumătate a sec.al 13-lea e.N, a luat amploarea celui mai mare dezastru barbar al supercontinentului

euro–asiatic, cu efecte dezastruoase pentru aproape întreaga lume civilizată a timpului, desigur lume aflată pe diverse trepte ale civilizaţiei, dar oricum superioară sălbaticilor invadatori. Expansiunea barbară a mongolilor a depăşit orice evoluţie barbară anterioară, atât ca spaţiu cât şi ca mase umane antrenate în cale. Ea a reprezentat o criză majoră a umanităţii, ultima şi cea mai mare răzbunare a barbariei împotriva civilizaţiei, pe care a cunoscut-o istoria.

Intre anul 406 e.N, când s-au declanşat marile invazii asupra Imperiului Roman de Apus şi anul 1206, când a început marea invazie mongolă, s-au scurs exact opt secole lungi în care lumea euro–asiatică, nu numai că s-a transformat profund numeric, social sau statal, dar şi din punct de vedere al culturii, al religiei şi al civilizaţiei. Impactul cutremurător al populaţiilor sedentarizate cu mulţimile monstruoase ale noilor sălbatici, însetaţi de sânge şi de pradă, a avut efecte materiale şi psihice mult amplificate.

In opt secole avuţia materială a popoarelor, avuţia artistică şi culturală, avuţia arhitectonică şi cea intrinsecă a tezaurelor, sau a economiilor personale, atinsese cele mai înalte cote. La o populaţie ce crescuse numeric de mai multe ori, era foarte normal să se înmagazineze o avuţie direct proporţională, făcând abstracţie de faptul că în respectivul interval de timp multe teritorii, altă dată sălbatice, se alăturaseră lumii creative, lume aptă de a aduna valori.

Efectul psihic al invaziei mongole asupra lumii civilizate, din toate zările Eurasiei, s-a transmis mai viu şi mai realist posterităţii, deoarece şi nivelul de receptare al sălbăticiei era altul. Raportul dintre omenirea ce păşea pe diverse căi reale de civilizaţie şi cultură şi rămăşiţele barbare se schimbase, favorizând net prima categorie. Se schimbase mult şi sensibilitatea generală a oamenilor în faţa fenomenelor istorice sângeroase şi degradante. La cele anterioare s-a adăugat şi o mai amplă capacitate de consemnare a evenimentelor şi a faptelor în mărturii scrise. Prin numărul mare de autori ai popoarelor civilizate s-a putut contura şi împlini un tablou mai complet al dezastrului provocat de ultima masă barbară importantă din istorie. „Barbariile" anterioare nu numai că au fost estompate de trecerea multor veacuri, dar nici mărturiile scrise despre ele, într-un număr mult mai restrâns, nu au avut darul de ale menţine în trăirile de groază ale celor ce păşeau în ultima parte a evului

mediu.

Catastrofa umanitară şi de civilizaţie pe care au reprezentat-o invaziile mongole a afectat aproape în totalitate civilizaţiile asiatice, de la coastele Mediteranei răsăritene până la Oceanul Pacific şi din nordul Chinei până în India şi până în colţurile cele mai sudice ale Indochinei. Aproape că nu a existat colţişor al Asiei unde incursiunile de jaf, sau de cucerire mongole, să nu fi lăsat urme adânci, sau să nu fi schimbat cursul istoriei.

Acea epocă neagră a exacerbării celor mai degradante trăsături sau porniri umane, la scară incalculabilă ca întindere, nu poate fi cuprinsă decât în largi lucrări de specialitate. Aici, după o fugitivă trecere prin evoluţia surprinzătoare şi uimitoare a „imperiului mongol", totuşi efemer, se va puncta numai acea parte a evoluţiilor distructive care au vizat Europa.

Pentru a ajunge conducător suprem al blestematei stirpe mongole, Temugin a parcurs un drum lung de lupte, în majoritate victorioase, între anii1183 şi 1204, prin care şi-a eliminat cei mai puternici rivali din orizonturile lui apropiate (formaţiunile lui Toktoa, Djamuka, Taian Han etc.). După 1206 a pus bazele unui stat neînchipuit de întins cu caracteristici specifice „asiatice"(ca relaţii interumane şi ca organizare socială), nici pe deplin sclavagist, nici prea avansat spre unele relaţii sociale feudale.

Statul mongol, în continuă expansiune aproape un secol, dar caracterizat de agitaţii şi de invazii perpetue încă alte două secole, avut ca primă capitală, începând cu 1220, în oraşul dispărut Karakorum (ruinele se află la poalele Munţilor Hangai – Changajn Nuruu, pe cursul superior al râului Orkhon). Apoi, pentru o scurtă perioadă, capitala s-a mutat la Kai-ping, între 1260-1264, iar în final, între 1264-1267 şi după 1368, capitala s-a mutat la Hanbalik, ceea ce însemna „Capitala Hanilor", respectiv la actualul Beijing.

Intre anii1206-1227, statul şi „imperiul mongol" s-a aflat sub directa conducere a lui Gingis Han. Vifornița mongolă a răsturnat şi a pustiit totul în cale atât de repede încât nu se poate face un rezumat decât printr-o enumerare liniară a succeselor, fără aprecieri sau consideraţii colaterale. Dispunând de o uriaşă forţă armată ce acţiona în mase compacte, Gingis-Han a declanşat numeroase războaie de

cucerire încheiate cu neaşteptate achiziţii teritoriale.

In 1207, Djuci, fiul mai mare al lui Gingis-Han, a cucerit teritoriul de la nord de râul Selenga şi a pătruns în valea fluviului Enisei; în 1209, Gingis-Han a cucerit teritoriul uigurilor (Turkestanul de est); în urma campaniilor din 1207 şi 1209, tot Gingis-han a supus autorităţii sale Imperiul Xixia al tanguţilor; în 1211 a pătruns în teritoriul situat la nord de Marele Zid Chinezesc, pe care apoi, în 1213, l-a străpuns, invadând imperiul Jin al jurchenilor (sau djurdjenilor); într-o nouă campanie împotriva acelui imperiu, din 1215, a cucerit oraşul capitală Yenjing (azi Beijing). După acel succes, a părăsit China în 1216, lăsându-l pe comandantul Mukali să continue lupta. Dorind să-l lichideze pe principele mongol naiman Küclüg, fiul fostului său rival Djamuka, care stăpânea imperiul qidan Liao, a trimis o armată, sub conducerea lui Djebe, care a invadat Semire chye şi Xinjiang-Uygur (regiuni istorice de la nord de munţii Tianşanul de nord). A traversat apoi Podişul Pamir şi a ajuns până în provincia afgană Badakhshan, a cucerit oraşul Balkh (azi ruime la 23 kilometri vest de oraşul afgan Maraz-i-Sharif, aproape de actualul Wazirabad). Fiul cel mic al lui Gingis-Han, Tolui, a cucerit Heratul (Herat, azi în nord–vestul Afganistanului). Inaintând spre sud, mongolii s-au lovit de rezistenţa sultanului Djalal-ad-Din (sau Menguberdi) (1220-1231) fiul fostului şah al Horezmului, care i-a înfrânt în bătălia de la Parwan, la nord–est de Charikar (azi în Afganistan). Aflând de înfrângere, Gingis-Han a intervenit cu o nouă mare armată, repurtând o mare victorie pe malul Indusului (la 24 noiembrie 1221), victorie care a marcat sfârşitul campaniilor lui spre apus. A urmat retragerea sa spre centrul Mongoliei, unde a ajuns în 1225. Intre anii 1218-1221, sub conducerea lui Ciagatai şi Ogotai, mongolii au cucerit Transoxania, au ocupat Buhara (1219) şi Samarkandul (1220), sfârşind cu statul Horezm. Intre 1220-1222 armatele mongole, în frunte cu Djebe şi Subotai, au invadat nordul Iranului, au pătruns în Transcaucazia şi apoi în Crimeea, unde au cucerit oraşul Sudak. In 1221 s-a dezlănţuit prima invazie mongolă în India, fiind devastate regiunile Multan, Lahore şi Peshawar. In 1223 s-a desfăşurat campania mongolă în Rusia, când oastea rusă, cu ajutor cuman, a fost înfrântă la Kalka (16 iunie). De acolo invadatorii au făcut cale întoarsă spre Asia Centrală, pentru o pauză. Gingis-Han a întreprins o nouă campanie, în 1226, împotriva imperiului Xixia (sau Hsi Hsia),

imperiu care a dispărut de pe scena istoriei după moartea conducătorului mongol, în 1227.

La moartea lui Gingis-Han (25 august 1227), conform voinţei sale, marele imperiu s-a fost între cei patru fii. Deoarece Djuci, fiul cel mai mare, murise (probabil în februarie 1227), ulusul lui, care cuprindea stepele cumane şi Siberia apuseană, a revenit fiilor săi, între care mai importanţi s-au dovedit Orda (Hoarda Albă) şi Batu (Hoarda de Aur). Urmaşii celui de al doilea fiu, Ciagatai (? – 1241), au întemeiat o formaţiune statală de sine stătătoare între lacul Balkaş şi munţii Transhanul de nord. Al treilea fiu, Ogodai, i-a urmat lui Gingis-Han, la demnitatea de Mare Han, iar cel de al patrulea fiu, Tolui, a primit ca ulus Mongolia propriu-zisă. Fiii săi, Möngke (sau Mengu) şi Kubilai (Qubilai), au devenit Mari Hani, iar din 18 decembrie 1271, cel de al doilea s-a proclamat împărat al Chinei, cu numele de Shizu, întemeind dinastia Yan. Până în anul 1368, Mongolia şi China s-au aflat sub uniune dinastică. In timpul domniei lui Kubilai s-a cucerit întreaga Chină de sud şi s-au întreprins expediţii numeroase până în Jawa (1293), în Japonia (1274 şi 1281), în Vietnam (1260-1288) şi în Birmania (1277-1287), cu cucerirea statului Pagan. Multe din expediţii au rămas fără rezultatele scontate.

Un alt fiu al lui Tolui, Hulagu, a întemeiat în 1256 dinastia Hulaguizilor(sau Ilhanilor). Dinastia stăpânea un stat care cuprindea Iranul, mare parte din statele actuale, Afganistan, Irak, Turkmenia şi părţi din Transcaucazia şi Asia Mică. Când a cucerit Bagdadul, în 1258, Hulagu a executat pe califul al-Mustasim, iar peste 100.000 de locuitori islamici au fost masacraţi. Cu aceasta a luat sfârşit califatul Abbasizilor. Cuceririle lui Hulagu din Siria s-au limitat la Alep şi Damasc (1260). După plecarea lui, La vestea morţii fratelui Möngk a plecat spre răsărit. Armata lui a fost drastic înfrântă de mamelucii din Egipt, pe teritoriul Palestinei, la Ayn Djalut. Fiind creştin Hulagu a reprezentat o mare speranţă de salvare pentru conducătorii statelor cruciate din răsăritul Mării Mediterane.

Revenind la domnia lui Ogodai (1227-1241), devenit Mare Han, se poate aminti că a încheiat cucerirea imperiilor Xixia (1227) şi Jin (1234), precum şi a Armeniei, Georgiei şi Azerbaidjanului. Tot el a desăvârşit construirea oraşului–capitală Karakorum.

Adevăratul asalt asupra Europei l-a început Batu, conducătorul Hoardei de Aur) şi fiul lui Djuci, prin campania lui din Rusia, între anii 1237-1238. Sălbaticii dezlănţuiţi au prădat pe rând oraşele : Reazan (23 dec.1237), Pronskul, Kolomna, Moscova, Vladimir (3 feb. 1238), Iaroslav, Pereiaslav, Iuriev, Tver, Suzdal, Torjok, Smolensk, Cernigov şi Kolezk. Armata cneazatului Vladimir–Suzdal, condusă de marele cneaz Iuri Vsevolodovici a fost înfrântă în lupta de pe râul Sit (4 martie 1238). In 1240 mongolii au distrus Kievul.

Anii 1241-1242 au adus ultima răbufnire barbară majoră asupra Europei. Mongolii s-au năpustit asupra statelor şi a oraşelor fostelor valuri barbare sedentarizate şi intrate pe făgaşul civilizaţiei evului medieval şi creştin. Vechii invadatori, care îşi încropiseră state pe trupul Europei, au suportat un şoc barbar echivalent cu cel produs de ei cu mai multe sau mai puţine secole în urmă. Acei vechi barbari reprezentau de acum pavăza unei noi civilizaţii europene.

Pornind din Kiev, armata mongolă condusă de Subotai a trecut în Galiţia. Marii duci de Kiev şi de Halici s-au refugiat în Ungaria, ca şi rămăşiţele armatei cnezatului Poloţk şi 40.000 de familii de cumani ce luptaseră alături de ruşi.

Batu s-a repezit spre Pannonia în urmărirea lor. O altă formaţie mongolă, condusă de Petrakhan şi de verii săi, Baridar şi Kaidu, a invadat Polonia. Spre Ungaria Batu-han a trecut Carpaţii prin pasul Vereczke, supranumit şi *Poarta Rusiei*. Acela era pasul prin care se revărsaseră şi ungurii la vremea lor.

Regele Bela al IV-lea al Ungariei a încercat să reziste şocului mongol. Bătălia s-a dat pe întinderile de la Mohi, pe malurile râului Sajo, un afluent de pe dreapta al Tisei, la nord–est de Buda. Mongolii au atacat în timpul nopţii, provocând derută şi debandadă în armata ungară. Urmând practica obişnuită, au masacrat toate forţele ungare în retragere, forţe care datorită dispersării s-au aflat la discreţia lor. De-a lungul a două zile de parcurs, drumurile şi câmpiile au rămas pline de cadavre. Partea ungară a pierdut în luptă doi arhiepiscopi, trei episcopi şi o mare parte dintre nobili. Regele Bela al IV-lea a fugit cu atâta groază încât s-a oprit tocmai într-o insulă din Marea Adriatică. Urmărindu-l, cavaleria mongolă a pârjolit totul în cale.

Intre timp Batu a intrat în Pesta. In ziua de Crăciun a anului

1241, a trecut Dunărea pe gheaţă, împresurând pentru asalt oraşul Gran. In primăvară sălbăticia atacatorilor a dus la depopularea ţării, în partea de nord a Dunării. Numai Gran-ul a rezistat deoarece avea destule resurse interne, iar tehnica de luptă a mongolilor nu era adaptată asediilor.

Concomitent, pe alt front de invazie, mongolii au cucerit oraşul polonez Lublin, dar au pierdut Cracovia de unde locuitorii fugiseră incendiind din proprie voinţă oraşul. Armata mongolă de nord, ajunsă pe Oderul germanic, a întâlnit forţele reunite ale polonezilor, silezienilor şi ale teutonilor, comandate de ducele Sileziei (de Cracovia), Henric Pisoul. Viteazul oponent a fost înfrânt şi ucis în bătălia de la Liegnitz (9 aprilie 1041). Pentru a recenza numărul de inamici morţi, mongolii au tăiat câte o ureche de la fiecare cadavru. De pe câmpul de bătălie s-au umplut nouă saci de urechi. Fără ţine cont de adea recenzare monstruoasă, bătălia de la Liegnitz s-a dovedit un dezastru pentru forţele europene. Totuşi rezistenţa cavalerilor înveliţi în fier a adus ezitarea în rândul mongolilor. Probabil că alături de cei nouă saci cu urechi europene s-ar fi adunat destul de mulţi saci şi cu urechi mongole.

După victoria de la Liegnitz, barbarii din frontul de nord s-au îndreptat spre sud, pe direcţia Moraviei, pentru a se întâlni cu forţele principale care loviseră Pannonia. In drum au jefuit totul cu sălbăticie, până a Udine şi până la ţărmurile Adriaticii.

La frontiera Austriei de azi, au tras de căpăstru, întorcându-se la vestea morţii Marelui Han Ogodai. Drumul lor de întoarcere spre Kipciak-ul asiatic a urmărit o parte din firul Dunării, motiv pentru a devasta Bosnia, Serbia şi Bulgaria de nord.

Sfântul Imperiu Roman de naţiune germană, absorbit de certurile dintre Frederic al II-lea şi papa Inocenţiu al IV-lea, nu s-a arătat marcat de evenimente. Nu a acordat regelui ungur nici un ajutor, cu toată că acela ceruse, cu disperare, înţelegerea din partea creştinătăţii apusen.

Evenimentele ulterioare au dovedit că mongolii se aflau la terminarea cavalcadei lor ucigătoare. Depărtarea mare de bazele lor de operaţiuni şi pustiirea ţinuturilor prin care trecuseră, i-a determinat să evite a se aventura în inima Europei feudale plină de fortăreţe din piatră. Aceasta nu i-a împidicat să contiue devastările şi masacrele din ale zone mai apropiate lor. Au căzut victimă unor incursiuni înspăimântătoare întinderile poloneze, unde, în 1059, flăcările au mistuit

oraşele Cracovia şi Sandomir.

Mongolii au revenit pentru o nouă campanie memorabilă, în 1085, chemaţi în Ungaria de către cumanii revoltaţi împotriva regelui Ladislas. Atunci însă epoca de "groază"a sălbaticilor cuceritori se apropia de asfinţit.

Au mai avut mult de suferit încă patru, cinci secole popoarele europene din „zidul răsăritean" al Europei, zid care a dat răgaz occidentalilor să-şi urmeze liniştiţi drumul ascendent pe plan material şi spiritual. Zidul antibarbar al mileniului al doilea, zid uman de sacrificiu, l-au ridicat ruşii, polonezii şi românii. Porţiunea de zid românesc a apărat Europa atât dinspre barbarii răsăriteni, numiţi, mai târziu, tătari, cât şi dinspre colosul ottoman de la sud. In latura sudică „Zidul românesc" a avut alături pe slavii sârbo–croaţi şi pe unguri.

Dintre toţi europenii, ruşii au avut parte de cea mai crudă soartă, în raport cu invazia mongolă. Fără a intra în amănuntele unei epoci istorice foarte dense, trebuie precizat că, de la sud până la nord, toţi ruşii, toate formaţiunile lor statale, au intrat sub dominaţia mongolă aproape două secole şi jumătate, respectiv până în jurul anului 1480. Domnia lui Ivan cel Groaznic a marcat stoparea şi decădrea puterii mongole în zona rusă. Eliberarea de sub mongoli nu s-a dovedit numai rezultatul unei concentrări de forţe ruseşti ci şi al unei disoluţii în organizarea şi conducerea mongolă. După o bătălie care a durat cincisprezece zile, pe malurile râului Oka, atât ruşii cât şi mongolii din hanatul slăbit al „Hoardei de Aur", s-au retras precipitat de pe câmpul de luptă. In acest fel *Tatarşcina*, adică dominaţia mongolă, a luat sfârşit foarte puţin glorios pentru ambele părţi. Cu singura deosebire că ruşii s-au reîntors şi au distrus capitala „Hoardei de Aur", Sarai. In retragere armata hanului Ahmed s-a dispersat.

La începutul iernii Ahmed s-a reîntors la gurile Volgăi unde a fost ucis de tătarii rivalului Nogai, care îşi formase un hanat propriu. Ultimii conducători ai „Hoardei de Aur", sau Kipciak, împinşi spre Caucaz de hanul Crimeei, au dispărut în mod obscur. Cu trecerea timpului toate populaţiile mongole de pe teritoriul european sau asiatic al Rusiei moderne au devenit vasale sau înglobate imensului stat slav. Astfel se poate spune că Europa a fost răzbunată, iar barbariei asiatice i s-a aşezat pe grumaz un jug pe măsura atrocităţilor milenare. Jugul rusesc nu a

vizat numai populaţiile mongole, ci toate populaţiile barbare rămase, încă în latenţă, pe tot întinsul Asiei, la nord de China, India şi Iran.

Regimul mongol, sau tătar, a dăinuit timp îndelungat în Rusia şi a avut o influenţă profundă asupra dezvoltării rasei şi civilizaţiei sale. Fenomenul s-a afirmat mai vizibil în părţile sudice, în zona Volgăi sau în Ucraina şi mai puţin în zona vestică şi extrem nordică, la "ruşii albi". Asupra slavilor estici (cuprinzând pe „ruşii roşii", pe „ruşii albi", pe ucraineni şi alte fracţiuni etnogeografice mai mici) perioada dominaţiei mongolilor s-a asemănat cu cea a varegilor scandinavi, ocupanţii închegând o suprastructură de comandă a vieţii şi societăţii celor învinşi.

Schimbările produse de învingătorii mongoli(tătari) şi influenţa lor asupra „lumii ruse" s-au remarcat ca fiind profunde şi cu largi rezonanţe în evoluţiile istorice şi comportamentale din epocile ulterioare. Uneori cercetătorii nu pot deosebi „moştenirea" mongolă de cea datorată pecenegilor sau cumanilor, plasaţi mai mult în sud–vest, de cea a bulgarilor turci de pe Volga şi de cea a triburilor de finici, merieni şi mordvini sau ceremi, trăitori tot de pe Volga.

Influenţa mongolă(tătară) s-a făcut simţită adânc în organizarea militară şi în cea financiară, respectiv în evidenţa şi colectarea impozitelor. Este cert că dominaţia mongolo–tătară a stabilit, în lumea stătuleţelor ruse cucerite, impozitul pe cap de locuitor, sau capitaţia şi că armatele ruseşti au luat, în sec.13-14 e.N, modelul armatelor învingătorilor, îmbrăcând noi trăsături.

Odinioară, pe timpul marilor cneji, Vladimir sau Iaroslav, armatele se asemănau cu cele normande, sau cu ale cavalerilor cruciaţi. Ulterior, prinţii ruşi, prin caftanele lor lungi, prin bonetele ornate cu egrete şi prin săbiile curbate, constituiau copii ale sultanilor, sau ale beilor din Orient.

Influenţa mongolă nu s-a făcut simţită numai în detaliile costumelor sau ale administraţiei. Ea a acţionat mult mai profund, modificând chiar natura puterii dinaştilor ruşi. Inainte ei nu guvernau despotic nici asupra războinicilor şi nici asupra simplilor locuitori. *Drujina* rusă forma o feudalitate adesea nesupusă, în cadrul căreia poporul îşi permitea ca în adunări să fie turbulent. Incepând însă din sec.al 13-lea e.N, în cnezatele Rusiei centrale dinaştii investiţi de către hanii mongoli ai „Hoardei de Aur", aveau sarcina de a colecta impozitele pentru ei. In acest scop se puteau folosi chiar de pâlcuri de armată mongolă. De pe

rspectiva poziţie de forţă şi de siguranţă conducătorii ruşi şi-au arogat o autoritate la care predecesorii nu speraseră.

Tatarşcina, sau dominaţia mongolă, a creat, sau cel puţin a dezvoltat ceea ce mai târziu s-a numit „despotismul moscovit".

In acelaşi timp subjugarea dinaştilor ruşi era aproape totală, ajungând să ştie de frica trimişilor mongoli, de cea a dregătorilor hanului, cerşind recunoaşterea lor pe tron de la han, executând toate poruncile primite şi acceptând fără reacţie orice obrăznicie sau înjosire. Mongolii cereau, printr-un aparat administrativ bine legat, ca ruşii să facă recrutări pentru armata lor, să plătească dări, să execute prestaţii militare şi cărăuşie. Obedienţa ruşilor a înlesnit mongolilor să ceară dărâmarea zidurilor de apărare ale celor mai puternice oraşe şi să-şi continue incursiunile de jafuri prin ţinuturile aservite.

Se poate aprecia, în mod general, că Rusia s-a aflat prea aproape de Asia pentru a nu suferi influenţa formelor ei de guvernare şi obiceiurile ei. Pe altă cale, în partea ei apuseană, în partea ei pur europeană, unde a pătruns de timpuriu civilizaţia şi credinţa creştină, au sosit influenţele bizantine care reprezentau tot o monarhie de tip oriental. Invazia şi dominaţia mongolă nu s-a afirmat decât ca un episod al dezvoltării influenţelor asiatice.

După perioada sec.12-15 e.N, stirpea rusească nu a mai fost identică cu cea slavă din perioada precedentă. Ruşii din Iaroslav erau mult amestecaţi cu germanicii teutoni sau suedezi, care îi atacaseră şi le penetraseră oraşele prin comerţ şi prin infiltrare culturală, în acelaşi timp cu invazia mongolă. Războaiele continue spre răsărit şi sud, capturarea de prizonieri sau prizoniere, căsătoriile şi convertirile la creştinism, au adus deasemenea poporului rus elemente umane, stabile sau nomade, ale stepelor. In sec.13-15 e.N, ruşii separaţi de Europa nu s-au întărit decât cu elemente mongole. Mulţi bei sau murzaci ai stepelor, cu bandele lor de jefuitori au intrat în serviciul cnejilor ruşi şi s-au convertit la creştinism. Chiar în epoca modernă numeroase familii ale nobilimii ruse se laudau cu originea lor tătară (de exemplu: Turgheniev).

Un fapt mult mai profund şi mai grav pentru amestecul sângelui rus, deja foarte incert de pe timpul slavilor, îl reprezintă situaţia etnică de pe Volga. Acolo masele populaţiei nu sunt, sau nu au rămas, deloc pure din punct de vedere al slavismului. Primii coloni slavi au găsit pe

acele locuri bulgari, finici, merieni şi mordvini, care nu au fi fost distruşi, ci numai convertiţi la creştinism, sau slavizaţi prin limbă şi obiceiuri. Acei asiatici şi-au lăsat o puternică amprentă asupra poporului rezultat din amestec.

Marea Rusie interioară, care a suferit toate influenţele asiatice şi mongole, se distinge net prin indivizi cu o figură puţin regulată, necaracteristică unei singure etnii, printr-o talie mai joasă şi printr-o constituţie greoaie. Tot aspectul fizic, precum şi trăsăturile psihice şi morale, deosebesc pe rusul de interior, de slavul rus occidental. La diferenţele fizice era şi normal să se asocieze diferenţe morale datorate unor influenţe diferite. Diferenţele marcante dintre mari grupe ale poporului rus au constituit o contralovitură în diverse momente istorice.

Invazia tătară din 1241 şi după aceea dominaţia lor seculară în zona de locuire rusă şi la nord de Marea Neagră, a constituit unul dintre evenimentele etno–politice însemnate ale istoriei universale. Ea a avut consecinţe importante şi de lungă durată chiar asupra teritoriului românesc, constituent al „zidului antibarbar" al continentului.

Din armata mongolă care a invadat Ungaria sub conducerea lui Batu-han, o parte s-a revărsat asupra ţinuturilor româneşti. Cadan şi Buri, doi dintre principalii comandanţi mongoli, au trecut Carpaţii la 31 martie 1241, pe la Vatra Dornei şi s-au îndreptat spre Rodna. Oraşul vestit pentru minele lui a fost ocupat chiar în ziua de Paşte. Rând pe rând au căzut punctele Bistriţa, Dej, Cluj, Zalău şi Oradea.

Un alt comandant al mongolilor, Bochetor, a trecut Siretul, a ocupat sudul Moldovei şi apoi, prin pasul Oituz, a pătruns tot în Transilvania, devastând Braşovul, ţara Bârsei, Cetatea de Baltă, Sibiul şi Sebeşul. Un al patrulea comandant mongol, Budjek, a străbătut Muntenia, a înfrânt armata română ivită din pădurile subcarpaţilor şi a pătruns, la rândul lui, în Transilvania pe valea Oltului, sau pe la Severin.

După moartea Marelui Han, Ogotai (decembrie 1241), hoardele mongole au început retragerea spre măruntaiele Asiei, în 1242. Ţinuturile de la răsărit de Carpaţi, respectiv Moldova şi răsăritul Munteniei au rămas, pe mai departe, sub dominaţia mongolă (nu sub ocupaţie). Acea dominaţie a durat până la întemeierea principatelor române. Locuitorii care nu s-au retras în păduri şi în munţi, trăind din păstorit izolat, au plătit tribut invadatorilor, în vite şi grâne. O parte din cumanii ce locuiau

în acea zonă de curbură a Carpaţilor, se pare că i-au însoţit pe mongoli în unele expediţii din ţinuturile înconjurătoare. Se ştie însă că acei cumani au luptat împotriva mongolilor atât pe râul Kalka alături de ruşi, apoi pe Volga şi în final alături de cnezatul Halici–Volânia. Probabil că nici pe valea sau pe câmpiile Dunării conlucrarea dintre cumani şi mongoli nu s-a manifestat decât cu totul întâmplător. De aceea se poate concluziona că între cumani şi mongoli a existat un „front" secundar barbaro–barbar.

Pe teritoriile româneşti mongolii nu s-au stabilit efectiv. Se pare că au locuit în nordul Deltei, în aşa-numitul Bugeac de mai târziu. Acolo s-au localizat „părţile tătăreşti" pomenite în documentele muntene din vremea voievodului Mircea cel Bătrân. Din rămăşiţele acelor tătari rămaşi, mai târziu, sub stăpânirea românească din Moldova, au provenit *robii tătari*, sau „sălaşele" de tătari pe care voievodul moldovean Alexandru cel Bun le-a dăruit mănăstirilor şi care au existat chiar pe vremea lui Ştefan cel Mare.

Mongolii rămaşi în nordul Mării Negre, în hanatul Crimeei, au constituit o adevărată plagă pentru micile state române, pe care le-au invadat şi le-au prădat până la începutul sec.al 18-lea e.N, la început cu unele hoarde mai semnificative numeric, iar mai târziu cu bande de jefuitori care prădau şi fugeau pentru a nu fi interceptate de armatele şi voievozii români. Intr-o ultimă etapă, ca vasali ai Imperiului Ottoman, tătarii s-au alăturat armatelor turceşti invadatoare, iar în unele cazuri au întreprins atacuri concomitente pentru a obliga la împărţirea armatei românilor pe două fronturi.

Cu capul plecat în faţa sutelor de mii de români care au suferit din cauza mongolo–tătarilor, trebuie precizat că efectul cel mai însemnat al marii invazii mongole, din 1241, l-a constituit pentru români oprirea înaintării ungare spre răsărit de Carpaţi. Cu un deceniu înainte ungurii se infiltraseră spre românii sudici prin „bantul de Severin" care cuprindea răsăritul Banatului şi apusul Olteniei, iar spre Moldova prin înfiinţarea „Episcopatului cumanilor" şi prin colonizări de saşi şi de secui. Năvălirea mongolă a oprit înaintarea de reptilă alunecătoare şi veninoasă a ungurilor.

Pentru a lămuri unele afirmaţii anterioare, sau pentru a întregi unele cunoştinţe, trebuie adăugat că deşi întemeietorul „imperiului mongol" a fost într-adevăr un veritabil mongol, în armatele invadatoare mongole a predominat elementul turcesc din cea mai largă paletă cen-

tral–asiatică. Administraţia „imperiului mongol", precum şi funcţionarii, au avut la început tot origine turcă, deoarece prin ei se moştenea o tradiţie organizatorică de la imperiile de străveche obârşie turcă, ale populaţiei Hiungnu (Xiungnu) sau Tiu-Kiu.

Toate populaţiile Asiei Centrale şi toţi cuceritorii din acel areal nemăsurat admirau prestigiul marelui stat chinez, stat bogat, bine populat, cu civilizaţie superioară, cu o administraţie şi o ierarhie bine reglată. Pentru mongoli balanţa poftelor a înclinat tot către acel tezaur uman. Atunci când Gingis-han nu a mai existat, s-a manifestat o rivalitate justificată pentru acapararea puterii în stat, între elementele cu influenţă turcă şi cele cu înclinaţii chineze. Odată cu Kubilai, balanţa a înclinat definitiv către filochinezi.

Prin aporturile de experienţă turce şi chineze, sau prin recrutări brutale de prizonieri talentaţi în diverse meserii, „imperiul mongol" s-a bucurat de rezultate superioare altor invadatori barbari. Mongolii au folosit mai repede, în statul lor imens, experienţele unor popoare superioare. Spre deosebire de toate popoarele barbare anterioare, ei au avut încă din primii ani o administraţie viguroasă şi eficientă, administraţie care a creat rezerve de grâne, asemănător unor state centralizate, care a aplicat legea cu stricteţe, a perceput impozite grele, dar regulate şi care a organizat o poştă uimitoare pe trasee imense.

Pentru a arunca încă o rază de lumină asupra lumii barbare mongole, în afara celei administrativ–organizatorice, trebuie amintită completa lor toleranţă religioasă şi principiul conducerii după legea laică, atitudine radical superioară în raport cu confuzia din legislaţia civilă şi religioasă a Orientului musulman şi din cea a creştinătăţii evului mediu.

In contextul recunoaşterii unor merite, nu trebuie uitată ferocitatea mongolilor, trăsătură care a lăsat amintiri imposibil de şters din amintirea posterităţii. Nivelul demn de dispreţ al vieţii materiale şi spirituale ce caracterizează pe urmaşii acelei stirpe duşmănoase civilizaţiei, denotă inexistenţa unui fond creativ sau a unei chemări spre evoluţie.

Când pe spaţiul european toate formaţiunile statale mongole dădeau semne de oboseală, de slăbire şi de disoluţie, din acel neam mult prea blestemat a mai căzut încă un trăsnet asupra umanităţii, mongolul Timur Lenk. Noul dinast a terifiat Orientul Mijlociu şi Orientul Apropiat

prin imperiul creat între 1370-1405. După Attila şi Gingis-Han, Asia a dat lumii încă „un bici al lui Dumnezeu", bici care nu a avut timp şi putere să atingă Europa, nici măcar vifornic sau parţial ca urmaşii lui Gingis-han.

Timur nu a mai fost cu adevărat un barbar, ci un demn urmaş al barbariei mongole prin sălbăticia acţiunilor. Marşul său triumfal s-a distins prin şuvoaie de sânge, de atrocităţi şi de distrugeri halucinante. Sub puterea lui au căzut pe rând : Khorasanul, Afganistanul, Farsul, Azerbaidjanul, Iranul, Kurdistanul, Horezmul, Bagdadul şi întreaga Mesopotamie, răsăritul Asiei Mici, Hoarda de Aur, India de nord cu oraşul Delhi, Pundjabul şi Transcaucazia. Spre sfârşitul vieţii a purtat lupte cu turcii ottomani, înfrângând şi luând prizonier pe însuşi sultanul lor cel mai renumit, Baiazid I-ul Iildârâm („trăsnetul"), la Ankara, în ziua de 28 iulie 1402.

Imensul său imperiu a intrat în nefiinţă după numai un secol, dar sălbaticul Timur Lenk a rămas o amintire cutremurătoare pentru posteritate. Fără voia lui, prin zdrobirea lui Baiazid I-ul, a întârziat cu multe decenii căderea Constantinopolului, care, la acea dată, era umbra strămoşească a civilizaţiei antice şi a împiedicat brutal avansarea turcilor spre inima Europei, atunci când bătrânul continent era complet nepregătit să le facă faţă.

.

După tornada lui Timur Lenk, din centrul şi sudul Asiei, se poate aprecia că marile invazii barbare au încetat, dar aceasta nu înseamnă că barbarii, în sine, au dispărut. Raportul de forţe dintre masa umană primitivă şi lumea civilizată, din întregul supercontinent euroasiatic, s-a înclinat definitiv în favoarea celei din urmă.

Seminţiile barbare de rasă turcă, mongolă, indochineză, laponă şi altele, nenumărate şi pestriţe, s-au risipit în locuri din ce în ce mai izolate, la marginile statelor, sau ale teritoriilor organizate şi apărate de lumea evoluată. Ele nu au mai jucat niciodată vreun rol major în istorie, provocând numai distorsionări de ordin local şi temporar.

Cu timpul , apetitul ofensivei s-a transferat în concepţia şi în practica statelor civilizate, care au trecut la supunerea sistematică şi uneori la exterminarea populaţiilor primitive recalcitrante, fără vocaţia

însuşirii elementelor simple de civilizaţie.

Rolul primordial în anihilarea pericolului barbar, central şi nord-asiatic, a revenit vastului stat rus. Incepând cu domnia lui Ivan cel Groaznic, ruşii au întors o pagină ruşinoasă a istoriei lor şi au trecut la zdrobirea hanatelor mongole ce îi împilaseră şi jefuiseră peste trei veacuri.

Forţele ruse, într-o continuă creştere şi modernizare, au trecut, în etapele următoare, timp de patru secole, la supunerea sistematică a tuturor populaţiilor primitive, sau semicivilizate, nomade, sau sedentare, de pe imensa întindere a Asiei de la nord de Iran, Afganistan, India şi China, până la gheţurile polare nordice. Pentru întregul supercontinent şi mai ales pentru Europa, efortul militar rusesc spre răsărit a constituit o binefacere. Supunerea populaţiilor barbare din centrul Asiei şi din nesfârşita Siberie s-a contopit cu procesul curajos şi plin de pericole al descoperirilor geografice. In timp ce toate puterile navale vest-europene s-au lansat în cercetarea Americilor, Africii, Australiei, Etremului Orient asiatic de rasă indiană, chineză sau indo-chineză şi a Oceaniei, Rusia a înfruntat singură povara descoperirii şi civilizării celui mai mare continent.

Mulţimea de eroi ruşi sau cazaci, care au străbătut întinderi inimaginabile, care au trecut fluvii gigantice, lanţuri muntoase ostile, întinderi mlăştinoase, deşerturi perfide, sau păduri nesfârşite, au rămas, în cea mai mare parte, necunoscuţi sau ignoraţi de europenii apuseni. Au fost învăluiţi de acea "conjuraţie a tăcerii"care s-a ţesut şi în jurul tuturor personalităţilor de excepţie ale ţărilor din răsăritul Europei, datorită implacabilului centrism occidental în toate ramurile vieţii sau ale ştiinţei, centrism bazat pe aroganţă şi sfidare.

Cerbicia rusă de a străbate şi a supune toată întinderea descurajantă, de la Munţii Urali, la Oceanul Pacific şi de la Munţii Pamir, sau Tibet, la Oceanul Ingheţat de Nord, a salvat Europa de alte posibile atacuri sau migraţii barbare în masă. Inaintând, fără concurenţa altor puteri, peste partea nordică a colosului asiatic, ruşii au închegat cel mai mare stat din istoie şi cel mai bogat în resurse materiale. Statul rus de sorginte barbară, cu fundament etnic foarte pestriţ, şi-a depăşit suratele apusene în competiţia milenară a subjugării altor seminţii.

Nu trebuie uitat că fenomenul migraţiei unor grupuri de populaţii asiatice defavorizate spre Europa a continuat şi între secolele 15-20.

Este vorba de migraţia în grupuri restrânse, fără forţa armelor, prin infiltrare şi prin străpungerea clandestină a frontierelor dinspre apus. Chemsarea apusului a rămas neştirbită chiar după aproape două milenii.

Când lanţurile şi cătuşele ruso-sovietice au slăbit, în 1989, puzderie de emigranţi asiatici au erupt spre apus, determinând înţeleptele "democraţii occidentale" să încalce, pe tăcute sau instituţional, unul dintre cele mai clamate principii democratice privind "drepturile omului", principiul "liberei circulaţii". Pe această cale s-a dezvăluit o mică parte din făţărnicia "democraţiei occidentale", democraţie mult lăudată de propria propagandă. Dar nu poate exista o adevărată democraţie politică şi socială fără o democraţie economică şi culturală.

De altfel, democraţia nu a reprezentat niciodată o adevărată valorificare a voinţei populare, ci numai o contrapunere mai eficientă a acesteia în raport cu voinţa guvernanţilor.

In democraţie conducerea nu se mai află în mâinile unui singur conducător, ci în ale unui grup de potentaţi ce îşi urmăresc interesele de clan politic sau economic, sprijinindu-se pe dezbinarea populaţiei în formaţiuni contrare, sau în partide. Populaţia este îmbătată cu iluzia puterii prin vot sau alegeri, în timp ce soarta naţiunii, sau a statului, se hotărăşte de către un grup profitor de oligarhi politici şi mai ales economici, schimbabil numai prin alternanţă.

Cheluielile şi erorile democraţiei s-au dovedit în toate epocile mult mai mari decât cele ale autocraţiei iluminate. De aceea istoria este plină de exemple care demonstrează că democraţia a sfârşit totdeauna prin crize de sistem ce nu au putut fi rezolvate decât prin autocraţia instituită de personalităţi valoroase.

Păşind prin templele democraţiilor antice "imperfecte" te poate cuprinde o ameţeală spirituală, pe când în lumea de beton, sticlă şi aluminiu a democraţiilor apusene "perfecte" nu te poate cuprinde decât o ameţeală pur fizică, însoţită de o anxietate maladivă. Centrele de comandă politice şi economice, din statele superdezvoltate şi din cele acolite prin servilism, s-au transformat în adevărate cuiburi de şerpi ce pledează veninos pentru o "democraţie mondială" sub comanda lor. De aici şi până la transformarea populaţiei planetare într-un ocean de sclavi economici nu ar mai fi decât un pas.

Ţările europene născute din "barbarie"şi derivatele lor de pe

alte continente, nu beneficiază de aceeaşi scală a sentimentelor şi a iluziilor, cu a ţărilor sudice unde a înflorit civilizaţia antică. Progresul lor contemporan, pe plan economic, a consumat ameninţător resursele pentru un progres interior uman, atingând forma cea mai civilizată a inculturii şi insensibilităţii.

Lumea occidentală, izolată pe parcursul a multe secole de barbaria asiatică, demonstrează că poate exista un regres spiritual uman, în plin progres economic, ştiinţific şi tehnic, că poate exista o oarecare alienare în raport cu lumea unei epoci anterioare. Demonstrează deasemeni că societăţile cu germeni din fondul barbar nu au fost capabile să câştige distincţia şi rafinamentul societăţilor din elita civilizaţiei, societăţi mai sărace economic dar în care spiritualitatea şi cultura şi-au păstrat locul de căpătâi.

Trebuie amintit că ambele coşmaruri mondiale ale secolului 20 s-au deslănţuit în fosta Europă barbară dintre Rinul germanic şi Uralii slavici.

Vanitos şi miop, eurocentrismul de sorginte apuseană poate fi asemănat unui tânăr îmbătrânit şi obosit prematur. Adevărata tinereţe a "eurocentrismului" s-a manifestat pe timpul civilizaţiei greco-romane. Bizanţul şi Renaşterea italiană i-au dat maturitate, iar fostele state barbare i-au întărit numai bătrâneţele. La trecerea dintre milenii planeta s-a trezit pe toate continentele, iar paşii dezvoltării, ai sporului demografic, ai consumului, ai progresului tehnic şi ştiinţific, se hotărăsc pe alte tărâmuri, despărţite de Europa prin întinderea oceanelor, de către ţări sau populaţii apăsate colonial cu numai câteva decenii în urmă.

Se pune întrebarea dacă urmaşii barbarilor invadatori din primele cincisprezece secole ale erei noi nu trăiesc deja într-o societate sau într-o civilizaţie prea îmbătrânită, roasă de desfrâul bogăţiei şi al libertinajului rău înţeles(simtome ce au precedat toate marile căderi din istorie). Se mai pune întrebarea dacă statele întemeiate de barbari în Europa se vor abate de la legea înexorabilă a istoriei, de la legea obiectivă a dispariţiei.

Singura certitudine este aceea că în mileniul trei statele "barbarilor" nu vor fi năruite de alţi "barbari" ci de societăţi cu respect pentru cultură, pentru ordine socială şi individuală, pentru o viaţă lipsită de depravare bolnăvicioasă, pentru adevărata civilizaţie.

Pot exista oare barbari galactici ? Nu ! Cei ce pot zbura interplanetar nu pot reprezenta decât o societate înaintată, cu orizonturi încă nebănuite !

24 iunie 2002

CUPRINS

Cartea I-a

Cartea II-a

Cartea a III-a